

AZ

IPAROKTATÁS

MAGYARORSZÁGON

A KERESKEDELEMÜGYI M. KIR. MINISTER MEGBIZÁSÁBÓL

IRTA

SZTERÉNYI JÓZSEF

BUDAPEST

PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG

1897.

ELŐSZÓ.

Az iparos osztály szellemi színvonalának emelése, szakképzettségének fejlesztése az ipari fejlődésnek legbiztosabb alapja.

A helyes alapokon szervezett iparoktatás lévén ennek egyetlen biztos eszköze, viszont az iparoktatás leghathatósabb eszköze a reális iparfejlesztésnek.

Ez az eszköz az utóbbi években rohamosan erősödött hazánkban, úgy, hogy ma az iparoktatás az ország szakoktatásának egyik igen tekintélyes szerve már, mely hovatovább mindinkább nyer jelentőségében.

Százakra rug már az ipariskolákat évenként bevégező fiatal iparosok száma, kik hivatva lesznek hazánk ipari élete fokozatos átalakításának előmozdítói lenni, kiknek számát évről-évre növelve, megalapítjuk egyúttal a nemzeti ipart, mely nemcsak tőkéjében, de szellemében is magyar legyen.

Az iparfejlesztésnek ezen leghathatósabb szervét alig ismeri még maga az ország, még kevésbé természetesen a külföld.

Ezredéves kiállításunk ugyan bizonyosságot tett arról, hogy a magyar iparoktatás ma már messze túl van a kísérletezésen, sőt kipróbált és helyesnek bizo-

nyult rendszer alapján állva, méltán sorakozik már ma is a haladottabb ipari államok iparoktatása mellé, de azért mégis szükséges ezt az oktatási ágat és különösen annak fejlődését bővebben ismertetni.

Különösen két szempont kívánja azt. Az egyik a jövő fejlődés érdeke, a másik a mult emlékeinek lehető megmentése. Ez utóbbiakból kitűnik az is, hogy hazánkban az iparoktatás fontosságának felismerése nem az utóbbi időben történt, hanem már több mint száz évvel ezelőtt, sőt az ipari irányu, az iparos osztály érdekeivel számoló oktatás multja hazánkban évszázadokra visz vissza.

Ez a két szempont és ezek mellett annak beigazolása, hogy az alkotmány helyreállítása óta a magyar nemzet ezen a téren is teljesítette feladatait, az államhatalom a közgazdasági élet ezen részében is megtette mindazt, a mi az adott viszonyok közepette megtehető volt, valamint az iparoktatás iránt érzett őszinte rokonszenv és meleg érdeklődés, ezek indították a kereskedelemügyi minster urat azon elhatározásra, hogy ezen munka megírásával megbizni méltóztatott.

Ezek a szempontok azonban egyuttal megjelölték munkám irányát és keretét.

Egyrészt felkutatni a multat és adatokat szolgáltatva annak, a ki hivatva lesz egykor megírni hazánk iparoktatásának részletes történetét, megjelölni az irányt is, melyben kutatásait folytatnia kell és az alapot, melyre építenie lehet; másrészt bemutatni a jelent úgy, a mint azt hazánk állami létének ezredik évében, a második ezredév küszöbén láthatjuk.

A multa vonatkozó adatokat nagybárára a városi és vármegyei levéltárak szolgáltatták, melyeket azonban

még sokkal behatóbban kellene átkutatni, mint amennyire az nekem — időm korlátolt volta miatt — módomban volt.

Az általam közölt adatok sok apró részletességre is vonatkoznak, melyek az első tekintetre fölöslegeseznek látszanak, de a melyeket nem lehetett mellőznöm azért, mert egyrészt jellemzik azt a kort, melyre vonatkoznak, másrészt megjelölik az utat, melyben tovább kutatni lehet.

A mennyire tárgyam természete engedte, igyekeztem a történeti adatokat időrendbe foglalni, a mi sok tekintetben előnyösebb és czélszerűbb, mintha egyes intézmények egész történetét adtam volna elkülönítve, mert áttekinthetőbb és egységesebb képet nyújt az egészről.

A mult történetéhez szolgáló adalékok képezik tehát munkám első részét.

A jelen ismertetése a másodikat, a melyben igyekeztem hű képét adni a hazai iparoktatásnak minden egyes tagozatában.

A munka harmadik részében az iparoktatás egyes szervei jelennek meg, az egyes iskolák a maguk fejlődésének rövid ismertetésével, úgy a mint hazánk állami létének második évezredébe átlépnek, egyenként és összesen a második ezredév életerős nemzeti ipara fejlesztésének hathatós tényezői akarva lenni.

A negyedik rész az ezredéves kiállítás emlékének van szánva, az iparoktatás bemutatása úgy, a mint ott megjelent és a legszebb elismerést vivta ki magának.

Végül az utolsó részt — függelékképen — mai iparoktatásunk azon részletei veszik igénybe, melyeknek ismerete nélkül iparoktatásunk iránya és szerve-

zete alig ítéltető meg: azon maradandó jellegű szervezetek, tantervek és utasítások, melyek így összegyűjtve. iparoktatásunk fokozatainak és irányának teljességét mutatják be.

Ezzel a tartalommal és beosztással véltem leginkább megfelelni a kereskedelemügyi minister úr intenczióinak, a kinek őszinte hálával kell adóznom azért, hogy alkalmat adott nekem azon oktatási ág ily beható ismertetésére, melynek az egész országban való szervezését és vezetését ruházta kitüntető bizalma reám; ezzel véltem leginkább szolgálni magát az oly szépen fejlődő intézményt: a magyar iparoktatást.

Ebben a törekvésemben a legmelegebb érdeklődést tapasztaltam kutatásaim közepette mindenütt; ebben a munkában őszintén és jóakarattal támogattak engem úgy az egyes törvényhatóságok, mint az iparoktatás szolgálatában álló szakférfiak, kiknek e helyen őszinte köszönetet mondani kedves kötelességemnek ismerem; támogatásuk nélkül munkám, különösen annak történeti részében, még sokkal hiányosabb volna, mint a milyen tényleg.

Ha munkámmal sikerült beigazolni egyrészt azt, hogy hazánk az iparoktatás terén csaknem úttörő volt a mult századokban, és a kor színvonalán áll a jelenben, másrészt hogy alkotmányunk helyreállítása óta hazánk ezen a téren is rendkívüli eredményeket ért el; ha sikerül végre munkám révén az érdeklődést iparoktatásunk iránt még fokozni: úgy a célt, melyet vele magam elé tűztem, teljes mértékben elértem.

Kelt Budapesten, 1896. évi deczember hó 31-én.

Szterényi Főzsef.

ELSŐ RÉSZ.

**Adalékok a magyar iparoktatás
történetéhez.**

BEVEZETÉS.

Az ipar története a mai Magyarország területén messze századokba nyúl vissza. Első jelenségei a római birodalom tartományát képező Pannoniában mutatkoznak, a mikor persze az ipari foglalkozás nem tartozott a legtiszteltebbek közé, sőt Cicero szerint »szabad emberhez méltatlan foglalkozás« volt.

Még Konstantin császár idejében is becstelenségnek tartották, ha valaki kalmárkodásból vagy kézműiparból élt. Az ilyennek leányait a tánczosnőkkel és rabszolgákkal egy társadalmi rangon állóknak tekintették. *»Mindamellett a császárság korában a rabszolgák által üszött háziipar helyett a czéhekké alakult s félszabad állapotú kézművesek már a tartományokban is szaporodnak. Aquincumban a feliratos kövek szerint voltak színészek, fegyver- és nemezgyártók, kereskedők, mindannyian czéhekben egyesülve. Volt orvos, mérnök, építész-mérnök. Konstantin korában már 37 különböző iparra foglalkozó czéhtestület állott fenn. Ilyenek voltak az érczöntők, kovácsok, szerkovácsok, öntöntők, bronz-, arany- és ezüstművesek, ékszerészek, aranyozók, üvegesek, tükörkészítők, tímárok, bíborfestők, damasz-szövők, közönséges takácsok, kallósok, kőművesek, kőfaragók, mozaik-készítők, elefántcsont- és márványból dolgozók, földsánczásók, gipszöntők, fazekasok, favágók, asztalosok, kárpitosok, ácsok, vízépítészek, festők, építőmesterek, metszők, képfaragók, orvosok, baromorvosok, hajósok és fuvarosok.«¹⁾*

¹⁾ Villányi Szaniszló: Győrmege és város anyagi műveltségtörténete, kiváló tekintettel a szorgalmi néposztály társadalmi helyzetére. (Értesítő a pannonnalmi Szent Benedek-rend győri főgymnasiumáról. Győr, 1881., 19—20. oldal.)

Daczára az említett felfogásnak, az ipari munka mégis csak terjedt, jóllehet részletes adataink — t. i. Pannoniát illetőleg — erre nézve nincsenek.

A későbbi századokból is csak annyit tudunk, hogy a pogány magyarok elfoglalván Pannoniát, az itt talált szláv és német lakosoktól sokat tanulhattak a kézi mesterségekben is, mert ezeknek negyedrésze abban az időben is járatos volt az iparban.¹⁾

Sőt tudjuk azt is, hogy a hadviseléshez szükséges dolgokat a mindennapi élethez megkívántató készítményekkel együtt, ha kellett, előteremtette minden idegen segedelem nélkül az ősmagyar ipar is.²⁾

A tulajdonképeni ipari élet első komoly jelei azonban a kereszténységnek terjedésével, illetőleg a szt. István idejében Cseh-, Német- és Olaszországból hazánkba és első sorban Győrmege földjére költözött és ott állandóan letelepedett benczésekkel mutatkoznak, kik »nemcsak a keresztény vallást ültették át hazánkba, hanem egyuttal Nyugot-Europa gazdasági rendszerét és egyes iparágait is meghonosították. Kolostoraik köréből a földművelést és mesterségeket tökélyesítő ismeretek szivárogtak a nép közé«.³⁾

Tényleg voltak a rend kolostorában különböző műhelyek és »a kolostor fogyasztásának megfelelő iparcikkek legalább nagyobb részben saját műhelyeiben készültek, hol a szerzetesek, a vezetésük alatt kiképzett szolgák rendszeresebben üzték a kézműipart«.

»Nemcsak a kolostorokkal, hanem a világi urak udvarházaival is fonó- és szövőházak állottak kapcsolatban. A szövés és fonás mesterségére a szolgálaládok nőtagjait is fel szokták volt használni és pedig az urbéri kötelezettség alapján. A bakonybéli apát pl. a ponyvádi, koppani és kajári szolgálaládok gyermekeit fonóházi szolgálatokra kötelezhette.

¹⁾ Péterfy Sándor : A magyar elemi iskolai népoktatás. Budapest, 1896. 6. oldal.

²⁾ U. o. 6. oldal.

³⁾ Villányi Szaniszló : Győrmege és város anyagi műveltségtörténete, kiváló tekintettel a szorgalmi néposztály társadalmi helyzetére. Győr, 1881., 114. oldal.

Fulcmár comes (1181) néhány szövésben jártas nőcselédet hagyományozott a bakonybéli apátságnak, hogy a szerzetesek számára posztót készítsenek.

Hazai iparunk az egész Árpádkorban főleg a székesegyházak és szerzetesek műhelyeiben indul némi virágzásnak. Az egyház és kolostor részére szükségelt ipar- és műtárgyak, a fővegtől a saruig, a viaszgyertyától a pecsétig, majd a zománczos arany kehelyig, az oltár s a torony csúcsáig — mindez kezdetben jobbadán a szerzetesek munkája által vagy vezetősök mellett készült. A himzés művészete a XI. és XII. században a benczés kolostorokban vala leginkább kifejlődve; a többi szerzetes és a világi osztály tőlük tanult.«¹⁾

Ott látjuk továbbá a benczések körében az ötvös munkákat, a faragás művészetét úgy kőben, mint fában.

A benczéseket követik e téren a XII. században hazánkba bejött premonstreiek és zircziek.

»Mindannyi szerzet ugyszólván külön műiskolát és külön műirányt alkotott. S azon élénk összeköttetésnél fogva, melyben ezen monostorok külföldi (német, olasz, francia) anyaházaikkal voltak, melyek a művészet teljes magasztán állottak, áthozták ezen különváló műirányokat s műiskolákat hozzánk is; emlékeink egész során át észlelhető, mint követik azokat sajátosságosan nálunk is egyaránt; úgy a benczések sajátait, mint a premonstreiek.«²⁾

Egyáltalában tudjuk azt, hogy a XIII. században a benczés kolostorban a kézi mesterségek nagy szorgalommal üzettek,³⁾ sőt ugyanazon időben (1207.) a zircziek kebelében építőmesterek is voltak. »Az építkezés tanait előadó iskolának ugyan nem akadunk nyomára, de a rendi építőmesterek létezése meg tény.«⁴⁾

¹⁾ Villányi Szaniszló: Győrmege és város anyagi miveltségtörténete, kiváló tekintettel a szorgalmi néposztály társadalmi helyzetére. Győr, 1881., 134—136. oldal.

²⁾ Ipolyi Arnold: Magyar műtörténelmi tanulmányok. Budapest, 1873., 38. oldal.

³⁾ Vass József: Hazai és külföldi iskolázás az Árpád-korszak alatt. Pest, 1862., 33. oldal.

⁴⁾ Dr. Békefi Remig: a zirczi, pilisi, pásztói és szent-gotthardi ciszterci apátságok története. I. kötet. Pécs, 1891., 283. oldal.

De nemcsak a rendes kézi mesterségeknek e korban való üzésére vannak adataink, hanem a női kézimunkákra nézve is.

Ugyanis már a XII. és XIII. századokban »az apácza-kolostor ősi melegágya a női kézimunkának is. A mai koronázó palást készítőjének mesterei is apáczák voltak«. ¹⁾

Körülbelül ugyanebből a korból tudjuk azt is, hogy a »régi apácza-zárdáinkban az apáczák a reájuk bízott leánykákat nemcsak gondos vallásos nevelésben részesítették, hanem közölték velők azokat az ismereteket és ügyességeket is, a melyekre a nemzet legelőkelőbb családjaiban a nőknek szükségük volt«, mely ügyességek természetesen a női kézimunkák voltak.

Foglalkoztak-e a kolostorok és zárdák a kézimesterségekben és női kézimunkákban való *rendszeres* oktatással is, arra — és különösen előbbire — nézve nincsenek megbízható adataink. De mert tudjuk azt, hogy az iskolázás abban az időben kizárólag a kolostorok által történt, melyekben a mesterségek is üzettek, — e rendek tehát tanítással foglalkoztak, lehetetlen feltételeznünk, hogy nem barátkoztatták meg tanulóikat az általuk űzött kézi mesterségekkel, vagy legalább azzal a gyakorlati iránynyal, mely a későbbi reálirányu oktatásra vezetett.

Annál valószínűbb ez, mert a híres reichenauai kolostorban, melynek hazánk iskola-ügyére és különösen az u. n. fārai iskolákra, később igen nagy befolyása volt, ez az irány már a IX. században gyökeret vert, mely időből (823-ból) következő feljegyzést találjuk:

»Miótán mesterünk a geometriai idomokat és azok tulajdonságait megismertette velünk, hasonló idomok szerkesztésében és meghatározásában kellett magunkat gyakorolnunk. Gyakoroltattunk a vonalaknak, a síkoknak és testeknek mérésében a tantermen kívül is; megmértük és felvettük nemcsak a zárdákhoz tartozó belső telket, hanem a külsőket is és megmértük és felvettük azoknak egymástól való távolságát, valamint a sziget egész területét a rajta létező épületekkel, tornyoknak a tó vize fölött való magasságának meghatározásával kapcsolatban«. ²⁾

¹⁾ Dr. Békefi Remig: Árpádkori közoktatásügyünk és a veszprémi egyetem létkérdése. Budapest, 1896., 28—29. oldal.

²⁾ Péterfy Sándor: A magyar elemi népoktatás. Budapest, 1896., I. f. 29. oldal.

Ez ugyan nem volt szorosan vett iparos oktatás, de azon gyakorlati irány kezdete, melyből később ennek tanítása ki-fejlődött, melyre a reichenai iskolának hazánkban is — mint említők — nagy befolyása volt, vagyis a rajz, illetőleg a geometria tanítása az iskolában, mire csak évszázadok múlva tértek át az iskolák.

Annál inkább tételezhetjük föl, hogy a kolostori — u. n. fái — iskolák tanították a mesterségeket is, vagy legalább tekintettel voltak tanításukban az iparosok érdekeire, mert a XIV. és XV. századokban már az egyes városokban is látunk iskolákat, melyeket szabad királyi városaink — a külföldi nagyobb városok példáját követve — a kolostori iskolák mintájára alapítottak, még pedig azzal a czélzattal, hogy a fejlettebb ipari és kereskedelmi élet igényeit is kielégítsék, a melyekben »legalább a XV. században, már mindazokat a tárgyakat tanították, a melyeket a kereskedelmi, iparos életre szükségesnek láttak, s melyek a németországi városi iskolákban is tanítottak, így p. o. írást, olvasást, számadást, levelezést, földrajzot.«¹⁾

Egyáltalában, mint mindenütt, nálunk is a legrégebb korig nyulik ugyan vissza az ipari, illetőleg általában a technikai oktatás kezdete, a kiválóbb mesterek minden időben egész iskolákat alapítottak maguk körül, műhelyeik valóságos tanítási műhelyek voltak. A mellett azonban messze századokba visszanyúló oly iskolai oktatás nyomai is feltalálhatók nálunk, melyek az ipari irányra engednek következtetni, akár az Árpádház idejét, akár a későbbi századok történetét kutatjuk, tehát kétséget nem szenved, hogy a régi magyarok érzéssel bírtak a gazdasági érdekek iránt is és ha életviszonyaik más térre is utalták őket, az adott körülmények között az ipari irányú oktatás is némi méltánylásra talált náluk, vagy jobban mondva, igyekeztek a tanításban az ipari érdekekre is figyelemmel lenni.

Ebben a tekintetben — mint említők — a szerzetes rendek és első sorban a benczések voltak a kezdeményezők, kik legelőször foglalkoztak az országban ipari munkával és ebből folyólag iparosok oktatásával.

¹⁾ Dr. Kiss Áron: »A magyar népiskolai tanítás története«. Budapest. 1883.

Sajnos azonban, hogy ez utóbbira, t. i. a tanításra nézve csak feltevésekre alapíthatjuk nézetünket, nem pedig feltétlenül bizonyító adatokra, a milyenek egyáltalában nem állanak rendelkezésre. A hol találhatók lettek volna, a hova a legrégibb adatok számai vezetnek vissza: a pannonhalmi kolostorba, ott nyoma veszett mindennek, a török dúlás idejében több ízben elhamvadt kolostorral együtt eltűntek ezek az adatok is.

Nyomuk veszett azonban a későbbi századok adatainak is, mig nem a XVII. században találunk ismét némi adatokat, a mikor a kegyes tanítórend kezében látjuk a reálirányu oktatást.

A rend generálisainak körleveleiből és utasításaiból, valamint a hazai rendi nagygyűlések határozataiból világosan látható, hogy a piaristák hazánkban is oktatták az ifjúságot a művészeti szépirásra, *rajzra*, zenére, *geometriára*, fizikára, *építészetre* és *arithmetikára*. Különösen a rajzot és építészetet kultiválták a piaristák a XVII. században. A rend budapesti levéltárában — nemkülönben a szegedi társházban — *nagyszámu iparos-rajz és minta*, épület- és templomterv van, részint régebbi piarista tanárok, *részint tanítványaik megmaradt rajzai*.

Fokozottabb és a szerzetes rendektől független ipari tevékenység fejlődött ki az ország mai erdélyi részeiben a XIII. századtól kezdve, t. i. a szászok betelepítésével, kik eredeti hazájukból magukkal hozhatták és tényleg hozták nemcsak a kézi mesterségek ismeretét, hanem az iparos szellemet is.

Ezek városokat alapítottak és e városokban ipart. Brassó, Szeben, Segesvár már a XIV. században erős góczpontjai voltak az erdélyi iparnak és azok maradtak e század első feléig. Lehetetlen, hogy — az akkori viszonyokhoz képest — oly fejlett ipar mellett, az értelmes, szorgalmas és haladottabb kultúrával bíró szász nép nem gondoskodott volna az iparos ifjúság képzéséről is.

Ámde erre nézve, bármennyire kutattuk is, lehetetlen volt adatokat szereznünk: a szász egyetem, Brassó és Szeben vármegyék levéltáraiban — az illető hatóságok hivatalos nyilatkozatai szerint — ilyen adatok nincsenek.

Igy azután megszakad a fonal a XV. század városi iskoláinál, illetőleg a XVII. század piaristáinál.

Adalékok a XVIII. századból.

A tizenhatszadik század kezdetével Németországban erőteljes mozgalom indult meg az iparosok képezése és általában oktatása érdekében.

Eleintén természetesen nem volt ez szorosabb értelemben vett iparos oktatás, hanem az általános tanítást alkalmazták az iparos igényekhez is.

Az ipari rajzoktatás azonban ez időben már egész határozottan jelentkezik, mint egészen külön oktatási ág és irány.

Onnan terjedt át a mozgalom egyrészt Olasz-, másrészt Franciaországba, a hol csakhamar nagy arányokat öltött.

Természetes, hogy ez nem maradhatott hatás nélkül hazánk és különösen Ausztria oktatási irányára sem.

Nálunk ismét a szerzetes rendek azok, melyek legföggönyebbak az új irány iránt és ezek között most első helyen a piárista-rend, mely külföldre küldi ki ügyesebb embereit *az ipari rajzoktatás és az építészet tanulmányozására.*

Különösen Olaszország képezi a rend szakembereit, kik közül a modern filozófiai oktatásnak hazánkban való meghonosítója, báró Cörver Elek irodalmi téren is igyekszik propagálni az új irányt.

A rend egy másik kiváló tagja, Tomeján Sándor, Rómában képezi magát és *már a XVIII. század első felében tanította a váci piárista nemesi konviktusban az architektúrát és ennek kapcsán az építő-ipari rajzot.*

Az ötvenes évektől kezdve a piáristák tatai algymnasiumában a kötelező tantárgyakon kívül az erre önként jelentkező tanulók rendszeres oktatást nyertek *a gyakorlati geometriában és az architektúrában.* Így például tanította azt ott 1766—72-ig a híres piárista építész, Valero Jakab, korának egyik legkitűnőbb rajztanára.¹⁾

Habár nem tartozik szorosan véve az iparoktatáshoz, megemlítendőnek tartjuk, hogy ugyanezen időben a piáristák Szempczen gazdasági iskolát tartottak fenn, mely a rend főnökségének állítása szerint az első ilyen iskola volt hazánk-

¹⁾ »A magyarországi kegyes tanítórend tatai algymnasiumának értesítője az 1894—95. tanévről. Tata, 1895.« 22. old.

ban, melynek egyik tanára — gróf Königsacker József — adta ki talán az első hazai munkát a »Kettős könyvvitelről«.

Csaknem minden gymnasiumában tanította ez a rend a rajzot és az architektúrát, tagjai valódi apostolai voltak hazánkban a rajzoktatásnak, kik közül kivált a már említett Valero Jakab mellett Schindler József, Révay Miklós (nagy nyelvészünk), Simay Kristóf, Koppi Károly, Pór Kajetán, Kátsor Keresztély (kinek gyönyörű illusztrációkkal díszített kéziratait őrzi a budapesti piárista kollégium könyvtára), továbbá Dugonits András és Ege Sándor; utóbbi arról is nevezetes, hogy József nádor számára igen szép órát készített, sőt az órakészítésről önálló munkát is irt.

A mult század hetvenes éveitől csak ennek a rendnek kebelében látjuk az ipari irányu oktatást, illetőleg ennek kezdetét, sőt egyes tagjai műszaki irányu könyveket is adnak, mint Révay Miklós 1770-ben »*A városi építésnek eleji*« és Hubert Tádé »*A polgári építészet könyve*« czímen.

Azonban a piáristák nem elégedtek meg azzal, hogy gymnasiumaikban általában tanítsanak rajzot, egyes városokban a fiatal iparos-nemzedéket is maguk köré gyűjtötték és oktatták azokat is speciális ipari rajzban.¹⁾

Míg a piárista-rend ily irányu működést fejt ki és megveti ezzel a hazai iparoktatás alapjait, az alatt sokkal messzebb menő intézkedések vannak készülöben az országban. Az általános oktatásügyi reform előkészítése nem maradt hatástalan az iparos oktatásra nézve sem, sőt éppen ellenkezőleg ez ad annak nagy lendületet.

Az a szellem, mely a mult század kezdetével Németországon mutatkozik és a század derekáig mind erőteljesebb alakot ölt, nem tévesztette el hatását Mária Terézia királynőre sem, a ki 1770-ben *Budán kir. rajziskolát állittat*, az első ily irányu iskolát hazánkban, — majd 1774. január 25-én a magyar udvari kancellárhoz intézett rendeletével a hazai oktatásügyi reformját, illetve ebből a célból az ország tényleges viszonyainak felvételét rendeli el.

¹⁾ »Adatok a XVII. és XVIII. század ipari rajzoktatására vonatkozólag a kegyes tanítórendiek iskoláiban.« (A rendfőnökség szivességéből közölhetjük ezen érdekes adatokat.)

Ennek a rendeletnek második pontja világot vet arra, hogy a királynő figyelmét az iparosok hiányos képzése sem kerülte el és hogy ezen az állapoton javítani akar, a mennyiben abban így nyilatkozik:

»In was für einem Zustand die Stadt-Schulen sich befänden, und wovon sie unterhalten würden, Meine Gesinnung geht dahin, dass der Bürger mit den zu Handwerken und Künsten nöthigen Kenntnisse sich besser ausbilde«.

(Hogy mily állapotban vannak a városi iskolák és miből tartatnak fenn, a mennyiben szándékom odairányul, hogy a polgár jobb kiképeztetést nyerjen azon ismeretekben, melyek a kézimesterségekhez és a művészetekhez szükségesek.)

Még mielőtt azonban az új iskolai szervezet kiadatott volna, már találunk szórványosan adatokat, melyek arra engednek következtetni, hogy a hatóságok az iparos-elem. képzésével is foglalkoztak.

Igy például 1774-ben Tokody György nagyváradi főigazgató felhívja Szeged város tanácsát, utasítaná azokat a szülőket, kik gyermekeiket mesterségre kívánják adni, hogy küldjék őket előbb iskolába; a mestereket pedig ösztönözzék, hogy tanonczaikat járassák a vasárnapi iskolába.

Ennek alapján Szeged város tanácsa elrendelte, hogy a *mesteremberek tanonczaikat ünnep- és vasárnapokon a negyedik rajzbeli nemzeti iskolába legalább egy órai tanításra elküldjék.* A városi tanácsot ezen rendelet végrehajtásában határozottan támogatták a czéhbiztosok.

A Mária Terézia királynő által kiadott új iskolai szervezet (Ratio Educationis totiusque rei literariae per regnum Hungariae et Provincias eidem adnexas) gyökeresen megváltoztatta az ország oktatásügyét.

Az iparoktatásra nézve is ez volt a fordulópont. Ebben érvényesül általánosságban és határozottan az ipari irány és érdeke is — melyre a már említett rendeletében mutatott reá a királynő, — mely irányt az elemi (nemzeti) iskolákban emelte érvényre.

A »Ratio educationis« szerint háromféle elemi iskola szervezése rendeltetett el, melyeket a községeknek kellett fentartaniok.

1. *Falusi népiskolák* (*Scholae pagorum*), melyek a mai osztatlan népiskoláknak felelnek meg.

2. *Kisvárosi népiskolák* (*Scholae oppidanae*), a melyeknek tantervében már ott találjuk »a háztartásra és kézimesszerűségre alkalmazott számtan alapműveleteit«.

3. *Nagyvárosi népiskolák* (*Scholae urbanae*), melyeknek tantervében látjuk: »a számtant, alkalmazva a kereskedési és a kézműipari foglalatosságokra«, továbbá »a mértant, természettant, vonalrajzot s meg más ily tudományok elemeit«; ez utóbbiakra különösen azokat kellett tanítani, a kik a latin iskolákba át nem mentek.

Ugyanez alapon szerveztek tanítóképző-intézeteket, melyekben a városi iskolákra kiszabott tantárgyakon fölül a tanító-növendékek gyakoroltattak: a szépírásban, az építésrajz-, a mértan- és a természettan elemeiben.

Hol szerveztek ennek alapján u. n. »nemzeti iskolák«-at, arra nézve pontos adataink nincsenek.

Az országos levéltár adatai szerint 1776-ban voltak ilyenek Budán, Pozsonyban, Beszterczebányán, Győrött, Pécsen, Kassán, Nagyváradon és Ungvárott, mely iskolák mindegyike 800—800 forint segélyt élvezett tanítói fizetésére. Ezenkívül azonban más városokban is kellett ily iskoláknak lenniök, mert egyrészt — mint fentebb már említettük — Szeged városában intézkedések történtek a mesterinasok tanítása ügyében, mire vall egyébként az is, hogy Szeged város tanácsának 1776. évi 1242. számú végzése szerint »Nagy Istvánnak, a nemzeti iskolák egyik tanítójának az inasok (ismétlő iskola) tanításáért a pénztár szűk volta miatt 6 darab arany jutalom adatott«, másrészt az a körülmény is, hogy a piarista rendfőnökség közlése szerint Révay Miklós Selmeczbányán is tanította a rajzot.

1777-ben Mária Terézia újabb rendeleteket ad ki a rajzoktatás ügyében, minek alapján az u. n. »nemzeti rajziskolák« keletkeztek.

A legkiválóbbak egyike volt ezek között a »győri nemzeti rajziskola«, melyre alább részletesebben térünk vissza.

Ez időtől kezdve csaknem minden év történetében talál-

lunk valamely jelentékenyebb mozzanatot, mely a hazai iparos oktatás történetére nézve fontossággal bír.

Igy 1778. május havában gr. Bánffy György kormányzó a Felső azon elhatározását tudatta a városi tanácscsal, hogy *a műipar és kézi mestersegek tökélyesbitése végett kézműipari előadások (collegia mechanica) fognak a kolozsvári egyetemen tartatni s az elméleti tanításon kívül »egyik-másik géptani eszközökkel gyakorlati előadás is lesz«.*¹⁾

A városi tanács csak két év múlva adta ki a rendeletet az ács, asztalos, lakatos, molnár és kőműves czéhek mestereinek, hogy büntetés terhe alatt küldjék az inasokat, legényeket és ifjabb mesterembereket »az itteni egyetemre«, a hol vasárnaponként reggel 7—8 óra között arra tanult kegyesrendi mathesis-tanár fogja előadni a mestersegek törvényeit, a kezelés módját és alapját.

A róm. kath. lyceum rajztermét elég jól rendezték be gépészeti, ács és építészeti fa- és gypsmodellekkel.²⁾

Az 1779. év igen érdekes adattal gazdagítja hazai iparoktatásunk történetét, a mikor t. i. első nyomát találjuk hazánkban *a műhelybeli oktatásnak*, melylyel csaknem megelőztük Európa többi államát, a hol a műhelyi oktatással kapcsolatos iparoktatás nagyjából későbbi keletű.

Ugyanis *Teschedik János szarvasi ág. ev. lelkipásztor, a nép tudatlansága s nyomora által indítva, a földművelő nép szükségletének megfelelő gazdasági és ipariskolát alapított 1779-ben, oly módon, hogy miután a földesúrtól 6 hold szikes földet kapott, azon iskolát épített, kertet csinált, könyvtárt alapított, gazdasági eszközöket, gépeket szerzett s rendkívüli munkával négy esztendeig maga tanította az iskola nagyobb növendékeit ingyen.*

A tanítást úgy osztotta be, hogy míg például az első osztályu tanítványok a tanteremben tanultak, addig a többi osztályok a dolgozó szobákban *vagy műhelyekben voltak* elfoglalva. És mikor az első osztály kijött dolgozni, akkor a második, majd a harmadik ment a tanterembe tanulni.

¹⁾ Dr. Békéssy Károly: Kolozsvár közgazdasági múltja és jelene Kolozsvár, 1889. 59. oldal.

²⁾ U. o. 59. oldal.

A növendékek mindig el voltak foglalva, de neveléstudományi elvek szerint mindig felváltva más és más munkával.

A nagyobb növendékek a szokott elemi tárgyakon kívül tanultak földrajzot, természetrajzot, embertant, diätetikát, polgári építészetet, rendőri és kereskedelmi tudományt, technológiát, általános gazdaságtant, vegytant és neveléstant. Ezekből lettek aztán tanítók az intézetnél és másutt. A munkák a különféle időszakok és szükségletek szerint voltak beosztva tavaszi, nyári, őszi, téli, egész évi, minden rendűeknek vagy csak bizonyos osztályúaknak szóló munkára.

»Törekvéseit a felsőség s maguk az uralkodók és a tudós világ nagy tetszéssel és buzdítással kísérték. II. Lipót kijelentette, hogy Magyarország ily gyakorlati gazdasági és ipariskolák nélkül sohasem fog a többi művelt államok sorába emelkedni. De anyagilag Teschedik teljesen magára volt utalva, saját vagyonát fektette az intézetbe s midőn Ferencz királytól s kormányától is buzdítatott, tanárokat hívott maga mellé s újult erővel fogott a munkához. Odahaza azonban pap kollégája s egy csomó tudatlan ember szították ellene a nép gyanuját s elfordították tőle ép azoknak a szívét, a kiknek érdekében dolgozott, még a szószéket is felhasználták, hogy ellene izgathassanak, pénzbeli támogatást sem kapott sehonnan s így a Teschedik-intézet, az országnak ezen dicsősége, a méltatlan támadások és a kislelkű közönyösség miatt mihamar megszűnt.«¹⁾

Ezzel egyuttal megszűnt évek hosszú sorára a műhelyi oktatás is hazánkban.

De visszatérve az 1779. évhez, ekkor nyílt meg a híres győri nemzeti rajziskola, melynek első rajztanítója nagy nyelvtudósunk, Révay Miklós volt, a ki 1786-ban neveztetett ki ide, mely idő előtt Nagyváradon tanította a rajzot.

Ugyanebben az évben nyílik meg *Sopronban* a nemzeti iskolával kapcsolatosan a *rajziskola*, melynek céljaira itt külön terem is rendeztetik be. Az első rajztanító itt Steiner Valentin volt, a ki Bécsből jött le. Ennek fizetése volt 300 forint, 6 öl fa, 400 kéve rőzse és 50 frt lakáspénz, vagy ter-

¹⁾ Zsilinszky Mihály: Szarvas története. 1872.

mészetbeni lakás. A rajzoláshoz szükséges eszközöket ez magával hozta Bécsből, melyeket a város megváltott. Utóda Matuschek Mózes ferencz-rendi szerzetes volt, a ki 1799-től 1821-ig vezette ezen iskolán a rajztanítást.

A győri nemzeti rajziskola »a jó izlésnek gyarapítására, a kézi ügyességeknek tökéletesítésükre és a hazabeli kereskedésnek virágoztatására rendeltetett«.

Ujabb adatokat találunk 1780-ban Váczon és 1781-ben Kassán.

Ugyanis a váczi siketnéma-intézet már ezen időben foglalkozott a tanulók ipari képzésével, kik délutánonként kijártak egyes városi iparosokhoz a gyakorlati munkák elsajátítására, sőt 1780-ban Aradi János esztergomi kanonok 8000 forint alapítványt tett ennél az emberbaráti intézetnél egy mintaszerű könyvkötő-műhely berendezésére, hogy a siketnémák benn az intézetben oktattassanak magára a gyakorlati munkára is.¹⁾

1781-ben már megkezdődik a rendszeres rajzoktatás és pedig különös tekintettel az iparos ifjúságra, a kassai nemzeti iskolában is. Ugyanis — a városi levéltár adatai szerint — 1781. augusztus 26-án Péchy Gábor közli a várossal, hogy »Simay Kristóf kiképezvén magát Bécsben a rajztanárságra, a napokban elfoglalja tanszékét a kassai nationalis scholánál«, mi végből felhívja a tanácsot, hogy legyen rajta, miszerint nemcsak a tanuló ifjúság, hanem *az iparos inasok is* járjanak a meghatározott órákban az előadásra.

Tett-e valamit a város tanácsa ez utóbbi irányban, arra nézve nem állanak adatok rendelkezésre, csupán 1788-ban akadunk ismét a rajziskola nyomára.

Ha már maga a »Ratio educationis« igen nagy horderejű volt az ipari irányu oktatásra nézve, még nagyobb volt II. Józsefnek 1783-ban kiadott udvari rendelete, melylyel a nemzeti iskolákkal kapcsolatosan *a vasárnapi rajziskolák kötelező felállítását rendelte el, ugyanekkor kötelezőleg kimondva,*

¹⁾ György Aladár: Emberbaráti, tan- és nevelőintézeteink. Budapest, 1896. 18. old.

hogy a mesterinasok tartoznak azokat vasárnaponként rendszeren látogatni.

Az iparos-tankötelezettségnek hazánkba való behozatalára nézve ez volt az első intézkedés.

Ezen rendelkezés kapcsán egy általános rendelet is adatott ki a rajzoktatás egész kezelésére és berendezésére, melynek czíme:

»Wie die Zeichenklassen der Normalschulen in den U. U. Staten beschaffen seyn, in Ordnung erhalten und wie daselbst die Schüler Erreichung der Absicht dieser Klassen unterwiesen werden sollen.«¹⁾

Ez a rendelet képezi alapját a rendszeres magyar rajz-oktatásnak és iparoktatásunkra nézve is igen érdekes, miért is indokoltnak tartjuk azt egész terjedelmében felvenni e munka keretébe.

»1. §. Rendelet a normális (nemzeti) iskolák rajzoktatása ügyében.

Az általános iskolaszabályzat (ratio educationis) 5. §-a elrendeli, hogy az elemi iskolákban a rajz vonalzó- és körzővel, valamint szabadkézzel egyaránt tanítandó. Ezen rendeletnek meg is felelt a legtöbb normális iskola s a tanítást rendszeren külön fizetett rajztanítók végzik. A beküldött rajzok azonban arról tesznek tanuságot, hogy a szabályzat intentióját a feladat mijére és mikéntjére nézve sok esetben félreértették. Felvételt találtak oly dolgok, melyek az elemi tanítás körébe nem valók, mint például fejek, testrészek, tájképek, valamint oly rajzszerkezetek és anyagok jöttek használatba, melyek az elemi tanításban nem alkalmasak, hanem inkább a művészeti rajzban nyernek alkalmazást, mint a kréta és a szén.

Az elemi iskolák célja azonban inkább az lévén, hogy a gyakorlati életre neveljenek és előkészítsenek, rajzoktatásuk inkább oly feladatokra terjedhet ki, melyek a polgári életviszonyok követelményeinek alkalmasak megfelelni, mint például az építészeti rajz, melyben a többi gyakorlati igények mintegy összpontosulnak. A figurális és tájképrajz, mint nagyon is összetett dolgok s hosszas tanulmányt igénylők, már a rajzórák csekély számára való tekintetből is kevés eredménnyel kecsegtetnek.

2. §. A különféle rajzolási módok és azok alkalmazása.

Az anyag, a mivel és a mire rajzolunk, többféle. Rajzolunk barna és vörös krétával úgynevezett alapozott papíron s ez által

¹⁾ Wien, in Verlagsgewölbe der deutschen Schulanstalt bei St. Anna in der Johannissgasse. 1783.

hatásos fény- és árnyéktüneményeket érünk el, rajzolunk színes krétákkal s a szemre gyönyörködtető képeket nyerünk, rajzolunk szénnel is, melynek azon nagy előnye van, hogy könnyen eltávolítható. De mindezen módok az elemi rajzoktatásnál nem vezetnek célra s inkább művészeknek valók, mert a szénnel húzott vonal sohasem biztos, azonfelül túlságosan vastag. Az elemi iskolai tanuló kezébe az írón, a lúdtoll, az ecset s a kihúzótooll való, melyek biztos kezet nevelnek s az ecsetkezelés színeivel azonfelül a tárgyakat érthetőbbé, vonzóbbakká teszi. Igen hasznos és célszerű gyakorlat az úgynevezett sraffoló rajzmód, melylyel az árnyalás fokai gyorsan jelezhetők.

3. §. A rajz tananyaga és sorrendje.

A paedagogia elve szerint mindig az egyszerűből az összetettbe térünk át, a szükségesebbet a kevésbé szükségesnek helyezzük elébe. Ezen eljárás követendő a rajzoktatásuál is. Miként említettük, az ifjúságnak meg kell tanulnia vonalzó és körzővel, valamint szabadkézzel rajzolni s most csak az a kérdés, mi legyen e gyakorlat tárgya. Tekintve az elemi iskola általános célját s azt, *hogy ezen iskola főkép a gyakorlati életpályákra, gazdaságra, iparra készít elő, a rajztanításnál is e célt kell szem előtt tartani.* Egy gazdasági tisztviselő eleget tud, ha képes egy épület alap- és homlokrajzát, valamint keresztmetszetét megrajzolni; egy iparos eleget tud, ha arról, *a mi foglalkozásához tartozik, a papíron egyszerű vonásokkal képet alkotni képes, melyet más is megért.* Ezt pedig mindenki úgy éri el, ha oly idomokat rajzol, melyek minden dologon előfordulnak, ha fogalma van fény- és árnyékról s e tüneteményeket értelmesen visszaadni képes.

Minden, a mit rajzolunk, idomokat képez, legyen az felület vagy test. Az idomokat egyenes vagy görbe vonalak határolják. Ezen vonalakat és idomokat tekintik joggal a rajzolás ábc-jének s ennél fogva a rajznak valamennyi elemi iskolában ezzel kell kezdetét vennie. És mert e műveleteket vonalzó és körző segítségével könnyebb teljesíteni, mint szabadkézzel, a rajztanító azzal kezdi meg a tanítást, megmagyarázván egyuttal a rajzeszközöket, azok használati módját, a rajzszerék sajátosságait, tulajdonságait, a kihúzótoollal való kihúzást, a vonalzők alkalmazását és a mértékek szerkesztését. Megmagyarázván mindezeket, a rajztanító szorgalmasan körüljár és megfigyeli, miképen foganatosítják utasításait. Ezután következik ugyanezen alakoknak szabadkézzel való rajzolása írónnal, a vonal és szög különféle helyzeteiben, a különféle görbe vonalak, melyeket az életben előforduló tárgyakon kell tanulmányozni és utánozni. Az erre vonatkozó minták 1780-ban jelentek meg Hanauban *Martensnél*. Alkalmasak még a szabadkézi rajzhoz az építészetben előforduló különféle levéldíszek, melyek az építészeti tagok díszítésére szolgálnak. Ez utóbbiak képezik az előkészítést különösen a szabadkézi rajzhoz, mely sokakra nézve fotosabb, mint a vonalzó és körzővel való rajzolás.

Miután a tanulók megtanulták így a körvonalakat mindkétféleképpen rajzolni, azokat nagyítani és kisebbíteni, áttérnek az egyszerűbb testek rajzolására, melyek ismét a fény- és árnyéktünemények ábc-jét képezik. Ezen testek papírból vagy fából készülnek és a tanulók elé tétetnek. Előzetesen czélszerűbb azonban e testeket rézmetszetek után rajzolni, hogy az árnyékolás gyakorlati kivitelét, a tussal való bánásmódot s az árnyék elmosódását elsajátítsák. E gyakorlati előzmény után nyomban áttérünk a tulajdonképeni árnytanra, mert csak akkor leszünk képesek az árnyékolást önállóan alkalmazni s esetleg emlékezet után is keresztülvinni. E mű fűg-geléke tartalmazza az árnytan főbb szabályait. (Mint nem szorosan a tárgyhoz tartozó, itt nem közöljük.)

4. §. Hogyan vezetessenek be a tanulók az árnytanba?

Ezen czélra szolgálnak a papírból vagy fából készült testek, melyekre nézve az jegyzendő meg, hogy I.) ne legyenek igen kicsinyek s legjobb, ha valamennyi egyenlő alapú és nagyságú; II.) némelyek közülök üresek és nyitottak legyenek, mint pl. a köb, félgömb, henger, kúp; III.) a testek egy része fekete, más része pedig fehér legyen, hogy így a vetett árnyékok különféle értékei felismerhetők legyenek; IV.) e testek után csakis előzetes lap-minta rajzolása után alkalmas, czélszerű dolgozni s a rajztanító gondoskodik, hogy a testek beállítása minél változatosabb legyen s az árnyék és világosság valódi értékükben nyerjenek kifejezést; V.) a gyakorlottabb tanulók ezen szabályos és egyszerű testek után összetettebb testeket, illetőleg testcsoportokat rajzolnak s erre nézve a *Martens-féle* könyv ad bővebb tájékozást. Ilyen összetett testek az egyes építészeti tagok, mert ezek találnak a legtöbb műalkotásnál sokoldalu alkalmazást. Ezek közül a rajztanító azokat rajzoltatja, melyek jó arányokkal bírnak s gondoskodik arról, hogy azokat természetben is bírja, szükséges lévén, hogy a vilá-gítási viszonyokat természet után figyelhessék meg.

5. §. Más rajzokról, melyek czélra vezetnek.

Az eddig felsorolt tárgyak előkészítik és elvezetik a tanulót addig, hogy jövőendő szakmájának tárgyait képes lesz elkészíteni. A tanítás fejlettebb fokán a rajztanító megismerteti tanítványai-val az általuk kiválasztott szakmák tárgyait és anyagát különösségük-ben és bővebb alkalmazásban, utalva az újabb jelenségekre, mi által izlésüket fejleszti. *Ez okból minden normális iskolában jó-izlésű és kivitelű rajzok gyűjtendőek az ipar minden ágából, melyeket a tanulók lerajzolnak, a könnyébből a nehezebbre térve, de nemcsak pusztán lemásolnak, hanem nagyobbítanak vagy kisebbítenek.*

6. §. A rajziskola berendezéséről.

A rajztanítás csak akkor érheti el czélját, ha a rajzterem, melyben a rajz taníttatik, megfelel, jól be van rendezve s a szük-ségekkel ellátva. Első feltétele, hogy világos legyen, egyoldalról,

balról jobbfelé adva a világosságot. Az ablakok elfüggönyözése az árnyékszerkesztésekre való tekintetből czélszerű, bár az elemi iskolai tanításban a napvilág is elég. Azon esetben, ha a körülmények folytán a rajzolás az alkonyat óráira esnék, két-két fiúnak egy gyertya vagy lámpa jut. A rajzterem legyen tágas, a tanulók létszámához mért. A tanulók rajztáblákon dolgozván, annyi hely kell, hogy azok mellett még a szükséges eszközök is elférjenek. Legczélszerűbbek erre a hosszú asztalok, melyeknél 3—4 tanuló foglalhat helyet. Egynémely asztal magasabb is lehet, hogy mellette állva lehessen rajzolni. Az asztalok mellső felén eltávolítható kerettáblák lehetnek a minták odatámasztására. Az asztalok mellé támasz nélküli padok, vagy még helyesebben: különböző nagyságu székek szükségesek a különféle természetű és koru tanulókra való tekintetből. Az asztalok előtt és székek mögött elegendő helynek kell maradnia, hogy a rajztanító szabadon járhasson körül s a munkát ellenőrizhesse. Kathedrara nincs szükség; e helyett alkalmaztatik egy kis asztalka és szék, a hol a rajztanító dolgozik s a hová a tanulók munkálataikat bemutatás végett viszik. A tanulókkal szemben nagy fekete tábla függ, melyre a tanító a mértani idomok és építészeti tagok szerkezetét vonalzó és körzővel felvázolja.

A rajzterem falaira kifüggesztendők mindazon rajzfilmek, melyek az iskolában készülnek s ezek közül főképp az alapvetők a mértanból s a levéldíszítményből, valamint az árnytanból. Az egynemű rajzok egy helyen s valamennyi üveg alatt legyen. A rajzok ezen kiaggatása nemcsak díszítési czélból történik, hanem azért is, hogy a tanulók választhassanak s ízlésük fejlődjék. Az alapvető feladatok elvégzése után a falon levő mintákból foglalkozások szerint választanak. De egy rajzterem rosszul volna berendezve, ha csak a falon függő mintákkal rendelkeznék. Szükséges még többet beszerezni, azokat üvegszekrénybe tenni, szakok szerint rendezve s felírtos borítékkal ellátva, hogy mindenki tudja, mivel rendelkezik az iskola s hogy e mintákból elismervény mellett bármikor valamelyiket kivehesse. Az elismervény a borítékba teendő. Ugyanezen szekrényben helyeztetnek el a fából vagy gipszből készült testminták s a díszített építészeti tagok, melyeknek rajzolása minden művészre és iparosra nézve oly fontos. Gondoskodni kell arról is, hogy a tanulók táblái és egyéb eszközei biztos helyen legyenek, nehogy eltulajdoníttassanak vagy kárt szenvedjenek. Ez az által érhető el, ha a rajzasztalokban zárral ellátott kettős fiókok vannak, vagy külön szekrények tartatnak, melyek szakaszokra osztva külön elzárhatók. A vagyontalan tanulókra való tekintetből czélszerű, ha a rajziskola rajztáblákkal, rajzsínekkel és rajzeszközökkel rendelkezik, hogy e miatt a haladásban fennakadást ne szenvedjenek. Néhány jó rajzmű is kéznél legyen, különösen a tanító használatára, melyeknek segítségével jó útbaigazításokat adhat. Ilyenek: *a)* Peuther, Praxis Geometriae; *b)* Peuther Architecturájának II-ik része; *c)* Den zur Verfertigung schöner Risse getreulich Anweisenden Ingenieur; *d)* Die zum Zeichnen unentbehrliche Wissenschaft des Schattens, — mindkettő

Weiglénél Nürnbergben; e) Landerer helyszinrajzi mintái. A díszítő művészek számára: Manuale di varii ornamenti tratte delle fabriche e framenti antiehi, Roma 1778. Az építészeti tagok díszítéséhez: Vignole moderne par M. Licotte 1781. Páris. (Nagyon ajánlatos.)

Végre az Erfurtban Wernertől megjelent (második kiadás) Alapos utasítás a rajzolásra. Ezen művek nyújtják a normális iskola szükségleteinek megfelelő anyagot s nem nagy költséggel beszerezhetők.

7. §. A rajztanulókról s a rajzolás idejéről.

A rajztanulásba bevonandó minden elemi iskolai tanuló, ki oly tudományos életpályára, művészetre vagy iparra készül, melyeknél a rajzolás szükséges és hasznos. Mellőzhetők azok, kik felsőbb tanulmányokra készülnek, bár óhajtandó volna különben, ha ezek is látogatnák a rajziskolát. Eddig csak a IV-ik osztály tanulói rajzoltak, de kívánatos, hogy III-ik osztály is, kivált nyáron, a rajztanításban részt vegyen. A legelső osztályok növendékei annyira fejletlenek még, hogy a rajzolásra még alkalmatlanok, a felsőbb tanulmányokra készülő tanulóknak pedig egy félévi tanfolyam alig nyújt valamit.

Megengedhető oly tanulók felvétele is a rajziskolába, kik otthon magánoktatásban részesülnek, mert alig tehető fel, hogy a házi tanító e részben megfelelni képes volna.

Némely elemi iskolában már eddig is részesültek a művészek és iparosok tanoncjai vasárnaponként rajzoktatásban. Óhajtandó, hogy e gyakorlat minél általánosabb legyen s hogy a tanoncoknak is, kik hétközben el vannak foglalva, megadás-sék az alkalom a rajztanulásra. S a mennyiben a rajztanító az elemi iskolában rendes körülmények között rajzon kívül egyebet nem tanít, rendes fizetéssel bír s csütörtökei szabadok, ezáltal semmikép sem lesz terhelve.

S így minden elemi iskola rajziskolájában a tanulóknak két csoportja lenne; egy oly csoport, mely a szünnapokat kivéve az egész héten át s egy olyan, mely csak vasárnap járna rajzra. Az első csoport órái akként választandók, hogy a többi normális iskolai tantárgy hátrányára ne legyenek; legcélszerűbb a rajz-órákat utoljára hagyni, naponként egymást követő két órában, a mi nyáron esetleg délután is történhetik. A vasárnapi csoport rajzoktatása szintén legalább két óráig tartson s ezeket a rajztanító a helyi körülmények szerint a délelőttre vagy délutánra teheti. Ugy az egyik, mint a másik csoport a tananyag szerint, melyet feldolgoznak, öt tanfolyamra oszlik. E tanfolyamok az elemi tanulóknál félévesek, a vasárnapiaknál egy egész évre terjednek. Ezen beosztás azonban nem zárja ki azt, hogy a tehetségesebbek az egyes folyamokon gyorsabban át ne mehessenek, a mit megítélni a rajztanító van hivatva.

8. §. A tanulók beosztása tanfolyamokra.

Az első tanfolyamban vannak a kezdők. Tananyaguk : az egyenes vonal, a szög és az idomok, az egyszerű, sima, dísz nélküli építészeti tagok s azok homlok- és keresztmetszeteinek rajzolása. Mindezt kezdetben vonalzó és körző segítségével eszközlik s utána áttérnek ugyanezen anyagnak szabad kézzel való rajzolására. Meg kell tanulniok közönséges és átlós léptékeket készíteni és használni. Bevezető gyakorlatokat tesznek a tus és ecset kezelésében.

A második tanfolyamban a szabadkézzel való rajzolás folytatódólagos gyakorlására különféle levelek veendőik fel, melyek a díszítésben szerepet visznek, ilyenek : a babér, borostyán, szőlő, pálma, tölgy levelei. Második tárgya : a mértani testek és építészeti tagok, valamint az ezeken előforduló díszítményeknek kezdetben csak körvonalakban való rajzolása árnyékolás nélkül. A tanfolyam vége felé az árnyékolás is gyakorlandó jól megrajzolt minták után tus modorban, a tónusok elmosódásával s némely iparágakra való tekintetből a straffoló árnyékolási modorban is egymást metsző vonalak alakjában. Ezek után jó kivitelű rajzokat másolnak, hogy az árnyék különböző fokozatait megismerjék és elsajátítsák.

A harmadik tanfolyamban az árnytan a tananyag. Itt már a rajzolás a tanulók elé helyezett testek után történik. Az egyszerűbb mértani testeket összetettebbek követik, továbbá virágok és domboru építészeti tagok, melyeket a tanulók adott mértékarányban nagyobbítva vagy kisebbítve rajzolnak és árnyékolnak, a mint azt a természetben levő tárgyon látják. Olyan tanulók, kik az elemi iskola felsőbb osztályaiban az építészeti tagokat, azok arányait s az oszloprendüek vázolóját nem tanulták, a már említett építészeti tankönyv nyomán vezetendők be. Nem elég az oszloprendüeket felvázolni oszlopraikban, árnyékolni is kell őket s feltüntetni a mértékeket és modulusokat, melyek alapján készültek.

A negyedik tanfolyamban az építészeti rajzot tanulják azok, kik e szakmára lépnek ; a többiek terveket készítenek egyes épületek alap-, homlok- és keresztmetszeteiről a már említett építészeti tankönyv nyomán ; megrajzolják az egyes épületrészeket díszít-ményeikkel együtt. A térképrajzolással foglalkozók előbb a térképeken előforduló részleteket gyakorolják s ezek után készítenek egész térképeket. Megismertetendők itt a másolás, nagyobbítás és kisebbítés körül előforduló eljárások is.

Az ötödik tanfolyamban legelőbb a távlatlan legegyszerűbb szabályait ismertetjük s megtanítjuk a tanulókat, hogy a szem különféle állásai szerint az alakok részei változnak s a tárgyak a szerint, a mint a szem feljebb vagy lentebb van, emelkedni vagy süllyedni látszanak, továbbá hogy a távolsággal kisebbednek.

A nélkül, hogy a rajztanító behatóbb elméleti magyarázatokba bocsátkoznék, mindezeket szemléltetve ismerteti. Mindazoknak, kik e tárgyat behatóbban megismerni óhajtják, *Werner* vagy még jobban *Lambert* szabad perspektívája nyomán előadásokat tarthat. Az utóbbi minden alaprajz nélkül képesít a képek elkészítésére.

Ezen alapon rajzolja azután tovább a tanulók az iskola mintagyűjteményéből azon dolgokat, melyek révén ízlést szereznek s tetszetős munkákat készíteni képesek lesznek. A tehetségesebbek később utánzókból önálló alkotókká, tervezőkké lesznek, s ez által tökélyük is magasabb lesz.

9. §. A tanulók munkaeredményének feltüntetése.

A legelső három folyam tanulói munkáikat egyforma nagy és jó rajzpapíron végezzék, egyforma tárgykörből merítvén a tárgyakat, s a munkálatok teljesítésénél a tisztaságra a rajztanító kiváló gondot fordítson s a mocsoktól óvja őket.

A rajzok egy nagyobb félív papir nagyságában készítendőek s ellátandók a munka megkezdésének és végeztének keltjével. E lapok minden tanfolyamból külön füzendőek össze s egyformán körülvágva, a vizsgálatokon a többi munkálatokkal együtt bemutatandók. E rajzok még a részben is megfelelnek, hogy számot adnak a rajztanító működéséről s arról, hogy betartotta-e a tervet. A tanfolyam végén minden tanuló hollandiai papíron külön rajzot készít, mely képességének megfelel. E lapok összefűzve és folyamokba osztva, szintén kitétetnek a vizsgálaton s azután az iskolacomissionak, végül pedig az udvari iskola-comissionak terjesztetnek be. A mennyiben a két felsőbb folyam tanítványai már nagyobb rajzokat készítenek, ez okból különösen a vizsgálati rajzokhoz nagyobb méretű papírt használhatnak. A felküldött rajzok végre visszaérkeznek s ekkor minden folyamból a legjobbak kiválasztván, a rajziskolában keret alá nyilvános szemlére kitétetnek s egy tanfolyam lejárata után a tanulóknak visszaadtnak, hogy ismét másoknak adjanak helyet. A vizsgálatok alkalmával szokásban van, hogy a legjobb tanulók neveit felolvassák; fel kell sorolni a jó rajzolókat is s különösen azokat, kiknek rajzai nyilvános szemlére kitétettek. A mely iskola díjalappal rendelkezik, ott abból a rajzoló tanulók is díjakban részesítendőek.

I. §. Hivatalos zárjelentés, a rajzok felterjesztése.

A rajztanító a tanév befejezése után az igazgatónak a rajziskola állapotáról írásbeli jelentést tesz, az e célra szolgáló formulárét kitölti, melyben feltünteti, hány normálista s hány másféle tanuló volt minden tanfolyamban, általános haladásuk fokát, a szorgalmi idő tartamát, kik léptek ki és minő pályára mentek. Az első jelentéshez mellékli a rajziskola leltárát, melyben a butorfelszerelés s a minták sorozata van feltüntetve s felemlíti, mi hiányzik. A »jegyzet« rovatban beszámol az eszközök szaporodásáról és esetleges szükségleteire nézve javaslatokat tesz. Ugy szintén megteszi javaslatait arra nézve, hogyan volna a tanítás esetleg még jobban szervezhető. Az igazgató ezen jelentést saját jelentése kíséretében az iskola-comissióhoz teszi át, a mely azt ismét az udvari iskola-comissió elé terjeszti véleményes jelentés kíséretében, visszavárólag pedig értesíti a rajztanítót az udvari iskola-comissiótól vett rendeletekről s azokat végrehajtja.

II. A Bécsben (Budán) lakos s a rajziskolák főfelügyeletével megbízott igazgató kötelességei.

Az összes elemi iskolák rajziskoláinak főigazgatója kezeihez vevén az udvari tanulmányi comissiótól leérkezett rajziskolai jelentéseket és rajzokat, azokról haladéktalanul nyilatkozik: megvizsgálja, vajjon minden folyamban az előirt tananyag tanítva lett-e, a mi a beküldött rajzokból is könnyen kitűnik, mert a fennálló rendelkezések szerint a főigazgató a rajzosztályokat személyesen be nem járhatja. Utasításokat kell adnia az esetleges hiányok pótlására, a szükségesek beszerzésére. Kötelessége minden rajziskola részére évenként két darab eredeti rajzot készíteni, melyeket az udvari tanulmányi comissió útján az iskolának leküld. Ügyel arra, hogy minden rajziskola minden szakhoz jó és utánzásra érdemes mintákat szerezzen, a mennyiben Bécsben, Artáriánál a legjobb olasz, francia és angol rajzok kaphatók rézmetszetekben, mert ő maga nem képes annyi eredeti mintát készíteni. Ez okból felhatalmazandó, hogy minden tanfolyam végén a rajziskola részére mintákat keressen ki s ezekhez saját munkálatait mellékelve, az iskolának küldje le. Az iskolaalap fedezi a viszonyokhoz képest a költségeket. A beszerzendő rajzok kiválasztásánál arra ügyel, hogy minden szak jó és fokozatos mintákkal legyen képviselve s hogy a vidék mind a legizlésebbet s a legújabbat kapja. Az újonnan alkalmazott rajztanítókat megvizsgálja, a hol tanítóhiány van, a hely betöltéséről gondoskodik s a tanítót a szabályzat kívánalmai szerint a tanításba bevezeti.«

Ebből a rendeletből kitűnik az a minden részletre kiterjedő gondosság, mely a német szellemet jellemzi, de kitűnik egyuttal az egész szervezet, mely a későbbi rajziskoláknak alapul szolgált egészen a tizenkilencedik századig.

Ennek kapcsán 1786. június hó 6-án a helytartótanács rendeletet ad ki, melyben értesíti a törvényhatóságokat, hogy Ő Felsége rendelkezése folytán *mindazon iparos-inasok, kik iparáguk tökélytetését a rajzművészet által nyerhetik el, csak az esetben lehetnek segédekké, ha hiteles bizonyítvánnyal igazolják, hogy a rajziskolát legalább egy éven át ünnep- és vasárnapokon szorgalmasan látogatták. A rendeletben említett iparágakat az ahhoz kiadott melléklet következőkben sorolja föl:*

1. kőművesek,	6. ácsok,
2. kőfaragók,	7. lakatosok,
3. díszvakolók,	8. ötvösök,
4. asztalosok,	9. bronzművesek,
5. bognárok,	10. sárgarézöntők,

11. harangöntők,	17. szerszámkészítők,
12. esztergályosok (csutorás),	18. takácsok,
13. rézművesek,	19. nyergesek,
14. aranyművesek,	20. szíjgyártók,
15. paszományosok,	21. szerkovácsok,
16. gombkötők,	22. fazekasok.

Tényleg több városban találjuk már ez évben a rajziskolákat szervezve.

Igy 1786-ban nyílik meg Temesváron az első rajziskola, hol a rajztanulás iránti buzgalom oly nagy volt, hogy a tanító önként ajánlkozott, miszerint a kötelező heti két órán felül még 2—2 órát ingyen ad vásár- és ünnepnapokon a mester-inasoknak és legényeknek.¹⁾

Ugyanez évben Pécs város tanácsa is szervezi a rajziskolát, még pedig különös tekintettel a mester-inasokra, mely célra külön rajztanítói állást is rendszerezit, melynek javalmazására ő Felsége 300 frtot engedélyezett.

Hasonlóképen látjuk *Pozsonyban* is a rajziskolát teljes működésében, szintén a nemzeti iskolával kapcsolatosan, melyet »100 tanoncznál több és néhány gymnasiumi tanuló látogatott és melynél mint rajztanító Schauff működött; őt követték Mauchs, Urausz, Frint alreáliskolai tanító, *Hovalek asztalos mester* és végre Schlick és Horváth népiskolai tanítók. Ez a rajziskola mintákkal és ábrákkal rendesen fel volt szerelve.²⁾

Ezenkívül gondoskodás történik itt már ez időben arról, hogy az inasok vasárnap délutánonként vallásoktatásban is részesüljenek, a mi egyébként csaknem minden városban megvolt már ez időben.

Valamennyi rajziskola közül azonban egyik legkiválóbb volt a *győri*, melyről fennebb már említést tettünk.

Ezen az intézeten is csak 1786-ban, Révay Miklós meghívásával vette kezdetét a rajztanítás.

Nem lesz talán érdektelen ennek az iskolának, mely

¹⁾ Hetzel S. M.: Geschichte und Statistik des Volksschulwesens der kön. Freistadt Temesvár; Budapest, 1893. 196. old.

²⁾ Pozsony sz. kir. város ipariskolájának értesítője az 1886—87. tanévről; Pozsony, 1887. 5—6. oldal.

előbb *rajziskola*, majd *alipartánoda*, és később *alműtanoda* elnevezéssel birt, rövid történetét és különösen Révay működését itt ismertetni,¹⁾ érdekes adatot nyújt az is a hazai iparoktatás történetéhez.

Révay maga szerelte fel a szükséges mintákkal iskoláját, tanítása idejéből nyolcz darab kézi rajz maradt fenn, ezek közül négyet az ő munkájának, négyet tanítványaiénak lehet tartani. Az ő saját mintái építészeti tárgyuak, az építészeti műszavakat ő maga alkotta meg magyarul (valószínűleg ezek az első magyar szakkifejezések) és sajátkezü felirataiban e kifejezések a következők:

1. Az I. Tusztéczi Rend. Az Oszlopszék az Oszloptalppal s Oldaltámaszszal. Mellette vagynak, két felül az Ivágy és az Iv. (Die I. Toskanische Ordnung. Der Säulenstabl sammt dem Säulenfusse und Seitenpfeiler. An der Seite stehen der Kämpfer und Schwibbogen).

2. Ékes építési rajzolások (Architektonische Zeichnungen). Az I. Tusztéczia Rend. Bolthajtásos Oszlopok Oszlopszék nélkül. (Die I. Toskanische Ordnung, Bogenstellung ohne Säulenstuhl). Bolthajtás (Schwibbogen, Bogenstreifen); Bolthajtás Ágya (Kämpfer); Bolthajtás Támaszai (Pfeiler, Streben, Strebpfleile.) A támaszok Talpa. (Grundstein der Pfeiler); a Támaszok Alja (Grund der Pfeiler.)

3. Boltrakatások. Tusztéczi Rend Boltrakatás Oszlopszéken Páros Oszlopokkal. Helyesebb Keletben Le Clerce Észrevételei szerint. (Bogenstellungen. Toskanische Bogenstellung auf Säulenstuhl mit gekoppelten Säulen unrichtigen Verhältnisse nach Le Clerce Anmerkung).

Gerendázat (Gebälk), párkány (Kranz), Képszék (Borten), Gerenda (Balken).

Oszlop (Säule;) részei: Oszlopfő (Knauf Kapital,) Oszlopszál (Stamme, Schaft), Oszloptalp (Säulenfuss).

Oszlopszék (Säulenstuhl), részei: Fedél (Deckel) v. Derék (Würfel), Talp (Fuss).

Vignola után, Palladio és Scamozzi után.

4. Vignolának oszloprendje: megjobbitva, Le Clerce észrevételei szerint. A'dorai szarufejes gerendázat, Ékes oszlopfővel, a bolt ágyával, s a bolt ívével darabban. Vignols Säulenordnungen verbessert nach Clerce Anmerkungen. (Das Dorische Gebälk mit Dielenköpfen sammt den verzierte Knaufe, Kämpfer und Schwibbogen im Stücke).

¹⁾ Ruby Miroszláv: »A győri nemzeti rajziskola története« nyomán. Győr, 1894.

A tanítványok mintái közül az első (»Szám Sebestyén Deák Oskolabéli Tanítvány-é) 1795-ből egy rosettát mutat tuskivitelben alaprajzzal és keresztmetszettel.

A második minta egy kétemeletes házát alaprajzzal és keresztmetszetekkel. (»Bors János Nemzeti IV. Oskolabeli Tanítvány«-é 1795-ből.)

A harmadik minta tárgya egy velencei luster 1793-ból.

A negyedik Vötkönd helység határának térképét tartalmazza 1795-ben készítve.

Megvan továbbá az iskola tervrajza is, melyet Halper Mihály, Révai tanítványa és utódja készített.

Révait 1792-ben a helytartó-tanács a kir. akadémia rajztanítójává nevezte ki. A tanítás terén ő nagy sikereket ért el, a győri rajziskolát messze földön jóhírűvé tette, Bécsbe felküldött rajzmintáiért a helytartótanács többször dicsérettel tüntette ki, a bécsi rajzakadémia pedig így nyilatkozott Révai iskolájáról:

»Diese Zeichenschule ist vortrefflich, so wie die ganze Einrichtung derselben. Es bleibt nur der Wunsch übrig, dass die Geschicklichkeit und die rastlose Bestrebung des Lehrers hoher Orten möchte bemerket und diese Schule allen übrigen National-Schulen zum Muster aufgestellt werden.«

A város azonban rendkívül szűkmarku volt az iskola felszereléseit illetőleg; e miatt Révai összeveszett a polgármesterrel és tanácscsal, sőt 1796-ban saját pénzén szerzett gyűjteményét megvonja s az iskolát bezárja. Gyűjteményét azonban 1800-ban mégis az iskolának adományozza.

Révai fizetése szabad lakásból és 200 frtból állott.

Gyűjteménye a meglevő leltár szerint a következőkből állott:

I. K ö n y v e k .

Albertolli díszitményrajzai.

De la Fosse Károly alaprajzta. 2 kötet.

Butorrajzok készlete Buchertől.

Festők és építők tárlata, Porzó Andrástól.

Hagenauer János különf. butordíszitményei. 4 kötet.

Építészeti rézmetszetek.

II. Rézmetszetek.

De la Fosse-féle rézmetszetek, 4 iven.
 Deneufforge-félek 66 iven; többnyire építészetiek.
 Kail-féle rézmetszetek, 19 iven.
 Sanson-féle régiségek. II. rész.
 De la Fosse-féle más rézmetszetek.
 Graber-féle rézmetszetek, 4 iven.

Révai távozásával a várost és a rajziskolát a zavarból Hülff Pál nyug. tűzérezredes segítette ki, a ki 1796-ban az iskolát átvette s magának új mintákat készített, öt vaskos kötetet, a tantervnek megfelelőleg. Egy év múlva Verner nevű tanító jön a helyébe, a ki szintén sok mintát készített az iskola számára.

A győri rajziskola — melynek további folyamatára alább még visszatérünk — a budai rajziskolán kívül, melyről azonban hiányzanak a részletes adatok, talán az egyedüli volt, melyben a folytonosság egészen megvolt, mely megszakítás nélkül működött mindaddig, míg reáliskolává nem alakul át.

Ezek a rajziskolák közvetlenül Ő Felsége rendelkezése alatt állottak, még pedig nemcsak általános szervezeti, hanem fegyelmi tekintetben is. Ellenben szellemi vezetésük tekintetében a bécsi művészeti akadémia alá rendeltettek, melyhez a tanulók rajzai, mint az azok alapjául szolgált minták, megbírálás végett évenként felküldendőek voltak. A rajzok beküldésének módjára nézve egy 1788. márczius hó 27-én kelt bécsi udvari rendelet értesíti a főigazgatók útján a rajziskolákat, hogy az eddig használt kerülő út elhagyandó és évenként minden iskola a tanév végével tartozik a rajzokat a helytartó-tanács kikerülésével — közvetlenül a Bécsben székelő magyar udvari kancelláriához felterjeszteni.

Úgy látszik azonban, hogy a bécsi akadémia nagyon messze ment a befolyás gyakorlásában; legalább erre vall a budai helytartó-tanácsnak 1787. augusztus hó 16-án kelt, a pécsi főigazgatóhoz intézett rendelete, melyben ezt értesíti, hogy »Ő Felsége rendreutasította Schmutzler-t, a bécsi akadémia igazgatóját, a miért ez a magyar rajziskolákra még mindig befolyást arrogál magának, a mely őt meg nem illeti«.

Ugyanezen rendelettel — mely az összes főigazgatóknak kiadatott — a rajztanítók ezentúl a politikai hatóságok alá rendeltettek, kik fölöttük fegyelmi jogot gyakoroltak.

Daczára ezen királyi dorgálásnak, a magyar rajziskolák munkálatait a következő években is az említett bécsi akadémia bírálta, csak azzal a különbséggel, hogy nem az iskolák küldték azokat oda, hanem az udvari kancellária, mely a részletes bírálatokat az illető iskoláknak mindenkor megküldötte, hozzáfűzve azokhoz utasításait és figyelmeztetéseit.

De visszatérve magukhoz az iskolákhoz, fontos szerepe jutott még a *kassai* rajziskolának is, melynek rajzait az ezredéves kiállításon a szakkörök bámulva szemlélték.

Említettük, hogy ezen iskolán Simay Kristóf Bécsben képezett rajztanár alkalmaztatott.

Ez — úgy látszik — hadilábon állott a kassai kőmives czéh tagjaival, mert az 1788-ban panaszt emel ellene a városi tanácsnál, kérve elmozdítását, mert — a czéh állítása szerint — nem tanít alaposan.

A város tanácsa megvizsgálandó a panaszt, közli ezt az akkori kerületi iskola-felügyelővel, Kazinczy Ferencz nagynevű költőnkkel, a ki felhívta Simayt igazolásra.

Ez írásban terjesztve elő igazolását, maga is konstatálja a tanítás sikertelen voltát, kiemelve azonban, miszerint ennek oka az, hogy a kőművesek közül csupán két inas és egy legény járt az előadásokra. Egyébként megjegyzi védekezésében, hogy a kőműves-inasok oly hiányos készséggel jönnek az iskolába, hogy nem csupán a rajzhoz, de még az írás-olvasáshoz is alig tudnak.

Minthogy a rajziskolák nem voltak ellátva a szükséges és alkalmas rajzmintákkal, a melyeket kénytelenek voltak Bécsből beszerezni, a helytartótanács 1788. október 2-án felterjesztést intézett a bécsi udvari kancelláriához, engedélyt kérve arra, hogy megfelelő rajzmintákat készíttethessen, a mit ez egy november 19-én kelt udvari rendelettel meg is enged, megjegyezve, hogy a tanítók a bécsi minták alapján készíthetnek ilyeneket.

Mennyire komolyan vették a bécsi udvarnál a rajz-oktatást és mily részletes bírálatnak vetették alá az egyes

iskolák rajzait, arra nézve élénk fényt vet a helytartó-tanácsnak 1791. szeptember hó 9-én az összes főigazgatókhoz és a budai nemzeti iskola felügyelőjéhez intézett rendelete, melyben bevezetésképen közölve, hogy úgy a tanulók rajzainak, mint a tanítók által készített mintáknak a bécsi akadémia által történt megbírálása nagyon kedvezőtlen eredményre vezetett, észrevételeit következőképen részletezi:

1. daczára az ismételt figyelmeztetéseknek, a rajzminták kiválasztásában hiányzik a sistematikus rend, azokat alap- és izlés nélkül, egészen rendszertelenül választják ki, úgy hogy — csekély kivétellel — rendszertelen kaoszt képeznek;

2. a felterjesztett növendék-rajzok között olyanok voltak, melyek az iskola keretét jóval túllépték és a tanítás fokozatának nem felelnek meg, el is tekintve attól, hogy azok egyáltalában nem lehetnek hasznosak; ezekről valószínűleg az illető tanítóknak sincs kellő fogalmuk.

(Az eredeti szöveg egyik része így szól: »Frucht- und Nutzenlos müssen dergleichen Gegenstände von darummen seyn, weil sie die weiteren Kenntnissen von allen Theilen der Baukunst, der Geometrie und Mechanique voraussetzen, die hiezu nothwendigen Lehrsätze, Regeln und Zeichnungsgegenstände vorher niemals erscheinen, auch nicht erscheinen können, weil sie für diese Schulen viel zu weitwendig und unumfassend wären, und hiezu kommt noch, dass alle diese Dinge von üblesten Geschmack gewählt sind, mithin nebst der gänzlichen Grund- und Nutzenlosigkeit der Geschmack noch mehr verschlimmert, als verbessert wird.«)

Ennek alapján szigoruan megintve az iskolákat az ily rossz eredményekért, részletesen felsorolja a rendelet azokat a mintákat, melyeket minden rajziskola okvetlenül beszerezni tartozik, nevezetesen: »az építészet elemei, mint geometriai síkok és testek (a melyek rajzolandók, méretezendők és számítandók); az oszlopok és ívállások; egyszerű falusi templomok, plébánia- és iskolaépületek; vidéki városoknak megfelelő urasági és polgári lakóházak; különböző gazdasági épületek, mint majorságok, hombárok, parasztházak, vendéglők, istállók, gyárak; továbbá különböző minták az építészet köréből, vagy a mindennapi életben szükséges műhelyrajzok,

méretezve, mint díszítések festők és szobrászok számára, valamint asztalosok, lakatosok, fazekasok, kőfaragók, sárgaréz-öntők és ötvösök részére; különféle antik díszitmények és virágok, melyek sokféleképen alkalmazhatók.

»Ezek volnának azok a tárgyak, — így folytatja a rendelet — melyeket serdülő művészek, különféle iparosok és mesteremberek, valamint gazdasági hivatalnokok is célszerűen használhatnának.

Ezeknél is azonban tekintettel kell lenni arra, hogy rendszeresen, szabályszerűen, alaposan és jó ízléssel választassanak; továbbá hogy ezek a hasznos tárgyak az egésznek részei gyanánt tekintessenek és úgy is használtassanak.«

Végül felsorolja a rendelet teljes részletességgel mindazokat a tárgyakat, melyeket minden nemzeti (normal) rajziskolának a közölt általános megjegyzések szemmel tartásával, be kell szereznie, minők:

a) *kőművesek és kőfaragók számára*: kis — egész egyszerű — épületek rajzai és p. alaprajzok, metszetek és homlokzatok, ablak- és ajtókeretek, lépcsők, balluszterek és hordkővek;

b) *ácsok számára*: födélisékeknek szétszedett alkatrészei az összes fakötésekkel; ház- és torony-állványozások, egészen fából való mezőgazdasági épületek, őrlő- és zúzó malmok szétszedett kerekeinek darabjai, hidak, vizgátak és vízvezetékek, emeltyűk, daruk és más mechanikai emelő- és húzó gépek;

c) *asztalosok számára*: mindenféle asztalok, székek, fiókos- és egyéb szekrények alaprajzai, metszetei és méretei, szobaajtók és faburkolatok;

d) *lakatos, kovács és más — vasanyagot feldolgozó — mesterségek számára*: szétszedett és összeállított lakatok, lépcső- és erkély-rácsok, ablak- és kapu-rácsok, vaskerék-művek és különféle kéziszerszámok;

e) *ötvösök- és esztergályosok, arany- és ezüstművesek számára*: gyertyatartók, lámpák, laternák, edények, kannák, ivókészletek és egyéb különféle házi eszközök, valamint szétszedett óraművek;

f) *paszománnyosok, és takácsok számára*: különféle virágok és lombozatok.«

Ez a rendelet — mint említők — csak azt bizonyítja, hogy az udvar és kormányhatóságai az iparos-oktatásnak nagy fontosságot tulajdonított, vagyis tudatában volt annak, hogy erős ipart csak művelt iparos-osztály teremthet.

II. József császár halála azonban némi visszaesést idéz elő e tekintetben. Ismeretes, hogy halála előtt megsemmisítette, illetőleg visszavonta mindazon rendelkezéseket, melyek a fennálló törvényekbe ütköztek. Ebbe — úgy látszik — némely városok a rajziskolák szervezésére vonatkozó bölcs rendeletét is belemagyarázták. Legalább erre vall a budai helytartó-tanácsnak 1790-ben Kassa város tanácsához intézett rendelete, melyben közli vele, hogy értésére esett, miszerint a város, támaszkodva József császár rendeletére, melylyel az uralkodása alatt hozott intézkedéseket eltörli, a rajz- és zenetanítók fizetését is beszüntette. Mivel azonban ezeknek tanítását még Mária Terézia királynő rendelte el, a tanács nem járt el jogosan, miért is elrendeli a helytartó-tanács, hogy a város nyissa meg ismét a rajziskolát s fizesse a rajz- és zenetanítót. A város kísérletet tesz igazolására és álláspontja fentartására, a mennyiben erre felir a helytartó-tanácsához, kijelentve, hogy a rajziskolát azért záratta be, *mert az iparos tanulóknak nem volt hasznára, mire nézve melléklí a kőműves, ács és az asztalos czéh bizonyítványát*, melyben ezek az iskola fentartását feleslegesnek mondják.

Ámbár magáról az iskola további sorsáról nem is közölhetünk konkrét adatokat, mindazonáltal a rendelkezésünkre álló adatok alapján kétségtelennek tartjuk, hogy Kassa városa azt újból megnyitotta, sőt új rajztanárt is alkalmazott. Ugyanis van a város levéltárában két okirat 1791-ből és 1795-ből, melyek ezt kétségbevonhatatlanul igazolják.

Ezek szerint Janusek József »*inspectoratus scholarum vernacularum administrator*« közli a város tanácsával, hogy Schrött E. rajztanár panaszt emelt az iránt, hogy egyrészt *némely mesterek nem küldik iskolába inasait*, másrészt hogy az inasok nagyon hanyagok; különösen a kőművesekre és fazekasokra panaszkodik, mint a kiknek tanulói egyáltalában nem járnak a rajziskolába; míg 1795-ben gr. Török Lajos főigazgató ír át a tanácshoz az iparos tanulók hanyagsága

miatt, ugyanekkor panaszolva, hogy a mesterek felszabadítják a tanulókat, noha ezek a rajziskola sikeres elvégzéséről nem mutathatnak fel bizonyítványt.

Ezen panasz alapján a tanács szigoruan utasítja a czéh-biztosokat, hogy a fennálló rendeleteknek igyekezzenek érvényt szerezni.

Az iskola tehát fennállott, de az iparosok maguk nem támogatták azt!

Igen érdekes javaslat merült fel az 1790—91. évi országgyűlésen is, mely a hazai iparoktatás történetére nézve szintén nagy jelentőséggel bír, mert bizonyosságát nyújtja annak, hogy az iparoktatás fontosságát már abban a korban mind szélesebb körben ismerték fel és voltak egyesek, kik igyekeztek a törvényhozás termeiben is kellő érdeklődést kelteni az iránt.

A »Ratio Educationis« ugyanis sokoldalú elégtelenséget idézett elő hazánkban. Az volt az indító oka annak, hogy az 1790—91. évi országgyűlés annak revisióját mondván ki, egy országos bizottságot küldött ki ezen ügy tanulmányozására és megfelelő javaslattételre. Ez a bizottság 1791. augusztus hó 12-én Pesten tényleg össze is ült.

Ennek egyik ülésén »gróf Török Lajos javaslatot terjesztett elő, indítványozva, hogy *minden tankerületben legalább egy főleemi iskolát ipariskolával kell összekötni, melynek szervezete a helyi viszonyok szerint különbözően állapítandó meg*«. ¹⁾

Ez a javaslat akkor ugyan nem került megvalósulásra és a második »Ratio«-ban sem érvényesült, de annyi eredménye ennek mégis volt, hogy utóbbiban — mint később látni fogjuk — az ipari érdekekre is némi tekintettel voltak.

Az 1795. évig nem találunk semmi említésre méltó adatot.

Annál fontosabb azonban az 1795. év, mely ismét két igen nagy horderővel bíró adattal gazdagítja történetünket, a mennyiben ismét a kormány kezdeményezését látjuk az ipa-

¹⁾ Dr. Fináczy Ernő: A magyarországi középiskolák multja és jelene. Budapest, 1896., 59. oldal.

rosok oktatása tekintetében, melyek csak igazolják azt az állításunkat, hogy az udvar nagyon komolyan foglalkozott ezzel a kérdéssel.

A jelzett intézkedések elseje 1795. április 6-án kelt, melylyel az udvari kancellária közölve a helytartó-tanáccsal, hogy addig minden iskola *jó*, némelyik pedig *kitűnő* tanerővel bir, melyek közül különösen kiválik Buch József Pécsen és Révay Miklós Győrön, utasítást ad arra nézve, hogy a nemzeti rajziskolák növendékeit a rajztanítás céljaira három osztályba kellene sorozni:

Az első osztályban a tanulók csupán az elemi dolgokat rajzolják, hogy a rajztoll, vonalzó, körző, lépték és szögmérő használatának módját sajátítsák el; továbbá, hogy megtanulják szabad kézzel kezelni az írót és némi fogalmat alkotósanak maguknak az arányokról.

Idetartoznak továbbá a geometriai és stereometriai idomok vetületben és perspektívában árnyékolással; a toszkániai oszlop, lábazatával és párkányával, azok arányainak szabályai szerint, végül néhány körvonal szabadkézzel virágok és lombzatokról.

Ez az osztály minden ifju számára kivétel nélkül alkalmas, minthogy a rajz ily foka mindenki számára, bármely állásban is legyen, ha nem is nélkülözhetetlen, de legalább oly fontos, mint az írás és olvasás.

A második osztály *a különböző mesterembereknek való, a kik mérték után képtelenek dolgozni.*

Ebben az osztályban a tanulók azon minta szerint tanítandók, melyek a legegyszerűbb mesterségekben alkalmaztatnak és pedig egyszerűen minden díszítés nélkül, de *mindig mérték szerint rajzolva*, minthogy itt a díszítés mellékes, sőt sok mesterségnél egészen nélkülözhető.

A harmadik osztályban végre az öt oszloprendszer minden építési díszítésével, továbbá mindenféle dísz tárgy tanítható.

»Az ily rendszer behozatala után — így szól tovább a rendelet — az udvari kancellária fog azután határozni a fölött, mennyiben lesz kívánatos továbbra is a tanulók rajzainak időről-időre bírálat céljából való felterjesztése. Ez eset-

ben a rajzoknak további felküldése a bécsi akadémiához feleslegessé fog válni, sőt teljesen el fog maradhatni és ez annyival is inkább, mert az iskolák jó tanítókkal és helyes rajzmintákkal immár el vannak látva, úgy, hogy az akadémiának nincsen további anyaga a bírálatra, mely később csak oly esetekben lesz hasznos és szükséges, midőn új rajztanító választásának szüksége áll be, vagy ha a tanítók új rajzmintákat készítenek.«

Ezen rendelet kapcsán a helytartó-tanács 1795. május 15-én elrendelte, hogy a rajzok bírálata félévenként a budai építési igazgatóság által bíráltassanak meg, mely e célra rendeljen ki egy hivatalnokot (Mittelbeamten), a ki a budai rajztanítóval együtt eszközölje a bírálatot, mely felterjesztendő a helytartó-tanácsához. A bírálat előkészítése az említett rajztanító feladata volt, a ki tartozott minden rajzlapra megjegyezni, hogy a rajz a rendes rajzolási eljárásnak megfelelő-e, vagy mily hiba, illetve hiány észlelhető azon«.

Ha már ez a két rendelet és különösen előbbi, nagy jelentőséggel bír, úgy kiváló fontosságot és nagy horderőt kell tulajdonítanunk az 1795. évi szeptember hó 25-én 19.665. sz. a. kelt helytartó-tanácsi rendeletnek, melyet alább teljes szövegében közlünk, mert kihatással bír a XIX. század iparos-oktatására is, sőt a hazai iparoktatás történetének egyik legkimagaslóbb mozzanatát képezi.

Ez a rendelet — a törvényhatóságokhoz intézve — korhű fordításában következő:

»*Nemes Tekéntetes!* Mikor még ama Ditsőséges emlékeztető Császárné és Király Aszony Mária Theresia alatt a Rajzoló Oskolának Célja Magyar Országnak és hozzá tartozandó Szomszéd Tartományoknak, királyi és más városaiban e lett volna fel állítások alkalmatosságával, hogy a kézi Mesterségek nagyobb tökéletességre vitetessenek, és azokból kifolyó kereskedés elő mozditassék, ezekből a Mívekből, és Mesterségekből jó haszon és előmenetel következzen, a melynek az Országra ki terjesztendő hasznát és szükséges voltát csak abból is lehet mérsékelni, hogy mikor a Mívesek, és Mester Emberek Inassai a Rajzoló kezdetekben hamar reá adván a Mesterségre, jól tanítatnak az Országban, mint a Mívesek, és Mester Emberek alkalmatosabbak és tökéletesebbek, mind az kereskedés nagyobb tökéletességre és haszonra vitetni fognak, lehet remélni, nem is léssen szükség hogy ennek utánna, külső mesze lévő Tartományokból külömbféle Mívesek, és Mester

Emberek, nagy, és Mérsékelhetetlen költségekkel, a Hazafiaknak károkkal (mind az előtt kelletett) hivattassanak.

Melyre Nézve ama kegyes emlékezetű 2-dik Joseff Császár és Király a Hazának hasznos előmenetelére kívánván Nézni, nem tsak meg Gazdagította az Rajzolo Oskolákat, és azoknak számát meg szaporította, hanem 1786-dikba, hogy könnyebben végeket el érjék, az Oskolák eránt az egész Országra ki terjedő olyan Királyi Törvént adott ki, hogy Senki az Inasok közül a Nevezett parantsolatban fel lévén vétetve, Mester Emberek mellé a legény Társaságában bé ne fogattassék, a ki az oskolai helyes bizonság tétel levél által meg nem tudgya mutatni, hogy ő a Rajzolo Oskolát Vasár Napokon és Ünnepe Napokon egy egész Esztendő alatt szorgalmasan nem járta volna.

Mind azon által, mivel hogy ezen kegyelmes, noha sok izben közönséggé tétetett Parantsoltnak kívánt Sikere nem volt, sőt inkább egymást érő Panaszok jöttek ide hozzánk, hogy a felyebb előhozott kegyelmes Királyi Rendelésnek ellene, a meg Nevezet Inasok a parantsolt oskolai bizonság levél Nélkül nem tsak Mester legényeknek tétetnek, hanem a Kegyelmes Királyi Parantsolatok őriző Oskolai rendtartások, az ezen Rendeletek ellen magokat vető Mester Emberek által kemény boszuságokat szenvednek.

Ezek a midőn most Uralkodó Felségnek bé jelentettek volna, méltoztatot eő Felsége a Rajzolo Oskolában léendő járás eránt, mely a Hazának Hasznára ez előtt adattatott kegyelmes rendelések mellett még azon Oskolának fel állitása első czélyával volt fel tétetve, arra is nézvén, hogy amennyire lehet, anynyival bizonyosabban és kevesebb akadályok nélkül vitetessék végben a Királyi Kegyelmes Parantsolat szerént, a mely ez Esztendőben Sz. Mihály Havának 3-dik Napján ezeket rendeli.

1-o Azokban a Városokban, a melyekben Rajzolo és 4-dik (4-to classis) Társaságbéli (Civilis) Oskolák vagynak, a melyekben más dolgokon kívül a föld méréshez tartozó (Geometria) és Kézi Mesterségre Néző (Mechanica) Tudományok, mellyek a Miveket, és Mesterségeket illetik, tanítatnak, Inasnak Senkit a Lakosok Gyermekei közül a fent Nevezet Táblán lévők, és Mester Emberek lajstromában irattattak, bé ne vegyenek, ha csak hiteles bizonság levelét meg nem Mutathattyak, hogy a rajzolo, vagy 4-dik oskolát, a mely ezután hasznos, és szükséges dolgok eránt két különös Oskolákra fog osztatatni, és így a Gyermeknek ezekhez, és tulajdonságokhoz képest rendelt órákra fel osztatatni (valóságos magok alkalmaztatásával, és jó haszonnal nem gyakorolnák. Az a Mester Ember, a ki ezen Rendelést által hágni merészli, és a Helybéli igazgató (Director) által a Tanács jelentése előtt meg bizonyittatik, 4 Rft. Czéhbeli Társainak előttök meg büntettetik, és ezen Czéhbeli Mester által egybe gyűjtetett pénzbeli büntetés a Helybéli Tanátsnak, az által a Helybéli Oskola Igazgatónak (Directornak) büntetés alatt léendő számadás véget a Királyi Rendelés szerént lévő Directionak Esztendőnként szokott számadása mellett tsak azért, hogy az Oskolai Szegényeknek Főként az Raj-

zolást kezdő Inasoknak papirosra, kik ezek nélkül szűkölködnek, fordítatik, külömben ezen kötelesség alól ki vétettetnek az árvák, és azon tekintetben gondoltatott Ifiak, akik minden Segítség nélkül szűkölködnek, és meg engettetik, hogy az 4-dik vagy az rajzoló való járást is, Inasságra bé vétessenek.

2-do. Mind az ilyen Ifiak, akik előre való tekintetben Oskolát járnak úgy mint rajzoló, és a 4-dik Nemzeti Oskolát gyakorolnak, mind azok, akik más helyekről jönnek, a hol rajzoló Oskola nintsen, mint az Árvák, a kik a rajzoló vagy 4-ik Oskolában nem járván, Inasok lesznek, tartoznak Vasárnapokon és Ünnepek Napokon bizonyos órákon szüntelen járni Esztendő alatt, hogy a szerént az első rendbéli Ifiak vagy Lakos Gyermekek a rajzoló Mesterségben tökéletesebbeké tétessenek, a másod rendbéli Jövevények, és árvák pedig a Szükségesebb dolgokat meg tanulhassák, mind az által a kőműves, és ács Inasok mind hogy faluhelyen egész őszig dolgozni kényszerítetnek, ezek ugyan ez időben az Oskolai tanulástól el maradhatnak, de csak ugyan két télen az rajzoló Oskolában Vasárnapokon és Ünnepek Napokon Annyival szorgalmasabban járni tartoznak.

3-o. Az Inasok közül senki legény nem lehet, hanem ha Oskolában a felyebb irt mód szerént lett járása felől bizonság levelet tud mutatni, a Mester Emberek, akik ezen királyi rendelést által hágni merészlik, az első pontnak ereje szerént úgy azon végre fordítandó 4 Rf-ból álló pénzzel büntetessenek, és ezen büntetés alá vetessenek azok is, akik ezen rendelkezésnek Nyilvanságos megcsalatozására, olyan helyeken, ahol rajzoló Oskola Nint, az Inasi kitöltött Esztendő után kevés ideig által tenni, és legényeket felállítani szoktanak, azon Inasok pedig, akik tiltott módon legényekké tétetnek, tartoznak a rajzoló Oskolát mindaddig Gyakorolni, míg a rajzoló oskolába lett járástok hasznárol oskolai bizonság levelet nyernek.

4-to. Minthogy a rajzoló oskolák még eddig csak a királyi, és nagyobb Oskolákban vitettek bé, azért is nem minden Inasoknak és legényeknek volt modjuk benne, hogy azokat Gyakorolyák, csak ugyan azokra való Nézve is rajzoló Oskolák vége el érettessék, eő Felsége parantsolattya, hogy réa kell vigyázni, hogy az ilyen legények addig Mester Emberek ne lehessenek, míg bizonság levelet nem tudnak mutatni, hogy legénykorában egy Esztendeig rajzoló Oskolát jártak, vagy különösen úgy tanultak, hogy magok már rajzolni jól tudnak, ezt pedig Annál könnyebben meg foghatták, hogy a Czéhbéli Jövevények Articulusok szerént Vándorlási Esztendejeiket a Mesterségre igyekezők kitölteni tartoznak, amely Vándorlási idő alatt a Nagyobb Városokat is, ahol rajzoló Oskolák vannak, meg Nézni szokták, sőt a kik Mester Emberek akarnak lenni, az ilyen Városokat meg látogatni tartoznak.

5-o. Mint hogy ez ideig megjegyeztetett, hogy olyan Inasok is mentenek a rajzoló Oskolában, a kik sem olvasni, sem írni nem tudtak, akik pedig ezen segítő eszközök nélkül szűkölködnek, a rajzoló oskolában kívánt előmenetelt nem tehetnek, kegyelmesen rendelni méltóztatot eő Felsége, hogy az úgy mondatott tani-

tásokra való órák, amelyek ezen fogvatkozásnak kipótolására némely helyeken nagy haszonnal fel állítván Szokásban vagynak, nem tsak a falukban és kissebb helységekben, hanem a Nagyobb és kerített Városokban is, a hol Nemzeti Oskolák vannak, Vásárnapokon és Ünnepek Napokon fel állítván meg tartassanak, és minden Míveseknek és Mester Embereknek, úgy a kereskedőknek is erőssen megparancsoltassék minden válogatás Nélkül, hogy az ő Inasait a tanításra rendelt időre a helynek minemisége szerint dél előtt vagy délután két órák alatt leendő tanulás végett a közönséges Oskolába el külyék.

Valamiképpen azért, hogy a megmondott dolgok végbe vitessenek, és így az Oskoláknak fel tett Czélya előbb mozdittassék, és a F. Királyi Igyekezetek Segittessenek az Országban lévő minden Polgári Törvény Székeknek és Különös Kerületeknek mái Napon parantsoltatot, hogy azoknak végbe vitelét minden készséggel, vigyázással és Segítséggel telyesítsék, főként pedig a Czéh Mestereknek meg parancsolyák, hogy ezen rendelésnek minden Czikelyeire vigyázzanak, és hogy végezetre az Oskolai minden Esztendőnek kezdetén az Inasok, és legények Neveiket, a kik a rajzoló Oskolát nem gyakorolták volna, a Czéh Mesterek által fel jegyeztetvén, a helybéli Oskola Igazgatónak (Directornak) a helybéli Tanács által bé adgyák, úgy ez felyebb Nevezett Uri Személynek a maga hivataljához képest, és a meg tartandok meg tartása véget, és a keze alá bizattatott kerületben léendő ki hirdetésre való Nézve ezen Királyi Helytartó Magyar Tanács ezekben parantsolya. Költ a Királyi Helytartó Magyar Tanáctól Budán 25-dik Fbr 795. Joakaroja Szolgálatyára Uri Személyének leszek Joseff Királyi Helytartó mp: Groff Nadosdy Ferencz mp:

Ezen rendelethez mellékletül van csatolva azon mesterségek jegyzéke, a melyekben alkalmazott inasokra nézve a rajziskolába való járás kötelező.

Ez a melléklet következőkép szól:

»A Míveseknek és Mester Embereknek megjegyeztetések, a kiknek a Rajzoló Oskolát járni szükséges és kelletik:

10 ^o Kőmíves.	13. Réz Míves.
20 ^o Kőfarago.	14. Gomb Kötő.
3. Gyantározo.	15. Nyerges.
4. Asztalos.	16 ^o Fazokas.
5. Kerékhárto.	17. Arany Míves.
6 ^o Ács.	18. Poszto s Selyem Csináló.
7 ^o Lakatos.	19. Szíjhárto.
8. Öttves.	20. Paszománt Csináló.
9. Csát Csináló.	21. Takács.
10. Réz Öntő.	22. Minden Mesterséges Eszközök Csinálója.«
11. Harang Öntő.	
12. Bádógos.	

Ebből a rendeletből kitűnik, hogy már csaknem egy évszázaddal ezelőtt alkalmazták az inasok oktatása tekintetében azokat az elveket, melyeknek nagyrésze ma is érvényben van.

Egyrészt a tankötelezettség, melyet később csak az 1884. évi ipartörvény mond ki, másrészt a kihágások büntetése és a lajstromok vezetése, mind oly követelmények, melyeket az 1884. évi ipartörvény, illetőleg annak alapján kiadott rendeletek tartalmaznak.

Ezen rendelet kapcsán a budai rajziskola felügyelősége »Szabályok a kir. rajziskola tanulói számára« következő rendszabályokat állapította meg:

1. Mindazok, a kik a rajz nagyon hasznos művészetében kívánják magukat taníttatni, kötelesek személyesen jelentkezni úgy a kir. főnormál iskola igazgató úrnál, mint a rajztanító úrnál s nevüket, születéshelyét és idejét és azt, hogy mely foglalkozáshoz van kedvük, írásban átadni.

2. A kik mint tanulók elfogadtatnak, kötelesek az előirt időben pontosan megjelenni. Ha valaki fontos ok miatt az iskolából elmaradni kénytelen, úgy azt a rajztanító úrnál bejelenteni tartozik, mert a ki háromszor elfogadható mentesség nélkül a tanítást elmulasztja, az többet föl nem vétetik.

3. Minden tanuló az iskolába való belépése napjától számított első hónapban megvizsgáltatik, vajjon van-e tehetsége e legfontosabb művészethez, s ha az találatnék, hogy abban hiányos, helyébe más vétetik föl az iskola tanítványai sorába.

4. A rendes tanítás télen minden nap — a szabadnapot kivéve — este 6-tól 8 óráig, nyáron pedig reggel 6—8 óráig tartatik. A szabad napokon úgy télen, mint nyáron a tanítás reggel 8 órától 10-ig tart.

5. A rendkívüli tanítás minden nap télen és nyáron d. e. 10—12 óráig tartatik.

6. A rendes tanítás díjmentes és tulajdonkép a főnormál iskola tanítványainak van szánva, ezekbe tehát a nevezetteknek kívül más föl nem vétetik, csak az esetben, ha a fiúk által nem foglaltatnak el az összes helyek.

7. A rendkívüli tanítás fizetéssel jár; csak az első hónap ingyenes azok részére, kiknek tehetsége és készsége még kiélegetően kimutatva nincsen. Hogy mennyi lesz fizetendő, azt a rajztanító úr határozza meg.

8. A tanítványok kötelesek magukat erkölcsösen, tisztességesen, engedelmesen és a rájuk szabott munkák elvégzésénél szorgalmasan viselni, a kik hajthatatlanok, csintalanok és kicsapongóul viselkednek s az intést semmibe nem veszik, az iskolából kizáratnak.

9. Ki valamit a rajzeszközök, rajzléniák, üvegek, keretek

stb.-ből eltör vagy elront, köteles a kárt saját pénzéből mihamarabb megtéríteni.

10. A ki az iskolát kívánja látogatni, annak el kell látva lenni a szükségességekkel, a melyek nélkül az iskolában meg nem jelenhet, u. m. az előírt papír, irón, tus, rajzszen stb.

11. Senkinek sincsen megengedve az iskolában mással foglalkozni vagy mást dolgozni, mint a mit neki a tanító feladott vagy elejbe állított. Mindenkinek azt a helyet kell elfoglalva tartani, a melyet neki a tanító úr kijelelt; ép úgy meg van tiltva a rajztáblákat és rajzeszközöket összecserélgetni.

12. Mindenkinek naponta kell, mielőtt az iskolát elhagyja, összes eszközeit tisztán és rendesen összerakni és az e célra rendelt helyen eltenni.

13. Mindenki, ki a tanítási folyamat elvégezte, köteles mielőtt az iskolából kilépne, egy rajzot oly jól, a hogy csak bírja, elkészíteni s azt az iskolának meghagyni, tartozik azon nevét, az év. hónap- és napot ráírni, a mikor az iskolát elhagyja; ekkor kapja szorgalmáról és e művészetben tanusított előmeneteléről bizonyítványát.

14. Azon rajzok, a melyekkel ő Felsége által adományozott díjakra pályáznak, kizárólag csak az iskolában készítenődnek el.

15. Tanítványok, kik bevégeztek tanításuk után a művészetnek vagy ipari foglalkozásnak adják magukat, a rajztanító úrnak továbbra is maradnak alávetve és kötelesek az ismétlő iskolát látogatni és minden munkájukat, legyenek azok bármi anyagból is, a megadott szabályok szerint igazítani, műveiket a rajztanító úrnak bemutatni és az általa kifogásolt hibákat kijavítani.

Visszatérve azonban magához az említett udvari rendelethez, érdekes, hogy miképen fogadták azt a hatóságok.

Igy például Temesvár város közönsége 1795. évi 2992. számú határozatában erre nézve következőket mondá :

»Jelen magas rendelet előzetesen német nyelvre lefordítandó, 100 példányban lenyomandó, és egy-egy nyomott példány a főnt-nevezett jegyzékben foglalt czéhbiztosoknak oly meghagyással kiadandó, hogy ezen magas rendeletet nemcsak a czéh kebelében kihirdessék, és annak pontos végrehajtását ellenőrizzék, hanem ők maguk is folyton szem előtt tartsák, hozzá alkalmazkodjanak és ezen sokszorosított másolatot tanulmányozzák. A házi pénztár kezelősege pedig utasítatik, hogy ezen rendeletnek 100 példányban való kinyomtatásáról gondoskodjék.«

Ugyanekkor Nagyvárad város tanácsa 1795. évi 391. sz. a. az alábbi rendeletet intézi a nemzeti iskola igazgatójához, melyet érdekességénél fogva egész terjedelmében közlünk :

»Nemes és Nzs Director Ur! e folyó Esztendőben 7-br. 7-ik Napján 19655-dik Szám alatt költt hozzánk küldetett Kegyelmes

Királyi parantsolatot Titt. Urhoz a végre, hogy mihez tartsa magát, és miként vitettesse tökéletességre, által külgyük ide foglalván ilyen megjegyzéseket.

¹⁰ Ezen parantsolatnak első pontját jól meg olvasván, mind azokat az Esztendőket, a melyek ottan parantsoltatnak, arra fordítsa a Titt. Ur, hogy mind a rajzoló, mind a 4-dik Oskolában nagyobb Számmal járjanak, a mely Célját bizonynyal eléri, ha mind a Titt. Ur, mind a rajzoló Professor vigyázok lesznek, hogy kik lesznek Inasok, kik Inasokból legényekké, kik legényekből Mester Emberekké, valami büntetés pénzt pedig Esztendő alatt a Titt. Ur kezében mégyen, az eránt különös lajstromot tartson, a melyben a büntetésen kívül a megbüntettetett Személynek Nevét a Biro Contra quietantiája mellett, avagy a Szék Mesteré mellett azomba a Napot, és a holnapot is feljegyezze ezen Lajstrombol osztán minden Esztendő végén mi előttünk bizonyos számot fog adni.

²⁰ Ugyanazon első pontnak értelme szerént, vagy is Czikkelyek a 4-dik Oskolát mint egy két Oskolákra Osszza a Titt. Ur és mindenik Oskolában a hasznos és szükséges dolgoknak mi néműségek szerént Tanítványokat rendeljen, Mi Nekünk pedig előre tégyen hírt, hogy a fel osztás Miként esett.

³⁰ Mint hogy az ötödik pontban az parantsoltatik, hogy a főbb Oskolákban is a Repetitoria valo órák, Vasár és Ünnepe Napokon meg tartassanak, azért ezt Munkába vegye azonnal a Titt. Ur, és Minékünk hírt tégyen, mely Órák rendeltettek ezre e Tanításra, és Mitsoda rendel tartyák meg Professor Urak.»

De hogy ezt a rendeletet sok helyen és épen Nagyváradon sem hajtották végre valami nagy lelkiismeretességgel, arra vall egyrészt az, hogy már 1796-ban Verner Jakab, a nemzeti iskolának kerületi felügyelője panaszt emel Nagyvárad város tanácsánál, hogy *a mesterlegények és mások nem járnak a rajziskolába, mi végből szigorú intézkedéseket kér a czéhekre és egyes mesterekre nézve*, másrészt hogy Szegeden még 1799-ben sem volt rendes rajzoktatás, mert különben nem lett volna oka a helytartó-tanácsnak 1799. április 2-án külön rendeletet intézni Szeged város tanácsához, meghagyva annak, hogy »a szépművészetek előmozdítása és az ipar fejlesztése céljából a rajztanítást iskoláiba hozza be.«

Ez a rendelet a rajzoktatás megkezdését májusra tűzi ki s meghagyja, hogy a rajziskola felállítása és a mester fizetése a közpénztárból fedeztessék.¹⁾ Hosszu tárgyalások után végre 1799. decz. 11-én a rajziskola a kellő formaságok között

¹⁾ A piaristák Szegeden. — Szeged, 1886., 161. oldal.

meg is nyitattott, melyben a rajz tanítását a piáristák vállalták magukra, kik ez ügyben szerződéses viszonyra léptek a város tanácsával.

Ebből a szerződésből folyólag sok egyenetlenség volt a városi tanács és a piárista-rend házfőnöksége között, melyek természetesen az ügy rovására voltak.

Helyenkint — bár ez igen ritkán történt meg — maguk az iparosok is tanusítottak némi érdeklődést a rajztanítás iránt.

Igy pl. azt találjuk, hogy Budán 1795. július 10-én a kőműves-czéh felterjesztést intézett az udvari kancelláriához, melyben erélyes intézkedéseket kér az egyévi rajztanulási kötelezettség szigorú végrehajtása érdekében, sőt két kőművesmester jogosítványának elvonását kéri, mert nem tettek vizsgát és nem képesek igazolni tanulmányaikat; továbbá látjuk, hogy Temesváron az iparosok oly pénzalap létrehozásán fáradoznak, melylyel egy állandó rajztanító fizetése biztosítva legyen. E célra mindennemű szórakoztató estélyeket, sőt bálakat is rendeztek, minek révén sikerült is nekik a szükséges alapot előteremteni. Ugyanekkor az összes temesvári czéhek maguk is határozatilag kimondották, hogy oly inasok, kiknek a rajz ismerete mesterségükhöz szükséges, nem szabadulhatnak föl, ha legalább egy évig nem jártak a rajziskolába.¹⁾

Az 1797. évben a protestánsoknál is találunk némi érdeklődést az iparoktatás iránt.

Jóllehet ezek a »Ratio educationis«-ban és az ennek alapján kiadott későbbi rendelkezésekben állandó sérelmet láttak, a mi egyik lényeges oka volt a »Ratio« későbbi revíziójának, még sem zárkóztak el attól, hogy iskoláikba bevigyék az újabb szellemet és ebben a gyakorlati (ipari) irányu oktatást is.

Ez tűnik ki abból a mozgalomból és tantervből, melyet a »Kis-Hontmegyei ág. ev. Fraternitas« 1797-ben indított, illetve »Iskolai nevelés-oktatási szervezet« czímen kiadott,

¹⁾ Vázlatok Temesvár sz. kir. város községi népiskolai történetéből. Temesvár, 1890. 57. oldal.

melynek tantervi részében a gyakorlati irányu oktatásról következőképen emlékezett meg:

»5 *A munkássághoz való szoktatás.* E részben gyakorolják magokat a tanulók hasznos és becsületes művekben, melyek nekik, mint jövődöbéli gazdáknak, szükségesek leendének. Így p. o. gyakorolják magukat a kertek művelésében, ojtásban, méhekkal való bánásban, selyemtenyésztésben, a gyapju kezelésében, len- és kenderfonásban stb., tekintvén mind e mellett a körülményeket. — Főképen pedig üdvös leend az építésben való gyakorlás. Építsenek gyermeki felfogásuk szerint, illendő mértékekhez szabva, kis kőházacskákat, ügyeljenek e mellett azon hely minőségére, fekvésére, a melyen ilyen házacskákat építeni szándékoznak, egy szóval: minden előforduló körülményeket figyelembe vegyenek. Ezt pedig csak más multság helyett kell a gyermekekkel végeztetni.«¹⁾

Igaz, hogy a cél itt nem annyira ipari, mint inkább gazdasági irányu volt, de az ennek elérésére kijelölt eszközök csaknem kizárólag ipariak voltak.

Azt a tantervet — úgy tudjuk — a »Kis-Honti ág. ev. Esperesség« tényleg életbe is léptette, a mivel tulajdonképen a kézügyességi oktatást honosította meg hazánkban.

Ugyanebben az évben a budai rajziskola új rajztanítót kap, kit a bécsi akadémia javaslatára nevezett ki a király.

Ennek első feladata volt felvenni a reá bizott iskola leltárát, melynek ez év november 1-én kimutatott álladéka következő volt:

12 rajztábla; 7 rajzsin; 7 rajzasztal zárható fiókokkal; 30 szék; 30 festő-állvány; 96 üres keret üveggel; 1 kifüggeszthető tábla; továbbá rajzminták közül: 1. geometriai idomok; 2. ovális és nyolczszögü idomok; 3. építési tagozatok; 4—15. az összes oszloprendek; 16. egy erődtési terv; 17. egy diadalkapu; 18. egy templom; 19. egy oltár; 20. még egy oltár; 21. nagy templom keresztmetszetekkel; 22. nagy templom külső prospektusa; 23. eredeti himzések stb.; 24. lépcső lakatosok számára; 25. egy rács lakatosok számára; 26. vázlatok és rozetta; 27. egy tölcsér és kanna ezüstműveseknek; 28. egy kehely; 29. egy leveses tál; 30. egy terv;

¹⁾ Péterffy Sándor: A magyar elemi iskolai népoktatás. I. Budapest, 1896; 108. oldal.

31. díszitmények; 32. egy fal díszitményekkel; 33. egy kályha; 34. egy fazék; 35. két fal díszitményekkel.

Az egyes iskolák látogatottságára nézve a múlt századból alig vannak statisztikai adataink, a melyekkel pedig rendelkezünk, azok felette hézagosak.

Teljesen pontos és megbízható adatokat csak a temesvári rajziskoláról birunk, melyeknek anyakönyve fenmaradt még máig is, a melyből kitűnik, hogy abba az iskolába járt:

	1798/99-ben	1799/1800-ban
asztalos inas	5	1
bádigos »	4	1
bognár »	8	6
borbély »	3	—
czipész és csizmadia inas .	3	4
gyűrűkovács » .	1	1
kádár » .	1	1
kovács » .	2	1
kötélgyártó » .	11	11
kötőszövő » .	—	1
lakatos » .	2	1
pék » .	1	—
szabó » .	7	7
üveges » .	—	1

E szerint tehát járt itt a rajziskolába az 1798/99-ki tanévben 48-, az 1799—1800. tanévben 35 iparos inas, vagyis ebből következtetve, abban az időben Temesvár város ipari élete még elég szerény lehetett.

Adalékok a XIX. századból.

I.

1800—1836.

A tizenkilencedik század első évtizedei kevesebb fontossággal bírnak hazai iparoktatásunkra, mint a milyennel a XVIII. század birt.

A rajziskolák, a második »Ratio« kiadása és néhány szórványosan jelentkező terv vagy eszme mindaz, mit erről az időről feljegyezhetünk.

Igy pl. 1802-ben Marosvásárhelyen merül fel az a terv, hogy az ottani ev. ref. kollegiummal kapcsolatosan »*polgári iskola*« szerveztessék, melyben »*a kereskedőkre és iparosokra nézve a latin nyelvénél hasznosabb tudományt tanítsanak*«.

A felmerült eszme nem tudott megvalósulni, jöllehet 1806-ban a kormány a tervezett polgári iskola segélyezésére a városi dézmákból 120 mfrtot engedélyezett.¹⁾

A »Ratio educationis« revisiojára vonatkozó munkálatok — mint említők — már korábban tétettek folyamatba, mig végre Ferencz király 1806-ban szentesítette azokat.

Az ipari — és kereskedelmi — érdekekre ez is tekintettel volt. Erre vonatkozó rendelkezései következők voltak:

»A mezővárosi és kisvárosi elemi iskolák tantervében már szerepel a »*kereskedői könyvtétel*«.

»A számvetés tanítását a hármass és a társaság-szabály tanításáig kell kiterjeszteni s a mezei gazdaságon felül *alkalmazni kellett kézi mestersegekre és a kereskedelemre*.«

A kik kézművesek akartak lenni, azokat a mértan elemekre és rajzra is kellett tanítani.

A nagyvárosi elemi iskolákban a *számtanból* ugyanazt kellett tanítani, mint a mezővárosi iskolákban.

A kik kézművesek, kereskedők akartak lenni, azokat tanítani kellett az anyanyelvtanra, helyesírásra, fogalmazásra, mértanra, építészetre, természetrajzra, kézműipartanra, kereskedelmi földrajzra, árútanra.

A *nemesi leányokat* tanítani kell vallástanra, erkölcsanra, evangéliumokra, az anyanyelven való olvasásra, írásra, számvetésre, *női házimunkákra* s Magyarország állapotának ismeretére, a nagyobb rangú leányokat pedig ezeken kívül az írók olvasására, magyar, német, francia nyelvre, a magyar és világtörténetre, földrajzra, *női munkákra*.«

Itt tehát már jelentkezik az az iskolafaj, melyet az 1868. évi népoktatási törvény, különösen az iparos-osztály érdekében provideál: a polgári iskola. De ugyanekkor gondoskodás történik — mint láttuk — a *női kézimunka-oktatásról*, mely eddig nem volt még rendezve, jöllehet az egyes iskolákban szórványosan tanították is azt.

A rajziskolák és az iparosság még mindig hadilábon vannak egymással, a czéhek nagyrésze még mindig nem

¹⁾ Pallós Albert: Maros-Torda vármegye és Marosvásárhely sz. kir. város népoktatási intézeteinek története. Marosvásárhely, 1896. 29. oldal.

látja a rajziskolában az ipari érdekek fejlesztőjét, a mi sok panaszra ad alkalmat.

Igy pl. 1808-ban a kassai rajziskola igazgatója — Bálintffy József — panaszt emel a városi tanácsnál, »hogy a fazekasok és kőművesek több inast felszabadítottak, a kiknek a rajziskola sikeres elvégzéséről nem volt bizonyítványuk«.

Igaz, hogy a városi tanács intézkedett ez irányban, de sok foganatja ennek nem volt, mert a panaszok ismétlődnek.

Ugyanezt látjuk hat évvel később — 1814-ben — Nagyváradon is, a hol a rajziskola igazgatója panaszt emel a főbírnál, hogy »Elfolyván November holnapja, a' Legények és Inasok közül mindeddig senki sem jelent meg.«

A főbíró intézkedett is, de négy hónap múlva az igazgató ismét panaszol, mondván, hogy négy hétig volt eredménye az intézkedésnek, de

»most már két Vasárnap az Oskolák zárva valának, mivel egy, két Inasnál több meg nem jelent«.

Ennélfogva újabb intézkedést kér, a mi itt is megtörtént ugyan, de azért ez a panasz ismétlődik csaknem minden évben, mire vonatkozólag az 1816., 1819. és 1821. évekről igen érdekes adatok vannak a város levéltárában.

Mennyire foglalkoztatta a rajziskolák és általában az iparos osztály szellemi színvonalának emelése azon időben a hatóságokat, az kitetszik Debreczen város tanácsának egy 1810. január hó 25-én a kir. udvari kamarához intézett feliratából is, melyet a fentebb egész terjedelmében közölt 1795. évi udvari rendeletről folyólag terjesztett fel.

Ebben a város tanácsa egyebek között ezeket írja:

»Ezen Kegyelmes királyi Rendelésnek, a mint magából a Parantsolatból kitettzik, fő- és kiváltképpen való Célja az lévén, hogy a Mesterségek és Kereskedések Hazánkban mind inkább inkább gyarapodjanak, és nagyobb tökéletességre menjenek: ennek kívánatos és messze terjedő hasznát tagadni nem lehet.

De más részről meg kell vallani, hogy valameddig jó és értelmes Rajz tanítóknak szükiben lessz a Haza, és valamig a népesebb Városokban Rajz oskolák nem állittatnak: addig ennek a szép mesterségnek terjedését reményleni nem lehet, mint hogy sem a gyermekeknek, sem az Ifjaknak módjok és alkalmatosságok nem lehet, hogy azt eleve tanulhassák és gyakorolhassák. A' pedig bizonyos, hogy az olyan mesterségekben, melyeknek Rajzolat a

fundamentoma, azokból lehet Mester embereket és kézműveseket várnai, a kik a Rajzolás tudománya által a Mesterségnek Theoriáját előre megtanulják, ezek tudnak a műveknek igaz mértéket és Proportiót adni, egy szóval: az ilyenek tudnak Gusztus szerint dolgozni. Ellenben a' tapasztalás bizonyítja, hogy a Rajzolás tudománya nélkül a Mesteremberek munkái és művei többnyire esetlenek, durvák és izlés nélkül valók.»

Ebből tehát kitűnik, hogy már akkor mily nagy súlyt fektettek az ipar szempontjából a rajzra, valamint az is, hogy nem tartották elégségesnek, ha elrendeltetett a rajz tanítása, gondoskodni kell megfelelő tanerőkről, vagyis megnyilatkozik a rajztanítók képzésének szükségese volta.

Ugyanebből az évből Debreczen város levéltárából tudjuk, hogy Nagyszebenben létezett egy »császári és királyi iskola«, melyben egy Neuhauser nevű rajztanító működött.¹⁾

1813-ban Debreczen város tanácsa újból szervezvén rajziskoláját, nem képes annak berendezési szükségletét fedezni. E végből az egyes czéhek megadóztatásához folyamodik, a mennyiben augusztus hó 12-én tartott ülésében az egyes czéhekre hozzájárulási összegeket ró, melyekről a város levéltára következő táblázatot őrizi:

Azok a' Czéhek, a' kiknek a Rajzolás tanulása parantsoltatik	Mester Emberek száma	Legé- nyek száma	Inasok	Fizetnek a' Rajzoskolára
Kőműves és Német Áts	18	45	21	84 Rfl.
Asztalos	28	16	18	84 Rfl.
Magyar Áts	52	5	8	75 Rfl.
Lakatos	30	—	—	75 Rfl.
Kerékjártó	51	12	18	75 Rfl.
Fazekas	80	—	—	82 Rfl.
Rézműves	3	—	—	24 Rfl.
Bádogos	2	—	—	9 Rfl.
Sárgarézöntő	2	—	—	6 Rfl.
Sattler	4	—	—	30 Rfl.
Molnár	60	—	—	75 Rfl.
Takáts	3	—	—	10 Rfl.

¹⁾ Ez az adat is bizonyítja, hogy a szászok között volt iparostanítás.

Minthogy azonban a megállapított szükségletből még mindig hiányzott 72 frt, ezen összeg erejéig Kiss Sámuel »Rajz-Professor« rajzmintákat készített, melyeket saját adománya gyanánt ajánlott föl a városnak.

A fentebbi kimutatás nemcsak azért érdekes, mert mutatja, hogy a czéheket mily terhekkel róttá meg a város az iparos-oktatás érdekében, de érdekes különösen azért, mert betekintést enged Debreczen város akkori ipari viszonyaiba, illetőleg adja iparstatisztikájának egy részét.

Ugyanezen időből érdekes adataink vannak ismét a *győri nemzeti rajziskoláról* és ezek között egy főigazgatói birálat az 1813/14. tanévről, mely következőket tartalmazza:

»1. Az elemek a győri iskolában meglehetősen tisztán rajzolják; a többi részek közepes feldolgozásúak; itt még csak meg kell jegyezni, hogy a rajzok jövőre folyó számmal látandók el.

2. Az igen közepes rajzok közül az 1., 5., 6. azután 8—12-ig úgy rajz-, mint tuskivitelben nem tiszták.

3. Az elemek közül 1—5-ig, azután a 10. sz. alatti vár és a 11. sz. a. épület nem tiszta kivitelűek. A 18. sz. a. helyszínrajzon a színek erősen felrakvák, a többi rész pedig igen közepes kidolgozású.

4. Megtekintvén a rajzokat, emlékezetbe hozom, hogy jövőre ezek folyó számmal látandók el, továbbá hogy a tusciai ivezetnél az árnyékolás kissé fekete s nem tiszta: a többi részek pedig közepes kivitelűek.«

Ennek az iskolának igen gazdag rajzgyűjteménye maradt fenn az 1816—1818. évekből, melyek egyuttal a fokozatos tanmenetet is hűen tüntetik föl.

Sajnos azonban, hogy nem rendelkezünk részletesebb statisztikai adatokkal, a melyek ezen iskolák életére és az egyes városok ipari viszonyaira élénkebb fényt vetnének. Mindössze a temesvári rajziskoláról tudjuk ismét pontosan, hogy abba járt az 1800/1801. tanévben 54, 1801/2-ben 44, 1802/3-ban 39, 1803/4-ben 27, 1804/5-ben 41, 1825/6-ban 41, 1806/7-ben 47, 1807/8-ban 36, 1808/9-ben 59, 1809/10-ben 32, 1810/11-ben 28, végül 1811/12-ben 39 tanuló.

Visszatérve Debreczen városához, mely szintén igen sokat foglalkozott az iparosok rajzoktatásának kérdésével, ennek 1815. évi közgyűlési jegyzőkönyveiben két igen érdekes adatot találunk.

Az elsőből az tűnik ki, hogy a rajzokat még mindig a királyi trón elé kellett terjeszteni, tehát bizonyosága ez annak, hogy most is mennyire komolyan vették ez ügyet legfelsőbb helyen.

Az erre vonatkozó közgyűlési határozat következő:

»A Nagyméltóságú Magyar Királyi Udvari Kamara dd. 23. Mai a. e. Nro 11.847. a Rajz mester által az oskola számára készített 76 darab rajz remekéért való jutalom iránt a f. é. márczius 6-án kelt írására a Mgtusnak azt válaszolja, hogy mivel az efféle Rajz Remekeknek a aeditis Directio által meg kell vizsgáltatnia és azután Ő Felsége eleibe is szükséges terjeszteni és az Ő Felsége k. helybehagyása után lehet jutalmat resolválni: azért ha a Magistratus az említett Rajz Mestert továbbra is méltónak ítelné a jutalomra, az iránt a rajzremek felküldése mellett folyamodjon a Nagyméltóságú Magyar Királyi Helytartó Tanácshoz, ahonnan bővebb utasítást fog venni.

Mivel anima referaltatik a kérdésben levő rajzok rámába és üveg alá vagynak foglalva, azonban a Tanulók számára minden nap szükségesek, Senator N. Vecsey Samuel Ur kiküldetik a végett, hogy azon rajzokat azokhoz értő Individuumokkal vizsgálta meg s referaljon, hogy fel lehet-e azokat kár és a Tanulók hátramaradása nélkül küldeni.«

A másodikból viszont az tűnik ki, hogy egyrészt az 1795-ben kiadott udvari rendelet még 1815-ben sincs végrehajtva, másrészt azonban a helytartó-tanács erősen szorgalmazza a végrehajtást, illetőleg állandó ellenőrzést gyakorol.

Az erre vonatkozó jegyzőkönyvi határozat következő:

»Minekutánna mind a több igazságot szolgáltató Törvény-székeknek s Oskolák felsőbb Igazgatóinak hivatalbéli Jelentéseikből mind a mesteremberek Társaságaitól beküldött esedező Levelekből, mind a mester Legények által tett remek rajzolásokból kedvetlenséggel értette meg a Nagyméltóságú M. K. H. Tanács, hogy az a Rímes Királyi Rendelet, mely még 1795-ik esztendőben szeptember 25-én 19.655-ik szám alatt azért tevődött közönségessé, hogy a mesterséget tanuló inasok és Legények a rajz oskolákat gyakorolják; azért hogy a nemzeti kereskedés annyival inkább gyarapodjon és hogy a Magyar nemzet olyan kézimunkákat tudjon tenni, mellyeknél fogva ne kénytelenítessen külső országokban készült művekre szorulni és a melyben az is meg van határozva, hogy ezen királyi Rendelés ellen járók hogy büntetessenek, nem csak elő nem segítetik, hanem vagy nagyobb részében, vagy egészen félrevettetik, s annál fogva a magának efféle kéziműveket megszerezni kívánó kénytelenítettetik a külső országai kézi műveket tsak azért is megszerezni, mivel azok jobban, tökéletesebben és fényesebben vagynak készítve, azt parancsolja

a mult januarius 3-ikán a 296-ik szám alatt költ nagy Kegyességű Parancsolatgyában, hogy a fentebb említett 1798-ik esztendőbeli Parancsolat általjába újjra hirdetődjön meg és mind azoknak, akiket az illet, adódjon tudtokra.

Ez mind a Rajz Professornak ki fog adódni, mind a fenn tisztelt 1795-ik esztendőbeli Kegyelmes Parancsolatban kitett kézi Művesek Társaságainak ki fog adódni Magyar nyelvre meg fordítva.

A város közönsége azonban nemcsak ily általánosságban foglalkozott az ügygyel, hanem befolyt annak részleteibe is, sőt utasításokat adott arra nézve, hogy mit kell tanítani. Ily irányú határozata van a városnak 1817 február 5-éről, mely szó szerinti szövegében így szól:

»A helybeli mesterlegényeknek a remekelés megengedtetés kérése alkalmatosságával tapasztaltatván, hogy azok a mesterlegények is, akik a felsőbb királyi kegyelmes rendelések szerint a rajzot tanulni és tudni köteleztetnek, a tulajdonképen való architecturát nem tanulják, következésképen azt nem is tudják. Azért rajz professor Kiss Sámuel Urnak pro directione tudtára adódik, hogy a mesterlegényeket, a kiknek a mesterségekhez megkívántató rajzot tudni kell, mindenek felett azokra a főbb rajz principiumokra tanítsa, amelyek egyenesen a tanult mesterségekhez tartoznak, nevezetesen a fazekas legényeket, a kájha, cserép, edény s több e félek rajzolását.«

1817-ben igen jelentékeny lépés történik a női paroktatás terén. Ugyanis Budán megalakul Hermina főherczegasszony védnöksége mellett a »Budai jótékony nőegylet,« melyet később Mária Dorottya főherczegasszony vesz pártfogásába.

Ezen egyesület gr. Brunswik-Majthényi Mária elnökének indítványára elhatározta, hogy a budai népiskolákban 15 kézimunkatanítónőt alkalmaz, a kik az egyes osztályokban, miután azokból a fiuk eltávoznak, naponként két órán át kötésre, varrásra, fonásra és más egyéb kézimunkákra tanítják azon leánygyermekeket, a kiknek szülei annak ellent nem mondanak. Az 1822-dik évben már szélteben virágoztak a budai női kézimunka-iskolák, a melyeknek felügyeletével maguk a nőegylet legelőkelőbb hölgyei bizattak meg.

Maga Mária Dorottya is gyakran betekintett ezen kézimunka-iskolákba; nem hagyta azokat látatlanul az egyesület tevékeny elnöke, Brunswik grófnő sem.¹⁾

¹⁾ Péterfy Sándor: A magyar elemi iskolai népoktatás. Budapest 1896., 164—165. old.

Ezenkívül van az 1817. évnek még egy nevezetes eseménye, egy igen érdekes irodalmi jelenség, mely talán az első a maga nemében a magyar irodalomban.

Ugyanis Várady Szabó János, a kitűnő paedagogus következő című könyvet adott ki: »A hazabeli kisebb iskolának jobblábra állításokról. Nevezetesen hogy kellene azokat a szorgalom- (industriális) iskolákkal egybekötni«. Készítette Szabó János mgos Generalis Bárány Miklós ur Ő ngya Fiainak nevelője s a Lentzburgi Tudós Társaság Tagja. Pesten, 1817.«

Ebben a munkában hangoztatja, hogy a nép gyermekeit kézimunkákra kell tanítani s az iskolának módot kell arra nyújtani, hogy a szegény szülők gyermekei élelmöket megkereshessék s így más oldalról a nevelés által az ipar ország-szerte elterjedhessen.

Taníttatni s gyakoroltatni óhajtja a népiskolában különösen a selyembogár-tenyésztést, kosárkötést, fafaragást, gyapjúfonást, hálókötést. ¹⁾

Ennek a munkának hatása alatt állhatott a marosvásárhelyi ev. ref. egyház 1818-ban is, mikor újból felvetette a polgári iskola létesítésének tervét, mely ügyben Borosnyai Lukács János tanár részletes memorandumot dolgozott ki, mely egyebek között következőket tartalmazza, a miből a tervezett iskola ipari irányára lehet következtetni:

... »a földmérés, a Szárazon, vizen, falun, városban való építésbeli mesterségeknek is, innen vagy, hogy nincs jó átszpallér, kőműves-pallér, flaszterező, szőkő-kut tsináló, vízi-, száraz-, szél-, fűrés-, ványoló-malom építő. Canalis vagy hajókázható viz-formáló, Bányász, ut-tsináló, hidépítő, jó gát-akó, jó szekér, jó eke, jó kementze-tsináló.

Nincs rajzoló, sem metsző Mester, holott ha azokra megtaníttatnék elein a gyermek, nagy korában a mit hasznost másutt meglátná, lerajzolhatná, s hazajövéen megtsinálhatná, erre pedig elmulhatlan szüksége volna a polgárnak úgy, mint a katonának, a szegénynek úgy, mint a gazdagnak, rajzolás nélkül nem lehet sem jó Áts, sem jó kőműves, sem jó könyvnyomtató és még csak egy papucs-tsinálásra s több sok apró dolgokra is megkivántatnék a rajzolás tudása, de ezen fundálódik a metszés is, mely után,

¹⁾ Kiss Áron: Adalékok Magyarország nevelés- és oktatásügyi történetéhez. Budapest, 1879., 106—108. old.

ha ki tudja, a katon tsnálásban kétszáz dolgozó, nyomorék, sánta, bna gyermek is megkaphatná tisztességesen a maga élel-mét és csak a petsényomó metszésivel is városunkból is nem Vinnének ki a Sídók esztendőnként oly sok pénzt.»

A létesíteni tervezett iskola tanterve három évre szólt következő beosztással :

I.

1. Vallás	2 óra.	6. A Természet Hist. . .	1 óra.
2. Az olvasás	12 »	7. A Szép írás	12 »
3. A magyar stílus . . .	1 »	8. Az éneklés	2 »
4. A földleírás közöns. .	1 »	9. <i>A Rajzolás</i>	12 »
5. <i>A mesterségek tudománya</i>	1 »	10. A Számtan mester-sége	1 »

II.

1. A Vallás	4 óra.	6. A Minerológia Ásványok tudománya .	2 óra.
2. Az értelmes olvasás .	2 »	7. A Szép írás	12 »
3. A Gondolatok írása .	4 »	8. A rajz a szüks. dolg. .	12 »
4. A földleírás Erdélynek .	2 »	9' A Mathézis	4 »
6. <i>A mesterségek tudománya</i>	4 »	10. Az Éneklés, Musika .	2 »

III.

1. A Vallás	4 óra.	6. Term. tud. vagy Fiska válogatva . .	6 óra.
2. <i>Az építés mesters. válogatva</i>	4 »	7. A Term. Hist.	4 »
3. <i>Építésbeli rajzolatok válogatva</i>	4 »	8. A Vál. Mest. Tud. v. Chemia válogatva .	2 »
4. <i>A mesters. tudom.</i> . .	4 »	9. A Geom. practica .	2 »
5. <i>Machinák rajzolása</i>		10. <i>Ennek gyak. a szüks.</i>	10 »

Felette érdekes ennek a memorandumnak indokolása, illetőleg »Jegyzése«, mely jellemzi egyuttal annak a kornak felfogását is, miért is indokoltnak tartjuk azt egész terjedelmében bemutatni :

»*Jegyzés*: Az órák mikor legyenek kiszabva, azt ezután is meglehet határozni, és ha valaki a rajzolatban, Mathesisben privát órát akar kivenni a repetitiora nézve, az is meglehet, tsak collisioba ne jöjjön a közönséges óra idejével; de arra is különös ügyeletet kellenék tenni, sőt abban igen erősen szemesnek, hogy az Ifjú játékul mindenkor olyanba gyakorolná magát, a mely itten elő van számlálva, mert itt elég van, mint pl. a Sétálásban, a Naturalis Historia, a test gyakorlásában, a Természeti Tudomány a Mesterségekről szollo tudomány, télbe is találhat az okos előljáró mindenkor gyönyörködtető, de azonban hasznos foglalatosságot;

mellyel minden korhelségnek keringésnek az uttja bevághatnék, sőt ki rendelt órákon kívül való idő szakaszokban vétethetnének elő olyan dolgok, foglalatosságok, mint a sáfrány termesztés, selyem bogár tenyésztés és mivélés, gyapju fonás 's több ezekhez hasonló dolgok, mellyek nintsenek szokásban; holott ha az efféléket ki válogatva miveltetnék a tanulókkal, az előljárok az ök betsek szerint, az egész Fundusa az Institutumnak vagy munkás iskolának gazdagon ki volna tsinálva. — Ha Frantia országban egy paraszt ember maga szeméjére 15 font selymet, Austriában egy személy két 3 font jóféle sáfrányt meg termesztet, itt miért nem? — és ha mű másoknak egy font selymért, s jó féle sáfrányért 90—100 Rs. forintokat ki küldhetünk az országból, miért ne érdekelhetnők meg az efféle pénzt az ilyen iskolák fel állítására, a korhelek, koldusok használására, miért nem tsaljuk körinkbe a környékből fáradságunk, szorgalmatosságunk után a pénzt Városunkban, sőt miért engedjük hogy Oláh országból Molduvából egyszóval a szomszéd Tartományokból más hova meszszebb vigyék az efféle termésért a gazdagságot, miért panaszlunk a pénzeten-ségre, szegénységre Fundusra Fabrikák nem létére, miért küldjük gyermekeinket koldulni, ha nem tudnak keresni, miért ereszsziük idegen országra, ha nem tudnak tanulni, látni, hallani, esmerni, élni stb. azért mert restek vagyunk, rendeletlenek, dologtalanak szerettyük az Uraságot holott nints Joszág nints Capitalis, szerettyük szép köntösbe járni, holott annak fonalát nem tudjuk sem fonni, sem szőni, sem festeni, sem ványolni, mert mutattuk tífrazzuk idegen tollakkal magunkat, mint Esopus Szajkoja és selyem palástba miért jártattuk kedveseinket, holott egy garas árba selymért is idegen országra küldünk, mindezek miért vagynak? azért mert nem vagyunk buzgók, pontosok, sőt mert nem hasznos, nem munkássággal vagyon össze köttetve a nevelés, a veszet-séget nevelő eszközökön, a minemű a pompa, tífiraság, ser ház, bál ház . . . « — azt kérdjük, mi ennek mind az oka — »nints nevelés, nints munkás nevelés . . . « ¹⁾

Ebből az időből fenmaradt a *győri rajziskola leltára*, mely — az akkori viszonyokhoz képest — igen gazdagnak mondható.

Történelmi nevezetességénél fogva közöljük is egész terjedelmében a következőkben:

Butorzat és felszerelés.

Rézmetaszetek különböző iparágak részére 183; különböző nagyságú képket 262; jó rajzeszköz 19; hibás rajzeszköz 8; különféle mértani test 16; különféle nagyságú rajztábla 86; rajzsin 68; pad 14; szék 31; kis asztal 1; fekete asztal 1; szekrény 1; faalkatrészek mint alátételek 20; lépcső 1 db.

¹⁾ Pallós Albert: Marostordavármegye és Marosvásárhely sz. k. város népoktatási intézeteinek története. Marosvásárhely 1876. 281—284. old.

I. Rend. 1. Tábla a vonalak magyarázatához 15 ábrával. 2—4. Táblák a körzőhöz való osztáshoz páros és páratlan részekre az ecset igénybevételével mellett, minden tábla 9 ábrával. 5. Adott mérték szerint szerkesztett háromszögek, tussolva 9 ábra. 6. Adott mérték szerint szerkesztett négyzetek, egyenközények, rhombus és rhomboidok, 12 ábra. 7. Ellyptikus formák 8 ábra. 8. Táblai rajz hasábokkal, hengerrel, árnyékolással 12 ábra. 9. Tábla pyramissal kuppal árnyékolva 12 ábra. 10. más módon előállított párnák és koczkák 18 ábra. 11. Körzőbeosztás, mint test ábrázolva. 12—13. Körzővel rajzolt díszitmények 3 ábra. 14. különféle mértékek. 15. Építészeti tagok. 16—17. Az építészeti tagok alkalmazása.

II. Rend. Elemek a szabadkézi rajzhoz. 18—26. Elemek a levéldíszitményhez. 27. Olajlevél. 28. Babérlevél. 29. Tölgylevél. 30. Szőlőlevél. 31. Vízilevél. 32. Római ág rózsákkal. 33. Kapital rózsza és indavonalak. 34. Petrezselyemlevél rózsza az abacusán. 35. Virágok a római kapita-abacusán. 36—52. Különféle levéldíszek tus modorban. 53—56. Festett virágok. 57. Rózsakosár. 58—61. Rozetták tusmodorban. 62—65. Voluták. 66. Párkánytag tojással és szivalakú levéllel.

III. Rend. Minták különféle iparosok részére. I. Lakatosoknak: 67—73. Különféle ajtózárok. 74—77. 4 kertkapu. 78—81. 4 pajzs. 82—83. 2 altona. 84. Egy vonógép alap- és homlokrajzban.

II. Ácsok részére: 85—110. Alapvető feladatok ácsok számára; fedélszékek alap-, homlok és keresztmetszetrajzban; 2 hid.

III. Takácsok részére: 111—113. Különféle mustrák, melyek közül 11 darab üveg alatt, a többi a szekrényben Lit. A. alatt,

IV. Kőműveseknek és asztalosoknak: 134—136. Három darab tagozatdíszitmény. 137—154. Különféle kisebb, nagyobb ház alap- és homlokrajzban, ezekből 12 üveg alatt, a többi a szekrényben B. betű alatt. 155. Városi templom toronnyal jóni rend szerint. 156. Kis mulatóház alaprajz és metszetben. 157. Győr szab. kir. város tűztornya. 158. Soproni tűztorony. 159. Templom kolostorral alap- és homlokrajzban. 160—161. Két töltőszekrény alaprajz és profilban. 163—164. A győri elemi iskola alap- és homlokrajzban. 165—168. Négy falusi kisebb templom alap- és homlokrajzban. 169. Nagyobb templom alaprajz és keresztmetszetben. 170. Paplak és iskola alap- és homlokrajzban. 171—175. Templompadok, 2 üveg alatt, a többi három a szekrényben C. alatt. 176. Csigalépcső. 177. Gyóntató szék dőri rendben alap- és homlokrajzban. 182. Íróasztal alap- és metszetben. 184—187. Különféle ajtók. 188. Szószék alaprajz és metszetben. 189. A tusciai oszlopbasis, oszloplábbal és oldalpillérrel. 190. A tusciai párkányzat hozzátartozó részeivel. 191. A tusciai oszlopszék, oszloplábbal és oldalpillérrel. 192. A tusciai párkányzat részeiben. 193. Boltívek a tusciai rendben oszlopszék nélkül. 194. Boltívek a tusciai rendben oszlopszékkel. 195. Tusciai oszlopok két előállításban alap- és homlokrajzban. 196—197. Két portál toscan és római rendben. 198. Tusciai ívállások kettős oszlopokkal. 199. Dór

oszlopszék. 200. Dór párkányzat részleteivel. 201. Dóri ívmenetek. 202. Korintheta oszlopszék. 203. Korintheta párkányzat. 204. Korintheta ívmenet. 205. Jóni oszloprend. 206. A jóni koszorú mezeje. 207. Korintheta kapitál egyenes és állós irányban.

V. *Kőfaragók részére*: 206—210. Különféle sarkkövek. A többi minta, mely a föntjelzett rézmetszetek között van, tér hiánya miatt nem tehető üveg alá.

VI. *Nyergeseknek és kocsigyártóknak*: 211—213. Különféle kocsik. 214. Három részlet kocsikról. 215—216. Nyereg díszítéssel. 217—218. Két szán.

VII. *Fazekasoknak*: 219. Nagy kályha alap- és homlokrajzban. 220. Kályha alaprajzzal és metszettel különböző méretekben. 221—222. Tagozatdíszek. 223—225. Három váza.

VIII. *Arany- és ezüstműveseknek, szíjgyártóknak*: 226. Levesestál. 227. Czukortartó. 228—229. Kés és villa. 230. Luszter. 231. Fali gyertyatartó, kettős előállításban. 233. Egy másik gyertyatartó. 234—235. Két kehely. 236—237. Két asztali edény. 238. Pohárszék két üveggel. 239. Pohárszék két üveggel s két edénnyel s egy czukorkosárral. 240. Pohárszék. 241. Monstrancia. 242. Füstölő.

IX. *Minták tereprajzokhoz*: 243—247. A tereprajz elemei. 248—250. Tereprajzok.

Ezen felsoroltakon kívül van 28 példány különféle művészeti czélokra szolgáló s a budai rajziskolából Győrnek ajándékozott minta.

Bizony a legtöbb inas-iskolának ma sincs ily gazdag mintagyűjteménye!

1819-ben *Pápán* is állott fenn rajziskola, még pedig csak *építőiparos inasok számára*, vagyis építőipari tanfolyam.

Bővebb részleteket erről nem ismerünk, csak annyit, hogy egy Pfliszter Jakab nevű pápai lakos *rajziskolai alapítványt* tett, melyet a város, a közműves és cserepes egyesület 1845-ben jelentékeny összeggel, 1846—48-ig pedig Pauer Éva, Adami Ferencz és Tóth Antal adományai gyarapítanak.

1820-ban ismét *Debreczenben* találunk érdekes kezdeményezésre, t. i. a ref. főiskolában, melynek egyik tanára, Kerekes Ferencz a papir-, könyvkötési és famunkák készítésére tanítja növendékeit, még pedig megfelelő helyiség hiányában saját lakásán.

Ez ismét új jelenség a kézügyességi oktatás terén.

Ezen időből igen érdekes készítmények maradtak fenn, melyeket a debreczeni főiskola muzeuma kegyelettel őriz.

Ugyanezen évben *Brassóban* találunk intézkedést a

mester-inasok oktatása ügyében, a mennyiben a városi tanács elrendeli a czéheknek, hogy ellenőrizzék mestereiket szigoruan abban, miszerint inasokat csak az V. osztály elvégzése után vegyenek föl.

Nagyon sok nehézséggel küzdhetett a nagyváradi rajziskola az iparosok indolenciája miatt. Erre vall az is, hogy a városi rajziskola igazgatója a városnál panaszolván a legények és inasok hanyag iskola járását, panaszát így végzi :

»Ne terheltesen a Priv. Magistratus a Czéh Mestereknek tudtokra adni, hogy ennek utáni az Oskolai Lajstroma minden Vasár's Ünnepnep általam fog elolvastatni, azon Inasok pedig, kik helyes, és elegendő ok nélkül az Oskolából elmaradnak, a Méltóságos Királyi Tanácsos, és Oskolák Fő Direktor Ur parantso-latja szerént nem tsak az Oskolában meg fognak büntetődni, hanem ezeknek felszabadulásuk ideje annyi Vasár- és Inneppapokkal fognak hátráltatnia (ha tsak alatomba Mestere attestatum nélkül fel nem szabadítja), a mennyi Vasárnapokat a 3 vagy 4 tanuló Esztendei alatt az Oskolából elmulattak.«

Ugyanekkor a győri rajziskola rajztanítója Hieronymi ¹⁾ -- württembergi festő, kinek tanítványa volt többek között Magyarország első minisiterelnőke -- Gróf Batthyány Lajos is, a kitől ma is őriznek ott egy rajzlapot következő névjegyzéssel : »Commes Ludovicus Batthyányi IV. Ann. Gramm. 1821.«

1823-ban *Verseczen* akadunk az iparosok-oktatásának első nyomaira, a mennyiben ezen időszakban minden mester-inasnak vásár- és ünnep-napokon délután az »ismétlő hittani oktatásnál« meg kellett jelennie, különben inasságából fel nem szabadulhatott. ²⁾

Ennél többet azonban ebből az időből nem tudunk, valamint a következő évről sem, sőt 1825-ből is csak annyit, hogy a temesvári rajziskolán a rajztanítói állás üresedésbe jövéen, arra a város tanácsa pályázatot hirdet, melynek egyik feltétele az volt, hogy a pályázók mindegyike tartozik mintarajzokat készíteni a mértani, építészettani és növénytani rajzból, melyek felsőbb bírálatnak lesznek alávetendők, ³⁾ vala-

¹⁾ Hieronymi Károly volt belügyminisiternek nagyatyja vagy nagybátyja.

²⁾ Milekker Bódog (Buday József) Versecz sz. k. város története. I. Budapest, 1886. 295. oldal.

³⁾ Hetzel S. M.: Geschichte und Statistik des Volksschulwesens der kön. Freistadt Temesvár. Budapest, 1873. 196. oldal.

mint rendelkezünk a pécsi rajziskola statisztikai adataival is, melyekből kitűnik, hogy 1825-ben 111 tanulója volt, ezek között 17 kőműves, 11 kőfaragó, 20 asztalos, 8 lakatos, 11 bádgos, 10 kocsigyártó és 7 takács.

1829-ben ismét igen érdekes kezdeményezés történik Erdélyben az iparos-osztály szellemi színvonalának emelése érdekében. Ugyanis az *ev. ref. főconsistorium értesíti a collegiumok elöljáróságait, hogy 200 conventios Rfrit. jutalmat tűz ki oly munkára, mely a falusi iskolák oly módóni organizatiójára nézve adna tervet, hogy ezekben az iskolákban a tanulók a falusi földművelők- és mesterembereknek megfelelő nevelést nyerjenek.*¹⁾

Megjelent-e ez a munka, annak sehol semmi nyoma.

1829. és 1831-ből ismét Debreczen város levéltára szolgáltat adatokat, ismét két közgyűlési határozatot.

Az első 1829. november 19-én hozatott, mely »Sz. M. Debreczen városa Rendtartási Jegyzőkönyve« szerint a következő:

»Referaltatván, hogy a Kőműves, Ács és más Mesterségeken lévő Inasok, kik a Felsőbb Rendeléseknél fogva a Rajz Oskolába járni, és a Rajzolás Mesterségét tanulni tartoznának, ezen kötelességeket el mulasztják, s Rajzot nem tanulnak.

Senator Markos György Ur Gyűlést tartatván, tégye kötelességekbe az Ács és Kőműves Mesterségeken lévő mesterembereknek, hogy Inasikat a' Rajzoskolába való járásra szorítsák, mert Különben az Inasságból Legénységre fel nem szabadítódnak. Ugyanez a rendelés illető Czéh Commissarius Urak által adódjon tudtára a többi Czéheknek is, kiknek Mesteremberei a Felsőbb Parantsolatoknál és Mesterségek természeténél fogva, a' Rajzolás Mesterségét érteni köteleztetnek«.

A másik határozat 1831. márczius hó 28-áról szól, mely szószerinti szövegében következő:

»A' jöven világosságra, hogy még most is, mikor nem tsak ezen Városba, hanem minden apróbb Helységekbe is alkalmas Oskolák vagynak állítva, találtatnak olyan Mester-Jnasok, sőt Legények is, a' kik a' Felsőbb K. Rendelések ellenére sem írni, sem olvasni nem tudnak, melyből osztán a' következik, hogy tudatlanul nőnek fel, és a Mesterség tökéletességére megkivántató Rajzba elő nem mehetnek, 's a' Mesterségtől is meg kedvetlenednek.

Czéh Commissarius Senator Uraknak ki adódik, hogy szorosán megparantsolják a' Felvigyázások alatt lévő Czéhnek, hogy

¹⁾ Pallós Albert: Marostorda vármegye és Marosvásárhely sz. k. város nevelési intézeteinek története. Marosvásárhely, 1896. 32. oldal.

egy Mester Ember se merjen senkit Inasnak fel fogni, ha tsak az írni és olvasni jól nem tud, mert Különben az Inas a' Gazda költségen fog taníttatni, mely költséget a' Gazda az Inason sem akkor, sem az után soha nem követelhet.«

A viszonyok azonban nem javulhattak valami feltűnően, mert különben nem foglalkozott volna a város közgyűlése évről-évre ehhez hasonló panaszokkal. De bizonyítja ezt a debreczeni iskolák igazgatójának, Miklóssy Ferencz »Helyettes Polgár Mester«-nek 1836-ban előterjesztett jelentése is, melyben ez a vasárnapi rajziskola tanulóinak a rajzban való hátramaradását következő okokra vezeti vissza :

1.-ör. A Mesterségen lévő Inasoknak Rajz tanulására szolgáló ideje egyedül tsak a' Vasárnapi dél előtti Órákra lévén szorítva, ezen kevés Órákba sem jelennek meg az Oskolába leginkább azért, mivel a' Mesterek által, gazdasági dolgokra fordítatnak: a' vagy ha így el nem foglaltatnak is, a' Mesterek által a' Rajz-Oskolába való menetelre nem ösztönöztetvén, kóborolnak.

2.-or. Azoknak is a kik olykor olykor a' Rajz-Oskolába megjelennek, a' Rajzolásához szükséges eszközök hibázik, melyeket vagy szegénységek miatt épen meg nem szerezhetnek, a' vagy igen öltő szerű elkopott, hibás eszközökkel kinlódnak.

3.-or. Az Inasok legényekké, és a' Legények Mesterekké létekor a' Rajz Tudományokról a' Felsőbb rendelkezések értelmébe előmutatott Oskolai Bizonyosság levél nem eléggé pontosan vizsgáltatik meg a' Czéh Mesterek által: innen következik azután az, hogy a' Legényeknek ösztönök sints az itteni Rajz-Oskolába való járásra, hanem a' midőn remekeléshez fognak, más Városokról mesterséges utakon szerzett Bizonyosság leveleket mutatnak elő a' Rajzolásbeli Tudományokról, a' melyeknek hitelességét nem igen vizsgálgatják a' Czéh Mesterek, sőt a' Remek Rajzot is sokan más által készítettetik, és mint a' remekelő munkája elfogadtatik.«

Ugyancsak 1836-ban merül fel ismét Maros-Torda vármegyében az elemi iskolával kapcsolatosan tanítandó kézimunka terve, a mennyiben Dósa Elek marosvásárhelyi tanár »Vélemény a makfalvi népiskola elrendelése« tárgyában írt emlékiratában többek között következőt ajánlja a tanulók foglalkoztatására :

»Oltás, csemeték ültetése, *szalmakalap, kosár, keztyűkötés taníttatván időszakint ezekre a gyermekek, az azokban jártas s fizetéssel megfogadandó vidékiek által; helyben lehetne gyakoroltatni a fazék és pipacsinálást s a nagyobb*

bakkal a faragás mesterségét is, sőt lehetne e részben használni a helyben lakó asztalost s lakatost is stb.»¹⁾

Mig egyrészt elég élénk tevékenység nyilvánul a hatóságok és tanügyi körök részéről az iparosok oktatása ügyében, a helytartó-tanács is állandó érdeklődést tanusít ez iránt.

Igy látjuk, hogy már 1835-ben buzdítja Győr városát, miszerint fejlessze ki nemzeti iskoláját, toldja meg negyedik évfolyammal, melyen a mezőgazdaságra, *műiparra, kereskedelemre avagy technikára készülők szerezhessék meg az előképzettséget*. Ez a negyedik évfolyam 1840-ben meg is nyílt, a mikor az iskolának 210 tanulója volt.

Ez az iskola egyébként első nyomtatott értesítőjét már 1838-ban adta ki, »A győri királyi nemzeti főbb iskolában tanuló ifjúságnak tett előmeneteléről való felosztása« czímen, melynek külön fejezetét képezi »a királyi nemzeti győri főbb rajzoló iskolának tanítványai«, a melyből kitűnik, hogy ez évben jártak ide »akadémiabeliek 2, gimnáziumbeli 6, legények és más egyéb rajzolásban foglalatoskodó tanítványok 19, normálisták 25, mások 61«, összesen tehát 104, kik képzettségük szerint öt tanfolyamba voltak beosztva.

Az inasok tanítása itt vasárnap d. e. 8—12-ig volt.

Ez időből 200 rajz maradt hátra, díszesen bekötve, mind tanulók munkái.

A József-ipartanoda.

Az 1832—36. évi országgyűlés hazánk ipari, illetve műszaki oktatására nézve felette fontos.

Ekkor indul meg az első kezdeményezés egy magyar *műgyetem* felállítása iránt, mely tárgyban a Karok és Rendek 1836. április 9-én tartott ülésén Zemplénmegye akkori első követe, Lónyay Gábor tett indítványt.

Az országgyűlés erre vonatkozó határozata szószerinti szövegében következő:²⁾

¹⁾ Pallós Albert: Marosvásárhely és Maros-Tordamegye népoktatásának története. Marosvásárhely, 1896. 234. old.

²⁾ Közli Lipthay Sándor »Adalékok műgyetemünk történetéhez« cz. alatt a »Magyar Mérnök és Építész-Egylet Közlönye« 1895. évf. 237. old.

»Izenete a' KK. és RR. egy Mü-Egyetemi Intézet felállítása tervének kidolgozása tárgyában rendelendő Országos Választmány iránt.

Miután a' KK. és RR. hazájok boldogsága gyarapítására, s' a tökéletesedés előhaladásának eszközzésére állan dól fordított figyelmöket méltán magára vonta ama körülmény : hogy mivel még magok az emberi lelket felemelő 's ennek tápláló eledelül szolgáló szép tudományok 's mesterségek is az emberiség köz javát főkép úgy eszközölhetik, 's annak érdemlett háláját leginkább azzal kötelezhetik le, ha az emberi ész és mozgalom találmányi minél tökéletesített alakban terjednek. 's fordíttatnak az életnek úgy valódi hasznára, mint nemes gyönyörködtetéseire, 's tudva vannak a KK. előtt azon számos és fényes példák is, melyeket az elhunyt Fejedelem által Bécsben, de egyebütt is a' külső nemzetek által felállított Közművészeti Intézetek (polytechnica Instituta) a' szép mesterségek, a' tökéletesedésnek veleszületett vágyától ösztönzött emberi értelem és munkásság kifejlődése körében előállítottak, 's időnkint előállítanak, méltó egyik tárgya a' közóhajtásnak az, hogy a nemzeti szorgalom, és a' kézi művek tökéletesedésének gyarapítására, 's azok kipallérozásának elővitelével, a' nemzet díszének és boldogságának elővitelére az Ország kebelében s Mü-Egyetemi oly intézet állíttassék fel.

És mivel egy ily sok ágakra oszló tárgyróli tanácskozások, és rendelkezések a' jelen Országgyűlésen már kimerítőleg meg sem történhetnek, a' külföld előhaladásának példáit pedig a' részben is mind csak vesztegelve hallani és szemlélni nem lehet, hanem a' tettegi követést kívánó jó példáknak utánozásához tetteleg hozzá nyúlni kellek a KK. és RR. azon szándéktól viseltetve : hogy egy Közművészeti Intézet Hazájukban is létezzék, ennek eszközzésére azt látják szükségesnek, hogy még a jelen Országgyűléséből oly országos Választmány rendeltessék, mely egy felállítani czélzott Mü-Egyetemi Intézetnek helyéről, annak épületeiről 's majdani divatoztatásáról, a' tárgyat minden oldalról voltaképpen kimerítendő tervnek javaslatáról tanácskozva, körülményes véleményét a' szükséges költségek feljegyzésével együtt, további rendelkezés végett a jövő Országgyűlés eleibe terjessze, O Cs. K. Fő Herczegségét köz tisztelettel arra kéri, a' M. Fő RR. pedig szíves bizalommal felszólítja az iránt, hogy felyebb érdeklett 's a közös haza boldogságának terjesztését tárgyazó szándékokat hozzájárulásukkal sikeresíteni méltóztassanak.«

Ezen üzenetre a főrendek már néhány nappal később következő határozatot hozták: ¹⁾

»Felelete a' Mélt. Fő Rendeknek a' Nemzeti nyelv terjesztésére felállítandó praeparandia, a' polytechnicum Intézet, és az Ország Háza tárgyában.

Az Ország Háza tárgya eránt nem lévén észrevétel.

Az eránt, hogy a' Nemzeti nyelv terjesztésére felállítandó praeparandia, és a polytechnicum Intézet tervének a jövő Országgyűléséig leendő kidolgozására még jelen Országgyűléséből országos Választmány rendeztessen Ő Cs. Kir. Fő Herczagsége, és a Mélt. Fő Rendek minden készséggel hozzájárulnak, mivel azonban mind a két tárgy tudományos érdeket foglal magában, és a Nemzet kimíveltetését és kifejlődését tárgyazza, azt vélik, hogy ezen két tervnek elkészítése ugyan azon egy Választmányra bizattassék, a polytechnicum Intézetre nézve azon megjegyzéssel és utasítással: hogy mivel a' polytechnicum Intézet rendszerében lévő tudományok és mesterségek bővebb kifejlődése, az első neveltetés tzélerányosabb elrendelését leginkább kívánja, a' megbízandó Választmány gondosságát, és terveit az úgy nevezett Real-Oskolák elrendezésére is ügyelvén mindazokra is, melyek a' nevelési rendszeres munkálatba az erént foglaltatnak, kiterjeszsze.»

Az alsó ház április 27-én foglalkozik újból a műegyetem ügyével és elfogadván a főrendek javaslatait, hozzájárulás végett eléjük terjeszti az ez ügyre vonatkozó törvényczikkelynek tervezetét, az annak királyi jóváhagyását kérelmező felirattal egyetemben, a melyeket azután lényegtelen stylaris módosításokkal április 28-án el is fogadtak és felterjesztettek.

Ez a törvényczikk következő volt:

»Törvény Czikkely.

A nemzeti Nyelvnek a falusi Oskolákban terjesztése és a nép nevelése jobbitása, 's egy műegyetemi Intézet terveinek megkészítése végett rendelt országos Küldöttség eránt.

Az Ország boldogsága, gyarapítása 's a kimívelődés előhaladása óhajtása tekintetéből azon országos Küldöttségre, mely a Ludovicea Katonai intézet tárgyában rendeltetett, bizatik, hogy:

1. §. (Ez a nemzeti nyelv terjesztésére és a praeparandiákra vonatkozik.)

¹⁾ Közli Lipthay Sándor »Adalékok műegyetemünk történetéhez« cz. a. a »Magyar Mérnök és Építész-Egylet Közlönye« 1825. évf. 237. old.

2. §. Közóhajtás lévén az is, hogy az Országban műegyetemi Intézet létezzék, azon országos Küldöttség egy műegyetemi Intézetnek helyéről, ennek épületeiről és egész rendszeréről is, a tárgyat szinte minden oldalról voltakép kimeritendő tervet készít-sen, 's véleményét a szükséges költségek feljegyzésével együtt, további rendelkezés végett a jövő Országgyűlés eleibe terjessze.

3. §. Mivel a műegyetemi Intézet rendszerébe tartozó tudományok és mesterségek bővebb kifejlődése, az elsőbb neveltetésnek célirányosabb elrendelését leginkább kívánja, az országos Küldöttség az úgy nevezett Real-Oskolák elrendezésére is ügyelvén, gondosságát és terveit mind azokra is terjessze ki, mellyek a nevelési rendszeres munkálatban az eránt foglaltatnak.

4. §. A fellebb érdekelt országos Küldöttség tagjaivá pedig következők neveztetnek ki:«

Éveken át vajudott ez a kérdés, az országgyűlés több ízben szorgalmazta, de az udvar körében nem mutatkozott iránta nagy hajlandóság, a mi meg is nyilatkozik abban a királyi leiratban, mely e tárgyban az említett törvényjavaslatra az országgyűlés elé terjesztetik, mely szerint »Ő Felsége királyi tiszténél fogva gondoskodni fog, hogy az említett intézet, a mennyire a körülmények engedik, felállíttassék, e tárgyban tehát törvényt alkotni nem szükséges«. ¹⁾

Daczára ezen elutasító kir. válasznak, az ügyet az országgyűlés nem ejti el, sőt ellenkezőleg állandóan felszinen tartja, a mi viszont a helytartó-tanácsot is arra indítja, hogy az ügygel foglalkozzék, minek vége az lett, hogy az udvari körök kénytelenek voltak engedni. Tényleg történik is elhatározó lépés, a mennyiben 1844. június hó 20-án kelt legfelsőbb elhatározással a tervezett műegyetem helyett egy »ipartanoda« felállítása rendeltetik el.

E királyi leirat az ipartanodának a következő szervezetet adta: Az ipartanoda egy előkészítő osztályból áll egy évfolyammal és három szakosztályból két-két évfolyammal.

Az előkészítő osztálynak tárgyai: közönséges és kereskedelmi számvetés heti három órában, betűszámтан és elmé-

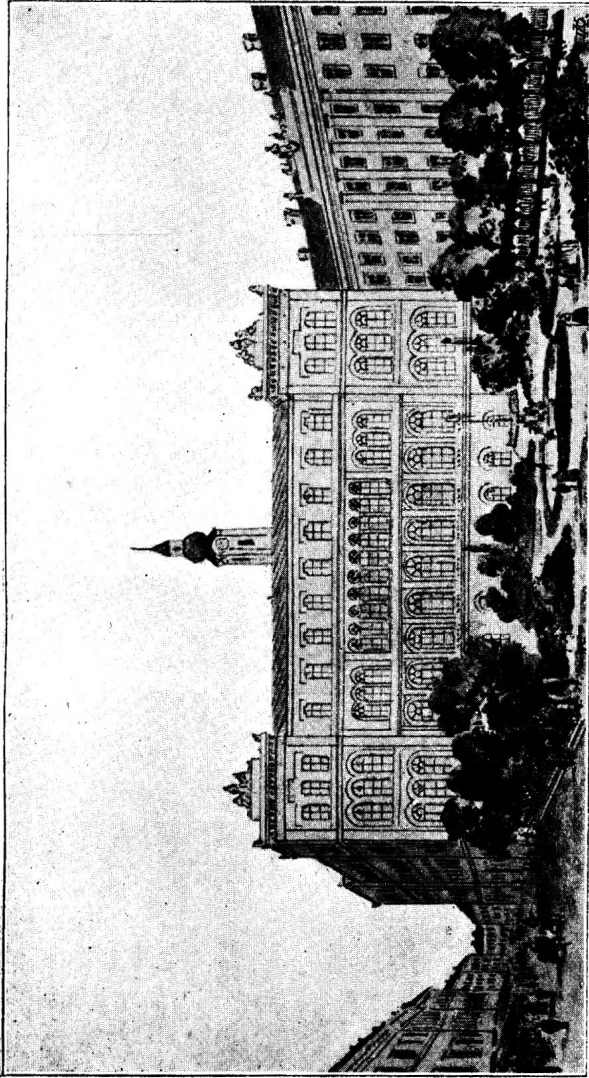
¹⁾ Szily Kálmán: Műegyetemünk elhelyezésének kérdése 1836-tól 1882-ig. Budapest, 1884. 5. old.

leti mértan heti öt órában, természettan heti öt órában, fogalmazási előkészület heti négy órában, német nyelvtan heti három órában, rajz heti hat órában, szépirás heti három órában. A kereskedelmi osztály tananyaga volt: kereskedelmi számtan heti négy órában, kereskedelmi földrajz heti három órában, áruisme heti három órában, kereskedéstan heti négy órában, kereskedelmi iránytan heti három órában, kereskedelmi könyvvitel heti négy órában, váltójog heti három órában és szépirás heti három órában. A műipari, vagyis technikai szakosztályban előadatott: az elméleti és gyakorlati mértan heti öt órában, az ábrázoló mértan és polgári építésszet elemei heti négy órában, természettan heti négy órában, a kereskedelmi számtan heti három órában, rajz heti hat órában, az általános és műipari vegytan heti öt órában, az erőműtan (mechanika) heti három órában, a polgári építészet heti négy órában, a kézműtan heti öt órában. Végre a gazdasági szakosztályban ugyanezen tárgyak adattak elő, kivéve a kereskedelmi számtant és kézműtant, a melyek helyett a növendékek gazdasági számtant, mezei gazdaságtant, úrbért és mezei rendőrséget tanultak.

E tananyag előadására összesen nyolcz tanszék szerveztetett és pedig: öt tanszék a »nagyobb tudományosságot kívánó« tárgyakra, tehát úgynevezett első tanszékek, három pedig másodrendű tanszék. E tanszékek a következők voltak: 1. a mennyiségtan, gyakorlati mértan és erőműtan; 2. a természetrajz, természetményi árúk ismerete és kereskedelmi földrajz; 3. a német nyelvtan, iparüzleti iránytan és kereskedéstan; 4. az építéstan, vízműtan és ábrázoló mértan tanszéke; 5. az általános és kereskedelmi számvetés, kereskedelmi könyvvitel és számadástan; 6. a természettan és mezei gazdaságtan tanszéke; 7. az általános és műipari vegytan tanszéke; 8. végre a rajz tanszéke. E tanszékekhez sorakozik a valamivel későbbben szervezett váltójog, úrbér, mezei rendőrség és erdőfentartási törvények tanszéke. Végre tanítók a szépirásra, franczia, angol és olasz nyelvre.

A tanári testület felett egy igazgató állott, a ki az intézet összes ügyeit vezeti. Az intézet közvetlenül a helytartótanács alá rendeltetett és azzal egyenesen érintkezett. Külön

szertárak az ipartanoda kebelében az első évben nem rendeztek be, hanem a nemzeti muzeum, valamint a tudomány-

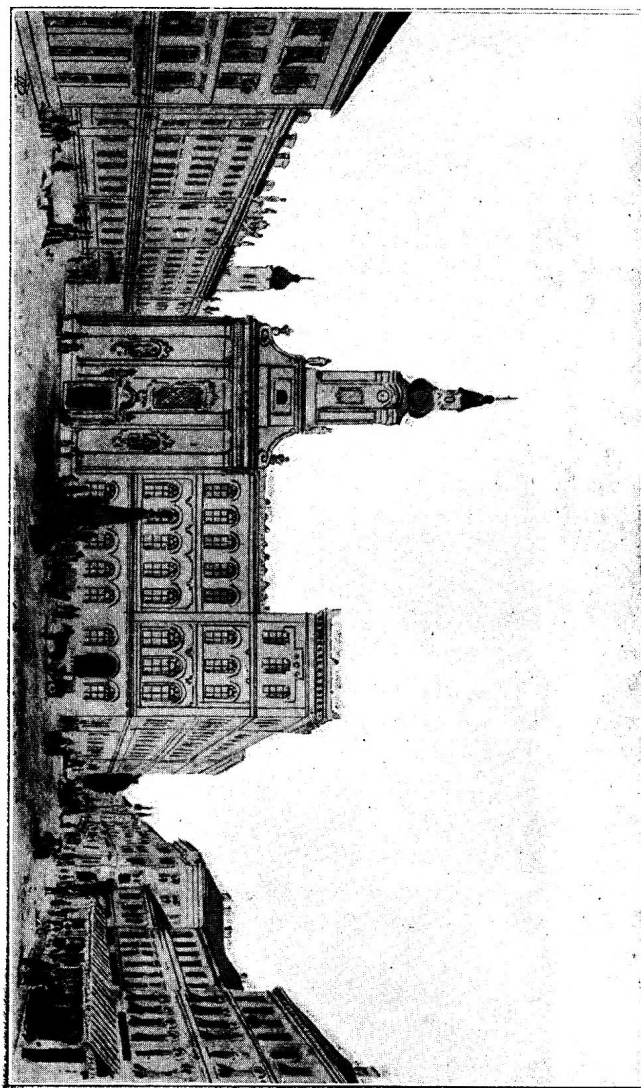

1. ábra. A tervezett ipartanodának a mai postaépület telkén álló homlokzata és sétateré.

egyetem physikai és chemiai laboratoriumok tárainak és a fűvészkertnek használatára utaltatott az intézet.

Az ipartanoda előkészítő osztályába növendékül felvétettek azok, kik a felsőbb elemi iskola negyedik osztályának

2. ábra. A tervezett ipartanodának a mai Szervita-térre néző homlokzata.

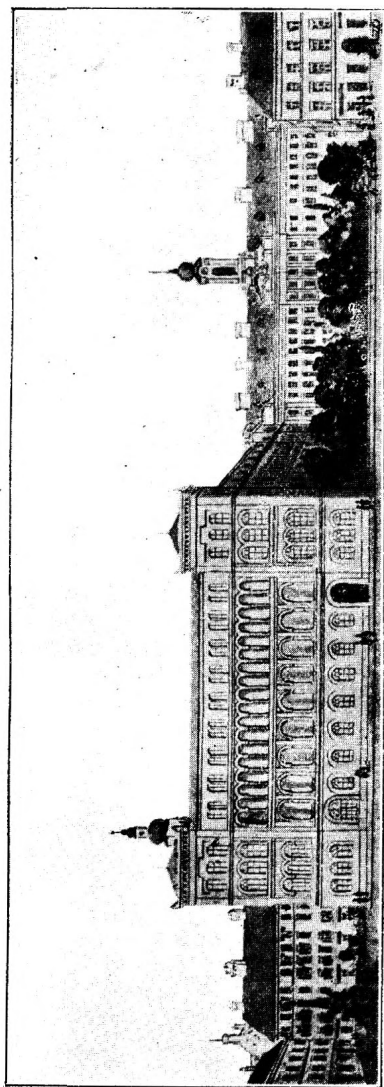

két évfolyamát, vagy az alsóbb gymnasiumot végezték, a szakosztályokba pedig azok, kik a gymnasiumok felsőbb osztá-

lyait az úgynevezett bölcsészeti osztályokat, vagy az ipartanoda előkészítő osztályait sikerrel végezték, végre a kik a kereskedésben, valamely iparágban, vagy a mezőgazdaságban gyakor-nokoskodtak és az előkészítő tanulmányokban való képzettségüket igazolni tudták. A beiratási díj az előkészítő osztályban egy forint, a szakosztályokban két forint volt; az ily úton beszedett pénz a könyvtár gyarapítására volt fordítandó.¹⁾

Az ipartanoda 1846. november 1-én nyílt meg, miután előzőleg külön királyi rendelettel »hogyan Nádor ő fenségének az országban és az egész birodalomban szerzett fö-löttébbi jelességű érdemei állandó emlékek által is örököstessenek« *József-ipartanoda* elnevezést nyert.

Az ipartanoda iránt különösen Széchenyi István gróf tanúsított nagy érdeklődést, a ki nemcsak annak, illetőleg a kért műegye-

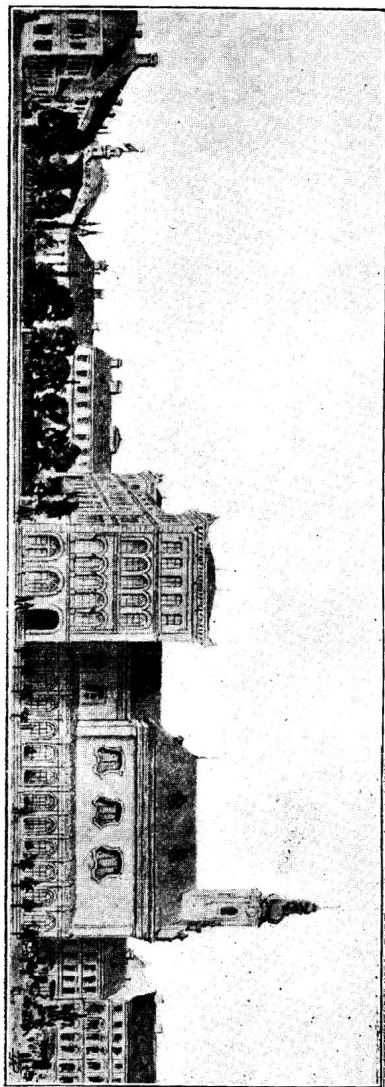

3. ábra. A tervezett ipartanodának a mai Koronaherceg-utca felé néző homlokzata.

¹⁾ Jámber Gyula: a kir. József-műegyetem. (A felső oktatás Magyarországon. Budapest. 1896. 410. old.)

temnek felállításán, hanem később végleges elhelyezésén is igen sokat fáradozott.

4. ábra. A tervezett ipartanodának a mai Gránátos-utca felé néző homlokzata.

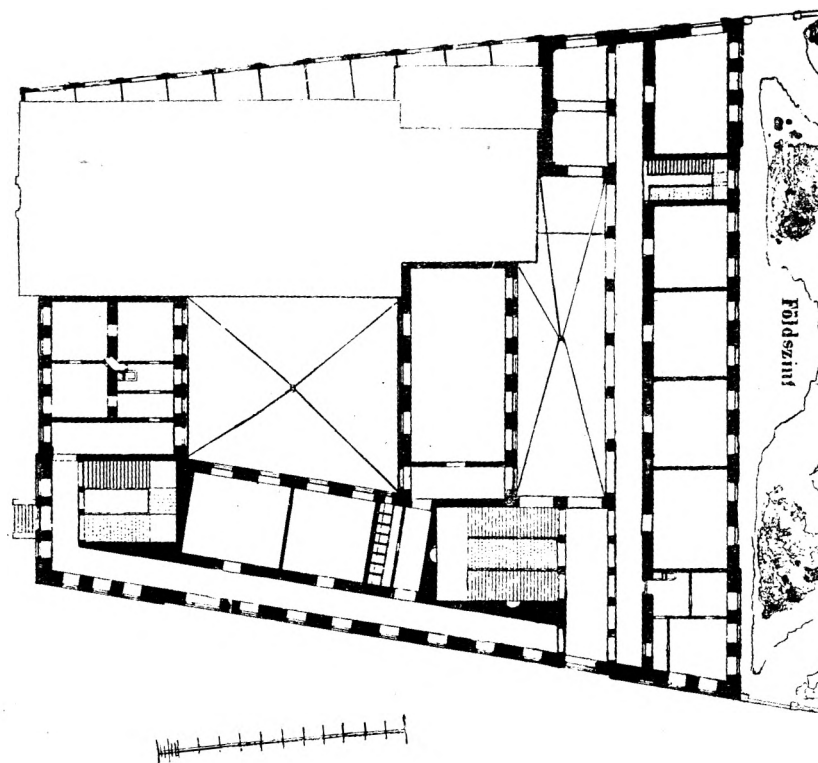

Terveket is dolgoztatott ki, melyeket történeti nevezetessé-
gükre való tekintet-
tel — jóllehet soha-
sem kerültek megvaló-
sításra — az alábbiak-
ban közlünk is.¹⁾

Ez az építkezés azon-
ban csak terv maradt,
az ipartanoda nem ju-
tott önálló épülethez,
hanem a tudomány-
egyetemnek az egye-
tem-térre nyíló ré-
szében helyeztetett el,
a hol azonban oly
szűk helyet kapott,
hogy az igazgató
már az első tanév
végén panaszkodik a
tűrhetetlen helyszűke
miatt.

Az intézet igazga-
tójává Karácson Mi-
hály, a tanulmányi
bizottsággal egyesített
könyvbiráló főhivatal
elnöke neveztetett ki.
Az első tanárok vol-
tak: Arenstein József
dr. a mennyiségtan,
gyakorlati mértan és

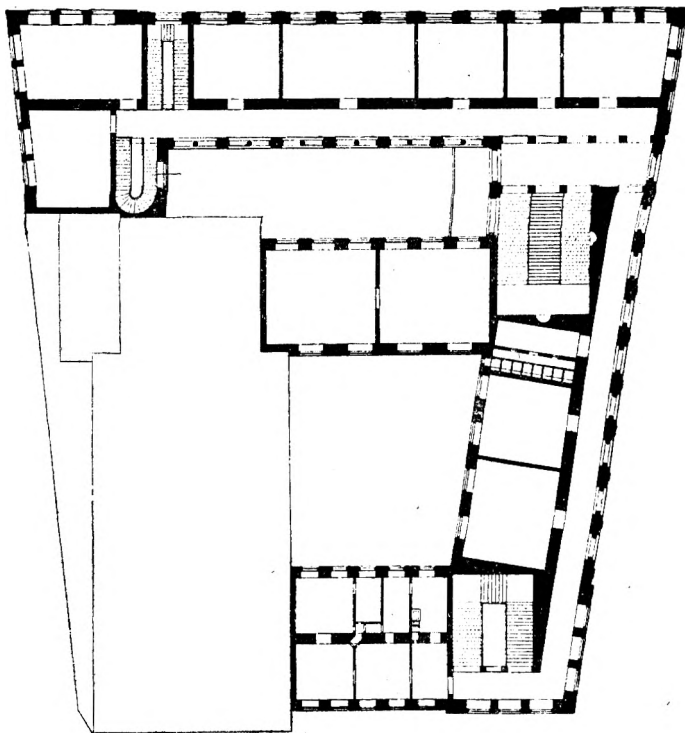
¹⁾ Liphay Sándor »Adalékok műegyetemünk történetéhez« cz. köz-
leményéből. (A »Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye« 1895. évf.)

5. ábra. A tervezett iparta

erőműtanra, Mihálka Antal a természetrajz, természetmennyi
árúk ismerete és kereskedelmi földrajzra, Mayer Frigyes a
német nyelv, iparüzleti írásmód és kereskedéstanra, Juhbál
Károly a rajzra és leíró mértanra, Conlegner Károly az álta-

Első emelet.

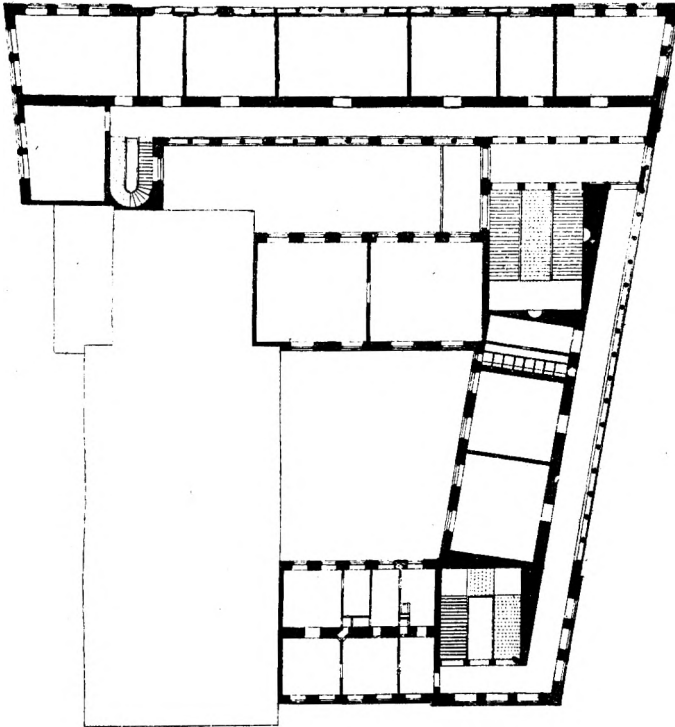
6. ábra. A tervezett ipartanoda I. emeletének alaprajza.

lános és kereskedelmi számvetés, kereskedelmi könyvvitel és
számadolástanra, a kikhez még az első tanév folyamán kinevez-
tetett dr. Stoczek József a természettanra és mezeti gazdaságra,
1847. szeptember havában pedig dr. Nendtvich Károly az
általános és kézműtani (technikai) chemiai tanszékre.

1847/48-ban, tehát az intézet megnyitásának második

évében, mérnöki és természettani szerekre, gépekre és gépmintákra, rajzminta-lapokra a kormány 9,528 frtot engedélyezett és utalványozott ki és a taneszközök egy része 1847/48-ban be is szereztetett, de a rendelkezésre álló pénz-

Masodik emelet.

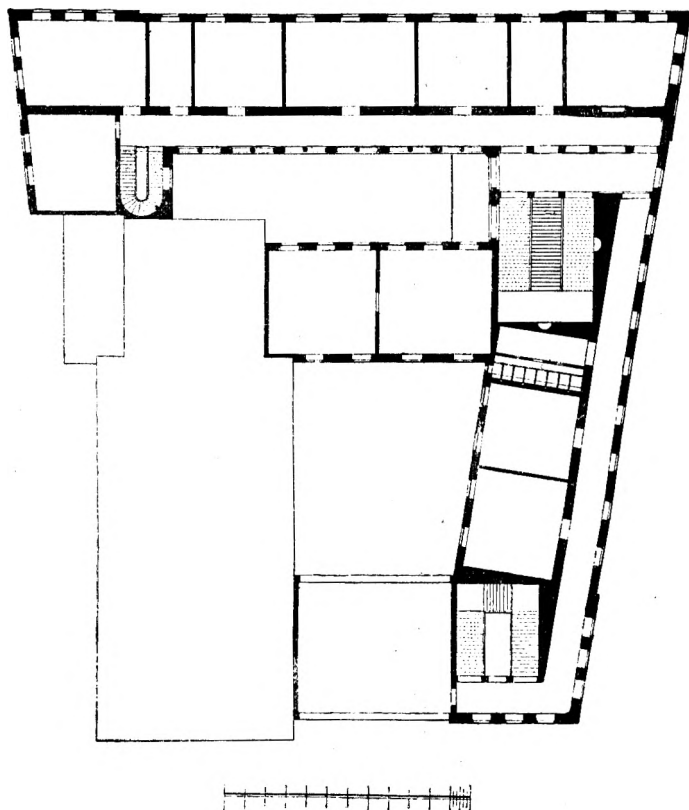
7. ábra. A tervezett ipartanoda II. emeletének alaprajza.

összeg legnagyobb része, a közbejött válságos idők miatt csak később használtatott fel. Ugyanez évben a természettani szertár évi dotációul 64 frtot kapott, házi kiadásokra eddig 500 frt utalványoztatott.

Az eddig röviden vázolt szervezet szerint 1846. november havában csak az előkészítő osztály nyílt meg, mely-

nek összesen 75 hallgatója volt. 1847. október havában már a felsőbb osztályok első évfolyamai is megnyiták és pedig az előkészítő osztályban 76-, a műszaki osztályban 19-, a kereskedelmi osztályban 4-, a gazdasági osztályban 6-

Harmadik emelet.

8. ábra. A tervezett ipartanoda III. emeletének alaprajza.

és így összesen 105 hallgatóval. Az előadási nyelv a magyar volt.

1848. tavaszán bekövetkezvén a szabadságharcz mozgalmái, ez évi május végétől fogva 1849. őszéig, valamint

egyéb tanintézeti előadások, úgy az ipartanodaiak is megszűntek és 1848/49-ben, a mely idő alatt az ipartanoda termei katonai kórházzal használtattak, előadások nem is tartattak.¹⁾

A negyvenes évek.

A negyvenes évek politikai eseményei bár uralkodtak az országon, illetve nemzetén és bár minden téren ezek iránt nyilvánult a közérdeklődés, ezek foglalták le a kedélyeket, mégis találunk néhány érdekes részletet a mi szempontunkból még ebben az időben is, sőt még akkor is történnek helylyel-közzel intézkedések, mikor már lángban áll az ország és szabadságáért hadisorba áll a nemzet.

Annak a jele ez, hogy az iparosok oktatásának szüksége a hatóságok és érdekeltek meggyőződésévé vált. A negyvenes évekből eredő idevágó első adataink Szatmár-Németi városába vezetnek, melynek levéltárában 1841-ből következő érdekes eset van megőrizve:

Oroszi Sándor kovácslegény felfolyamodik a Helytartótanácsához, hogy mentessék fel »a baromorvoslás tanulása alól«. Mivel pedig ez sem írni, sem olvasni nem tudott, a helytartó-tanács utasította a városi tanácsot, »hogy a mesterlegények és inasok írás és olvasás tanítására figyelmet fordítson«.

Ennek alapján a czéheknek elrendeltetett, hogy írják össze a mesterlegények és inasok neveit és terjeszszék be azokat.

Hogy azonban ez tényleg meg is történt, annak semmi nyoma, sőt kétséges is, mert 1846-ban 4.545. sz. a. a helytartótanács ismét meghagyja a városnak, hogy gondoskodjék a nemzeti iskolával kapcsolatosan szervezendő vasárnapi iskola létesítéséről.

A tanács utasítja ugyan a czéhbiztosokat a mesterinasok neveinek összeírására, a mi meg is történt, sőt 1846. december hó 12-én tartott ülésében ki is mondja a vásár-

¹⁾ Jámbor Gyula: A kir. József-műegyetem. (A felső oktatás Magyarországon.) Budapest, 1896. 411—412. old.

napi iskolák felállítását, melyben évenként felváltva más-más felekezet tanítója fog alkalmaztatni, de maga az iskola csak 1848-ban nyílik meg.

Csakhamar az iskola megnyitása után panaszkodik annak tanítója, hogy a vasárnapi és ünnepnapok oktatásaira a mesterlegények és inasok nagyon hanyagul járnak, minélfogva a tanács a czéhbiztosokat utasította: »mikép a legközelebbi czéhgyűlésen e tárgyat közrehozván, az inasokat a vasárnapi tanodába minden ünnep és vasárnapokon megjelenésre kötelezzék«.

Ez azonban nem sokat használhatott, mert már a következő évben azt jelenti a tanító, hogy *»a vasárnapi iskolai tanulás a mesterinasoknak elhanyagolt megjelenésük miatt teljesen fennakadt«.*

E panasz folytán meghagyatott a czéhbiztosoknak, hogy az inasok névsorát felekezetük kitüntetésével írják össze és adják be s e mellett figyelmeztessék az illetőket, hogy ezen *iskola bizonyítványa nélkül segédekké nem lehetnek.* De az akkori bonyodalmas állapotok miatt ennek sem lett eredménye, sőt a vasárnapi tanítás teljesen fennakadt, mit világosan igazol a 3277/849. sz. tan. határozat, melyben a fennakadt vasárnapi iskolák újbóli megnyitása december 9-ére tűzetett ki, a czéhbiztosoknak adott azon utasítással, miszerint *figyelmeztessék a czéhbéli tagokat, hogy a kezök alatt lévő tanulók mulasztásaiért a mesterek lesznek felelősök.*«

Visszatérve azonban a korábbi évekre, azt látjuk, hogy 1845. július hó 16-án kelt rendeletével a helytartó-tanács rendezvén a róm. kath. iskolákban az oktatás ügyét, a kiadott tantervbe felvette a számtan anyagánál azt, a mi az új Ratio tantervében volt, ezenkívül a »kereskedelmi és üzérkedési számvetést«; továbbá a mértant, szabadkézi- és mértani rajzot és az erőműtant, vagyis ez esetben is tekintettel volt az iparos-osztály érdekeire.

Majd 1846. február hó 10-én 4545. sz. a. találunk ismét egy helytartó-tanácsi rendeletet — a főigazgatókhoz intézve — mely szintén igazolja a kormányhatóság gondoskodását.

Ebben az u. n. *vasárnapi tanodák* szervezését rendeli el, még pedig következőképen:

»*Vasárnapi tanodák* nevezete alatt azon közoktatási pótló intézetek értetnek, melyek városokban és népesb községekben vásár- és ünnepnapokon bizonyos órákban a 12-dik évet már meghaladott ifjak, leginkább pedig a *kézmíves inasok és legények*, nemkülönbén napszámosok számára, avagy zsengebb korukban elmulasztott, vagy csak ismétlendő legszükségesebb elemi tanulmányokban leendő oktatás végett tartatnak.

Ugyanis az elemi iskolák a 12-ik évkorig mindenkinek nyitvák lévén, s illetőleg azokba a 12-ik évnél fiatalabb gyermekek jární köteleztetvén, ezután szoros felvigyázat mellett ugyan ritkábban, azonban mégis adhatják elő magokat oly esetek, miszerint az ifju a 12-ik évet is meghaladta, a nélkül, hogy alkalmá vagy tehetsége lett volna, a társas életben mindenkinek szükséges tudományos ismereteket megszerezni. Mindezzért tehát, mindmivel a zsengebb korban tanultaknak ismételése különben is hasznos és gyümölcsöző, a vásár- és ünnepnapokon tartandó pótló oktatás annál biztosabban vezet célra, mivel azon nyugnapokon a kenyérkereset foglalatosságai megszűnnek, következésképp az isteni szolgálat bevégeztével a tanítás mindenkinek kára és mulasztása nélkül eszközölthetetik. Ezeknél fogva következő leendő tárgyban a gyakorlati eljárás:

1-ször. A vasárnapi tanodákba rendesen csak a 12-dik évet meghaladott ifjak vétethetnek fel, minthogy ezen kor előtt az elemi tanodákba való járás mindenkire nézve általában kötelező.

2-szor. Az oktatás a vasárnapi tanodákban egyedül a legszükségesebb előismeretekre szorittatik, miért is a tanítandó tárgyak a következők: Vallás, erkölcsstan, szentírás kivonata, olvasás és írás anyanyelven, számvetés főszabályai és munkálatai, természetrajz és természettan elemei.

3-szor. A tanítás reggeli 9 órákor kezdődik és 12 órákor végződik, úgy, hogy egy órá a hit- és erkölcsstanra, és a szentírás magyarázatára fordíttassék (tekintve egyedül a római katolikusokat), a többi órák alatt pedig a tanítványok valláskülönbsége nélkül egyéb tanulmányok adassanak elő.

4-szer. A vasárnapi tanodák nagyobb városokban és népesebb mezővárosokban alakítandók, mivel a kézműves inasok és legények ezekben legszámosabbak.

5-ször. E tanodák a *kézműves inasokra nézve kötelezők*, minélfogva senki közülök legénynyé fel nem szabadíttathatik, ha csak tanodai bizonyítvánnyal ki nem mutatja, hogy vagy az elemi iskolákat jó előmenetellel végezte, vagy a vasárnapi tanodákba szorgalmasan és elég sikerrel járt légyen.

6-szor. A helybeli elemi iskolák hitoktatója s egyik vagy másik rendes tanítója az illő tanulmányokból való oktatást a vasárnapi tanodákban is eszközöndik, miért a város pénztárából illendő, — de minthogy már rendes fizetést úgy is huznak — mérsékelt jutalmat nyerendnek, s ha e részben kitűnő szorgalmat tanusítanak, az ekkép szerzendő érdemek méltánylásán felül külön jutalomra is számot tarthatnak, végre

7-szer. A felviyázat a vasárnapi oktatásokra nézve is az illető helybeli elemi tanodai Igazgatót hivatalból illeti, kinek e tekintetben ugyancsak azok a kötelességei, melyek a többi iskolákra nézve fennállanak.»

Körülbelől ugyanezen időben egy iparoktatási alapítványt találunk feljegyezve Erdélyben. Ugyanis Dávid Antal Mózes marosvásárhelyi polgár »több nemes székek és megyék táblabírója« 4000 ezüst rénes forintot hagyott *egy műipariskola felállítására*, melyet Sz.-Udvarhelyen óhajt, mely azonban sohasem jöhetett létre, minélfogva a hagyományozott összeg csak kamatozott.

Ha az ily jelenségeket örvendetesnek kell jeleznünk, mert bizonyítékai a közszellem kedvező fejlődésének és az ipari érdekek iránti érzék terjedésének, annál kellemetlenebbek lehettek az oly jelenségek, minőket 1845. június hó 14-én a temesvári rajziskola tanítója — Dunajszki Henrik — panaszol a városi tanácshoz intézett következő beadványával:

Tekintetes Sz. Királyi Városi Tanács!

Mélyen tisztelt Uraim!

Az 1795. évi Szept. hó 25-éről 19.655 számú Nagy Méltóságú Magyar Királyi Helytartó Tanács útján kellestkezet legfelsőbb intésvényből a Tfs. Tanács bölcsen látni méltóztatik, mily gond fordítatik arra, hogy a' mesterségekre alkalmazott

ifjúság a' rajz iskolát szorgalmasan látogatván, tehetsége szerint a' szükséges rajzolás ismereteket magának szerezzon, úgy hogy inaskodni szünné rajzolás bizonyítványt (mely nélkül bár kit felszabadítani tilos) előmutatni képes legyen, és mily szorosan az illető mestereknek meghagyatik; hogy minden gonddal, az reájok bízott inasokat minden ünnep- és vásár-nap rajz iskolában küldjék.

Azonban mily készséggel ezen legfőbb intézvény az illető mesterektől, sőt egész Czéhektől foganatosittatik tapasztaltam folyó hó 8-án, midőn több nem csak inasok, hanem mesterlegények, sőt más idősb korvak is a rajz iskolában megjelenván, tőlem rajzolás bizonyítványt követeltek; kiknek miután ismeretlenek valának előttem, mert a rajz iskolát soha nem látogatták, ily bizonyítványt megtagadni kötelességemnek ismertem volna; durva kifejezésekkel engemet megsérteni, sőt botjaikat felemelve fenyegetődni, és úgy a' királyi iskolát megbecsteleníteni merészelték. Ezen kicsapongásból nem lehet ugyan következtetni, mintha az illető Czéhek vagy pedig egyes mesterek hozzá járultak volna; de a körülményeket fontolva, ha a' Czéhek nem is, még is az egyes mesterek nem egészen menthetők, — mert ha ő nékiek gondjuk lett volna arra, hogy inasaik az iskolát látogassák szorgalommal, nem lett volna alkalmuk ily csiny elkövetésére. A mesterek t. i. az iskolával nem gondolván, inasaikat oda nem küldik — a' ns. városi Comisszárius Urak pedig, ha fel kellene szabadítani az inast tisztjökben tökéletesen eljárni akarván bizonyítványokat látni akarnak: úgy történik azután, hogy a bizonyítványnak okvetetlen szüksége éreztetik, és mivel fortélyok által el nem nyerhető, testi erő alkalmaztatik.

Ezen megbántásomért ugyan teljes jogom volna legszigorúbb elégtételt kérni, de nem ismervén a vétkeseket, másképp is a' békességet szeretve, nagylelkűleg viseltetni akarván, ezennel ha csak a Ts. Ns. Tanács jónak nem látja egy vizsgálatot rendelni, és a' vétkeseket megfenyíteni, magam részéről a' megbántást elengedem; mindazonáltal alázatosan esedezem; miszerint hathatósan intézkedni méltóztatnék; hogy ilyes mi jövőbe ne történjék; mert mióta szerencsés vagyok hivatalomat bírhatni, azon durvaságon kívül, még más visszaéléseket kellett tapasztalnom: úgymint hogy sok ifjak se irni, se olvasni nem tudván, vásárnapi napok olvasás és írás végett iskolába nem mennek s' úgy a' rajz iskolát sikertelenül látogatják, — hogy a' Czéhek általján iskolai év kezdetével az inasok lajstromát bár ezt tenni kötelesek több felszólítások után vélem nem közlik, — hogy némely Czéhek az iskolában elsőséget (jöllehet minden elrendezett Iskolában nem a' Czéhek, hanem a' szorgalom elsőséget tulajdonít) gyakorolni akarnak, hogy némely egyes mesterek az iskolai intézkedésbe holott ilyen jogot csak a' N. M. Helytartó Tanács, és annak képviselője az iskolai Igazgató, és nem más gyakorolhat, avatkoznak, hogy az Inasok sem általuk, sem az iskolába készült rajzolás munkákat előmutatván sokszor nagy gorombasággal tőlem bizonyítványokat kicsikarni akarnak, mintha mindegy volna akár

iskolában akár másüt a rajzolt darab elkészül, ha ily visszaélések folytatnak, lehetetlenség, hogy az én iskolámban a célzott haszon elnyeretessék.

Mindazon visszaéléseknek megszüntetését, csak akkor reményleni lehet, hogy ha a' Tts: Ns: Tanács a fent említett legfelsőbb Intézkedés nyomán a mestereket, kötelességeik teljesítésére szorítani, és a' mennyibe ezek nem engedelmessé válnának, őket ugyanazon intézkedő parancsban foglalt pénzbeli büntetésben elmarasztaltatni méltóztatnék a' Ts: Nemes Tanácsnak kegyeibe ajánlva minden tisztelettel maradok A' Tekintes Nemes Tanácsnak alázatos szolgálja.

Ezt a panaszt a város tanácsa ugyanazon év június hó 25-én tartott ülésében tárgyalván, erre vonatkozólag következő határozatot hozta :

»A' fenálló felsőbb rendszabályok fentartása és minden ezeknek ellenére történhető visszaélések megszüntetése okáért Niemesny Ignác h. Tanácsnok Urnak mint illető Biztosnak meghagyatik: hogy a mestereket mind annak szoros teljesítésére, mit inasainak a mesterségbeni és ahoz tartozó ismeretekbeni kiképzetésükre nézve teljesíteniök kell, mind pedig annak mellőzésére, mi zavarokra okul szolgálhatna, figyelmeztetvén, a' Czéhez tartozóknak kívül adja: miszerint ezentul oly inas, ki a rajziskolának a meghatározott rendes időbeni szorgalmas látogatása, és e részbeni megkívántató haladása felől hiteles bizonyítvánnyal magát nem igazolhatja legényül fel nem szabadulhat.«

Az első magyar felelős ministerium korszakáig semmi nevezetesebb momentum innen kezdve nem merül fel.

A ministerium idejében azonban történt két fontosabb esemény: az egyik az 1848. június 9-én Klauzál Gábor földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister által kiadott rendelet a czéhszabályok módosítása ügyében, a másik az 1848. július hó 19-én megnyílt első egyetemes és közös magyar tanítógyűlés.

Az előbb említett rendelet a mi szempontunkból annyiban bir fontossággal, hogy annak három pontja az inasok tanítására, illetve legénynyé avatására is kiterjedt, nevezetesen a 4. §., mely így szól:

»A' mesterek tanulóikat, ha és mennyiben lakhelyeiken vasárnapi, és rajziskolák léteznek, ezekbe szorgalmasan eljárni tartoznak.«

Továbbá az 58. és 59. §. melyek következők:

58. §. Az így meghatározott remeket kivitelben, 's hol az eddigi szokás *a' rajzolásai remeket* is megkívánta, rajzban is megkellend készíteni. Megjegyeztetik itt: hogy mely mesterségeknél eddig csak a rajz-remek kívántatott meg, mint például a kőműveseknél, ott a' kiviteli remeklés ezután sem fog megkívántatni, hogy továbbá rajzoltatnia, a' többi mesterségeknél is, csak azon tárgynak kellend, mely kivitelben fog megkészíteni.

59. §. *A' rajzremeket* a' remekbizottmány mestertagjai egyike- vagy másikánál fogja a' remeklő megkészíteni; magát pedig a remekművet azon műhelyben készíteni meg, a melyben az meg volt rendelve.

Az említett egyetemes tanító-gyűlés csak készült jelentőséggel birni az iparoktatásra nézve, de tényleg nem birt.

Ugyanis ennek programmja szerint külön szakosztály — a harmadik — volt szervezendő a *reál- és ipariskolák* ügyeire. A július 19-én tartott megnyitó gyűlés tényleg intézkedett is ez iránt, de azért ez még sem jött létre, a meny-nyiben a július hó 22-én tartott közgyűlési jegyzőkönyv szerint:

»A reál- és ipartanodai szakosztály megalakításával megbizott Varga János jelentése folytán tudomásul vétetett, hogy a gyűlés tagjai a többi szakosztályokban igenis el lévén foglalva, a nevezett szakosztály még meg sem alakulhatott.«¹⁾

Igy természetesen maga ez a kongresszus nem bir ránk semmiféle jelentőséggel, legfeljebb csak azt bizonyítja, hogy az iparoktatásnak az akkori tanférfiak kellő fontosságot tulajdonítottak, mert ellenkező esetben nem tartották volna szükségesnek külön szakosztályt szervezni részben ennek ügyei számára.

Az iparegyesület tevékenysége.

A negyvenes évek legfontosabb eseményeinek ismeretése azonban még hátra van, azok az iparegyesület tevékenységét képezik. Annak az iparegyesületnek, mely a negyvenes években a hazai ipar felkarolása és fejlesztése érdeké-

¹⁾ Péterfy Sándor: Az 1848-iki tanügyi kongresszusról. Budapest, 11. oldal.

ben oly nagyszabásu, országos mozgalmat indított, mely egyesületnek figyelmét az iparoktatás fontossága sem kerülhette ki.

És az egyesület tényleg kezdeményezőleg lépett fel ezen a téren is, még pedig nem siker nélkül.

Ez volt a magyar iparfejlesztési akció renaissance-kora, midőn a társadalom egyesült közgazdasági célok szolgálatában, az államtól csak jóakaratot és istápolást kívánva.

Az iparegyesület célja volt az oktatás terén is előbbre vinni ipari érdekeinket, ennek elérésére pedig gondoskodni a mester-inasok megfelelő tanításáról.

Erre vonatkozó tevékenységét Gelléri Mór »Ötven év a magyar ipar történetéből«¹⁾ című kitűnő forrásmunkájának nyomán a következőkben kívánjuk ismertetni, mely kissé terjedelmes ugyan, de reánk nézve oly fontos, hogy azt nem mellőzhetjük.

Az első komoly és elhatározó lépést e tárgyban az iparegyesület igazgatósága végre 1843. július 21-én tette, a mikor sz. kir. Pest város tanácsához a következő beadványt intézte:

Nemes Tanács! Valamint ama szinte csodatékony hatalmát a' műiparnak, mely külföldön roppant művekben és intézményekben teremőleg mutatkozik, főleg annak kell tulajdonitanunk, hogy ott a' természetj és mathematikai tudományokkal annyira ismereteseek az iparűző osztály emberei, miszerint azokat technikai 's rokon munkáikra szélitiben és okszerűen alkalmazhatják 's valóban alkalmazzák: úgy meg vagyunk győződve arról is, hogy hazánkban a' műipart a' külföldihez hasonló fokra csak az által emelhetni fel, ha az iparmunkákat nálunk is az említett tudományok ismérte fogja vezérelni. — 'S ezért elhatározók, hogy a műipar körébe vágó tudományok népszerűsítésére csekély erőnkhez képest lehetőleg munkáljunk.

Jöllehet pedig e' tudományok, valamint egyéb ismértek terjesztésénél is alaposan és egész sikerrel csak úgy hathatni, ha az oktatás elemi képzésen kezdődik; minthogy azonban atyai kormányunk az elemi oktatás idevágó körében épen most méltóztatott a' legóhajtottabb jövőndővel kecsegtető

¹⁾ Budapest, 1892. 74—98. oldal.

intézkedéseket tenni, — 's az iparegyesületnek különben is inkább 's közvetlen a jelenre kell hatnia: annál fogva az oktatás körül alapszabályilag kitűzött teendőinket egyelőre csak azokra kívánjuk szorítani, kik már is műhelyekben és gyárakban dolgoznak vagy épen rendelkeznek, 's akkint szándékozunk intézkedni, miszerint mesterembereink 's gyárosaink a' művesség gyakorlati készségein tul, még természet-, gép- vagy műtani 's egyéb, az iparosra nézve szükséges eseményekkel gazdagítva, a' műipar magasabb elméleti részébe beavattassanak s ekkép bennök a' munkásságon túl műszorgalom fejlesztessék, gyakorlatuk gépszerű mozgásait iparszellem intézze, műhelyeik és gyáraik műértelem és okszerűség alá helyezzessenek, s ők oly iparosokká képeztesse, kik az új eszmék, nézetek s adatok tágasabb látkörébe állítva, üzletök eddigi kisszerűségét felesmerjék, és ha munkáikhoz hivatás, üzletökhöz szeretet köti, öntanulásra ébresztessenek, tovább képződésre ösztönöztessenek; az újabb orientatiokat pedig, miket az oktatás vagy önszorgalom által nyertek, azonnal műhelyeikre, gyáraikra alkalmazzák gyakorlatilag.

E végből az újvilág-utczában, Ilkey-házban fogadott, 's már is czélszerűleg alkalmazott szállásunkon, még ez idei őszon kezdve, rendes felolvasásokat tartandunk az említett s egyéb a' műiparra befolyással lévő s az iparosnak szükséges tudományokból, 's azoknak egyes tárgyairól oly módon, hogy a' felveendő 's a' körülményekhez képest általunk ki tűzendő tárgy, például: a' gőz ereje, — a legújabbban feltalált arányozási mód, — vagy valamely új gépeszköz megismertetése 's több efféle, bizonyos számú, például 10., 20, több-kevesebb órai leczkék alatt kimerítőleg tárgyalassék; az előadások ne csak népszerű módon, hanem a' szükséges kísérletekkel, mintákkal felvilágosítva történjenek, a' belépés pedig e' rendes felolvasásokra díjmentesen, ingyen álljon nyitva.

Mivel pedig e' leczkékkel, mint említők, leginkább az iparosokra, tehát a' mesterekre és legényeikre kívánunk hatni, s ezért az időt, melyben a' felolvasások tartassanak, a' szerint akarnók szabályozni, mint azt a' műves osztály alkalmi és kényelmei engedik: annál fogva arra bátor kodunk a' Nemes Tanácsot fel kérni, méltóztassék a' városban lévő czé-

heket ezen idő alkalmassága felől mielőbb meg haligatni, 's kívánataikat velünk még a' jövő augusztusban kegyesen tudatni; egyszersmind pedig elrendelni, hogy a' czéhmesterek lakásai most, s ezután is mindig velünk közöltessenek, miszerint a' tartandó felolvasások mindenkorai tárgyairól általok a' czéhbeliekhez értesítéseket intézhessünk.

Költ Pesten az iparegyesület igazgató választmányának f. 1843-ik év július 21-kén tartott üléséből.

E beadványt a város sokszorosítottván, a következő záradékkal látta el: E' megkeresmény oly utasítással adatik ki a czéhbeli biztos uraknak, hogy foglalatáról az illető czeheket értesítvén, ezeknek nyilatkozatát, a' czéhmesterek neveivel 's lakásaikkal együtt jelentsék be. Vég: Pesten, 1843-ki július 29-én. — A' városi Tanács által ugyanott.

A czéhmesterek közül számosan 1844. január 12-ikén tartott ülésükön alaposan megvitatták a dr. Virnau János nevelő által készített iskolai terveket, azokat helyeselték, az iskolákhoz való hozzájárulást elhatározták és megkérték nemes Pest város tanácsát, hogy az iskolák tervét helybenhagyja és a maga részéről is támogassa.

A létesítési mozgalmakról az egykorú »Pesti Hirlap« a következő tudósítást közlé:

Néhány lelkes czéhbeli tag és előljáró urak, szivökre vevén a' városban roppant, közel 4000-ig menő számmal létező mester-inasok elhagyott, 's minden értelmű képeztetést nélkülöző állapotát, a' f. évnek még januar hónapjában arra szólították fel az iparegyesület választmányát, hogy közbenjárása által segitené törekvéseiket a' mesterinasok némi oktatásaul szolgáló iskola megalapításában. A' választmány hazafui 's egyszersmind egyesületi végzés által is meghagyott kötelességének tartván ezer örömmel ragadni meg az alkalmat, az indítványozók kívánságához képest azonnal folyamosdásilag kérte meg a' város nemes tanácsát, hogy hatósági tárgyalás útján engedve megtétetni az előkészületes lépéseket, majd a' czehek mindnyája megegyezésével és önhozzájárulásával is megállapítandó tervet méltóztassék a' nm. k. h. tanácshoz felterjeszteni. Az ennek következtében a' tisztelt tanács által e' tárgyban kinevezett biztosság elnökének t. Töl-

gyessy János urnak utasításából továbbá számosabb e' végből fölkerült iparköri és nevelésszaki férfiak közremunkálásával a' részletes terv kidolgoztatott, 's az a' mult martius hónapban tartott egyik ülésben a' helybeli legtöbb czéhek előljárói és tagjai előtt felolvastatván, a' mesterurak illetékes észrevételeihez képest tett módosítások mellett közösen elfogadtatott. Ezután ugyanezen ülésben az iskolák évenkénti költségvetése, a' mennyire ez előlegesen megtörténhetik, 720 pftban számmittatván ki, a' jelenvolt iparos urak javaslata értelmében, a' czéhek mindnyájához aláírási ívek határozattak ama' kiadások fedezéseül küldetni. 'S ezek után az vala már a' mult vasárnapi ülésnek feladata, hogy abban bemutatvatván az aláírott ívek, az iskolai terv, mint a' mellynek nemcsak részletei, hanem évenkénti kiadásainak fedezése is elfogadva leendett az illetők által, a' városi t. biztossághoz, tanácshoz és végre a' nm. k. helytartósághoz benyújtassék. — Beérkeztek pedig a' következő nyilatkozatok, tekintőleg kötelezések: A' fodrárszok fizetnek évenként 10 pftot, a' kádárok 27, a' vargák (schusterek) 25, a' mézeskalácsosok 4, a' kosárkötők 5, szűcsök 10, bádgosok 22, német szabók 20, könyvkötők 10, tűművesek 4, lakatosok, puskaművesek és sarkantyusok együtt 20, asztalosok 25, molnárok 10, magyar kordoványosok 5, keztyűsök 6, és végül az ácsok 20 pft; összesen 211 pftot, mely öszvegehez hozzácsatolván az iparegyesület részéről évenként folyandó 100 pftot, már e' szerint 311 pft fedezve van. S bár még ez nem elég arra, hogy a' terv kivihetőnek tekintessék, eléggé örvendetes mégis, felvéve azt, hogy jól lehet eddig csak 17 czéh nyilatkozott, kötelezéseikkel mégis a' czéhekre eső 622 frtból $\frac{1}{3}$ -nál több van biztosítva, holott Pesten a' czéhek száma 74, ide nem értve azon mesterségeket, mik nem czéhileg üzetnek, de mellyeknek tagjaihoz szinte küldettek ívek, úgy hogy 83 aláírási ív van kibocsátva. 'S e' szerint hacsak a' számok arányát tekintjük is, mégis a kibocsátott íveknek alig egy negyede többet fedez a' kiadásokból egy egész harmadnál; kétség nem lehet benne, hogy a' hátralevő kétharmadot biztosítandja a' kinn levő $\frac{3}{4}$ -nél több aláírási ív.

És távol vagyunk attól, hogy csak hideg számításban

helyezzük reményünket. Nem merünk ugyanis oly lelketlenséget tenni föl senkiben a' helybeli iparosok közül, hogy még a' mesterfiatalságnak sorsa, jövődjé az ő kezében van, elmulasztaná önzőleg a' jó alkalmat, mely némi oktatással, neveléssel kínálkozik a' gyermekeknek. Már csak ember- és felebaráti szeretet, gondos atyáskodás 's a' kötelesség érzete is kétségkívül arra határozandják a' mester urakat, hogy az indítványozott új institutiónak megalakításához sietve és teljes számban hozzájáruljanak. 'S ha ezeknél még erősebb ösztönökre volna szükség, lehetetlen, hogy azokat is föl ne találják a' mesterségükhöz viseltető őszinte, buzgó 's ügyesrető ragaszkodásukban, mellynek annál forróbbnak, hűbbnek és csatlakozóbbnak kell lennie, minél komolyabb, aggasztóbb jövődjé fenyegeti annak tárgyait. Ott, hol a' gyáripár már kifejtette roppant hatalmát, a' kézi mesterségek alárendelvék felette, vagy csak a' gondosan képzett értelmiség istápjá alatt küzdik a' még így is eléggé egyenetlen versenyt. Hazánkban, hol az ország annyi érdekei parancsolólag idézik már föl a' gyárak teremő erőit, szinte mihamar bekövetkezendik az idő, mellyben a' műhelyek áldásainak mindinkább nélkülözhetlenebb föltételei lesznek a' tudományosabb szakértelem és képzettség. A' mesterek tehát, bár nekik — mint mondani szokás — talán rendén van szénájok, valljon lelketlenül türendik-e, hogy műhelyeik elhívtányuljanak, 's ne legyenek képesek boldogulást adni azoknak, kik talán épen édes gyermekeik, mesterségükben utódaik lesznek? Önzőleg fognák-e megtagadni a' segedelmet, melly különben nem nagy, és annyi mestertársukkal együtt viselve csaknem a' semmiségig csekély? Bizonyynal nem! 's annál kevésbé, minél szebb példával mentek már az előbb megnevezett cézhek elő, mellyek közül vannak olyanok is, kik tagjaiknak csekély számához képest valóban dicséretes buzgóságot tanusítottak, mint a' kosárkötők, mézeskalácsosok és tűművesek, kik alig vannak heten, nyolczan, vagy a' könyvkötők, fodrászok, esztergályosok, kiknek száma 11—14. — 'S ezen tekintetek mellett meg valónak győződve a' jelen voltak, hogy a' még nem nyilatkozott cézhek részéről csak elkésődés okozta azt, hogy kötelezéseik még be nem adathattak; mi alkalmasint onnan

eredt, hogy időhöz kötött gyűléseik határideje még be nem következvén, alkalmuk nem volt testületileg határozatba venni, mit egyénileg buzgón óhajtanak. 'S ez okból felszólították a' választmányt, hogy két hét múlva ismét tartson ülést, melyre remélik, hogy a' még megkívántató költségvetési összegek hiánytalanul meg leendnek ajánlva. Ohajtásunknak a' választmány engedvén, újabb ülést határozott, 's arra valamint a' még kinlevő íveket beadatni kéri: úgy arra minden czéhet és egyéb aláírókat bizodalmasan meghivta.

A város hatósága által követelt részletes tervezet kidolgozásával sem nagyon késett az egyesület s azt 1844. augusztus 4-iki üléséből a következőkben adta be a város iskolai bizottmányához :

Megértvén azon utasítást, hogy mindenek előtt dolgoztatnék ki az indítványozott mester-inas-iskolák terve, mi azonnal küldöttséget neveztünk egy részről oly tagokból állót, kik a' nevelés körében foglalkodván, az iskolázat elméleti igényeit képesek legyenek tervbe foglalni, másrészről pedig a' műhelyek gyakorlati férfaiából is szerkeztet, miszerint ezek a' czéhek életének körülményeiről, valamint a' mesterképzés tekintetében az iparosak között fenlevő nézetek és kívánatok felől a' küldöttségnek e részben elegendő tudomás nélkül szűkölködő tagjait kellőleg értesíthessék. Az így alakított küldöttségben névszerint ezen urak munkálkodtak : Aul József varga mester, — Kiesrigl József asztalos czéh mester, — Kossuth Lajos, — Nagytiszteletű Kronperger Antal, josephinumi lelkész, — Molnár György gombkötő mester, — Schrammel Antal varga czéhmester, — Dr. Vállas Antal, egyesületünknel a' természet- és erőtan rendes előadója, — Vargha István a' kisdédóvókat képző intézet igazgatója, 's végül a' megpendített mester-inas-iskolák indítványozója, Virnau János nevelő.

E bizottmányunk abbéli feladatát, miszerint egy, mind elméletileg jó, mind gyakorlatilag kivihető tervet kell vala készítenie, hosszabb haladék nélkül teljesítvén, dolgozatát előnkbe terjeszté, mi pedig a' f. é. martius hónapja 10-ik napjára egyesületi termünkbe öszvehíttuk a' helybeli czéhek előljáróit, s mind azon tagjait az iparművességnek,

kiket osztályok fiatalságának képeztetése őszintén érdekeli; — az igen nagy számmal megjelentek előtt továbbá felolvasók, mind magyarul, mind német fordításban a' tervet, — s minden egyes pontjait elnököleg bővebben is kifejtettük, s így kölcsönös tanakodás és értesülések nyomán végre akkint alapítottuk azt meg, mint azt van szerencsénk a' T. Bizottmányoknak átszolgáltatni.

E tervnek egyes pontjaira némi magyarázatokkal tartozunk:

Czélja a' megnyitandó mester-inas-iskoláknak, hogy az iparos osztály roppant számú sarjadéka, bár rövid ideig, de mégis nevelés- és oktatás-tanilag intézett körülmények között javuljon és értelmesedjék. Nem számolunk ugyan arra, hogy a' mester-inas megszerezvén az ezen iskolában nyerhető képeztetést, többé oktatásra nem szoruland, s az iparköri neveltetés magasabb fokait nélkülözheti: legfeljebb azt tervezzük, hogy inas-éveiből kikelve, már akár az akkorra megnyilandó ipartanodákba beléphessen, akár ha sorsa folyvást műhelyekben tartóztatandja, az öntanulásnak felébresztett ingerét hordozza kebelében és birja annak előleges feltételező ismertetéit. A legjobb esetben tehát csak előkészítés fog eszközöltetni itt az azután használandó ipariskolákba, — de nem pótlása ezeknek. Egyszersmind azonban úgy vagyunk meggyőződve, s erre a' Tekintetes Bizottmányunk is kiváló kegyes figyelmét kérjük ki, — meg vagyunk győződve, mikint az általunk tervezett mester-inas-iskola, bár nem pótolja az ipartanodát, de nem is pótolthatatik ez által. — Míg ez ipartanodákat olyan növendék-sereg használja, melynek egyedüli feladata értelmi képződés, egyedüli foglalkozása az iskolázás, s ezért minden idejét csak az idejárás, és otthoni tanulásra fordíthatja: addig a' mester-inasnak, kinek javára akarjuk iskolánkat megállapítani, fő hivatása az, hogy választott mesterségének durvább munkáihoz hozzá edződjk, annak gyakorlati fogásait, és teendőit eltanulja, — műhelyi ügyességet szerezzen, — továbbá nagy tartozása az, hogy bele szokván minélelőbb mesterének dolgaiba, ennek munkával, szolgálatokkal rója le tanbérét, rója le élelmezése, sokszor ruházata költségeit, s kárpótolja mind azon kisebb-nagyobb károkat, miket ügyetlensége s tanulói

balogságai által okozgat, — szóval viszonyai olyanok, mik nem engedik műhelyi elfoglaltsága rovására tanulásra használni a' napnak, hogy így mondjuk, rendes iskolai órát.

Különböztvén a fiatalság e két osztálya, mind hivatása, mind viszonyaira nézve, igen természetes, hogy az intézetek, mik egyiknek is, másiknak is hivatás-szerű és lehetséges képeztetést adjanak, szinte különbözzenek egymástól annyira, hogy kölcsönös pótszere ne lehessenek egymásnak.

'S ha ez így van az ipartanodák és ami inas-iskolánk között: nincs különben az elemi iskolák meg a' mienk között sem.

Az elemi iskolák, míg tantárgyaikra nézve megközelítik a' mi tervünket, távol esnek ettől az általunk indítványozott, 's az inas-iskolákban, mint hiszszük, egyedül alkalmazható módszerre 's az időre nézve. Az elemi iskolákban az oktatás a' memorizálás kötelességén alapszik, — otthon tanulja meg a' gyermek feladott leckeit, az iskolában felmondandó, ha megtanulta, — lakolandó, ha nem. Az inas-fiútól várni is alig lehet, hogy otthon, legalább rendesen tanuljon, 's azért magában az iskolában kell a tanítónak olly módszert követnie, czélszerű ismétlések nyomán, 's a' Bell-Lancasteri kölcsönös mesterkedés által tanuljanak és tanítsanak a gyermekek. Azután az idő rendszeressége itt is elvonná a' gyerkőczöket nappali munkáiktól, ártva ebbeli rendeltetésöknek, 's áldozatot igényelve a' mestertől, a' mi sem tanácsos, sem méltányos, de nem is sikerülhet, minek legszólóbb bizonyossága az, hogy ime a' nemzeti iskolákba, mik jelenleg egyetlen intézetek, hol a' munkás osztály gyermekei tanítást nyernek, a műhelyekből egyetlen fiú sem jár, sem járatik.

Érezvén az ipartanodák és elemi iskolák rendszerének megférhetlenségét a' mester-inasi viszonyokkal, önkint oda vezérelteténk, hogy tehát valami más intézetet alkossunk, melynek igényei beleilljenek a' műhelyek körülményei közé.

Felosztottuk tehát az oktatást városonkint, részint azért, hogy több városnak mesternövendékei egy helyre túlszámmal ne torlódjanak, az individualis oktatást a sokaság miatt ne lehetlenítsék — részint hogy az iskolák helybelisége által az ide-oda járásban idő kiméltessék, a' mi a' netalán egy vagy

két számmal nyitandó iskolák távolsága mellett eszközölhető nem volna.

Minden városban fog minden héten egy nap oktatás adatni és pedig úgy, hogy egyik nap az egyik városban, másikon a' másikban, s így folyvást a' következő napon a következő iskolákban; ilyen renddel: hétfőn a belvárosban, kedden a' Leopoldvárosban, szerdán és csütörtökön a' Terézvárosban (mert itt legtöbb kézműves lakik), pénteken a' József-s végül szombaton a Ferenczvárosban, tehát a' hétnek minden köznapján. Vasárnapon szünet lenne.

S ez azért, mert vasárnap különben is el van foglalva a gyermek. Délelőtt kell, hogy az isteni szolgálatban részt vehessen. Majd kíváncsi, hogy a rajz-iskolát látogassa és tanuljon feszített szorgalommal, vagy ha ide nem járhat, menjen hallgatni az iparegyesületi vásár- és ünnepnapí népszerű azon előadásokat, melyek éppen mert népszerűek, s mert mutatóványokkal, kísérletekkel vannak kapcsolatban, érthetőek neki és tanulságosak, s legalább tudvágyát ébresztendik. Délután a czéhek szabályai szerint is keresztyéni tanításra kell mennie a' gyermeknek, mitől elvonni semmi áron sem tanácsos; s ha az ezután felmaradó időt, akár mulatságra, mi a' gyermeki kedélynek elkerülhetlen, akár a szülők látogatására, akár végre egy kis öntanulásra fordítja a gyermek, mindenképen jól használta, s kár volna valamely vasárnapi iskolázás által kedvtöltéstől, a szüléknek tartozott tisztelet megadásától, vagy a' csak ekkor lehető öntanulástól elfogni.

Ellenben a' hétköznapi iskolázás ellen az egyetlen nézet volna az, vajjon hajlandó lesz-e a mester elbocsátani műhelyéből inasát. De ez nem kérdés többé! Lesz szerencsénk előadni mi atyáskodó szivességgel fogadták el a czéh-elöljárók, s mindazok, kik tervünk kifejlését figyelemmel vagy munkás részvétellel kísérték, azon indítványt, hogy hétköznapon tartassanak az oktatások. S ha a' mesterek magok beleegyeznek, magok engedik meg inasainak az időt, úgy miért kellene az ő érdekek tekintetében nehézségekkel aggodni? Köszönet inkább nekik emberbaráti és atyai jóakaratukért, s használjuk fel a' mi kedvezőt nyujt szivességök. — S még az is, ki talán nem osztoznék mester-társai ajánlatiban és áldo-

zatnak tekintené, a hétköznapi valamilyen óráját inasa boldogulásának engedi, valjon mi nagy áldozatról panaszkodhatna? Hetenkint egyetlen óra vajmi rövid, kicsiny időtöredék melynek vesztségét képtelen volna megfoghatóvá tenni, de melynek nyereségét, ha azt a' fiú iskolában tölti, s a nyereség oktatásnál fogva szellemi ereje, értelme fejlődik, képességeket nyer, s ügyesebbé lesz, inasának illy képeztetésében sokszorosan tapasztalandja.

És e' hétköznapi iskolázás előnyökkel is bír a' vasárnapi felett. — Minden héten hatszor fogván a' város különböző részeiben ugyanazon oktatás ismételtetni, a' mester, ha saját városába nem eresztethé inasát, akkor a' hétnek akármely következő napján van alkalma az elmulasztott órát pótoltatni a gyerekekkel, ne hogy az a' következő hét oktatásánál már hízagot kényszerüljön érezni. — Továbbá az oly mester, kinek egynél több inasa van, sohasem kényszerül ugyanazon időben nélkülözni minden inasát, mert egyik napon az egyiket, majd másikon a másikat eresztendi iskolába. Végre a' mester, ki gyermekétől nem sajnálja hetenkint a' több órát is, ebbeli atyáskodásának gyakoribb alkalmakkal adhatja engedélyeit. Mindezen előnyök távol maradnak a vasárnapi iskolázástól.

Még egy, s véleményünk szerint igen fontos körülmény ajánlja a' hétköznapi órákat. — Minden nap más iskolában lévén tanítás: ezt egyetlen oktató gondviselheti, — holott ha minden iskolában csak vasárnap tartatnék oktatás: akkor valamennyi iskolában külön-külön tanító szükségeltetnék, minnek ismét sok nehézségei vannak. — Egy tanító helyett hatot kellene fizetni, egy ügyes oktató helyett hat ügyeset kellene találni, mi egyrésztől pazarlás, másrésztől vajmi ritka szerencse. — Az oktatási módnak azon egyedsége, mely a' tanító egyéniségében rejlik, elveszítetnék, s így a' gyermekök, kik körülményeiknél fogva majd egyik, majd másik iskolában vennének órákat, a' tanítási mód különbségeiben, inkább zavart, mint hasznót kapnának. — Ide járul, hogy egy napon tartatván minden iskolában oktatás, mind azon tanszerek, mik a vándor tanítóval minden iskolában volnának használhatók egyetlen példányban, minden iskola számára külön lennének megszerzendők.

A mi a' tervnek egyéb részeit illeti, azok bővebb magyarázat nélkül is érthetők levén: csak még a' felügyeletre nézve szabadjon nézetünket előterjeszteni.

A Nemes Tanácshoz adott folyamódásunkban még abbeli kívánatainkat fejezzük ki, hogy az inasok iskolába járatása kényszerített legyen. Azonban e' rendszabálynak tanácstalan és nem méltányos voltát csakhamar beláttuk. A kényszerítés sanctiója legfeljebb az lehetne, hogy az inas, ki az iskolát nem járta, fel ne szabadulhasson, pedig ha csakugyan nem járta az intézetet, bizonyosan nem ő, hanem többnyire mestere volt oka, kitől függött iskolába eresztetni vagy nem, s így a' sanctióval az sujtoltatnék, ki váddal nem is terhelhető. — A mestereket pedig kényszeríteni mivel lehetesen, vagy csak tanácsos-e? Az tehát, hogy az inasok iskolába járassanak, csak a' mester urak jóakaratosságától, s azon érdekeltségtől függ, mellyel az iskola ügye iránt viseltetni fognak.

Hasonlón vagyunk a' megkivántató költségekkel is, ezeket csak a' czéhek fizetési késztségétől, a' mesterek áldozataitól remélhetni, mik ismét csak amaz érdekeltséggel lesznek arányban, melynek tehát felkeltése, ébren tartása, táplálása egy a' legfőbb feladatok közül.

És érdekelt a' közügyek iránt csak azon befolyás által lehet támasztani, mellyel az emberek tényezőkné tekintetik magokat azokban. Miben intéző rész nem jutott számunkra: attól hidegen fordulunk el, az által nem érdekeltetünk, s' menjen jól vagy rosszul, semmi gondunk rá, mert díszletében önérdékünket nem érezzük, felsülésében nem vádolhatjuk magunkat.

Hogy érdeke legyen tehát a czéheknek és egyes tagjainak az inas-iskolák iránt; intéző kötelességeket óhajtunk rájuk ruházni. Legyen egy bizottmány kirendelve azok kebeléből, kik áldozataikkal tartandják fel és kik saját parancsaikkal tartandják fel és népesitendik az iskolát. Tervünk szerint tehát a' czéhek részéről és magunk kebeléből fognak tagjai választatni a' felügyelő testületnek.

Azonban engedve a' hódolatnak, mély a' czéhtestületekben, 's mely bennünk is él a' felsőbbbség iránt, — meg

levén győződve tovább, mikint a' közügyek diszletőknek egyik főbb sikerét a' hatósági istápolástól nyerik: őszintén kívánjuk a kapcsolatot birni, mely a' felállítandó iskolát hatósági felügyelés alatt tartsa, és így az intézetet köz-szerűvé avassa. Ennélfogva tervünk szerint a' kérdéses bizottmányba a' Nemes Tanács részéről is kérünk tagokat kineveztetni, kik azt, 's hatósági felsőbbtségét abban képviseljék, 's a' hatósági felügyelésnek hivatalnokai legyenek.

Megállapítván a' felebbi elvek és nézetek szerint az iskolai tervet, ugyancsak az említett martius 10-kei ülésben meghatároztuk a költségvetést.

Meg kell azonban jegyeznünk, mikint ezen költségvetés csak a' minimum, és hogy még sok tanszerekre volna szükség, mik az oktatást könnyítenék is, gyakorlatibbá is változtatnák. Ilyenek az alaktanhoz megkívántató különféle alakok, a mütannál haszonnal mutatható eszköz-minták, földabroszok, képek stb. Mindezeket csak a' növekedő részvét adományaitól kell reméllenünk: a' minthogy már is találkoztunk szives készséggel és ajánlkozással. Jucho esztergályos czéh mester egy Ruszsz féle számgépet ajándékozott, — Rupp Frigyes könyvkötő ur pedig a' mesterségétől megkívántató munkákat ingyen ígérkezik megtenni.

A' költségvetésben említett könyvek alatt amaz olvasókönyv értetik, mely a' terv szerint az inasoknak a' végett lesz kezökbe adandó, hogy encyclopädicus tartalmával az élet minden körülményeiben tudandók kicsinke tárát bírják benne az ifjak. E' könyvnek előbb megszerkesztetnie kell, azon terv szerint, mellyet mi Wargha István urtól voltunk szerencsések nyerni.

Átmentünk azután a' szükséges költségek fedezése iránti tanakodásra. Mindenek felett abban nyilatkoztatták ki az üléseinkben mindannyiszor jelen volt czéhbeliek véleményeiket, mikint egyéni kivetés nem vezetne célhoz, 's legalkalmasabb lesz a czéheknek oly hozzájárulását kieszközölni, miszerint a' czéhláda évenkénti kiadásaihoz számítassék az öszveg, melyet a czéh oda fog szánni a' mester-inas iskolára; — az aláírásokat semmi előleges arányossággal ne törekedjünk igazgatni, hanem bizzuk minden czéhnek és tagjainak lelkeségére

mennyivel járuljanak a' közczélhoz, mert az önkintesség legigazságosabb mérszere az adományoknak. 'S e' szerint követve a czéhbeli urak tanácsát, kívánságát: aláírási ívet készítettünk, annak fejezetébe befoglalva a' tervnek rövid kivonatát, és ellátva egyetlen rovattal, a' melybe beirandó öszvegek évenkinti tartozással kötelezzék aláíróikat. — Ez ívet minden czéh számára leiratván, külön megkeresés mellett megküldöttük az illető czéhnek.

És hazafiui örömmel szemlélendi a' Tekintetes Bizottmány, mennyire szilárd és jóakaratos volt a' czéhbbeliek elhatározása, gondos atyáskodással és áldozó ember szeretettel tenni jót növendékeik számára. A' lajstrom szerint a legtöbb czéhek hozzájárultak az iskola megalapításához, fedezték a' költségvetés legnagyobb részét, s beadták kezelésül, őrizésül aláírásaikat hozzánk.

A' mennyiben a' czéh kötelezések által nem volna fedezve a' költségvetés, azt pótoltuk egy részről mi, kik az iparegyesület részéről évenkinti 100 pforintot köteleztünk, — 's pótolták más részről egyes magánosak, 's kiknek egyszeri vagy évenkinti adományaikat mi tőkésíteni terveztük.

Örömmel tapasztalván a' költségeket biztosítva, tovább mentünk elválalt közbenjárói tisztünkben, és a' folyó hónap 8-ára ismét egybe hittuk a' czéhek előljáróit és megbizottait azon végből, hogy a' mi az előkészületes lépésekhez még hiányzott, a' felügyelő bizottmányt is megalakítsuk. Ennek tagjaivá a' czéhbbeliek és magunk közül a' következők választattak: Antal Mihál, — Aul József varga mester, — Czettner Károl bodnár czéh mester, — Gyurmann Adolf, Hajwald Sámuel sarkantus mester, — Nagy tiszteletű Kronperger Antal josephinumi lelkész, — Schrammel Antal varga czéh-mester, — Simon Flórent, — Streit Antal aranyverő, — Stuller Ferencz a' kisdédóvó intézetek titkárja, — Wargha István igazgató, — és Zofahl Lőrincz kőmives czéh-mester. — Elnökséggel megbizattak: Wargha István és Zofahl Lőrincz urak, — pénztárnokká Auspitz Mihál ur neveztettek ki, — tollár pedig az iparegyesület jegyzője lön.

E bizottmánynak megbizásul adtuk, a' mester-inas iskolák megnyitását, 's majdan vezérletét szorosan a' megállapított

terv szerint eszközölni és gondviselni, 's pedig olly formán, miszerint mindannyiszor, a' midőn e' tervre nézve valamely módosítás, változtatás ajánlatnék magános indítványképen, vagy rendeltetnék utasításilag, e' felől előlegesen, és azonnal nekünk és az alapító czéhek mindnyájának jelentést tenni tartozzanak, annak elhatározásául, valjon a' teendő másítások megegyeztethetők az alapítók által elfogadott terv pontjaival.

'S ezek azon előkészületek, miknek eszközzésében eddig a' Tekintetes bizottmány fáradságát kimélve eljártunk, 's mikről hivatalos úton leendő tudomás vételre ezennel szerencsénk van a' Tekintetes Bizottmányt tisztelettel felhivni; kérvén, méltóztassék egy alkalmas határnapot kitűzni, mellyen mind mi, mind a' helybeli czéhelőljárók és megbizottak jelen fogván lenni, az itt előterjesztetteket a' Tekintetes Bizottmány előtt hivatalos nyilatkozásul ismételhessük.

A pesti czéhek számára szolgált inas-iskolának főntebb említett *alaprajza* — az első mesterinas-iskolai program hazánkban — a következő:

Czélja ez intézetnek, mellyet az emberséges, illendő, diszes és okos magaviseletnek, és e mellett a kézműveseknek szakaihoz általányosan megkívántató ismértek megszerzésének minden oldalról mutakozó elhanyagoltságán segítni kívánó hazafui jóakarát létesít, abban áll, hogy a helybeli kézműves inasok ezen a' derék polgárrend egyik nagy jelentőségű osztályának nagy számú sarjadéka, ha bár rövid időt is, de legalább nevelés- és oktatástani elvek szerint intézett, némileg a reáliskolák hiányát pótló körülmények között töltve, javuljanak és értelmesedjenek.

E' részben a nagy hiányt, mellyet egyfelől a pesti czéhek kézműi tekintetbeni fontossága és az egész hasznára való jelentős befolyása, másfelől a mester-inasok hat ezerre menő roppant száma pótoltatni igényel, korántsem tölti be teljesen ez iskola, s inkább csak a hő kebellet óhajtott reáliskoláknak, mellyeket a naponta nevedő szükség a' polgári javítások mezején talán nem sokára megszülend, előpostája gyanánt tekinthető.

Megtelepítve ezen mesterinas-iskola, hogy benne az üdő rövidsége a könnyű hozzá jutással némileg pótolassék,

naponkint változva a' városnak minden részében van. Jelesül hétfőn a belső városban, kedden a Leopold városban, szerdán és csütörtökön Therezia városban (mint hol a kézművesosztályból legszámosabban laknak), pénteken a József városban, szombaton pedig a Ferencz városban. Vasárnap, mint a könnyű szerével használható városi rajziskolának, és a minden mesterinast kötelező vallási tanításnak napja, az iskolai napok közül kimarad.

Az említett napokon és helyeken oktatás tartatik esteli órákban, mellyben minden e' vidékben lakó mester-inas valálaskülönbség nélkül ingyen részesülhet. Jelesen télen öttől hatig a kezdők, hattól hétig a haladtabbak, nyáron pedig hattól hétig amazok, és héttől nyolczig emezek nyernek oktatást. És így, mivel a hét minden napján változik az oktatás helye, és változnak a vidékben lakó oktatásban részesülő egyedek is: természetes, hogy az egész hét minden napján ugyanazon tanítás tartatik, minek főképp azon jó oldala van, hogy ha valamelly inas a' vidékére eső oktatási napot vétsége nélkül elmulasztotta, vagy talán azt ismételni kedve és ideje volna, más vagy harmad nap a sorra jövő helyen abban mégis részesülhet.

Osztályozása az ifjuságnak ezen iskolában az ismereti fokozatnál fogva történik. E tekintetnél fogva mindjárt kezdetkor támad két osztály, t. i. a kezdőké és a haladtabbaké, amabba a még irni és olvasni nem tudók, a többiek mind emebbe soroztatván. És esztendő elforgása után önként fog támadni a harmadik osztály. És így az egész mesterinasiskolai pálya három esztendő alatt végeztetik be, úgy, hogy az osztályoknak korántsem a tanulmányok különleműsége, hanem ugyanazon tanulmányoknak (kivéven, hogy az első osztály csupán csak olvasni, irni, számvetni, alaktant és magyar nyelvet tanul) terjedtebb és alkalmazottabb előadása teszi fokozatát. Innen a' második és harmadik osztály ugyanazon helyen és órában részesülhet a' tanulásban részint, hogy a' már előhaladottabb harmadik osztály serkentéssel, bátoritással és példával állhasson előtte a' másodiknak, részint hogy a' második a tanulmányok terjedtebb körben történt előadásának előleges hallásával is már előre készítettessék, részint

pedig végre, hogy a' tanuló egyedekre üdvös hatása Bell-Lancasteri módszer nyomán a' fejlettebbeknek a' szegényebb ismertetűekre szolgáló hatása könnyebben eszközölthessék.

Felügyelő az iskolákra egy Bizottmány lesz, mely a' Ns városi Tanácsnak, az Iparegyesületnek és Czéheknek e' célra kiküldött tagjaiból álland. E' Bizottmány választja a' Tanitót a' ns városi Tanács jóváhagyása mellett, és gondoskodik, hogy ennek fáradság-jutalma rendesen ki járjon; és örködik, hogy az iskolának kezelésére nézve kiadott utmutatás elvben és gyakorlatban a' lehetőségig legpontosabban megtartassék; hogy az illető kézműves mesterek inasait ez iskola jótéteményében részesíteni el ne hanyagolják; hogy az alább említésbe, és javaslatba jövődő buzdítási, rendtartási, és fegyelmi eszközök czélszerűen használtassanak; végre közvetlen a' Tanitótól és ezen iskolai Bizottmánytól függvén, főképpen ez intézetnek felvirágzása, és előmenetele: annak lelkes tagjai nem sajnálják a' hazafiui fáradságot, 's az oktatási órákban váltogatva meg-meg jelennek, hogy jelenlétükkal a' közrésztvétet ápolják, főkép pedig a' bejáró inasok szorgalmát, előmenetelét, 's az ezeket bejárató mesterek polgári kötelesség-érzetét méltányolják, és buzdítsák.

Tanulmányai ez intézetnek szoros tárgyalatással az olvasás, írás, számvetés, magyar nyelv, alaktan, fogalmazás, népszerű műtan, földleírás és történet. Ezeken kívül ama hasznos ismeretek, főkép a' népszerű természettanból, természetleírásból, erkölcs, és illendőség-tanból véve, melyek az okos, hasznos és díszes életnek szabályait tárgyalják, és egy erre alkalmas olvasó kézi könyvbe foglalvák, a' szeretet, és összetartás és türelem ösvényén figyelmeztetve az ifjúságot boldog jövődjüket megalapító viszonyaikra, és kötelességeikre, mint gyermekeinek szülőik, mint mester inasoknak mestereik, és előljáróik, mint nevedő magyar polgároknak a' haza irányában.

Es ezen olvasó könyvben, főkép honi szokásainkra, hiányainkra, és nemzetiségi igényeinkre, fő tekintettel okszerű magyarázatok foglaltatnak a' természet tanból, közhasznú ismertetések a' természet leírásból, és gazdálkodás tanból, valamint a' honi törvényekből is, melyek főkép a' kézműves

osztályt érdeklik. És mind ezekkel kettős cél éretik el, először t. i. e tárgyak a' fejtő tanmódszer elvei szerint lévén szerkesztetve, az értelem, és érzelem alap erejének kifejtését, és okszerű működésre való indítását eszközlik, másodszor ezeket egyszersmind hasznos ismeretekkel gazdagítják is. És ezen olvasó könyv részleteit foglalják el az oktatásra szánt időt, mellyben főkép a' már olvasni tudó második, és harmadik osztály minden vérmesebb reményt és kielégítő sikert érdemel, mert ifunál, ha egyszer az okos, és szeretettel teljes Tanító tudás vágyat gerjeszt az ismeret-szerzés csekély meléksegítséggel is óriási léptekkel halad; és ezen haladó ismeretszerzés közhasznúsága főkép abban árad el, hogy az olvasó könyvben nemzeti szellem, és hazafui érzés uralkodik, kitüntetvék a hazának érdekei, hiányai, és reményei, mellyek pótlására és illetőleg teljesítésére a tisztos polgári rendnek kézműves osztálya van fel hiva.

És így tárgyalatik:

az I. osztályban:

a) olvasás, b) írás, c) számvetés, d) magyar nyelv és e) alaktan,

a' II. osztályban:

a) írás, b) fogalmazás, c) számvetés, d) népszerű műtan, e) honi földleírás és történet,

a' III. osztályban:

A' második osztály tanulmányai, bővebb kiterjedésben és alkalmazásban.

És a' *Tanító* ezen tanulmányok előadásában mindég szem előtt tartja, kiket tanít, és amaz, a' tanításban semmi ellenvetést sem szenvedő elvnel fogva, hogy minden tanulásnak az életre hatónak, és így a honi érdekekhez simultan az életre vonatkozóan, és gyakorlati hasznunak kell lenni, minden oktatást mennyire csak lehet, érzékekre hatóvá, a' feleslegest okosan kikerülve, a' tanulók jövő polgári állásukra és hatásukra közhasznúvá tenni iparkodik. Ezen az oktatás érzékre hatóvá tétele követeli, hogy a' tanító mind tárgyszeretből, mind az oktatás mechanicumán könnyítő szándékból főkép a kézműves-szakokra vonatkozó terményekből és készítményekből álló (miben az illető lelkes kézművesek

bizonyosan segéd kezét nyújtandának) gyűjteménykét szerezzen össze.

Szünideje ez iskolának nincsen, hanem az évnek mind két szaka, melyet rendszer tekintetéből Aprilist, Májust, Juniust, Juliust, Augustust, Septembert *nyárinak*; — Octobert, Novembert, Decembert, Januárt, Februárt, Martiust pedig *télnek* nevezhetni, egyenlően használtatik.

A tanítási nyelv az első osztályban magyar és német. A másodikban és harmadikban pedig, hol a tanítónak buzgó-sága 's a gyakorlati modorban olly könnyen megtanulható magyar nyelv iránt ébresztett szeretet és szükségérzet sikeréül a növendékeknek bizonyosan csak néhány gyenge még a magyar nyelvben, egyedül magyar.

Oktatási módszer ezen iskolában, mind azért, hogy az olly igen rövid időből mennél több sikert lehessen kihozni, mind pedig azért, hogy az abba járó inasoknak még kifejtelen értelmi tehetségét mennél alaposabban ki lehessen képezni, és felfogásra alkalmasítani, a költsönösen kérdezősködő és beszélgetési mód használtatik, mellynél fogva a tanulmányok nem pusztá kérdések és feleletek gépelszerű alakjában adatnak elő, hanem felvételik valamely tárgy, 's ennek sajátságai, eredete, alkalmazása haszna s. a. t. élő szóval mind a' tanítónak, mind a' tanulóknak hozzájárulásával minden oldalról kifejtetik, 's ezekről költsönös beszélgetés közben minden rájuk vonatkozó isméret közöltetik, és ismételtetik, 's megint ismételtetik.

Ezen módszer, mivel legkevesebbé fárasztó, és untató, sőt magát a' tanulóknak szüntelen figyelem melletti szellemi munkásságát feltételezi, a' főkép 12—16 éves gyerkőczénél minden más tanmódszer felett, a' felfogó, és ítélő tehetséget leginkább ébreszti és élesíti, de ezen felül még amaz érdeme is van, hogy hol egy-egy tanulmánynak terjedtebb tárgyalására aránylagos időkért nem vonhatni, annak legszükségesebb, 's az életre legalkalmazottabb egyes részleteit leggyorsabban átülteti, és megfogamztatja. Alkalmazásilag pedig azon kívül, hogy ebben az ismétlés, melly ez iskolában a' tanuláshoz úgy szólván eleme, legkönnyebben vétetik eszközzésbe, benne rejlik egyszersmind a' bell-lancasteri módszer, mely annál ki-

elégitőbb sikert ígér, mivel az idegyűlt tanulók korra nézve három, négy, sőt talán több évvel is különböznek egymástól, 's így fejlettebb értelmet, és ügyesebb ismerő tehetséget könnyen lelhetni, mely másokra hasson. Csak azon körülmény vétetik figyelemre, mely a' jól értett bell-lancasteri módszernek alapfeltétele, hogy ezen egymásra hatás mindig a tanító-nak felügyelése alatt és segítsége mellett történjék.

Most már mi magukat a tanulmányok specialitását illeti:

1-ör. *Az olvasni tanításban* a' hangoztatási módszert követni, mely hacsak azon igazságnál fogva is, hogy azon tan módszer a legjobb, mely a' tanulónál a' tanítót legelőbb nélkülözhetővé teszi, legcélszerűbb, de más oldalról is, mivel minden tanítás az új ismérteknek a' már a' szellemben létezőkkel való összefüggésztésében, ugyszólván összeolvasztásában áll, 's mivel minden tanulás a tanuló ön cselekvőségi erejétől függ, és végre mivel minden tanulásnak az életre hatónak, és így az életből származónak, és erre irányottnak kell lenni: ezen módszer a beszéd philosophiájával legösszérűbb hangzó a' nyelvtudományra legbiztosabb utmutató, egyszersmind a' beszédműszereket legalkalmasabban fejti ki, és leg egyszerűbben indítja munkásságra. Azonban pontos vigyázattal van a' Tanító arra, hogy az e módszer követelte gyakorlati lépcsőzetet el ne hibázza, miben a' falon függő olvasó táblák is kalauzok, mintáji azoknak, melyeket a' tanuló elemi olvasó könyvében hason-másokban csak hogy több számmal bír. És ezen lépcsőzet így következik:

a) t. i. midőn már a' gyerekek a' hét alaphangot isméri, a' betűnek hangra és alakra nézve való megismerése,

b) a' mássalhangzóknak olly módon kimondása, a' mint ezek a' szavak végén hangzanak,

c) lépcső rövid tagok azután szavak olvasása, melyekben a hangzó előtte van a mássalhangzónak.

d) melyekben a' hangzó a' mássalhangzónak mögötte van,

e) lépcső különbségnek észrevétele a' megvont és meg nem vont hangzók között, és ennek befolyása a' szavak és mondatok értelmére,

f) a' több tagu és főkép csoportosabb mássalhangzókkal bíró szavak olvasása, végre

g) lépcső a' szöveggel össze kapcsolandó érzélem kifejezésében való gyakorlat. Erre nézve a' már olvasni tudó gyerekek elébe a' táblára olly történetkéket ír a tanító, melyek olvasásában majd gyengéd, majd fájdalmas, majd öröm teljes érzélemnek, majd kérő, majd parancsoló, majd fenyegető, majd csudálkozó, majd gunyoló s. a. t. hangnak kell mutatkozni. — Az olvasással egyszerre kezdődik

2-or. *az írás.* Ennél azon sikerteljes módszert kell követni, melly a betűket alkatrészeikre boncsolja, és a szókatlan kezét előbb egyszerű vonalak és idomok alakítására, és így fokonkint ezeknek össze szerkesztésére a' szoros értelemben vett írásra tanítja. Azon fokozat, mellyen a módszer halad, az ide kapcsolt mellékleten látható azon elvnek jelentős megjegyzésével, hogy ez iskolában nem művészeti írás, hanem egyszerű olvasható a' közéletben szükséges legfeljebb kellemes idomu tárgyalatik. Illy előiratokat, millyennek ezen melléklet mintája, vagy hasonlókat osztanak ki igen olcsón a' tanulók között a' végre, hogy mit az iskolában a' tanító írása után a' tábláról papirosra utánoznak, azt otthon e' lapocskákról tehessék. Fő elvül tartatik pedig ez iskolában, hogy azon gyakorlatok, melyeket a' tanító tanítványainak az írásra elejökbe ad, ne üres és értelmetlen szavak halmazában álljanak, hanem egyszersmind, értelmet fejtő, isméretet bővítő, szívet nemesítő, általjában tökéletesítő eszközök gyanánt szolgáljanak, vétetvék az ez iskolai pályára kiszabott tanulmányok minden szakából. Egyébiránt a' tanítványok író könyveiket, minekutánna ezeket a tanító szám szerént meg- és bejegyzette, a' legelső vonástól fogva megtartani kötelesek mind addig, mig az iskolából kilépnek, midőn majd bizonyítványaikban egy különös rovatban fel lesz róva, vajjon iskolába járása alatt jól gondját viselte-é, azokat tisztán rendben tartotta-e vagy nem.

3-or. *A fogalmazás* melly leginkább a' kézműves körében előforduló tárgyakkal foglalatoskodik, u. m. levelekkel, előleges költségvetéssel, váltókkal, megbízásokkal, fuvar levelekkel s. a. t. mikről egyszersmind a' tanító kimerítő oktatást szokott tartani és feljegyeztetni; mellyben illy irományoknak alakja, sajátosságai, kellékei, érdeme és fontossága teljesen ki jelettetnek.

4-er. *A magyar nyelvre* nézve korán sem nyelvtani rendszeres könyvek szerint megy a' tanítás, hanem hangoztatás, olvasás és írás közben kiemeltetnek a' nyelvtan fő szabályai, 's az értelmi gyakorlatokban, mellyeknek tárháza az említett olvasó könyv alkalmaztatnak 's a' tanítási és tanulási nyelvben gyakorlatba vétetnek; anyagot nyújt ilyen alkalmazásra, és gyakorlatra a' Tanító ügyessége, és jó tapintata mellett minden szó, minden kifejezés, minden mondat, melyet különféle formákba átalakítani, állítólagos köntösből tagadóba átöltöztetni, egy módból a' másikba átvinni, ragók, és képzők segítségével átváltoztatni, kérdő- faggató- követelő- parancsoló s. a. t. modorból másba áttenni a' gyakorló tanítványnak mulatsággal párosult kedves munkája.

5-ször. *Az alaktan* mint értelemfejtő eszköz használtatik az első osztályban; nem ugyan egész képét mutatja a 2) alatti melléklet. A gyakorlatok főképen abban állnak, mit a' vonalról, szögekről, körről, kockáról, a három-, négy-, öt- és hat-szögekről tudhatni. Az itt foglalt igazságok mind okoskodási formában adatnak elő, és soha sem pusztán állításban; mert bizonyost, és kétség kívül tanító tanulmányban csak így gyakorolhatni minden oldalról az értelmet. Illyen okoskodások p. o. a függőleges vonal olly egyenes vonal, melly más valami vonalnak úgy szegül neki, hogy sem egyik, sem másik felé nem hajlik; de ezen vonal ollyan vonal stb. tehát ezen vonal függőleges. — Továbbá: a' kör 'átmérője olly egyenes vonal, melly a' körnek egyik szélétől a' központon keresztül a' másik széléig megyen; ugy de ezen vonal egyenes vonal, a' kör egyik szélétől a' másikig, és a' központon keresztül megy: tehát ez a' vonal' e körnek átmérője stb.

6-szor. *A népszerű műtanra* nézve, melly a' természet nyers anyagainak emberi erők és ügyesség általi feldolgozását, és az életben különféle haszonra fordítását tárgyalja, fő szempontul vétetnek a' szoros értelemben vett kézi mester-ségek, mellyeknek tárgyai: az élelem, ruházat, lakás, butorok, szerszámok és gépek. Természetes sorozatban előadatik, hogy az élelmet, a' növény és állat országból vesszük, 's készítjük; továbbá a' ruházatot, honnan és mikép? kik, miből és mikép

készítik? hogy a' lakáshoz föld, kövek (természetesek és mesterségesen készültek) mész, fa, vas és üveg szükséges stb. És itt valamint egy részről legterjedelmesebb mezeje van az ezen iskolában eszközlendő isméret szerzésnek: úgy más részről a' haza mindenféle terményeinek hely- és minőségre nézve való megismertetését egyik legnemesebb feladatának tekinti. Így p. o. a' lakásra szükséges épületekről szólóban megemlíti a tanító, miképpen eredetileg az emberek egyszerű sátorokban és kunyhókban laktanak, míg utóbb 's főkép most az épületek bátorságos, erős, és tartós voltukhoz még más két megkívántató tulajdonságot is kötöttek u. m.: a' szépséget, és nagyszerűséget 's így származtak az emeletes házak, kastélyok, templomok, tornyok stb. Továbbá hogy az épülethez megkívántató szerek mikép találtak és illetőleg készítették. Itt p. o. a' téglavetésről, mészégetésről, üveg készítésről sat. van oktatás. Itt van a helye a' haza ipar statistikai ismertetésének is p. o. a' felföldi 's mármárosi szép fenyvesekről, a' bihari, aradi, baranyai 's egyéb kifogyhatatlan mészégető kemenczékről, a' hrinyovai (Zólyom), sziklai (Zólyom), ujantalvölgyi (Gömör), cinobányai (Nógrád), sat. jeles üveggyárokról; a' munkácsi, gömöri, ruszkabányai sat. vashámorokról, a' pesti József hengermalom vasöntő gyáráról sat. Valamint a' ruházatot, bútorokat, szerszámokat és gépeket készítő mesteremberekről, és ezeknek működéséről is, sőt még a' jelesebbek neve megemlézése is nagyon célszerű, mit főkép az Iparegyesület üdvös hatású ismertetése után könnyen tehetni, sőt tenni kell is. És az említett olvasókönyvnek jó' részét e tanulmány tölti be, olly módon szerkesztve, hogy az értelemnek fokenkénti fejlődéséhez alkalmazott legyen.

7-szer. A számvetés főkép a' fejszámvetés elvei szerint, mire nézve Türk kézi könyvét követhetni, taníttatik, úgy, hogy az I. osztályban segéd eszközül, és a' számtanítás érzékre hatóvá tételéül Russ golyós számvetési gépe is használtatván, az alap számvetés a' négy elemi munkálatban; — a II. osztályban azoknak szorgalmas ismételése után a' hármas vagy ugynevezett arany szabályu munkálatok egyszerű és összetett formákban; a' III. osztályban pedig ha lehet a' fensőbb rendű számvetések u. m. a' társasági és társulati kivetések, kama-

tok számlálása, ellenben elmulaszthatatlanul a mester embernek szükséges könyvviteli számtartása adatik elő.

8-szor. *A föld leírás* főkép a hazai leginkább iparstatistikai tekintetben tárgyalatik. Előadásra nézve igen népszerű és könnyű, mert mint a 3) alatt ide mellékelt négy lapból láthatni, a' fokozot, mellyen ennek történni kell azon alap elven nyugszik, hogy a tanítványnak kis körből kell kiindulni, 's a' terjedtebb körből megint mindig vissza jönni. Az első lap csupán határai szerénti alakját mutatja Magyarországnak, mellyet táblára vagy földre is könnyen rajzolhatni. Ezen tájékozásokat tesznek a' tanítványok a' honnak minden része felé; feljegyezgethetnek benne hegyeket, városokat, vizeket sat, ki minél többet tud, minél többet látott, hallott, tanult sat. A 2. lapon a nevezetesebb helyek kijelölvék, melyekről főkép *távolsági, közlekedési, iparüzési és összeköttetési* tekintetben kell tanítani. A 3-dik lapon Magyarországnak minden folyója és tava látható, kereskedelmi és közlekedési szempontból felfogva célirányos ismertetés. A 4-dik lapon a' vármegyékre osztott ország politikai képe látható. — Az ide mellékelt lapokat koronkint a' táblára rajzolja a' Tanító, a' kipótlásokat, feljegyzéseket, sőt később az egész alak rajzolását is a' tanítványokra bízván.

9-szer. *A honi történet* nemzeti érzete gerjesztéseül, a' haza iránti szeretet ébresztéseül, és ápolásául rövid foglalatban adatik elő, mellyben koránsem az uralkodók fényes viszonyai, vagy' a közéletbe kevésbé bele szőtt politikai események; hanem a' hazának a' magyar népnek bizonyos epochákra különböztetett élete, ennek koronkint javuló vagy gonoszuló állapota, a kézműveknek, iparnak, és productiv ügyességnek mi okok és hatások befolyásánál fogva történt haladása, hanyatlása, és az újabb időkben oly meglepő gyorsasággal emelkedése. Szóval a népeletnek, a magyar nemzetiségnek, műiparnak, és kézi mesterségeknek szempontjából előadott magyar nemzeti történet.

Az ezen iskolába járó ifjuság kezében forgó *olvasó könyvben* (mellynek készítésében, és szerkesztésében akár maga az említett iskolai Bizottmány, akár ennek egyes megbizottjai közvetlen befolyást gyakorlanak) fő dolog, hogy a'

mi csak benne foglaltatik, mind az ezen elősorolt tan mód-szeri elvek és kiviteli mód szerint van alkotva, hogy minden egyes cikkelye az elemi olvasásra szolgáló anyagtól kezdve az utolsó betűig, meleg hazafiui indulattal, és nemzeti érzéssel van az értelemnek és érzelemnek írva ; miből jelesen az elősorolt tanulmányokon kívül a természet-tan és leírás köréből, az élet-okosság gyakorlati könyvéből, az emberséges és diszes magaviselet szabályainak összességéből mind keresztényre, mind polgárra nézve sok szükségést, hasznost és kellemest olvashasson ez iskolának tanuló ifjusága.

A rend mint mindennek, ugy főképen az életre előkészítő intézeteknek lelke lévén, itt rá annál nagyobb gond fordítatik, mennél bizonyosabb, hogy a' polgári életben, főkép a' mesteremberében a' boldogság és előhaladás tényezői között a' jó erkölcsessel és szorgalommal egy sorban áll. Ennek fentartására, és főkép azon lényeges céljára ez iskolának, hogy a' rend ez intézetbe szűk köréből az életbe származzék által, következő eszközök szolgálnak :

a) *Az iskolai anyakönyv*, mely a 4. alatt ide mellékelt példánylap szerint rendesen vitetik, és fentartatik, melyből az iskolának személyzetét mindig evidentiába tarthatni, 's hatását kimutathatni.

b) *A tanító jegyzőkönyve*, mely havonként megújítatik, bele jegyeztetvén rovatonként a' tanulóknak megjelenése, magok alkalmazása, és előmenetele. E könyv rovatai szerint számolja be a Tanító koronként a' felügyelő iskolai Bizottmánnak az iskola előmenetelét, szükségzeit, 's kéri ki a' pótlendő hiányok iránti figyelmet. Végre e' szerint szerkeztetik az iskolából kilépő tanítványnak bizonyítványa. Ezen jegyzőkönyv szerint rendel a' Tanító az iskolában minden pad végére a' buzgóbb, szorgalmasabb, és ügyesebb tanítványokból felvigyázókat, kik a' padból, melyekben a' tanítványok betűrendben ülnek, hiányzókat feljelentik, és felrovatják, a' költsönös tanítási modorban segítségül szolgálnak, sőt a' Tanító felügyelése alatt a' padban ülők működésére is ügyelnek.

c) *Felentési jegyek*, melyek egyszerű czédula formában vannak nyomtatva, adatnak ki minden nap a tanítványok-

nak, melyeket ezek pontosan bemutatnak illető mestereiknek, és eltesznek, ellenőri adatul szolgálandókat a' tanító jegyzőkönyvével. Ezek, és a' tanítói jegyzőkönyv értelme szerint ad a' tanító minden év negyed végével a' tanítványnak részletes bizonyítványt röviden kifejezve az ő szorgalmas voltát, vagy az ellenkezőt, melyet a' tanítványtól illető mestere számon kérhet.

d) *Mesterinas iskolai bizonyítvány* adatik ki mind annak, ki az iskolából a' pálya végével kilép, mely bizonyítvány az ide 5) alatt mellékelt példány szerint szerkeztetik, az iskola Bizottmány Elnöke, az illető Czéh mester, és a' Tanító által alá íratik. És e' bizonyítványt az illető mesterek 's közvetve Czéhek, kiknek leginkább érdekében áll ez iskolának czélszerű hatása, az inasnak felszabadító levelében méltányolni el nem mulasztják.

Buzdításul ezen iskola vajmi helyesen czélszerűtlennek tartja a' bizonyos időre kitűzött próbatéteket, azért ha valaki akár közvetlen befolyásánál, akár nemes hazafiui indulatánál fogva az ide járó tanítványok előmeneteléről magát bizonyosságba kívánja helyezni, mindennap nyitva áll az iskola, 's folytonos tanulás közben tapasztalhatni, mind a' Tanítónak okszerű működését mind a' tanítványok előmenetelét. Jó hatással van a' tanítványok buzditásában az érdemkönyv is, melybe az iskolai Bizottmány legalább egy tagjának jelenlétében minden hónap végével szigorú igazsággal történik bejegyeztetése a' jelesebbeknek, pontos felrovatolásával az érdemnek, mely majd maga viseletre, majd tanulási szorgalomra vonatkozhatnak; természetesen, hogy az érdem csak a kötelesség megszűnésinél kezdődik. Különben az inasait az ide járató kézműves mesterek jóakarátának méltánylásául az iskolai Bizottmány szó- vagy írásbeli elismerése, kitünőbb esetekben pedig koronkint minden három év leforgásával e' célra verendő emlékpénzek fognak kiosztatni.

Magokra a tanítványokra nézve pedig minden iskolai év végével talál az iskolai Bizottmány abban módot, hogy a' szorgalmasabban feljáró és dicséretesebb előmenetellel tanuló nevendék polgárok szükségét fedező könyv- vagy ruhabeli jutalomban részesüljenek.

Fegyelem ez iskolában a' szeretetét. Az igazságos bánás

mód, és ezen alapuló szeretet, leghatalmasabb összetartó, a' rossztól legbiztosabb visszatartó, és a' jóban legerősebb gyarapító szer. Innen érthető, hogy a' testi büntetés, mint neveléstan ellenes fegyelem-eszköz, innen egészen ki van zárva. A tanító okos előre látással, és lélektani tapintattal magukat a körülményeket rendeli úgy el, hogy a' tanítvány mintegy kénytelen legyen helyzeténél, az őt környezőknél, 's az előtte lévő segédszereknél fogva azt tenni, mit tőle megkívánnak; módja és alkalma pedig soha sem legyen azt tehetni, mit tennie nem illik, vagy nem szabad. Ha még is netalán a' tanítónak minden tan-módszeri alkalmazkodása, és rendelkezése mellett is nagyobb szerű kihágások történnek, az iskolai Bizottmány lel benne módot részint közvetlen hatásánál, részint az illető mesterek összemunkáló jó akaratanál fogva, hogy az illy rendkívüli kihágásoknak eleje vétessék s' jövőre lehetetlenké tétessenek. Egyébiránt kívánatos, hogy a tanítónak segedelemül a fegyelem fentartásában, magoknak a czéheknek egyetértő felosztása szerint, egy egy a mester urak részéről minden iskolaórán jelen legyen.

Végezetül meg kell jegyezni, hogy mind ezen elvek, szabályok, és intézkedések korán sem zárják el a' Tanító egyénisége tökéletesbülésének, 's az előbbre haladni fogó nevelés, és tanítás-tan ne talán más alakokban mutatkozó kívánatinak útját; hanem csupán csak mint jelenben czélszerűk és alkalmasak vétetnek fel a' cselekvési kör kijelelésére, 's az ebbeni működésre Isten e magyar hazának, és nemzetnek ügyében sokszor csudálatosan mutatkozott gondviselése ápolja és gyarapítsa, e' talán szép jövődől kezdett, 's legyen aránylagos az alapító jó szándékhoz a' siker, a' kedves hon felvirágzására!»

Nagyban mozdította elő az iparegyesület ezen kezdeményezését az a két királyi leirat, melyet a helytartó-tanács 1844. június hó 24-én intézett a törvényhatóságokhoz.

E két rendelet következő:

26.337

I.

Becsületreméltó értelmesek és gondosok!

Ő császári királyi Felsége az egész országra nézve némely helybeli körülmények tekintetbe vételével ujonnan 's egyenlően alkotandó Elemi Tanodák iránt legkegyelmesebb Határozatát

kiadni méltóztatott; mely szerint ezen Tanodák négy rendű osztályokra szakasztnak, a' negyedik Osztály pedig két évi tanulási folyamatra. A két első Osztályok »Alsóbb Elemi Tanoda« nevezet alatt a' falukra, mezővárosokra nézve közönségesek, 's minden polgári renden lévőkre nézve szükségesek leendenek; — ezek pedig a' 3-dik vagy még a 4-dik Osztáljal is egybevéve »Felsőbb Elemi Tanoda« nevezet alatt a' nagyobb mezővárosokban, 's királyi városokban a' miveltebb polgári Renden lévőek számára rendeltettek úgy, hogy a 3-ik Osztályban némelyek oktatása 's mivelődése bevégezethetik, azokra nézve pedig, kik vagy Gymnasiumba, vagy az elemi Tanodák 4-dik Osztályába további tanulás végett vágnának, igen is szükséges. *Az elemi Tanodák két évi folyamatu 4-dik Osztálja az ipar teljes 's tehetősebb kir. városokban fog létezni, mely a' mesterségek és kézművek művelésére szolgálend, vagy azokra nézve, kik az Ipar-Tanodákban további tökéltességeket kívánnák, lépcsőnkénti feljebb menetel gyanánt megkívántató leend.* Hogy pedig ezen Tanodáknak minél előbb gyümöltsei legyenek, legfelsőbb királyi Rendeletnél fogva már folyó évi Október 1-ső napján Pest Várossában megnyitandotnak.

Végtére ezen Elemi Tanodák egész újabbi alkotását illető lefőbb Rendszabály a' maga kiterjedésében minél előbb a' maga uttján közhírré fog tétetni.

Melly legfentebbi Határozatról e Városi Tanács szükséges tudomás végett ezennel értesítetik. »

Költ Budán a' Magyar Királyi Helytartó Tanátsnak Ezer-nyolczszáz negyvennegyedik évi Sz. Jakab hó huszonnegyedik napján tartott Tanács üléséből. joákarói.

II.

Becsületre méltó értelmese, és gondosok! 26338. Ő császári királyi Felsége, közelebből érkezett legfentebbi Határozatánál fogva, a' nemzeti Ipar' előmozdítása iránt vonzó atyai szándékkal kegyelmesen rendelni méltóztatott: hogy szabad királyi Pest városában Ipar-Tanodák létesítsenek, 's a' tudományi alapítvány pénztárából ellátassanak.

Ezen Ipar-Tanodák három részre osztatnak, ugymint: Gazdasági, — Mesterségi, — és Kereskedési osztályokra; mindenik osztályban az egy évi előkészítésre való időn kívül, — két év alatt a' tanulás bevégezendő.

E' Tanodákba jöhetnek azon ifiak, kik a' legfelsőbb Határozat mellett már megállapított új Rendszerhez képest alkotandó, és minél előbb az egész országban behozandó alsóbb 's felsőbb Elemi-Tanodákat jó előmenetellel végzendik.

A' most érintett Tanodák iránti Felügyelés és Igazgatás egy 1500 p. ft évi fizetéssel ellátandó Igazgatóra bízatik, ki a' királyi Academiákban lévő Al-Igazgatókkal egy tisztí lépcsőn leend.

Az említett Tanodákban az oktatás, mely magyar nyelven fog tartatni, a' királyi Tanítók hivatalainak bétöltésére közönségesen fenálló Rendszabály szerint választandó nyolcz Tanító által fog eszközöltetni, kik közül

Az egyik tanítja: a' Mathesist, az eszméleti és gyakorlati Földmérést, és a Mechanikát.

A' másik: a' Phizikát, mezei gazdaságot, a magyar kereskedési és váltó Jogot, az Urbér, Erdők fentartása, 's mezei Rend-
őrség iránti Törvények magyarázattját.

A' harmadik: a' Chemiát, s a' mesterségrőli Tudományt.

A' negyedik: a' Természet Historiáját, a' Természet műveinek esmeretét, a' kereskedési Földírást.

A' ötödik: a' polgári Építő mesterséget, Hydraulikát, és rajzoló Földmérést.

A' hatodik: a' Levelezések, a' közönséges életbeli és kereskedésbeli ügyek iránti Írásmódját, a' német nyelvet.

A' hetedik: a' közönséges számvetést, a' kereskedési számvetést, a' számvevői könyvek vezetését, és a' számvevői tudományt.

A' nyolczadik: a' rajzoló mesterséget.

Az előbbi öt Tanítónak egyenként évi fizetése 1000 pengő forint, az utóbbi háromnak 800 p. f. oly módon állapítottat meg: hogy ezen fizetések minden 10 év múlva, ha az illető Tanítók ezen időt ez Intézetben az Elöljáróság teljes megalégedésével töltötték el, 100 pengő forinttal szaporítatni fognak.

Melly legfentebbi kegyes Határozatról e' városi Tanács illő tudomás végett ezennel értesitik. Költ Budán a' Kilyi Magyar Helytartó Tanátsnak Ezer nyolczszáz negyvennegyedik évi Szent Jakab hó huszonnegyedik napján tartott Tanácsüléséből.

Ezen Városi Tanácsnak

Jóakarói.

A további fejleményekről — kapcsolatban a részben már elmondott dolgokkal — a Hetilap idevágó közleményei a következők felől nyujtanak tájékoztatást:

Az iparegyesület igazgató válaszmányát az 1844-ki január 12-én tartott ülésében, személyes látogatással tisztelték meg többen a városi érdemes czéhek előljárói közül, s akként nyilatkoztatták ki magukat, mikint mester-inas iskolát szándékoztván állítani, ennek tervezete iránt a válaszmánnyal értekezni, s ennek a kivitelhez tettelegesen leendő hozzájárulásáért bizodalmas felszólítást tenni óhajtanak.

Szabadjon e lelkes férfiaknak neveit, köz méltánylásul, ide iktatni: Aul József, vargamester; Czettner Károly, kádarczéhmester; Chevalowszky Ödön, kártyafestő; Hajwald Sámuel, sarkantyus; Juchó József, esztergályos czéhmester; Jungbauer Mihály, szűcs; Kiesriegl József, asztalos czéhmester; Kokesch József, szűcs czéhmester; Krausz Ferencz, varga; Reusner Ferencz, német szabó czéhmester; Schachner Jakab, pék czéhmester; Schmied Ferencz, fazekas czéhmester; Wiegen-

thal Gál, a német szabók másod czéhmestere; továbbá a választmány tagtársai közül a most nevezettekhez csatlakozva, Kajdán Miklós gombkötő és Szilágyi István, gombkötő czéhmester; ezen urak voltak, kik a mesterinas-iskola megalapítása körül a kezdeményi lépéseket tevék; a történeti hűség igényeihez képest meg kellvén még jegyezni, mikint a legelső indítványozás érdeme Virnau János, a megindítás ösztönadási dicsősége pedig Aul József urakat illeti.

Az igazgató választmány nem csak a felszólító urak bizodalmának akarván megfelelni, hanem mert az iparegyesületnek, nyomtatásban is megjelent, szabályaiban már ki van mondva, hogy a mester-ínások oktatása iránt egyesületileg kell intézkedni, — és mert az iparos osztály nevelése és képeztetése körül egy ily intézet által valóban egy első szükséglet fedezhetni reméllett: készséggel fogadta a felhívást s azonnal biztosította a megjelenteket, mikint egyesülete részéről telhető közremunkálással igyekezendik a létesíteni szándéklott üdves intézet megalkotása körül.

És minthogy a fentisztelt czéhbbeliek úgy vélekedtek, hogy a városi czéhek mindnyájának hozzájárulása a vállalat-hoz főleg azon feltétel mellett remélhető, ha a helybeli hatóság tekintélyével felruházott felszólítások menesztetnek hozzájuk: annál fogva a választmány engedve a hódolatnak, mely a czéhbbeliekben s magukban is él a felsőbbtség iránt, s meg lévén győződve, mikint a közügyek díszletének egyik legéltetőbb forrása a hatósági istápolás, e részben is örömezt engedett a kijelentett kíváнатnak, s még ugyan azon ülésből folyamodást határozott a városi ns tanácshoz, kérve annak hathatós pártfogását, kérve, hogy a czéhek az illető czéhbiztosok által rendeltessenek az iskola megalapításához járulásra felszólítatni, s kérve végül, hogy a midőn egy vagy más iránt a ns tanács segedelmeért folyamodandunk, a részben a czéhekkel, velünk s iskoláinkkal jóakarattal éreztetni kegyeskedjék.

A városi ns tanács, a kikért jóakarattal fogadván folyamodásunkat, bizottmányt nevezett ki, mely a szándéklott terv iránt a czéheket meghallgatandó legyen.

E bizottmánynak elnöke, néhai Tölgyessy János tanács-

nok ur mindenek előtt azt kívánta, hogy dolgoztassék e terv ki, mi szerint azt a városi czéhekkal közölhesse.

A tervnek kidolgozása az igazgató választmány által oly küldöttségre bízott, melynek tagjai egy részben az iskolázás elméleti igényeit foglalhaták javaslatukba, más részben pedig, a műhelyek gyakorlati férfaiából kiválasztva, a czéhek életének körülményeiről, valamint a mesterképzés tekintetében az iparosok között fenlevő nézetek és kívánatok felől, a küldöttségnek e tekintetben elegendő tudomás nélkül szűkölködő tagjait kellőleg értesíthessék. Az így alakított küldöttségben név szerint ezen urak munkálkodtak: Aul József, varga; Kieszriegl József, asztalos; Kossuth Lajos; Kronperger Antal, akkor a Josephinum lelkésze, most egyesületünkél a magyar nyelvnek rendes oktatója; Molnár György, gombkötő; Schrammel Antal, varga; dr. Vállas Antal, egyesületünkél a természet- és erőtan rendes oktatója; Virnau János, fűvészeti rendes oktatónk; és Wargha István.

E küldöttség a tervet, főleg Wargha urnak fáradozása és tollvitele mellett hosszabb haladék nélkül elkészíté, a választmány pedig, könnyítendő a városi bizottmány munkálkodásán, ismételt alkalmakkal összevékérlette a helybeli mindnyája czéheket, mi szerint azok előljáróik vagy küldötteik által képviselve, a kész tervet közös velünk egyértő tárgyalás alá vétethessék.

És a meghívásra a czéhelőljárók, sőt igen számosan a mesterek közül is, kiket osztályok fiatalságának kiképeztetése őszintén érdekel, terheletlen szivességgel jelentek meg, az érdeklettség feszített figyelmével hallgaták meg a tervet, annak német fordítását s egyes pontjainak bővebb magyarázatát; ügyszeretettel és szakértőleg vőnek részt a tárgyalásokban.

Már az érintett, a helybeli nemes Tanácshoz beadott folyamódásunkban kinyilatkoztattuk, mikint a mester-inasiskolát a tisztelt Tanács pártfogó hozzájárulása mellett óhajtuk megalapítani. De éppen ezért tartozásunknak véltük, a Hatósághoz már oly tervvel járulnunk, mely a kísérletek ingatagságán túl vezetve, mint olyan ajánltathassék a közszerű

felavatásra, melyet ne csak a tervezés elmélete ígérjen jónak, hanem az alkalmazás gyakorlata is kivihetőnek igazoljon.

Megkísértettük tehát a terv gyakorlatba vételét ideiglenesen és sok korlátok között.

Mindenek előtt megválasztatott egy, a czéh-elöljárókkal és küldöttekkel közösen tartott ülésben a felügyelő bizottmány. Elnöke ennek: Wargha István, tagjai: Antal Mihály, Aul József varga, Czettner Károly bodnár, Gyurmán Adolf, Hajwald Sámuel sarkantus, Kronperger Antal, Schrammel Antal varga, Simon Flórent, Streit Alajos aranyverő, Stuller Ferencz és Zofahl Lőrincz kőműves. Pénztárnok: Auspitz Zsigmond keményítő gyárnok.

Továbbá az igazgató választmány átengedte a mesterinasok számára egyik tanteremünket, oly utasítással, hogy minthogy az igen nagy számu növendékeket nem is fogadhatna be, nagy nyilvánosságot ne kölcsönözzön a kezdeménynek, ellenben megindítván a tanítást, igyekezzék éber figyelemmel kísérni mind azon hiányokat, mik netalán a terv kivitelében mutatkoznának, s tegyen irántok, valamint a teendő változtatások iránt véleményes jelentést.

Azután *Virnau János* ur oktatónak megválasztván, őt tanterem helyett egy nyittatott meg, őt város helyett csak egyben kezdetett meg a tanítás s hat nap helyett csak három tartatik az oktatás, ilyen renddel: minden hétfőn a bal- és Lepold-városiak, minden szerdán a terézvárosiak, minden csütörtökön a József- és Terézvárosiak nyernek tanítást.

Természetes, hogy ennyi önkint rakott korlát a növendékek számát is mindig kicsinnek tartja, s a helyett, hogy a Pest városában könnyen 4000-nek mondható mester-növendékszámból nagyon tetemes töredék jőne az oktatásra: mi az ideiglenes kísérlet e szakában megelégedtünk a néhány fíjuval, s mellőztünk minden hirlapi szöllongatást vagy csak magán izgatást is.

A növendékeknek még a felebb érintett olvasó-könyvet sem adhatván át: ideiglenesen a »Szerencse utja« kézbesített olvasó könyv gyanánt fiatalainknak; ingyen ez is, valamint ingyen a Virnau János ur által készített íráspéldák, papiros, toll, és palatáblák.

Mesterinas-iskolánk már martius óta állja a próbát, s a felügyelő bizottmány jelenté az igazgató választmányának, miképen a terven semmit sem vél változtatandónak, sőt az eredményt annyira kedvezőnek tapasztalta, miképen óhajtania kell, hogy a Nemes Város folyamodásilag megkéressék azon intézkedések megtételére, miket tervünk teljes életbe-léptetésére szükségesekül ítélend.

Ehhez képest az igazgató választmány elhatározá ez ügyet minden tervezetekkel a tisztelt Tanácsnak benyújtani. Minek megtörténtével biztos reményünk van, hogy valamint a fiatal növendék-sereg sován óhajtozással és feszített figyelemmel járja ez iskolát; — valamint a helybeli czéhek, számos magányosok, 's a kereskedelmi testület is a legméltánylandóbb készséggel alá irták a tetemes szükségeket, sőt biztosították mindigre az új intézetet: úgy a tisztelt Tanács sem vonandja meg tőle közszerűsítő, istápoló pártfogását.«

A mesterinas-iskola látogatottságáról képet ad a következő érdekes hivatalos kimutatás:

Kimutatás a pesti érdemes czéhek által a magyar Ipar-egyesület kebelében 1845-ben alapított mesterinas-iskoláról.

I-ső év = 1845-ben részesült az oktatásban:

1. Asztalos-inas 2; 2. csizmadia-inas 1; 3. esztergályos-inas 1; 4. fodrász-inas 3; 5. gombkötő-inas 1; 6. kádár-inas 4; 7. keztyüs-inas 1; 8. kosárkötő-inas 8; 9. könyvkötő-inas 4; 10. sarkantyus és puskamives-inas 2; 11. poszományos-inas 1; 12. selyemfestő-inas 1; 13. magyar szabó-inas 8; 14. német férfi szabó-inas 14 és nőszabó-inas 25; 15. szerzőmives-inas 2; 16. szijgyártó-inas 1; 17. szobrász-inas 2; 18. (cipősz) varga (Schuster)-inas 10.

Összesen tehát 18 czéhből küldött 60 mes-

ter ur 91 inast.

19. A czéhekhez nem tartozó vendég-

tanuló száma 33

Összeg . . 124 növendék.

Ezek az iskolai osztályozás szerint voltak :

	Kezdő	I. osztálybeli	II. osztálybeli	III. osztálybeli	Összesen
Inas	16	33	42	—	91
Vendégtanuló	8	25	—	—	33
	24	58	42	—	224

II-dik év = 1846-ban jártak az iskolába :

1. Asztalos-inas 4; 2. ács-inas 1; 3. csizmadia-inas 7;
 4. fodrász-inas 4; 5. gömbkötő-inas 1; 6. hentes-inas 1;
 7. kalapos-inas 2; 8. keztyüs-inas 2; 9. kosárkötő-inas 9;
 10. kovács-inas 1; 11. könyvkötő-inas 1; 12. lakatos-inas 2,
 puskamíves 1; 13. mézeskalácsos-inas 3; 14. selyemfestő-
 inas 1; 15. magyar szabó-inas 9; 16. férfi szabó-inas 20,
 nőszabó-inas 15; 17. szíjgyártó-inas 1; 18. színező-inas 1;
 19. szobrász-inas 2; 20. magyar timár-inas 1; 21. varga
 (cipősz) Schuster-inas 18.

Tehát 21 czéhből 72 mester ur

küldött 106 inast; ide járul még

22. a czéhekhez nem tartozó

vendégtanuló száma . . . 28

Összesen . . . 127 növendék.

Az osztályok szerint így állottak :

	Kezdő	I. osztály	II. osztály	III. osztály	Összesen
Inas	27	40	32	9	106
Vendégtanuló .	5	11	3	—	19
	32	51	35	9	127

III-dik év = 1847-ben látogatják az iskolát:

1. Asztalos-inas 22; 2. ács-inas 1; 3. bádogos-inas 1;
 4. csizmadia-inas 20; 5. fodrász-inas 3; 6. gömbkötő-inas 2;
 7. kalapos-inas 2; 8. kardcsiszár-inas 2; 9. kerékgyártó
 (bognár)-inas 6; 10. keztyüs-inas 1; 11. kereskedő-inas 1;
 12. kosárkötő-inas 1; 13. kovács-inas 2; 14. kőmíves-inas 1;
 15. lakatos-inas 12, puskamíves-inas 1; 16. magyar szabó-
 inas 4; 17. mézeskalácsos-inas 2; 18. német férfi szabó-inas 15,
 nőszabó-inas 7; 19. ostorcsináló (szíjgyártó)-inas 1; 20. se-

lyemfestő-inas 1; 21. szinező (Anstreicher)-inas 3, 22. szobrász-inas 2; 23. varga (cipősz)-inas 13.

Használja e szerint az intézetet 23 czéh-

ből 120 mester urnak 127 inasa.

Ide számítván a vendégtanulókat . . . 17

Jár összesen . . . 144 növendék.

Osztály szerint így vannak:

	Kezdő	I. osztály	II. osztály	III. osztály	Összesen
Inas	33	50	34	10	127
Vendégtanuló . .	5	8	4	—	17
	38	58	38	10	144

1845-iki Mártius 31-étől mint a mesterinas-iskola megnyitása napjától 1847-diki Augusztus 6-káig, s így három év alatt, t. i. 1845-ben 124, 1846-ban 127, 1847-ben 144 összesen 395 növendék részesült, mi Pestre nézve nem sok.

De kezd ezen intézet népszerűsödni.

1847/48-ra már a következő télszaki leczkerend volt megállapítva:

I. A phisicai teremben. 1. *A természet és erőtanból* (physica és mechanikából) Gelencei M. Pál ur, minden vasárnapon és ünnepen népszerű s kísérletekkel kapcsolatos előadásokat tartand, reggeli 10—11 óra között. 2. *Az erőszetnek specialis ágaiából technicailag kimerítő leczkéi* ugyan csak Gelencei M. Pál urnak hetenkint kétszer, kedden és szombaton esti 5—6 óra között tesznek. 3. *A mathesisből*, Gelencei ur rendkívüli oktatást adand hetenkint négyszer u. m. hétfőn, szerdán, csütörtökön és szombaton délutáni 4—5 órakor. 4. *A természet-leíratból* Virnau János ur fog minden kedden és csütörtökön népszerű leczkéket adni. Jelesül pedig f. é. oct. 5-től dec. végeig az *állattant* (zoológiát) adandja, a kijelölt napokon délután 3—4 órakor. Jövő 1848-ki január, martiusban az *ásványtan földisme*i (geognosticai) részét magyarázandja ugyanazon időben. *A növénytan* a nyári szakra marandand. 5. *Mesterinas-iskolai* tanítás leszen hetenkint 3-szor, vasárnap, hétfőn, csütörtökön, esti 5—7 órakor. Oktató: Virnau János ur. 6. *Építészeti előadásokat* Glembay Károly

ur tartand minden kedden, csütörtökön és szombaton délelőtti 11—12 órákor.

II. *A vegyészeti teremben.* 7. *A vegytanból* (chemiából) dr. Nendtwich Károly ur, minden vasárnapon és ünnepen népszerű leckekeket tart, kísérleteket téve mindannyiszor. Előadási órája délelőtt 11—12 óra között. 8. *A vegyészettől specialis technologiai leckekeket* is tartand dr. Nendtwich ur, hetenkint 2-szer, kedden és szombaton, esti 4—5 órákor. 9. *Magyar nyelv* német ajkuak számára tanitatik Kronperger Antal ur által, hetenkint 3-szor, hétfőn, kedden és csütörtökön, esti 5—7 órákban. 10. *Mesterlegények számára írásban, olvasásban, számvetésben és fogalmazásban* Virnau ur adand oktatást minden vasárnapon és ünnepen, délutáni 3—5 óra között.

III. *A nagy teremben.* 11. *Rajzoktatás* adatik Glembay Károly ur által minden vasárnapon és ünnepen reggeli 8—12 óra között. 12. *Hétköznapi rajzoktatást* is ad Glembay ur naponkint, délelőtt és délután. Az előadási nyelv általában magyar, ha azonban a hallgatóság közül valaki találkozónék, ki csak németül ért, kívánságára az előadottakat e nyelven is isméltni oktató urak szivesek lesznek. Tandíj csak a 10. és 12. pont alatti oktatásért fizettetik, a többi díjmenten hallgatható. Az előadások a jövő oct. 3-tól kezdődnek.

A 48-iki és következő évek statisztikai kimutatásait már nem találjuk följegyezve. De érdekes lesz fölemlíteni, hogy a mesteriskolákkal kapcsolatban kezdett megindulni *a mesterlegények rendkívüli leckekektartása és a felnőtt iparosok számára rendezett ismeretterjesztő felolvasások rendszeres sorozata, sat.*

Az egyesület további — de a beállott viszonyok miatt csakhamar abbamaradt — *iparosoktatási terveiről* némi tájékoztatást nyujt Csanády Ferencz jegyző következő elintézés nélkül maradt emlékirata:

A technikai magyar osztály oktatása: ez egyik főérdeke magyar iparunknak, tehát egyik főtárgya az iparegyesület hatásának.

A hasznos ismeretekbeni oktatás különösen egy fő indigentiája a magyar iparososztálynak.

Az ugynevezett magyar mesterségekhez: minő a kovács, lakatos, kerékjártó, csizmadia, szűcs, tímár, szabó, kalapos,

bábos, stb. legtöbbször a szegény magyar városi lakos és vidéki, falusi szegény szülék gyermekei ujonczoztatnak; ezek legtöbbször sem írni, sem olvasni nem tudnak; legnagyobb részint igen fiatalokkorukban s hosszú évekre állanak be inas-ságba, mely alatt általában semmi alkalmuk, hogy ezen mive-lődési előképességekben vagy számolásban vagy éppen azon tudományosabb ismeretekben részesülhetnének, miből üzletök javára világosabb belátást, polgári állásuk tekintetében függet-lenítő öntudatot szerezhetnének.

Igy ez osztály mind azon gazdag természeti képességek, idomok mellett, mikkel a magyar nép általában áldva van, a városi s már éppen ezért furfangosabb, idegenajkú rokon-osztály ellenében alárendeltségben marad, az iparüzlet leg-nagyobb áldásait, s a polgári érdem tekintélyét emennek kényszerül engedni.

Itt kell az egyik mezőt keresni, hol az iparegyesület a magyar iparos elemekért valamit tehet, tenni hivatva, köte-lezve, kényszerítve van.

Eddig a mesterinas-iskolát állítottuk föl e részben.

Jó sikerrel azokra, kik járták, de kevéssel azok számá-hoz képest, kiknek e részben oktatásra vala szükségök.

Szélesebb alapra kell tehát tervezni az intézkedéseket, mik e mezőn az óhajtandóhoz legalább közelítőleg hassanak.

Mindenek előtt az a nézetem, hogy a legkisebb fokú ismeret-gazdagodás nyereség, mellyet az inasfiu nyerhet. Ha csak olvasni megtanulhatott is, már tiszszerte ügyesebb lesz, tehát egyszersmind, hogy így fejezzem ki, tényezőbb is azon pályán, millyen a legújabb államszervezetnél fogva versenyre, vetélkedésre van kiállítva.

Ha írni is megtanulhat: képességei kétségtelenül még magasabbra fokozvák lesznek, s versenybeni boldogulása annál biztosabb.

Ha a számolás-fogalmazástanban is beavattathatott: mennyivel magasabb hatánya lesz üzelveinek?

Ha a honi, vagy éppen a kereskedelmi földiratról, az áruisméből nyerend ismereteket, ha vegyészeti eszméket is szedegethet stb. már akkor mennyi idegenajkú beköltözött fölé leszen emelkedve?

Ha a hazai történetből, államisméből, törvénykezési szervezeteinkből is nyerhetett előismereteket: akkor a polgári kiemelkedés lajtorjája is használatára áll.

Annál jobb kétségtelenül, minél kimiveltebb az iparos egyén; de azért, ismétlem, az idomulás legalsó foka is nyereség.

Tehát nem kell intézkedéseinket úgy erőtetni, mi szerint azonnal a legmagasabb fokkal kapcsoljuk össze a legalsóbbat s ezt elveszük, ha amaszt el nem érhetjük.

Különben is a legalsó fokozat mindig olyan, hogy azt kár nélkül átugorni nincsen kára nélkül az elérendő tőkélynek.

Tehát legelső elérendő siker az, hogy inasaink legnagyobb részét az olvasás és írásbani képességekben idomíttassuk. Nem csak saját székhelyünkön, hanem vidéki városokban is.

A községi szervezet be hozatni fogván: kétségtelenül lesz elég tényező ezekben, hogy az ily üdvös akarásban tettel segítsék a hazai ipart.

De addig is lehetne a városokra hatni, folyamodások útján, nehogy első föllépéseinkben valami tuligényességet subsummálhassanak.

Lehet a városoknak e részben tenniök most is.

Lám Arad, midőn kijelentették előtte, miképen csak kis gymnasiumot fog kapni, saját költségén nagy gymnasiumot alapított s 7 osztályát meg is nyitja, a 8-ikhoz a szükséges physical szereket ez évben csak vásárolni fogván.

Ugyan csak Arad, hogy tárgyunkhoz rokonabb példát mondjak, az inasok vasárnapi oktatásaul egy férfit hívott meg s oly sikerrel vezetettetett a tanítás, hogy már most kereskedelmi tanodává nőtte ki magát.

És ha Aradnak, az annyit szenvedett károsodott Aradnak lehet: miért ne lehetne Debreczennek, Szegednek, a csongrádi, a békési, a hajdu, jászkun városoknak stb. hasonlót tenni?

Izgatásra, sürgetésre, talán pusztá figyelmeztetésre menni fog ez sok helyütt, ha bár nem mindenhol is.

A városi és községi tényezőkön tul meg lehetne kísérteni a czéheknél is, noha fájdalommal vallom meg, hogy ez

organizált s így a szorítottabb államviszonyokban is annyi életszabadsággal bíró testületek még mindig távol vannak ama fölfogásától rendeltetésöknök, mely ezt nemesbitené, jótékonyá tenné.

Szabályaiknál fogva hivatva volnának ezek ifjatságok minden oldalú kiképzésére, szervezetöknél fogva képesek is volnának e célra pénzalapot gyűjteni épen úgy, mint a segédek kórházi ápoltatása végett: de, körükben, ide vonatkozólag semmi eszmerebbenés, semmi tetteges mozgalom nem mutatkozik.

Talán ha az imént említett kórházi alapok gyűjtésének eszméjét mi fognók a kiképezési alapok beszerzéseül is normulálni s kész tervet sikerülne tudomásukra juttatnunk: itt is áldásosan hathatunk.

Az egyes mestereket is lehetne számításba vonni, kik néhányan egyesülve, kevés költséggel több gyermeket taníthatnának.

Végre az egyesületi pénztár is adhatna e részben áldozatot.

Meg kívánom azonban jegyeztetni, mikint mester-inasiskolai nagy locale helyett, bár mi kis szobácskával, mester-inas-iskolai rendes oktató helyett instructorral is meg volnánk elégedve.

Lehet az itteni egyetemi, képezdei, ipartanodai, főgymnasiumi ifjatság között elég egyént kapni, ki havonkinti 3, 4, 5, 6 frtért szívesen adna minden ünnep- és vasárnapon, sőt hétköznapiokban is oktatást több gyermeknek írás, olvasásban, talán számolásban s más fogalmazásban.

Az egész földadat lenne tehát:

a) ha az egyesület saját pénztárából szánna föl néhány forintot, annyi instructort fogadni, mennyi a kirendelt ösvegből telnék. Például 100 pftből 2 6 frtos, és 3 36 ftos instructor kitelnék (ha 6 ftozat veszünk, 100 ftért 4 kaphatni); s már öt localén lehetne tanítatni. Kellene tehát öt mestert megnyerni, ki vasárnapokon és ünnepeken ide engedné öt műhelyét s egy szobáját, melyben tanítás adathatnának. Vagy lehetne localékat nyerni másképen is. Egyesületünknek van két localéja; — a kisdédóvóban kétségtelenül

kapnánk szinte; egyik vagy másik külvárosi iskolában szinte megengedtetnék. S így egyeseknek alkalmatlanságára sem válnánk, s az oktatás is nagyobb sikerrel mehetne.

Levén instructorok, levén localé is, sok mestereket kel-lene megnyerni, kik a fiuknak megengednék tanulniok.

Hogy a mesterekre lehessen arra nézve hatni, miszerint bizonyosan el is mehessen a gyermek iskolájába, — jó volna egy kötelező ívet aláíratni, melyben becsületére igérné, hogy ifjait nem akadályozandja; — az instructoroknak jegyző-könyvet is kellene vinni arról, hogy a fiuk mindig megjelen-tek-e? — ha ezen a választmánynak följelentendő jegyző-könyvből kitűnnék, hogy egy más mester ifja el-elmaradna, a kinevezendő iskolai biztos azonnal a mesternél tudakozód-hatnék a közbejött akadályok iránt, — mely tudakozódás bizonyára genirozná a mestert oly akadályokat tenni, mikért ő rovathatnék meg. Aztán nyilvános elismerés a hirlapokban azok iránt, kiknek ifjaik legkevesebb absentiával vannak terhelve, szinte becsületes ösztönzésül használtathatik.

Ha mesterek segedelmezésével akarnánk hatni: követ-kezőleg lehetne eljárni. Megnyittatnék egy aláírási ív, mellyen például 10 mester kötelezné magát egy instructort fizetni. Vegyük föl, hogy 6 ftot, azaz 360 krt kellene fizetni az instructornak havonkint; esnék egy mesterre 36 kr. bankóban egy fijuért. Lehet, hogy ezt sokalnék többen, mert sok a szegény s 36 kr is 7 f. 12 kr volna évenkint.

Ekkor lehetne azt mondani: adjon egy-egy mester 2 banko ftot, és 36-an kikeritenek 60 frtos fizetést.

Vagy adjon 1 ftot, és 36-an kikeritenek egy 3 ftos instructort.

Lehetne sok gyermeknél a szüléknél is nyerni havon-kinti tandíjat; s akkor kevesebb mester tarthatna vagy olcsó vagy magasabb foku instructort.

A czéheknek mi könnyű volna 36, 48, 60, 72 frtos instructorokat fogadni. Még csak nagyon sok áldozatba sem kerülne.

Itt a székhelyen egy magunk köréből kinevezendő biz-tos vihetné e részben a fölügyelést.

A vidékeken akár rendes képviselőink, akár egyenesen a községektől kikérendő biztos.

Oly mesterek ifjaira, kik elhatároznák magokat a gyermekeket akkor nélkülözni, midőn azok órát kaphatnak, lehetne oly magányiskolák tulajdonosait, kik magyarul is tanítanak, megkérni, hogy hazafui áldozatul ingyen adnának nekik órákat.

Mi a magasabb foku tanításokat illeti: főleg a magasabb gymnasiumok oktatójainak hazafuságához kellene előbb folymodni, hogy szentelnének hetenkint ők egy-egy órát a tanításnak a mesterségi fíjatlanságnak magyar előadásokat a természetből, erőtanból, vegyészetből. Talán akad, ki megteszi. Jedlik, Tarczy. Bloch uraktól kétségtelenül lehet remélni.

Lehetne egyébiránt a mestereknek azon utasítást adni, hogy az ily tanítások fejében szegődési bérbe számíthassanak évenként 2, 3, 5 vftot.

Most, hogy már sok vagyonosabb szüle is mesterségre kényszerülend adni gyermekét, kész lesz ily csekély tandíjat letenni, — csakhogy egy közönséges fölhívásban a szülék is figyelmeztetendők, mikint a szegődéseket kötelezvényekbe foglalják, és kikössék, hogy a mester tartozzék is gyermeköket iskolába küldeni.

A szegényebb szüléknek is van ily követelésre alapjuk; mert ha tandíjt nem fizethetnek, a gyermekre több szolgálati évet kényszerülnek elvállalni, miért viszont ők igényelhetik, hogy a mester a tandíjat fizesse.

A tandíjak ily begyűjtése azon normulativhoz tartozik, melyet a czéhek által felállítandó tanodáknál emlitem.

Az egyesületi ipariskolák *jellemzésül* különben ideiglatjuk az 1846/47-iki évi jelentésnek idevonatkozó következő érdekes pontját:

»Valamint minden illő alkalommal nyilvánítottuk: ugy most megint ismételve ajánljuk a tisztelt közgyűlésnek figyelmébe, miképen oktatási rendszerünk nem verseny, nem hasonlósága a közoktatásnak, az ipartanodai rendszernek. — Egyesületünk tanszékei nem iskolai cathedrák, — nem iskolai, kötelezett hallgatóságra számítvák, nem elemi rendeltetésűek. —

Előadónk emlékeztető, tanácsadó s az újabb fejleményeket ismertető küldetéssel vannak ellátva oly hallgatóság irányában, melly nem járt iskolába soha, vagy ha járt is egykor, annak porát rég leverte saruiról, s már gyakorlati műnök vagy tankedvelő gyanánt alkalmazza és szükségli a szakába vágó tudomány szabályait. — Különböző rendeltetés, különböző tantárgy. Különböző hallgatóság ez amazoktól, mik a közoktatás rendszeréhez tartoznak. S ezért, az ez idén már megnyílt, s a ránk következő tanévben már terjeszkedettebb ipartanoda mellett, egyesületeink tanszékeit nem mondhatni, véleményünk szerint, fölöslegeknek. Sőt szükségesek azok azon hallgatóság tekintetében, melly nem lehet az ipartanodáé soha».

Az említettekén kívül az iparegyesület időszaki kiállítások útján is törekedett az iparosképzés ügyét szolgálni és előmozdítani, még pedig részben rajz-, részben inasmunkakiállításokkal.

Igy rendezett 1846-ban *pesti rajzműkiállítást*, melyen 33 kiállító, túlnyomó részben iparos-tanuló és segéd 87 szabadkézi, 48 építészeti, 2 kézműipari és 21 arczképrajzot, összesen 158 darab rajzot állított ki. E kiállítást ismételték 1847. október 1-én, a mikor már 57. kiállító jelent meg, kik közül 2 jeles, 5 dicséretes, 10 említendő volt s a bírálatok ez eredményéről oklevelet is kapott.

A kiállításra nézve a következő *szabályok* voltak irányadók:

Rajzműbírálati utasítás az iparegyesület rajztanodája kiállításaihoz.

1. §. A rajzolatok bírálatának igényei a szerint különbözik, mint a rajzok vagy az *építész*i, vagy a *szabadkézi*, vagy végre a *kézműi rajzolás* osztályához tartoznak.

2. §. A kiállító rajztanodái növendékek előmenetelének kiüntetése három fokozat szerint osztályoztatik; a választmány föntartván, hogy a mint az egyesület rajztanodája a szükséges taneszközök és segédeszközök gazdagabb gyűjteményével, — tanhely alkalmasabb kényelmeiben — saját növendékeinek képzettség előmenetelében, időnkint inkább és inkább gyarapodandik, a szerint a kiüntetések fokozatait is szaporitandja, emelendi.

A jelesség fokozatai, mint azok ez idő szerint megállapítvák, következők: *jeles*, *dicséretes* és *említendő*. A két elsőbb fok

oklevélben fejeztetik ki, az utóbbi a díjazási ünnepély alkalmával szóbeli méltánylással fog nyilvánítani.

3. §. *Az építési rajzolásnál* következő igényei lesznek a különböző fokozatoknak:

a) »Jeles« fokozatra csak azon kiállító érdemesíthetik, ki eredeti mértani rajzokat állított ki, tollal és ecsettel készítetteket, s e rajzolásban tökéletes jártasságot tanúsított. További fel-tétel: hogy a szabadkézi rajzolásban is bírjon tökéletes képességgel, s ezt hibátlan másolatok előmutatásával bizonyítsa.

b) A »dicséretesség« fokozatát elnyerendőnek, a mértani, tollal és ecsettel készült tiszta másolatokat kell előmutatnia; a szabadkézi rajzolásban pedig, jó másolatokkal, gyakorlottságot szükség tanúsítania.

c) »Említeni« foghat, ki toll- vagy ecsetrajzban, helyes másolatokkal reményt nyújt, hogy a rajzolásban tökélyesedni fog.

d) A műbírák egyébiránt az építészeti rajzolóknál tudomást igyekvendenek szerezni arról is, valjon a kiállító birnak e az építéset elméletéből is annyi ismereteket, miszerint az építéset körében főnálló iskolák nevezeteit, bélyegeit, jellemét ismerik, az építés körül szükséges hánylások (calculatiokat) megtenni képesek, s általában az építész rajzalkzatok rendeltetését, czélszerű-ségét stb. megítélni tudják? Azokat, kikről e részben meggyőző-dendének, hogy az építész rajzolást az építészeti tudomány nagyobb-kisebb világánál képesek gyakorolni, a kikitetésben ebbeli ismereteikhez képest, magasabban fokozandják.

4. §. *A szabadkézi rajzoló* közül:

a) »Jeles«-nek csak az ítélthetik, ki hibátlan, tökéletes másolatokat állított ki több krétával és ecsettel.

b) »Dicsérhető« leszen, ki tisztán rajzolt egy krétával vagy ecsettel.

c) »Említést« érdemlend, ki tökéletesen másolt rajzonnal.

5. §. *A kézművi rajziskolát* illetendi:

a) A »jeles« fokozat, ha a tárgyakat, minták után, mér-rajzban, tollal és ecsettel, hibátlanul, tökéletesen tudták levenni.

b) A »dicséretesség«, ha tiszta rajzolásuk volt kiállítva tollal és ecsettel kivitt másolatokban.

c) Az »említés« ha hű másolatokat állítanak ki tollal vagy ecsettel.

Ezenkívül tervezett az iparegyesület egy »országos rajz-műkiállítást« is, de azt, mint az 1848. évi augusztus hó 25-én kelt, az iparegyesület közgyűléséhez intézett jelentés mondja: »megakasztotta a politikai szabadság és a sociális állapotok mostani forradalma . . .«

Mint fennebb említém, az iparegyesület a *mesterinas-művek kiállítására* is súlyt fektetett és 1847. január 15-ki választmányi ülésén elhatározta, hogy minden évben rendez ily kiállítást. Az iparegyesület czélzatait e tekintetben élénken

illusztrálja az a szabályzat, melyet a »mesterinas-művek kiállítása« érdekében kidolgozott és a következőkben tett közzé:

A mester-inas-művek kiállításának szabályai.

A kézművesség körében technikai oktatás nálunk, a hazánkban divatozó czéhszabályok szerint, a mester-inaskodás éve alatt adatván: méltán óhajtandó, hogy a mesterségi fiatalság ez inaskodás idejében valóban teljes szorgalommal igyekezzék magát technikailag kiképezni, hogy a műhelyt, melybe tanulás végett beállott, valóságos iskolának tekintse, s abban gyakorlatilag foglalkodva, a választott mesterségnek üzésében szükséges mechanikus ügyességet, gyakorlati készséget s hasznavehető munkaképességet megszerezze magának. Óhajtandó ez több okokból. Először is, mivel a status kizárólag csak a műhelyektől kívánván az iparosság körében elkerülhetlenül szükséges technikai oktatást, a műiparnak fejlődése és nemesülésének érdekében van, hogy a műhelyek valólag megfeleljenek iskolai rendeltetésöknek. — Másodszor: magának a mesterségi fiatalságnak is azt igényli jövődjé s ebben szerencséje, boldogulása, hogy technikai képeztetésének idejét oly eredményes tanulásban töltötte legyen el, mely őt kenyérkeresetre, önálló munkásságra, nemcsak, hanem azon versenyre is képesítse, melyet az ugy nevezett kisművességnek a gyárművességgel, az egyéni képességnek a gépek hatalmával, a hazai műiparnak a külföldivel már most is oly nagy mértékben, s ezentúl még inkább kell megállania. Harmadszor: a műhely mesterének becsülete és haszna is sürgetni látszanak ezt. Bizonyára legszebb remek, miben a mester büszke lehet, azon képzettség, melyet az ő tanítványában teljesnek kényszerül ítélni a világ, s a remeklés e nemesítő hirdetését lehetlen hogy minden jobb érzésű mester őszintén ne kívánja magának és műhelyének. — És az elvállalt kötelesség érzete is csak akkor nyerhet eléglő megnyugvást a becsületes mester kebelében, ha szegődött inasának tanultsága valóban megfelel atyáskodó fáradalminak. És ő, mint status által megbízott egyik technikai oktató, mi más tanbérből kapja munkás fáradságának jutalmát, mint a munkában, melyet inasa neki dolgozik, s melly csak akkor lehet jelentékeny, ha a növendék mielőbb s minél teljesebben van kiképezve. Negyedszer, s nehogy indokolásunkat messze fűzzük, végül: óhajtandó az, mert fájdalom: sok különféle okokból, de nagy részben azért is alól szok maradni a méltányos kívánat mértékén a mester-inasi oktatás eredménye, mivel a mesterségi fiatalság, a mesterinasok, koruknak természetes gyöngeségei, a játszi lengesség, a szórakozott figyelmetlenség, erőtelen akarat, talán akaratlan inaskodás miatt nem komolyan, nem erős szándékkal, nem ösztönzött kedvvel töltik a műhelyben inas éveiket.

Azért az iparegyesület ezentul ösztönző befolyást óhajt gyakorolni a mesterinasok szorgalmára. Versenyre hívandja őket, — versenyre, melyben saját kortársaikkal futandják a pályát, szor-

galmok, igyekvésök eredményeivel, — versenyre, mely mesterségi pályájoknak már kezdetén a kitűnés nemesebb vágyaival töltse be őket, mely a tanulás, erőmegfeszítés, kitartás árán tanítsa őket jeleseké lenni, — versenyre, mely díjaival és kitüntetései-vel legközelebb arra ösztönözze őket, hogy mesterségök tudandóiba haladéknélkül igyekezzenek beokulni s képessé tenni magokat, mestereiknek, oktatóiknak becsületére és hasznára válni. A választmány segedelmet vél ez által a mester uraknak nyújtani abban, hogy atyáskodó indulattal s kitűró fáradtsággal intézett oktató-saiknak óhajtott célját annál könnyebben, bizonyosabban elérhessék. S a mint remélni akarja, hogy nekik e segedelmet valóban megszerzendí, azonnal közelebről megismertetendő új intézkedés által, úgy szereti binni, hogy az érdemes czéhek, s ezeknek egyes előjárói s tagjai, a mester urak által e közleménynél is akkint fog segíteni, mint a mester-inas-iskola megállapítása körül volt szerencséje lelkes közremunkálásokat, sőt pénzbeli áldozataikat is megnyerni.

A választmány ez új intézkedése a mester-inasok műveinek kiállításából, megbirálásából s a szorgalommal s kitűnőbb eredménnyel tanult mester-inasok díjazásából álland, következő szabályok szerint:

1. §. Az iparegyesület minden évben kiállítást rendezend a mester-inasok által készített művekből.

2. §. E kiállítás ideje minden esztendőnek pünköshti ünnepére tüzetik ki.

3. §. E kiállításokban minden műhelyben álló mester-inas, különbség nélkül azon tekintetben, kezdí vagy végzi inaskodása idejét, részt vehet.

4. §. A kiállító mester-inas mesterétől, vagy ha özvegynek műhelyben tanul, a táblalegénytől bizonyítványt hoz:

- a) a műhelyben, illetőleg inaskodásban már eltöltött idejéről;
- b) hogy a kiállított készítmény valóban az ő munkája.

5. §. Kiállithatnak pedig a mester-inasok akármit, legyen az bevégzett egész, vagy csak valamelly egésznek része, mindenestre azonban a kiállítónak mesterségéhez tartozó mű.

6. §. Miszerint a kiállító ifjúság szorgalma közszerűbb méltánylásban is részesülhessen: a kiállítás a mindenkor közzé teendő föltételek szerint, a közönségnek is meg fog nyitvatni. — Ezen fölül.

7. §. A kiállított művek szakbeli bírák által megbiráltatnak. Minden mesterségnek külön bírósága alakittatik ugyan azon mesterség férfaiából és czéhe által. Minden czéh föl fog szólittatni, hogy kebeléből két bírót nevezzen ki. Ezekhez az iparegyesület választmánya egy harmadikat fog választani.

8. §. A bírák a kiállított művet azon szempontból fogják megítélni, hogy az, tekintetbe véve a kiállító ifju által a műhelyben töltött időt, s fontolóra véve illető mesterségének kisebb-nagyobb nehézségeit, a kiállító inasnak mily képzettségi fokát, milly szorgalmát, — az oktató mesternek mi eredményű tanítását, fáradtságát tükrözi.

9. §. A bírák egyébiránt nem csupán a kiállítvány szemléletéből ítélnék. Minden egyes kiállító mester-inast kérdezkedés által is vizsgálat alá vesznek. Kitudakozandják tőle: ismeri-e mesterségének nyers anyagait, ezeknek tulajdonságait, jóságok, hasznavehetőségök föltételeit, — ismeri-e műhelyének szerszámain, ezek mindenikének rendeltetését, — ismeri-e mesterségének minden készítményeit, — ismeri-e mesterségének beszerzési s eladási piaczeit, árait, — szóval vannak-e mestersége, s ennek munkái felől némi theoreticus és statisticus ismeretei? — Ezen fölül kitudandják a kiállító mester-inastól, valjon mestersége gyakorlati fogásaiban jártas-e, s e célból, ha szükségesnek látszanék, meglátogatandják az illető műhelyet is s ott az ifjut munkához állítandják.

10. §. Megeshetvén pedig, hogy sok mester-inas nem leszen azon helyzetben, hogy valamit kiállithasson, mivel talán sem szüleinek, sem mesterének nincsen annyi, miből a kiállítványnak nyers anyaga kitelhetnék, vagy mivel mesterének műhelye több munkával van elhalmozva, semhogy az ifjunak időt engedhetne valamely kiállítvány elkészítésére stb., annál fogva.

Ha valamely mester-inas akármi oknál fogva nem állíthatna ugyan ki, de azért a bírák vizsgálatának szívesen alá vetné magát: ekkor az ilyen mester-inas által teendő jelentkezés folytatában, a választmány megkérendi az illető bíróságot, hogy a vizsgálatot a 9. §. értelmében tegye meg, sőt igyekezni fog a jelentkező ifjunak a kiállítást is lehetségessé tenni.

11. §. A bírák írásban adandják ítéleteiket, azokba vizsgálataik minden eredményét befoglalván.

12. §. A bírák ítélei előbb ugyan a díjazás alapjául fognak szolgálni, azután pedig, a díjazási eljárás eredményével együtt megküldetnek az illető czéheknek, részint azért, mert az ő küldöttöiktől származván, ezeknek jelentése gyanánt szolgáljanak, részint hogy ösztönző tudomásul vétethessenek.

13. Mint a fölebbi §-ban érintetett, a mester-inas-művek kiállítása díjazással lévén kapcsolatban, a díjak kétfélék lesznek:

a) kész pénz, mennyi egy mester-inas egy egész öltözetének beszerzésére elegendő, körülbelül 25 pengő forint,

b) érdempénz.

14. §. A két díj között nem leendvén fokozati különbség, az, hogy közülök melyik adassék ki, a kiállító ifjunak választására fog hagyatni.

15. §. A díjakat egy, az iparegyesület igazgató választmánya által alakítandó díjazó küldöttség fogja elítélni azon bírálatok nyomán, miket a szakbíróságok a 11. §. értelmében beadnak, s melyeknek a technikára vonatkozó kijelentésekre nézve a díjazó küldöttség által megváltoztatniok nem lehet.

Az első és utolsó *mesterinas-művek kiállítását* 1847. pünkösdi napján rendezte az iparegylet. Részt vett 27 kiállító, kik közül egy 20 pengő forintot és egy aranyat, kettő 5—5 forintot, három 4—4 forintot, hat 2—2 forintot és nyolcz könyveket kapott jutalmul.

Végül még egy irányban lépett fel kezdeményezőleg az iparegyesület, t. i. ipariskolái számára *olvasó- és tankönyvek* kiadása ügyében, a mi iránt 1849-ben a következő beadványt intézte a magyar tudományos akadémiához:

Tekintetes Tudós Társaság! Mint hirlapi közleményeinkből is tudva lesz a Tek. Társaság tisztelt tagjai előtt, sikerült nekünk a helybeli czéhek csaknem mindnyáját arra bírni, hogy évenként 700 egynéhány pengő forinttal hat mesterinas-iskolának a város külön részeiben leendő felállításához járuljanak, — s reménységünk van a honi iparosság nemesbitésére bizonyosan nagy befolyást gyakorlandó ez újabb intézményt a legközelebbi évben valóban is életbe léptetni.

Azonban, miszerint ez iskoláztatásnak mind a tanítási évek alatt meglegyen gyümölcse, mind az inas-évek eltölte után, mind a férfi-kornak munkával terhelt viszonyaiban is megmaradjon vezér-hatalma: szükségesnek véltük, hogy az ipariskolai tervezet szelleme és értelmében olvasókönyvet nyújtunk az inasnévendő kezébe, melyben mint egy tárházát bírhasa mindazon tudandók és megtartandóknak, mik nélkül üzletének pályáján szintugy mint egyéni és polgári életének viszonyaiban ártalmas és veszedelmes iparosnak és embernek bajlalkodnia.

Ám, de valamint megvagyuuk győződve, hogy az ipariskolai tervezetnek tartalma szerinti munkát előállítani oly érdem, minőnek elegendő jutalmát nem is találhatni: ugy sajnos fájdalommal kelle bevallanunk mi magunknak is, miként egyletünk korlátolt tehetségei nem engednek oly díjt rendelnünk a pénztárunkból, mely legalább felhívó erővel bírhatna az e munkára képes elméket a kérdéses olvasókönyv kidolgozására elhatározni.

Annálfogva midőn legczélszerűbbnek ítéltük a szükséglet olvasókönyvet, a feladat fontosságához mért díj mellett, *pályamunkává* tűzni ki; testvéries bizodalommal járulunk a T. Társasághoz, mint a melynek hivatásában lenni tudjuk, a tudományokat a népiesség igényeihez is alkalmazva nyújtani az alsóbb néposztályoknak, s mint a mely hivatását a falusi iskolák számára szerkesztetni óhajtott olvasókönyv körül, a nemzet háláját megérdemlőleg már eszközölte is egy részben, méltóztassék saját részéről is hozzánk csatlakozni ez ügyben, s a *kitűzendő díjból, melyet egy-két száz aranynál kisebb összegben talán meg sem lehetne állapítani, egy bizonyos részt átvállalni*, — mi azért, egyesületünk részéről is tetteleg fogván hozzájárulni a díj tetemesbitéséhez, magunkra veendjük, hogy akár a nagy közönység adakozási készségének igénybevételével, akár az ország, kivált városi hatóságaihoz folyamodva, a díjnak még hátraleendő részét öszveszerezni kitelhetőleg igyekezzünk.

Azon hiedelemben, hogy ez igénytelen felszólításunk oly testülethez intéztetik, mely a tudományos műveltség iránti ügy-szereteténél, s a haza javának előmozdítása körül magát mások által megelőztetni nem tűrő készségénél fogva tevékeny buzgó-

sággal ragadandja meg az alkalmat, mely a népnek egyik igen jelentős osztályához vezérelnek, s mely anyagi törekvéseink ok-szerűsítésében bő áldással ígérkezik — teljes bizodalommal várjuk a Tek. Társaságnak óhajtott választát, s ajánlva minden kö-rűnkhez tartozókban legkészebb viszonzatszolgálatinkat, vagyunk a Tek. Társaságnak őszinte baráti stb.

Ezen beadvány alapján az akadémia küldött is ki bi-zottságot, mely a tervezett könyvek ügyében az iparegyesü-lettel tárgyaljon: de ennek a bizottságnak működését is, mint minden más társadalmi mozgalmat megakasztotta az a gyászos korszak, mely a szabadságharcot követte, — a láng fellobbant, nyomában tűz támadt, mely legszebb intéz-ményeinket is elhamvasztotta.

Az abszolút korszak.

A nemzeti élet tespedésének korszaka, békóba verve a szabad szellem, az állami mindenhatóság uralma — német szellemben.

Bármily szomorú is lett legyen ez a korszak nemzeti szempontból általában, az iparoktatás terén nemcsak meddő nem volt, hanem ellenkezőleg, igen sok érdekes jelenséggel találkozunk benne, egyrészt az előbbi idők folytatásaképen az akkor fennállott intézményekben, másrészt a kormány kezdeményezéséből, végül egyesek és a hatóságok tevékeny-ségéből.

A szabadságharcz után közvetlenül, alig, hogy az a szomorú korszak kezdődött, már 1850-ben két igen fontos intézkedés történik a kormány részéről.

Az egyik közvetlenül a mester-inasok képzése érdekében, a mennyiben elrendeli, hogy *azok kötelesek hetenként négy órában iskolába járni és pedig vásár- és ünnepnapon ugy délelőtt, mint délután. A négy órából kettő rajzolásra, kettő pedig általános elméleti tárgyakra fordítandó.*

A másik az a »Organisations-Entwurf für Gymnasien und Realschulen«, melyet az abszolút kormány sietett 1850-ben kiadni, hogy mindjárt uralma kezdetén kerítse hatalmába az oktatást, illetve iskolákat.

Ezen szervezetben kitűzetett, hogy a gymnasiumok mellett reáliskolák is állíttassanak fel, melyben szintén szaktani-tással, a classica irodalom tanulmányának mellőzésével, a modern irodalom alapján nyújtott humanisztikus műveltséggel *a növendékek az ipari pályára és legfőképpen a technikai tanulmányokra készíttessenek elő.*

A reáltanodák ezen kettős feladatukhoz képest al- és főreáltanodákra osztattak. Feladatuk egyik részét, hogy t. i. előkészületül szolgáljanak bizonyos iparos foglalkozásokra, az alreáltanoda volt hivatva megoldani, míg a másik feladatnak: hogy a felsőbb technikai tanulmányokra készítse elő tanulóit, a főreáltanoda felelt meg.

Az alreáltanoda, úgy mint a főreáltanoda három-három évi tanfolyamból állott. Az alreáltanodához, minthogy ez a főreáltanodára is előkészítette tanulóit, azon tanulókat pedig, kik a főreáltanodára s a felsőbb technikai intézetekre készülnek, nem lehetett oly tanulmányokra kötelezni, melyek egyedül a gyakorlati életre vonatkoznak — azok számára, kik az alreáltanoda végeztével közvetlenül a gyakorlati életbe átmenni szándékoznak, egy negyedik, u. n. gyakorlat-tanfolyam terveztetett csatoltatni, különösen azon tanszakok népszerű előadására, s a tanultak gyakorlati alkalmazásának megismertetésére, melyek az iparos gyakorlati életére szükségesek.

Ez a gyakorlati tanfolyam azonban hazánkban nem léptetett életbe.¹⁾

Ennek a szervezetnek az iparoktatásra ugyan nem volt valami nagy kihatása, de fontos azért, mert ebben nyilvánul nálunk először az a felfogás, — melylyel később igen gyakran találkozunk — hogy a reáliskola tulajdonképpen ipariskolát pótol, illetve ipari érdekeket szolgál, miért is az egész iparoktatást azzal kell kapcsolatba hozni.

Ez a felfogás azonban — mint látni fogjuk — bár nagyon soká kísértett az irányadó köröknél, érvényesülni egyáltalában nem volt képes.

Az említett két intézkedésen kívül még néhány rendel-

¹⁾ A vallás- és közoktatásügyi minister jelentése. Budapest, 1871., 122–123. oldal.

kezését ismerjük a kormánynak ebből az időből, melyek közül legfontosabb az 1854-ben a bécsi cs. k. vallás- és közoktatási ministerium által a *vasárnapi, vagy ismétlő iskolák* szervezése ügyében kiadott rendelet, melynek főbb rendelkezéseit az alábbiakban közöljük:

A vasárnapi vagy ismétlő iskola főrendeltetése abban áll, hogy folytassa, kiegészítse és szilárdabb alpra fektesse a népiskolai oktatást. Ebből következik, hogy miután az iparostanonczok legnagyobb része csak elégtelen elemi oktatásban részesült, azok részére külön tantermekben több osztály létesítendő, melyek olyképen rendelendők egymás fölé, hogy az alsóbb fokból a felsőbb fokuba történjék az átlépés.

A tanonczok felvételük alkalmával azonnal azon osztályba sorolandók, melyre alkalmasnak találtattak. A tanulmányi idő tartama alatt a felsőbb osztályokba való átlépés a tanusított előmenetel mérvében történik.

A felvétel és a felsőbb osztályokba való átléptetés a vasárnapi iskola vezetőinek hatáskörébe tartozik; az átléptetés félévenként eszközendő.

Az idő rövidsége miatt a tantárgyak száma csak csekély lehet, mert különben egyikben sem érhető el eredmény. A két első osztályban az oktatás a hittanon kívül rendszerint olvasásra, írásra és számtanra, a harmadikban számtanra, rajzra és fogalmazásra szorítkozzék a könyvviteltan mellett. Idővel, ha a tanulók a felsorolt tárgyak egyikéből hivatásuk szempontjából kielégítő képzettségre tettek szert, egyéb tárgyakból, mint földrajzból, természetrajzból vagy természettanból is nyerhetnek reájok nézve alkalmas oktatást, de csak megállapított, a közoktatási kormány által jóváhagyandó és ellenőrzendő tanterv alapján. A tanítás a tanonczok előképzettségéhez alkalmazandó, s érthető, vonzó és hivatásuknak megfelelő módon eszközendő. A hitoktatás követelményei az illető lelkeséssel egyetértve állapítandók meg.

Az ismétlő oktatás minden vásár- és kisebb ünnepnapon tartandó, kivéve a főünnepeket, továbbá az úgynevezett vásárnapokat s a törvényes szünidőbe eső vásárnapokat, és legalább két teljes órára terjedjen, miből egy félóra a hit-

oktatásra fordítandó. A tanítás ideje a lelkészekkel s a községi előljárással egyetértve úgy állapítandó meg, hogy a nyilvános istentisztelet látogatása ne akadályoztassék. A szóban forgó oktatásra valamennyi iparos-, műiparos- és kereskedő-tanoncz tanidejének teljes tartamára a legszigorubban köteleztetik, és semmiféle tanoncz fel nem szabadítandó, a míg ezt ismétlő-iskolai bizonyítvánnyal nem igazolja. Tehát e bizonyítványok elengedhetetlen követelményt képeznek minden tanoncz felszabadítására. Kívánatos, hogy azon tanonczok, kik felszabadulásuk alkalmával illetén kitűnő bizonyítványt tudnak felmutatni, az iparos-czéhek vagy kereskedő-testületek előljárásságai részéről nyilvános dicséretben részesüljenek.

A bizonyítványok az illető tanítókon, hitoktatókon s az iskola-igazgatón kívül az illető lelkész által is aláírandók és azok kiállítása díjtalanul eszközöndő.

Az ismétlő-iskolában a tiszt és erkölcsös magaviseletre kiváló gond fordítandó; annak fentartása és ápolása a tanítók és előljárók részéről állandó figyelem tárgyát képezze.

Ezen oktatás megtartására a felső és alsó elemi iskoláknál alkalmazott tanítók kötelezvék, s azoknak, kik ennek teljesítésénél kiváló buzgalmat tanusítanak és elismerésre méltó eredményt mutatnak fel, ez külön érdemül fog betudatni.

Együttal felhivatnak a közigazgatási hatóságok, hassanak oda a községeknél, hogy az ezen oktatással megbízott tanítók ezirányu tevékenységükért megfelelő díjazásban részesüljenek a községek vagy czéhek részéről.

A tanítók jegyzéket tartoznak vezetni, melyben a tanonczok látogatását, mesterségét, előmenetelét és magokviseletét kitüntetik, mely döntő súlylyal bír a bizonyítványok kiállításánál. A főjegyzéket az illető intézet igazgatója vezeti.

A felügyelet gyakorlására a lelkész, a vezető tanító és az iskolai igazgató vannak hivatva. Ők képezik az iskola előljárásságát és állhatatos gonddal tartoznak örködni, hogy az oktatás rendben folyjék, és az arra kötelezett tanonczok által szorgalmasan látogattassék. Intézkedniök kell az iránt, hogy egyikök a tanórák alatt hosszabb-rövidebb ideig jelen legyen.

Kivánatos volna az ismétlő-iskola részére, ha az iskolai előljáróság meghívására s a községi előljáróság tudomásával a tanoncok felügyeletében az iparos- és kereskedő-osztály két tagja is részt venne. Ezek bevonásával az iskolai előljáróság a tanítókkal negyedéves tanácsot tart, melyben mindaz, a mi az oktatás emeléséhez és folytatásához hozzájárulhat, megfontolás alá veendő.

Az oktatás díjtalan, és beiratási díj sem szedendő.

A tantermek fűtésére és a taneszközök beszerzésére szükséges csekély költségek vagy a testületek és czéhek aránylagos hozzájárulásaiból fedezendők, vagy pedig az elemi oktatás tandíjaiból, hol utóbbiak a község által szedetnek be.

Felhivtnak a kerületi iskolafelügyelők és helyi iskolai igazgatók e szabályzat pontos keresztülvitelére és bejelentésére mindazon akadályoknak, melyek esetleg útját állnák.

A népiskolák állapotáról szóló időszakos évi jelentéssel együtt elkülönített kimutatás terjesztendő fel az ismétlő-oktatásról.

Ily iskolákat szerveztek — önkéntes elhatározásuk folytán — a protestánsok is, kiknek népoktatási ügyét az abszolút kormány sokáig nem háborgatta.

Ily helyeken a *vasárnapi iskola tanítóit a presbyterium választotta. Díjazásuk, ha a tanítványok száma a százat meg nem haladta, félévenként 40 pengő krajczár volt minden tanulótól. A díjat a mesterek fizették és pedig félévre még akkor is, ha az utolsó hétben vették is föl inasaik a vasárnapi iskolába, vagy ha az első hétben szabadítottak is föl. Ha nem volt száz tanuló, a díjazást az egyház pótolta.*¹⁾

Végül történt még egy intézkedés, az 1859. deczember hó 20-án kiadott *udvari iparrendtartásban*, mely 1872-ig volt érvényben.

Ezen rendtartás 59. §-a kötelezi az iparosmestereket, *hogy az ipartanoncok kimiveltetésére ügyelni tartoznak, s azoktól az erre megkívántató időt és alkalmat más szolgálatra fordítás által elvonniok nem szabad. Továbbá tartoznak az*

¹⁾ Péterfy Sándor: A magyar elemi iskolai népoktatás. Budapest 1896. 153—154. oldal.

iparosmesterek tanonczaikat munkásságra, jó erkölcsre, vallásos kötelességük teljesítésére, a kiszabott oktatások látogatása és az ipariskola gyakorlására szorítani.

Ezen rendtartás értelmében a városok az illető czéh-társulat által megszabandó birság terhe alatt kötelezővé teszik, hogy az iparosok tanítványait a vasárnapi iskola látogatására mindenkép serkentsék s azoknak műszaki és tanodai kiképzését előmozdítsák.

Visszatérve azonban az ötvenes évek kezdetére, mindenekelőtt a *győri rajziskola* vonja ismét magára figyelmünket, mely 1850-ben »*Szabad királyi Győr-Belvárosi Alsó műtanoda*» nevet nyer, melyen a rajztanár már egy segédet is kapott.

A tanulók beosztása következő volt:

I. Főtanodabeliek. II. Középtanodabeliek. III. Alműtanoda-, nép-főtanodabeliek és magántanulók. IV. Legények és egyéb rajzkedvelő tanítványok. V. Inasok. A tanulók száma 1850-ben 218 volt.

Már 1852-ben az »*Alsó műtanoda*» ismét címet változtat és lesz »*Alipartanoda*», sőt még ugyanazon év őszén az igazgatóság kérelmére az intézet címe ismét megváltozik, a mennyiben »*Győr-Belvárosi Alreáltanoda*» lesz, melyben azonban a rajziskola megtartja önállóságát továbbra is, csak-hogy azzal a különbséggel, hogy az végleg elszakad az elemi iskolától, melylyel 1779., illetőleg 1786-tól kezdve kapcsolatos volt. Csakhogy ez az utolsó változás egyuttal a rajziskola végső napjait is jelenti, a mennyiben a reáliskola mindinkább felszívja magába, a tanulók és különösen az iparosok egyre fogynak, míg végre főreáliskola lesz az intézetből, a mivel egyidejűleg a rajziskola végleg meg is szűnik.

Igy lett az oly szépen megindult és fejlődött rajziskolából, melyben az ipari érdekek oly kiváló méltánylásban részesültek, reáliskola, a helyett, hogy természetszerűleg erőteljes *ipariskolává fejlődött volna*, mire nézve történeti multja és egész fejlődési irányánál fogva praedestinálva volt.

Mig a győri rajziskolának fejlődési processusa így tart, más városokban és községekben is találunk igen érdekes és

feljegyzésre méltó mozzanatok. Így többek között a kis Tiszafüred községben, hol 1850-ben Nyári Károly iparos és Bájer Antal lelkész műkedvelői előadások és tánczvigalmak által 659 forintot gyűjtöttek össze alapul egy felállítandó vasárnapi ismétlő inas-iskola javára, mely összeg kamataival 760 forintra emelkedvén, Nyári Károly ezt letétbe helyezte Bartakovics Béla egri érsekhez.

Az iskola ugyan nem jött létre, de az alap megmaradt »Nyári-Bartakovics alap« czímen, melyet az érsek sajátjából 1260 forintra növelt.

Ennek kamataiból kap a mai községi inas-iskola tani-tója évenként 50 forintot, míg a többi a lelkész kapja.

Ismétlő inas-iskolát találunk 1850-ben Miskolczon is, hol azt az iparosok tartották fenn. Ez azonban csak nagyon rövid életű lehetett, a mennyiben már 1860-ban nem létezett.¹⁾

Ugyanebben az évben *Deisen* is volt ily vasárnapi iskola iparos-inasok számára, kik ebben a hit- és erkölcsstan tanulásán kívül az olvasás, írás és számtan elemeiben nyertek oktatást. Az elért eredmény azonban csekély volt.

Volt továbbá *Pozsonyban* is, hol a czéhek szigoruan megkivánták a vasárnapi iskola látogatását, úgy, hogy az a tanoncz, ki ezen iskola látogatását nem tudta kellőleg igazolni, nem lett felszabadítva és nem kevesen lakoltak mulasztásukért az által, hogy felszabadításukat három-, sőt hat hónapra is elhalasztották.

1851-ben *Esztergom* városa állit fel ily vasárnapi iskolát kizárólag iparos-inasok számára, kiknek száma ott akkor állan-dóan 180—200 volt.

Ezen iskola szervezése ügyében a városi hatóság részéről külön bizottság küldetvén ki, ez »hogy a vasárnapi iskola ne maradhasson irott malaszt« — a helybeli plébános az elemi iskolai tanárok és valamennyi czéhmaster közben-jöttével szigoruan megtartandó következő szabályokat állapítja meg:

¹⁾ Gálffy Ignác: A miskolczi ipariskola története és szervezete. Miskolcz, 1885. 4. old.

1-ször. Valahányszor az inas fontos ok nélkül a vasárnapi iskolát elmulasztja és ha a mulasztás az inas vétkes hanyagságából ered, minden mulasztott iskolai napért, egy héttel tovább inaskodni köteleztetik.

2-or. Ha pedig a mester minden fontos ok nélkül inasát nem ereszti a vasárnapi iskolába, az olyannak fog tekintetni mint ki nem alkalmas inas tartására s tőle az inas elvéte-tik és más mesternek fog átadatni.

3-or. A czéhek jövődre egyedül oly inasokat szabadhathatnak legényekül, kik vasárnapi iskolai bizonyítvánnyal ellátvák s hogy itt is szigorú örökös eszközölthessék, a czéhek csak czéhbiztosuk jelenlétében tarthatnak felszabadítást és akkor a szabadulandó a kívántató bizonyítványt felmutatni tartozzék.

Ezen felügyelést és büntetéseket szigorú felelősség mellett az illető czéhmesterek és czéhek a mulasztási tény körülményes megvizsgálása mellett fogják végrehajtani és eljárásukról minden feladási esetben pontosan az illető helyre számolni köteleztetnek.¹⁾

Verseczen és Pécsett is léteztek ekkor ily iparosinasiskolák, előbbi városban azonban csak a németeknél »inasiskola« elnevezés alatt, utóbbi városban rendes négy osztálylyal és négy tanítóval, kik között egy rendes rajztanító is volt.

A verseczi »inasiskola«, illetve az egész ismétlő oktatás újabb változáson ment át 1855-ben. A németek kezdeményezték, a mennyiben a kereskedelmi testület elnöksége és az iparos czéhek félévi részletekben fizetendő évi 410 frt p. p. segélyére kötelezték magukat, hogy így a szóban levő oktatást előmozdítsák. Példájukat nemsokára a szerbek is követték, ezeknek czéhei ugyanis évi 190 frt p. p. segélyt ajánlottak. Mindezek folytán az 1855/6. iskolai év kezdetén a német iskoláknál 4, a szerb iskoláknál pedig 3 tanító teljesíté az ismétlő oktatást.

Két évvel később ismét előbbre haladtak egy lépéssel. Ekkor ugyanis úgy a német, mint a szerb iskoláknál egybe-

¹⁾ Esztergom sz. kir. városi áll. segélyezett ipariskola értesítője az 1884—85. tanévről. Esztergom, 1885, 4—6. oldal.

kötötték a 4 osztályu főelemi iskolát egy-egy ismétlő-iskolává!, melyek szintén 4 osztályból állottak, és melyeknél 5—5 tanító működött. Mindazon ifjak, kik a főelemi iskola 4 osztályát végig nem járták, ezen ismétlő iskola osztályait tartoztak látogatni; *azon mesterinasok pedig, kik a 4 osztályt vagy a velök összekapcsolt ismétlő iskolát bevégezték, a két osztályból álló »kereskedelmi és ipariskolába« vétettek fel, hol hat reáliskolai tanító végezte a tanítást.* Minthogy az évi kiadások (10 tanító 50 forintjával és 6 reáltanító 66 forint 40 krajczárjával = 990 forint p. p.) a bevételeket túlhaladták, a városi község évi 300 forintot szavazott meg segélyül.¹⁾

A pécsi iskoláról is vannak némi adataink. Nevezetesen tudjuk, hogy az 1854—55. tanévben 102, 1854—56-ban 162, 1856—57-ben 264 tanulója volt.

1853. és 1854-ben a *békés-csabai* czéhek foglalkoznak behatóbban az inasok képzésével.

Igy például a csizmadia-czéh 1853. augusztus 8-án tartott ülésén elhatározta, *»hogya miután a szokásos vallásoktatásoknak a tanoncokra jó hatása tapasztaltatott, kéressenek fel a lelkész urak a rendes vasárnapi iskolák szervezésére«.*

Majd 1854. május hó 1-én a kovács, lakatos és kerégyártó egyesült czéhben *egy ipari rajziskola létesítésének eszméje vettetőn fel, a czéhmester megbízott, hogy e tárgyban a többi czéhekkel értekezvén, a megállapodásról a jövő gyűlésnek jelentést tegyen.* E tárgyban később Bajcsi Mihály czéh-mester azt jelenti, hogy az értekezleten nyilvánított vélemények különbözősége folytán a rajziskola létesítése jelenleg ki nem vihető.

1854. évi október 15-én arról volt szó, *hogy a vasárnapi tanonciskolába a katolikus gyermekek a protestánsokkal nem járhatnak együvé, (mert akkor ezen iskola csupán a vallás-erkölcsi oktatásra szorítkozott és a lelkészek által vezetett)* a róm. kath. plébánia megkerestetni határozatott, az egyházához tartozó tanoncok részére ily iskolának szervezése iránt. Sőt midőn már 1855. évben az iskolai tandíj kéréstett

¹⁾ Milleder Bódog (Buday József): Versecz sz. kir. város története. I. Budapest, 1886. 102—103. old.

az iskola vezetőségétől, kimondatott, hogy a czéh csupán a protestáns tanulók tandíját fizeti, elkérteni határozta a nyugtával együtt a czéh protestáns tanulóinak névjegyzékét is. S ugyanakkor azon felvetett kérdésre, hogy ezen iskola a tanoncoktatás körül kevés eredményt mutat, ismét a rajztanítás szüksége konstatáltatott. S minthogy a czéhnek ilyen iskola fentartásához szükséges alap nem állott rendelkezésére: gyűjtést indított a tagok között ennek összegyűjtésére, illetve a rajztanító fizetéséhez való hozzájárulásra.

Ugyancsak a rajziskola fejlesztése céljából az 1856. évi április 6-án indítvány folytán elhatározta a czéh, hogy minden tanuló úgy beszegődtesse, valamint felszabadíttatása alkalmával az iskola fentartására 1—1 p. forintot fizetni köteles.¹⁾

1854-ben Balassa-Gyarmaton már női kézimunka-iskola szerveztetik, melynek tulajdonosa és igazgatója Lang-Hummer Francziska.²⁾

1855-ben a marosvásárhelyi ev. ref. egyház állit fel »inasiskola« czímen vasárnapi iskolát, melynek tárgyai azonban csak a vallás, irás-olvasás és egyházi ének volt. Csak 1860-tól kezdve veszik fel még »a számolást és a hazai históriát« is.

Kecskeméten is 1855-ben állitja fel a város a vasárnapi inasiskolát, harmincezer holdat meghaladó pénzbeli birtokait az ottani lakosság részére váltság alá bocsátva és ebből iskolai alapítványokat téve.

1858-ban Kun-Szent-Mártonban és Szászsebesen létesülnek vasárnapi inasiskolák.

Előbb említett helyen ugyanebben az évben Trangos József plébános végrendeletileg 400 pengő forintot hagyományoz ennek az iskolának, melynek kamatait az iskola mindenkori vezetője élvezze.

Szászsebesen az inasok mindössze csak heti 1—1½ óráj tanítást nyertek, sőt ez is megszűnt 1862-ben, hogy azután 1865-ben ismét megnyiljék, a mikor annak tantervébe a rajz is felvétetett.

¹⁾ Achim János: Békés-Csaba ipari szervezetének története. Csaba, 1896.

²⁾ Wagner István: Balassa-Gyarmat tanügyi viszonyainak ismertetése. Balassa-Gyarmat, 1887. 12. oldal.

1860-ban Erzsébetvároson történik kísérlet az iparos- és kereskedő-inasok tanítása érdekében, sőt utóbbiak részére már 1831-ben rendeztek be a kereskedők némi oktatást, a melyet előbb Dombay János örmény kath. tanító, majd az ötvenes években Avedik Antal tanács-írnok vezetett.

Az iparos-inasok tanítását 1860-tól kezdve Török József gimnáziumi tanár eszközli, ki fizetését a mesterek által fizetett tandíjakból nyerte.

Erről az oktatásról azonban semminemű adatok nem állanak rendelkezésre.

A czéhek gondoskodásának újabb jelét 1862-ben *Fászs-Árokszálláson* találjuk.

Ezek ugyanis — és pedig kivétel nélkül valamennyi — a gyűléseiken jelen volt biztosok által kérték fel a város előljáróságát, hogy az iparostanulók továbbképző oktatásáról gondoskodják.

A városi előljáróság nem zárkozhatott el a czéhek ezen jogos kívánsága elől s így az 1862. évben elrendelte, hogy egy általa megjelölt tanító közbejöttével az inasok vasárnaponként két órán át az elemi tantárgyakban oktattassanak. Ezen időtől kezdve *a czéhek csak olyan inast szabadítottak fel, a ki a vasárnapi oktatás látogatását bizonyítvánnyal igazolta*, miáltal a leghatályosabb eszközt alkalmazta, mely az inasokat tanulásra buzdítsa.

Utolsó adatunk ebből a korból Kolozsvárra vezet, hol az iparosok oktatása érdekében kezdettől fogva a legelénkebb tevékenységet kifejtett kolozsvári kereskedelmi és iparkamara kerületének csaknem minden városában szervez a kereskedő- és iparos-inasok számára vasárnapi iskolákat, utóbbiak iskoláit rendszeres rajzoktatással kötve össze.

Az alkotmányos korszak.

1868—1880.

A hosszú tél erős jégkérgét a tavasz üde légköre végre megolvasztotta: a nemzeti tespedést új élet követte az ujjáébredés kora.

A közélet minden részében megélnékvült az élet, állam

és társadalom egyesült erővel vette fel a megszakadt fonalat, hogy nemzeti alapon szője tovább a megkezdett munkát.

Előljárt az állam, követte a társadalom.

Az állam, melynek pótolnia kellett mindent, a mit az elmúlt korszakokban elmulasztott, a társadalom, melynek vállalva kellett az állam segítségére sietnie, hogy megosztva a munkát, közös erővel emeljék hazánkat a művelt nyugati államok sorába.

Legégetőbb volt az oktatásügy, melyből ki kellett küszöbölni a német szellemet, hogy helyet adjon annak az erős magyar szellemnek, annak a szilárd, megingathatatlan nemzeti iránynak, mely ma egész oktatásügyünket jellemzi.

A legsürgősebb feladatok egyike volt: *a népoktatási törvény megalkotása* és ezzel szilárd alap megvetése, melyre bizton lehessen tovább építeni.

Az 1868: XXXVIII. t.-czikkben történt tehát erről gondoskodás, melynek keretében megteremtette a törvényhozás egyrészt *a felsőnépiskolákat, másrészt a polgári iskolákat* úgy fiuk, mint leányok számára, mindkettőt erős ipari célzattal.

Maga a törvény megállapítván ezen iskolák tantervét, annak 64. §-ában a felső népiskolák (leányok) számára *kötelezővé teszi a női kézimunkát*, a mit fokozott mértékben tesz meg a polgári leányiskolákkal, melyekben *a rajz* is kötelező tantárgygyá lesz.

Sokkal határozottabban érvényesül ez az irányzat a polgári (fiu) iskoláknál, a mennyiben a törvény 74. §-a kötelezővé teszi *a természettant és vegytant, tekintettel az iparra, kereskedelemre és gazdaságtanra*, továbbá a mezei gazdaság- és ipartant, tekintettel a község és vidéke szükségére.

Végrehajtásra kerülván a törvény, 1869. október havában a vallás- és közoktatásügyi minster kiadja úgy a fiu-, mint leány-polgári iskolák tantervét.

Az előbbiben van többek között:

Könyvviteltan. A VI. osztályban 2 órán. Az egyszerű és kettős könyvvitel alapvonalai, alkalmazva *vagy a gazdaságra, vagy a kereskedelemre.*

Kémia. A IV. osztályban 4 órán. A szervetlen és szerves vegytan alapvonalai kísérleti uton a mezei gazdaságra és az iparra alkalmazva.

Mezei gazdaságtan vagy ipartan. (A vidék szerint) a VI. osztályban 2 óra.

b) Az iparműtanból az állati, növényi és ásványi anyagok ismertetése és feldolgozásáról, ipartelepek és gyárak látogatásával; *ott, a hol mód van benne, a tanulók különféle kézműipari munkákban való gyakorlásával egybekötve.*

Rajz. $4+4+3+3+3+3=20$ óra hetenként. Az I. osztályban szabadkézzel rajzolando geometriai alakok, összefüggésben a geometria tanításával. A II. osztályon kezdve meg van különböztetve a szabadkézi és a geometriai rajz anyaga.

Szabadkézi rajzból: a II. osztályban egyenesvonalu, a III. ban görbevonalu vonalrajzok; itt kezdődik a természet után való rajzolás; a IV. osztályban növények és állatok, éktimények; az V. és VI. osztályban perspektivikus és árnyékolt rajzok.

A geometriai rajz a II. és III. osztályban a geometria tanításával párhuzamosan halad; a IV., V. és VI. osztályban épületek és gépek rajzoltatása; *situációrak.*

Az utóbbiban pedig ott van:

Női kézimunkák. $2+2+2+2=8$ óra hetenként. I. osztály: kötés, bélyegzés; II. osztály: kötés, horgolás, fehér himzés. III. osztály: fehérnemű varrás. IV. osztály: a felső öltöny és fehérnemű szabása és varrása.

Rajz. Csak szabadkézi rajz. Óraszám: $3+3+2+2=10$ óra. I. osztály: vonalrajz. II. osztály: a vonalrajz folytatása; növények és éktimények; állati és emberi alakok ruházattal természet és minta után. A IV. osztályban még perspektivikus rajz szemlélet alapján; tájképek.

Ezekben világosan meg van jelölve a műhely-oktatás iránya, melyet — mint látni fogjuk — később a polgári iskolákkal kapcsolatosan meg is honosít a kormány, a mely azonban egyuttal a legszerencsétlenebb kísérlet is volt hazánkban.

Az állami tevékenység egyébként az állami költségvetésben, illetőleg zárszámadásokban is megjelenik, a meny nyiben a zárszámadások szerint 1868-ban 1000; 1869-ben 3100 forint fordított iparoktatási czélokra, a mi magában véve kevés ugyan, de jelzése azon igen fontos elv érvényesülésének, hogy az iparoktatás szervezése és irányítása állami feladat.

Mennyire fejletlen és kezdetleges volt azonban iparoktatásunk ebben az időben, arra nézve érdekes egy feljegyzés, melyet az 1868. évről találtunk; ¹⁾ t. i. a földmivelés,- ipar- és

¹⁾ Steinacker Ödön: Észrevételek a külföldi és Magyarországon léte-sitendő iparos oktatásról. Budapest, 1871., 5. oldal.

kereskedelemügyi ministerium budgetjében 6000 frt volt felvéve ipari és iparoktatási czélokra, de ezt sem tudták felhasználni.

Mialatt az állam ily irányban működik, elfoglalva az ország egész oktatási rendszerének megállapításával, a társadalom is — élén az országos iparegyesülettel — igen erőteljes tevékenységet fejt ki.

A negyvenes évek mozgalmának sikerén felbuzdulva, agitációt indít az iparos oktatás ügyében, mely az ország összes városaihoz intézett felhívásában nyer kifejezést.

A felhívás — melyet *br. Eötvös József* elnök, *Fest Imre* alelnök, *Keleti Károly* igazgatósági tag s az iparos szaknevelés előadója, végül *Mudrony Soma* titkár irtak alá — következő:

Tisztelt városi közönség!

Az országos magyar iparegyesület alig esvén a szervezkedésen át, első és legkomolyabb teendőjének érzi arra fordítani egész gondját, hogy a hazai ipar fejlődését gátoló akadályok legfőbbikét, az iparos szakoktatás hiányát lehetőleg hárítsa el.

Dönthetlen igazságu áll előtte, hogy az iparos osztály jövőjének egyedül biztos alapja a készség, a szakismeret, s az ezekből fejlődő értelmiség azon foka, mely őt képessé teszi haladni s a versenyző világmozgalmakhoz alkalmazkodva megvédeni, sőt gyarapítani keresetét, vagyonosságát.

Az állam minden ápolása eredménytelen, ha magában az iparosban hiányzik a szellemi alap, mely őt a jobbra való törekvésben buzdítja s jólléte eszközeinek megválasztásában vezérli; valamint hiábavaló a kertész minden igyekezete, ha a keze alatti talajban nem létezik azon erő s anyag, mely a kiszórt magból mosolygó virágot növeszt.

Hazánkban, fájdalom, még az általános emberi nevelés alapról sincs kellőleg gondoskodva, a szakoktatás pedig épen csak főbb intézetekre szorítkozik. Azon ezer és ezer gyermekek ellenben, kik mostoha sorsuk által kényszerítve a népiskolából, vagy ha erre sem tehettek szert, a természeti tudatlanságból azonnal az iparos pályára lépnek, — azon ezer és ezer serdülő ifjak, kik ily iparos tanítványokból mesterlegényekké lettek, — teljességgel nélkülözik az alkalmat, hogy szabad órákban szert tehessenek legalább azon elemi szakismeretre, mely műiparuk okszerű folytatásához okvetlen szükséges és mely nélkül e hon iparos nemzedéke a XIX-ik század második felében emelkedni nem, de sőt megmaradni sem képes.

Busul az ember szíve, ha meggondolja, hány derék, értelmes fő lappang e tömegben, melynek nagyobb része most csak gépileg, minden magasabb öntudat nélkül utánozza mestersége

öröklött fogásait s mely, ha a szellem szikrája felköltetett volna benne, saját osztálya s a közhaza diszére működött volna.

Jövőnket veszélyeztető ezen alapbajon segitenünk kell tehát mielőbb és minden áron, — itt gyors, vállvetett és erélyes munkásság szükséges, — itt nem szabad vesztegelni azon kényelmes hitben, hogy majd segít az állam, ha a népnevelés ügye előkerül. Itt az önszegélyzés elvéhez kell folyamodnunk, nem törődve azzal, hogy kezdetben csak részlegesen segítünk, mert minden egyes csoport, mely azonnal tanul és halad, valódi nyeresmény a közre nézve s a tudatlanság ködét oszlató egy-egy jótékony napsugár. Itt egy szóval tenni kell, rögtön, de tenni okszerűen és haladni erőnkhez mérve.

Az országos iparegylet igazgatósága és képviselő bizottmánya gondosan és higgadtan vette fontolóra a kérdést: mily szakoktatást lehet iparos tanítványaink és segédeink számára létesíteni, mely hazai viszonyainkhoz és anyagi erőnkhez mérve gyakorlati eredményt teremtsen?

Tárgyalásainak eredménye a $\frac{1}{2}$ alatt idemellékelte iskola-tervezet.

Ennek főeszméi következők:

1. Az oktatás csak esti órákban és pedig háromszor hetenkint és vasárnap történjék, hogy a tanítványok köteles teendőiktől a mesterek kárával el ne vonassanak s mégis hetenkint 9 órát nyerjenek önmivelődésükre.

2. Az iskola három osztályu legyen, az első *előkészítő osztály* azok számára, kik népiskolát sem látogattak, tehát írni, olvasni és számolni sem tudnak.

a második *fejlesztő osztály* azok részére, kik az előkészítő folyamat, vagy a népiskolát látogatták, és

a harmadik szorosabban véve *ipari osztály* azok számára, kik a 2-ik osztálybeli oktatásban részesültek.

3-or Az iskolák csak oly városokban állítandók, hol reál-tanodák vagy gymnasiumok léteznek, melyeknek tanárai mérsékelt díj mellett ily ipariskolák vezetését és oktatási ellátását magukra vállalják s melyeknek termei ingyen használhatók.

4-er A tanítás a leggyakorlatibb, legnépszerűbb modorban történjék, mind az számüzetvén, a mi nem szorosabban a tárgyhoz tartozik, vagy a tanítványok felfogási tehetségét felülmulja. Az országos iparegylet saját költségein fog gondoskodni oly iskolakönyvek kidolgozásáról, melyek e kellékeknek megfelelnek.

5. Az ipariskolák fővezetése az országos iparegylet, a felügyelet a helybeli vegyes ipariskolai bizottságot illeti.

6. Az iskolaév végén nyilvános vizsgálatok tartatnak és jutalmak osztatnak ki.

Mi az ily iskolák évi költség-szükségletét illeti, az e részben gondos takarékoszággal tett előirányzat szerint (föltéve azt, hogy teremről, világításról és fűtésről nem kellend gondoskodni) ily iskola az első évben — midőn csak a két osztály működik — 630 frtba, azontul a 3-ik osztálylyal együtt 1200 frtba kerül évenként. Ezen költséghez járulnak első sorban maguk a kebelbeli

összes iparos testületek, második sorban pedig a városi hatóság.

Ezeknek ajánlataihoz csatlakozik az országos iparegyesület saját alapjából nyújtandó évi adománynyal és közbenjár a m. kir. ministeriumnál bizonyos mérsékelt állami évi segély kieszközlése végett.

A t. közönség az előrebocsátottakból meggyőződhetik, hogy az országos iparegyesület terve nagy áldozattal nem jár s mégis üdvös és messzeható eredménnyel bírhat.

S már most legyen szabad őszinte bizalommal járulnunk a tisztelt városi közönséghez azon honfui kéréssel:

1. Méltóztassék e fontos ügyet meleg szeretettel felkarolni s tartandó közgyűlésén bizonyos évi összeget meghatározni, melylyel a város kebelében létesítendő ily 3 osztályu ipariskolának évi költségeihez járulni hajlandó.

2-or Méltóztassék kebelbeli összes iparos testületeit és társulatait, mint a melyeknek javára ezen iskola állittatik, általános gyűlésre meghívni, ennek elnökletére lelkes hatósági tagot kiküldeni s megmagyarázván ezen reájok nézve oly véghetetlen hasznos ügy életfontosságát, azokat fejszólítani, hogy jegyzőkönyvbe foglalt kötelezőleges nyilatkozatot tegyenek, mennyivel fognak ők járulni ily ipariskola évi költségeihez?

Mind a t. városi közönségnek, mind az iparosok nagybecsü ajánlatait kérjük az országos iparegyesületnek haladék nélkül megküldeni.

S ezen kétnemű ajánlatok mennyiségétől fog függni az — hány ilyen ipariskola s mely hazai városokban létesíthető. Az ajánlatok nagysága fogja szabályozni a létesítés helyét és sorozatát, mert az orsz. iparegyesületnek e célra szentelhető évi pénz-ereje még felette korlátolt, az államtól igénylendő s talán nyerendő segélynek pedig hazánk jelen viszonyai közt szintén bizonyos határa levén, az iparosok és városi hatóságok ajánlatai lesznek irányadók arra nézve, hogy az orsz. iparegyesület adománya és a remélhető állami segély hová fordíthatatik legcélszerűbben a végett, hogy e hazában minél több ilyen ipariskola állíttathassék.

Bizunk szent célunkban, bizunk az iparos osztály belátásában és a kebelbeli közhatóságok erélyes gyámolításában, midőn e felszólítást közzéteszszük. Nehány száz forintnyi évi áldozat megteremti minden alkalmas helyen az iskolát és a szellemi gyümölcst, melynek hasznát maga a város, maga az iparos osztály élvezendi. Minél nagyobb arányban terjesztjük ki a hazában az ily népszerű ipariskolák hálózatát, annál bővebben fog az iparos osztályban gyökeret verni az értelmiség s annál derekabbak lesznek a tanítványok és segédek a mesterműhely körül is.

Az emberiség, a haza, a város és az iparos társulatok egyesült érdeke emel szót e magasztos ügy mellett, melynek apostolai vagyunk és leszünk. Ég áldása s polgártársaink tettekben nyilvánuló rokonszenve legyen velünk!

Pesten, 1868. márczius 15-kén.

Az országos magyar iparegyesület elnöksége.

A felhívásban említett iskola-tervezet is elég érdekes és iparoktatásunk fejlődésére nézve sokkal fontosabb, semhogy annak egész terjedelmében való közlését mellőzhetnők. Ezért közöljük is a következőkben:

SZERVEZÉSI JAVASLAT

a Magyarország némely nagyobb városaiban alapítandó ipariskolák számára.

I. Általános határozatok.

1. Az ipariskolák célja azon ipartanulók és segédek elemi vagy további képzése, kik eddig vagy semmiféle oktatásban nem részesültek, vagy pedig a népiskolát járták ugyan, de magasabb tanfolyamot hallgatni alkalmuk nem volt.

2. Ezen cél elérése végett Magyarország nagyobb iparu városaiban ipariskolák állittatnak. Ezen ipariskolák állanak: I. előkészítő osztályból minden oktatást nélkülöző ipartanulók számára; II. fejlesztő osztályból olyanok számára, kik az előkészítő osztályt, vagy valamely népiskolát jó eredménnyel végig járták; végre III. iparosztályból azon ipartanulók és segédek számára, kik a fejlesztő osztályt kielégítő sikerrel látogatták.

3. Magasabb IV. szakiskolák vagy tanműhelyek felállítása iránt az országos magyar iparegyesület fentartja magának külön szervezési javaslat készítését.

II. Tannyelv és tanterv.

4. A tannyelvet az illető ipariskolai bizottság határozza meg.
5. A tantárgyak következők:

A) az előkészítő I. osztályban:

- a) olvasás hetenkint 3 óra;
- b) írás » 3 »
- c) számolás » 3 »

B) a fejlesztő II. osztályban:

- a) az olvasókönyv otthoni tanulmányozásának vizsgálata s az olvasás értelmi oktatása hetenkint 1 óra;
- b) üzleti fogalmazás hetenkint 2 óra;
- c) iparos számtan és könyvezés hetenkint 2 óra;
- d) szabad kézrajz hetenkint 2 óra.

C) az iparos III. osztályban:

- a) népszerű vegytan, mechanika és természettan, együttesen hetenkint 3 óra;
- b) a nemzetgazdaság alapfogalmai hetenkint 1 óra;
- c) földrajz, tekintettel az iparviszonyokra, hetenkint 1 óra;

- d) a technologia alapvonalai hetenkint 1 óra ;
- e) szabadkézi és mértani rajz hetenkint 2 óra ;
- f) mintázás hetenkint 1 óra.

6. A vallásbeli oktatás mind a három osztályban az ipar-tanoda körén kívül, vasárnap délelőttre esik.

III. Az iskolai év.

7. Az iskolai év a népiskola, illetőleg reáltanoda vagy gym-nasium iskolai évével együvé esik.

IV. A tanidő.

8. A tanidő vasárnaponként délután 2—5, háromszor heten-kint pedig estve 7—9 óráig határozatik meg.

V. Az órák beosztása.

9. Az előadási tárgyak tanóráit az ipariskolai bizottság az illető tanárokkal és tanítókkal együtt állapítja meg.

VI. Tankönyvek.

10. Használatba veendő könyvekül az illető osztályokba következő, az orsz. m. iparegyesület által kiadandó tankönyvek ajánlatnak :

Az I. osztályba: olvasókönyv I. rész. Számтан I. rész.

A II. osztályba: olvasókönyv II. rész. Számтан II. rész.
Rajzminták.

A III. osztályba: természettan. Vegytan. Erőműtan.
Földrajz. Nemzetgazdaság. Erőműtani és vegytani technologia.
Rajz- és mintázati minták.

VII. Taneszközök.

11. Az ipariskola számára szerzett taneszközök azon taninté-zeteknél őriztetnek, melyekkel az ipariskolák kapcsolatba hozattak. E taneszközök az ipariskola tulajdonát képezik, de az országos magyar iparegyesület beleegyezése nélkül el nem idegeníthetők.

VIII. Tanulók.

12. Az iskolai év kezdetéről a város iparosai és iparos testületei az ipariskolabizottság által értesítendők. Azonkívül a fölvétel helye és napja lapok útján vagy falragaszok által is közzéteendő.

13. A fölvétel iránti bejelentés az ipariskola közvetlen veze-tésével megbízott igazgatónál vagy főtanítónál történik.

14. A fölvételre jelentkező ipartanulók egy, csak aláírandó lapon az illető mester vagy iparvezető azon nyilatkozatát kötele-sek bemutatni, hogy őket az ipariskola látogatásában nemcsak gátolni nem, hanem szorgalmas látogatására ösztönözni fogja.

15. A fejlesztő osztályba való fölvételhez a népiskola vagy

előkészítő osztály látogatását igazoló bizonyítvány szükséges. A kik még semmiféle iskoláztatásban nem részesültek, az előkészítő I. osztályba sorozandók. Az iparos III. osztályba való fölvételre csak a fejlesztő II. osztály sikeres látogatásáról szóló bizonyítvány vagy hasonló vizsga jogosít.

16. Bármely osztályba való fölvéteihez a 14. alatt említett mesteri nyilatkozat szükséges, mely a tanuló rendes kilépéseig az igazgatóságnál őriztetik, a mester változásakor pedig újolag bemutatandó.

17. Egyenközü tanfolyam (Parallel-Curs) megnyitásához az ipariskolai bizottság útján az országos magyar iparegyesület helybenhagyása szükséges.

IX. Az iskolai fegyelem.

18. A közvetlen iskolai fegyelmet az illető tanár vagy tanító kezeli.

19. Rendetlenségek, vagy a tanórák alatti és általában az ipariskolán belül fölmerült zavaró magaviselet esetén a tanár az illető mesterrel egyetértőleg jár el.

20. A legnagyobb büntetésül az iskolából való végleges kizárás tekintendő. Ezen büntetés egyébiránt csak az iskolai bizottság közbenjöttével szabható ki.

X. Nyilvános vizsgák.

21. Minden iskolai év végével nyilvános vizsgák tartatnak.

22. A vizsgák célja: az ipariskolák sikeres működését nyilvánossá tenni.

23. A nyilvános vizsgák alkalmával díjak osztatnak ki. A díjak megszerzéséből netán eredő fölös költségek, szükség esetén, az országos magyar iparegyesület helybenhagyásával, általa fedezendő.

24. A díjak odaitélése az ipariskolai bizottságnak évenként a tanári testület közbenjárása mellett az iskolai év befejezése előtt tartandó ülésén történik. A díjak kiosztása a vizsgát napján nyilvánosan eszközlendő.

25. A napokat, melyeken a nyilvános vizsgák tartatnak, az ipariskolai bizottság határozza meg.

26. A nyilvános vizsgáktól csak az iskolai bizottság határozata folytán menthetők fel némelyek.

XI. Bizonyítványok.

27. Az iskolai év végén minden tanulónak az általa kiérdemelt sikernek megfelelő bizonyítvány szolgáltatik ki. E bizonyítványban kitüntetendő az is, vajjon az általános iskolai szabványokhoz mikép alkalmazkodott magaviseletével.

28. A bizonyítványok kiállításához szükséges mintákat az orsz. magyar iparegyesület szolgáltatja, alakjokat is meghatározván.

XII. Az ipariskola felügyelete és igazgatása.

29. Az ezen szervezési határozat értelmében keletkezett ipariskolák legfőbb felügyelete, a kormány főfelügyeleti jogának csonkítása nélkül az országos magyar iparegyesületet illeti. Az egyes iskola különleges felügyeletét az illető helyi ipariskolai bizottság gyakorolja. A helyi ipariskolai bizottság a városi képviselők által választott 1, továbbá az iparostestületek 1, a testületeken kívül álló iparosok 1, a gyáripár 1, az illető tanintézet (reáliskola, gymnasium vagy népiskola) tanártestülete 1 választott képviselőjéből, végre az orsz. m. iparegyesület által kijelölt egyik helyben lakó tagjából s így összesen 6 tagból áll, kik saját kebelökből választanak maguknak elnököt. Tagjainak joga van a tanításon bármikor jelen lenni s észrevételeiket s a tanmódot, valamint a tanulókkal való bánásmódot illető kívánalmaikat az igazgatóval és tanárokkal magánúton közölni.

30. A tanításba vagy fegyelembe való közvetlen beavatkozás azonban semmikép sem illeti a bizottsági tagokat.

31. A bizottsági tagok kötelessége a tanárokat az ipariskolákat illető működésükben támogatni.

32. A bizottság feladata az ipariskola gyakorlati szükségait észlelni, az országos magyar iparegyesületnél érvényre segíteni, melynek évenként részletes jelentést tenni tartoznak.

XIII. Az igazgatóság.

33. Az ipariskola közvetlen vezetése azon tanintézetek igazgatóit vagy főtanítóit illeti, kikkel közvetlen kapcsolatban vannak.

XIV. A tanári testület.

34. Azon intézet tanárai és tanítói, melylyel az ipariskola kapcsolatban van, ha ez iskolában tanítanak, képezik az igazgatóval együtt az ipariskola tanártestületét.

35. Számukra az ipariskolákban is azon befolyás biztosittatik az ipariskolára és tanulóira, melyet ez irányban saját intézetökben gyakorolnak.

36. A tanulókkal való egységes bánásmód elérése végett havonként tanári értekezletek tartatnak, melyeken valamennyi az ipariskolát érdeklő ügyek szóba hozhatnának.

37. Az ipariskolai bizottságnak szabadságában áll, hogy egyik tagját az értekezleteken való részvétel végett kiküldje, valamint saját üléseibe is meghívhatja az ipariskola igazgatóját, vagy tanárait. Mind a bizottság küldöttje a tanárok értekezletén, mind a tanárok a bizottsági ülésekben csak tanácskozási szavazattal bírnak, kivéve a tanári testület állandó képviselőjét, ki egyuttal bizottsági tag.

38. Kivétel továbbá a díjak odaitélése végett évenként tartandó közös ülés, melyen szintén az ipariskolára vonatkozó bármely ügy is szőnyegre kerülhet.

39. A tanári testület havi értekezleteiről fölvett jegyzőkönyv.

vek a bizottsághoz terjesztendők, mely irántuk vagy saját hatás-körén belől intézkedik vagy pedig az országos m. iparegyesülethez tesz jelentést.

XV. Az igazgatók, tanárok és tanítók választása.

40. Az igazgató, tanárok és tanítók választása, azon tanintézet tanárai testületéből, mely intézettel az ipariskola illető osztálya vagy osztályai kapcsolatban vannak és az ipariskolai bizottság javaslatára az országos m. iparegyesületet illeti.

41. Ugyanaz választja hasonló javaslat alapján a tanárt akkor is, ha valamely tantárgy az illető tanintézetnél elő nem adatik.

42. Az igazgatókat illetőleg, ha az ipariskola vezetését átvállalni nem akarnák, az országos m. iparegyesület az illető bizottság jelentésének alapján azon hatósággal értekezik, mely alá az illető tanintézetek gazdasági és közigazgatási tekintetben tartoznak.

43. Az igazgatók, tanárok és tanítók választása, valamint a szolgálatok igazolása okmányilag az országos m. iparegyesület részéről történik.

XVI. Díjazás.

44. Az ipariskolák közüli fáradozás jutalmául minden iskolai évre jár:

I. Az igazgatásért.

1. A középiskolák igazgatóinak, ha két osztály van, alájok rendelve 80 frt, egy osztályért 60 frt.

2. A népiskolák főtanítóinak két osztályért 50 frt egyért 30 frt.

II. Minden egy óra tanításért.

1. A középiskolák tanárainak vagy tanársegédeinek 1 frt.

2. A népiskolák tanítóinak vagy segédtanítóinak 60 krajczár.

III. Az iskolai szolgálatért.

Az iskolai szolgának egész évre 15 frt.

45. Ezen díjakat negyedévi részletekben utólag utalványozza az ipariskolai bizottság az illető ipariskolai alapból.

Az utolsó negyed tiszteletdíja az iskolai év végével szolgáltat ki.

Milyen eredménye volt ezen nagy arányu mozgalomnak, arra nézve — fájdalom — hiányoznak a pontos adatok.

Annyit szórványosan megjelent adatokból tudunk, hogy a városok legnagyobb része örömmel üdvözölte az iparegyesület kezdeményezését, de az öröm nagyobbára csak jegyzőkönyvi határozatokban nyilvánult, nagyon kevés városa volt az országnak, a hol a lelkesedésnek eredménye is lett. Sajátságos,

hogy ott látjuk ezt, a hol legkevésbé hinnők, a nagy Alföldön, a hol pl. Kecskemét városa közös rajztermet nyit az iparos ifjuság számára és az inasok oktatására vasárnapi iskolát szervez.

A mozgalom — egyidőre legalább — ébren tartja a társadalmat, az érdekeltség foglalkozik ezekkel az ügyekkel, a mit többek között az is bizonyít, hogy 1869. január hó 12-én a miskolczi általános ipartársulat kérvényt intéz a képviselőházhoz, melyben ipartörvény alkotását sürgetve, kéri, hogy »rendeltessenek real- és kötelező vasárnapi iskolák, állami segélylyel«; ezt bizonyítja továbbá a kecskeméti iparosok egylete is, mely a felállítandó ipariskola alaptőkéjeül összes rendelkezése alatti 1000 frt vagyonát alapítványképen adományozta aképen, hogy ezen tőkét maga kezelendő ugyan az ipartestület, de egy felállítandó ipariskola megnyitásától kezdve ezen alapítványának 5% kamatait örök időkre fizetendő; ha pedig az egylet feloszlanék, akkor ezen összeget nevezett iskola rendelkezésére bocsátandja, úgy hogy ez az alapítványok sorában a »Kecskeméti Iparosok Egylete«-nek nevét viselje és soha más célra fordítható ne lehessen.

Mig egyes városokban az iparosok ekként tanácskoznak, az alatt az országos iparegyesület 1869. márczius hó 7-én nyitja meg első ipariskoláját Pesten a belvárosban, melyet csakhamar követ a terézvárosi és a budai hasonló iskola szervezése, melyek 1869. október hónapban nyíltak meg, mig végre 1871. márczius hónapban a József-, Ferencz- és lipótvárosi iskola is megnyílt.

Az állam — a volt földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi ministerium révén — anyagi támogatásban részesítette az iparegyesület kezdeményezését, a mennyiben az 1868-ban 1000, 1869-ben 3100, 1870-ben 5290 frt segélyt engedélyezett részére.

Mindhárom iskola egyelőre két osztálylyal nyílt meg, csak a belvárosi kapott az 1869 október havában III. osztályt is.

Az 1869—71-ben fennállott négy ipariskola látogatottságáról részletes adataink vannak, melyeket az alábbiakban ismertetünk:

A beírt tanulók mesterségük szerint	1869. nyári félév	1869—70. téli félév				1870—71. év				
	Bel- városi I—II. osztály	Bel- városi	Térz- városi	Budai	Összesen	Bel- városi	Térz- városi	József- városi	Budai	Összesen
		I—III	I—II.	I—III		I—II.				
							osztály		osztály	
Kovács	6	1	11	1	13	1	3	1	—	5
Könyvkötő	5	5	2	4	11	3	3	—	3	9
Kötélgyártó	—	1	—	—	1	—	—	1	1	2
Kútszináló	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—
Kocsifényező	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Kosárkötő	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Lakatos	12	15	77	23	115	10	102	11	37	160
Lánczkovács	—	—	2	—	2	—	2	—	—	2
Mázoló	—	—	2	—	2	—	5	2	1	8
Mészáros	37	6	3	1	10	2	2	7	1	12
Mintakészítő	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Műszerész	—	—	—	2	2	—	—	—	2	2
Molnár	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
Női szabó	2	1	—	—	1	1	—	—	—	1
Nyerges	5	4	—	—	4	3	1	—	—	4
Nyomdász	50	1	3	3	7	2	5	3	3	13
Órás	—	—	6	1	7	—	3	—	—	3
Ostorcsináló	—	—	—	—	—	—	1	1	—	2
Platirozó	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Paplanos	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—
Paszomántos	3	—	4	—	4	—	5	—	—	5
Porcellánfestő	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—
Puskaműves	3	—	6	—	6	—	4	2	—	6
Rézműves	—	—	6	—	6	2	4	—	—	6
Rézöntő	—	—	4	—	4	—	—	1	—	1
Sütő	1	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Szőnyeges	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Szűcs	3	—	3	—	3	1	2	—	—	3
Szabó	19	13	5	1	19	19	7	3	—	29
Szobafestő	—	1	1	1	3	—	—	—	—	—
Szerkovács	—	—	3	—	3	1	—	—	—	1
Sebész	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Szűgyártó	4	6	—	—	6	9	—	—	—	9
Takács	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—
Timár	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Tollfestő	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Üveges	2	—	—	1	1	1	—	1	1	3
Varga	7	5	—	—	5	2	—	—	—	2
Vasöntő	—	3	3	1	7	—	19	—	22	41
Vas-sodronyozó	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—
Vas- és rézesztergá- lyos	—	15	9	—	24	2	8	—	—	10
Vonalozó	—	—	—	3	3	—	—	2	1	3
Zongoraműves	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Ezekből az adatokból, melyek a főváros akkori ipari viszonyairól is némi képet nyújtanak, kitűnik, hogy ezeknek az iskoláknak látogatottsága aránylag elég kedvező volt, jól-lehet természetesen sokkal nagyobb volt az inasok száma azoknál, kik az iskolába jártak.

Minthogy pedig a vasárnapi iskola látogatása akkor még kötelező volt, a vallás- és közoktatásügyi minister 1869. január hó 13-án 23.777. sz. a. elrendelte, miszerint a jelzett ipariskolákba járó inasok a vasárnapi iskola látogatása alól fölmentessenek, felhatalmazva ugyanekkor ezen ipariskolákat arra, hogy — a mennyiben az 1868. évi XXXVIII. t.-cikknek a magániskolákra vonatkozó rendelkezéseit teljesítik — bizonyítványokat is állíthassanak ki.

Ezen iskolák fentartásához hozzájárultak:

A földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi ministerium, évenként emelkedő segélylyel; Pest sz. kir. városa évi 600 forinttal, melyet 1871-ben évi 1800 frtra emelt; Buda szab. kir. fővárosa évi 300 frttal; a Pest-külvárosi takarékpénztár évi 50, a pesti szűcstestület 5 évre évi 50, a pesti bognár-testület évi 10, a pesti szerkovács-testület évi 10, a pesti fehérsütő testület évi 40, a pesti arany- és ezüstműves és czipész-testület évi 20—20, a pesti szabótestület 50 frttal, a pesti első magyar iparbank 300 frttal, míg az első hazai takarékpénztár 800 frtnyi alapítványnyal.

Ezenkívül volt az iparegyesületnek külön ipariskolai alapja.

Az iskolák fentartási költségeire nézve rendelkezésünkre állanak az 1870/71. tanévre vonatkozó adatok, melyekből kitűnik, hogy ezen tanévben *felszerelési tárgyakra* 107 frt 13 krt, *igazgatók, tanárok és iskolai szolgák* fizetésére a belvárosi iskolánál 886 frt, a terézvárosi iskolánál 1150 frt, a józsefvárosi iskolánál 366 frt és a budai iskolánál 742 frt, összesen tehát 3160 frt; nyomtatványokra 44 frt 30 krt; jutalmazásokra 121 frt 87 krt; »apróbb tanodai kiadás«-okra 269 frt 21 krt, összesen tehát 3536 frt 34 krt igényelt a négy iskola fentartása, a mi elég szerény.

Visszatérve ezen iskolák látogatottságára és fentartási költségeire, ezekre nézve a következő adatokat közölhetjük: ¹⁾

Év	Hány kerületben	Hány osztály	Hány tanuló	A költségek összege
1869	1	2	271	1.927·12
1869—70	3	7	558	2.868·50
1870—71	4	9	847	3.536·37
1871—72	6	13	1.624	6.858·27
1872—73	7	14	1.510	6.706·91
1873—74	6	15	1.396	7.307·75
1874—75	7	17	1.609	8.371·61
1875—76	7	17	1.347	7.469·42
1876—77	7	15	1.372	8.222·59
1877—78	7	22	1.455	8.735·72
1878—79	7	22	1.386	8.323·91
1879—80	7	22	1.325	8.566·10
1880—81	7	27	2.073	10.302·64
1881—82	7	27	2.053	11.057·85
1882—83	7	29	2.060	12.451·85
1883—84	7	29	2.176	15.557·87
1884—85	7	30	2.541	13.423·50
1885—86	7	30	2.510	19.043·64

Azon 18 év alatt tehát, mely alatt az iparegyesület ezen iskolákat kezelte, tanulóinak száma 271-ről 2.510-re, költségei pedig 1027 frt 12 krról 19.043 frt 64 krra emelkedett. Oly eredmény, melyre az iparegyesület büszkeséggel tekinthet vissza.

Alig hogy ezek az iskolák működésüket megkezdették, az iparegyesület megfelelő tankönyvekről is gondoskodott, melyek »Országos magyar iparegyesületi tankönyvek« címe alatt már 1870-ben megjelentek. E könyvek következők voltak:

Olvasókönyv, I. rész, írta Péterfy Sándor.

Olvasókönyv, II. rész, írták Batizfalvy István, Mauritz Rezső, Péterfy Sándor és Torkos László.

Ugyanaz német nyelven, Steinacker Gusztáv átdolgozásában.

Számтан, írták Kerekes József és Mauritz Rezső.

Kis földleírás, írta Hunfalvy János.

*A társadalmi gazdaságtan vázlat*a, írta Mudrony Soma.

¹⁾ Gelléri Mór: Ötven év a magyar ipar történetéből. Budapest, 1892. 360. old.

1870-ben ismét erős állami tevékenységet látunk.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter kiküldi Horváth Ignác műegyetemi tanárt »a külföld alsóbb szakiskoláinak, valamint ugyanott az ipartanodák szervezésének tanulmányozására, különös tekintettel honi viszonyainkra«, — a ki ezen tanulmányáról külön munkával számolt be: »Az iparos oktatás Bajorhonban, tekintettel honi viszonyainkra«. (Budapest, 1879.)

Ugyanekkor tárgyalásokat kezdeményezett nevezett miniszter Szeged város közönségével »egy részleges ipartanoda« felállítása ügyében, elhatározva, hogy egy »tökéletes ipartanodát« minél előbb Budán fog létesíteni.¹⁾

Sem a »részleges«, sem a »tökéletes« ipartanoda azonban akkor nem jött létre.

De nemcsak Horváth Ignácot küldötte ki báró Eötvös József akkor külföldre, hanem Szakkay József kassai reáliskolai tanárt is »gépészeti szakismeretek szerzése végett«.

Ez meglátogatta utjában a német, francia, angol és belgiumi nevezetesebb ipariskolákat. Különösen magára vonták figyelmét Belgiumban a tournay-i és Franciaországban a chalons-sur-marne-i gépészeti ipariskolák.

Mihelyt hazatért utjából, egy ily iskola felállítására kormányi engedélyt kért s azt *gépészeti felsőbb ipartanoda* cím alatt Kassán — mint magánintézetet — 1872. október havában meg is nyitotta, ezzel megalapítva a mai kitűnő kassai állami ipariskolát, mely a hazai iparnak eddig annyi kitűnő szakembert nevelt.

Visszatérve azonban az 1870. évre, még két nevezetés momentumot találunk.

Az egyik, midőn 1870. július hó 15-én a vallás- és közoktatásügyi miniszter szabályrendeletet adott ki, mely elrendeli, hogy *a tanítónők kötelesek a női kézimunkák készítésének módjából is vizsgálatot tenni*, miáltal egységes rendszert akart behozni a női kézimunka-tanításba.

A másik az 1871. évi költségvetés képviselőházi tár-

¹⁾ Horváth János: Az iparos-oktatás Bajorhonban, tekintettel honi viszonyainkra. Budapest, 1874. 6. old.

gyalásakor felmerült javaslat, mely szerint jövőben a *gazdasági, ipari és kereskedelmi szakiskolák*, melyek eddig a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister ügykörébe tartoztak, a vallás- és közoktatásügyi minister ügykörébe helyeztessenek át.

Ez azonban egész teljességében nem érvényesült soha, az inas-iskolák és a kereskedelmi szakoktatás tényleg át is mentek a vallás- és közoktatásügyi tárcza ügykörébe, de a tulajdonképeni ipari szakoktatás továbbra is azon tárcza ügykörében maradt, melyhez természetesen tartozott.

Ugyanez a ministerium 1871. augusztus hóban szélesebb körű szaktanácskozmányt hívott egybe az ipari szakoktatás kérdésében. A szaktanácskozmány tárgyalásának alapjául az országos iparegyesület által előterjesztett részletes tervezet szolgált, melynek főbb elveit a tanácskozmány magáévá tette, kimondva egyúttal *egy állandó ipariskolai közeg (bizottság vagy tanács) alakításának szükségét*, mely álljon a földművelés-, ipar- és kereskedelem-, valamint a vallás- és közoktatásügyi ministerium képviselőiből, továbbá az iparegyesület, a műegyetem és az orsz. rajztanoda ¹⁾ kiküldötteiből.

Kimondotta továbbá a tanácskozmány, hogy szükségesnek tartja az inasok rendszeres oktatására szolgáló inasiskolák szervezését, még pedig előbb általános irányban, de mihelyt a népoktatási törvény teljes életbeléptetése után az iparba lévő ifjak megfelelő elméleti képzettséggel fognak birni, *az esti ipariskolák szakszerű irányban tovább fejleszteniük lesznek*. A szervezendő inas-iskolák minta-szabályzatának kidolgozása a szervezendő ipariskolai állandó bizottságnak tartatott fenn.

Hosszabb eszmecsere tárgyát képezte ezen szaktanácskozmányon »a felsőbb ipariskolák« kérdése, melyre nézve egyelőre csak elvileg mondatott ki, hogy »a mennyiben az az iparos osztályt a külfölddel való versenyképesség fokára

¹⁾ Ennek nyomára sehol sem akadunk, ha csak a fővárosi iparrajziskola nem értetett alatta, avagy, a mi még valószínűbb, az ugyanazon időben létesült mintarajztanoda, a mai rajztanárképző-intézet.

emelni mulhatatlanul szükséges, az erre szolgáló magasabb ipariskolákat életbe léptetni állami kötelesség».

Ezen megállapodások után az enquête számitásokat tett az esti inas-iskolák szervezésével járó költségekről, valamint tárgyalása körébe vonta a költségek fedezésének kérdését is.

Az elsőre nézve alapul vette a tanácskozmány az országos iparegyesület budapesti ipariskoláinál szerzett tapasztalatokat s feltételezve, hogy a nagyobb vidéki városokban hasonlóak a viszonyok, egy-egy ily iskola évi fentartási költségét — az 500—700 frtra rugó első berendezési költségen felül — 1000 frtban állapította meg.

Sokkal nehezebb volt a második kérdés eldöntése. E tekintetben a szaktanácskozmány arra az álláspontra helyezkedett, hogy a fentartási költségek viselésébe bele kell vonni úgy az érdekelt iparosokat, mint az illető városokat, de mindenek fölött az államnak kell a terhek nagyobb részét — legalább kezdetben — viselnie.

Végül kiszemelte a szaktanácskozmány azokat a városokat, hol ily inas-iskolákat a lehető legrövidebb idő alatt szervezni kellene, nevezetesen kijelölve Budapesten kívül: Arad, Brassó, Debreczen, Fiume, Győr, Kassa, Kecskemét, Kolozsvár, Miskolcz, Nagy-Kanizsa, Nagyvárad, Nagy-Szeben, Pozsony, Selmeczbánya, Szabadka, Szeged, Székesfehérvár és Temesvár városokat.

Ennek a szaktanácskozmánynak határozatai — bár nagyobb részükben csak évek mulva kerültek realizálásra — mélyen belevágnak iparoktatásunk fejlődésébe és minthogy a későbbi fejlődés rendjén az itt hangoztatott elvek érvényesülnek is, nem lesz talán felesleges közölni azt a tervezetet, melyet az orsz. iparegyesület az értekezlet elé terjesztett és melyet az — mint említők — főbb elveiben magáévá is tett. — Annál inkább kell ezt közölnünk, mert magának az enquête-nak jegyzőkönyve elveszett és így ez az egyedüli, mit ezen fontos tanácskozmányból megmenthetünk.

Ez a tervezet következő:

I. Az ipariskolák összefüggése az egész közoktatás rendszerével.

Magától értetik, hogy az iparosoktatás, mint az egész közoktatásügynek egyik speciális ága, oly módon szervezendő, hogy az általános közoktatás rendszerébe ne ütközzék, a népiskolai oktatás rendszerét fogadván el alapjául, miért is szükséges, hogy az iparosoktatás a létező tanintézetekre való tekintettel állapításuk meg.

De másfelől bizonyos lévén az is, hogy az ipariskoláknak a létező iparviszonyokhoz kell alkalmazkodniok, szükséges, hogy az ipariskolai szervezet megállapításánál figyelembe vétnessenek a tanoncok foglalkozási viszonyai, előképzettségi foka stb.

Ezen adott viszonyok képezik azon korlátokat, melyek között az ipariskoláknak a céljuk elérésére vezető utakat és módokat meg kell választani és melyeken belül működésüket szabadon kifejthetik.

II. A hazánkban megállapítandó ipariskolai szervezet vázlata.

Ha ismerjük az ipariskolák mozgathatási körét és ha tisztában vagyunk azon *céllal*, mely felé az ipariskoláknak törekedni kell, a hazánkban életbeléptetendő ipariskolai szervezet önként kijelölődik.

Az ipariskolák célja iparososztályunkat oly ismeretekkel és képességekkel ellátni, melyek annak termelőképességét egy fokra emelik a nyugati művelt államok iparosaiéval.

Közelebbről részletezve: a cél az, hogy az iparban *gyakorlatilag foglalkozó* ifju arra képesíttessék, miszerint saját iparágában a korral előre haladhasson, miért is az általános elemi és különös szakbeli elméleti ismereteknek oly összegét kell nyújtani, melynek alapján a leendő iparos folyvást tovább haladhasson.

Némely iparágakra és illetőleg az iparnak némely munkáágaira nézve ez ismeretek *nem épen nagyon tetemesek*, úgy, hogy azokat a gyakorlati tanonczkodás *mellett* is bátran el lehet sajátítani.

Más iparágakra nézve azonban vagy illetőleg más munkáágakra (üzletvezetők, önálló vállalkozók) nézve mai nap már oly előismeretek szükségesek, melyeket úgy mellékesen elsajátítani alig lehet.

Ily esetekben a leendő iparosnak néhány éven át idejét egészen vagy legalább legnagyobb részben a tanulmányra kell fordítania.

De minthogy az iparos ifjú épen azon időben, midőn a tudományos alap megszerzésére legfogékonyabb, a kézbeli ügyesség kifejtésére is legképesebb, ezen egy-két éven át sem szabad a gyakorlati foglalkozást szüneteltetnie. Ennélfogva az ipariskolai szervezetnek úgy kell megállapítva lenni, hogy az iparos ifjunak azon néhány év alatt is, midőn magát egészen tudományos ki képeztetésének szenteli, alkalma legyen a gyakorlati foglalkozásra, sőt épen oly foglalkozásra, mely gyakorlati kézbeli ügyességét *rendszeresen* kifejti. Szükséges ez már csak azért is, mert ha

iparunkat gyorsan akarjuk a külföldi ipar színvonalára emelni, nem szabad megelégednünk a kézbeli ügyesség oly primitív kifejtési módjával, minőt az országban létező műhelyek nagyobb része nyújt.

Ezekből folyólag az ipariskoláknak két kategóriáját kell életbeléptetni.

I. Három évi folyamokból álló alsó *esti ipariskolákat* oly tanulók számára, kik gyakorlatilag valamely iparágban foglalkoznak, a nélkül, hogy azon elemi és szakbeli ismeretekkel bírnának, melyekre iparukban való sikeres előmenetelők czéljából multhatlanul szükségük van.

Ezen esti ipariskolákra nézve az iparegyesület által kidolgozott szervezési szabályzat szolgálhat alapul, mely a helyi viszonyokhoz és különben is az annak nyomán életbeléptetett iskoláknál gyűjtött tapasztalatokhoz képest egyes részletekben módosítható.

Szükségesnek látszik azonban, hogy ezen iskolákra nézve az ipartörvény határozottan kimondja a *tankényszert*.

Életbeléptetendők lesznek:

II. *Magasabb ipari tanfolyamok* részint folytatásul az esti ipariskoláknak, részint nappali folyamban az iparosoknak szabadon választandó kiképzésére.

Ezen iskolák a rendes tanulónak egész idejét elfoglalnák, de rendes tanulók mellett rendkívüli tanulók is hallgathatnák a nappali előadásokat, vagy azoknak némelyikét; és hogy addig is, míg az iparososztály tagjai teljesen beleélnék magukat azon szokásba, hogy kiképeztesüket ezen iskolákhoz idomítsák, minél több oly ifjú iparos, ki már életpályáján némileg előrehaladott, szintén élvezhesse a tanodák előnyeit, a legfontosabb tantárgyak *este is* előadandók lennének, azok számára, kiknek viszonyai nem engedik a nappali előadások hallgatását.

Rendes tanulókul felveendők volnának mindazok, kik az esti ipariskola három évi tanfolyamát sikeresen bevégezték.

Felveendők volnának továbbá mindazok, a kik az alreáliskola, algymnasium vagy polgári iskola sikeres bevégezése után valamely iparágban 1—2 évig gyakorlatilag foglalkoztak.

Felveendő továbbá bármely iparossegéd, ki a felvételi vizsgát letenné.

A kik a fentebbi kellékek egyikét sem mutatnák ki, az esetleg életbeléptetendő *előkészítő tanfolyamba* utaltatnának.

Ezen magasabb tanfolyamokkal kapcsolatban háromrendbeli tanműhelyek volnának létesítendők:

- a) a mechanikai,
- b) a vegyészeti,
- c) az építészeti szakra.

Ugyanezen három szak szerint *egyes tantárgyak külön* adatnának elő az illető tanulónak. A legtöbb tantárgyat azonban együttesen hallgatnák a különféle szakokhoz tartozó vagy szakokra készülő iparos ifjak.

A két évi — vagy az előkészítő folyammal három évi — folyamban következő tantárgyak volnának előadandók:

I. Általános tantárgyak.

1. Magyar nyelv és üzleti irány.
2. Alkalmazott számtan egész kiterjedésében.
3. Könyvvitel.
4. Alkalmazott mértan.
5. Általános és alkalmazott természettan, vegytan, erőműtan, gépisme.
6. Természetrész, földtan.
7. Történelem, különös tekintettel az ipar fejlődésére.
8. Az alkotmány, alap- és szakbavágó törvények ismertetése.
9. Földrajz, különös tekintettel az ipar viszonyaira és az ipart érdeklő legfontosabb statisztikai adatokra.
10. A nemzetgazdaság főbb tanai.
11. Mértani rajz.
12. Szabadkézi rajz.
13. Mintázás.

II. Különös tantárgyak.

A) A mechanikai szakban.

1. Gépészeti szerkesztéstan és géprajz.
2. Mechanikai technológia.
3. Gyakorlati működés a felállítandó mechanikai tanműhelyben.

B) A vegyészeti szakban.

1. Ipari vegytan.
2. Vegyészeti technológia.
3. Gyakorlati működés a vegyészeti tanműhelyben.

C) Az építészeti szakban.

1. Díszítményrajz, vonalrajz, fekvényrajz és tervezés (költségvetési számításokkal együtt).
2. Építéstan (anyagismével együtt).
3. Működés a tanműhelyben.

Ha ezen ipariskolai szervezet életbe lépne és az ország minden jelentékenyebb városában egy vagy több *esti és vasárnapi ipariskola*, azonkívül pedig az országban egyelőre 3—4 magasabb ipariskola létesítenék, az iparospályára lépő ifjak körülbelül következő módon nyernék kiképeztetésüket.

Az ipartörvényjavaslatnak azon pontja értelmében, mely szerint iparostanulóul csak olyanok vétethetnek fel, kik kellő elemi oktatásban részesültek, a gyermekek már a szükséges elemi ismeretekkel bírva, mintegy 12 éves korukban mesterségbe lépének, s mint iparostanonczok kötelezve lennének a három évi tanfolyammal bíró esti iskolát látogatni, hol is egyrészt elemi ismeretüket tovább fejlesztenék, másrészt rajzban és az iparos haladásra multhatlanul szükséges egyéb szakismeretekben legalább annyira haladhatnának, hogy majdan az önképzés további eszközeit sikerrel használhatnák.

Ha a tanulók nagy része ezentul nem folytatná is tanulmá-

nyait, az ilyen közönséges ipari munkások vagy segédek jóval magasabb színvonalon állnának mégis, mint jelenleg.

A ki azonban magasabbra akarna emelkedni, a magasabb ipari tanfolyamok hallgatójává lenne, és pedig — ha vagyoni viszonyai nem engednék azt, hogy rendes hallgatóvá legyen — *rendkívüli hallgatóvá*, s mint ilyen 3—4, sőt több éven át lassan-lassan szép ismereteket gyűjthetne.

A kik ellenben nem lesznek arra utalva, hogy mintegy 15 éves korukban önmaguk keressék kenyerüket, rendes hallgatókká lesznek és két évi, illetőleg három évi szorgalmas tanulás után, mintegy 18 éves korukban a magasabb ipartanfolyamokból kikerülván, mind a tudományos és szakbeli ismereteknek, mind a kézbeli ügyességnek oly mértékét fogják bírni, mely őket pályájukon versenyképessé fogja tenni a külföld iparosaival.

Megtörténhetik azonban (sőt vagyonosabb iparosok gyermekeinél valószínűleg szabályszerűleg meg fog történni), hogy a gyermek az elemi iskolák bevégzése után reáliskolába vagy gimnasiunba, vagy polgári iskolába fog járni 3—4 évig, s azután 14—15 éves korában egy-két évre ipari gyakorlatra fog menni, s azután 15—16 éves korában a magasabb ipari tanfolyamba fog lépni, melyből kikerülván, a gyakorlatot mindaddig folytatandja, mig nem önálló ipart kezdhet.

Miután a magasabb ipariskola hallgatói, ha tanulmányaikat sikeresen végezték, kielégítő mennyiségű elméleti ismereteket szerezhhetnek, absolutoriumféle bizonyítványt nyerhetnének, melyre nézve óhajtandó, hogy őket az *egy évi önkéntes* katonáskodásra jogositva, vagyis az 1865/8. évi XL. t.-cz. 21. §-a rájuk alkalmaztassék, mi ha megtörténik, el lesz enyhésztetve egyik fontos ok, mely iparunk óriás kárával a legjobb erőket ezen pályától visszatartóztatta.

* * *

A fentebbiekben vázolt ipariskolai szervezetnek kiegészítését képezhetnék, sőt kell hogy képezzék az egyes specziális iparágak megtanulására berendezett *tanműhelyek*.

Magától értetik, hogy a tanműhelyeknek egészen a helyi viszonyokhoz és az illető iparág kívánalmaihoz kell alkalmazkodniok, s azért ezekre nézve általános szabályzatot megállapítani nem igen lehet. Elvül azonban ki lehetne mondani, hogy ezek szervezeténél különös tekintettel kell lenni arra, hogy mindkét nemű ifjúságnak ipari kiképzését lehetségesítsék. Továbbá elvül volna elfogadható, hogy mindazon vidékeken, a hol valamely iparág úgyszólván népi ipari jelentőséggel bír, ott arra vonatkozó tanműhely létrehozatalán kellene működni. Ez által az illető népipar nemesebb, szebb alakokat sajátítana el és értéke hasonlíthatlan módon emelkednék.

III. Az életbeléptetés sorrendje és módja.

Legfontosabb feladat mindenekelőtt a további haladásnak alapját képező alsó esti ipariskolákat az ország minden jelentékenyebb városában megalkotni.

Időközben azonban meg kellene kezdeni a magasabb ipari

tanfolyamok létesítését is és lehetőleg rövid idő alatt életbe kellene léptetni legalább egy ilyen iskolát itt a fővárosban, mely azután mintául szolgálhatna a többiekre nézve is.

Szintúgy minél előbb intézkedéseket kellene tenni speciális tanműhelyek felállítására is. Így lehetne buzdítólag hatni, hogy például Gömörmegyében a cserépiparra, Brassóban a szövőiparra, Budapesten és más nagy városokban a ruházati iparra vonatkozó tanműhelyek létesüljenek.

A mi magát a létesítést illeti, miután a létesítési munkálatok szakadatlanul tartó cselekvést igényelnek, szükséges, hogy a cselekvőségnek legyen *alanya*: legyen valaki, a ki buzdítólag, kezdeményezőleg hasson, a részletes tervezeteket kidolgozza és keresztülvigye, a tanszerek megszerzéséről gondoskodik stb.

Azon kérdés merül tehát fel, hogy ki legyen ez alany? A vallás- és közoktatásügyi ministerium-e, vagy a földművelés-, ipar- és kereskedelmi ministerium, vagy az iparegyesület, mely az eddigi esti ipariskolák kezdeményezője volt?

A cél elérését magában véve egyik sem garantírozhatja teljesen.

A vallás- és közoktatási ministeriumot — noha az országgyűlésen felmerült az eszme, hogy valamennyi tanintézet alája rendeltessék — nem tarthatjuk eléggé hivatottnak az ipari szakoktatás sikeres megvalósítására. Az ipari szakoktatás előfeltételei, megkívántóságai, céljai, eszközei egészen mások, mint az általános közoktatáséi. Az ipari szakoktatás kellégeit nem általános művelődési szempontból, hanem speciális nemzetgazdasági szempontból, nevezetesen a hazai ipar versenyképessége szempontjából kell megítélni. Maga az egész ipari oktatás csak egyik *eszköze az ipar emelésének*, s ezen hivatásán kívül más önczállal nem bír. Egészen indokolatlan volna tehát, ha az ipar emelésének ezen legfontosabb eszköze oly országos közeg alá rendeltetnék, melynek egészen más feladata van, mint az ipart emelni. Ez által teljesen indokolva van, hogy miért ne helyeztessék az ipari szakoktatás a vallás- és közoktatási ministerium ressortjába. Indokolva van azon óhajításunk is, hogy az ipari szakoktatás feletti főfelügyelet és végrehajtás a földművelés-, ipar- és kereskedelmi ministerium hatáskörében meghagyassék.

Mindazáltal vannak a létesítésnek és központi vezetésnek oly feladatai, melyeknek eme ministerium a szokásos irodai közigazgatás útján nem igen lenne képes eléggé hatályosan megfelelni. Azon feladatokat értjük, melyek többek nézetének kicserélését, az ipari élettel való közvetlen érintkezés szülte tapasztalás figyelembe vételét teszik szükségessé, és melyek *testületi tanácskozás* útján sokkal sikeresebben létesíthetők; értjük továbbá a kivitelnek azon phasisait, melyek a helyszínén való megjelenést, az érdekeltekkel való folytonosabb érintkezést igénylik. *A feladatok ezen részére kétségtelenül leginkább az országos magyar iparegyesület lenne hivatva.* És az egyesület a feladatokat szívesen teljesítené is, ha e célra a kellő eszközökkel rendelkeznék, és ha azon kilátással bírna, hogy munkálkodásától az eredményesítés

nem fogna megtagadtatni. Ezen esetben a kormánynak, illetőleg a földművelés-, ipar- és kereskedelmi ministeriumnak nem maradna egyéb feladata, mint a tervezeteket, munkálatokat jóváhagyni, illetőleg az ország szempontjából jónak látott módosítványokat megtenni vagy kijelölni, az országos eszközökből adandó összegeket folyóvá tenni, és tekintélyével a hatóságok irányában az ügyet előmozdítani.

Miután ezek szerint az ipariskolákra nézve két különálló közegnek kellene működni, melyek között az egyik tanácskozó és véleményező, a másik jóváhagyó és az állam részéről e célra szánt pénzeszközök engedélyezése által végrehajtó hatáskörrel birna; és miután ily két közeg közötti érintkezés burokatikái úton sokkal nehezkesebben folyik, célszerűbbnek látszik a két funkciót organikusabb összefüggésbe hozni, egy *ipariskolai központi állandó bizottság létesítése által*, melyben mind a kormány, mind az orsz. magyar iparegyesület képviselve lenne.

Egy ily bizottság a hazai ipari szakoktatás megteremtését igen lényegesen megkönnyitené, a mennyiben a ministerium a létesítéshez szükséges tervezeteket, munkálatokat, és utóbb a kivitel és végrehajtásnak némely teendőit teljesen megbízhatólag reá ruházhatná; míg másfelől a bizottság a kebelében megérlelt tervezetek és eszmék kivitelére majdnem teljes bizonyossággal számíthatna.

Nagyon természetes, hogy a bizottság számára ügyrendszabály volna alkotandó, melyben a bizottság feladata körülbelül abban volna meghatározandó, hogy 1. a hazai ipariskolák létesítésére és sikeres működésére a tervezeteket, javaslatokat teljesen elkészítse, úgy, hogy azokat a ministerium változtatlanul végrehajthassa, 2. hogy a végrehajtásban és kivitelben a ministeriumnak segítségére legyen.

IV. Az ipariskolák költségeinek fedezéséről.

A fentebbiekben vázolt különféle tanintézetek költségeinek fedezésére nézve részletes javaslatot tenni az imént érintett bizottságnak lesz feladata.

Elvileg csak annyit lehet kimondanunk, hogy a községek és iparosok hozzájárulása igénybe veendő.

Ugyancsak az említett szaktanácskozmánynyal egyidejűleg folytak tanácskozmányok *egy magyar ipartörvény* megalkotása iránt, mely 1872-ben (VIII. t.-cz.) végre tényleg létre is jött.

Ez az első magyar érdemleges törvényhozási intézkedés egyuttal az inasok oktatása ügyében, a mennyiben kötelezővé teszi az inasok oktatását, sőt büntető rendszabályokról is gondoskodik.

Ugyanis ezen törvény 42. §-a szerint :

Az iparos köteles :

a) tanonczát az iparágban, melyet űz kiképezni, jó erkölcsre, rendre és munkásságra szoktatni ;

b) időt engedni arra, hogy a tanoncz vallása ünnepnapjain az isteni szolgálatot látogathassa ;

c) *tanonczát, ha írni, olvasni és számolni nem tud, ezeknek megtanulására, különben pedig az ismétlési, esti, vasárnapi, illetőleg ipariskolába járásra szorítani.*

Majd 87. §-ában a törvény 20—200 frtig terjedhető birságban rendeli elmarasztalni azt a mestert, a ki a segéd-személyzetnek iskolai oktatására vonatkozó kötelességeit nem teljesíti.

Ennek a törvénynek hatálybalépte után igen élénk mozgalom indul meg országszerte az inasiskolák szervezése ügyében, sőt a kormány külön közeget is nevez ki — minis-teri biztosi minőségben — ezen mozgalom irányítására és ipariskolák szervezésére.

De az eredmény messze maradt a várakozások mögött, jóllehet az ország több városában létesültek ugyan külön inasiskolák, melyeket a kormány is segélyezett.

Csaknem ugyanabban az időben (1872.) adta ki a vallás-és közoktatásügyi miniszter a felső népiskolák első tantervét, melyben kiváló szerep jutott az ipari irányu oktatásnak, sőt ennek alapján az iskolákkal műhelybeli oktatást is kapcsol-
tak egybe.

Az általános tantervben következő részletet találjuk :

Mezei gazdaság- vagy ipartan. A III. osztályban heti 2 óra.

Iparosvidékeken: a természettudományok tanítása közben szerzett technológiai ismeretek rendszeres összefoglalása mellett »egy-két oly iparágban, melyhez sem nagy helyiség, sem különös készületek nem kellenek, főleg a kézügyesség kifejtése és a munka iránti kedv felébresztése kedvéért gyakorolni kell a tanulókat: ilyenek lehetnek p. o. a vessző és szalmafonatok készítése, egy-szerűbb faműfaragás stb.«

Ezenkívül azonban voltak oly felső népiskolák is, melyeknek IV. évfolyama kizárólag ipari irányu volt.

Ennek tárgyai voltak :

A technologia alapvonalai heti 3 órán.

A nemzetgazdaságtan alapfogalmai heti 2 órán.

Az iparüzleti fogalmazás heti 2 órán.

Iparos-könyvvitel heti 2 órán. Oly helyeken, a hol az ipar fejlettsége követeli, a kettős könyvvitel módját is meg kell tanítani.

Rajzolás és mintázás heti 9 órán. Főképen az ékitmények rajzolása. Ipari tárgyak és alakzatok mintázása.

Kézműipari gyakorlat heti 6 órán. »A kézi ügyesség gyakorlására egy-két oly iparágba kell a növendékeket bevezetni, melyhez sem nagy helyiség, sem sok eszköz nem kell, a milyenek: a szalma és vesszőfonás, a faműfaragás stb.«

A felső fiu-népiskoláknak szaktanfolyamokkal való megtoldására két indító ok szolgált. Egyik az a szándék, hogy ezek által, ha nem is teljes szakképzés, de a szakszerű tanulmányok iránti érdeklődés keletkezzék, *vagyis az ipartanfolyamokkal bíró iskoláknak az iparos foglalkozás iránti kedvet kellett volna éleszteniök*. Egy másik szándék az volt, hogy ezen szaktanítás által a közönségnek kézzelfoghatóbb módon demonstráltassék ezen iskolák gyakorlati haszna s így maga a felső népiskola is inkább megkedveltessék.¹⁾

Mig ez a fiuk részére szervezett felső népiskolákkal történt, addig a leányok számára szervezett ily iskolák részére ugyanekkor kiadott tanterv szabatosan határozza meg a kézi munka anyagát és oktatásának terjedelmét is, erre nézve következőt állapítva meg:

Női kézimunkák. Óraszám: $3+3=6$ óra. I. osztály: »kötés, horgolás, ruhabélyegzés; hurkolás, fehérhimzés.« II. osztály: fehér-ruhavarrás, szabás, felsőöltönyszabás és varrás.«

Fentebb említettük már azt az irányzatot, mely a reáliskolák által vélte az ipari oktatást pótolhatni.

Ez fennállott 1872-ig. Ekkor a kormány szakított ezzel a felfogással. Legalább erre enged következtetni a vallás- és közoktatásügyi minister következő nyilatkozata:²⁾

»Intézkedtem, hogy azon szaktárgyak, melyek a reáltanodák feladatát tekintve, tantervük keretébe nem valók, *hanem eddigelé azon okból vették fel, hogy a reáltanodák, mint fentebb említém, ipariskolai feladatnak is megfeleljenek*, a milyenek voltak: az építészettan, a váltóisme, könyvvitel s a géptan az 1873/4 évi tantervből kihagyassanak, s ennek folytán a III. osztályban az építészettan eddigi három órájából, melyből az előadásra egy, a rajzra pedig két óra esett, a mértani rajz tanítására két óra fordítottassék, s a fennmaradó egy óra elesvén, az eddigi 31 heti óra, beszámítva a hittan két óráját, 30 órára szállítottassék le.

¹⁾ Dr. Kovács János: A felső nép- és polgári iskolai oktatás. Budapest, 1896. 28—29. old.

²⁾ A törvényhozás elé terjesztett 1872. évi jelentés. 93. old.

Ugyancsak a III. osztályban egészen elmaradt a váltóisme és könyvvitel, melyek jelenleg a számtan mellett taníttatnak, mi által az alkalmazott számtan tanítására és tüzetes begyakorlására több idő marad.«

Legnevezetesebb eseménye azonban az 1872. évnek a »kassai gépészeti felsőbb ipariskola« megnyitása, mely október hóban 30 tanulóval tényleg megnyílik és műhely-oktatásával új irányt szab a hazai iparoktatásnak.

Ezen iskola első tanterve következőkre terjedt ki:

I. évfolyam.	II. évfolyam.	III. évfolyam.
Mennyiségtan	Mennyiségtan	Erőműtan
Mértan, mért. rajz	Leíró mértan	Gépszerkezettan
Gépiparműtan	Erőműtan	Vegytani iparműtan
Vegytan	Gépiparműtan	Kő építészettan
Műtani természettan	Gépszerkezettan	Könyvvitel
Magyar snémet nyelv- s ügyirálytan	Magyar snémet nyelv- és ügyirálytan	Közgazdaságtan
		Gyógyítástan alap- tételei

Itt tartatott az első gőzgépkezelői és gőzkazánfűtői tanfolyam is hazánkban.

Azonban ebben az időben nemcsak itt találunk műhely-oktatást, hanem a váci siketnémák és a budapesti vakok intézetében is, melyekben — mint fentebb már említők — szintén ipari oktatással foglalkoztak.

Az előbbiben a fiuk a délutáni órákban (4—7-ig) szabóság, vargaság és nyomdászatban, a leányok kézimunkákban, — az utóbbiban a növendékek kötés, fonás, asztaloság, kötélgyártás, szalmaszék-, méhkas- és kosárfonásban, valamint közönséges csizmadia iparban taníttattak.

Ez az oktatás azonban nem birt valami nagy ipari jelentőséggel és ha itt mégis felemlítjük, csupán annak feltűntetéseért tesszük, hogy ez időben az ipari oktatás fontossága mind szélesebb körökben terjedt el.

A következő években mind élénkebb tevékenység nyilvánul az ipari oktatás érdekében. Jóllehet merülnek fel egyes szórványos esetek a társadalom és a városok köréből is, a tevékenység tulnyomó része a kormány terhére esik: az iparoktatás mindinkább állami feladattá lesz.

Igy látjuk a társadalmi tevékenységet egyebek között *Pápán*, hol 1874-ben Vargha Gábor építész a város segé-

lyével *ipari rajziskolát* nyit, melyet csakhamar átvesz maga a város, míg egy Zimmermann János nevű chemnitzi kereskedelmi tanácsos — a ki pápai születésű volt — a rajztanári állásra évi 600 frtot biztosít; ebbe az iskolába évenként 120—160 inas járt, nagyobbára építő-ipariak; *Kolozsváron*, hol a kereskedelmi és iparkamara alapítja meg az alsófoku ipariskolát, melynek szervezetében utal ezen iskola betetőzése gyanánt szervezendő *ipari szakiskolára*, vagy több »magasabb szakképzést nyújtó tanműhelyre«; *Sopronban*, hol a főreáliskolával kapcsolatosan szerveztetik *ipariskola*, melynek fentartására a város, vármegye, kereskedelmi és iparkamara, végül úgy a vallás- és közoktatásügyi, mint a földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi ministeriumok igen tekintélyes anyagi áldozatokat hoznak.

Az állami tevékenységet ez időben leginkább a vallás- és közoktatásügyi ministerium képviseli, mely 1871-ben létesíti az első tisztán gyakorlati irányu ipariskolát: a hosszúfalusi felső népiskola fölé helyezett háromévfolyamu *faragó-tanműhelyt*, majd 1872-ben az orsovai felső népiskolával kapcsolatosan egy hasonló tanműhelyt, mely utóbbi azonban igen rövid életű volt.

1874-ben a női kézimunkák ügyében történt igen fontos intézkedés, a mennyiben a budapesti tanítónőképző-intézeten külön »*háziipari munkatanítónő-képezde*« szerveztetett, melynek növendékei alkalmaztatván a vidéki tanítónőképző-intézeten, ennek következménye volt, hogy minden ily tanítónőképző intézeten külön szakosztály szerveztetett a háziipari munkatanítónők képzésére, sőt 1877-ben külön tanterv is adatott ki ezek számára.

1875-ben ugyancsak a vallás- és közoktatásügyi minister a háziipari oktatásra fordítja figyelmét. Mindenekelőtt statisztikai adatokat gyűjtetett arról, hogy mik azon háziiparok vidékenként, melyekkel a nép otthon már most is szeretettel és haszonnal foglalkozik. Ezen adatok a háziipar terjesztésére alakult orsz. iparegylet által dolgoztattak fel, hogy ezt majdan fel lehessen használni a kezdetleges háziipar helyes irányba vezetésére.¹⁾

¹⁾ A vallás- és közokt. minister V. jelentése. 176. old.

A minister terveiről e tekintetben maga nyújt tájékoztatást, a mennyiben V. jelentésében következőket mondja: ¹⁾

»Minden tanító- és tanítónőképezdőben felvételtek a háziiparnak azon vidékben, melyben a képezde van, honos ágai s gyakoroltatnak azokban a növendékek, oly czélból, hogy ha majd mint rendes tanítók az intézetből iskolák vezetésére lépnek ki, tanítványaikat, sőt magukat a felnőtteket is, a háziipar némely ágaiban oktathassák és utasithassák. A budapesti tanítónőképezdék egyikében az ügyesebb növendékek az iskolai rendes tanítónőség mellett már is ipartanítónőkké képeztetnek és szándékba van véve ezt az állami mind a hat tanítónőképezdőbe átültetni. Ily ipartanítónő-képezdét tart fel, részben az állam által is segélyezve, a pozsonyi háziipart terjesztő egyesület. Továbbá a hány állami segélyben részesülő, avagy egészen állami költségen fennálló iskola van, azok mindegyikébe felvétetik a gyermek korát és erejét meg nem haladó valamely iparág gyakoroltatás és taníttatás végett.

Majd folytatván az iparoktatásra vonatkozó jelentését, azt mondja, hogy:

»Most már idején és helyén van, hogy az iparostanulók szakszerű oktatása is rendeztessék és ez irányban a szükséges előkészületek és lépések már meg is vannak téve.« ²⁾

Az iparoktatás ez időben a törvényhozást is kezdi foglalkoztatni, mely 1876. november hó 29-én tartott képviselő-házi ülésében — az 1877. évi költségvetés tárgyalásakor — a pénzügyi bizottság javaslatához képest utasította a ministeriumot, hogy az iparosoktatás érdekében a ház elé rendszeres tervezetet terjeszssen és ezen tervezetében különös figyelmet fordítson a munkavezetők szakszerű kiképzésére, valamint terjeszssen elő a tervezendő ipariskolák megnyithatására szükséges költségekről is tervezetet.

Ez az utasítás magának a ministeriumnak szólván, ezt addig végrehajtani nem lehetett, míg az iparoktatás hovatartozandósága végleg nem rendeztetett. Ennek következtében a ministertanács 1876. december hó 10-én tartott ülésében eldöntötte végre ezt a kérdést, kimondván, hogy *»az elméleti iparoktatás rendezésének ügye a jövőben a tanügyi, a gyakorlati iparoktatás kérdése pedig a kereskedelmi tárcza illetékességi körébe tartozónak nyilváníttatik«.*

¹⁾ A vallás- és közokt. minister V. jelentése. 177. old.

²⁾ U. o. 177. old.

Ezen határozat értelmében külön-külön terjesztette elő jelentését a törvényhozásnak a két érdekelt minister és pedig a vallás- és közoktatásügyi minister tényleg már 1877-ben, a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister pedig 1878-ban.

Előbbi jelentését főbb részeiben következőben ismertetjük:

A minister mindenekelőtt szakférfiakból és iparosokból álló nagyobb bizottságot küldött ki, mely két irányban fejtett ki tevékenységet, a mennyiben kimondotta egyrészt, hogy az iparosinasok oktatására szervezendők iskolák, másrészt gondoskodni kell egy magasabb ipari iskola — középipartanoda — létesítéséről is, melyeknek szervezetét részleteiben is kidolgozta.

»A tervezett ipariskolák segélyezésére és megindítására szükséges költségek azon okon nem terjesztethettek az országgyűlés elé, — így szól a ministeri jelentés — mivel az ország jelen pénzügyi állapota miatt a ministertanács nem találta alkalomszerűnek a jövő évi költségek felemelését.

Egyébként számítások tétettek ez irányban, melynek eredménye oda megy ki, hogy az iparos tanulók iskolai segélyezésére 1878-ra mintegy 20.000 forint; egy középipartanodának először is a fővárosban való megkezdésére mintegy 30.000 forint szükségesletnék.

Ha e költségekkel nem rendelkezhetik a közoktatásügyi minister: 1878-ban az iparos oktatás megkezdésére gondolni sem lehet.

Ezek előre bocsátása után szükséges röviden előadni az alapnézeteket és indokokat, melyek szerint az ipari oktatás két rendbeli szervezete megállapított.

Az ország ipari jelen körülményei közt kétfokú ipariskola felállítására van égető szükség.

1. Alsó ipariskolákra, melyekben az úgynevezett mesterinasok (iparos tanulók) oktattassanak.

Ilyen iskolákat az ország minden jelentékenyebb városában szervezni kell.

Ezen iskolákba való járásra kötelezni kell minden iparos tanulót (mesterinast), az iskolázás idejét a körülményekhez képest a munkanapok esti óráira és ünnepnapokra kell tenni.

Ez iskolák elé oly mesterinasok számára, kik az elemi iskolai ismeretekbe sincsenek még bevezetve, *előkészítő*-iskolát kell állítani, oly esetben, ha a mesterinas a 12-ik életétét már meghaladta. A 12 éves kort még el nem ért iparos tanuló az elemi iskolába járásra köteleztetik.

2. Középipariskolákra, melyekben az iparosoknak szükséges szakismeretek alaposabban és terjedelmesebben taníttatnak.

Ilyen iskolákat szükséges az ország kiválóbb iparos városai-ban állítani fel.

Ezekbe járnának iparos segédek, esetleg jobb módú szülék, különösen jobb módú iparosok gyermekei és mindazok, kik ipari foglalkozásokra készülnek s azokban kiválóbb előmenetelt kívánnak tenni.

A középipartanodák nappali tantfolyammal szerveztetnek; azonban az ily iskolák mellett lehet rendezni oly iparos segédek számára, kik foglalkozásaik, illetőleg kenyérkeresetök miatt nappal nem járhatnak iskolába, esti előadásokat is, megjegyezvén, hogy az ily esti előadások szűkebb körben mozoghatnak, csak a leg-szükségesebb tudnivalókra szorítkozva.

A középipartanodák, mint szakiskolák tantárgyai közös tanulnivalókra és szak-tanulnivalókra osztandók fel; amazok tanulására az iskola minden növendéke, ezekre az illető szakcsoport-hoz tartozó növendékek kötelezendők.

Míthogy pedig a tervezett szakcsoportokba nem minden iparos osztható be, oly iparos tanulók, kik a felállított egyik csoportba sem illenek be, az általános tanulnivalók tanulására utasítandók oly meghagyással, hogy különösen a műiparosok csoportjába tartozó iparosok a reájok tartozó rajzolási szakban még különösebben is oktattassanak.

Idővel ha az alsó és középipariskolák a kifejlődés magasabb fokára jutnak, szükséges lesz még a fővárosban egy felsőbb ipartanodát is állítani fel, hol a vezériparosok vagy nagy iparvállalatok vezetői és tulajdonosai nyerhessenek teljes szak-képzettséget.

Az ideig, míg erre szükség lenne, a felsőbb ipartanodát az esetleg most ily irányban tanuló néhány egyén számára pótolhatja a kir. József-műegyetem.

Ezek előrebocsátása után nem lesz fölösleges még bővebb felvilágosítást nyújtani a bemutatott két rendbeli szervezet lényegesebb indokait illetőleg.

1. Az iparos tanulók iskolai szervezete.

Az iparos tanulók számára megállapítandó tanterv készítésében az iskolai idő tartamára nézve két tantfolyamu és külön ismét három tantfolyamu iparos-iskolák számára készített tanterv, abból az okból indulva ki, hogy a két tantfolyamu iskola felállítását lehetőleg minden városban követelni, a három tantfolyamut pedig mint amannál tökéletesebbet ajánlani lehessen.

Ismervén azonban a hazai iparos tanulók állapotát s tudván, hogy az iparos pályára lépő növendékek közt számosan vannak, kik az olvasás és írás első elemeiben sem bírnak, avagy csak némi jártassággal sem: mellőzhetetlennek találtatott az ily növendékek számára egy előkészítő osztály felállítása, melyben az ily növendékek a szükséges előismeretekre elkészíttessenek s az ilyenek elkülönítése által a rendes iparos tantárgyak ismeretére vezérlő tantfolyambeli növendékek haladásukban ne akadályoztassanak. Az előkészítő osztálybeli növendékek tanítására egy iskolai évi idő szükséges.

A rendes két avagy három tantfolyamu iparos tanulók iskolájába járó növendékeket, mint azt a tantervből is lehet látni,

taníttatni kell mindenekfelett az iparosokra nézve nélkülözhetetlen rajzolás alapismereteire és annak szakszerű gyakorlati alkalmazására; s mindazok, a mik e tantárgyból a tantervbe felvételtek, mellőzhetetlenül szükségesek, mert a mint a tanterv szelleme és iránya mutatja, e tantárgy tanításában arra kell törekedni és hatni, hogy az iparos tanuló a maga szakára tartozó tárgyak rajzát fel tudja fogni, a képzeletében megalkotandó műveket rajzban elő tudja állítani s a vállalandó munkát rajz után el bírja készíteni s ez az oka annak, hogy a másolási rajztanítás igen nagyon alárendeltetett és háttérbe szorított.

A tantárgyak közé, mint második fontos tárgy a szám- és mértan soroztatott, ez utóbbit egyszersmind kapcsolatba hozva a rajzolás elemeinek tanításával.

Fontosság tulajdonítatik az olvasmányok segélyével az olvasás gyakorlásának és ez által a közismeretek gyarapításának; minden ponton összekötöm ezt még a gyakorlati nyelvtan tanításával is és ezekből folyólag s ezekkel kapcsolatban a fogalmazás gyakorlásának is.

Ezen tantárgyak tanításához csatoltatott még a két tanfolyamu iparos iskolákban a fogalmazás tanításával kapcsolatban az ipari könyvvitel gyakorlása, a váltó- és kereskedelmi jog alapfogalmai; önállólag a természettanból a legszükségesebbek.

A három tanfolyamu iparos tanulók iskolája tanterve az időhöz képest kibővített minden irányban s ezen felül ebben már földrajz és történelem és a nemzetgazdaságtan alapfogalmai önállólag is felvétetett.

A tanítás ideje hetenkint 11 órában állapított meg. Ismerve az iparososztály legelemibb ismeretei szükségletét, kevesebb tantárgyra szorítkozni nem lehetett, többet, avagy a felveteket nagyobb terjedelemben taníttatni nem kivihető.

Másként áll azonban a dolog a megállapított tanítási időre nézve.

Nem tarthatni nevezetesen elégnek a két évi tanfolyamot, mint a mely idő alatt a kitűzött tantárgyakból alig lehet valamit alaposan megtanítani és a megtanítottakat maradandókká tenni.

Még kevésbé elég a tanításra fordítandó hetenkénti 11 órai idő. A tanfolyam tartamának mindenkire három évre kellené kiterjesztetni, az itt felvett hetenkinti tanítási órák számát pedig legalább meg kellene kétszerezni; de mivel némelyek által a következő két fontos körülmény állittatik szembe ama jobb meggyőződéssel, egyfelől hogy az iparos gazda jogositva van a törvény által az iparos tanulót alkuja szerint akár két évi tanulási ideje előtt is felszabadítani s e miatt alig lehet a három éves tanfolyamot keresztülvinni; másfelől, hogy a heti órák megszorítása az iparosok közt fennálló mostani viszonyok miatt nehézségekbe ütköznék, már azt is haladásnak lehet még most tekinteni, ha a hét napjaiból négy délestei két-két órán és vasárnap három órán az iparos tanulók tanulásra szoríttatnak.

2. A rendtartás, fegyelemgyakorlás és ügyvezetés és igazgatásra vonatkozó szervezet lehető világosan s kellő tisztasággal

állíttatván össze, feleslegessé válik azoknak itteni bővebb indokolása.

Ezen alaptervezet mellett szükséges még az országgyűlés becses figyelmét az ezen iskolák létrehozásában fontos tényezőkül szolgáló momentumokra is felhívni.

3. Tudni kell legalább hozzátevőleg, hogy hány iskola szükséges az iparostanulók számára Magyarországon?

E kérdésre csak igen hozzátevő feleletet lehet adni.

Statisztikailag tudva van, hogy Magyarországon mintegy 250—256 város van, melyekben az iparral foglalkozók együtt tömegesebben laknak.

Tudva van, hogy ezen városok közül, lakosai számát vevén tekintetbe:

a)	300.000 lakosa van Budapestnek, a hol mintegy 6000 mesterinas van, kik 100 osztályban helyezendők el s így kell a fővárosban mintegy	33 ily iskola ;
b)	70—50.000 lakosu város van 5, egyben öt iskolát vévén fel, kelleni fog ezekben együtt	25 » »
c)	40—30.000 lakosu város van 4, 3—3 iskolával	12 » »
d)	25—10.000 lakosu város van 81, 2—2 iskolával	162 » »
e)	10.000 lakoson alul álló város van 165, 1—1 iskolával	165 » »

Összesen 256 város . 397 ily iskolával

vagy kereksszámmal Magyarországon az iparos tanulók számára mintegy 400 iskolát kell állítani.

4. Második kérdés: mibe kerülhet ezen iskolákban a tanítás?

E kérdésre szintén nem könnyű még a hozzávetőleges felelet sem; mindamellett a következő számítási kísérlet tájékozással szolgálhat:

a) feltéve, hogy a tanítási órák száma hetenkint 11 órában állapittatik meg, az eseiiben a két tanfolyamu iparos iskolában hetenkint 22 tanítási órát kell felvenni, ez egy iskolai év alatt, mintegy 30 héten, 660 tanítást tesz.

Felvéve most már, hogy a heti 22 órából nyolcz órát 1—1 forinttal, 14 órát pedig 2 frttal kell díjazni, ugy e két tanfolyamu iskolában egy heti tanítás kerülni fog 36 frtba s 30 héten át 1080 frtba;

b) Ugyanezen számítási alapon indulva a három tanfolyamu ipariskolába hetenkint adatni fog 33 óra, egy iskolai évben $30 \times 33 = 990$ tanítási óra.

Felvéve, hogy a 33 heti tanítási órából nyolcz órát 1 frttal, 25 órát 2 frttal kell díjazni, a tanítás egy heti költsége 58 frtra fog menni, mely 30 héten át 1740 frtot tesz.

3. Ha felteszszük, hogy két tanfolyamu iparos iskola lesz az országban	300
három tanfolyamos pedig	100
Összesen	400

s fölvéve, hogy a két tanfolyamu iskolában a tanítás évenként 1000 frtba kerül, a három tanfolyamuban pedig 1700 frtba: ugy magára a tanítás költségeire kell

300 × 1000 frt	300.000 frt
100 × 1700 »	170.000 »
Összesen	470.000 frt.

5. A tanításra fordítandó ezen költségeken kívül vannak még az iskolák felszerelési költségei, a hova tartoznak:

- a) a rajzolóhoz tartozó eszközök és minták
iskolánként mintegy 700 frt
- b) természet-, vegytani eszközök 100 »
- c) ásvány-, növény-, állatgyűjtemény 100 »
- d) könyvek mintegy 120 »
- e) földabroszok mintegy 35 »
- f) író- és rajzszerek mintegy 100 »

6. A tanítási költségeken felül mutatkozó szükségletek az iskolai tantermek tisztántartására, világítására, fűtésére és irodai szükségletekre fordítandó költségek.

7. Legfontosabb kérdés az, honnan fedeztessenek e szükséges költségek?

E költségek nevezetesebb részét az illető községek, egy másik részét a községben lakó iparosok viselhetik. Nevezetesen:

a) A község adja a helyiséget, azt világítja, fűteti és tisztán tartatja.

b) Ugyancsak a község járul a községi adóból lehető leg-többel a fentartási költségekhez, mivel első sorban a község va-gyonosodásának egyik alapfeltétele az, ha kebelében az ipart virágzásra juttatja; de

c) az iparosgazda is köteleztethetik e költségek pótlására, mivel az iparos-tanulók az ő érdekében dolgoznak, kiktől ők ezek munkája mellett rendszerint még tartási díjat is követelnek s szednek is, vagy ennek nem fizettetése esetén munkájukat több éven át veszik igénybe s ez által saját keresetüket gyarapítják; ugyanazért helyén van, hogy az iparosgazda a tanítás céljaira a községi adón felül e czímen némi pótdót fizessen.

Ezen alapok mellett szükséges lesz még itt az oly községek iparosiskoláit, melyek a magok erején sehogy sem boldogulhat-nának, némi államsegélyben is részesíteni.

2. A közép ipartanodák szervezete.

A közép ipartanoda szervezetében az iskolai pályafolyam-nak három évre kell kiterjedni, mivel kevesebb idő alatt a szük-ségképen felvett tantárgyakat megtanítani lehetetlen volna; három évnél kiljebb meg azért nem lehet a tanítás folyamatát terjeszteni,

mivel ez által az intézetből kilépni vágyó tanulók gyakorlati és kereseti éveit rövidítnők meg.

A tanterv megállapításában a hazánkban fejlettebb iparágakra kellett tekintettel lenni, ezek szemügyre vételénél úgy tűnt föl a tárgy, hogy közép ipartanodában az építésszek, gépészek és vegyműiparral foglalkozók számára kellett egyelőre a szakcsoportokat megállapítani, negyedik szakcsoportnak fel lehetett volna ugyan venni az ugynevezett műipari szakcsoportot is, de mint-hogy az e téren foglalkozók száma még nálunk nem igen nagy, az ily irányú iparosok, mint fentebb is érintetett, az általános tanulnivalók tanulására utasíthatnak s egyfelől ezen iskola körében külön rajsszak rendeztethetik számukra, másfelől a már fennálló országos mintarajztanoda e célra rendelt szakaszában szintén megtalálhatják azokat, a miket a rajzolásból tudniok kell.

Ezek megállapítása után a tanulni valók úgy rendeztettek el, hogy minden oly tantárgyat, mely az iparos általános és alapos műveltségére bármely iparágban működék az, elengedhetlenül szükséges, minden tanuló kivétel nélkül hallgasson; hogy pedig kiki az általa választott szakmába kellően bevezetessék, odairányoztatott a tanterv, hogy a szakcsoportokba osztott tantárgyakból a legszükségesebb fokozatos egymásutánban véssenek fel világosan és gyakorlatilag adassanak elő.

Gond fordítottat különösen arra, hogy minden tanuló a tanulás első évében annyi általános ismeretet szerezzen az alap-tanulni valókból, melynek segélyével aztán a szakcsoportjába tartozókban biztosan haladhasson előre. A következő második és harmadik évben folytattatnak az általános tudnivalók rendében legfontosabb tárgy a mennyiségtan a hozzá tartozó mértani és szabadkézi rajzzal együtt s éppen ezért ezekre legtöbb tanulási idő fordítatik, nem hanyagolván ezek mellett el az ipari stilsztikát és számvitelt sem stb.

A szakcsoporti, vagyis a gyakorlatra irányzott tanítás a tan-folyam második évében lép fel s mindenik szakcsoport tanulói fokozatosan a kitűzött irányban mindig többre vezetettnek.

A szakcsoportok tanulói a rajzbeli közös tudnivalókban mind a három év alatt állandóan együtt is tanulnak ugyan, azonban a második évtől fogva e tekintetben külön is választatnak, a midőn kiki a maga szakára tartozó rajzolásban megkapja a kellő oktatást.

A gyakorlati tanítás kiegészítésére szolgál, hogy az építésznövendék kisebb-nagyobb építésekhez elvezetessék és ott mindent gyakorlatban szemlélhessen.

A gépészeti szakcsoport tanulói számára műhelyt kellend állítani, melyben a legfontosabb kézi munkákban gyakorolhassák magukat, egyszersmind el kell őket vezetni különféle gépgyárakba és iparvállalatokba, hogy a gyakorlatot a nagyban foglalkozásban már jó előre megismerhessék, a mit az iskolából kikerültök után úgy is előbb gyakorlatilag kell megtanulniok, mielőtt alkalmazást nyerhetnének.

A vegyműipari szakban tanulók számára laboratóriumot kell

berendezni, melyben a kitűzött munkák szerint kell minden tanuló-
nak a vegyi gyakorlatokba beleokulni; e mellett ezeket is gyak-
ran kellend vegyműipari vállalatok megtekintésére elvezetni.

Az ezen alapokon felépített tanterv egyébként nemcsak
részletes, hanem világos is annyira, hogy az olvasó ennek figyel-
mes átolvasása után azonnal átérti az iskola célját, felfogja gy-
akorlati irányát s az egésze helyes képzetet alkothat magának.

Minemű előkészültséggel léphet valaki ezen tervezett közép
ipartanodába: minemű kötelezettségei lesznek, mint az intézet
növendékének; miképen kellendett magát viselni: az iránt a rend-
tartási szabályzatból mindenki eligazodhatik.

Világosan ki van tüntetve az intézet vezetése, igazgatása és
az arra való felügyeleti mód is; csupán az a fontos kérdés nincs
a szervezetben kifejtve, minemű képzettséggel bíró tanárok tanít-
sának ez intézetben.

E fontos kérdésre más országokban is azt kívánják, hogy a
kik az ily intézetben tanítanak, azoknak az elméleti tudományos
ismeretek tudása mellett az illető iparág gyakorlatát is kell ismer-
niök, sőt a mennyire az csak kivihető, a tanároknak lehetőleg a
gyakorlat terén működő tudós iparosoknak kellene lenni.

Fel fognak-e találni s mennyiben az ily egyének; szerény
anyagi viszonyaink között a netalán megtalált alkalmas egyének
kellőleg jutalmazhatnának-e? mindezen kérdésekre a gyakorlat fogja
a feleletet megadni.

E nehéz feladat megoldása első sorban a közoktatásügyi
ministerre néz.«

Eddig terjed maga a vallás- és közoktatásügyi minister
jelentése.

Nem kevésbbé érdekes az akkori földművelés-, ipar-
és kereskedelemügyi minister jelentése sem, melyet ez
1878. április havában terjesztett a képviselőház elé. Az ügy
fontosságánál fogva ezt is lehető terjedelmesen kell ismer-
tetnünk.

»Mi a gyakorlati iparos-oktatás rendezésének kérdését illeti
— így mond a jelentés — az alább foglaltakban terjedelmesen
kimutatom azon rendszereket, melyek más iparos államokban
alkalmaztatnák.

Háromféle rendszer különböztethető meg e téren, ugyanis:

a) az ipari iskolákkal összekötött gyakorló tanműhelyek;

b) az önálló műhelyek;

c) az iparmuzeumokkal összekötött tanműhelyek.

Azon kérdés eldöntésénél, vajjon e rendszerek közül melyik
honosíttassék meg hazánkban, a gyakorlati élet követelményeire
kell leginkább súlyt fektetnünk; viszonyaink között figyelemmel
kell lennünk az ország pénzügyi helyzetére, s iparos ifjuságunk
műveltségi fokára. Az előbbi ez idő szerint mindenesetre kizár
minden nagyobb költsékezést, az utóbbi pedig könnyen azt ered-

ményezhetné, hogy nagyobb szabású műiskolák felállítása esetében felette csekély lesz a kiképzésre alkalmas egyének száma.

Meggyőződéseim szerint az iparmuzeumokkal egybekapcsolt tanműhelyek, főleg ha kibontakoznak az universalitásból és szorosan ipari téren működnek, a gyakorlati iparos-oktatás legcélzerűbb fejlesztési intézményét képeznék. Miért is *az orsz. iparmuseum mellett egy ily iskolának felállítását javaslom.*

Mennyiben azonban egy ily tanműhely csakis az elméleti iparos-oktatás rendezésének befejezte után létesíthető, annak felállítása több időt és költséget igényel, a fentebb jeleztem téren a működés megkezdése pedig elodáztatlanul szükséges, az ipari célokra megszavazott szerény dotatio határain belül egyelőre nem marad más hátra, mint néhány kijelölt iparágra előbb tanerőket képezni, s ezen tanerőkkel az önálló tanműhelyek felállítását megkísérteni.

A kezdeményező lépések e téren már évek előtt megtétettek. *Allami költségén jelesebb ifjak a kötszövészet, vászon-, fém-, fa- és fonalfestészeti iparágak tanulmányozására külföldre kiküldettek.* Ezek részben még maig is külföldön tartózkodnak, míg mások a már megnyitott ipar-tanműhelyek vezetésében eredményel működnek.

S habár az eddig fennálló tanműhelyek csak részben államsegély mellett, nagyobbára azonban társadalmi úton létesítettek, mégis a szűken kimért ipari javadalmazás mellett a ministerium ma holnap azon helyzetbe jön, hogy a kellő anyagi eszközök hiányában, a fentebb említett iparágakra kiképzett egyéneinek sem nyújthat alkalmazást, nem állván módjában újabb meg újabb tanműhelyek felállítása, de még azok részbeni segélyezése sem. Ha e téren nagyobb szabású tevékenységet akarunk kifejtetni, mindek előtt pénzre van szükségünk, bizony számíthatván arra, hogy az országgyűlés által megszavazandó összeg soha gyümölcsözőbb elhelyezést nem találанд, mint ha az az iparérdekek előmozdítására legfőképen hivatott iparos szaktanítás és háziipar fejlesztésére és terjesztésére fordítatik. A rendelkezésre álló eszközökkel azonban a jelenlegi intézmények jövője sincs biztosítva.

Az ipar fejlesztésének két nevezetes tényezője az ipari elméleti oktatás és a gyakorlati tanműhelyek. Ezen két institutiónak következetes fejlesztése sarkkövét képezi iparos nemzedékünk művelődésének és versenyképességének.

Minthogy az elméleti oktatás a gyakorlatival, vagyis az ipari iskolák a tanműhelyekkel szoros kapcsolatban állanak oly annyira, hogy a műhelyekben való tökéletes kiképzés csak is az ipariskolákban nyert oktatás alapján nyújtható eredményel, az ipari tanműhelyek rendszeres szervezése mindaddig nem érvényesíthető, míg az ipari iskolák szervezése megoldását nem nyeri.

Ez azonban már most folyamatban lévén, és az ipari iskolának legalább részbeni megnyitása már legközelebb megtörténhetvén, szükséges, miszerint a tanműhelyek felállításáról is gondoskodva legyen, hogy az ipari segéd munkások a nyerendő szakszerű elméleti oktatással kapcsolatosan a tanműhelyekben

gyakorlatilag is kimíveltessenek, és pedig minél előbb, mert jelen iparnemzedékünk képzettsége, mely a mindenfelől nyilvánuló verseny következményeivel távolról sem áll arányban, és a külföldi vel alig mérkőzhetik, oly specziális szakiskolák mielőbbi felállítását mellőzhetlenül kívánja, melyekben a műiparosok magasabb kiképeztetést nyerhetvén, művezetőket nevelhessünk.

Mint már emliteni bátor voltam, az ipari gyakorlati oktatásnak három rendszere ismeretes, u. m.:

1. az ipariskolákkal összekötött gyakorlati műhelyek.
2. az önálló műhelyek.
3. az iparmuzeumokkal összekötött tanműhelyek.

Ezután ismerteti a jelentés az ezen három csoportba vágó nevezetesebb külföldi intézményeket, minek megtörténte után így folytatja:

»Mindezeknek felemlítése után már most azon kérdés merül fel, melyik rendszer a legcélszerűbb, melyik felel meg hazai viszonyainknak leginkább és melyik volna leghamarább nálunk érvényesíthető?

Erre nézve a külföldi iparügyi sajtó azon véleményének ad kifejezést, miszerint az első rendszer, vagyis az ipariskolákkal összekötött gyakorlati műhelyek rendszere már túlélte magát, a menyiben az államok is, a melyek e rendszer mellett kezdték fejleszteni az ipart, ezt a harmadik rendszerrel, vagyis az iparmuzeumokkal összekötött tanműhelyekkel cserélték fel.

A második, azaz az önálló tanműhelyek rendszere ellen az hozatik fel, hogy ezek, nevezetesen pedig gépészeti szakosztályai általában véve sokkal behatódobban foglalkoznak az elmélettel, semhogy a gyakorlatra a tanulónak elég idő engedtetnék; és így csakis azon gyakorlati tanrendszernek nyílik jövője, a mely a gyakorlati kiképeztetésre fekteti a fösúlyt, tehát oly tanműhelyeknek, melyek iparmuzeumokkal vannak összekötve, p. o. minők Münchenben és Nürnbergben fennállanak. De ily tanműhelyeknek is csak úgy leend gyakorlati hasznuk, ha tulajdonképeni rendeltetésüktől nem térnek el.

Nem lehet kétség abban, hogy az iparmuzeumokkal összekötött tanműhelyek tekinthetők ma a gyakorlati iparoktatás legcélszerűbb fejlesztési intézményének, azonban nézetem szerint kiválólag csak oly államban, hol az ipar már kellőleg előrehaladott és tökéletesen versenyképes.

Miután azonban hazai iparunk e fokra még nem emelkedett, és így első sorban arról kell gondoskodnunk, hogy a külföldi ipar által végkép el ne nyomassunk, a két első tanrendszert nem mellőzhetjük, annál inkább, mert ezen intézményekből várhatjuk az iparnak három alsóbb személyzeti osztályának, azaz a közmunkásnak (inas, segéd), a munka kivitelével megbízott ellenőrnek, és a művezetőnek fejlődését és kiképzését; és csak akkor, ha e két tényező által már kellő anyag képeztetett, áll be ideje annak, hogy a harmadik tanrendszer is életbe léptetessék.

Mindezeknél fogva, de különösen tekintetbe véve azt, miszerint oly kényszerhelyzetben vagyunk, hogy egyrészt e téren halaszthatatlanul intézkednünk kell, másrészt azonban a külföld jeles ipariskoláit teljes szervezetükben utánozni egyhamar nem vagyunk képesek, továbbá figyelembe véve, hogy különben is az elméleti iparoktatással egybekötendő tanműhelyek csakis az ipariskolák szervezésének végleges megállapítása után lesznek berendezhetők; az iparmuzeummal összekötendő tanműhelyek felállítása pedig hosszabb időt és több pénzt fog igénybe venni, mint a melyet és mennyit a kormány e célból a törvényhozástól a jelen körülmények közt kérhet: nem maradt egyéb hátra, mint néhány kijelölt iparágakra előbb tanító-erőt képezni. Ezen tanerők közreműködése mellett kellend majd az önálló tanműhelyek felállítását megkísérteni, és miután még ezek felállításához is a szükséges pénz hiányzik, a közönség segélyét venni igénybe, melynek áldozatkészsége mellett már eddig is sikerült az önálló műhelyek felállításában némi sikert elérhetni.

E célból egyelőre öt iparág szemeltetett ki ily tanműhelyek felállítására:

- a) a kötszővészet,
- b) a vászonipar,
- c) a faipar,
- d) a fémipar, és végül
- e) a szabó-ipar.

Az előbb elősorolt négy iparág tüzetes megtanulására négy egyén küldetett ki külföldre kiképeztetés végett.

Áttérve az egyes alkotások körül kifejtett tevékenységre és ezek jelenlegi állására, következőket jelenthetem:

a) A kötszővészeti tanműhely.

Miután *Kassán a kötszővészeti tanműhely felállítása*, be rendezése és fentartása oly tetemes költségekkel jár, melyekkel a jelenlegi viszonyok közt sem az állam meg nem terhelhető, sem a közönség egymaga nem mérkőzhetik meg, ezeknek létesítése karöltött közreműködéssel, társadalmi uton kísértetett meg, és az ennek keresztülvitelével megbízott állami közegnek fáradhatlan buzgósága folytán és Zimmermann János lelkes hazánkfiának áldozatkészséges adományai által sikerült is oly mozgalmat indítani meg, hogy egyelőre *egy kötszővészeti tanműhely Kassán m. é. augusztus 5-én már megnyitható is volt.*

Szemügyre vévén már most az ipari oktatást és háziipart terjesztő felvidéki egyesület által tetemes állami segély mellett Kassán felállított harisnya- és rövidárúk kötszővészeti tanműhelyt, ez igen nevezetes és nagy horderejű alkotásnak tekinthető; és azért tétetett épen ez iparággal a kezdeményezés, mert nincs iparág, a mely általános szükséglet tárgyát képező gyártmányaival annyira mintegy kiváltságot élvezni volna jogosítva és oly magas fokig fejlődött volna, mint a kötszővészeti ipar.

E tanműhelyben évenként néhány egyén a harisnya készítésére kiképeztetik, és a szövészeti ipar, mely Szászországban 4 szá-

zad óta mint legjövödelmezőbb házi és gyári ipar üzetik, hazánkban meghonosítatik, mi által öt különböző iparág fejlődése leendő biztosítva: u. m. a fehérítés, a szövő- vagy kötőszékek készítése; a harisnya- és egyéb formák készítése fából; az appretura és végre a fonászat.

Egész láncolata az iparnak és egyszersmind a háziiparnak fűződik a fentjelzett ipar meghonosításához, és soha egy államban sem bizonyult be jobban, mint Szászországban, hogy a harisnyaszöveszeti háziipar teremte meg a gyáripart, és ez utóbbi fejleszté ki tökéletesen a háziipar számtalan ágát; és mégis tán egy ipar sincs, mely oly kevés befektetési tőkét igényelne és oly nagy jövedelmet hajtana, mint a harisnya és egyéb rövidárúk készítése, mely mondhatni egyik főtényezője volt Szászország mai gazdagságának.

A felállított tanműhelyben egyelőre csak 12 takácslegény vagy más polgári, esetleg alsóbb reáliskolát végzett, mindenesetre a 15 évet meghaladott ifju vétetik fel. Ötnegyed év alatt bizonyos ágában az iparnak mindegyik kiképeztetik, úgy hogy nemcsak ő maga fog dolgozhatni, hanem mellette két más ifju is tanulhatja ezen ipar illető ágát.

Az egyesület a kitanult növendékeket ellátja szövőszékekkel és anyaggal, és elhelyezi erre alkalmas községekbe, hol megrendelésre dolgoznak.

Minden így kitanított egyén kap ismét szövőszéket és anyagot, s szintén megrendelésre dolgozik.

A szövőszék minden egyénnek tulajdonává válik, havi 5 frt részletfizetés mellett, mely annak béréből levonatik. — Az első 12 ifju kiképeztetése után az egyesület a második tanfolyam mellé egy női tanfolyamot is nyit, melyben ezen iparnak azon ága fog taníttatni, mely kizárólag nők által kezelendő. Ha az egyesület 24 munkást teljesen kiképezett, kebeléből azonnal kereseti szövetkezetet létesít, mely ezen iparágat meghonosítja és működését nagyobb területre kiterjeszti.

Ezen mintaműhely felállítási és berendezési költségei, számitáson kívül hagyva a Zimmermann által ajándékozott 4 gépet. — összesen 7.840 frtra rugtak; az évi költségek összege 3.700 frt volt s így az első évi kiadások összesen 11.540 frtot tesznek.

Ebből 4.680 frt fedezetet találván, 6.840 frt maradt fedezetlenül, mely összeg az egyesület részére állami segélykép nyújtott.

ő) Vászón-ipar.

Azon iparágak között, melyek hazánkban meghonosítandók volnának, bizonyára első sorban a vászón-ipar foglal helyet, mely még rövid idővel ezelőtt hazánk némely vidékén virágzásnak örvendett. A mechanikai orsók feltalálása és alkalmazása azonban a fonál előállításában oly haladást idézett elő, hogy ma a kézzel font fonál a versenyt nem állja ki. Nálunk a mechanikai orsók ismeretlenek lévén, ez oka házi szövő-iparunk tönkrementének.

De nem csak a vászóntermelés csökkent, jobban mondva

majdnem egészen megszűnt, hanem csökkent a kender- és len-termelés is.

Midőn tehát a kormány a vászontermelési ipar meghonosítását felkarolta, nemcsak az anyag feldolgozására, hanem annak fogyasztása által a len és kender mint kereskedelmi növény nagyobb termelésére is hatni kívánt, mit jeles lenmag beszerzése és a termelők közt történt kiosztása által elősegített is.

Két környék bir különös hivatással ezen ipar meghonosítására: az egyik a Szepesség, a másik a Székelyföld. Ez utóbbi helyen alakult az *iparos-oktatást és házi ipart terjesztő székely egyesület, mely feladatául tűzte ki magának egy len-, kender-, gyapj- és gyapjú-fonodának Seps-Szt.-Györgyön való felállítását és ennek egy len- és kenderkikészítő intézettel való összekapcsolását, úgy nemkülönben egy nagyobb szabású vászonszövészeti tanműhelytel annak idején leendő kiegészítését.* Ezen intézkedések által oly alkotások alapköve tétetett le, melyeknek sikeres keresztülvitele a székely és szászöldi vászoniparnak versenyképessé tételére biztos kilátást enged következtetni. A közönség azonban e helyütt sem birja azon anyagi feltételeket előteremteni, melyek a kifizött cél eléréséhez szükségesek. Tehát itt is az állam támogatásának szüksége lép előtérbe. Az egyesület ugyanis a szükséges pénzeszközöket egy általa alapítandó kereseti szövetkezet útján akarja beszerezni aképen, hogy ezen szövetkezet 1500 darab 50 ftos részletjegyet bocsát ki. Ekként az egyesület 75.000 ft birtokába fogna jutni; mely összeg évi $5\frac{1}{2}\%$ kamatainak biztosítására a kormánytól három éven át 5.000—5.000 ft, vagyis 15.000 ft segélyt kíván. Ezen segélyösszeg kiutalványozása a törvényhozás jóváhagyásának reményében egy részletes költségvetés bemutatása mellett azon feltételtől tétetett függővé, ha kétséget kizárólag bebizonyíttatik az, miszerint az egyesületnek a szövetkezet ügyében való irányt adó befolyásának kellő megállapítása mellett a kettő közötti jogviszony szilárd alapra fektetetik, továbbá a fonoda len- és kender-anyaggal kellőleg való elláthatása, másrészt pedig a szövetkezet útján beszerzendő tőke által a gyár felállítása és berendezése biztosíttatni fog.

c) A fa-ipar.

Mily mérveket ölthet a fa-ipar oly országban, mint honunk, hol 15 millió hold erdőség létezik, ha e fa nemcsak fűtésre és építkezésre, hanem házi és gazdasági fa-szerszámokra, mint villákra, lapátokra, kerekekre, taligákra stb., a nemesebb fanemek pedig eszterga és műfaragói munkákra használatnák fel: eléggé mutatják Dániának e részbeni statisztikai adatai; Svájc részben ez ág-
uak köszönheti gazdagságát, sőt szomszédos szövetséges államunk is, mely a fa-iparban, jelesen pedig a fa-műfaragásban oly szép eredményeket bir a legújabb időben felmutatni, mióta a mű-metszészeti tanműhelyekre oly tetemes áldozatokkal tett beruházásokat.

E példákat követendő, külföldön képzett szakférfiak hozattak

be az országba, kik rövid idő alatt és csekély erőnkhez mérten istápolva, már is a fametszészetben oly eredményeket teremtettek, hogy a növendékeik által készült műdarabok a bécsi világtárlaton figyelmet gerjesztettek, a szegedi országos kiállításon jutalmazásban részesítették és a mostani párisi nemzetközi kiállításra is oly tárgyakat állítottak ki, melyek versenyképességüket igazolni fogják.

Igy létesítették az erre buzditott közönség által az állam csekély segítélyezése mellett a zay-ugróczy, a znió-várallyai, rimaszombati, homonnai és kézdi-vásárhelyi műmetszészeti tanműhelyek, továbbá a körmöczy és zágonyi gyermekjátékszer-tanműhelyek.

A kosárfonás fejlesztése céljából Somorján kosárfonoda állítottott fel. A Bajorországból tanításra behozott család rövid idő múlva annyira megkedvelteté ez iparág üzését, hogy a kosárfonás Somorjában már magán vállalat tárgyát képezi és a tanműhely onnan Nagyszombatra volt áttehető, végre az előbbeni fonodában kiképzett kosárfonók tanítóknak küldettek ki az újabban Sátoralja-Ujhelyen berendezett kosárfonódába.

d) A fémipar.

Iparszegény honunkban nagy horderővel bír a fémipar, de különösen a vasipar, és hogy ez minden mostoha körülmények mellett is életképes maradt, a vasipart művelő jeles és tevékeny szakembereinknek köszönhető. Ily szakemberek képzése tehát vasiparunk szilárdítására sürgető szükséggé vált, hogy ezek által jeles művezetőket és munkásokat képezthessünk.

A kedvezőtlen pénzügyi viszonyok akadályozták eddig ezen a kormány által is nagy fontosságúnak elismert iparág fejlesztésére a külföldön életbeléptetett intézmények meghonosítását.

Mindazonáltal ezen intézménynek szervezetét és működését tanulmányom tárgyává tettem és már ezelőtt három évvel azon javaslattal, hogy egy vasiparban jártas gépész-mérnök küldessék külföldre a vasipar tanulmányozására, kegyes elfogadásra talált, minek folytán Hegedüs Károly gépész-mérnök, ki az irodalmi téren is a vasipar fejlesztése körüli czikkeivel feltűnt, kiküldetett Német- és Franciaországba, Belgiumba és Angolországba, hol jelenleg is időz.

A nevezett gépész-mérnök már tervezetet is mutatott be, mely szerint a vasiparbani oktatásra a műgyetemnél külön tan-szék felállítását ajánlja, ez ipar fejlesztésének nélkülözhetlen feltételét abban találván, hogy az iparos-oktatás rendszere a legfelsőbb fokon kezdve léptetessék életbe. Ezzel egyidejűleg nevelni kellene az előmunkás művezetőket is, és ezek részére szolgáló gépipari iskolákat oly vidéki városokban véli felállítandónak, hol vasipar műveltetik.

A legkevésbbé költséges és idő szerint a legtökéletesebb gépipari művezetői iskolának azt tartja, a mely legalább ideiglenesen, addig míg önállósítható lenne, a műgyetemmel kapcsoltnak össze, illetőleg ott szerveztetnék, de csakis azon esetre, ha ennek tanköre a vasiparág önállósításával kiegészíthetnék.

E javaslatnak realizálhatására nézve hivatkozik a műegyetemen fennálló hasonló szerkezetű tanárképezdére. Főcélja tehát ezen javaslatának az, hogy a vasipar oktatása a legfelsőbb fokozatban indíttassék meg és e között és a művezetői iskola között szerves összefüggés létesíttessék.

e) A szabóipar.

Egy szabó-szakiskolának, illetőleg mintaműhelynek célbavett felállítását a hazánkban egyáltalán, de főleg a fővárosban hanyatlásnak indult szabóipar megmentése sürgősen követeli.

Mig ugyanis a 60-as évek elején kész ruhaneműek hazánkban keletre 4—5 millió forintnyi értékben kivitettek, újabb időben ezen kivitel az említett értéknek alig 10%-ára szállott, sőt a mi sokkal szomorítóbb, a hazai szabóipar még a honi szükséglet fedezése tekintetében sem képes már a külföldiek, nevezetesen pedig a bécsiek versenyével szemben sikeresen megállani.

Látjuk ugyanis, hogy nem csekély számu bécsi vállalatok Budapesten nagy kiterjedésű fiókraktárakat nyitván Bécsben készített ruhaneműekkel, a hazai szabóiparral sikeres versenyre szállnak és pedig kiválóan azon oknál fogva, mivel a bécsi jó és olcsó munkaerő felhasználása őket arra képesíti, hogy a szállítási költség hozzászámítása mellett is cikkeiket mégis olcsóbban adják, mint maguk a budapesti iparosok. És megfordítva tapasztaljuk azt is, hogy a nagyobb budapesti vállalatok székhelyüket ugyancsak a jobb és olcsóbb munkaerő felhasználása végett Bécsbe tették át, Budapesten csak fiókraktárt tartván fenn.

Szabóiparunk hanyatlásának okai tehát túlyomó részben a képzett és olcsó munkaerő hiányában keresendőek és jobb fordulat e tekintetben mindaddig nem várható, míg amaz égető szükségén segítve nem lesz.

E bajon segitendő, a kormány egy mintaműhely felállítása iránt tárgyalásokat indított meg.

Végül függelék gyanánt kimutatja a jelentés az 1877. évben ipari célokra engedélyezett hitelből iparoktatási célokra fordított összegeket, mely része a jelentésnek következő:

»Az orsz. magyar iparegyesület felügyelete alatt álló budapesti ipariskolákat a minisztérium 6.000 forint államsegélyben részesítette.

Ezen iskoláknak fentartása 8.222 frt 59 kr.-ba kerül; egy-negyed fentartási költséget tehát a társadalom fedez.

Célja ezen iskoláknak az ipartanulók és segédek elemi vagy további kiképzetése, kik eddig vagy semmiféle oktatásban nem részesültek, vagy pedig az elemi tanodába jártak ugyan, de magasabb tanfolyamot hallgatni alkalmuk nem volt.

A fennállott tanodák száma 7. — Ezekben 30 tanártól 1347 tanuló nyert oktatást.

Az orsz. nőiparegylet az általa alapított iparos kézimunka-tanítónőképezde és kézimunka-iskola fentartási költségei részbeni fedezésére *1000 frt államsegélyt nyert.*

Ezen iskolák fentartási költségei különösen kimutatva nincsenek; az egyleti kiadások pedig — melyeknek főrésztét azonban kétségkívül az iskolák költsége képezi — *8.086 frt 99 krra rúgnak.*

Az egylet feladatául tűzte ki, a nők elméleti kiképzésének továbbfejlesztése mellett azok munkaképességét külön ipar- és kereskedelmi szaktanítás által úgy kifejteni, hogy magukat önerejükből tisztességesen fentarthassák.

A tanítónőképezdének ez időszertint 40, a kézimunka-iskolának 13 tanítványa van; a tanerők száma 9.

A kolozsvári kereskedelmi és iparkamara által felállított kolozsvári ipariskolák 1.500 frt államsegélyt élveznek.

Ezen iskolák m. évi fentartási költsége 3130 frt 35¹/₂ krajczárba került.

Feladata épúgy, mint a budapesti iskoláké, szellemi ismeretek nyújtása, működése tehát elméleti s nem gyakorlati téren nyilvánul.

Az iskolákban 17 tanerő működik, a tavali évben 357 tanoncz által látogatattak.

A pozsonyi háziipar és iparos szakoktatást terjesztő egyesület költségeinek részbeni fedezésére 5.000 frtot nyert.

Az egyesület által fenntartatik Pozsonyban egy nőipartanoda, melyben 60 növendék nyer oktatást, és úgy elméleti, mint gyakorlati ipartanítónői képeztetést. Ezen intézetből évenként 20 képzett tanítónő lép ki. A tanerők száma 12; fentartási költsége 19.702 frt.

Zay-Ugrócson egy műmetszészeti tanműhely. Növendékeinek száma 16. Fentartási költségei 1.600 frtra rúgnak.

Somorján egy kosárfonó-tanműhely, mely később Nagyszombatba helyeztetett át. Taval 12 ifjú nyert kiképeztetést. Fentartása 1.110 frtba kerül.

Az egyesület által Znióvárallyán és Rimaszombatban fenntartott műmetszészeti tanműhelyek és egyéb tervbe vett összes alkotások évenként 29.102 frtba kerülnek.

A felső-magyarországi háziipar és iparos szakoktatást terjesztő egyesület a múlt évben a kassai kötszővészeti tanműhelyre 2.400 frtot; a homonnai műmetszészeti tanműhelyre 600 frt államsegélyt nyert. Azonkívül fizet az állam ezen egyesületnél egy ipari felügyelőt, kinek járandóságai 1400 frtra rúgnak.

A kötszővészeti tanműhely 12 tanuló részére van berendezve; felállítási költsége 9.280 frt.

A homonnai műmetszészeti tanműhelyen kívül Jolsván esztergályozó és S.-A.-Ujhelyen kosárfonó-tanműhely állítattott fél.

Az iparos-oktatást terjesztő soproni egyesület által felállított soproni ipariskola 500 frt államsegélyben részesült.

Ezen iskolában 8 tanár nyújtja az oktatást. Az iskola évi szükséglete 2.033 frt.

A kassai kötszövészeti tanműhelynél alkalmazott ipari felügyelőn kívül a háromszéki házi ipart és iparos-oktatást terjesztő egyesület által a Szepsi-Szent-Györgyön felállított fonászati tanműhely létesítésére és vezetésére egy ipari felügyelő nevezetett ki, járandóságai 1.400 frtot tesznek.

Ezen két felügyelőn kívül, az iparos szakoktatás és házi ipar terjesztésére kiküldött ministeri biztos ezen ministeriumtól tavál 1.800 forint úti átalányt élvezett.

A tavali állami költségen külhonba még két ifjú, egyik a fémipar, másik a szálás termények festészetének tanulmányozására lett kiküldve, egyenként 1000—1000 frt segélyt élvezvén.«

Ez utóbbi jelentésből nemcsak a kormány szándékait tudjuk meg, hanem betekintést nyerünk az akkori iparoktatás állapotába is, és megtudjuk, hogy 1877-ben fennállottak: az *országos magyar iparegyesület budapesti ipariskolái* (inas-iskolák), az *orsz. nőiparegyelet nőipariskolája*, a *kolozsvári ipariskolák* (inas-iskola), a *pozsonyi nőipartanoda*, a *zay-ugróczy műmetszészeti-*, a *somorjai* (később nagyszombati) *kosárfonó-*, a *zniováraljai- és rimaszombati műmetszészeti tanműhelyek*, a *kassai kötszövő- és homonnai műmetszészeti*, a *jolsvai esztergályozó- és s.-a.-ujhelyi kosárfonó tanműhelyek*, a *soproni ipariskola* (inas-iskola), végül a *sepsi-szentgyörgyi fonászati tanműhely*, melyekre a kormány az említett évben 18.800 frtot fordított.

Ha ezekhez hozzáveszszük még a *kassai gépészeti felsőbb ipariskolát és a hosszufalusi faragó tanműhelyt*, úgy teljes képet alkothatunk magunknak azon idő ipari szakoktatásáról, melynek azonban nagyon kevés nyoma van már napjainkban, a mennyiben azon alkotások legnagyobb része legfeljebb csak az 1885. évi országos kiállítást érte meg.

Visszatérve azonban az említett és részletesen ismertetett utóbbi jelentéshez, ennek függeléke még egy igen fontos körülményre utal, melyre alább vissza fogunk térni; t. i. az u. n. iparoktatást és ipart terjesztő egyesületek tevékenységére, melyeknek a hazai iparoktatás történetében igen fontos szerepe jutott.

Ezek tevékenységének köszönhető a közelebbi években igen sok gyakorlati irányu iparoktatási intézet felállítása, nevezetesen 1879-ben a *bánffy-hunyadi gyermekjátékkészítő-*

és *ujbányai agyagipari-, a beregszászi kosárfonó-, valamint az igloi, beregszászi-, és miskolci nőipari tanműhelyek.*

Ezen egyesületek tevékenységének ismertetése előtt azonban még némely kormányzati ténykedésről kell megemlékeznünk.

Igy igen érdekes és fontos nyilatkozatot találunk a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1878. évi VII. jelentésében, mely szó szerinti szövegében következő:

»Magyarország ipari fejlődésének előkészítése az ipar fejlődése folytonossága biztosítására elengedhetetlenül szükséges, hogy a nyugat-európai államokban történt intézkedések példája szerint, az ipari szakoktatás az ipar fejlesztésének egyik leghathatósabb tényezőjéül tekintessék s ez által a magyar iparos osztály ismerete gyarapíttatván, annak munkaképessége fokoztassék.

Ezen fontos tényező által fog lassanként oly tekintélyes magyar iparos elem alakulni, mely a hazai ipargyakorlat mostani kezdetleges állapotát átalakíthatja, az ipartermelés kedvező feltételeit okszerűen felhasználhatja, nyers anyagainkat jobban értékesítheti s messzebb kiható versenyre is sikerrel vállalkozhatik.

Hogy ezen czélt már a közelebbi jövőben el lehessen érni, e végre fokozatosan szervezendők:

1. *Az iparos-tanulók* (mesterinasok) *iskolái*, melyekben a kisiparosok és a nagyipar közmunkásai taníttathassanak.

2. *Egy központi közép-ipartanoda* mint példányiskola, a nagyipar előmunkásai s művezetőinek képzésére.

3. *A műegyetemen külön tanszék* első sorban a *fémvasipar*, azután a *szövet- és a faipar* számára, specialista ipartechnikusok, gyárigazgatók, iparalapítók és vállalkozók képzésére.

4. Végre külön tanműhelyekben és különféle módokon fejlesztendő a *háziipar* is, melyet a nyugat-európai államok példájára szerves kapcsolatba kell hozni a nagyiparral.

A szakoktatás itt s így kitűzött tárgyainak felkarolását tovább halogatni már egyáltalában nem lehet; mindamellett mindennek egyszerre megkezdése sem az ehhez megkívántató pénz, sem a szükséges tanítók hiánya miatt szintén nem lehetséges; és éppen ez okok is parancsolják a szakoktatás fokozatos fejlesztését.

Azonban még ezen okok fennállása mellett is elengedhetetlenül azonnal intézkedni kell az államnak arra nézve, hogy:

1. *Az iparos-tanulók iskolái*, ha lehet, minden városban ha ez nem lehetne, legalább a lehető legtöbb helyen felállíttassanak, szerveztessenek és megnyíttassanak.

2. *A központi közép-ipartanoda* életbeléptetessék.

3. A műegyetemen a *fém-vasipari* tanszék szerveztessék.

4. A háziipar különféle ágai kifejlesztésére nézve a társadalmi uton létesített tanműhelyek és a még ez után is teendő kezdeményezések legalább részben segítveztessenek.«

Ennek kapcsán 1877. évi szeptember hó 10-én 23.042. szám alatt a vallás- és közoktatásügyi minister kiadta »*az iparos-tanulók iskolai szervezete*« czímen az inas-iskolák szervezetét és tantervét.

Ez két részre oszlik: a tanterv- és a szervezetre.

A tanterv megkülönböztet két és három évfolyamu iskolákat, előbbieket külön előkészítő osztálylallyal.

Ez utóbbinak tanterve volt: *olvasás* hetenként 2 óra, *írás* 2 óra, *számvetés* 4 óra, *rajz* 3 óra.

A két és három évfolyamu iskolák számára következő tanterv volt előírva:

T a n t á r g y	I.	II.	I.	II.	III.
	évfolyam		évfolyam		
	heti óraszám		heti óraszám		
Rajzolás	3	3	3	3	3
Számтан, mértan	4	2	4	2	2
Olvasmányok	2	2	2	2	—
Fogalmazás	2	2	2	2	—
Természettan	—	2	—	2	2
Földrajzi és történelmi ismeretek .	—	—	—	—	2
Nemzetgazdaságtan	—	—	—	—	2
Összesen . .	11	11	11	11	11

Az iskolák szervezete az iskola-látogatást minden inasra és annak gazdjára nézve kötelezőleg mondja ki.

Az erre vonatkozó rendelkezés következő volt:

1. §. »Mihelyt valamely növendék ifju iparos-tanulóvá lesz, köteles magát azonnal az iparos-tanulók számára fennálló s gazdája, lakó- vagy műhelye városi kerületéhez tartozó ipariskola igazgatójánál bejelenteni; a bejelentésre az őt fel fogadó iparos gazda is köteleztetik.«

Egy másik ténykedés volt a szakoktatás ügyében a vallás- és közoktatásügyi ministeriumban 1879-ben tartott szaktanácskozmány, melynek feladata volt foglalkozni, illetve

véleményt mondani egyrészt az inasok részére szervezendő u. n. alsófokú ipariskolák-, másrészt a polgári iskolákkal kapcsolatos ipari tanműhelyek kérdésében. Ennek egyik eredménye volt az 1879. évi június 29-én kiadott vallás- és közoktatásügyi ministeri rendelet, mely a budai polgári iskolai tanítóképző mellé minta-polgári iskolát és ehhez az iparosképzés felkarolására *ipartanműhelyt* csatolt, mely eleintén csak a háziipar különböző nemeiben nyújtott oktatást, majd átalakítottat rendes ipari tanműhelylyé, azzal a feladattal, hogy az ipari tanműhelyek részére szükséges tanítók képzésével foglalkozzék.

Ennél azonban még fontosabb volt az 1879. szeptember hó 12-én 25.409. sz. a. kiadott polgári iskolai tanterv, melyben a polgári iskolákkal kapcsolatos tanműhelyek terve — az iparoktatás terén legszerencsétlenebb kísérlet — végleges megoldást nyert.

Ebben a tantervben mint »gyakorlati tárgy« szerepel: *az ipartan*, mint »művészeti tárgy« pedig: *a szabadkézi rajz, s a mértani rajz, alkalmazva az iparra vagy az építészetre.*

Ezen tanterv alapján műhelyek is csatoltatván ez iskolákhoz, azokra nézve a tanterv következőket foglalja magában:

»Némely polgári iskola mellé az ország különböző vidékein ipartanműhely állittatik a végett, hogy abban az ipar egy bizonyos ága, az arra rendelt tanító és esetleg segédek által rendszeren műveltessék, egyszersmind ebben a polgári iskola azon növendékei, kik magokat az ipari pályán akarják kimívelni, alkalmat találjanak az ott felvett iparág megtanulására is.

E végből az ipari pályára készülni kívánó polgári iskolai tanuló, az iskola IV-dik osztályába lépése kezdetén, a rendes tanulni valók folytatása mellett, a felvett iparág tanulására kiszabott órákban elkezdheti annak tanulását is és folytathatja az iskola V. és VI. osztálya bevégeztéig, mely idő alatt az ezen iparághoz szükséges rajzolásban is gyakoroltatik; három év alatt a felvett iparágba annyira belétanulhat, mint egy iparos tanonc. A három évi ilyenmü gyakorlattal, midőn a polgári iskolai pályát is bevégezte, mint iparos segéd léphet át a rendes iparos műhelyébe.«

A mily szerencsétlen kísérletnek kell neveznünk a polgári- és felső népiskolákkal kapcsolatos ipari tanműhelyek intézményét, jöllehet azoknak alapeszméje kitűnő, — époly szerencsés és iparoktatásunk történetére nézve nagy horderejű

volt a kormány utolsó intézkedése a hetvenes évek végén a *budapesti állami ipariskola* és a *budapesti technológiai iparmúzeum* létesítése, illetve ennek előkészítése, mely intézetek megnyitásuk óta vezérszerepet visznek iparoktatásunkban, sőt hovatovább annak középpontját is képezik.

Ezzel befejezhetnők a hetvenes évek történeti adatainak felsorolását. Mielőtt azonban ezt tennők, elég fontosnak tartjuk, közölni az iparoktatás érdekében történt első statisztikai felvétel eredményeit, melyek az 1879—80. iskola-évre vonatkoznak és megközelítőleg tiszta képet nyújtanak a hazai iparoktatás akkori állapotáról. Igaz, hogy ez az oktatás nem annyira mesterségszerű, illetőleg ipari-, mint inkább kézügyességű, vagy legalább is nagyobbára háziipari jellegű volt, de minthogy ebben a tulajdonképeni iparoktatás is befoglaltatik és abból az időből más adataink nincsenek, nem mellőzhetjük ezeket.

Ezen adatok — melyeket az 1881. évben szervezett, alább részletesebben ismertetendő »Háziipar és iparoktatási országos bizottság« gyűjtött össze — következők: ¹⁾

¹⁾ Jelentés az ipari szakoktatás és háziipar jelen állásáról. Budapest, 1881. 369—387. oldal.

Az intézet neve és székhelye	Mely iparágak tanítatnak?	Tanulók száma	Tanulók száma	J e g y z e t
Budapest főváros.				
1. Áll. el. és polg. iskolai tanítóképezde Budapest, I. ker.	Műfaragás, esztergályozás, kefekészítés, egyszerű könyvkötés, kosárfonás és műasztaloság; rajz és mintázás . . .	3	141	Ujabban külön ipartanműhelyel hoztatott kapcsolatba.
2. Áll. el. tanító-nő-képezde Budapest, II. ker.	Mindennemű női kézi munkákon kívül, ruhaszabás és varrás, díszítések készítése a tamborirozó gépen s gépen kötés	1	140	Áll. költségen.
3. Áll. el. s polg. isk. tanítónő-képezde Budapest, VI. ker.	Mindennemű női kézi munkán kívül: ruhaszabás, keztyűvarrás, kosárfonás, szatyorkötés, csipkeverés, szalmafonás, láncz-hímzés, fa-, porcellán- és selyemfestés, keretmunka, petonirozás	3	170	Áll. költségen.
4. Iparos tanító-nő-képezde Budapest, VIII. k.	Fehérnemű- s ruhaszabás és varrás, szalmas vesszőkosárkötés, permetemunka, csipkekészítés s mindennemű női kézi munkák, rajzolás .	6	k. b. 140	Az »Orsz. nőiparegylet« tartja fenn állami segély mellett.
5. Fővárosi szeretetház, Budapest (Városmajor-utca 336.)	Szalmafonás és kalapkészítés	1	22	
Alsófehérmegye.				
1. Áll. el. népiskola, Alvincz.	Kosárfonás	1	30	Áll. költségen.
2. Áll. el. népiskola, Vizakna.	Szalmafonás és női kézimunkák	1	42	»

Az intézet neve és székhelye	Mely iparágak tanítatnak?	Tanítók száma	Tanulók száma	Jegyzet
Aradmegye.				
1. Állami tanítóképezde Aradon.	Házilag előállítható taneszközök: fizikai s természetrajziak . . .	3	22	Áll. költségen.
2. Ismétlő s befejező osztály Aradon.	Női kézimunkák, permete - munka (Spritzarbeit), lombfűrészelés és kukoricza héj-fonás . .	1	48	Nem önálló ipartanoda: az oktatás ingyenes.
Árva megye.				
Árva-váraljai uradalmi magy. el. iskolai faipar-műhelye.	Faipar	2	4	Nyer évenként teljes kiképzést.
Bács-Bodrogmegye.				
1. Áll. tanítóképezde Baján.	Lombfűrész, műfargászat, kosárkötés . . .	1	28	Áll. költségen.
2. Áll. tanítónőképezde Szabadkán.	Mindenmű női kézi munkán kívül szövés, kosárkötés, himzómunka, keretmunka, szuplékalás	1	az összes képezd. növények	»
Bars megye.				
1. Házi iparkola, Ujbánya.	Rajz, mintázás és az agyag műszerű feldolgozása, különösen építészeti díszítményekre	1	16	
2. Áll. tanítóképezde, Léva.	Agyag-mintázás, gipszöntvények, eszterga-munka és műfargarás . . .	1	12	Áll. költségen.
3. Női ipartanműhely, Aranyos-Maróth.	A közönséges női kézi munkákon kívül gépvarrás	1	16	Csak f. évben nyitott meg.
4. Női ipartanműhely, Kőrmöczbánya.	—	1	86	

Az intézet neve és székhelye	Mely iparágak tanítatnak?	Tanítók száma	Tanulók száma	J e g y z e t
Bereg megye.				
1. »Női ipartanoda.«	A női kézi munkákon kívül: ruhakészítés . .	1	48	
2. Felső tiszavidéki házi iparterjesztő egyesület kosárfonóműhelye, Beregszász.	A házi szükségletre szolgáló mindennemű fonás	1	20	
Biharmegye.				
1. Községi leányiskola, Sarkad.	Különféle papírkészítmények	1	16	
2. Közs. felső-fiuiskola, Sarkad.	Fűrészmunka	1	15	
3. Helv. hit. népiskola, Diószeg	Vessző-kosárfonás . .	1	15	
4. Áll. népiskola, Csohaj.	Kosárfonás	1	4	Áll. költségen.
5. Áll. népiskola, Serget.	Kosárfonás	1	3	»
6. Áll. népiskola, Alsó-Lugos.	Szalmafonás	1	6	»
Brassó megye.				
»Műmetsző áll. felső népiskola, Hosszúfalu.«	Műfaragászat s ennek előiskolája: rajz és mintázás	1	50	Áll. költségen.
Csanád megye.				
Közs. elemi népiskola, Magyar-Bánhegy	Szalmakalap-készítés és tisztítás	2	50	

Az intézet neve és székhelye	Mely iparágak taníttatnak?	Tanítók száma	Tanulók száma	Jegyzet
Csongrádmegye.				
1. »Ipari szakosztályllyal megtöltött felső népiskola«, H.-M.-Vásárhely.	Különböző nemű szalmafonatok, esztergályozás, lombfűrészelés, kefekötés s állattömészet .	2	A felső népiskola 1., 2. és 3. osztályainak összes növendékei	
2. Községi elemi népiskola, Szeged (Neszürj-hegyi tanyán).	Szalmafonás	1	Az iskola növendékei	A tanító önként vállalkozott: a tanulók saját anyagukat saját házi szükségletükre dolgozzák fel.
3. Városi árvaház, Szeged.	Női kézimunka, szalmafonás	2	>	Saját szükségletükre.
Győrmegye.				
Áll. tanítónőképezde, Győr.	A női kézi munkákon kívül gépvarrás, kosárkötés, lombfűrészelés, virágkészítés, sásfonás, rojtkötés, könyvkötés, fa- és vászonfestés	3	33	Áll. költségen. Házi ipartanítás mellékesen folytatott: »Vargyasné polgári leányiskolájában« Győrött, a győr-szabadhegyi rk. leányiskolában, a győr-szigeti auth. izr. leányisk. és az encsei ág. evang. népiskolában.
Hajdumegye.				
1. Gör. kath. népiskola, Hajdudorog.	Szalmaméh-kas-kötés	1	30	
2. Ref. el. leányiskola.	Szalmafonás	1	25	
3. R. k. el. leányiskola, Debreczen.	Szalma- és forgácsfonás	1	30	
Háromszékmegye.				
1. »Ipari szakosztályllyal megtöltött felső népiskola«, Kézdivásárhely.	Kosárfonás, kefekötés	1	24	Áll. költségen.
2. Műfaragó iskola, Kézdivásárhely.	—	—	—	

Az intézet neve és székhelye	Mely iparágak tanítatnak?	Tanítók száma	Tanulók száma	Jegyzet
Hontmegye.				
»Ipari szakosztályllyal megtöltött felső népiskola«, Korpona	Lombfűrészelés, berakott munkák, naturmunkák	1	7	
Hunyadmegye.				
1. Áll. tanítóképezde, Déva.	Könyvkötés, diszmunkák, kalapvarrás, lombfűrészelés és domborműfaragászat	1	64	Áll. költségen.
2. Határőri iskola, Hátszeg.	Ablakvágás, szalmafonás, kosárkötés	1	40	
3. Határőri iskola, Veczel.	Szalmafonás	1	40	
4. Közs. el. iskola, Jovalcsel.	Szalmafonás	1	54	
5. El. népiskola, Mező-Livádia.	Szalmafonás	1	7	
6. Közs. el. iskola, Kovrágy.	Szalmafonás	1	35	
7. Áll. el. népiskola, Alpestes.	Szalmafonás, kalap- és kosárkötés	1	40	Áll. költségen.
8. El. népiskola, Bábolna.	Szalmafonás	1	13	
9. Áll. el. népisk. (leány), Bród.	Női kézimunkákon kívül: forgácsmunkák . .	1	40	Áll. költségen.
10. Áll. népiskola, Nagy-Pestriny.	Lábtörlő, szalmakalapfonás	1	50	Áll. költségen.
11. Áll. népiskola, Petrozsény.	Fafaragás	1	az összes növendékek a VI. osztály növendékei	»
12. Áll. népiskola, Rakosd.	Vessző- és kosárfonás	1	29	»
13. Közs. iskola, Ó-Berettye.	Szalmafonás	1	29	»
14. Telepiskola, Piski.	Kosárfonás	1	15	
Kis-Küküllőmegye.				
Áll. el. népiskola, Dicső-Szt-Márton.	Vesszőfonás és selyemtenyésztés	2	23	Áll. költségen.

Az intézet neve és székhelye	Mely iparágak tanítatnak?	Tanítók száma	Tanulók száma	J e g y z e t
Kolozsmegye.				
1. Gyermekjáték-készítő tanműhely, Bánffy-Hunyad.	Gyermekjátékok . .	1	68	Áll. segélylyel.
Liptómege.				
Áll. el. népiskola, Liptó-Ujvár.	Könyvkötés, lombfűrészelés, berakott munka és műfamtészés	1	15	Áll. költségen.
Máramarosmegye.				
Áll. tanító-képezde, M.-Sziget.	Műfamtészés, lombfűrészelés, kosárkötés, könyvkötés	2	25	Áll. költségen.
Nógrádmegye.				
1. Áll. tanító-képezde, Losoncz.	Lombfűrészelés, kirakott munkák, fataragás, esztergamunka, gyékénykötés	1	72	Áll. költségen.
2. Áll. el. népiskola, B.-Gyarmat.	Szalmafonás, lombfűrészelés, könyvkötés, szalmafonás	1	30	»
3. Polgári iskola, B.-Gyarmat.	Könyvkötés, állatkötés, mintázás s női kézimunkák	3	44	»
Pest-Pilis-Solt-Kiskunmegye.				
1. Áll. tanító-képezde, Félegyháza.	Lombfűrészelés és könyvkötés	1	16	Áll. költségen.
2. El. közs. iskola, Felső-Dabas.	Szalmafonás . . .	1	11	
3. Nőtanító-képezde, Kalocsa.	Kosárfonás	2	a harmadéves növendékek	
4. Háziipar-tanműhely, Czegléd.	Szövéstet, szalmakalap készítés és keretmunka	2	35	

Az intézet neve és székhelye	Mely iparágak tanítatnak ?	Tanítók száma	Tanulók száma	J e g y z e t
Pozsonymegye.				
1. Áll. tanítónő-képezde, Pozsony.	A rendes kézi munkákon kívül: szalmafonás, kosárkötés, lombfűrészelés, hintő munka, könyvkötés, porcellánfestés	1	30	Áll. költségen.
2. Ipartanítónő-képezde, Pozsony.		12	111	Áll. segélylyel.
Sárosmegye.				
Áll. elemi népiskola, Berzevicze.	Kosárfonás	1	Az 1. oszt. kivételével az összes tanulók	Áll. költségen.
Somogymegye.				
1. »Állami tanító-képezde«, Csurgó.	Szalmafonás, szalma-fűzés, szalmakalapkészítés, gyékényfonás, forgácscszövés, könyvkötés, cartonage munka, lombfűrészelés, drótkosárfonás, vesszőfonás, kasvarás, papírszövés és fűzés	1	70	Áll. költségen tartatik fenn.
Sopronmegye.				
1. R. kath. népiskola, Keczől.	Szalmafonás	1	7	Áll. segély mellett.
2. R. kath. népiskola, Lövő.	Szalma- és lószőrfonás	1	60	
3. R. kath. népiskola, Nagy-Höflány.	Fa- és szőlőtenyésztés	2	40	
4. R. kath. népiskola, Pütkér.	Kalapfonás	1	30	
5. R. k. népiskola, Pusztacsálád.	Kalap- és kosárkötés	1	20	
6. Házi ipar-egyleti isk., Sopron.	Gyékény-, fűzfavessző, szalma- és kukoriczafoszlék-fonás, lombfűrészelés, faragászat, asztalos - munkák, esztergalmunka	4	54	

Az intézet neve és székhelye	Mely iparágak tanítatnak ?	Tanítók száma	Tanulók száma	J e g y z e t
Szabolcsmegye.				
1. Közs. el. népiskola, Nyirbátor.	Szalma-, gyékény- és kosárfonás	1	4	E növendékek teljes kiképzést nyernek.
2. Helv. hitv. népiskola, Berczel.	Szalma-, gyékény- és kosárfonás	1	Az idén kezdetett meg	
3. Áll. népiskola, Szentgyörgy.	Kosárfonás	1	5	Teljes kiképzést.
4. Helv. hitv. népiskola, Kék.	Lombfűrész- és kosárfonás	1	4	»
5. Áll. el. népiskola, Kisvárd.	Vessző-, szalma- és gyékényfonás	1	8	»
Szatmármegye.				
Áll. népiskola, Szinér-Váralja.	Szalmafonás, szalmakalap-készítés	1	60	
Szebenmegye.				
1. Áll. el. népiskola, Nagy-Szeben.	Papírfűzés, szalmakirakás, lombfűrészelés .	1	67	Áll. költségen.
2. Kir. kath. Teréz-árvaház N.-Szeben.	A női kézi munkákon kívül: asztaloság, könyvkötés, szabómesterség, szalmafonás, szalmakirakás, vastag papírmunkák, lombfűrészelés, lószőrmunkák	3	76	
Szepesmegye.				
1. Áll. tanítóképezde, Igló.	Kivarrás, papírfűzés, agyagmintázás, lombfűrészelés, könyvkötés, szalmakötés és fonás, mozaik-munka, kefekötés .	2	70	Áll. költségen.
2. Továbbképző leányiskola, Igló.	A közönséges női kézi munkákon kívül: gépvarrás és ruhakészítés .	1	30	
3. Áll. népiskola, Granaszló.	Szalmafonás, női kézi munkák.	2	12	Áll. költségen.
4. Elemi népiskola, Szepes-Béla.	Női kézimunkák, lombfűrészelés, kivágás s fonás	2	200	

Az intézet neve és székhelye	Mely iparágak tanítatnak ?	Tanítók száma	Tanulók száma	Jegyzet
Szilágymegye.				
Áll.tanítóképző, Zilah.	Kosárfonás, lomb- és botfaragás s szalmakalapfonás	1	30	Áll. költség. Több el. népiskolában is üzemel szalmakalap- vagy kosárfonás, de csekély mérvben s kezdetleges módon.
Temesmegye.				
1. Közs. el. népiskola, Majláthfalva.	Női kézimunkák és szalmakalapfonás	1	95	
2. Közs. el. népiskola, Szinérszeg.	Szalmafonás	1	15	
3. Áll. el. iskola, Buziás.	Női kézimunka, szalmas vesszőfonás, méhészet, gyümölcsészet	3		az iskola összes növendékei
Torda-Aranyosmegye.				
1. Kákafonó tanműhely, Maros-Ludas.	Kákanövényből készítették (szatyrok) készítése	2	20	Az »Erdélyrészi háziipar s iparfejlesztő egyesület« által alapított.
2. Áll. el. népiskola, Felvincz.	Vessző- és szalmakosárfonás	1	23	Áll. költség.
3. Közs. el. népiskola, Szent-László.	Vessző- és szalmakosárfonás, szalmakalapfonás	1	11	
Tolnamegye.				
1. Felső leányiskola, Szegzárd.	A közönséges kézimunkákon kívül: csipkeverés, csomózás és keretmunka	1	25	
2. Polgári fiúiskola, Szegzárd.	Könyvkötés, lombfűrészelés, kefékötés, szalmamozsák, szalmafonás, permetelés és a műfaragás elemei	1	30	

Az intézet neve és székhelye	Mely iparágak tanítatnak?	Tanulók száma	Tanulók száma	J e g y z e t
Torontálmegye.				
Állami elemi leányiskola, Pancsova.	Ruhaszabás, varrás, keztyűszabás-varrás, szalmafonás, göbözés, permete munka, rojtszövés s közönséges női kézimunkák	2	35	Áll. költségen.
Trencsénmegye.				
1. Népiskola, Dubnicz.	Szalma- és kosárfonás	2	70	
2. El. népiskola, Pecsényéd.	Műszalmafonás . .	1	60	
3. Áll. felsőbb iskola, Zay-Ugrócz.	Fafaragás és agyagmintázás	1	2	
4. El. népiskola, Zbora.	Szalmafonás, lombfűrészelés, fafaragás és dombormunka.			
5. Áll. elemi népiskola, Draskócz.	Szalmafonás . . .	1	20	
6. El. népiskola, Cserne.	Forgácsmunka . .	1	70	
7. Műmetszési tanműhely, Zay-Ugrócz.	Fafaragás	1	53	
8. Elemi iskola, Baán.	Női iparczikkek . .	1	38	
9. Elemi iskola, Bitse.	» »	1	36	
10. Női ipartanműhely, Zsolna.	» »	1	31	
Turóczmegye.				
Állami tanítóképezde, Znióvárálja (kapcsolatosan vele: fametsző tanműhely).	Fametszés	1	6	Áll. költségen.

Az intézet neve és székhelye	Mely iparágak tanítatnak?	Tanulók száma	Tanulók száma	Jegyzet
Udvarhelyvármegye.				
1. Állami tanító-képezde, Székely-Keresztur.	Vesszőfonás és műfaragás	2	70	Áll. költségen.
2. R. kath. városi elemi leányiskola, Székely-Udvarhely.	Tapló-munka (tarso-lyok, pongyola férfisapkák, kendőtartók, szivartárczák stb.)	2	12	
Ungvármegye.				
Gör. kath. elemi és polg. tanodával egybekötött »női ipariskola«, Ungvár.	Női háziiparágak . .	1	25	
Vasvármegye.				
1. Áll. fiu népiskola, Kristyán.	Szalmafonás, kosárfonás, könyvkötés . . .	1	20	Áll. költségen.
2. Áll. leányiskola, Kristyán.	Szalmafonás, fenyődobozmunka	1	14	»
3. Áll. népiskola, Martinya.	Diszkosár- és szalmafonás	1	30	»
4. Áll. népiskola, Kupsinc-Vescsicsa.	Lombfűrészelés . . .	1	13	»
5. Áll. népiskola, Muraszombat.	Szalmafonás	1	10	»
6. Áll. népiskola, Barátmajor.	Szalmafonás, kalap- és kosárkötés	1	20	»
7. Közs. iskola, Rusnyód.	Kosár- és kalapfonás	1	20	
8. Közs. iskola, Lukácsháza.	Szalmafonás	1	7	
9. Közs. iskola, Torony-Onód.	Szalmafonás	1	20	
10. Róm. kath. el. iskola, Szombathely.	Csipkeverés, szalma-és tengeri fosztalékfonás	3	37	

Az intézet neve és székhelye	Mely iparágak taníttatnak?	Tanítók száma	Tanulók száma	Jegyzet
11. Róm. kath. el. iskola, Nagy-Unyom.	Szalmafonás	1	25	
12. R. kath. népiskola, Alsó-Szölnökön.	Fűzfavessző- és szalmafonás	1	16	
13. R. k. iskola, Csákány.	Fűzfavessző-kosárfonás	1	12	
14. El. népiskola, Surány.	Szalma- és gyaluforgácsfonás	1	20	
15. El. népiskola, Herény.	Szalmafonás	2	20	
16. R. k. népiskola, Nagyasszonyfa.	Szalmafonás	1	60	
17. R. k. iskola, Olad.	Szalmafonás	1	20	
18. Lakner-féle »Magánintézet«, Szombathely.	Szalmakalapfonás, lombfűrészelés, nád- és kukoriczasásból székfonás, kertmunka, virágkészítés, gyümölcsutánzás	a rendes tanítónők	az intézet növendékei	
Veszprémmegye.				
1. Róm. kath. népiskola, B.-Veszprém.	Vessző- és szalmakosárkötés, kalapkészítés	1	az iskola tanítványa	
2. El. népiskola, Rátót.	Kefekötés, szalmafonás, kosár- és kalapkészítés	1	18	
3. Ref. népiskola, Pápa.	Lombfűrészelés, szalmaipar, gazdasági eszközök készítése (méhkasok stb.)	1	25	
4. Ág. hitv. népiskola, Pápa.	Papírszurás, toboz(gubó-) munka és női kézimunkák	1	25	

Az intézet neve és székhelye	Mely iparágak tanítatnak?	Tanulók száma	Tanulók száma	J e g y z e t
Zalavármegye.				
1. Polgári iskola, Keszthely.	Lombfűrészelés.	1	<small>Az intézet I. és II. oszt. növendékei.</small>	Áll. segély mellett.
2. R. k. népiskola, Túrjes.	Szalmafonás, kosárkötés, fafaragás.	1	»	
3. Gazd. szakosztálylyal megtoldott felső népiskola, Tapolcza.	Szalmafonás, fafaragás.	1	»	
4. Áll. tanítóképezde, Csáktornya.	—	1	—	Áll. költségen.
Zemplénmegye.				
1. Áll. tanítóképezde, Sáros-Patak.	Szalmafonás (kalap s műtárgyakra), kosárfonás, lombfűrészelés és nádszék befonása . . .	1	9	Áll. költségen.
2. Műmetsző-intézet, Homonna.	Műfaragás, esztergályozás (rajz és mintázás).	1	18	Áll. segély.
3. Kosárfonoda, S.-A.-Ujhely.	A kosárfonás minden nemei	1	9	—
4. Kosárfonó-tanműhely (nőegyleti), S.-A.-Ujhely.	»	1	35	—

Ezen adatok tehát felölelik az ország akkori egész iparoktatását, az elemi iskolákkal kapcsolatos háziipari oktatást épen úgy, mint a tanító- és tanítónőképző-intézetek kézügyességi és az önálló tanműhelyek mesterségszerű oktatását.

E szerint az 1879—80. tanévben a főváros területén létezett 5 iskolán kívül 44 vármegyében volt az ipari oktatás meghonosítva és pedig 152 iskolában, melyek közül 61 állami vagy államilag segélyezett, míg a többi 91 községi, felekezeti vagy egyesületi, 23 megye iskoláiban pedig egyáltalában nem foglalkoztak ezen oktatással.

Azon leányiskolákat azonban, melyekben csakis női munkákat tanítottak, ez a kimutatás nem mutatja ki. A többi leányiskolában a szorosabb értelemben vett női kézimunkákon kívül ruhaszabás és készítés, gépvarrás, szalmafonás és kalapkészítésre terjedt ki a tanítás, kivéve az állami tanítónőképző-intézeteket és külön nőipartanműhelyeket, melyek több munkanemet öleltek fel.

Ellenben a fiú-iskolákban (a tanítóképző-intézeteket és a speciális tanműhelyeket kivéve) a tanítás többnyire szalma- és kosárfonásra, kukoricza-fosztalék fonásra, lombfűrészelésre, méhkasok készítésére és forgácsmunkákra terjedt ki, természetesen iskolánként csak ezek egyik vagy másik ágára.

Az említett bizottság által összeállított kimutatás szerint a »kideríthető« tanulók száma 4253 volt; de tekintve, hogy sok iskolánál csak általában az jegyeztetett meg, hogy az »összes tanulók«, vagy az »összes alkalmas tanulók« tanítottak: feltehető, hogy a háziipar-oktatásban részesült tanulók száma a 6000-et meghaladja.¹⁾

1880—1895.

A hazai iparoktatás legmozgalmasabb korszakát századunk nyolczvanas évei, illetőleg ezeknek is első fele képezi. Ekkor indult meg a legélénkebb tevékenység úgy az állam, mint a társadalom részéről, amaz törekedve bizonyos rendszert megteremtteni, a mi azonban kevésbé sikerült, ez igye-

¹⁾ Jelentés az ipari szakoktatás és a háziipar jelen állásáról. Budapest, 1881. 286. oldal.

kezve az iparoktatási alkotások számát szaporítani, hogy működése annál sikeresebbnek látszassék.

Az állam nagy anyagi áldozatokat hoz és ha daczára ennek nincs meg működésének a kívánt sikere, annak sok tekintetben az is oka, hogy az iparoktatás különböző rendszerei még az iparilag sokkal haladottabb külföldi államokban is folytonos kísérletezések tárgyai voltak, minek hatása a mi zsenge iparoktatásunkon is meglátszott.

Már ezen korszak kezdetéről több igen nevezetes és az egész ügyre nézve egészen napjainkig igen fontos ténykedést kell följegyeznünk.

Az egyik *a budapesti állami ipariskola* megalapítása, mely 1880-ban kezdette meg működését. Ezzel egyuttal — mint említők — a hazai iparoktatás középpontja teremtetett meg.

Mig az 1872-ben létesült *kassai* hasonló irányu iskola mint magánkezdeményezés indul meg, a budapesti már kezdetől fogva az állam egész tekintélyét hozza magával.

A másik — mely ugyanezen évre esik — *a budapesti iparművészeti iskola* megnyitása, melylyel a hazai műipar nyert hatalmas istápolást.

A kassai és budapesti állami ipariskolákkal alább részletesen foglalkozván, elég azokról e helyen csak röviden megemlékeznünk. Ellenben az iparművészeti iskolával való részletesebb foglalkozást mellőzván e munkában, itt kell röviden felemlitenünk, hogy czélja és rendeltetése volt ennek az intézetnek;

a) szakszerű elméleti és gyakorlati kiképzésben részesíteni oly ifjakat, a kik (a butoriparra való különös tekintettel) a műfaragászat szakmájának szentelik magukat;

b) az oly iparossegédeknek, kik a műasztalosság vagy ezzel rokon ipar terén már régebben gyakorlatilag foglalkoznak, alkalmat nyújtani arra, hogy a nélkülözhetetlen szakismereteikben mutatkozó hézagokat kipótolhassák s a műizlésnek magasabb fokára emelkedjenek.

Ehhez képest az intézet feloszlott:

1. egy műfaragó szakiskolára, melynek növendékei egész idejüket a szakmájukban való kiképzésre fordítják, egyuttal az előkészítő, illetőleg továbbképző tanfolyamot rendesen látogatni tartoznak;

2. az előkészítő, illetőleg továbbképző tanfolyamra, melyben az oktatás hetenként három félnapon át délután 2 órától esti 6—7 óráig foly s mindazon tantárgyakra kiterjeszkedik, melyek a művészebb jellegű, de különösen a fa- és bútorigárral rokon iparágaknélkülözhetetlen előismeretei gyanánt tekintendők.

A műfaragászati (gyakorlati) tanfolyam 3 évre, az előkészítő, illetőleg továbbképző tanfolyam egyelőre két évre tervezetett.

Ily alapon indult meg annak idején ez az intézet, mely azonban az évek folyamán más, inkább művészi irányban fejlődött, úgy, hogy ezt ma már nem is szoktuk a szorosabb értelemben vett iparoktatás keretébe foglalni, jóllehet a kézműipar — illetőleg annak egyes művészi ágai — szempontjából éppen ez birna a legfontosabb hivatással és birhatna arra a leghatalmasabb átalakító befolyással,

Habár eddig ezt a befolyást nem is gyakorolta, mindazonáltal remélhető, hogy az intézet viszonyainak újabb, kedvező alakulása következtében jövőre nézve ebben a tekintetben is kedvezően fognak a viszonyok alakulni.

Visszatérve azonban a szorosabb értelemben vett iparoktatáshoz, még egy másik igen fontos kormányzati intézkedésről is meg kell emlékeznünk, melynek első szálai azon fentebb már említett szaktanácskozmányig nyulnak vissza, a melyet a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi ministerium 1871-ben az iparoktatás ügyében összehívott.

Azon az értekezleten ugyanis kimondatott oly bizottság (vagy tanács) alakítása, mely az iparoktatást az egész országban egyöntetűen és egységesen irányítsa, szóval a melyben az iparoktatás összes szálai összefussanak.

Ez a bizottság »Háziipar és iparoktatási országos bizottság« czímen végre 1881-ben megalakítottatott, még pedig a következő »Szervezési szabályzat«-tal:

Szervezési szabályzat.

1. §.

A háziipar, valamint az iparoktatás szervezése, fejlesztése és felügyelete körüli teendőkre nézve, mint a vallás- és közoktatásügyi, s a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi magy. kir. ministeriumok tanácsadó közege, Budapesten állandó bizottság alakittatik.

E bizottság egy elnökből, 8 tagból és egy jegyzőből áll, kik a vallás- és közoktatási, valamint a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi ministerek által egyetértőleg egy év tartamára neveztetnek ki.

2. §.

A bizottságban az elnökön kívül a vallás- és közoktatásügyi ministerium 2, a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi ministerium 2;

a budapesti kereskedelmi- és iparkamara 1;

az országos m. iparegyesület 1;

a magyar általános iparegylet 1;

a központi házi-iparegylet 1 tag által képviseltetik.

A most nevezett testületek 1—1 képviselője hármassal kijelölés alapján neveztetik ki.

Az elnöknek jogában áll, szükség esetében a bizottságon kívül álló szakértőket a bizottság egyes üléseire meghívni.

3. §.

A szakbizottság feladata a háziipar és az ipari oktatás állását és szükségleteit éber szemmel kísérni, az oktatás rendszeres gyakorlására felügyelni és előmozdítása érdekében előterjesztéseket és javaslatokat tenni.

Nevezetesen véleményt adni:

a) a háziipar és az ipari oktatás felügyeletének országos szervezése ügyében;

b) a felügyelettel megbízandó közegek utasítása ügyében;

c) a már létező ipari tanműhelyek fentartása, — új tanműhelyek létesítése s az államsegély engedélyezése kérdésében;

d) a tanműhelyekben a gyakorlati és elméleti oktatás rendjének megállapítása tárgyában;

e) az elméleti iskolák mellett szervezett gyakorlati iparoktatás kérdéseiben;

f) azon házilag üzemelő iparágakról, melyek egyes vidékeken a nép körében meghonosíthatók;

g) az iparmuzeumok kérdéseiben;

h) az ipari kiállítások tekintetében;

i) egyes iparágak, pl. a vászon, posztó, ötvös stb. iparnak, mint háziiparnak rendszeresítése tekintetében szükséges intézkedésekre nézve;

k) a fegyencziparra nézve.

4. §.

A bizottság a 2-ik §-ban körvonalozott teendőit részint teljesülésben, részint mint szűkebb bizottság végzi.

Teljesülésben tárgyalandók mindazon ügyek, melyek fontosabb elvi, szervezési vagy végrehajtási intézkedésekkel egybekötvék.

Teljes ülésekre a bizottság összes tagjai a napirend közlése mellett meghívandók.

Minden egyéb ügyek a szűkebb bizottság által tárgyaltnak, mely az elnökből, a 2. §-ban megnevezett két ministerium képviselőiből és a jegyzőből áll.

Ezen szűkebb bizottság a mondottakon kívül hivatva van még egyfelől a vallás- és közoktatásügyi, másfelől a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. ministeriumok között az érintkezést a háziipar és az ipari oktatás kérdéseiben szóbeli tárgyalások által megkönnyíteni, tudomást szerezni az egyes ministeriumok részéről tett intézkedésekről; eszmecsere tárgyává tenni a tervezett intézkedéseket és az illető ministerek felszólítására véleményt adni.

5. §.

Az állandó szakbizottság havonként rendszerint egyszer tart teljes ülést.

A határozatképességhez a két ministerium 1—1 képviselőjének és a testületek képviselői közül legalább kettőnek jelenléte szükséges.

6. §.

A bizottság tárgyalásairól a jegyzőkönyvek két példányban állítandók ki s mindkét miniszternek bemutatandók.

Az országos bizottság 1881. márczius hó 10-én megalakulván, három éven át igen széleskörű és üdvös tevékenységet fejtett ki.

Működését azzal kezdette, hogy mindenekelőtt ismerni kívánta az ország tényleges állapotát a reá bizott ügykörben, minek következtében részletes felvételeket készíttetett.

Ezek egyikének eredményét a fentebb vármegyéenként közölt igen érdekes statisztikai anyag képezte.

A bizottság azonban nem szorítkozott csupán a fentebb ismertetett adatok összeállítására, hanem összegyűjtötte azon magánegyesületek működésére vonatkozó adatokat is, melyeket előbb már szintén említettünk.

Ezek az egyesületek — számszerint 12 — voltak a nyolczvanas évek ipari szakoktatásának legerőteljesebb tényezői.

Ezek és az általuk létesített, illetve fentartott iparoktatási intézetek 1880—1882. évi működésének eredményét az említett bizottság által összeállított következő kimutatás ismerteti:

KIMU-
az ipari tan-

Sorszám	Az egyesület neve, székhelye és alakulási éve	A tanműhely neve, székhelye és alakulási éve	A tanerők száma		Növendékek száma		Kiképzett növendékek száma	
			1880	1881	1880	1881	1880	1881
1	Pozsonyi egyesület, Pozsony 1874.	Pozsonyi ipartanítóképezde 1877. . .	12	13	58	48	52	60
		Zay-Ugróczi műmet-sző tanm. 1875. . .	1	1	13	8	18	18
		Ujbányai agyagipartanm. 1879. . . .	2	1	6	6	—	—
2	Szepesmegyei egyesület, Igló 1879.	Késmárki műszövőisk. 1880.	1	1	11	14	—	3
		Iglói nőipar-tanműhely 1879.	1	1	26	16	—	40
		Lőcsei kötszövő-műhely 1880.	—	1	—	—	—	—
		Gnezdai kosárfonótanm. 1881.	—	1	—	—	—	—
3	Gömörmegyei egyesület, Rimaszombat 1879.	Rimaszombati famet-sző-tanm. 1877. . .	4	1	12	13	11	17
		Dobsinai kőcsiszolótanm. 1879. . . .	1	1	6	6	1	6
		Pelsőczyi sétatótkészítő-tanm. 1882.	—	1	—	—	—	—
4	Zemplén m. egyes., S.-Ujhely 1878.	Homonnai műfaragótanm. 1876. . . .	1	1	13	15	3	7
		Sátorajja-Ujhelyi nőipartanm. 1880. . .	1	1	32	20	10	10
5	Borsod-Miskolczi egyes., Miskolcz 1879.	Miskolczi nőipartanm. 1877. . . .	2	2	67	65	—	57
		Kassai kötszövő-tanm. 1877.	1	2	10	12	3	11
6	Székely egyesület, Sepsi-Szt.-György 1876.	Sepsi-Szt. - Györgyi szövőtanm. 1879.	1	1	12	32	19	57
		Sepsi-Szt. - Györgyi nőipartanm. 1880.	1	4	32	32	—	30
		Sepsi-Szt. - Györgyi mech. szövőde 1882.	—	1	—	—	—	—

TATÁS

műhelyekről.

A felhasznált nyers anyag értéke frt		Kész cikkek értéke frt		Az egyesület saját bevételi előirányzata frt		Állami segély			J e g y z e t
1880	1881	1880	1881	1881	1882	1880	1881	1882	
5073*	1600	5476*	1600	21900	22870	7500	9150	8842	* 1878—1880 végéig.
1800*	280	5000*	1600	—	—	—	—	—	* 1875—1880 végéig.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	80	—	39	967	1879	1800	1800	1400*	* 1882-ben külön vált az egyesülettől.
—	—	—	—	—	—	—	—	250	
—	—	—	—	—	—	—	120	503	
—	—	—	—	—	—	—	—	200*	* Önálló helyi bizottság felügyelete alatt.
305	189	1662	1657	1997	5075	650	1100	1800	
141	156	927	1436	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	295	409	936	2633	1343	500	600	—	
48	69	150	79	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	1520	1727	500	350	200	
2601	713	2079	1251	2200	800	4536	3222	4200*	* Önálló helyi bizottság felügyelete alatt.
1829	634	2267	800	2224	6263	7602	14000	6350	
195	450	160	585	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	

Sorszám	Az egyesület neve, székhelye és alakulási éve	A tanműhely neve, székhelye és alakulási éve	A tanerők száma		Növendékek száma		Kiképzett növendékek száma	
			1880	1881	1880	1881	1880	1881
7	Központi háziipar-egyesület Buda-pest 1875.	Váci kosárfonó tan- m. 1877. . . .	2	1	11	14	23	23
		Központi áruacsarnok 1880.	—	—	—	—	—	—
8	Erdélyrészi háziipar-egyesület Kolozs- vár 1879.	Bánffy-Hunyadigyer- mekjáték-tanm. 1879.	3	2	9	8	—	2
		Kolozsvári nőipar- tanm. 1882. . .	—	—	—	—	—	—
9	F.-Tiszavidéki házi- iparegyesület Be- regzsász 1878.	Beregszászi kosár- fonó-tanm. 1878.	1	1	5	30	12	22
		Beregszászi nőipar- tanm. 1878. . .	1	1	40	18	—	2
		Munkácsi faipar-tan- műhely 1882. .	—	1	—	—	—	—
10	Soproni egylet, Sop- ron 1878.	Soproni háziipar-is- kola 1878. . . .	5	5	65	85	27	47
11	Sz.-Udvarhelyi házi- ip.-e., Sz.-Udvar- hely 1879.	Sz.-Kereszturi szövő- tanműhely 1879.	1	1	7	5	—	4
12	Országos nőipar- egylet 1872.	Budapesti nőipar-is- kola 1873. . . .	12	12	71	172	—	—
		Buda-Ujlaki nőipar- tanm. 1880. . .	2	2	42	45	9	35
		Czeplédi szövőmű- hely 1878. . . .	—	1	—	—	—	—
		B.-Csabai szövő-tan- m. 1881. . . .	—	1	—	—	—	—
		Csikszeredai szövő- tanm. 1882. . .	—	1	—	—	—	—
		Deési néptanítók háziipartanf. 1882.	—	1	—	—	—	—
		Deési szövő-tanmű- hely 1882. . . .	—	1	—	—	—	—
	12 egyesület	32 ipartanműhely 1 áruacsarnok	56	65	548	664	178	469

A felhasznált nyersanyagértéke frt		Kész cikkek értéke frt		Az egyesület saját bevételi előirányzata frt		Állami segély			J e g y z e t
1880	1881	1880	1881	1881	1882	1880	1881	1882	
587	359	1494	1529	2585	2807	2000	2000	500*	* Még nincs végleg megállapítva
—	—	—	—	—	—	—	—	—	
700	200	1066	610	1350	3195	3950	2214	6000*	* Önálló helyi bizottság alatt.
—	—	—	—	—	—	—	—	2000	
574	261	413	577	2222	2400	400	—	1000	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	
110	120	300	400	939	1105	700	700	450	
61	70	64	78	594	1011	360	300	875	
—	350	—	1000	7009	5850	5500	5575	4000	
—	220	—	215	2070	1830	500	1000	600*	* Magán tanműhely.
—	—	—	—	—	—	—	300	200*	* Magán tanműhely.
—	—	—	—	—	—	—	200	502*	* Helyi bizottság felügyelete alatt
—	—	—	—	—	—	—	—	500*	* Helyi bizottság felügyelete alatt
—	—	—	—	—	—	—	—	300*	* Hat heti tanfolyam; bevégeztetett.
—	—	—	—	—	—	—	—	—*	* Tárgyalás alatt.
13969	4546	21467	14392	50210	58155	36498	42631	40672	

Minthogy ez a kimutatás a »központi árucarnok«-ot is felemlíti, itt kell arról megemlékeznünk.

Ezt az intézményt a központi háziiparegyesület 1880-ban alapította.

Czélja volt: »a haza különböző vidékein a nép, ügyészi börtönök, fegyházak, nemkülönben az iskolákban és tanműhelyekben a tanulók által előállított házi iparczikkek elárusítása, illetve kiállítása, s ez által a háziipar emelése. E végből szervezetében kimondotta, hogy :

a) a fővárosban árucarnokot állít, abban az eladás végett beküldött áruk elárusítását közvetíti ;

b) mintakul szolgáló áruk kiállítása által további megrendelésekre alkalmat ad ;

c) a közönségtől munka-megrendeléseket elfogad ;

d) útmutatással szolgál azoknak, kik e végből hozzáfordulnak ;

e) a beküldött árukra az egyesület pénzerejéhez képest előlegeket ad.¹⁾

Ez az árucarnok tehát nem volt kizárólag iparoktatási intézmény, de azzal szoros kapcsolatban állott, s az ipariskolák képzési eredményeinek értékesítése is egyik feladata volt.

Forgalma nem volt valami nagy, 1880. januártól deczemberig terjedő időben mindössze 10.735 frt 80 kr. értékű áru küldetett oda be eladásra, melyből ezen idő alatt tényleg eladatott 2512 frt 40 kr. értékű tárgy.²⁾

De visszatérve az említett bizottsághoz, ez azonnal működése megkezdése után minta-szervezetet adott ki a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi ministerium főhatósága alatt álló tanműhelyek »kezelő bizottsága«-i számára, melyet talán szintén nem lesz felesleges itt bemutatni.

Ez a szervezet következő volt :

1. §. A tanműhely közös tulajdonát képezi azon közegeknek, kik ezt berendezték és fentartják.

2. §. Az iskola oly helyi bizottság által kezeltetik s vezetetik, mely a fentartó közegek képviselőiből alakul.

¹⁾ Jelentés az ipari szakoktatás és háziipar jelen állapotáról. Budapest, 1881., 280—281. old.

²⁾ U. o. 286—287. old.

3. §. Minden segélynyújtó közeg azon idő alatt, míg az iskolát segélyben részesíti, a kezelő bizottságba legalább két tagot választ.

4. §. Feloszlás esetén a berendezés, felszerelés, anyag- és árukészlet és a készpénz hováfordítását a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. ministerium határozza meg.

II. Kezelő bizottság szervezete.

5. §. A segélynyújtók képviselőik névjegyzékét a k. ipari felügyelővel közlik, ki ezeket, valamint az ő előterjesztése folytán a földművelés-, ipar- és kereskedelmi kir. ministerium által választott tagokat összehívja, a bizottságot megalakítja s a tisztviselők választását vezeti.

6. §. A kezelő bizottság elnökét a ministerium választja, a tanműhely felügyelőjét, pénztárnokot s jegyzőt a bizottság saját kebeléből választ.

Megjegyzendő, hogy ez utóbbi két tisztelet az elnök és felügyelő is végezheti.

Jegyzőül, illetőleg az összes irodai teendők végzésére a bizottság, kebelén kívül álló személyt is választhat. A választás eredménye a földművelés-, ipar- és kereskedelmi kir. ministeriumnak tudomásvétel végett felterjesztendő.

Mind a felügyelő, mind a jegyző megfelelő tiszteletdíjban részesülhet. A bizottság által javaslatba hozott tiszteletdíjak azonban csak akkor folyósíthatók, ha ezeket a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. ministerium jóváhagyta.

7. §. A kezelő-bizottság $\frac{1}{4}$ évenként egyszer tart ülést; melyen a tanító a növendékek előmeneteléről, az iskola felügyelője pedig az iskola állapotáról jelentést tesz.

Rendkívüli ülést az elnök, szükség esetben, azaz bármikor hívhat össze. Az iskolafelügyelő avagy két tag kívánságára rendkívüli ülés mindenesetre tartandó. Érvényes határozathozatalhoz az elnök vagy helyettese s a felügyelőn kívül egy bizottsági tag jelenléte szükséges.

Ha a bizottság tagjai között valamely kérdésben nézetkülönbség merül fel, a kérdés szavazatra bocsáttatik. Egyenlő szavazatoknál az elnök szavazata döntő.

8. §. A kezelő-bizottság hatásköre következő:

a) A bizottság hirdeti, illetőleg írja ki a pályázatot a tanítói állásra, s eszközli a jelölést s ajánlást. A jelölt, esetleg ajánlott megválasztás czéljából a kir. ipari felügyelő útján a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. ministeriumnak terjesztendő fel;

b) a tanítók elbocsátását a kir. ipari felügyelővel egyetértőleg eszközli, ki ezt a kir. ministeriumnak is bejelenti;

c) eszközli a tanítványok felvételét, hirdeti a tanév kezdetét s felvétel módoszatait, nemkülönben a tanítványok megfenyítését és kizárását is;

d) a kir. iparfelügyelővel egyetértőleg meghatározza a felvétel módoszatait, a tanidőt, tantervet, a zárvizsgák határidejét s módoszatait, esetleg a tanszerződést is;

e) a bizottság hivatását képezi továbbá a kiképzett növényeknek keresetét biztosítani;

f) a költségvetés keretén belül a nyersanyag bevásárlása, a gépek s eszközök beszerzése iránt határoz. Elő nem irányzott kiadások csupán a kir. ministerium jóváhagyása után eszközölhetők;

g) meghatározza az áruk elárúsításának módzatait;

h) őt illeti az utalványozási jog, melyet az elnök által gyakorol;

i) a költségvetés korlátain belül a netaláni szükséges építkezések, épületjavítások stb. felett határoz. Elő nem irányzott illetén építkezésekre stb. nézve a kir. ministerium jóváhagyása kikérendő;

j) számvizsgáló bizottsága által, mely két bizottsági tagból áll, megvizsgálja fél évenként a pénztári kezelést, a számadásokat s üzleti könyveket;

k) megállapítja az évi előirányzatot, összeállítja a zárszámadást, melyek a kir. ministeriumnak meghatározandó időben felterjesztendőek.

9. §. A bizottság a ministerium által jóváhagyott költségvetés s egyáltalában a ministeri utasítások megtartásáért erkölcsi és anyagi felelősséggel tartozik az államnak. Szabályellenes intézkedések által okozott káros következményekért kártérítési jog illeti az államot a bizottságnak ily intézkedéseket elhatározó tagjai ellen.

10. §. A tanműhely pénztárát a pénztárnok kezeli, ki a tanműhely bevételeiről s kiadásairól pénztári naplót vezet.

11. §. A többi könyvek, egymint:

a) a tanítványok anyakönyve,

b) a törzsleltári könyv,

c) nyersanyag s készáru könyve a felügyelő vagy ellenőrzése mellett a tanító által vezetettnek.

12. §. A kezelő-bizottság külön pecséttel bír, és minden az ő nevében kibocsátandó irat a felügyelő aláírásával és a pecséttel ellátandó.

13. §. A kezelő-bizottság üléseiről rendes jegyzőkönyv vezetendő, melynek hiteles másolata a kir. iparfelügyelőhöz legfeljebb az ülést követő hét alatt felterjesztendő.

14. §. A kezelő-bizottság a tanműhely helyzetéről minden iskolai év végével legkésőbb egy hó alatt a k. ministeriumnak körülményes jelentést tartozik benyújtani.

15. §. A kir. ministerium a tanműhely feletti főfelügyeletet a kir. ipari felügyelő és kiküldött ministeri tisztviselő által gyakorolván, ezek minden irányban megvizsgálhatják az intézeti kezelést, bármikor gyűlés egybehívását követelhetik és a gyűlésben részt vehetnek.

III. A felügyelő utasítása.

16. §. A felügyelő a megállapított tan- és munkarendszernek pontos érvényesítése felett őrködő, a tanműhelyt igazgató s abban a közvetlen felügyeletet gyakorló közeg.

17. §. A felügyelő mind a kezelő-bizottságnak, mind a k. ministeriumnak felelős működéséért és a ténykedéséből vagy mulasztásaiból eredő anyagi károkért kártérítéssel tartozik.

18. §. A tanító, a segédszemélyzet, a tanulók, esetleg mun-

kások a felügyelő alatt állanak, és azokkal szemben a bizottság intézkedései a felügyelő útján érvényesíttetnek.

19. §. Kötelessége félévénként legalább egyszer meggyőződést szerezni, vajjon a leltárban felvett gépek, eszközök, továbbá a nyersanyagok és készárúk hiány nélkül megvannak-e, s erről a bizottságnak jelentést tenni tartozik. Minden tanév végén körülményes jelentést tesz.

20. §. A felügyelő a bizottság tagja lévén, minden ülésben köteles részt venni.

IV. A pénztárnok utasítása.

21. §. A pénztárnok az intézeti pénzek egyedüli és kizárólagos kezelője.

22. §. A pénztárnok csak oly pénzeket vehet be és adhat ki, melyekre nézve a felügyelő által kiállított bevételi vagy kiadási utalványt kapott.

23. §. A bevételi s kiadási tételeket az előirányzatban felvett csoportok szerint könyveli el.

24. §. A pénztárnok a felügyelővel együtt készíti az évi zárszámadásokat, mely a kezelő-bizottság által jóváhagyatván, a kir. ministeriumhoz a mellékletekkel együtt felülvizsgálat és felmentvény megadása végett felterjesztendő.

25. §. A pénztárnok kezeléseért mind a kezelő-bizottságnak, mind a kir. ministeriumnak anyagi és erkölcsi felelősséggel tartozik.

V. A tanító vagy művezető utasítása.

26. §. A tanító vagy művezető a tanműhely növendékeinek tanításával és az áruk készítésének vezetésével megbízott közeg.

27. §. A művezető — tanító — közvetve a kezelő-bizottság, közvetlenül a felügyelő alatt áll, kinek rendeleteit teljesíteni tartozik.

28. §. Kötelessége a bizottság által megállapított rendszer szerint tanítani és az áruk készítését eszközölni és a felügyelő utasításához képest egyes könyveket vezetni.

29. §. Kezelése alatt levő nyersanyagok-, áruk-, gépek-, butorzat-, szerszámok- és eszközökön vigyázatlanságból keletkezett kárért felelős, és teljes kárpótlással tartozik a kezelő-bizottságnak.

Ez a szervezet tényleg alkalmaztatott is valamennyi tanműhelyre nézve.

Az egységes működés irányítása mellett a bizottság működésének súlypontját az iskolák anyagi ügyeire fordította. Évenként megállapította az iskolák szükségleteit, mely alkalmakkor kiterjeszkedett azok egész vagyoni állapotára.

Ezek az adatok szintén igen érdekesek, mert betekintést engednek az egyes intézmények belső ügyeibe.

Igy rendelkezésünkre áll többek között a bizottság tárgyalásaiból az 1881-ben fennállott ipari tanműhelyek 1881. évi költségeloirányzata, melyet tájékozással következőkben közlünk :

Sorszám	N é v	Szükség- let	Saját be- vétel	Az ipar- ügyi minis- teriumtól várt segély	A val- lástigyi	Az iparügyi minis- teriumtól 1880. évi piotti segélye	Az 1881. évi megáll- apított segély	Ki- utalvá- nyoz- tatott	Ki- utal- ványo- zandó	J e g y z e t.
1	Pozsonyi egylet	33,051	21.900	9.651	1.500	7.500	—	5.200	—	
2	Szepesti »	2.767	967	1.800	—	1.800	—	400	—	
3	Gömöri »	3.100	1.997	1.103	—	650	—	—	—	
4	Zempléni »	3.171	2.633	538	—	500	—	—	—	
5	Miskolci »	2.156	1.520	636	—	500	—	—	—	
6	Kassai közsövérszet	6.522	2.200	4.322	—	4.536	—	1.800	—	
7	Háromszéki egylet	16.607	2.224	14.383	—	7.602	9.000	9.000	—	
8	Közponi »	4.600	2.585	2.015	—	2.000	2.000	2.000	—	
9	Erdélyrészi »	10.150	1.350	8.800	—	3.950	—	500	—	
10	Felsőtisza-vidéki egylet	3.110	2.222	888	—	400	—	—	—	
11	Soproni egylet	2.342	939	903	500	700	—	—	—	
12	Székelgyúrvárhelyi egylet	1.732	594	1.138	—	360	—	—	—	
13	Országos nőipar »	17.230	7.009	8.221	2.000	5.500	—	1.500	—	
14	Budaörfi »	3.053	2.070	983	—	500	—	300	—	
	Összesen	109.591	50.210	55.381	4.000	36.498	—	—	—	
			59.381							
			109.591 forint							

Három éven át működött közre az említett bizottság a hazai iparoktatás újjászervezésének nagy és nehéz munkájában, melynek egyik legkiválóbb eredménye az 1882-ben kiadott új iparos inas-iskolai szervezet és tanterv, majd az ipari rajzoktatás tekintetében létesített megállapodásai voltak, melyek az említett tantervnél teljesen érvényre is jutottak. Erre a tantervre alább visszatérünk.

Ámde az 1889. évi XVII. t.-czikkben foglalt új ipartörvény és az 1885. évi országos kiállítás előkészítése és rendezése igénybe vette az ország legkiválóbb szaktereit, minek következménye viszont az volt, hogy az 1883. évvel megszűnik a bizottság működése is, melynek ugy az állami, mint a társadalmi tevékenységre kitűnő hatása volt.

Ilyennek kell tartanunk azt is, hogy az 1881. évi augusztus hóban tartott országos tanítói képviseleti közgyűlés is felveszi napirendjére az ipari munka tanítását, abban a keretben t. i., a melyben az a népiskolával kapcsolatba hozható.

Ezen gyűlés erre vonatkozó határozatai következők voltak:

»A) A tanítás célja.

1. A munkaösztön felkeltése és ápolása, a munkakedv fokozása és kitartó foglalkozáshoz való szoktatás.
2. A kéznek ügyessé tétele.
3. Az izlés nemesítése, az ipar iránti hajlam felébresztése és ápolása.
4. Általában a gyakorlati életre előkészítés.

B) A tananyag megválasztása és elrendezése.

1. Csak olyan kézimunkák hozandók be, melyeknek elsajátítása a polgári életre nézve kívánatos és a melyek egyszersmind az érzékek fejlesztésére is kiválóan alkalmasak.

2. Csak olyan munkák vétessenek fel, melyek a növények által önállóan elkészíthetők, kevés vagy éppen semmi kiadással nem járnak és a legegyszerűbb eszközöket igénylik, és az iskolaszobában vagy otthon minden fennakadás nélkül végezhetők.

3. A kézi munka, mint tantárgy a helyi viszonyokhoz alkalmazottan taníttassék.

4. Az I. évfolyam számára ajánlható:

a) pálcza-kirakás a legegyszerűbb borsó- és papírfűző munkák;

b) a II. évfolyamnak valók az összetettebb borsó-munkák;

c) a III. évfolyamnak: összetettebb minták kivarrása, kilyukasztása és a gyöngyhímzés elemei;

d) a IV. évfolyamnak: levelek, virágok és állatok alakjainak kivarrása, gyöngyhímzés, golyók, koczkák, oszlopok, henger és egyszerű gulák mintázása és a szalmafonás elemei;

e) az V. évfolyamnak: szabályos mértani testek és más egyszerű alakok mintázása, szalmafonás és a kosárfonás elemei, kefekötés, katulyák készítése, szalma-mozaik és a lombfűrészelés elemei.

5. Ezen munkákat mindkét nembeli növendékek végzik; azon kézimunkák pedig, melyek csak leánygyermek számára valók, külön órákban tanítónők által taníttatnak.«

Ezen határozatokat a vallás- és közoktatásügyi minster 1882. év január hó 31-én kelt elhatározásával azon módosítással hagyta jóvá, hogy a IV—V. osztályokban az ipari munka tanítását az őszi- és téli időre korlátozta.«¹⁾

Kapcsolatban ezen tanitógyűlés határozataival, illetőleg azokkal csaknem egyidőben a vallás- és közoktatásügyi minsteriumban két más fontos ügy is volt tárgyalás alatt.

Az egyik a felső nép- és polgári iskolákkal kapcsolatos tanműhelyek, a másik az ilyenek részére szükséges szakerők képzésének ügye.

Az előbbi tekintetében az 1879. évi szeptember hó 12-én 25.409. sz. a. kiadott s fentebb említett tanterv alapján, illetőleg életbeléptetésére a minsterium 1881. évi augusztus hó 29-én 25.619. sz. a. utasítja a tanfelügyelőket ily tanműhelyeknek tényleges szervezésére, megjegyezve, hogy ezek »csak a fa-, vas-, általában fém-, agyag- és szövőipar körébe vágó ágak számára állithatók«.

Ezen rendelkezés következtében létesültek is ily tan-

¹⁾ Az 1881. év augusztus havában tartott országos tanitói képviselői közgyűlés munkálatai. Budapest, 1882. 67—68. old.

műhelyek, még pedig a budapesti polgári iskolai tanítóképző-intézetben 1880-ban szervezett tanműhely mintájára, melynek szervezete a jelzett célra az összes ily iskoláknak mintául ajánltatott. Ebben az elméleti tárgyakra a IV. osztályban 25, az V. osztályban 18, a VI. osztályban 14 óra jutott hetenként.

A gyakorlati oktatásról ez a szervezet következőképen intézkedett: »Az órák a lehetőségig úgy osztandók be, hogy az iparműhelyben való foglalkozásra a délutánok szabadon maradjanak. Általában szigoruan megkövetelendő, hogy az iparosságra készülő növendékek az elméleti tanulmányoktól szabad idejükben mindig a műhelyben (a műhelyi órák tartama alatt, vagyis esti 6 vagy 7 óráig) foglalkozzanak. Azon felül, hogy a tanuló ily módon három éven át szakadatlanul gyakorlatilag tanulja az ipart, szükséges még az, hogy a VI. osztály bevégezése után még egy évet kizárólag csak a tanműhelyben töltsön. Kíváncsú továbbá, hogy a nagy szünidőben is a műhelyben dolgozzék.«

Egymásután nyíltak meg a következő években az ily tanműhelyekkel kibővített polgári- és felső népiskolák, melyeknek száma az évek folyamán 14 lett.

Ezeket Sepsi-Szentgyörgyön, Alsó-Metzenzéken és Kismartonban a lakatosságra, a többi helyeken pedig, nevezetesen Fiumében, Galgócson, Miskolczon, Kapuváron, Nagy-Rőczén, Nagy-Szöllősen, Pancsován, Hosszufaluban, Zala-Egerszegen, Szombathelyen és Zay-Ugrócson az asztalosságra, illetőleg műfáragásra szervezték.

Részletes adatok ezekről az iskolákról nem állanak rendelkezésünkre; mindössze annyit tudunk látogatottságukról, hogy 1890-ig 7 asztalos tanműhelyben végezte az ipart összesen 22 tanuló, ezek közül az iparospályán maradt 10 tanuló. Nincsen ebben a kimutatásban Zala-Egerszeg, Fiume és Galgócz, de Egerszegről tudjuk, hogy onnan kilencz év alatt három asztalos került ki, a fumei tanműhelyből pedig egyetlenegy faiparos; Galgócson sem volt soha látogatott a tanműhely. Ezek a fentebbi statisztikát semmivel sem javítják. A három lakatos-műhelyt 1890-ig 50 tanuló végezte, kik közül 27 maradt az iparospályán.¹⁾

¹⁾ Krammer József: Polgári iskolai tanműhelyeink reformja. Kismarton.

Nem csoda tehát, ha ezen szerencsétlen kísérlet teljes kudarczczal végződött és ezek az iskolák évről-évre megszüntek, úgy hogy ma mindössze három áll fenn közülök és ezeknek sorsa is a lehető legbizonytalanabb.

Az ily nagy arányokban megindult tanműhely-alapítás természetsszerűleg megkövetelte az azok számára szükséges tanítók képzéséről való gondoskodást is. Ez volt az említett második intézkedés, mire nézve egyrészt már 1880-ban, másrészt 1883-ban történt intézkedés.

Az 1880—81. tanévben ugyanis a budapesti polgári iskolai tanítóképző-intézet mellé, illetve ahhoz külön *ipari szakcsoport* szerveztetett, oly tanítók képzésére, kik az 1879. szept. 12. 25.409. sz. a. kiadott polgári iskolai tanterv értelmében a polgári iskola IV—VI. osztályu növendékeit az ott kijelölt fa-, vas- és agyagiparágakban oktassák. Egyelőre ez a szakcsoport csak a faipart karolta fel. Felvételében eltért az általános felvételi szabályoktól, a mennyiben oly jelölteket is felvehetett, ha tehetségesek voltak, kik a középiskolából csak öt-hat osztályt végeztek. Az ilyenek aztán a pedagógiára az elemi képezdébe jártak. E csoport tantárgyai a következők voltak: az ipartanítás módszere, tanítási gyakorlatok, technologia, mértan, rajzolás és mintázás, váltóismeret, könyvvitel, üzleti gyakorlatok, műhelyi tanítás, műhelyi feladatok kidolgozása.

Ezen szakcsoport növendékei, tehát az ipariskolai tanítójelöltek, képesítése tárgyában 1883. márczius 19-én 6829. sz. a. a vallás- és közoktatásügyi ministerium külön képesítő vizsgai szabályzatot adott ki, mely szerint a képesítő vizsgálatok mindig a tanév elején voltak leteendőek. Jelentkezhettek arra olyanok, kik:

1. a polgári iskolai képezde ipari szakcsoportját elvégezték; 2. a főreáliskolát vagy középipartanodát, vagy műipariskolát jó sikerrel elvégezték s legalább három éven át iparosok voltak. A vizsgáló bizottságba — mely azonos volt a rendes polgári iskolai tanképesítő bizottsággal — szakbiztoskul egy műegyetemi tanárt s egy kitűnő gyakorló asztalosmestert hvtak. A vizsgálat négy részből állott: 1. házi dolgozatokból, melyeknek tárgyai rendszerint az elméleti, neve-

zetesen a rajzi tárgyak köréből vették s elkészítésükre hat hét engedtetett; 2. gyakorlati ipari dolgozatból, mely egy butordarab elkészítéséből állott s elkészítésére szintén hat hét engedtetett; 3. a zárthelyi (szabadkézi rajz, mértani rajz, ipari rajz, mintázás, ipari könyvvitel) és 4. a szóbeli vizsgálatból, melynek tárgyai voltak a pedagogia, a mértani szakok és a technologia. Az oklevelet a vizsgáló bizottság minden tagja aláírta.

Ez a szabályzat három év múlva ismét változott, a mennyiben 1886. szept. 13-án 34.968. sz. a. az ipari szakcsoport azon növendékei, kik a rajzban ügyesebbek voltak, az ipar alól felmentetvén, külön *iparrajztanítói képesítés* lépett életbe.

Az 1882. évben kiadott új inasiskolai szervezetet és tantervet fentebb már érintettük. Ez nagyon lényeges volt a szervezés alatt álló inasiskolákra nézve, melyeknek száma lassan bár, de évről-évre gyarapodott.

Ennek a szervezetnek alapelve lényegében ugyanaz, mint az előbbie volt, hisz ennek is az 1872. évi ipartörvény alapján kellett állania.

Új benne a rajzoktatás rendszeresebbé tétele és a szakrajz bevezetése, illetőleg annak részletes megállapítása, hogy abból mit és hogyan kell tanítani. Minthogy ez a tanterv képezi tulajdonképeni alapját az inasiskolák mai rajzoktatásának is, szükségesnek tartjuk azt egész terjedelmében közölni, megjegyezve, hogy ezt a többször említett országos bizottság dolgozta ki és hogy ez a rendes inasiskolát végzett tanulók számára állapított meg.

RAJZOKTATÁS TANTERVE

a szakok szerint csoportosított iparos tanulók számára.

1. Építő iparosok.

Kőművesek.

Téglafalazatok (tégla-kötések), blok- és kereszt-kötés, egyenes végződés, derékszögű sarokkötés, ferdeszögű sarok. Két fal derék- vagy ferdeszög alatti végződése, a falak keresztelzései. Pillérek, oszlopok, fali szökellések, kémények, füstcsövek kötése stb.

Terméskő, faragott kőből való, különféle burkolt és vegyes falazat.

Boltívek téglából és faragott kőből.

A boltozatok különböző nemei: a donga-, zárdakereszt, a gömb és a csehboltozat stb.

Boltozatok vasgerendák között, vaskapcsok.

Lépcsők faragott kőből, emésztő gödrök, házi csatornák.

Oszloprendek és párkányok, az ablak- és ajtónyílások szégyezete, továbbá ajtók és ablakok (mint asztalosmunka).

Különböző alapozási módok.

Épület-állványozás, boltozati mintaállványok.

Legegyszerűbb vasszerkezetek.

Egyszerű lakó- és gazdasági épületek, u. n. pallérterveinek kidolgozása, adott tervvázlatokról.

Ácsok.

Fa-vázás falak, blok- és deszkafalak, kerítések.

A gerendafedények különböző nemei.

A fedélzet alakjának megállapítása, adott különböző esetekben.

Egyszerű fedélszékek összetett függő és feszítő művi fedélszerkezetek, torony-fedélszerkezetek; fapárányok, oszloprendek.

Különböző befedési módok (szalma, nád, deszka, zsindely, cserép, pala és fémlemez) stb.

Deszkapadlatok és parkét.

Falépcsők.

Ajtó- és ablaktokok, ajtók és ablakok (asztalos-munka).

Egyszerű fahidak.

Egyszerű faépületek, u. n. pallérterveinek kidolgozása, adott tervvázlatokról.

A leggyakrabban előforduló fakötések, mint részletek.

A rajzolásban, a melynek magában kell foglalni az alaprajzok, homlok- és oldalnézetek és metszetek készítését, a következő fokozat követendő:

a) a rajzolás előlapokról és mintákról, előírt lépték szerint;

b) rajzolás adott vázlatrajzokról, előírt lépték szerint;

c) végre rajzolás vázlatrajz nélkül, adott program szerint.

Pótlólag rajzolhatók még egyes részletek az építésnél közreműködő egyéb iparágnak köréből is.

2. Asztalosok és esztergályosok.

Vázlatrajzok készítése az egyszerűbb, azután fokozatos sorrendben az összetettebb butorokról, s épületfelszerelési tárgyokról, oly célból, hogy a tanuló az alakot különböző nézetben előtűntetni tudja a méretekkel együtt. E vázlatrajzok, lapminták és eredeti felvételek nyomán, vagy azok nélkül készítenődők.

Vázlatrajzok nyomán a különböző vetületek körvonalának szabatos felrajzolása mérték szerint.

Kisebb méretű egyszerűbb és összetettebb vázlatrajzoknak nagyobb méretben való kidolgozása, és utasítás szerint való módosítása.

Az alak ábrázolásának ily begyakorlása után a vetületekhez különböző metszeteknek, és a fontosabb részleteknek szerkesztése, vagyis teljes műszaki rajz készítése.

Végre adott feltételek, és mérték szerint egyes butorok, kisebb használati, s épületfelszerelési tárgyak szerkesztése, tervezése.

A szabadkézi rajzolásnál sík és domboru ékitmények folytatólagos rajzolása; különös tekintet fordítandó az oszloprendszerek, párkányzatok, talapzatok, s az építészet köréből az asztalos iparban használatos egyéb szerkezeti részletek megismertetésére, s azok szabályos rajzolására; a diszítési részletekből — a melyek már lehetőleg az alkalmazás, a butorok köréből veendő — csak annyi közlendő, hogy az a szerkesztő rajz rovására ne essék, és hogy a tanuló a különböző stylok jellegét felismerni s megítélni tudja. E czélból különböző stylű, kiválóbb régi és újabb butorneműek bemutatása és másolgatása, valamint figurális és állati alakzatok rajzoltatása is szükséges.

A kocsigyártók és kádárok az asztalosokhoz sorozandók, amazok oktatásánál azonban a főszlyt a mértani rajzra kell fektetni.

A szakrajzolás tárgya a kocsigyártóknál a közönséges szerek, továbbá a kocsik alkatrészeinek — kerek, tengelyek, az alj, az oldalak, a szekrény stb. — rajzolása, a leggyakrabban előforduló fakötésekkel mint részletekkel.

A sorrend itt is kisméretű rajznak nagyobb méretben való átdolgozása. méretekkel ellátott vázlatrajzok után szabályos szerkesztés, adott vázlatrajzok feladatszerű módosítása; végre a különböző kocsikról, szekerekről vázlatrajzok készítése, hogy a tanuló az alakot és a szerkezet vázát szabatosan előtűntetni tudja.

Utóbb különböző stylű diszkocsik mintarajzainak bemutatása, esetleg másolása, a stylszerűség, szilárdság, csín és izlés kellékeinek és föltételeinek magyarázatával.

A kádárok szakrajzolása szűkebb körű; ide tartozik a különböző alaku és méretű hordók, ürmértékek, edények és fürdőkádak stb. feneke és dongái alakjának szerkesztése, azok beosztása, s a kész tárgyak ábrázolása vázlatrajzban, végre vázlatrajzokról való szerkesztés.

3. Építő- és műlakatosok.

A gyakorlatban leginkább előforduló szakmabeli munkákról szerkezetekről — pl. a különböző rácsok, ajtók, kapuk, konsolok, vasbutorok, takaréktűzhelyek stb. — eredeti felvételek és vázlatrajzok készítése, hogy így a tanuló a különböző gyártmányokról alak, szerkezet és elrendezés tekintetében kellő áttekintést és tájékozást nyerjen.

Kis méretű vázlatrajzoknak nagyobb méretben való kidolgozása.

Vázlatrajzok nyomán meghatározott alaku és méretű vasrudakból egyes tárgyak megszerkesztése, hogy a tanuló különböző vasrudak czélszerű alkalmazását is megismerje. Ezzel összefüggésben az összetettebb megerősítések- és összeköttetéseknek, mint

részleteknek nagyobb méretben lehetőleg valódi nagyságban való kirajzolása. Ezen szerkesztéseknél felhasználandók a szabadkézi rajzoláshoz megismert ornamentális idomok és részletek.

Ablak- és ajtózárok eredeti felvétele, és azok rajzolása adott mérték szerint, később esetleg ilyenek szerkesztése.

A *szabadkézi rajzoláshoz* megismertetendő a különböző stílusok jellege, és főképen a lakatosipar körében gyakran előforduló részletek, pl. csiga és az ezekkel rokon hajlított vonalak, stílizált növénylevelek és növények, rozetták, emberi és állati alakok stb. rajzolandók úgy, hogy a tanuló a szerkezeti és alaki részletek megismerése és átrajzolása után az eléje adott mintarajzokat stílszerűleg és szerkezet szerint is megítélni és elemezni tudja.

Utóbb jó stílusú régiek és újabb szakba vágó művek mintarajzainak bemutatása és másolása.

4. Bádigosok és rézművesek.

Vázlatrajzok készítése a bádigos ipar főbb cikkeitől, az alakszín és részarányosság kellékeinek megismerése és elsajátítása céljából.

A vázlatrajzok után mértékes rajzok szerkesztése, s ennél az egyes felületrészek lefejtése.

Az ürmértékek nagyobbítása és kisebbítése, az alak megtartása mellett.

Oly lemezdarabok alakjának megszerkesztése, a melyek szabálytalan alaku tárgyak, például tölcserék, fürdőkádak, párkányok, padlásablakok stb. alakításához szükségesek.

Kisebb méretű vázlatrajzoknak kidolgozása nagyobb mérték szerint, s ezekhez részletrajzok készítése.

A *szabadkézi rajzoláshoz* különös tekintettel kell lenni az oszloprendek, párkányzatok, stílizált növények, emberi és állati alakzatok, szakkavágó jó ízlésű tárgyak vagy mintarajzok bemutatása és másolása stb. rajzoltatására.

5. Gépészek.

Az általánosan előforduló gépelemek, minők a csavarszögecs és ék; csavar-szögecs és ékkötések, lánczok, lánczhorgok, csőkötések, csapok, szelepek. csapágys, tengelyek, tengelykötések, excenter, kerek, szíjdobok, hajtórudak, dugattyúk és tolattyúk stb., végre egyszerűbb készülékek és gépek rajzolása.

A rajzoláshoz követendő fokozat kisméretű rajznak nagyobb méretben való átdolgozása, mérettel ellátott vázlatrajz után szabályos szerkesztés, eredeti felvétel és szerkesztés.

Ezen csoportban a *vas- és rézöntők* az öntött vas- és réz, a kovácsok pedig a kovácsolt vasalkatrészeket rajzolják, ez utóbbiakkal rajzoltatni lehet még a kocsik vasszerelési tárgyait, s a közönségesebb szerszámokat, kalapácsokat, vésőket, baltákat stb., a rézöntőkkel pedig esetleg a műipar körébe vágó díszesebb tárgyakat.

6. Arany- és ezüstművesek.

Sík és domboru ékitmények rajzolása és mintázása emberi és állati alakoknak, úgy stylizált, mint reálistikusabb felfogással rajzolása és mintázása.

A nagyobb mértékben való mintázás agyagból, a kisebb méretű tárgyaké viaszból gyakorlandó.

E tanulmányok körébe vonandó, és pedig úgy elméleti fejtegetés, mint gyakorlati rajzolás alakjában az építészeti stylan, s a remekkori edényidomok ismertetése.

Kíváncos végül, hogy a tanulók minél nagyobb számu antik- és ujabbkori jeles ékszerek mintarajzain kívül, a régibb magyar szöveteken, ruha-himzés és csipkeneműeken alkalmazott jelesebb magyarhoni disztimény motivomukkal, valamint a régebben virágozott magyar (erdélyi) zománczolt ékszerek alakjaival és színösszeállításával megismerkedjenek.

7. Kárpitosok.

Sík és domboru ékitmények, és élő virágok rajzolása.

Redőztet tanulmányok, főleg függönyökre, mennyezetekre, butordisztésekre stb.-re alkalmazva.

Sztintani elemzések és gyakorlatok.

Építészeti stylan tanulmányok, főleg a belhelyiségek disztése szempontjából.

Régibb és ujjabb jó stylan szövet- és himzés minták, papir-, bőr- és selyemtapeták, csipkék és szőnyegek disztiményeinek elemzése és rajzolása, alak- és színösszhang tekintetéből.

Disztési kisméretű vázlatoknak nagyobb mérvben kidolgozása. Disztési tervezetek.

Ugyanekkor szervezte az országos iparegyesület is ujjból a maga budapesti inas-iskoláit, melyeknek ujj szervezetet adott.

E szervezet legfontosabb pontjai a következők:

I. Általános határozatok.

Az Országos Iparegyesület vezetése alatt álló budapesti alsó ipartanodák czélja a legszükségesebb elemi ismeretekkel bíró iparostanonczokat az iparüzéshez szükséges rajzbeli és elméleti oktatásban részesíteni, és őket ez ismeretekben annyira képezni, hogy az iparosok számára fennálló magasabb tanodákat sikerrel látogathassák.

Ez iskolák háromévi tanfolyamból állanak; melyek közül azonban a harmadik évi tanfolyam egyelőre csak azon kerületekben állittatik fel, melyekben elégséges számú előképzettséggel bíró tanuló van.

A tanítás a rajzban és az azzal kapcsolatos mértani ismeretekben vasárnaponként a délelőtti órákban, az elméleti tantárgyakban pedig hetenkint háromszor az esti órákban adatik.

II. Tanterv.

Első évfolyam.

a) *Rajz és mértani oktatás.* 1. Szabadkézi rajz, hetenkint 2 óra. 2. Mértani rajz, hetenkint 1 óra. 3. Mértan, hetenkint 1 óra. b) *Elméleti tárgyak.* 1. Számтан, hetenkint 2 óra. 2. Olvasmányok, hetenkint 2 óra. 3. Fogalmazás, hetenkint 2 óra. Összesen 10 óra.

Második évfolyam.

a) *Rajz és mértani oktatás.* 1. Szabadkézi rajz, hetenkint 2 óra. 2. Mértani rajz, hetenkint 1 óra. 3. Mértan, hetenkint 1 óra. b) *Elméleti tárgyak.* 1. Számтан, hetenkint 2 óra. 2. Természettan, hetenkint 2 óra. 3. Olvasmányok, hetenkint 1 óra. 4. Fogalmazás, hetenkint 1 óra. Összesen 10 óra.

Harmadik évfolyam.

a) *Rajz és mértani oktatás.* 1. Szabadkézi rajz, hetenkint 2 óra. 2. Mértani rajz, hetenkint 1 óra. 3. Mértan, hetenkint 4 óra. b) *Elméleti tárgyak.* 1. Számтан, hetenkint 2 óra. 2. Természettan, hetenkint 2 óra. 3. Olvasmányok, hetenkint 1 óra. 4. Fogalmazás, hetenkint 1 óra. Összesen 10 óra.

E szervezet alapján az egyesületnek újabb és megfelelőbb tankönyvekről kellett gondoskodni. Pályázat alapján iratta meg tehát »az Országos Ipáregyesület által kiadott Tankönyvek« cyclusába a következőket:

Olvasókönyv alsóbb ipartanodák számára. I. kötet az első osztály számára. Irta Mudrony Soma.

Ugyanaz, II. kötet a II. és III. osztályok számára. Irta Mudrony Soma.

Természettani Tankönyv, I. rész, második évfolyam számára írta Ekkert Antal főv. polg. isk. tanár.

Ugyanaz, II. rész, a III. tanfolyam számára írta ugyanaz.

Számтani példatár, írta dr. Császár Károly reálisk. tanár.

Ezeket kívül használatban maradt:

a *Társadalmi gazdaságtan vázlatá* Mudrony Somától.

Ezeket a munkákat kívül a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi ministerium is kiadott a rajzoktatáshoz szükséges mintákat, nevezetesen Vidéky János szabadkézi- és Szuppán-Éder mértani rajzmintáit, valamint Vasady Ferencz főszmintáit, mely munkák éveken keresztül mint kitűnő tan-szerek voltak használatban.

Azonban még ezzel a rendelkezéssel sem nyert az inas-oktatás ügye végleges rendezést, az csak az 1884. évi XVII. t.-cz. alapján történt, melyre alább reátérünk.

Előbb még meg kell emlékeznünk a felső népiskolák és

a tanító-, illetve tanítónőképző-intézetek számára 1882-ben kiadott új tantervről.

Az előbbi megszüntette az első tanterv által megállapított IV. évet, elrendelve, hogy a szaktanítás a három évfolyam keretébe vételessék fel.

Az általános tárgyak d. e., a szaktárgyak és gyakorlat d. u. tartandók.

Az ipartanműhelyekbe »a vidék viszonyaihoz képest vagy a fa-, vagy a vas-, vagy az agyagipar valamely ága veendő fel s az arra vállalkozó tanulók az általános tanulni valók mellett az I-ső, II-ik és III-ik évfolyam alatt *mint mesterinasok kiképeztethetnek*; megjegyezvén, hogy a felső népiskola mellé felállított ily iparműhelyben egyszerre az iparnak csak egyetlen ága vehető fel és gyakorolható«.

Eltérés azonban itt is volt, mert néhány ipartanfolyammal kapcsolatos felső népiskolánál — melyek nagyobb tanulólétszámmal bírtak — megmaradt a IV. évfolyam kizárólag ipari oktatásra, pl. Zay-Ugróczon, míg Hosszufaluban egész külön szervezetet csináltak: a három évfolyamu felső népiskola fölé állítottak három évfolyamu műfaragó iskolát.

A tanító-, illetve tanítónőképző-intézetek új tanterve az ipari oktatásra nézve következő rendelkezéseket tartalmazta:

a) a tanító-képzőknél tanítani kell a növendékeket »a házi ipar fontosabb ágai begyakorlására, tekintettel mindenkor a vidéken szokásosabb házi ipari foglalkozásokra, kihagyván ezek köréből minden haszontalan pepecselést, ellenben figyelmet fordítva az értékesíthető cikkek készítésére«;

b) a tanítónő-képzőknél pedig »a női kézimunkák minden nemére és a női házi ipar fontosabb ágaira, melyek a mindennapi háztartásban nélkülözhetetlenek. Ezek mellett a vidék viszonyai szerint a csipkekészítés, fonás, különösen a szövés-, szalma-, sás-, káka-fonás s az ezekből készíthető tárgyak előállítása, a gyakorlat körébe szintén felvehetők«.

Mindezen intézkedések egyenként és összesen elég fontosak. Azonban mégis legfontosabb s horderejében legnagyobb, egész iparos oktatásunkra kiható és azt lényegében átalakító hatása volt az 1884. évi XVII. t.-cz.-ben foglalt ipartörvény,

mely egészen új alapot teremtett e tekintetben is, kimondva egyrészt a teljes tankötelezettséget, másrészt az inas iskolák felállításának kötelezettségét, mely tekintetben hazánk Európa csaknem összes államait megelőzte.

Az említett törvénynek idevágó rendelkezései következők:

B) A tanoncziskolákról.

80. §. Oly községben, a hol legalább 50 tanoncz van és e tanoncok számára külön iskola nincs, köteles a község a tanoncok tanításáról külön tanfolyam berendezése által gondoskodni.

81. §. A tanoncok oktatására a polgári és elemi iskolák helyiségei, taneszközei és tanítószemélyzete használható fel.

82. §. A tanoncz mindaddig, míg tanideje az iparosnál tart, köteles ily iskolába járni.

83. §. A tanfolyam tantervét és tartamát a vallás- és közoktatásügyi miniszter a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterrel egyetértőleg állapítja meg.

Az évi szorgalomidő 10 hónapig tart, mely alatt a tanításnak folytonosnak kell lenni.

A tanításra hetenkint két munkanapon legalább négy óra az általános ismeretek tantárgyaira, ezeken felül vasárnaponként három órai idő a rajztanításra szabatik ki.

Az iparhatóság állapítja meg azt, vajjon a tanítás a munkanapokon és vasárnaponként a nappali vagy esti órákban tartassék-e.

A mennyiben a hitfelekezetek a tanoncok vallástanításáról gondoskodnak: a fentebbi órákon felül vasárnaponként egy óra a vallástanításra fordítható.

84. §. A két havi szünidő a nyári hónapokban tartatik.

85. §. Mennyiben lehet eltérésnek helye egyes iparágakra nézve a 83. és 84. §-okban megállapított határozatok alól, azt az iparhatóság indokolt előterjesztésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterrel egyetértőleg állapítja meg.

86. §. A tanoncziskolák felett a közvetlen felügyeletet a kerületi tanfelügyelő és az elsőfoku iparhatóság, a főfelügyeletet pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterrel gyakorolja.

87. §. A tanoncziskolák költségeire a jelen törvény alapján befolyó díjak és pénzbüntetések fordítandók.

A mennyiben a községek a tanoncziskolák költségeinek fedezésére nem képesek, e célból a községek a belügyminiszter és a pénzügyminiszter engedélye alapján a községben fizetendő egyenes adó 2%-a erejéig külön adót vethetnek ki.

Oly községek, a melyek vagyoni helyzetüknél fogva nem tarthatnak fenn tanoncziskolákat, segélyért a vallás- és közoktatási miniszterhez fordulhatnak.

Ezen törvényes rendelkezések következtében természet-szerűleg új lendületet vett az iparos-oktatás, melynek ezen fokozatára a kormány is igen nagy súlyt fektetett, olyannyira, hogy egyrészt szervezte annak felügyeletét, másrészt anyagi-lag istápolta a községeket ily iskolák felállításában, úgy, hogy míg az 1882. évben csak 16.779 frt 39 krt, 1883-ban 32.427 frt 13 krt, 1884-ben 29.384 frt 47 krt fordított e célra, már az 1885. évben ez 56.131 frt 66 krra emelkedett, mely segély a későbbi években következőleg alakult:

1886-ban 40.837 frt 67 kr.	1891-ben 52.147 frt 49 kr.
1887-ben 52.399 » 99 »	1892-ben 58.752 » 09 »
1888-ban 49.399 » 97 »	1893-ban 60.451 » 59 »
1889-ben 50.400 » — »	1894-ben 63.711 » 74 »
1890-ben 50.838 » 32 »	1895-ben 65.000 » — »

Az új törvényes rendelkezés alapján természetesen új szervezetet is adott ki a kormány, melynek azonban csak rendtartási részei tértek el lényegesen az előbbi szervezettől, a mennyire azt természetesen az új törvény előírta. Maga a tan-terv lényegében ugyanaz maradt.

Mily mérvben fejlődtek ezek az iskolák, mily óriási mérveket öltött aránylag rövid idő alatt az inas-oktatás hazánkban, arra nézve az alábbi kimutatás nyújt tájékozást, melyben a városokat is egybefoglalva, törvényhatóságunként csoportosítottuk az adatokat, melyeket közvetlenül az illető iskoláktól szereztünk be:

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanonciskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanonciskola tantermének száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
1	Abauj-Torna	Kassa	községi	1885	magyar	15	1 okl. rajztanár 6 polg. isk. tanító, 8 el. isk. tanító	10
2		Alsó-Meczenzéf	»	1885	»	5	elemi iskolai tanítók	4
3		Göncz	»	1886	»	3	»	2
4		Szántó	»	1888	»	3	»	3
5		Szepsi	»	1884	»	2	»	2
6		Szikszó	»	1891	»	3	1 ipari rajz-tanító, a többi elemi iskolai tanító	3
7	Alsó-Fehér	Gyulafehérvár	»	1883	»	8	középiskolai tanár és elemi iskolai tanító	3
8		Nagy-Enyed	»	1879	»	4	2 okleveles tanító és 2 pap	2
9		Abrudbánya	»	1892	»	4	elemi iskolai tanítók	1
10	A r a d	Arad	»	1884	»	21	9 középisk., 5 polg. isk. és 7 el. iskolai képesítéssel	12
11		Borosjenő	»	1894	»	2	elemi iskolai tanítók	2
12		Elek	»	1894	»	3	»	3
13		Kisjenő	»	1895	»	1	»	1
14		Kovaszincz	»	1895	»	1	»	1
15		Kurtics	»	1890	»	1	»	1

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óramulasztás esik átlag évenként 1—1 osztályra?	Mennyi —o.é. frtk-ban — az iskola átlagos évi fentartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tanévben	az előkészítő osztályba	az I. osztályba	a II. osztályba	a III. osztályba			
6822	761	39·1	29·9	18·7	12·3	812	6353	elemi és polg. iskolai tantermek
880	86	16	36	30	18	87	786	elemi iskolai tantermek
204	61	—	34	33	33	460	480	»
988	138	21	30	26	23	290	570	»
308	66	—	40·5	38·5	21	168	600	»
315	84	—	52·3	29·1	18·6	220	675	»
1715	152	37·3	36·9	17·8	8·0	709	1200	»
925	151	19·2	37·7	27·0	16·1	280	700-800	»
66	65	28	24	32	16	79	600	a tantermek az állami iskolai épületben vannak
8954	1.036	42·2	33·9	17·7	6·2	1270	5213	elemi iskolai tantermek
48	48	27·5	27·5	33	12	20	281	»
69	73	56·5	43·5	—	—	222	264	»
48	48	16·7	37·5	45·8	—	113	189	»
14	16	14·4	35·7	28·5	21·4	6	134	»
241	29	37·5	29·2	20·8	12·5	18	170	»

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanoncziskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanoncziskola tantermeinek száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
16	A r a d	Magyar-Pécska	községi	1884	magyar	2	elemi iskolai tanítók	2
17		Nagy-Halmágy	»	1891	»	1	»	1
18		Pankota	»	1884	»	2	»	2
19		Uj-Szent-Anna	»	1884	»	2	»	2
20	Á r v a	Alsó-Kubin	»	1888	»	4	2 okl. tanító, 2 polg. isk. tanító	3
21	B á c s - B o d r o g	Szabadka	»	1883	»	13	12 képesített, 1 rajz-tanító nem képesített	13
22		Zenta	»	1883	»	11	2 rajztanár, elemi-, polg. és gymn.	5
23		Ujverbász	»	1892	»	5	valamennyi okl. tanító, 2 képesített rajztanító	3
24		Ujvidék	»	1883	magyar (segéd-nyelv a német és szerb)	13	3 elemi, 2 polgári, 2 középisk., 5 hitoktató	5
25		Zombor	»	»	magyar	11	igazgató középiskolai, 2 rajztanító technikus, a többi képesítve	4
26		Titel	»	1889	magyar szerb, német	4	közép és polgári iskolai	2
27		Szt.-Tamás	»	»	magyar	3	elemi iskolai	3
28		Ó-Szivacz	»	»	»	3	»	3

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óramulasztás esik átlag évenként 1—1 osztályra ?	Mennyi — o.é. frtkokban — az iskola átlagos évi fentartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tanévben	az előkészítő osztályba	az I. osztályba	a II. osztályba	a III. osztályba			
1056	124	49.4	34.1	10.4	7.1	183	501.—	elemi iskolai tantermek
86	25	21.7	21.7	43.4	13.2	7	165.—	»
602	109	43.2	27.5	29.3	—	155	371.—	»
1084	150	36.3	34.3	29.4	—	181	429.—	»
275	31	25.5	30.5	26	18	189	530.—	»
6041	677	42.5	29.6	18.6	9.3	357	3150.—	»
1750	241	39	33	16	12	300	1899.—	»
666	241	26.3	41.5	32.2	—	901	672.74	»
5.695	620	35	38	19	8	946	2.800.—	1 tanítónak nincs képesítése
5.051	540	43	30	14	13	1.424	3.570.—	elemi iskolai tantermek
396	47	52	28	14	6	134	420.—	»
732	147	32	41	27	—	62	610.—	»
631	99	18	53	29	—	120	320.—	»

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanonciskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanonciskola tantermeinek száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
29	B á c s - B o d r o s	Ó-Kanizsa	községi	1888	magyar	7	polgári és elemi	4
30		Ó-Becse	»	1886	»	4	elemi népiskolai	3
31		Ada	»	1883	»	8	»	4
32		Apatin	»	1884	»	6	3 elemi 3 polgári	3
33		Bács-Kula	»	1892	»	4	elemi iskolai	4
34		Bács-Topolya	»	1888	»	3	»	2 el.
35		Baja (belvárosi)	»	1882	»	7	»	5
36		Baja (alsó városi)	»	1894	»	6	»	2
37		Bezván	»	1887	»	4	»	3
38		Cservenka	»	1883	magyar-német	4	»	4
39		Hódság	»	1887	magyar	2	»	2
40		Német-Palánka	»	1885	magyar-német	5	»	4
41	Baranya	Pécs	»	»	magyar	17	nép-, közép-, polgári iskolai	17
42		Siklós	»	»	»	8	közép és elemi	4
43		Baranya-Mágocs	»	»	magyar-német	2	1 elemi, 1 rajztanítói	1

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óramulasztás esik átlag évenként 1—1 osztályra?	Mennyi —o.é. frtkokban — az iskola átlagos évi fentartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tan- évben	az elő- készítő osz- tályba	az I. osz- tályba	a II. osz- tályba	a III. osz- tályba			
813	184	17	40·6	24·3	18·1	190·2	929.28	elemi iskolai tantermek
1.618	262	60	30	6	4	1400	1300.—	»
1.892	175	30	25	23	22	121	1030.—	»
3.795	434	27	48	13	12	1088	1631.—	»
456	160	30	26	23	21	205	730.—	»
748	171	33	34	22	11	447	940.—	»
7067	627	36	34·6	18	11·4	1635	1500.—	»
270		52·1	24·4	23·5	—	1287	950.—	»
1094	113	15·2	47·1	21·1	16·6	2548	745.71	»
1351	116	28	30	23	19	79	706.—	»
988	140	11	46	43	—	60—80	275.—	»
2836	377	30	31	24	15	305	1387.—	1 nem képe- sített
5693	862	37·8	32·3	20·4	9·5	1677	5330.—	elemi iskolai tantermek
1688	185	35	40·7	16·8	7·5	649	1500.—	polgári iskola tanterme használtatik
325	44	40	30	18	12	260	250.—	elemi iskolai tantermek

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanonciskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanonciskola tantermeinek száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
44	Baranya	Német-Boly	községi	1885	magyar német	2	elemi isk.	2
45		Mohács	»	1884	magyar	10	2 polgári 8 elemi	8
46		Pécs (Zsolnay-gyár)	magán	1895	»	2	1 elemi 2 szakrajz- tanár	1
47	B a r s	Aranyos- Maróth	községi	1886	»	2	2 képesi- tett rajz- tanító	2
48		Körmöcz- bánya	»	1885	»	7	4 elemi, 3 polgári iskolai	3
49		Léva	»	1885	»	5	elemi iskolai	3
50	B é k é s	Szarvas	»	1884	»	5	1 főgymn. 4 elemi	3
51		Békés	»	1883	»	4	1 gym. 1 polgári 2 elemi	3
52		Békés-Csaba	»	1884	»	9	elemi, 1 ké- pesített rajz- tanár	5
53		Endrőd	»	1893	»	1	elemi isk.	1
54		Gyoma	»	1886	»	1	elemi isk. és rajztani- tói kép.	2
55		Gyula	»	1883	»	8	3 polg. 4 elemi 1 rajztanár	4
56		K.-Ladány	»	1892	»	2	elemi isk.	2
57		Mező-Berény	»	1884	»	2	elemi isk.	2
58		Orosháza	»	»	»	6	4 elemi, 2 kép. rajzt.	4

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óramulasztás esik átlag évenként 1—1 osztályra ?	Mennyi —o.é. frtok-ban — az iskola átlag s évi fentartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. évtől	az 1895-96. tanévben	az elő-készítő osztályba	az I. osztályba	a II. osztályba	a III. osztályba			
1126	121	55	45	—	—	54	300.—	elemi iskolai tantermek
3212	377	65	27	8	—	401	2200.—	»
530	83	50	36	14	—	120	770.—	»
583	64	32	45	16	7	369	500.—	»
1221	120	27.4	29.2	26.4	17	202	1473.—	»
2120	237	38	37	18	7	518	1221.40	»
2542	240	17	24	30	29	72	1190.—	»
1315	120	35	37	22	6	61	770.—	»
3938	425	26	31	23	20	377	2700.—	»
111	65	—	50	50	—	112	167.—	»
774	111	—	57	24	19	8	1200.—	»
4005	416	27	34	26	13	59	1700.—	»
203	66	—	84	16	—	188	270.—	»
1154	118	8	38	33	21	315	500.—	»
2668	324	21	34	27	18	78	1670.—	»

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanoncziskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanoncziskola tantermeinek száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
59	B é k é s	Szeghalom	községi	1893	magyar	3	elemi isk.	2
60		Tót-Komlós	»	1895	»	3	»	2
61	B e r e g	Beregszász	»	1883	»	8	el. népiskolai, 1 középisk., rajztanár	—
62		Frigyesfalva	»	1880	»	1	el. népisk.	—
63		Hátmeg	»	1893	»	1	»	—
64		Munkács	»	1882	»	8	»	—
65	Besztercze-Naszód	Besztercze	»	1874	német	8	részint gymn. tanári, részint tanítói	7
66	B i h a r	Nagyvárad	»	1885	magyar	21	18 képesített, 3 nem képesített	15
67		Belényes	»	»	»	4	1 képesített	4
68		Berettyó-Ujfalu	»	1884	»	3	1 képesített	3
69		Érmihályfalva	»	1890	»	2	nem képesítve	2
70		Margitta	»	1885	»	3	»	3
71		Nagy-Szalonta	»	»	»	6	1 képesítve	6
72		Székelyhid	»	1887	»	3	nem képesítve	3

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óramulasztás esik átlag évenként 1—1 osztályra ?	Mennyi — o.é. frtok-ban — az iskola átlagos évi fentartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tan- évben	az elő- készítő osztályba	az I. osztályba	a II. osztályba	a III. osztályba			
119	53	—	75	25	—	163	360.—	elemi iskolai tantermek
63	70	50	50	—	—	17	337.—	»
1375	203	8	49	30	13	272	889.—	»
350	16	—	32·5	37·5	30	77	200.—	»
52	23	25	50	25	—	188	110.—	»
3141	229	44·8	33·9	14·2	7·1	684	1300.—	»
3186	291	18·4	36·5	21·8	23·3	8465	3205.—	»
8956	1098	20	39	26	15	1500	7500.—	»
593	78	—	35·2	34·1	30·7	142	850.—	»
766	73	—	45	35	20	57	570.—	»
211	75	47	36	17	—	168	300.—	»
987	133	53	28	19	—	170	500.—	»
1774	222	31	33	20	16	165	1200.—	»
410	63	14	41	30	15	38	380.—	»

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanonciskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanonciskola tantermeinek száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítés	
73	Bihar	Tenke	községi	1886	magyar	1	elemi isk.	1
74	B o r s o d	Miskolcz	»	1874	»	15	13 elemi, 2 rajz-tanító	11
75		» (vasuti telep)	állami	1894	»	3	1 elemi, 2 mérnök	3
76		Diósgyőr	községi	1890	»	2	elemi iskolai	2
77		Diósgyőri gyár	állami	1894	»	4	2 elemi 1 rajztan., 1 mérnök	3
78		Mező-Csáth	községi	1886	»	3	elemi isk.	2
79		Mező-Keresztes	»	1890	»	1	»	1
80		Mező-Kövesd	»	1887	»	3	»	3
81		Ózdi-gyár	magán	1889	»	12	9 elemi, 3 lelkész	5
82	Brassó	Brassó	állami	1881	»	10	rajzt 2, mennyiség-és term. 2	10
83		Brassó	községi	1872	német	12	elemi és közép iskolai	10
84	Csanád	Makó	»	1882	magyar	6	2 elemi, 4 közép-iskolai	4
85		Nagylak	»	1887	»	2	elemi	2
86		Battonya	»	1885	»	3	»	1
87	Csik	Gy.-Szt-Miklós	»	1883	»	5	elemi és polgári iskolai	4

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óra-mulasztás esik átlag évenként 1—1 osztályra?	Mennyi — o.é.frtok-ban — az iskola átlagos évi fentartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tan-évben	az elő-készítő osztályba	az I. osztályba	a II. osztályba	a III. osztályba			
362	71	52	48	—	—	20	180.—	elemi iskolai tantermek
8912	623	50·1	28·5	14·8	6·6	308	3887.—	»
34	46	—	33·4	33·3	33·3	—	—	»
83	26	55·0	32·5	11	1·5	53	172.—	»
40	114	—	100	—	—	398	2700.—	»
253	69	20·3	26·9	24·1	28·7	546	267.—	»
133	56	14	35	28	23	23	235.—	»
786	123	28	22	25	25	20	610.—	»
292	70	2·5	65·7	31·8	—	178	—	»
5316	521	58	29	9	4	300	3500.—	»
5646	481	38·9	31·8	16·7	12·6	1639	6450.—	»
3173	274	39	31·5	16·4	13·1	258	1379.—	»
800	127	24	40	23	13	442	410.—	»
622	70	29·3	26·7	24	20	437	500.—	»
583	59	—	54	29	17	35	806.—	»

¹⁾ A M. Á. V. költségvetésében nincs külön kimutatva.

Szterényi: Az iparoktatás Magyarországon.

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanoncziskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanoncziskola tantermeinek száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
88	C s o n g r á d	Szeged	községi	1894	magyar	25	elemi, polgári és rajz-tanár	10
89		H.-M.-Vásárhely	»	»	»	10	elemi és polg. isk.	6
90		Mindszent	»	1891	»	4	3 elemi és 1 hittanár	2
91		Csongrád	»	1884	»	5	2 elemi 3 polg.	4
92		Szentes	»	»	»	5	3 elemi 1 polg. 1 könyvt. vezető	3
93	Esztergom	Esztergom	»	1884	»	9	elemi és reálisk.	5
94		Piszké	»	1891	»	2	elemi isk.	2
95		Süttő	»	»	»	3	»	2
96	F e j é r	Székes-Fehérvár	»	1883	»	15	elemi 4 rajzra kép.	4
97		Moór	»	1885	»	2	elemi isk.	2
98		Bicske	»	1884	»	5	»	2
99	Fogaras	Fogaras	»	»	»		3 elemi 3 polg.	3
100	Gömör-Kis-Hont	Dernő	»	1891	»	1	elemi isk.	1
101		Dobsina	»	1885	»	6	»	4
102		Hisnyó	»	1888	»	1	»	1

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óra- mulasztás esik átlag évenként 1—1 osz- tályra ?	Mennyi — o.é. frtok- ban — az iskola átlagos évi fenttartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tan- évben	az elő- készítő osz- tályba	az I. osz- tályba	a II. osz- tályba	a III. osz- tályba			
10834	1072	25·7	44	22·6	7·7	1711	7500.—	elemi iskolai tantermek
4915	479	31·8	32·3	21·7	14·2	369	3300.—	»
152	45	—	66·2	33·8	—	250	340.—	»
1160	128	26·4	41·4	22·7	9·5	186	910.—	»
2381	191	24·1	30·3	25·1	20·5	328	1200.—	»
3763	405	34·	37·9	28·1	—	201	1765.—	»
219	56	25·4	49·2	25·4	—	106	300.—	»
398	119	—	47·1	52·9	—	50	300.—	»
5823	552	10·3	40·8	30·1	18·8	848	3908.—	»
1182	119	20	35	25	20	850	865.—	»
1076	113	43	38	19	—	200	573.—	»
1448	166	30	30	25	15	350	1000.—	»
127	30	—	40	25	35	¹⁾	500.—	»
1028	88	25	38	28	9	¹⁾	840.—	»
285	36	47	35	18	—	¹⁾	420.—	»

¹⁾ Nem volt megállapítható.

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanonciskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanonciskola tantermének száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
103	Gö m ö r - K i s - H o n t	Jolsva	községi	1883	magyar	4	elemi isk.	4
104		Lékési gyár	magán	1889	»	3	»	3
105		N.-Rőcze	községi	1883	»	3	»	3
106		Pelsőcz	»	1884	»	1	»	1
107		Putnok	»	1884	»	3	»	3
108		Ratkó	»	1891	magyar tót	2	»	2
109		Rima-Szombat	»	1877	magyar	5	»	5
110		Rozsnyó	»	1884	»	6	»	4
111		Tiszolcz	»	1883	»	4	»	2
112		Tornallya	»	1889	»	1	»	1
113		Uj-Antal-völgyi	»	1887	magyar tót	1	»	1
114	Győr	Győr	»	1884	magyar	10	elemi és középisk.	5
115		Győrsziget	»	1884	»	4	elemi isk.	2
116	Hajdu	Debreczen	»	1887	»	33	elemi, polgári és középisk.	16
117		Hajdu-Böszörmény	»	1884	»	5	elemi iskolai	5

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óramulasztás esik átlag évenként 1—1 osztályra?	Mennyi —o.é. firtok- ban — az iskola átlagos évi fenntartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tan- évben	az elő- készítő osztályba	az I. osztályba	a II. osztályba	a III. osztályba			
1.083	70	18	27	18	37	1)	872.—	elemi iskolai tantermek
244	30	—	31	38	31	1)	—	»
610	57	—	51	32	17	1)	608.—	»
200	28	8	31	23	38	—	40.—	»
848	92	—	38	32	30	1)	620.—	»
61	20	70	30	—	—	1)	278.—	»
3.029	210	37	24	23	16	1)	1505.—	»
1.975	151	24	33	23	20	1)	872.—	»
678	60	—	55	25	20	1)	421.—	»
310	56	—	33	31	36	1)	322.—	»
273	21	24	76	—	—	1)	60.—	»
5.681	612	30	40	22	8	260	3500.—	»
899	104	16	51	21	12	381	600.—	»
6540	1286	24	23	23	30	3893	8470.—	»
1319	130	45	35	19	1	—	845.—	»

1) Nem volt megállapítható.

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanonciskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanonciskola tantervének száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
118	Hajdu	Hajdu-Nánás	községi	1886	magyar	3	2 elemi 1 rajztanár	3
119		Hajdu-Szoboszló	»	»	»	4	1 rajztan., 3 elemi	3
120	Háromszék	Kézdi-Vásárhely	»	1883	»	6	4 elemi, 2 polgári	3
121		Baróth	»	1886	»	4	1 elemi, 3 felső nép és polg.	4
122		Kovászna	»	1894	»	1	elemi isk.	1
123		Sepsi-Szt-György	»	1875	»	5	3 elemi, 2 polg.	4
124		Eger	»	1883	»	15	11 elemi, 1 szakisk., 3 nem képesített	7
125	H e v e s	Hatvan	»	1886	»	6	5 elemi, 1 szakisk.	4
126		Gyöngyös	»	1884	»	6	4 elemi, 2 szakisk.	5
127		Heves	»	1886	»	3	2 elemi 1 nem képesit.	4
128		Pásztó	»	1887	»	3	elemi iskolai	4
129		Tisza-Füred	»	1888	»	2	»	2
130	Hont	Selmeczbánya	»	1884	»	4	»	5
131		Ipolyság	»	1880	»	2	»	2
132		Bakabánya	»	1885	»	1	»	1

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óramulasztás esik átlag évenként 1—1 osztályra ?	Mennyi — o.é. frtokban — az iskola átlagos évi fentartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tanévben	az előkészítő osztályba	az I. osztályba	a II. osztályba	a III. osztályba			
676	107	30	40·6	18·3	11·1	253	500.43	elemi iskola tantermek
522	71	9	40	30	21	200	489.66	»
2195	210	32·4	32·1	19·1	16·4	1333·75	1272.—	»
574	63	—	55·7	27·7	16·6	130·9	451.93	»
65	42	50	50	—	—	160	201.—	»
2654	146	29	35	24	12	365·5	825.—	»
5270	498	12	49	35	4	230	3005.—	»
590	97	24	32	25	19	66	480.—	»
3002	386	48	25	20	7	180	2090.—	»
698	96	26	26	28	20	27	400.—	»
719	94	13	46	33	8	82	240.—	»
370	71	—	53	47	—	26	418.—	»
1793	178	42·3	31·9	14·7	11·1	50	1400.—	»
1050	75	38·3	39·5	22·2	—	50	455.—	»
777	65	30·8	16·9	27·7	24·6	111	200.—	»

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanonciskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanonciskola tantervének száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
133	H u n y a d	Brád	községi	1892	magyar	1	elemi isk.	1
134		Déva	»	1880	»	5	»	4
135		Hátszeg	»	1891	»	4	»	1
136		Kudzsir	»	1890	»	1	»	1
137		Petrozsény	»	1889	»	5	»	5
138		Piskitelep	állami	1886	»	3	»	2
139		Pusztá-Kalán	községi	1888	»	1	»	1
140		Szászváros	»	1878	magyar német	14	13 elemi, 1 rajztanít.	9
141		Vajda-Hunyad	»	1890	magyar	3	2 elemi 1 bányászati akad.	6
142	Jász-Nagy-Kun-Szolnok	Karczag	»	»	»	4	elemi iskolai	3
143		Jász-Árokszállás	»	1862	»	4	»	1
144		T.-Szt.-Miklós	»	1885	»	4	3 elemi 1 rajzt.	3
145		Mező-Túr	»	1875	»	6	elemi isk.	6
146		Turkeve	»	1886	»	4	1 elemi 3 nem képesített	1
147		Szolnok	»	1872	»	14	2 gym. 6 elemi 1 okl. mérn. 5 hitokt.	9

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óra- mulasztás esik átlag évenként 1—1 osz- tályra ?	Menyi —o.é. frtk- ban — az iskola átlagos évi fenntartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tan- évben	az elő- készítő osz- tályba	az I. osz- tályba	a II. osz- tályba	a III. osz- tályba			
177	49	16	28	41	15	—	60.—	elemi iskolai tantermek
791	94	23	33	30	14	323	1043.—	»
124	38	12	25	30	33	100	420.—	»
65	38	—	100	—	—	1147	60.—	»
449	87	27	37	19	17	3	750.—	»
147	36	—	40	33	27	35	600.—	»
354	64	12	65	23	—	170	140.—	»
1974	143	9	42	27	22	338	2013.—	»
313	89	10	40	30	20	400	500.—	»
430	108	53	23	16	8	158	910.—	»
2228	117	9.1	45.7	26.1	19.1	275	557.16	»
1124	111	—	—	70	30	175	1000.—	»
3234	252	—	40	30	30	400	1000.—	»
476	64	—	55	25	20	95	620.—	»
5108	342	12.1	44.8	33.5	9.6	1750	3495.—	»

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanonciskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanonciskola tantermének száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
148	Jász-Nagy-Kun-Szolnok	Jászberény	községi	1883	magyar	7	elemi isk.	7
149		Kun-Szent-Márton	»	1888	»	5	4 elemi 1 rajzt.	1
150		Tisza-Földvár	»	»	»	2	elemi iskolai	1
151		Déva-Ványa	»	1889.	»	6	»	3
152		Jász-Apáti	»	1892	»	3	2 elemi 1 lelkész	1
153		Kisujszállás	»	1886	»	4	3 elemi 1 okl. rajz-tanító	1
154	Kis-Küküllő	Dicső-Szent-Márton	»	1890	»	3	elemi iskolai	1
155		Erzsébet-város	»	1887	»	4	»	3
156	Kolozs	Kolozsvár	»	1874	»	35	elemi, polgári és közép	21
157		Bánffy-Hunyad	»	1895	»	4	»	3
158	Komárom	Komárom	»	1883	»	8	elemi iskolai	8
159		Kisbér	»	1887	»	2	»	2
160		Tata-Tóváros	»	1883	»	6	5 elemi 1 közép-isk. tanár	4
161	Kassó-Szőrény	Iugos	»	1885	»	4	3 elemi 1 rajzt.	
162		Karánsebes	»	1886	»	5	2 elemi 3 polg.	
163		Orsova	»	1885	»	7	4 polgári 2 elemi 1 rajzt.	

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óramulasztás esik átlag évenként 1—1 osztályra ?	Mennyi — o.é. frtok-ban — az iskola átlagos évi fentartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tanévben	az elő-készítő osztályba	az I. osztályba	a II. osztályba	a III. osztályba			
2404	249	24·3	27·7	25·1	22·9	889·9	1700.—	elemi iskolai tantermek
504	57	15	30	30	25	1072	480.—	»
356	75	—	46	37	17	87	239·89	»
466	75	50	30	12	8	15	800.—	»
190	87	50	—	50	—	250	400.—	»
309	43	21	38	21	20	182	600.—	»
127	59	20	40	20	20	130	452.—	»
472	66	25	33	24	18	126	565.—	»
10.950	726	7·9	57·9	25·3	8·9	1.367	6.132·80	»
—	80	23	44	33	—	180	707	»
4.163	458	25	39	24	12	304	1.606·18	»
621	313	21·7	42·2	25·8	10·3	110	750.—	»
3.177	306	30	35	18	17	246	1.154·20	»
1.965	228	41	33	19	7	1.350	1.200.—	»
1.092	134	44	37	14	5	196	1.125.—	»
738	118	33	40	22	5	167	656	»

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanonciskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanonciskola tantervének száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
164	Krassó-Szörény	Német-Bogsán	községi	1886	magyar román	4	elemi isk.	—
165		Resiczabánya	»	1885	magyar	4	polgári isk.	—
166		Oravicabánya	»	1886	»	5	3 polgári 2 elemi	—
167	Liptó	Liptó-Szent-Miklós	»	1885	magyar tót	8	1 rajzt. 1 polg. 4 elemi 2 lelkész	4
168		Rózsahegy	»	1891	»	3	elemi isk.	1
169	Máramaros	Huszt	»	1887	magyar	5	2 polg. 3 elemi	4
170		M.-Sziget	»	1879	»	7	3 középisk. 4 elemi	3
171	Maros-Torda	Marosvásárhely	»	1884	»	16	elemi isk.	6
172		Szászrégen	»	1884	»	9	2 közép. 6 népisk. 1 rajzt.	3
173		Nyárádszereda	»	1884	»	1	ipariskolai	—
174	Moson	Magyar-Óvár	állami	1884	»	4	elemi isk.	4
175		Moson	községi	»	»	4	»	4
176	Nagy-Küküllő	Segesvár	állami	1895	»	6	»	2
177		»	községi	1873	német	12	elemi és közép	6
178		Medgyes	»	»	»	7	»	6

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óra- mulasztás esik átlag évenként 1—1 osz- tályra ?	Mennyi — o.é. frtk- ban — az iskola átlagos évi fenttartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tan- évben	az elő- készítő osz- tályba	az I. osz- tályba	a II. osz- tályba	a III. osz- tályba			
839	116	35	43	23	9	197	617.—	elemi iskolai tantermek
947	156	30	42	19	9	492	617.—	áll. seg. községi polg. iskolai helyiséget hasz- nálja
1317	173	65	26	5	4	444	860.—	elemi iskolai tantermek
2047	223	43	30	19	8	122	1250.—	»
379	100	32	27	21	20	516	650	»
697	71	46·5	26·6	23·9	3·0	350	620.—	»
2151	181	28·9	40·1	22·7	8·3	365	1200.—	»
1617	517	29	26	22	23	372	2500.—	»
1068	306	40	32	16	12	536	1412.—	»
225	24	8·6	47	29·4	15	140	462	»
1828	99	8	40	34	18	125	988	»
1084	105	2	32	40	26	127	580	»
—	74	50	50	—	—	—	748.—	»
3267	166	10·9	59·6	22·9	6·6	37·94	2915·55	»
3257	197	27	40	24	9	767	2400.—	»

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanonciskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanonciskola tantermeinek száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
179	Nagy-Küküllő	Szentágota	községi	1872	német	8	elemi és közép	3
180		Kőhalom	»	1873	»	6	elemi isk.	4
181	Nógrád	Balassa-Gyarmat	»	1878	magyar	8	6 polg. 2 elemi	4
182		Losoncz	»	1882	»	6	polg. és elemi	3
183		Salgótarján	»	1888	»	3	elemi isk.	3
184		»	vasműgyár r. társulati	1889	»	6	»	3
185		Salgó-bányatelep	»	1891	»	2	»	2
186		Szécsény	községi	1888	»	4	»	3
187		Érsekújvár	»	1884	»	5	»	5
188	Nyitra	Galgócz	»	1884	»	5	»	4
189		Holicz	»	1886	»	3	»	2
190		Miava	»	1893	»	2	»	2
191		Nagy-Tapolcsány	»	1884	»	3	»	3
192		Német-Próna	»	»	»	2	»	2
193		Nyitra	»	»	»	6	»	6

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óramulasztás esik átlag évenként 1—1 osztályra?	Mennyi —o.é. frtokban — az iskola átlagos évi fentartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tanévben	az előkészítő osztályba	az I. osztályba	a II. osztályba	a III. osztályba			
945	131	24·7	33·1	31·1	11·1	459·98	1413.—	elemi iskolai tantermek
1421	95	22	25	27	26	323·5	1200.—	»
2709	218	25	35	22	18	259	1162.—	»
2544	246	31	34	21	14	200	1250.—	»
545	130	37	31	19	13	134	666.—	»
516	59	7	49	29	15	193	—	Ezen iskolákat a társaság tartja fenn, mely az iskola költségeiről számadást nem mutat ki.
79	18	—	53	34	13	131	—	
671	113	34	30	20	16	158	773.—	elemi iskolai tantermek
2298	275	13	50	20	17	500	1688.—	»
842	100	18	55	19	8	400	555.—	»
760	79	21	37	26	16	40	500.—	»
162	44	83	17	—	—	60	270.—	»
1463	158	13	29	29	29	30	550.—	»
1026	100	9	44	32	15	30	340.—	»
2780	262	35	33	18	14	500	1694.—	»

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanonciskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanonciskola tantermeinek száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
194	Nyitra	Privigye	községi	1884	magyar	1	elemi isk.	1
195		Szenicz	»	»	»	3	»	3
196		Vágújhely	»	»	»	3	»	3
197		Verbó	»	»	»	2	»	2
198	Budapest székes főváros	Szarvas-tér	»	1886	»	10	elemi és közép	7
199		Török-utca	»	1886	»	11	elemi isk.	10
200		Kiskorona-u.	»	1886	»	12	1—1 közép és polg. isk., 10 elemi	9
201		Gr. Károlyi-u.	»	»	»	13	elemi és polgári	10
202		Külső váci-út	»	»	»	16	2 középisk., 2 polg., 12 elemi	15
203		Lipót-templom-tér	»	»	»	10	8 elemi 1 rajzt. 1 középisk.	8
204		Érsek-utca	»	»	»	12	ipar-iskolai	9
205		Lovag-utca	»	1887	»	7	elemi és polg.	6
206		Rökk Szilárd-utca	»	1895	»	6	elemi iskolai	6
207		Wesselényi-u.	»	1886	»	10	8 elemi 2 polgári	8
208		Murányi-u.	»	1887	»	11	elemi és polgári	10

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óramulasztás esik átlag évenként 1—1 osztályra?	Mennyi —o.é. frtkokban — az iskola átlagos évi fentartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—96. tanévig	az 1895-96. tanévben	az előkészítő osztályba	az I. osztályba	a II. osztályba	a III. osztályba			
752	60	37	34	29	—	30	398.—	elemi iskolai tantermek
645	54	64	26	12	—	35	429.—	»
1405	132	—	35	40	25	50	520.—	»
816	87	7	50	26	17	20	556.—	»
3805	471	25	33	26	16	284	3500.—	»
9838	631	30·3	40	18	11·7	360	4710.—	»
3763	534	33·9	34·3	20·5	11·3	1425	5200.—	»
5539	581	30	40	20	10	670	4900.—	»
4612	853	31·8	30·5	23·2	14·5	928	6090.—	»
3663	413	18·5	53	21	7·5	353	3540.—	»
11.666	564	26	33	21	20	810	4500.—	»
2858	387	50·2	33·4	16·4	—	1015	2966.—	»
62	302	24·7	41·7	33·6	—	978	3066.—	»
5548	503	29·8	41·9	21·3	7·0	468	4003.—	»
3438	638	29	43	23	7	650	5000.—	»

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanonciskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanonciskola tantermeinek száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
209	B u d a p e s t s z é k e s f ő v á r o s	Szentkirályi-utca	községi	1887	magyar	7	elemi isk.	5
210		Baross-utca	»	1886	»	12	10 elemi és 2 polg.	
211		Madách-u.	»	1887	»	10	5 elemi és 5 polg. isk.	
212		Bakács-tér	»	1886	»	10	elemi isk.	8
213		Mester-utca	»	1889	»	9	7 elemi és 2 polg. isk.	6
214		Kőbánya	»	1886	»	8	1 középisk. 1 polgári, 6 elemi	5
215		Bajnok-utca	»	1891	»	8	elemi isk.	8
216		Dohány-utca	»	1891	»	9	8 elemi, 1 polg. isk.	8
217		Bezerédy-u.	»	1891	»	9	5 elemi és 4 polg. isk.	9
218		Nyár-utca	»	1886	»	10	elemi isk.	12
219		Ganz és társa	magán	1884	»	4	elemi és községi isk.	1
220		M. á. v. északi műhelye	állami	1894	»	4	gépész-mérnök	1
221		M. á. v. nyug. műhelye	»	»	»	4	gépész-mérnök	1
222		Vendéglősök társulata	magán	1895	»	5	2 középisk. 2 elemi isk. 1 gyakor.	3
223	Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun	Kecskemét	községi	1883	»	11	6 elemi, 3 polg., 2 rajzt.	7

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óramulasztás esik átlag évenként 1—1 osztályra ?	Mennyi —o.é. frtokban — az iskola átlagos évi fentartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tanévben	az előkészítő osztályba	az I. osztályba	a II. osztályba	a III. osztályba			
1705	342	23·1	20·7	41·4	14·8	123	2600.—	elemi iskolai tanterem
5586	726	33·8	33·4	21·9	10·9	642	4870.—	»
3236	418	29	32	28	11	891	6000.—	»
4672	457	29·8	44·2	17·7	8·3	350	3700.—	»
2175	355	46	41	13	—	362	3000.—	»
1921	250	40·1	27·8	19·6	12·5	632	2775.—	»
1557	511	50·3	37·9	11·8	—	440	3850.—	»
1990	523	40	60	—	—	350	4068.—	»
2048	521	30·9	36·1	20·1	12·9	1071	4320.—	»
4670	486	30	50	16	4	450	4480.—	»
67	35	3	35	33	29	3	1000.—	külön tanterem
40	69	—	47·7	52·3	—	40	3600.—	»
82	82	—	33·4	33·3	33·3	240	600.—	»
333	285	—	61	39	—	374	2964·26	elemi iskolai tanterem
4709	551	31	31	23	15	188	3580.—	»

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanoncziskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanoncziskola tantermének száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
224	P e s t - P i l i s - S o l t - K i s k ú n	Abony	községi	1882	magyar	4	elemi isk.	3
225		Albertfalva	»	1886	»	1	»	1
226		Budafok	»	1891	»	2	»	2
227		Czegléd	»	1884	»	10	3 poig. 7 elemi	4
228		Gödöllő	»	1881	»	2	elemi isk.	2
229		Kis-Kőrös	»	1884	»	4	»	2
930		Kiskún-Félegyháza	»	»	»	7	»	4
231		Kiskún-Halas	»	1886	»	7	»	3
232		Monor	»	»	»	2	»	1
233		Nagy-Kőrös	»	1885	»	5	1 rajzt. 4 elemi isk.	3
234		Soroksár	»	1894	»	3	elemi isk.	2
235		Ujpest	»	1884	»	13	1 okl. rajz. 10 elemi 2 iparos rajz.	12
236		Vác	»	»	»	5	4 elemi 1 rajzt.	4
237		Kispest	»	1891	»	1	elemi iskolai	4
238		Kalocsa	»	1884	»	5	»	4

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óra- mulasztás esik átlag évenként 1—1 ósz- tályra ?	Mennyi — o.é. firtok- ban — az iskola átlagos évi fenttartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tan- évben	az elő- készítő osz- tályba	az I. osz- tályba	a II. osz- tályba	a III. osz- tályba			
1170	92	—	42	33	25	192	459.—	elemi iskolai tantermek
647	83	40	32	28	—	470	510.—	»
346	120	20	30	38	12	223	317.—	»
2644	298	24	63	9	4	360	2335.—	»
247	74	17	28	52	3	476	400.—	»
784	73	30	25	28	17	184	850.—	»
1997	242	29	39	23	9	2067	1229.—	»
1039	107	—	45	35	20	178	500.—	»
403	61	11	38	31	20	67	500.—	»
1850	314	26	35	25	14	68	1339.—	»
283	150	35	43	22	—	274	390.—	»
5164	766	15	34	23	28	61	4180.—	»
3041	311	—	16	48	36	123	1869.—	»
534	132	36	27	22	15	175	790.—	»
1641	158	—	42	30	28	200	1400.—	»

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanonciskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanonciskola tanterminek száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
239	Pest-Pilis-Solt-Kiskun	Erzsébetfalva	községi	1896	magyar	4	elemi iskolai	3
240		Kis-K.-Majsa	»	1893	»	2	»	2
241	P o z s o n y	Pozsony	»	1885	»	16	elemi és középisk.	15
242		Bazin	»	1885	»	4	elemi isk.	4
243		Duna-Szerdahely	»	1887	»	3	»	3
244		Malaczka	»	1885	magyar német	3	»	3
245		Modor	»	1883	magyar	6	»	4
246		N.-Szombat	»	1884	»	9	»	4
247		Somorja	»	1884	»	4	»	3
248		Szered	»	1887	»	3	»	3
249	Sáros	Bártfa	»	1884	»	3	»	3
250		Eperjes	»	1884	»	6	»	5
251		Kis-Szeben	»	»	»	4	»	4
252	Somogy	Barcs	»	1893	»	1	»	1
253		Csurgó	»	1891	»	1	»	1

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány körül — százalékokban kifejezve —				Hány óra- mulasztás esik átlag évenként 1—1 osz- tályra ?	Mennyi — o.é. frtok- ban — az iskola átlagos évi fenntartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tan- évben	az elő- készítő osz- tályba	az I. osz- tályba	a II. osz- tályba	a III. osz- tályba			
—	72	29·2	38·8	32	—	12	430.—	elemi iskolai tantermek
76	53	13	87	—	—	52	400.—	»
9633	1147	41	38	17	4	1500	5000.—	»
875	76	12	30	38	20	200	400.—	»
1200	134	23	35	27	15	350	640.—	»
978	126	33	31	36	—	220	420.—	»
718	88	35	30	20	15	320	800.—	»
2700	243	42	27	21	10	600	1500.—	»
1225	104	35	31	34	—	200	600.—	»
789	110	16	42	42	—	1500	300.—	»
1106	111	31	28	41	—	50	730.—	»
3693	360	20·1	40·2	20·6	19·1	50	1594.—	»
756	118	22	35	24	19	20	606.—	»
117	59	8	72	20	—	96	300.—	»
680	63	22	40	38	—	131	300.—	»

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanonciskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanonciskola tantermeinek száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
254	S o m o g y	Kaposvár	községi	1887	magyar	5	elemi isk.	4
255		Marczali	»	1882	»	3	»	2
256		Nagy-Atád	»	1885	»	2	»	2
257		Szigetvár	»	1884	»	3	»	3
258		Tab	»	1888	»	3	2 elemi 1 nem képesített	3
259	S o p r o n	Sopron	»	1874	magyar német	13	elemi és közép	11
260		Csorna	»	1886	magyar	4	elemi iskolai	3
261		Kapuvár	»	1894	»	4	polg.	4
262		Kismarton	»	1883	magyar német	8	»	4
263	S z a b o l c s	Kisvárdá	»	1884	magyar	3	elemi isk.	3
264		Mándok	»	1890	»	1	»	1
265		Nagy-Kálló	»	1886	»	2	»	3
266		Nyirbakta	»	1880	»	1	»	1
267		Nyirbátor	»	1884	»	2	»	2
268		Nyiregyháza	»	1883	»	9	»	4

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Egy óra mulasztás esik átlag évenként 1—1 osztályra?	Mennyi — o. s. frtk. — az iskola átlagos évi fentartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bejárólóg az 1894—96. tanévig	az 1895-96. tanévben	az elő-készítő osztályba	az I. osztályba	a II. osztályba	a III. osztályba			
2116	379	13	37	29	21	300	1100.—	elemi iskolai tantermek
784	78	19	28	30	23	17	619.—	»
894	102	49	31	14	6	300	385.—	»
1276	126	40	30	20	10	60	600.—	»
439	67	3	37	32	28	42	2800.—	»
11375	652	47.7	39.9	7.0	5.4	248	2830.—	»
720	100	—	47	37	16	162	473.16	»
997	102	6	35	44	15	235	920.—	»
1254	111	24	30	24	22	127	1560.—	»
1477	210	42	32	19	7	718	923.—	»
255	47	22	31	25	22	41	127.—	»
595	59	29	46	25	—	211	485.—	»
330	13	13	25	25	37	221	116.—	»
904	100	39	44	17	—	31	580.—	»
4204	405	33	51	13	3	922	1790.—	»

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanonciskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanonciskola tantermének száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képessítése	
269	S z a t m á r	Szatmár-Németi	községi	1883	magyar	13	elemi isk.	5
270		Szinérváralja	»	1886	»	2	»	2
271		Nagy-Károly	»	1884	»	5	4 elemi, 1 rajzt.	3
272		Máté-Szalka	»	1893	»	2	elemi isk.	2
273		Fehér-Gyarmat	»	1884	»	2	»	2
274		Nagy-Bánya	»	1891	»	5	»	4
275	S z e b e n	Szász-Sebes	»	1872	német	9	gymnas. és elemi isk.	6
276		Szelistye	»	1885	román	3	elemi iskolai	3
277		Nagy-Szeben	»	1884	német	20	közép és elemi isk.	8
278	S z e p e s	Gölniczbánya	»	1884	magyar német tót	5	elemi iskolai	3
279		Igló	»	1883	magyar	5	elemi és közép	3
280		Késmárk	»	1884	»	7	elemi és polgári	3
281		Leibicz	»	1895	magyar német	5	elemi iskolai	1
282		Lőcse	»	1885	magyar	8	elemi, közép és iparisk.	4
283		Szepes-Béla	»	»	magyar német	3	elemi iskolai	3

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óramulasztás esik átlag évenként 1—1 osztályra ?	Mennyi — o.é. frtok-ban — az iskola átlagos évi fentartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tan- évben	az elő-készítő osztályba	az I. osztályba	a II. osztályba	a III. osztályba			
5869	601	40	35	15	10	1776	2500.—	elemi iskolai tantermek
616	61	26	30	30	14	300	363.—	»
2901	327	28	26	24	22	1250	980.—	»
128	125	39	30	17	14	205	350-400.—	»
677	61	25	20	27	28	265	350.—	»
794	127	20	34	29	17	242	1600.—	»
976	132	17	38	29	16	—	1700.—	»
884	134	21·9	30·1	22·1	25·9	229·5	350.—	»
7474	683	41·2	32·8	17·5	8·5	24	4711·17	»
1173	152	28·3	28·5	23·9	19·3	27	870.—	»
1069	137	28·1	31	29·8	11·1	196	1330.—	»
1225	150	33·9	26·2	18·7	21·2	43	1150.—	»
-	77	67	33	—	—	389	560.—	»
1054	164	33·6	25·5	27·5	13·4	175	900.—	»
780	88	37·3	34·3	28·4	—	90	560.—	»

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanoncziskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanoncziskola tantermeinek száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
284	Szepes	Szepes-Váralja	községi	1885	magyar	7	elemi isk.	3
285	Szilágy	Szilágy-Cseh	»	1891	»	3	elemi és rajzt.	3
286		Szilágy-Somlyó	»	1884	»	4	3 elemi, 1 rajzt.	2
287		Tasnád	»	1892	»	4	elemi és rajzt.	4
288		Zilah	»	1877	»	5	1 polgári, 4 elemi	3
289		Zsibó	»	1889	»	2	elemi és rajzt.	2
290	Szolnok-Doboka	Deés	»	1883	»	8	1 elemi, 7 polgári	4
291		Szamosujvár	»	»	»	4	3 elemi, 1 éretts.	2
292	Temes	Temesvár	»	1884	»	27	elemi, polg. középisk.	16
293		Versecz	»	1886	magyar, (német, szerb)	12	3 közép, 9 elemi	10
294		T.-Kubin	»	1893	magyar, német, szerb, román, } kisebítő	3	elemi isk.	2
295		Károlyfalva	»	1894	magyar	4	»	2
296		Fehértemplom	»	1884	magyar, (német, román, szerb)	7	»	5
297		Detta	»	1883	magyar	4	»	4
298		Csákova	»	1884	»	4	»	4

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óra- mulasztás esik átlag évenként 1—1 osz- tályra ?	Mennyi — o.é.frtok- ban — az iskola átlagos évi fentartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tan- évben	az elő- készítő osz- tályba	az I. osz- tályba	a II. osz- tályba	a III. osz- tályba			
1089	143	25.5	32.3	32.1	10.1	31	770.—	elemi iskolai tantermek
223	51	31	36	25	8	90	500.—	»
930	97	20	20	35	25	230	700.—	»
265	97	34	34	26	6	105	660.—	»
1496	132	20	31	32	17	169	794.—	»
266	40	40	28	25	7	100	278.—	»
2296	226	36.1	29.5	20.5	13.9	796	1437.—	»
884	90	30.1	34.9	24.1	10.9	245	765.—	»
7756	1039	45	29	14	12	1227	4734.—	»
4467	540	25	29	24	22	510	3730.—	»
221	120	66	34	—	—	248	672.30	»
91	98	42	58	—	—	126	657.64	»
2394	318	52	20	14	14	429	1335.70	»
1688	189	23	27	18	32	254	533.—	»
1550	166	40	31.4	15.8	12.8	216	842.—	»

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanoncziskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanoncziskola tantermeinek száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képese-tése	
299	Temes	Szépfa	községi	1893	magyar német	3	elemi isk.	1
300		Uj-Arad	»	1885	»	4	»	3
301		Lippa	»	1891	magyar	5	polg. isk.	3
302		Buziás	»	1892	»	2	elemi isk.	2
303	T o l n a	Bátaszék	»	1888	»	4	»	3
304		Bonyhád	»	1884	magyar német	4	»	4
305		Dunaföldvár	»	»	magyar	5	»	3
306		Ó.Dombóvár	»	»	»	4	»	3
307		Paks	»	1885	»	4	»	4
308		Szegzárd	»	1884	»	7	polg. isk.	4
309		Tolna	»	1884	magyar német	5	elemi isk.	4
310	Torda-Aranyos	Torda	»	1885	magyar	6	elemi rajz	5
311		Maros-Ludas	»	1890	»	2	elemi isk.	2
312	Torontál	Pancsova	»	1885	magyar német szerb	15	»	3
313		N.-Becserek	»	1881	magyar	8	»	8

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óra- mulasztás esik átlag évenként 1—1 osz- tályra ?	Mennyi — o.é. frtk- ban — az iskola átlagos évi fenttartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tan- évben	az elő- készítő osz- tályba	az I. osz- tályba	a II. osz- tályba	a III. osz- tályba			
32	17	50	30	20	—	20	42.—	elemi isk. tantermek
991	121	50	35	15	—	341	533.—	»
629	160	42	26	22	10	900	1500.—	»
164	52	16	55	18	11	15	500.—	»
745	105	05	40	31	24	218	824.—	»
1707	132	24	30	31	15	168	934.—	»
1374	135	41	31	28	—	175	600.—	»
714	81	51	28	21	—	283	534.—	»
1544	129	4	39	43	14	233	490.—	»
1682	170	17	38	25	20	300	1250.—	»
506	155	31	38	20	11	320	1100.—	»
¹⁾ —	133	35	28	31	6	¹⁾ —	1316.—	»
¹⁾ —	39	—	54	32·5	13·5	¹⁾ —	258.—	»
3888	408	45	29	17	9	901	4059.—	»
4670	470	49·2	36·9	9·2	4·7	476	1600.—	»

¹⁾ Az adatokat nem sikerült megkapnunk.

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanoncziskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanoncziskola tantermeinek száma
			jellege	alapítási- ének éve	tan- nyelve	száma	képese- tése	
314	T o r o n t á l	Billéd	községi	1892	magyar német	3	elemi isk.	3
315		N.-Kikinda	»	1882	magyar szerb	13	»	5
316		N.-Szt.-Miklós	»	1884	magyar	5	»	4
317		Perjámos	»	1883	német	4	»	3
318		Zsombolya	»	1885	magyar német	3	»	3
319	T r e n c s é n	Baán	»	1885	magyar tót	4	»	3
320		Dubnicz	»	1888	»	2	»	2
321		N.-Bittse	»	1884	»	5	3 elemi 2 hitokt.	3
322		Trencsén	»	»	magyar	5	4 elemi és 1 rajzt.	4
323		Zay-Ugrócz	»	1890	magyar tót	3	elemi és f. népisk.	2
324		Zsolna	»	1886	»	4	elemi iskolai	3
325		Ruttka	magán	1890	magyar	4	3 gépész mérnök 1 tisztviselő	2
326	Turóc	Turóc- Szt.-Márton	községi	1875	magyar tót	2	elemi iskolai	—
327	Udvarhely	Sz.-Udvarhely	»	1884	magyar	8	»	3

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óramulasztás esik átlag évenként 1—1 osztályra?	Mennyi — o.é. frtokban — az iskola átlagos évi fentartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bejárólóg az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tanévben	az elő-készítő osztályba	az I. osztályba	a II. osztályba	a III. osztályba			
141	43	—	42·5	27·5	30	216	340.—	elemi isk. tantermek
3491	432	24	32	25	19	90	2500.—	»
1704	193	22	33	25	20	540	977	»
784	110	18	40	24	18	195	241	»
2121	255	47	32	15	6	1048	812.—	»
810	96	40	50	8	2	204	460.—	»
245	27	72	26	2	—	148	210.—	»
374	114	42	35	23	—	78	600.—	»
1266	135	18	32	29	21	16	980.—	»
285	53	60	40	—	—	350	545.—	»
1268	211	39	27	19	15	412	600 —	»
¹⁾ —	32	—	70	30	—	¹⁾ —	1000.—	A kassa-oderbergi vasut ruttkai főműhelyében létesített tanoncisk.
¹⁾ —	100	13	40	32	15	442	540.—	elemi isk. tantermek
1580	101	15	25	30	30	130	1200.—	»

¹⁾ Az adatokat nem sikerült megkapnunk.

Szterényi: Az iparoktatás Magyarországon.

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanonciskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanonciskola tantermeinek száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
328	Udvarhely	Székely-Keresztur	községi	1885	magyar	3	1 elemi, 2 képezdei	2
329	Ugocsa	Nagy-Szőllős	»	1895	»	3	1 elemi, 1 nem képezdei, 1 rajzt.	2
330		T.-Ujlak	»	1885	»	4	elemi iskolai	3
331	Ung	Ungvár	»	1884	»	10	»	4
332	V a s	Jánosháza	»	1885	»	2	»	3
333		Kis-Czell	»	1886	»	2	»	3
334		Körmend	»	1885	»	2	1 elemi, és rajzt.	3
335		Kőszeg	»	1886	»	4	3 elemi, 1 polg.	4
336		Muraszombat	»	1886	»	3	elemi iskolai	4
337		Pinkafő	»	1885	magyar német	3	»	3
338		Rohoncz	»	1893	»	3	»	3
339		Sárvár	»	1884	magyar	5	»	3
340		Szt.-Gothárd	»	1890	»	3	»	3
341		Szombathely	»	1883	»	12	9 elemi, 3 polg.	12
342		Vasvár	»	1886	»	2	elemi iskolai	3
343		Felső-Eőr	»	1896	»	2	»	1

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óramulasztás esik átlag évenként 1—1 osztályra?	Mennyi —o.é. frtokban — az iskola átlagos évi fentartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tanévben	az előkészítő osztályba	az I. osztályba	a II. osztályba	a III. osztályba			
745	56	—	40	36	24	62	600.—	elemi isk. tantermek
82	79	42	58	—	—	233	556.—	»
743	69	38·9	32·8	22·8	5·5	95·5	529·90	»
3807	331	68	19	8	5	971	1461·74	»
720	94	18	42	30	10	85	280.—	»
601	87	—	46	36	18	500	200.—	»
2415	264	22·3	22·6	28·3	26·8	492	964.—	»
1591	235	19·4	36·5	27·5	16·6	246	1526.—	»
618	75	24	37	26	13	127	490.—	»
814	72	18	39	31	12	200	700.—	»
213	75	9·8	49·3	40·9	—	433	425.—	»
1497	143	—	32	28	40	400	700.—	»
329	88	21	36	23	20	76	426.—	»
4701	449	11·1	35·3	37·3	16·3	862	2735.—	»
528	75	8	45	30	17	64	500.—	»
—	56	50	50	—	—	7	300.—	»

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanonciskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanonciskola tantermeinek száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képesítése	
344	Vas	Szombathely Mayer-féle gépgyár	magán	1889	magyar	2	elemi iskolai	2
345	Veszprém	Pápa	községi	1883	»	9	1 rajz, 1 közép, 7 elemi és lelkész	5
346		Várpalota	»	1893	»	6	1 ipari rajz 5 elemi	4
347		Veszprém	»	1883	»	9	1 közép, 8 elemi	3
348		Zircz	»	1892	»	4	elemi iskolai	4
349	Z a l a	Csáktornya	»	1890	»	5	2 polg. 3 elemi	6
350		Perlak	»	1893	»	5	elemi iskolai	4
351		N.-Kanizsa	»	1886	»	6	2 polg. 4 elemi	5
352		Keszthely	»	1884	»	5	1 polg., 3 el., 1 építész-mérnök	4
353		Tapolcza	»	1885	»	6	elemi és 1 rajzisk.	3
354		Sümege	»	1884	»	6	4 elemi, 2 reál	4
355		Zala-Egerszeg	»	1883	»	6	5 elemi, 1 közép	3
356		Gálszécs	»	1885	»	3	elemi iskolai	
357	Zemplén	Homonna	»	1888	»	4	polgári iskolai	
358		Nagy-Mihály	»	1889	»	6	elemi iskolai	

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óramulasztás esik átlag évenként 1—1 osztályra ?	Mennyi — o.é. frtk-ban — az iskola átlagos évi fentartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895-96. tanévben	az elő-készítő osztályba	az I. osztályba	a II. osztályba	a III. osztályba			
495	71	—	33	34	33	—	60	—
3600	386	33	35	22	10	1566	2185.—	elemi iskolai tantermek
204	108	28	35	27	10	541	864.—	»
3298	321	30	24	26	20	315	883.—	»
317	82	21	42	21	16	762	833.—	»
585	141	44	40	11	5	340	1175.—	polg. iskolai tantermek
115	62	28	30	42	—	121	504.—	elemi isk. tantermek
2735	362	33	38	21	8	458	1561.—	elemi és polg. iskolai tantermek
1683	191	30	29	22	19	264	1176.—	elemi isk. tantermek
1163	108	28	39	24	9	236	817.—	»
991	96	—	48	32	20	210	720.—	»
2232	203	26	21	28	25	644	1150.—	»
70	85	42	24	24	4	168	492.—	»
110	98	30	29	22	19	476	788.—	»
150	174	33	25	25	17	2114	1036.—	»

Folyó szám	Törvényhatóság	A község neve, melyben a tanoncziskola létezik	A z i s k o l a			A tanítók		A tanoncziskola tanteremének száma
			jellege	alapításának éve	tan-nyelve	száma	képessége	
359	Z e m p l é n	S.-A.-Ujhely	községi	1884	magyar	9	elemi isk.	5
360		Sárospatak	»	1889	»	2	»	1
361		Szerencs	»	1891	»	2	»	1
362		Tokaj	»	1887	»	4	»	2
363		Varannó	»	1875	»	3	»	1
364	Zólyom	Besztercebánya	»	1882	»	6	4 elemi 2 polg.	3
365		Breznóbánya	»	1884	magyar és tót	3	elemi isk.	2
366		Zólyom	»	1884	»	3	elemi és polg.	2

Ezen kimutatásból tehát kitűnik, hogy bezárólag az 1894—95. tanévig 601.422 iparosinas részesült rendszeres oktatásban, magában az 1895—96. tanévben pedig 366 tanoncziskolában 2.150 tanító 72.676 inast oktatott, a mi kétségkívül már igen tekintélyes szám.

Ezen fejlődéssel azonban nem áll arányban a szellemi fejlődés, ezek az iskolák tulnyomó mértékben alig emelkedtek felül az ismétlő oktatás színvonalán, kivéve egyes városokat, a melyekben az oktatás szakirányban fejlődött, mely utóbbit egyébként az 1893-ban kiadott új szervezet már el is rendelte.

Mialatt ily irányu működést fejtett ki a vallás- és közoktatási ministerium, élénk tevékenységet látunk a földművelés-,

A tanulók száma		A beiratkozott tanulók közül átlag hány kerül — százalékokban kifejezve —				Hány óra-mulasztás esik átlag évenként 1—1 osztályra ?	Mennyi — o.é.frtok-ban — az iskola átlagos évi fentartási költsége?	Megjegyzések
az iskola fennállása óta összesen bezárólag az 1894—95. tanévig	az 1895—96. tan-évben	az elő-készítő osztályba	az I. osztályba	a II. osztályba	a III. osztályba			
1400	423	42	35	13	10	5587	1746.—	elemi isk. tantermek
90	90	51	49	—	—	13	376.—	»
40	52	—	60	27	13	—	560.—	»
110	119	9	45	46	—	35	493.—	»
75	71	49	41	10	—	838	453.—	»
3852	322	35	25	21	15	653	1535.—	»
652	61	27·2	29·2	23·2	20·4	149	662	»
1117	190	19	44	25	12	245	468	»

ipar- és kereskedelemügyi ministerium részéről is, mely 1884. évben Kolozsváron tett kísérletet egy új rendszerű építő, fa- és vasipari szakiskola felállításával, mely szervezetének átalakításával ma is fennáll, sőt új fejlődésnek indult; ide tétetett át időközben a kassai gépészeti középipariskola is, mely kiváló befolyást gyakorolt az egész ipari szakoktatásra.

Arra nézve, hogy ezen ministerium részéről mi történt a szakoktatás érdekében és általában véve, mily képe volt 1883-ban az ipari szakoktatásnak, az alábbi adatokat közölhetjük.¹⁾

¹⁾ Dr. Grubern Ferencz: Ipari és Háziipari intézmények, melyek a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. k. ministerium támogatása mellett 1883-ban fennállottak. Budapest, 1884. 4—16. és 33—35. old.

E szerint fennállott akkor :

1. késmárki <i>műszövő iskola</i>	13	növendékkel,
2. eperjesi <i>szövőtanműhely</i>	30	»
3. nagykikindai »	—	»
4. s.-szentgyörgyi »	31	»
5. csikszeredai »	20	»
6. deési ideiglenes szövőtanműhely	21	növendékkel,
7. gyalui » »	14	»
8. tordai » »	26	»
9. adámosi » »	15	»
10. d.-sz.-mártoni » »	19	»
11. m.-vásárhelyi » »	20	»
12. nagyszebeni » »	22	»
13. segesvári » »	75	»
14. sz.-kereszturi » »	24	»
15. pelsőczy » »	15	»
16. dobsinai » »	18	»
17. nagyrőczei » »	6	»
18. huszti » »	}	1)
19. técsői » »		
20. viskei » »		
21. dragomérfalvi » »		
22. bogdáni » »		
23. alsóapsai » »		
24. kassai <i>kötöző tanműhely</i>	12	»
25. homonnai <i>műfaragó-iskola</i>	8	»
26. rimaszombati »	8	»
27. zay-ugróczy <i>műfaragó tanműhely</i>	1)	»
28. munkácsi <i>faipari</i> »	8	»
29. b.-hunyadi <i>gyermekjátékkészítő tanm.</i>	31	»
30. ungvári <i>agygáipari tanműhely</i>	22	»
31. modori » »	15—21	»
32. ujbányai » »	1)	»
33. beregszászi <i>kosárfonó</i> »	12	»
34. gnezdai » »	1)	»
35. urvölgyi <i>csipkeverő</i> »	27	»

1) A tanulók létszámára nézve hiányzanak az adatok.

36. iglói	<i>nőipar</i> tanműhely	16	növendékkel,
37. beregszászi	»	26	»
38. munkácsi	»	34	»
39. kolozsvári	»	94	»
40. s.-sztyörgyi	»	25	»
41. s.-a.-ujhelyi	»	10—20	»
42. miskolczi	»	60—80	»
43. aranyosmaróti	»	1)	
44. nagyszombati	»	1)	
45. szakolczai	»	1)	
46. körmöczi	»	1)	
47. pesti nőipariskola		218	»
48. budai	»	32	»
49. soproni <i>házi ipariskola</i>		1)	
50. kolozsvári <i>fa- és vas ipartanműhelyek</i>		1)	
51. budapesti gőzgépkezelők és fűtők tanfolyama		240	»
52. temesvári locomobil és cséplőgép-kezelők tanfolyama		1)	
53. malomipari tanfolyam		16	»

Ez az állapot — az akkori viszonyokhoz képest — elég kedvező, sőt talán túlságos is volt, minek magyarázata talán abban keresendő, hogy következett az 1885. évi országos kiállítás, az a fényes alkalom, melyen először mutatta be hazánk nagyarányú közművelődési és közgazdasági fejlődését a művelt nyugotnak.

A mint a kiállítás előtt nagyarányú fejlődés volt tapasztalható az iparoktatás terén, oly nagy volt a stagnáció ezt követőleg.

Az állam pénzügyi egyensúlyának helyreállítása nagy takarékossgot kívánt minden tárczánál, olyannyira, hogy régi intézmények szüntették meg fedezet hiányában és ezek között az 1878—84-ig alakult ipari tanműhelyek legnagyobb része.

Hosszu évek fáradságos munkája rövid hónapok alatt semmisült meg és mikor 1889-ben az ipari és kereskedelmi

1) A tanulók létszáma nézve hiányzanak az adatok.

ügyek az ujonnan alakított kereskedelemügyi ministerium ügykörébe kerültek, a kassai gépészeti és a budapesti közép-
 ipariskolán és a vallás- és közoktatásügyi ministerium főhatósága alatt állott kapcsolatos tanműhelyeken kívül alig néhány iparoktatási intézet állott még fenn: *a kolozsvári tanműhely, a késmárki szövőiskola, a gőzgépkezelők és gőzkazánfűtők tanfolyama Budapesten, a körmöcsbányai és hód-rusbányai csipkeverő-tanfolyamok, a gyergyó-szentmiklósi (volt bánffyhungyadi) gyermekjáték-készítő tanműhely, a budapesti mechanikai tanműhely, a homonnai műfaragó szakiskola, a kassai kötőszövőtanműhely és ungvári agyagipari szakiskola,* melyekre az állam ez évben 16.160 frtot, a kassai gépészeti közép ipariskolával együtt 36.205 frt 65 krt fordított.

A bibliai hét sovány esztendőt azonban csakhamar a hét kövér esztendő követte s míg az utolsó évek az iparoktatás szakirányu részében nagy visszaesést eredményeztek, a következő évek nagy fellendülést jelentenek: az iparoktatás eddigi történetének fénykorát éri el.

Mig eddig a szakoktatás inkább kísérletezés jellegével bir, most fokozatosan határozott rendszer lép helyébe és mig eddig néhány kivétellel csupa ideiglenes kis oktatást láttunk, melyeknél csak a szám volt nagy: most *fokozatosan* inkább nagy alkotások lépnek előtérbe azzal a határozott czéllal, hogy minden egyes ipariskola az illető vidék iparoktatásának középpontja legyen.

Ez a korszak századunk utolsó évtizedének első évével kezdődik és rohamosan fejlődik napjainkig.

Már 1890-ben új tételek jelentkeznek a kereskedelemügyi ministerium zárszámadásaiban, melyekben iparoktatási czélokra már 47.051 frt 33 kr. fordul elő: *a szélaknai- és nyitra-nováki (később fenyves-chvojniczai) és bártfai gyermekjáték-készítő tanműhelyek, a székely-kereszturi és nagydisznódi tanműhelyek;* majd 1891-ben *a kassai ipartanfolyamok, a pozsonyi szövőtanműhely és ó-budai keztyűvarrótanműhely,* a mikor az iparoktatásra fordított összeg már 65.183 frt 22 krra emelkedik.

1891-ben a kereskedelemügyi minister nagyobb szabásu akciózt tervez az ipari szakoktatás érdekében: minden keres-

kedelmi és iparkamara területén két nagy ipariskolát akar felállítani, egyiknek költségeit az állam, a másiknak pedig az illető kereskedelmi kamara és az érdekeltség költségén.

Ez az akczio azonban — természetsszerűleg — nem valósulhatott meg, az állam pénzügyi helyzete állott ennek első sorban utjában. De nem lett volna megvalósítható egyébként sem, mert hiányoztak hozzá a szakerők és nem volt előkésztve maga a talaj sem.

E helyett azonban a természetes és fokozatos fejlődést látjuk megindulni az egész vonalon, melyre az első lépés egy oly országos intézmény alakítása volt, mely összekötő kapcsolatot képezzen a vallás- és közoktatásügyi, valamint kereskedelemügyi ministeriumok főhatósága alá tartozó iparoktatás között, mely biztosítsa az egységes irányt és szellemet.

Ez a szerv lett az 1892-ben alakított *országos iparoktatási tanács*, melynek kiváló érdeme és része van abban, ha a hazai iparoktatás ma rendezett viszonyok között van s rendszeres egészet képez.

Ezen tanács szervezetét és működését részletesen ismertetni felesleges itt, mert szervezetét egész terjedelmében közöljük alább, jegyzőkönyvei pedig 1892. december hó 10-től — a mikor a tanács megalakult — 1896. december 30-ig külön kiadatván, azok maguk adják leghűbb képét az ország ezen egyik legtevékenyebb és valóban komolyan dolgozó tanácsa működésének.

E tanács szervezésével egy időbe esik a műhelyoktatás rendszeres szervezése az ipariskolákban, nemkülönben az iparoktatás középfokozatát képező ipari szakiskolák létesítése, melyek azóta mind jobban és jobban igazolják, hogy mily egészséges, életerős szervei a hazai iparoktatásnak.

Egymás után létesülnek — kivétel nélkül állami kezdeményezésből — 1892-ben az *aradi fa- és fémipari szakiskola*, a *hosszúfalusi kőfaragó tanműhely*, a *barcza-ujfalusi* és *korondi* agyagipari tanfolyamok (egy évre szervezve), a *tordai kosárfonó tanfolyam*; 1893-ban a *marosvásárhelyi fa- és fém-*, a *székely-udvarhelyi kő- és agyag-*, a *gölnicsbányai vasipari szakiskolák*, a *budapesti órás-ipariskola*, a *csávai agyagipari- és békési kosárfonó-tanfolyamok*, a *csikszeredai* és *csabai szövő-*

tanműhelyek, a bellusi kosárfonó tanműhely, míg ugyanez évben jelennek meg állami jelleggel a budapesti nőipariskolák és segélyt kapnak a kolozsvári és sepsi-szentgyörgyi nőipariskolák, 1894-ben a szegedi fa- és fémipari, valamint zalatnai kőfaragó és kőcsiszoló ipari szakiskolák, a kosárfonó tanfolyam Tiszafüreden (mely azonban csak ideiglenes); míg ugyanekkor szerveztetnek át teljesen ujonnan a kolozsvári fa- és fémipari, az ungvári agyagipari, homonnai faipari, a késmárki szövőipari, nagy-szebeni bőr- és cipészipari szakiskolák; mint új áll. segélyezett intézetek jelennek pedig meg a nagy-beckerekai szőnyegipari tanműhely és a szegedi nőipariskola; 1895-ben az újpest faipari szakiskola és békési állandó kosárfonó tanműhely, mint áll. segélyezett pedig a győri- és debreczeni nőipariskolák.

Ugyanezen időben az állam által — a kereskedelemügyi tárcza keretében — az iparoktatásra fordított költségeket tekintve, azt látjuk, hogy ezek is rohamosan emelkednek s míg 1891-ben e célra 65.185 frt 22 kr. fordítottak, ez az 1892. évben 86.463 forint 37 kr-ra, 1893. évben 180.049 forint 43 kr-ra, 1894-ben 245.401 frt 30 kr-ra, 1895-ben 289.691 forint-ra, végül az 1896. évben 351.000 frtra emelkedik, a mi hazai viszonyaink között bizonyára elég tekintélyes összeg.

Az alkotások terén tehát nagy élénkség jellemzi ezt a korszakot. Azonban nem áll e mögött maga a szervezet tökéletesbitése sem, a miben ismét az országos iparoktatási tanácsot illeti meg az érdem, mely egységes szervezeteket és tanterveket állapított meg, a melyeket az illetékes ministerek kiadtak, illetve jóváhagytak.

A szakoktatás súlypontja ez időben már teljesen a kereskedelemügyi ministeriumban van, hol 1895. október hó 1-től kezdve az ipari (és kereskedelmi) oktatási ügyek számára külön ügyosztály is szerveztetik, melynek hivatása ellenőrizni, szervezni és vezetni az ország egész iparoktatását.

Nem kicsinyelhető azonban az a tevékenység sem, melyet ezen időben a vallás- és közoktatásügyi ministerium kifejt az iparoktatás terén, a mi egyébiránt az arra fordított költségeken az első tekintetre meglátszik. Míg 1891-ben e célra (budapesti állami ipariskola, technológiai iparmúzeum, iparművészeti iskola és tanoncziskolák segélyezése) 172.093 frt

53 krt fordított, ez az 1892. évben 182,087 frt 62 krra, 1893-ban 196.254 frt 79 krra, 1894-ben 209.727 frt 56 krra emelkedik, majd azonban 1894-ben 180.000 frtra, 1895-ben pedig 191.000 frtra száll alá.

A budapesti állami ipariskola és technológiai iparmuzeum nagy arányu fejlesztésén kívül különösen az inasok oktatása részesül nagyobb gondozásban és ha egyrésről ez időben már végső óráikat élík a felső nép- és polgári iskolákkal kapcsolatos ipari tanműhelyek, másrésről annál nagyobb fontosságot tulajdonít a ministerium a *női kézimunka-tanítás* rendszerességére, mely czélból a polgári iskolai tanítónőképző iskola részére 1895-ben (51.503. sz. a.) kiadott tantervben a női kézimunka számára *külön szakkört* szervez, mely heti 2—2 órában tanítja (tekintettel arra, hogy csak ügyes és a kézimunkában már jártas tanulók lehetnek a szakkör növendékei) az összes egyszerűbb és díszesebb női munkanemeket és azok tanítási módját. Ezek tanulása mellett heti 2—2 órán szakszerű díszitményi rajzzal, stiltanulmányokkal és díszitmények tervezésével foglalkozik. A magánuton készülőkre nézve a paedagogia és a magyar nyelv és írálytan is kötelező.

Még ezt megelőzőleg adja ki a ministerium 1893-ban az iparosinas-iskolák új és lényegesen javított szervezetét, melyet alább egész terjedelmében közlünk.

Ezek mellett kiváló gondozásban részesíti a vallás- és közoktatásügyi ministerium az u. n. *kézügyességi és háziipari oktatást*, mely szorosán véve nem ipari jellegű oktatás ugyan, de a mely elvégre mégis csak az iparra készítvén elő és az ipari munkát terjesztvén, fontossággal bír a mi szempontunkból is.

Épen ezért nem lesz érdektelen ismernünk ezen oktatási ág mérvét és terjedelmét is, melyet az alábbi adatok tüntetnek fel. Ezeket a kir. tanfelügyelőknek megküldött kérdőívek, illetve ezek alapján beérkezett hivatalos adatok alapján állítottuk össze, megjegyezve, hogy ezek bezárólag az 1894—95. tanévig terjednek, illetve első részükben arra vonatkoznak.

E szerint :

Szalma-, kosárfonás, sás- és káka-munkákkal foglalkozik :

Megye :

Alsó-Fehér . . .	1 isk.,	1 tanítóval,	tanítva eddig	25 tanuló
Bács-Bodrog . . .	2 »	2 »	» »	1190 »
Baranya . . .	6 »	7 »	» »	1224 »
Besztercze-				
Naszód . . .	2 »	2 »	» »	273 »
Fehér . . .	7 »	7 »	» »	1373 »
Fogarás . . .	12 »	14 »	» »	6103 »
Gömör-				
Kishont . . .	15 »	15 »	» »	1765 »
Heves . . .	3 »	3 »	» »	593 »
Hunyad' . . .	38 »	49 »	» »	10465 »
Komárom . . .	7 »	7 »	» »	1576 »
Kolozs . . .	8 »	8 »	» »	813 »
Liptó . . .	1 »	1 »	» »	160 »
Maros-Torda . . .	5 »	5 »	» »	785 »
Nógrád . . .	2 »	2 »	» »	374 »
Nyitra . . .	2 »	2 »	» »	385 »
Szeben . . .	4 »	6 »	» »	2928 »
Somogy . . .	3 »	3 »	» »	95 »
Szepes . . .	9 »	10 »	» »	5526 »
Szilágy . . .	81 »	83 »	» »	5783 »
Torda-Aranyos . . .	2 »	2 »	» »	149 »
Vas . . .	36 »	36 »	» »	2040 »
Ugocsa . . .	14 »	14 »	» »	1077 »
Veszprém . . .	1 »	1 »	» »	283 »
Zala . . .	12 »	14 »	» »	930 »
Zemplén . . .	1 »	1 »	» »	845 »

Famunkákkal (legnagyobb részben gazdasági eszközök készítésével) foglalkozik :

Megye :

Brassó . . .	1 isk.,	1 tanítóval,	tanítva eddig	942 tanuló
Fogarás . . .	1 »	2 »	» »	1005 »
Gömör . . .	13 »	13 »	» »	2336 »
Hunyad . . .	3 »	5 »	» »	819 »
Kolozs . . .	3 »	3 »	» »	200 »

Megye :

Krassó-

Szőrény . . .	2 isk.,	3 tanítóval,	tanítva eddig	1696 tanuló	
Mármaros . . .	1 »	1 »	» »	248 »	
Maros-Torda .	1 »	1 »	» »	223 »	
Nógrád . . .	2 »	2 »	» »	1585 »	
Nyitra . . .	1 »	1 »	» »	5 »	
Pozsony . . .	1 »	1 »	» »	112 »	
Szeben . . .	4 »	5 »	» »	2325 »	
Somogy . . .	1 »	1 »	» »	29 »	
Szepes . . .	1 »	1 »	» »	582 »	
Szilágy . . .	9 »	9 »	» »	625 »	
Zala . . .	5 »	7 »	» »	775 »	
Ugocsa . . .	3 »	3 »	» »	64 »	

Fa- és kartonmunkákkal foglalkozik :

Sopron megye 1 isk., 3 tanítóval, tanítva eddig 144 tanuló.

Papírmunkákkal foglalkozik :

Gömör megye 2 isk., 6 tanítóval, tanítva eddig 3414 tanuló.

Hunyad »	2 »	3 »	» »	3001 »
Szepes »	2 »	2 »	» »	2508 »

Kefekötéssel foglalkozik :

Fogarasz megye 1 isk., 1 tanítóval, tanítva eddig 557 tanuló

Szeben »	1 »	1 »	» »	207 »
Zala »	1 »	1 »	» »	14 »

Székfonással foglalkozik :

Zala megye 1 isk., 1 tanítóval, tanítva eddig 10 tanuló.

Mintázással foglalkozik :

Gömör megye 2 isk., 2 tanítóval, tanítva eddig 637 tanuló.

Könyvkötéssel foglalkozik :

Hunyad megye 1 isk., 3 tanítóval, tanítva eddig 715 tanuló

Tolna »	1 »	1 »	» »	215 »
Vas »	2 »	2 »	» »	55 »

Összegezve ezen adatokat, ezek szerint foglalkozik :

Szalma-, kosár-, sás- és kákamunkák tanításával 274

iskolában 295 tanító, a kik eddig — a mióta t. i. ezen oktatási ágat művelik — abban 46.751 tanköteles gyermeket tanítottak;

famunkák tanításával, melyek között a gazdasági eszközök készítése a tulnyomó, 52 iskolában 59 tanító, a kik eddig abban 13.577 tanköteles gyermeket tanítottak :

fa- és karton-munkák tanításával 1 önálló kézügyességi iskola 3 tanítóval, tanítva eddig 144 gyermeket ;

papírmunkák tanításával 6 iskolában 11 tanító, tanítva eddig 8.923 gyermeket ;

kefekötés tanításával 3 iskolában 3 tanító, tanítva eddig 778 gyermeket ;

székfonás tanításával 1 iskolában 1 tanító, eddig 10 gyermeket tanítva ; végül

mintázás tanításával 2 iskolában 2 tanító, eddig 637 gyermeket tanítva.

Összesen tehát tanítanak nálunk kezdettől fogva — a melynek időpontja az egyes iskolákra nézve nagyon különböző s mint fentebb láttuk, az ötvenes évekig vihető vissza — háziipari és kézügyességi oktatást 336 népoktatási intézetben, melyekben 371 tanító foglalkozik, míg az ily oktatásban eddig részesült tanköteles gyermekek száma mintegy 70.042 volt az 1894—95. tanév végeig.

Egyáltalában nem tanítanak semmiféle kézügyességi vagy háziipari oktatást Békés, Borsod, Csongrád, Hont, Nagy-Küküllő, Sáros, Torda-Aranyos, Ung- és Udvarhely vármegyékben, míg a többi vármegyéből nem sikerült semmiféle adatot szereznünk.

Ezen adatainktól, az iskolák számát illetőleg, lényegesen eltérnek azok az adatok, melyeket a vallás- és közoktatásügyi minster 1895. évi jelentése tartalmaz, melyből kitűnik, hogy az 1894—95. tanévben 666 iskola — vagyis az összes iskoláknak 40⁰/₀-a — foglalkozott kézügyességi, illetőleg háziipari oktatással, melynek tárgyai a különféle fonásmunkák, szalma-, gyékény- s kosárfonás, kefekötés, botkészítés, faragás, sőt asztaloság is, mely utóbbi inkább mesterségszerűen üzetik a polgári- és felső-népiskolákkal kapcsolatos tanműhelyekben.

A 666 iskola között van 621 elemi-, 9 felsőnép-, 16 polgári iskola, végül 20 tanítónő- és tanító-képző-intézet.

Az említett ministeri jelentés szerint következő iskolákban van kézügyességi-, illetve háziipari munka bevezetve:

Budapest fő- és székvárosban: 1. az I. ker. állami tanító-képezdével kapcsolatos ipartanműhely, 2. a VIII. ker. Röck Szilárd-utczai községi elemi iskola, és 3. az orsz. protestáns árvaház foglalkozik a kézügyesség (Slöjd) gyakorlati tanításával.

Abauj-Torna vármegyében: az alsó-meczenzéfi állami felső népiskola a vasipar (lakatos munka) oktatásával, iparilag; — az almási r. kath. —, az almási ev. ref. —, a bödőváraljai r. kath. —, buzitai r. kath. —, csákányi ág. ev. —, a görgői r. kath. —, regéczkei r. kath. —, a szádellői ev. ref. —, és a szögligeti r. kath. iskolák pedig háziiparszerűleg (kalap-, kosár-, szalmafonás, kefekötés) fonásmunkákkal foglalkoznak.

Alsó-Fehér vármegyében: 1. a nagy-enyedi állami polgári leányiskolával kapcsolatos női ipariskolában és 2. a balázsfalvi gör. kath. tanítóképző-intézetben háziipari, kézügyességi oktatással foglalkoznak.

Arad vármegyében: az aradi állami tanítóképző intézet foglalkozik gyakorlati kézügyességi oktatással (szalma-, nád-fonás, kosárfonás és könyvkötés).

Bars vármegyében: az aranyos-maróthi községi polgári leány —, az aranyos-maróthi állami el. leány —, a körmöcbányai községi polg. leány —, a lévai r. kath. polgári leány —, a körmöcbányai községi —, a kunosvágási áll. —, a lévai r. kath. —, a nagy-ugróczi áll. —, újbányai községi —, a verebélyi izr. —, vihnyepereszényi áll. elemi leányiskolák kézügyességi jellegű kézimunka-oktatással; — a bessei ev. ref. —, fekete-kelecsényi r. kath. —, garam-mindszenti r. kath. —, jalussi r. kath. —, kisaranyosi r. kath. —, lengei r. kath. —, mantóczi r. kath. —, nagyüllési r. kath. —, porbai ev. ref. —, szelepcsényi r. kath. —, szkiczói r. kath. —, zseliszi r. kath. és modertárnai r. kath. elemi iskolák háziipari s a lévai áll. tanítóképezde kézügyességi és háziipar-tanítással foglalkoznak.

Bács-Bodrogh vármegyében: a bajai állami tanítóképezde (kosárfonás, nádkötés), a szabadkai áll. tanítóképezde (szövés, sásfonás, nádfonás, gépvarrás és keretmunka) kézügyességi oktatással foglalkoznak.

Bereg vármegyében: a bereghalmosi —, bubuliskai —, felső-kisbisztrai —, ilosvai —, kismogyorósi —, lukovai —, medvegyóczi —, miskareviczai —, nagy-lucskai —, nagy-mogyorósi —, nagytibáriai —, nyiresfalvi —, patkányvizi —, polenai —, szolocsinai —, szuszkói —, tisovai —, vezérszál-lási és volvízi gör. kath. elemi iskolákban háziiparilag foglalkoznak (kosár-, kalap-, szalmafonás és botkészítéssel), a bucsúi és a tőkési áll. elemi iskolák háziiparilag oktatják a kézügyességet.

Besztercze-Naszód vármegyében: a tacsai és magyar-nemeyei áll. el. iskolák háziipari oktatással (gyékényfonás, szalma- és panusafonás) foglalkoznak.

Bihar vármegyében: csak az érköbölkúti ev. ref. iskolában vesszőfonással foglalkoznak háziiparszerűleg.

Brassó vármegyében: a brassó-belvárosi ág. ev. elemi iskolánál van kézügyességi oktatás.

Csik vármegyében: a gyergyó-szentmiklósi gyermekjáték-készítő tanműhelyben foglalkoznak a gyakorlati kézügyességi oktatással.

Esztergom vármegyében: Esztergom összes leányiskoláiban, a dorogi —, ó- és ujbányai —, tokodi ó- és ujbányai —, annavölgy-bányai és a bátorkeszi ev. ref. iskolában a női kézimunka; — Bucson és Kisujfalun pedig a kalapfonás és csipkekészítés taníttatik mint háziipar.

Fehér vármegyében: az acsai és a csabdi ev. ref. —, dunapentelei községi elemi fiu —, a nagyperkáti r. kath. elemi leányiskola, ráczalmási községi és rácz-keresztúri községi, a sörédi r. kath., vááli r. kath., nagy-karácsonyi r. kath., székesfehérvári közs. elemi iskolákban a háziipari oktatással (szalmaseprő-, gyékényfonás és seprőkötés) foglalkoznak.

Fogarás vármegyében: a fogarasi áll. polg. leány — s azután ugyanitt a r. kath., ev. ref., ág. ev. elemi leányiskolákban, — valamint az alsó-szombatfalvi áll., zernesti áll., — zernesti gör. keleti, — alsó-viski, kopacseli, liszai, marzsinei,

olrábai, ó-toháni, szkoréi, szunyogszéki, vajda-récsei, vojlai községi el. iskolákban; a bethleni gör. kel. és pozsortai gör. kath. iskolákban háziipari oktatás van (női kézimunka, szalma-, vesszőfonás, kefekötés, könyvkötés).

Gömör vármegyében: a nagy-róczei községi polg., a rimaszombati községi el. fu, rozsnyói r. kath., az ujantal-völgyi községi és a vashegyi községi iskolákban a kézügyesség, — az ajnácskői, baraczai, czakói, csomai, csucsomi, dobóczai, fazekas-zaruzsányi, fügei, helpai, kr.-h.-hosszúréti, magyar-hegymegi, muránylehotai, nadabulai, pohorellai, polonkai, rahói, rákosi, rekenyei, sidi, söregi, sutányi, szt.-simoni, fajti, várgedei, várkenyei, vizesréti, zabari és zavadkai r. kath. el., — a baradnai, betléri, derencsényi, dusai, gacsalkai, gesztesi, keczegi, kúntapolczai, lipóczi, lubenyiki, mellétei, ploszkói, polomi, pongyeloki, rahói, raskó-zdichavai, sajógömöri és tiszolczy ág. ev., — végül az alsó-falusí, alsó-kálosi, harmaczi, iványi, kövesi, majomi, racsi, simoni, szkárosi, szutori és visnyói ev. ref. elemi iskolákban a kézügyesség háziiparilag oktatatik.

Győr vármegyében: egyedül a győri r. kath. tanítóképző-intézetben foglalkoznak (szalma-, gyékényfonás, színes szalma-berakás, könyvkötés, kefekötés, és az iskolai szemléltető eszközök készítése) háziiparszerű oktatással.

Hajdu vármegyében: a debreczeni kézügyesítő iskola-műhelyben (famunkák), a debreczeni községi, a debreczeni ev. ref. fiúiskolában, debreczeni ev. ref. leányiskolában, a földesi —, a szoboszlói —, a hajdu-böszörményi —, a náási —, a nádudvari —, a csegei —, a balmazujvárosi ref. és az egyeki r. kath. iskolákban kézügyességi oktatással (főnasmunkákkal) foglalkoznak.

Háromszék vármegyében: a haróthi áll. felső népiskola, a bodolai áll. el., a bükszádi, csomortáni, fótosi —, hidvégi —, kisborosnyói —, mikó-ujfalui —, pávai községi elemi iskolákban és a sepsi-szent-györgyi egyesületi női ipariskolában háziiparilag.

Hunyad vármegyében: az alpestesi, alsó-szilvási, algyógyi, bácsi, berekszói, borbátvizi, brádi, dévai el. leány —, a dobrai, felsőszálláspataki, govásdiai, kisbarcsai, körösbányai,

livazsenyi, mező-livárdi, nagy-pestényi, puji, rákosdi, szászvárosi el. leány —, a vajdahunyadi és a zámi áll. elemi iskolákban s a dévai áll. tanítóképezdében; — továbbá az alsónádasdi, fehérvizi, gonczágai, hátszegi leány — és ugyanitt határőri leány —, jovalcseli, kitidi, kudsiri, nagybári határőri, oláh-berettyei, pokolvalcseli és a veczeli községi; a — boiczai r. kath. leány- és fiú —, hátszegi r. kath. leány — és hátszegi községi, nagyalmási, petrozsényi r. kath. és a petrozsényi társulati, vajdahunyadi r. kath.; — a váraljai g. kath. — azután az alkenyéri, alsó-csertési, balomiri, boiczai, bokaj-ujfalusi, branyicskai, dobrai, felkenyéri, homoródi, kőalja-ohábai, marosbretteyi, romopi, szászvárosi, tamasesdi, vajdahunyadi, vipkai és a vorczai gör. kath. román; — a harrói ev. ref., a szászvárosi ág. ev. iskolákban gyakorlati kézügyesség taníttatik.

Kolozs vármegyében: a kolozsvári állami tanítóképezde kézügyességi oktatással (fafaragás, esztergályozás, asztalos munkák) foglalkozik. Azonkívül a gyөрvásárhelyi, a mőcsi állami elemi, a kolozsvári görög kath. és a nagyidai áll. el. iskolákban pedig háziiparszerő oktatás van (szalma-, vessző-, kákafonás, faragás).

Komárom vármegyében: a bábolnai és vasdinyei m. kir. ménesbirtoki iskolánál, az ó-szőnyi és a perbetei ev. ref., a tardosi, a tarjáni és a tárkányi r. kath. el. iskolákban háziipari oktatás (kosár-, szalmafonás, kefekötés, fafaragás) van. A következő leányiskolákban női kézimunka rendszeresen taníttatik: a komáromi községi és a r. kath. leányiskolában, azután a tatai r. kath. leányiskolában.

Krassó-Szőrény vármegyében: az orsovai áll. polgári fiuiskola (fafaragás), az orsovai állami elemi és az oraviczbányai községi polgári fiuiskolában van kézügyességi oktatás.

Maros-Torda vármegyében: az ákosfalvi, gegesi ev. ref., görgényszentimrei, görgény-üvegcsőri állami, jobbágytelki, köszvényesi, k.-remetei róm. kath., m.-sz.-tamási görögkeleti és ugyaníttteni ref., a m.-sz.-királyi állami, marosvásárhelyi r. kath., községi elemi leány —, evang. ref. leányiskolánál s árvaháznál, azonkívül a marosbándi áll., nagyölyvesi áll., nyárad-andrásfalvi ev. ref., a nyárad-szeredai községi, topliczai,

sz.-régéni r. kath. leány —, vécsi áll. leány —, sz.-régéni ev. ref., kelementelki ev. ref. iskoláknál kézügyességi oktatás (fonásmunkák, műfaragás, női kézimunka).

Máramaros vármegyében: a felső-visói r. kath. el., a hosszumezői, körösmezői, ökörmezői, a szurdaki és a szacsali áll. el., rónaszéki r. kath. el., a m.-szigeti áll. el., a r. kath. nőnevelde —, s a viski ev. ref. el. iskolákban kézügyességi leg. Azután az alsó-kalinfalvi, apsiczai gör. kath. el., a bor-kuti áll., brebi, csománfalvai, a lipcsei, ruszkovai, sósfalvai és uglyai g. ruth. el., budfalvi, mikolapataki és szarvaszói gör. kath. elemi iskolákban, a máramaros-szigeti állami tanítóképezdében háziipari oktatásban (fonásmunkák, faragászat) részesülnek a tanulók. Ipari oktatás van a huszti áll. felső népiskolában.

Nógrád vármegyében: a dobrocsi ág. ev., fűrészai ág. ev. el., ebeczki, pagonyi, verőczei r. kath. el. iskolában háziipari, a losonczi áll. tanítóképezdében és a kismarosi róm. kath. el. iskolában háziipari és kézügyességi oktatás van (fonásmunkák, faragás és könyvkötés).

Nyitra vármegyében: a pöstyéni, borenszközi, verbőczi áll. el. iskolákban háziipari oktatás —, a csittári községi el., a felsőveszteniczi, a lazáni s a skacsányi-hradistyei r. kath. el. iskolákban pedig kézügyességi oktatás van.

Pozsony vármegyében: a felsőszeli, a magyardiószegi, nagyszarvai, nagyfuri, vágai r. kath. el. iskolákban, a modori áll. tanítóképzőben és gyakorló iskolájában háziiparszerű (kalap-, kosár-, szalmafonás) oktatás van.

Somogy vármegyében: az alsósegedi, aszalói, berzenczei, csicsói, hetesi, m.-ujfalui, mesztegnyői, nagydobszai, szilli, táskai elemi népiskolákban háziipari oktatással (fonásmunkákkal) —, a csurgói állami tanítóképezdében pedig kézügyességi oktatással (fonás, könyvkötés, fafaragás) foglalkoznak.

Sopron vármegyében: a soproni Lähne-féle magánintézet kézügyességi oktatással —, a kapuvári áll. polg. iskola, az asztaloságnak —, a kismartoni áll. polg. iskola pedig a lakatoságnak mesterségszerű oktatásával foglalkozik.

Szabolcs vármegyében: egyedül a magyi r. kath. elemi iskolában van háziipari oktatás.

Szatmár vármegyében: a kapnikbányai, nagypeleskei, szinyérváraljai áll. el. leány —, a nagybányai községi fiu és leány —, a felsőbányai r. kath. el. fiu és leány —, a laposbányai, pátyoli, vállaji, vitkai és a zajtai r. kath. —; az apai, aranyosmegyesi és borhidi, felsőujfalusi, giródtótfalusi, sóházai, nyircsahóji, ó-pályi, penészleki, szakállasfalvi, veres-marti, vetési és a blidari görög kath. és a nagykárolyi gör. kath. (ruthén) —, továbbá a garbolczy, hiripi, kak-szentmártoni, kisnaményi, krassói, nagygécz, nagykárolyi, szatmári, szárazberekai ev. ref. —, azután a mátészalkai és a nagykárolyi izr. és végül a nagyecsed i magániskolákban a kézügyességi oktatás.

Szeben vármegyében: a nagydisznódi ág. ev. felekezeti el. —, nagyszebeni áll. el. fiu —, a róm. kath. fiu —, a zárdai elemi és felső nép —, görög keleti tanítóképző-intézet, ág. ev. tanítóképző-intézet, egyleti elemi leány —, azután az orláti községi elemi vegyes, akoviczai községi, azután a rekitai el., resinári, czodti, szászsebesi és szelistyei gör. kel. s a sinai és vesztényi községi iskolákban kézügyesség. — A nagyszebeni ág. ev. elemi fuiskolánál egy nyilvános kézügyességi tanfolyam van szervezve, hol ugy a főgymnasium, főreál, valamint az el. iskolákból önként jelentkező növendékek részesíttetnek kézügyességi oktatásban.

Szepes vármegyében: a hanusfalvi rk. el., az iglói áll. tanítóképző gyakorló iskola, szepesváraljai ág. ev. elemi és az iglói áll. tanítóképző-intézetben van kézügyességi oktatás, fonás, fafaragás. Az alsólaposai, görgői, haraszi, késmárki, kolcsói, körtvélyesi, laczkovai, lőcsei, lőcsei püspöki el., adorini, ó-lublói, szadeki-lublóvári róm. kath., és a szepesolaszói rk. árvaházi el. leány, továbbá a bin-telepi, bethlenfalvi és szepesbélai községi, az iglói és lucsivnai ág. ev.; végül a márkusfalvi és prakfalvai magán el. iskolákban háziipari oktatás van (szövés, lenfonás, kosárfonás, szalmafonás, gereblyekészítés, női kézimunka).

Szilágy vármegyében: a szilágykövesdi áll., a kémeri, rátoni, varsolczy áll. segélyezett közs., az alsóberekszoói, ballaházai, bikáczai, bogdánházai, csizéri, dalyoni, dabjon-ujfalui, felegregyi, illésfalvai, nagyrajtolczy, a szentnagygoroszlói gk.

és az erkei és pelei ev. ref. iskolákban kézügyességi oktatás gazdasági eszközök, fanemesítés, szalmafonás, gyümölcs- és szőlőoltás, botkésítés, méhészet, kertészet) van. Azután a krasznai, nagypaczali, szilágycsehi, völcsöki és a zilahi áll. el. és a zilahi állami polg., az ippi és nagyfalui községi, a krasznai, a tasnádi rk., lelei és menyői ev. ref., felsővárczai, hidvégi, inói, kendermezői, kisgoroszlói, középváczai, nagy-monujfalui, nyirmoni, oláhnádasdi, pecselyi, perjei, sülelmedi és az ujnémeti görög kath. el. iskolákban háziiparszerű oktatás (női kézimunka-, szalmakalapkészítés, kosárkötés) van. Továbbá az alsóbáni, bábczai, dohi, érkisfalui, felsőbáni, füzési, magyarkeczeli, nagyszegi, náprádi gör. kath., a bodjai és a szentpéterfalvai gör. kel. s végül az erkei és a kusalyi ev. ref. iskolákban pedig mind a kétnemű oktatás (kézügyességi és háziipari) van.

Temes vármegyében: a fehértemplomi, józsefszállási, lippai, német-szentmihályi, székelykevei állami, a fürjesi, gerebenczi, károlyfalvai, kuszicsi, krusiczai, majlátfalvai, szakálházai, temes-strazsai községi; az agai, dentai, fűskuti, gesztenyési, kádári, kiskályi, küsszentmiklósi, markoveczi, medvesi, mélynádasdi, nagykövéresi, nagytopoloveczi, petroványi, sustrai, t.-saághi, törökszákosi, utvini, vlajkoveczi, zsebelyi gk. román, nagyfalui, nagyszredistyei és stancsófalvai gör. kel. szerb, a lippai, omori, ujaradi román. kath. iskolákban a kézügyességi oktatás háziiparszerűleg van meghonosítva.

Tolna vármegyében: a szegárdi fuiskolában van kézügyességi oktatás.

Torontál vármegyében: a pancsovai áll. polg. iskolával kapcsolatos ipartanműhelyben az asztalosipar mesterségszerűen tanítatik.

Trencsén vármegyében: gyakorlati kézügyességi (famű-metszés) oktatás van a zay-ugróczy állami felső népiskolában.

Turóc vármegyében: a znióvárjai áll. tanítóképezdével kapcsolatos faműfaragászati iskolában gyakorlati kézügyességi oktatás van.

Ugocsa vármegyében: a n.-tarnai áll. el. fuiskolában kézügyességre (műkosárfonás), vörösmarti gör. kath. el. fuiskolában (vesszőkosárfonás) háziiparszerűen, a n.-szőlősi

állatni polg. fuiskolában a műasztalosság mesterségszerűen oktattatik.

Vas vármegyében: a barátmajori, kristyáni, neudohegyi, varós-szalónaki, vas-korpádi, vághegyi állami; a pusztasóói, rempehollósi községi; azután a barátfalvi, borosgödöri, csákványi, csékei, csipkerekai, csörötneki, dobrai, egyházasszűesi, felső-lendvai, halastói, hárszpataki, herényi, horvát-lői, jaáki, kismedvei, kolosvári, kukméri, lantosfalvi, lipóczi, német-lői, pálfai, perrettói, puniszi, sorkipolányi, szent-katalini, ujhegyi r. kath.; alsó-lői, domonkosfai, szt.-tamási ág. ev. elemi iskolában s a szombathelyi árvaházi elemi iskolában háziiparilag (fonás, könyvkötés, lombfűrészet, kefekötés, kalapkészítés, nádszékfonás) oktattatnak.

Zala vármegyében: a csabrendeki, egyedutai, hodosáni, molnári, perlaki, porszombati és zrinyifalvi áll.; a baksai, csáktornyai, keszthelyi (felső leány), nagy-kanizsai és a zalaegerszegi közs. el.; alsó-domborúti, baganyai, letenyei, légrádi, nagy-kapornaki és a zalaapáti róm. kath., a szentgyörgyi ev. ref., nagy-kanizsai s a tapolczai izr. leányiskolákban kézügyességszerű; azután a balatonfüredi (szeretetház) felső nép, balatonfüredi vincz. felső népiskola, a csáktornyai tanítóképezde, gánicsai vegyes, stridói vegyes áll.; a kapczai, mura-keresztúri s a türjei róm. kath. iskolákban háziiparszerű s végül a keszthelyi el. leány, nagy-kanizsai polg. leány, sümegi felső leány és a zalaegerszegi polg. leány közs. iskolákban kézügyességszerű és háziipari oktatás van.

Veszprém vármegyében: a herendi áll., a feketepusztai községi, a berhidai, ösi, pápai, várpalotai és a veszprémi róm. kath. elemi, angol kis. el., irgalmas nővér. elemi iskoláiban; a pápai, veszprémi ev. ref.; a lovászpátonai, pápai ág. ev., a devecseri, pápai és veszprémi (ismétlő) izr. leányiskolákban háziipar és női kézimunka oktatás van.

Zemplén vármegyében: a mádi áll. leány, az egresi községi, a gálszécsi, krivostyáni és a leleszi róm. kath., a tokaji magán, istánczi gör. kath. s mihályi ev. ref. iskolában kézügyességi oktatás van. Továbbá a gálszécsi, mezőlaborczi, nagymihályi, sztrópkói, tokaji, töketeremesi áll. leányiskolákban; a perbenyiki, varannói közs.; a homonnai, sárospataki róm. kath., a csaba-

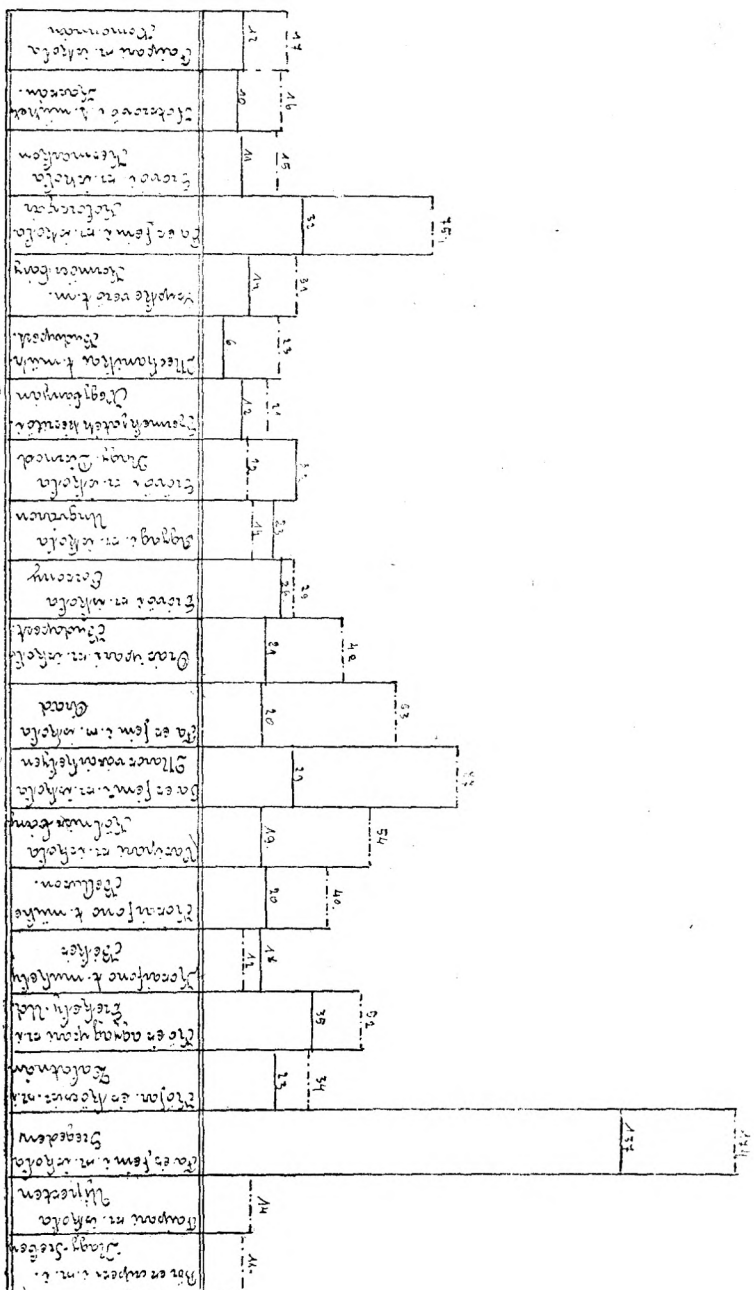
lócz-strekóczi, ladoméri, orosz-trióczi, smugóczi, sztropkó-olykai gör. kath., a sárospataki ev. ref.; a homonnai, sárospataki, sátoralja-ujhelyi, tokaji izraelita leányiskolákban és a sárospataki áll. tanítóképezdében háziipari jellegű s végül a királyhelmecezi, morvai, oszkai, sátoralja-ujhelyi (leány) róm. kath., az orosz-hrabóczi s a vajdácskai gör. kath. iskolákban pedig mind a kétnemű oktatás (kézügyesség és háziipar) van.

Zólyom vármegyében: a cserpataki róm. kath. el. vegy., libetbányai ág. ev. el. vegy. és a zólyomi áll. el. iskolában kézügyességi (fafaragászat); a jeczenyei, radványi, szt.-andrás, vaczeki róm. kath. el. vegy. iskolákban háziipari (szalmakosárfonás, szövés); a kisgarami kincstári el. vegy. iskolában és a zólyom-lipcsei Gizella-árvaházban pedig mind a háromnemű oktatással (fafaragászat, szövés, szalmafonás, kefekötés és könyvkötéssel) foglalkoznak.

Az eltérés a közölt kétféle adat között onnan van, hogy a vallás- és közoktatásügyi minister jelentése a női kézimunkával foglalkozó és felső nép-, illetve polgári iskolákkal kapcsolatos tanműhelyeket is felvette adatai körébe, míg mi saját adatainknál kizárólag a szorosabb értelemben vett kézügyességi és háziipari oktatásra szoritkoztunk.

Ha a fentebbiekben közöltük az inasoktatás újabb fejlődését ismertető statisztikai adatokat és most ismertettük ily irányban a kézügyességi és háziipari oktatást, ugyanezt kell tennünk az ipari szakoktatással, nevezetesen a felsőfoku ipariskolákat képező állami ipariskolákkal, továbbá az ipari szakiskolákkal, tanműhelyekkel és nőipariskolákkal, a melyekre vonatkozó adatokat — kérdőívek alapján az egyes iskoláktól összegyűjtve — az alábbiakban ismertetjük. Ezt megelőzőleg azonban bemutatjuk az ipari szakiskolák és tanműhelyek fejlődését grafikailag is, melyet a következő táblázat tüntet fel ¹⁾.

¹⁾ Ugy ezt, mint az alább következő grafikai táblázatokat Vig Albert szakiskolai igazgató, iparoktatási ministeri biztos készítette.

Az állami ipari szakiskolák és tanműhelyek tanulói létszáma az alapítás évében és az 1895/96. tanévben.

I. Állami ipariskolák.

Tanévek	A tanulók száma		A végzett növendékek száma	Tanárok	Művezetők	Segéd személyzet	Évi fenntartási költség		
	a rendes	rendkívüli					s z á m a	frt	kr.
	tanfolyamokon								
1. Állami ipariskola Kassán.									
Alapítattott 1872-ben.									
1872—73	30	—	—	4	—	—	—	—	
1873—74	45	—	—	4	—	—	—	—	
1874—75	21	—	—	5	2	—	—	—	
1875—76	24	—	7	7	4	1	—	—	
1876—77	44	—	7	5	4	1	13.300 ¹⁾	—	
1877—78	62	—	6	5	4	1	13.300	—	
1878—79	61	—	9	5	4	2	13.300	—	
1879—80	55	—	11	5	4	1	13.300	—	
1880—81	45	—	11	5	4	1	13.300	—	
1881—82	49	—	13	5	4	1	13.300	—	
1882—83	58	—	9	5	4	1	15.490	—	
1883—84	66	—	9	5	4	2	16.200	—	
1884—85	69	—	15	5	4	2	16.200	—	
1885—86	71	—	16	5	4	2	18.917	—	
1886—87	70	—	20	5	4	3	20.003	—	
1887—88	67	—	19	5	4	4	19.790	—	
1888—89	59	—	24	6	4	4	20.260	—	
1889—90	65	—	17	6	4	5	20.750	—	
1890—91	73	—	14	6	4	6	20.810	—	
1891—92	75	61 ²⁾	17	10	4	6	22.188	—	
1892—93	79	59	21	11	5	7	26.326	—	
1893—94	81	54	40	10	5	7	28.851	—	
1894—95	83	65	21	11	5	7	33.333	—	
1895—96	91	75	31	10	5	8	40.892	—	
	1443	314	337				399.810	—	
2. Állami ipariskola Budapesten.									
Alapítattott 1879-ben.									
1879—80	20	—	—	8	—	1	13.175	—	
1880—81	55	—	—	13	1	1	33.030	—	
1881—82	93	—	8	14	1	2	47.030	—	
1882—83	112	—	26	16	2	3	53.855	—	
1883—84	118	17 ²⁾	25	24	2	3	58.375	—	
1884—85	140	33	28	23	3	5	59.800	—	
1885—86	123	55	30	25	5	5	67.157	—	
1886—87	122	79	52	29	5	5	67.500	—	
1887—88	122	88	41	29	5	5	66.600	—	
1888—89	134	93	53	29	5	5	59.600	—	
1889—90	155	112	52	30	5	9	55.428	—	

¹⁾ 1875—76-ig magániskola. — ²⁾ Építőipari tanfolyam.

Tanévek	A tanulók száma		A végzett növendékek száma	Tanárok	Művezetők	Segéd-személyzet	Évi fenntartási költség	
	a rendes	rendkívüli					frt	kr.
	tanfolyamokon							
s z á m a								
1890—91	188	109	75	30	5	10	58.732	—
1891—92	194	120	70	33	5	10	61.422	—
1892—93	222	128	79	37	5	13	64.036	—
1893—94	246	134	101	37	5	14	71.010	—
1894—95	236	141	99	38	5	14	72.190	—
1895—96	232	143	99	38	5	14	74.830	—
	2512	1248	838				963.770	—

3. A budapesti állami ipariskola gőzkazánfűtő és gőzgépkezelő tanfolyama.

Alapított 1881-ben.

1881—82	157	—	95	2	—	—	2.626	—
1882—83	240	—	170	3	—	—	2.570	—
1883—84	581	—	404	2	1	—	5.000	—
1884—85	550	—	387	3	1	—	5.000	—
1885—86	451	—	389	4	1	—	5.085	33
1886—87	424	—	320	4	1	—	4.683	33
1887—88	413	—	364	4	1	—	4.543	90
1888—89	430	—	387	4	1	—	5.180	90
1889—90	485	—	454	4	1	—	5.180	69
1890—91	591	—	540	4	1	—	5.167	15
1891—92	616	—	566	4	1	—	5.219	31
1892—93	599	—	534	4	1	—	5.361	94
1893—94	652	—	600	4	2	—	5.316	51
1894—95	828	—	755	4	2	—	6.312	18
1895—96	800	—	739	4	2	—	6.244	89
	7817	—	6704				73.497	13

4. Állami középfaipariskola Brassóban. ¹⁾

Alapított 1885-ben.

1885—86	7	—	—	7	—	—	5.156	—
1886—87	11	—	—	8	—	—	6.570	—
1887—88	14	—	6	7	1	—	6.974	—
1888—89	12	—	4	7	1	—	6.757	—
1889—90	19	—	3	7	1	—	8.384	—
1890—91	24	—	4	7	1	—	7.960	—
1891—92	26	—	5	7	1	—	8.093	—
1892—93	28	—	7	7	1	—	10.051	—
1893—94	21	—	3	7	1	—	9.396	—
1894—95	26	—	8	7	1	—	8.726	—
1895—96	22	—	7	7	1	—	9.769	—
	210	—	47				87.796	—

¹⁾ Az intézetnek csak 1 rendes tanára és 1 művezetője van, a tan-személyzet többi része óraadó.

II. Iparmúzeumok.

Tanévek	A tanulók száma		A vég- zett nő- vendé- kek száma	Taná- rok	Műve- zetők	Segéd- személy- zet	Évi fenntartási költség	
	rajz	egyéb					frt	kr.
	tanfolyamokon							
1. Technologiai iparmúzeum Budapesten.								
Alapított 1882-ben.								
1882	—	— ¹⁾	—	—	—	—	10.000	—
1883—84	26	—	—	4	—	—	14.000	—
1884—85	50	—	—	4	—	—	14.000	—
1885—86	54	—	31	4	—	—	20.000	—
1886—87	40	—	37	4	—	—	20.500	—
1887—88	69	—	53	4	—	—	24.320	—
1888—89	62	—	46	4	—	—	24.320	—
1889—90	85	—	46	4	—	—	20.520	—
1890—91	91	—	57	4	—	—	18.038	—
1891—92	128	—	80	4	—	—	19.428	—
1892—93	106	166	180	6	2	—	19.728	—
1893—94	121	175	184	6	2	—	22.238	—
1894—95	124	170	199	6	2	—	24.470	—
1895—96	121	164	215	6	2	—	25.230	—
	1077	675	1128				276.792	—
2. Székelyföldi iparmúzeum Marosvásárhelyen.								
Alapított 1886-ban.								
1886	—	—	—	1 ²⁾	—	1	250	—
1887	—	—	—	1	—	1	430	—
1888	—	—	—	1	—	1	780	—
1889	—	—	—	1	—	1	780	—
1890	—	—	—	1	—	1	790	—
1891	—	—	—	1	—	1	790	—
1892	—	—	—	1	—	1	790	—
1893	—	—	—	1	—	1	1650	—
1894	—	—	—	1	—	1	850	—
1895	—	—	—	1	—	1	1120	—
1896	—	—	—	1	—	1	1120	—
							9350	—
3. Erdélyrészi iparmúzeum Kolozsváron. ³⁾								
Alapított 1886-ban.								
	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Technologiai gyűjtemény N.-Szebenben.								
Alapított 1892-ben.								
							átlag évi	
1893	—	25	—	3	—	1	300	—
1894	—	16	—	2	—	1	300	—
1895	—	50	—	5	—	1	300	—
							900	—

¹⁾ Elektrotechnika. — ²⁾ Múzeum-őr. — ³⁾ Szervezés alatt.

III. Ipari szakiskolák.

Tanévek	A tanulók száma		A végzett növendékek száma	Tanárok	Művezetők	Segéd-személyzet	Évi fenntartási költség		
	a rendes	rendkívüli					száma	frt	kr.
	tanfolyamokon								
a) A faipar köréből:									
1. Állami faipari szakiskola Homonnán.									
Alapított 1877-ben.									
1877-78	12	—	—	1	—	—	—	—	
1878-79	18	—	—	1	—	—	—	—	
1879-80	15	—	3	1	—	—	—	—	
1880-81	16	—	8	1	—	—	—	—	
1881-82	10	—	3	1	—	—	—	—	
1882-83	8	—	3	1	—	—	—	—	
1883-84	7	—	3	1	—	—	—	—	
1884-85	16	—	2	3	—	—	—	—	
1885-86	17	—	2	3	—	—	—	—	
1886-87	13	—	6	3	—	—	—	—	
1887-88	15	—	3	3	—	2	2.495 ¹⁾	—	
1888-89	16	—	2	3	—	2	2.730	—	
1889-90	15	—	5	3	—	2	2.785	—	
1890-91	12	—	4	3	—	2	2.808	—	
1891-92	10	—	3	3	—	2	2.789	—	
1892-93	14	—	3	4	—	2	4.556	—	
1893-94	14	—	4	4	—	2	7.738	32	
1894-95	12	—	1	5	—	2	11.603	—	
1895-96	17	—	4	6	—	2	7.552	—	
	257	—	59				45.056	32	
2. Állami faipari szakiskola Ujpesten.									
Alapított 1895-ben.									
1895	14	—	—	1	2	—	1.560	—	
1896	14	—	—	1	2	—	8.500	—	
	28	—	—				10.060	—	
b) A fa- és fémipar köréből:									
3. Állami fa- és fémipari szakiskola Kolozsváron.									
Alapított 1884-ben.									
1884-85	32	—	—	6	—	1	4.802	02	
1885-86	35	—	—	5	—	1	3.490	20	
1886-87	33	58	30	8	—	1	3.184	70	
1887-88	27	131	—	6	—	1	3.497	30	
1888-89	26	180	—	6	—	1	3.506	42	
1889-90	19	177	19	6	—	1	2.691	05	
1890-91	32	186	—	6	—	1	3.826	44	

¹⁾ 1886-87-ig hiányoznak az adatok.

Tanévek	A tanulók száma		A végzett növendékek száma	Tanárok	Művezetők	Segéd-személy-zet	Évi fenntartási költség		
	a rendes	rendkívüli					frt	kr.	
	tanfolyamokon								
				s z á m a					
1891—92	33	130	—	6	—	1	1 393	81	
1892—93	54	173	22	8	—	1	4.196	05	
1893—94	60	208	—	8	—	1	8.422	71	
1894—95	66	190	17	7	—	1	8.213	45	
1895—96	75	200	14	8	—	1	8.938	08	
492			1.633	102				66.162	23

4. Állami fa- és fémipari szakiskola Aradon.
Alapított 1892-ben.

1892—93	20	72	—	8	—	1	6.542	—	
1893—94	31	81	—	9	—	1	7.902	—	
1894—95	56	100	14	9	—	1	9.763	—	
1895—96	63	65	8	8	2	2	16.015	—	
170			318	22				40.322	—

5. Állami fa- és fémipari szakiskola Marosvásárhelyen.
Alapított 1892-ben.

1892—93	29	12	—	10	—	1	9.584	07	
1893—94	39	21	—	12	—	2	13.190	60	
1894—95	69	25	11	14	1	2	15.470	—	
1895—96	84	11	10	13	2	4	16.855	—	
221			69	21				55.099	67

6. Állami fa- és fémipari szakiskola Szegeden.
Alapított 1894-ben.

1894—95	48	89	19	10	3	2	24.963	30	
1895—96	96	78	8	13	5	3	27.538	—	
144			167	27				52.501	30

c) A fémipar köréből:

7. Államilag segélyezett mechanikai tanműhely Budapesten.
Alapított 1884-ben.

1884—85	6	—	—	1	1	7	7.901	—	
1885—86	13	—	—	1	1	8	14.932	10	
1886—87	19	—	—	4	1	8	8.265	52	
1887—88	17	—	5	4	1	8	6.567	52	
1888—89	16	—	6	4	1	8	7.287	52	
1889—90	14	—	6	4	1	8	7.117	52	
1890—91	10	—	—	2	1	8	8.000	—	
1891—92	18	—	3	3	1	8	8.000	—	
1892—93	20	—	2	3	1	8	8.000	—	
1893—94	20	—	4	3	1	8	8.000	—	
1894—95	21	—	4	5	1	8	8.000	—	
1895—96	23	—	7	3	1	8	8.000	—	
197			—	37				100.071	18

Tanévek	A tanulók száma		A végzett növendékek száma	Tanárok	Művezetők	Segéd-személyzet	Évi fenntartási költség	
	a rendes	rendkívüli					frt	kr.
	tanfolyamokon							
s z á m a								
8. Állami vasipari szakiskola Gölnczbányán.								
Alapított 1893-ban.								
1893—94	19	—	—	8	2	3	24.480	—
1894—95	44	—	—	7	2	2	14.963	—
1895—96	54	—	16	7	2	4	15.692	—
	117	—	16				55.135	—
d) A szövőipar köréből :								
9. Állami szövőipari szakiskola Késmárkon.								
Alapított 1880-ban.								
1880—81	15	21	—	1	—	—	1.457	14
1881—82	15	4	11	1	—	—	2.545	62
1882—83	20	2	7	1	—	—	2.377	43
1883—84	15	2	6	1	1	—	2.384	66
1884—85	14	4	6	1	1	—	3.580	21
1885—86	23	4	10	1	1	—	3.608	77
1886—87	17	6	11	1	1	—	5.207	93
1887—88	10	6	11	1	1	—	3.829	38
1888—89	7	4	11	1	1	—	4.150	15
1889—90	8	8	8	1	—	—	3.543	34
1890—91	7	7	7	1	—	—	3.345	85
1891—92	8	16	6	1	—	—	3.953	41
1892—93	8	15	12	3	1	—	3.832	17
1893—94	7	5	7	3	1	1	4.318	12
1894—95	11	10	12	5	1	1	17.129	17
1895—96	11	—	—	5	2	4	12.806	08
	196	114	125				78.069	43
10. Államilag segélyezett szövőipari szakiskola Nagydísznódon.								
Alapított 1888-ban.								
1888	—	—	—	—	—	—	1.167	40
1888—89	30	—	15	1	—	—	1.279	94
1889—90	24	—	12	1	—	—	1.253	43
1890—91	16	—	10	1	—	—	1.047	42
1891—92	9	—	6	2	—	—	1.949	62
1892—93	6	—	4	2	—	—	533	10
1893—94	11	—	6	2	—	—	1.381	49
1894—95	16	—	4	2	—	—	1.558	23
1895—96	12	—	3	2	—	—	2.059	83
	124	—	60				12.230	46

Tanévek	A tanulók száma		A vég- zett nő- vendé- kek száma	Taná- rok	Műve- zetők	Segéd- személy- zet	Évi fenntartási költség	
	a rendes	rendkívüli					frt	kr.
	tanfolyamokon							
s z á m a								

e) A kő- és agyagipar köréből:

11. Állami agyagipari szakiskola Ungváron.

Alapított 1890-ben.

1890—91	23	—	—	2	1	—	3.552	50
1891—92	24	—	—	2	1	—	5.356	25
1892—93	31	—	18	2	1	—	1.825	48
1893—94	29	—	1	4	1	1	5.268	13
1894—95	28	—	7	4	1	1	5.609	25
1895—96	14	—	7	4	1	1	5.978	06
	149	—	33				27.589	67

**12. Állami kő- és agyagipari szakiskola Székely-
Udvarhelyen.**

Alapított 1893-ban.

1893—94	35	—	—	10	2	1	15.860	—
1894—95	41	3	—	10	2	2	17.480	—
1895—96	52	3	—	10	2	2	19.020	—
	128	6	—				52.360	—

13. Állami kőfaragó és kőcsiszoló-ipari szakiskola Zalatnán.

Alapított 1894-ben.

1894—95	23	—	—	2	2	1	12.550	—
1895—96	34	—	—	3	3	1	16.138	30
	57	—	—				28.688	30

f) Vegyes iparok köréből:

14. Állami órásipar-iskola Budapesten.

Alapított 1892-ben.

1892—93	21	—	11	3	—	—	2.390	—
1893—94	35	—	5	4	—	—	4.526	30
1894—95	37	—	4	4	—	—	5.330	—
1895—96	47	—	9	4	—	—	5.330	—
	140	—	29				17.576	30

**15. Államilag segélyezett bőr- és cipész-ipari szakiskola
Nagy-Szebenben.**

Alapított 1895-ben.

1895—96	11	—	4	2	—	—	2.140	—
---------	----	---	---	---	---	---	-------	---

IV. Népoktatási intézetekkel kapcsolatos tanműhelyek.

Tanévek	A tanulók száma		A végzett növen- dékek száma	Taná- rok	Műve- zetők	Segéd- személy- zet	Évi fenntartási költség	
	a rendes	rendkívüli					frt	kr.
	tanfolyamokon							
a) A faipar köréből.								
1. Faragó tanműhely Hosszúfaluban.								
Alapított 1872-ben.								
1873—74	16	—	—	1	—	—	— ¹⁾	—
1874—75	5	—	—	1	—	—	—	—
1875—76	5	—	—	1	—	—	—	—
1876—77	15	—	—	1	—	—	—	—
1877—78	12	—	—	1	—	—	—	—
1878—79	15	—	7	1	—	—	—	—
1879—80	19	—	7	1	—	—	—	—
1880—81	23	—	6	1	—	—	—	—
1881—82	24	—	7	1	—	—	—	—
1882—83	25	—	4	1	—	—	—	—
1883—84	22	—	4	1	—	—	—	—
1884—85	21	—	7	1	—	—	—	—
1885—86	23	—	5	1	—	—	—	—
1886—87	20	—	10	1	—	—	—	—
1887—88	15	—	8	1	—	—	—	—
1888—89	13	—	5	1	—	—	—	—
1889—90	11	—	3	1	—	—	—	—
1890—91	14	—	3	1	—	—	—	—
1891—92	18	—	6	1	—	—	—	—
1892—93	17	—	2	1	—	—	—	—
1893—94	15	—	11	1	—	—	—	—
1894—95	10	—	1	1	—	—	—	—
1895—96	13	—	4	1	—	—	—	—
	373	—	100				—	—

¹⁾ A felső népiskolai költségvetésben foglaltatnak, s így nem mutat-
hatók ki külön.

Tanévek	A tanulók száma		A végzett növendékek száma	Tanárok	Művezetők	Segéd-személyzet	Évi fenntartási költség	
	a rendes	rendkívüli					frt	kr.
	tanfolyamokon							
s z á m a								
3. Állami tanító képző-intézettel kapcsolatos faipariskola Znió-Váralján.								
Alapított 1875-ben.								
1880—81	10	—	—	1	—	—	—	—
1881—82	12	—	1	1	—	—	—	—
1882—83	14	—	4	1	—	—	—	—
1883—84	15	—	3	1	—	—	2.294	02 ¹⁾
1884—85	16	—	2	3	—	1	5.013	53
1885—86	15	—	3	3	—	1	4.412	51
1886—87	16	—	4	3	—	1	2.478	86
1887—88	16	—	2	3	—	1	2.624	22
1888—89	15	—	4	3	—	1	2.802	43
1889—90	17	—	5	3	—	1	2.947	84
1890—91	18	—	4	2	—	1	3.513	81
1891—92	17	—	3	2	—	1	3.219	69
1892—93	19	—	4	2	—	1	3.366	54
1893—94	21	—	5	2	—	1	2.795	38
1894—95	20	—	2	2	—	1	3.014	19
1895—96	20	—	4	3	—	1	3.097	83
	261	—	50				41.590	85
4. Faragó tanműhely Zay-Ugrócson.								
Alapított 1875-ben.								
1875—76	17	—	—	—	1	—	—	—
1876—77	18	—	—	—	1	—	—	—
1877—78	21	—	—	—	1	—	—	—
1878—79	18	—	10	—	1	—	—	—
1879—80	6	—	1	—	1	—	—	—
1880—81	3	—	2	—	1	—	—	—
1881—82	—	—	—	—	1	—	—	—
1882—83	7	—	—	—	1	—	—	—
1883—84	7	—	—	—	1	—	—	—

¹⁾ Az 1880/81—1882/83. évi adatok nem voltak megállapíthatók.

Tanévek	A tanulók száma		A végzett növény- dékek száma	Taná- rok	Műve- zetők	Segéd- személy- zet	Évi fenntartási költség	
	a rendes	rendkívüli					frt	kr.
	tanfolyamokon							
s z á m a								
1884—85	11	—	—	—	1	—	2.503	51
1885—86	17	—	7	—	1	—	2.952	47
1886—87	13	—	—	—	1	—	2.107	63
1887—88	13	—	3	—	1	—	2.073	03
1888—89	10	—	3	—	1	—	2.188	75
1889—90	13	—	2	—	1	—	1.963	21
1890—91	13	—	2	—	1	—	1.937	41
1891—92	8	—	1	—	1	—	2.657	25
1892—93	13	—	3	—	1	—	1.988	09
1893—94	16	—	2	—	1	—	2.157	93
1894—95	26	—	—	—	1	—	2.450	43
1895—96	22	—	7	—	1	—	2.732	53
							27.712	24

4. Asztalos-tanműhely Nagy-Szöllősön. ¹⁾								
Alapított 1884-ben.								
1884—85	11	—	—	1	—	—	1.200	—
1885—86	7	—	—	1	—	—	1.200	—
1886—87	12	—	4	1	—	—	1.200	—
1887—88	6	—	2	1	—	—	1.200	—
1888—89	7	—	2	1	—	—	1.200	—
1889—90	7	—	—	1	—	—	1.200	—
1890—91	10	—	2	1	—	—	1.200	—
1891—92	10	—	2	1	—	—	1.200	—
1892—93	5	—	3	1	—	—	1.200	—
1893—94	4	—	—	1	—	—	1.200	—
1894—95	4	—	1	1	—	—	1.200	—
							13.200	—

5. Állami asztalos-ipari tanműhely Miskolczon. ²⁾								
Alapított 1886-ban.								
1886—87	10	—	—	1	—	—	1.357	16
1887—88	11	—	—	1	—	—	1.452	64
1888—89	10	—	4	1	—	—	1.902	24
1889—90	9	—	1	1	—	—	1.896	10
1890—91	5	—	2	1	—	—	2.136	03
1891—92	8	—	—	1	—	—	1.715	12
1892—93	5	—	1	1	—	—	1.566	52
1893—94	1	—	1	1	—	—	1.800	46
1894—95	12	—	—	1	—	—	1.943	62
1895—96	11	—	—	1	1	—	2.708	63
							18.498	52

¹⁾ Az 1894—95. tanévvel megszűnt.

²⁾ Az 1895—96. tanévvel megszűnt.

Tanévek	A tanulók száma		A vég- zett nő- vendé- kek száma	Taná- rok	Műve- zetők	Segéd- személy- zet	Évi fenntartási költség						
	a rendes	rendkívüli					frt	kr.					
	tanfolyamokon												
							s	z	á	m	a		

B) A vasipar köréből.

6. Állami lakatosipari tanműhely Kismartonban.

Alapítottat 1884-ben.

1884—85	5	—	—	a polg. iskola tanárai tanítottak	1	—	1.549	30
1885—86	7	—	—		1	—	1.330	19
1886—87	11	—	2		1	—	1.417	35
1887—88	12	—	1		1	—	1.488	29
1888—89	16	—	5		1	—	1.376	50
1889—90	16	—	1		1	—	1.604	09
1890—91	15	—	4		1	—	1.558	38
1891—92	15	—	3		1	—	1.573	50
1892—93	17	—	6		1	—	1.719	12
1893—94	19	—	5		1	—	1.724	66
1894—95	18	—	6	1	—	1.718	18	
1895—96	16	—	6	1	—	1.626	21	
167		—	39				18.685	77

V. Ipari tanműhelyek.

Tanévek	A tanulók száma		A vég- zett nő- vendé- kek száma	Taná- rok	Műve- zetők	Segéd- személy- zet	Évi fenntartási költség	
	a rendes	rendkívüli					frt	kr.
	tanfolyamokon							
A) A szövőipar köréből.								
1. Államilag segélyezett kötsző tanműhely Kassán.								
Alapított 1877-ben.								
1877—78	10	—	—	1	1	—	4.300	—
1878—79	10	—	—	1	1	—	4.300	—
1879—80	10	—	7	1	1	—	4.300	—
1880—81	10	2	6	1	1	—	2.800	—
1881—82	10	2	8	1	1	—	2.800	—
1882—83	10	3	10	1	1	—	2.800	—
1883—84	12	1	5	1	1	—	2.800	—
1884—85	10	—	7	1	1	—	2.800	—
1885—86	10	1	6	1	1	—	2.800	—

Tanévek	A tanulók száma		A végzett növendékek száma	Tanárok	Művezetők	Segéd-személyzet	Évi fenntartási költség	
	a rendes	rendkívüli					frt	kr.
	tanfolyamokon			s z á m a				
1886—87	10	1	5	1	1	—	2 800	—
1887—88	10	2	6	1	1	—	2.800	—
1888—89	10	1	6	1	1	—	2.800	—
1889—90	10	1	8	—	1	—	1.970	—
1890—91	16	—	16	—	1	—	1.970	—
1891—92	18	3	18	—	1	—	1.970	—
1892—93	20	—	16	—	1	—	1.970	—
1893—94	20	—	18	—	1	—	1.970	—
1894—95	21	2	10	—	1	—	1.970	—
1895—96	16	—	16	—	1	—	1.970	—
	243	19	168				51.890	—

2. Államilag segélyezett szövőtanműhely Pozsonyban.

Alapított 1891-ben.

1891	29	—	29	2	—	—	7.921	46
1892	38	—	38	2	—	—	4.488	09
1893	27	—	27	2	—	—	5.557	48
1894	56	—	56	2	—	—	8.351	83
1895	62	—	62	2	—	—	13.509	20
1896	16	—	26	2	—	—	13.267	94
	228	—	238				53.096	—

B) A kosárfonó-ipar köréből.

3. Állami kosárfonó-tanműhely Belluson.

Alapított 1893-ban.

1893—94	20	—	—	2	—	1	2.909	44
1894—95	30	5	—	2	—	1	5.368	18
1895—96	40	—	12	2	—	1	6.424	91
	90	5	12				14.702	53

4. Állami kosárfonó-tanműhely Békésen.

Alapított 1894-ban.

1893—94	18	—	56	—	1	—	1.000	—
1894—95	14	14	37	—	1	—	2.000	—
1895—96	12	—	40	—	1	—	3.800	—
	44	14	133				6.800	—

Tanévek	A tanulók száma		A végzett növendékek száma	Tanárok	Művezetők	Segéd-személy-zet	Évi fenntartási költség	
	a rendes	rendkívüli					frt	kr
	tanfolyamokon							
s z á m a								

C) A gyermekjáték-ipar köréből.

5. Állami gyermekjáték-készítő tanműhely Hegybánya-Szélaknán.

Alapított 1886-ban.

1886	12	—	—	1	—	—	—	— ¹⁾
1887	12	—	—	1	—	—	1119	35
1888	12	—	—	1	—	—	1527	12
1889	12	—	10	1	1	—	1806	20
1890	14	2	—	—	1	—	1096	72
1891	19	5	—	—	1	—	1398	58
1892	21	3	8	—	1	—	1256	44
1893	16	4	2	—	1	—	2688	38
1894	18	7	2	1	1	—	2716	29
1895	19	7	2	1	—	—	2524	33
1896	21	3	3	1	—	—	2823	40
176		31	27				19.956	81

D) A csipkeverő-ipar köréből.

6. Állami csipkeverő tanműhely Körmöcbányán.

Alapított 1884-ben.

1884—85	14	—	12	2	1	—	1200	—
1885—86	14	—	12	2	1	—	1200	—
1886—87	16	—	12	2	1	—	600	—
1887—88	16	—	12	2	1	—	600	—
1888—89	8	—	8	2	1	—	600	—
1889—90	24	—	20	2	1	—	700	—
1890—91	30	—	20	2	1	—	1000	—
1891—92	30	—	20	2	1	—	1000	—
1892—93	20	—	16	2	1	—	1200	—
1893—94	24	—	20	2	1	—	1269	—
1894—95	24	—	20	3	1	—	2968	—
1895—96	31	—	28	3	1	—	3264	—
251		—	200				15.301	—

¹⁾ Nem volt megállapítható.

VI. Nőipariskolák.¹⁾

Tanévek	A tanulók száma		A végzett növendékek száma	Tanárok	Művezetők	Segéd-személyzet	Évi fenntartási költség	
	a rendes	rendkívüli					frt	kr.
	tanfolyamokon			s z á m a				
1. Állami nőipariskola Budapesten.								
Alapított 1872-ben.								
1872—73	2) ²⁾ —	—	—	—	—	—	—	—
1873—74	24	—	—	9	—	—	4.132	52
1874—75	32	—	—	7	—	—	5.923	36
1875—76	49	—	—	16	—	—	7.878	68
1876—77	59	—	—	23	—	—	8.361	88
1877—78	60	—	—	9	—	—	8.086	99
1878—79	90	—	—	6	—	—	7.959	64
1879—80	124	—	—	18	—	—	8.177	76
1880—81	167	—	—	10	—	—	11.662	21
1881—82	222	—	—	14	—	—	15.339	59
1882—83	325	—	—	17	—	—	12.527	60
1883—84	342	—	—	16	—	—	23.067	57
1884—85	382	—	—	15	—	—	15.219	54
1885—86	344	—	—	18	—	—	18.281	91
1886—87	452	—	—	8	—	—	19.540	57
1887—88	452	—	—	—	—	—	19.966	13
1889—90	417	—	—	—	—	—	—	— ³⁾
1890—91	366	—	—	—	—	—	—	—
1891—92	344	—	—	—	—	—	—	—
1892—93	291	—	—	—	—	—	—	—
1893—94	282	—	240	18	—	4	—	—
1894—95	220	—	175	18	—	4	25.316	65
1895—96	213	—	177	16	—	4	28.931	—
	5257	—	592				230.343	60

¹⁾ A nőipariskoláknál a végzett tanulók száma nem volt pontosan megállapítható.

²⁾ Az adatok nem kaphatók.

³⁾ 1889—90-től 1893—94-ig a fenntartási költségek nem állapíthatók meg.

Tanévek	A tanulók száma		A végzett növendékek száma	Tanárok	Művezetők	Segéd-személy-zet	Évi fenntartási költség	
	a rendes	rendkívüli					frt	kr.
	tanfolyamokon							
2. Nőipariskola Miskolczon.								
Alapított 1879-ben.								
1879—80	73	—	—	2	—	—	1.300	—
1880—81	66	—	—	2	—	—	1.300	—
1881—82	80	—	—	2	—	—	1.400	—
1882—83	107	—	—	2	—	—	1.400	—
1883—84	104	—	—	2	—	—	1.450	—
1884—85	79	—	—	2	—	—	1.450	—
1885—86	82	—	—	2	—	—	1.500	—
1886—87	88	—	—	2	—	—	1.500	—
1887—88	64	—	—	1	—	—	1.200	—
1888—89	74	—	—	1	—	—	1.200	—
1889—90	55	—	—	1	—	—	1.200	—
1890—91	63	—	—	1	—	—	1.200	—
1891—92	84	—	—	1	—	—	1.200	—
1892—93	92	—	—	1	—	—	1.200	—
1893—94	78	—	—	1	—	—	1.250	—
1894—95	104	—	—	1	—	—	1.250	—
1895—96	86	—	—	1	—	—	1.250	—
	1379	—	—				22.250	—
3. Államilag segélyezett nőipariskola Sepsi-Szt.-Györgyön.								
Alapított 1879-ben.								
1882—83	25	—	7	4	—	1	1.400	—
1883—84	14	—	9	4	—	1	1.400	—
1884—85	25	—	18	4	—	1	1.550	—
1885—86	17	—	6	4	—	1	1.446	—
1886—87	19	—	6	5	—	1	1.800	—
1887—88	32	—	13	5	—	1	1.800	—
1888—89	34	—	9	5	—	1	1.850	—
1889—90	39	—	10	5	—	1	1.850	—
1890—91	42	—	21	5	—	1	1.850	—
1891—92	32	—	18	5	—	1	1.900	—
1892—93	62	—	12	6	—	1	2.500	—
1893—94	58	—	20	6	—	1	2.672	—
1894—95	53	—	13	6	—	1	2.722	—
1895—96	68	—	20	6	—	1	2.722	—
	520	—	182				27.462	—

Tanévek	A tanulók száma		A végzett növendékek száma	Tanárok	Művezetők	Segéd-személyzet	Évi fenntartási költség	
	a rendes	rendkívüli					frt	kr.
	tanfolyamokon							
s z á m a								
4. Államilag segélyezett nőipariskola Kolozsváron.								
Alapítottatott 1882-ben.								
1882	30	—	—	1	2	1	—	—
1882—83	105	27	—	2	2	1	4.281	58
1883—84	79	13	—	2	2	1	2.894	61
1884—85	14	1	—	2	2	1	2.774	07
1885—86	18	18	—	2	2	1	4.623	55
1886—87	30	33	7	2	2	1	4.700	59
1887—88	53	38	11	2	2	1	5.041	95
1888—89	61	51	11	2	3	1	5.469	59
1889—90	96	14	15	2	3	1	5.098	66
1890—91	94	26	17	3	4	1	5.497	13
1891—92	76	18	11	3	5	1	6.634	36
1892—93	76	35	8	3	5	1	4.971	88
1893—94	86	28	17	3	4	1	5.819	98
1894—95	82	18	16	3	7	1	7.364	31
1895—96	68	35	16	4	8	1	7.564	43
	968	355	129				72.736	69
5. Nőipariskola Nyiregyházán.								
Alapítottatott 1885-ben								
1885—86	53	—	—	1	—	—	1.453	72
1886—87	57	—	—	1	—	—	1.325	10
1887—88	49	—	—	1	—	—	1.517	42
1888—89	60	—	—	1	—	—	1.389	55
1889—90	57	—	—	1	—	—	1.316	40
1890—91	39	—	—	1	—	—	1.241	32
1891—92	53	—	—	1	—	—	1.031	01
1892—93	59	—	—	1	—	—	1.028	50
1893—94	74	—	—	1	—	—	1.126	21
1894—95	55	—	—	1	—	—	1.200	—
1895—96	46	—	—	1	—	—	1.200	—
	602	—	—				13.629	23
6. Államilag segélyezett nőipariskola Győrött.								
Alapítottatott 1889-ben.								
1885—86	67	—	—	3	1	—	1.103	95
1886—87	63	—	—	1	1	—	1.422	66
1887—88	47	—	—	1	1	—	1.362	04
1888—89	41	—	—	1	—	—	1.150	36
1889—90	40	—	—	1	1	—	1.188	67
1890—91	42	—	—	1	1	—	1.288	87
1891—92	37	—	—	1	1	—	1.221	78

Tanévek	A tanulók száma		A végzett növen- dékek száma	Taná- rok	Műve- zetők	Segéd- személy- zet	Évi fenntartási költség	
	a rendes	rendkívüli					fit	kr.
	tanfolyamokon			s z á m a				
1892—93	30	—	—	1	—	—	1.264	38
1893—94	16	—	—	1	—	—	1.102	42
1894—95	32	—	—	3	—	—	1.346	92
1895—96	30	—	—	2	1	—	—	—
	445	—	—				12.452	05

7. Nőipariskola Holicson.

Alapított 1888-ban.

1888—89	67	—	—	1	—	—	— ¹⁾	—
1889—90	76	—	—	1	—	—	—	—
1890—91	30	—	—	1	—	—	—	—
1891—92	30	—	—	1	—	—	—	—
1892—93	63	—	—	1	—	—	—	—
1893—94	45	—	—	1	—	—	—	—
1894—95	40	—	—	1	—	—	—	—
1895—96	42	—	—	1	—	—	—	—
	393	—	—				—	—

8. Államilag segélyezett nőipariskola Szegeden.

Alapított 1887-ben.

1887	25	—	—	3	—	1	1.117	20
1887—88	40	—	9	4	—	1	2.002	92
1888—89	49	5	10	4	—	1	1.526	58
1889—90	48	8	14	4	—	1	2.114	94
1890—91	47	11	15	4	—	1	2.819	71
1891—92	49	10	13	4	—	1	2.991	68
1892—93	50	11	12	4	—	1	3.827	90
1893—94	27	7	12	3	—	1	2.685	09
1894—95	37	9	14	4	—	1	2.869	30
1895—96	20	5	9	6	—	1	3.280	—
	392	66	108				25.235	32

9. Nőipariskola Egerben.

Alapított 1890-ben.

²⁾ 1890—91	—	—	—	—	—	—	—	—
1891—92	—	—	—	—	—	—	—	—
1892—93	—	—	—	—	—	—	—	—
1893—94	15	2	8	1	—	—	350	—
1894—95	16	6	12	1	—	—	350	—
1895—96	18	—	12	1	—	—	350	—
	49	8	32				1.050	—

¹⁾ Magániskola.

²⁾ Az adatok nem voltak megállapíthatók.

Tanévek	A tanulók száma		A végzett növendékek száma	Tanárok	Művezetők	Segéd-személyzet	Évi fenntartási költség	
	a rendes	rendkívüli					frt	kr.
	tanfolyamokon							
				s z á m a				

10. Nőipariskola Debreczenben.								
Alapított 1893-ban.								
1893—94	19	23	—	5	—	1	2.542	35
1894—95	40	21	5	5	—	1	2.810	—
1895—96	65	21	6	5	—	1	3.136	78
	124	65	11				8.489	13

11. Ev. ref. nőipariskola Marosvásárhelyen.								
Alapított 1894-ben.								
1884—95	8	—	8	2	1	—	762	—
1895—96	12	6	12	4	1	—	818	—
	20	6	20				1.580	

12. Nőipariskola Nagyváradon.								
Alapított 1896-ban.								
1896	30	—	—	1	—	—	—	— ¹⁾

VII. Székesfővárosi községi iparrajziskola.

Alapított 1879-ben.

Tanévek	A tanulók száma		A végzett növendékek száma	Tanárok	Művezetők	Segéd-személy-zet	Évi fenntartási költség	
	a rendes	rendkívüli					frt	kr.
	tanfolyamokon							
s z á m a								
1879—80	1225	—	1010	18	—	—	33.448	38
1880—81	1112	—	1070	18	—	—	33.444	41
1881—82	1468	—	1234	18	—	—	32.835	91
1882—83	1857	—	1478	17	—	—	31.663	52
1883—84	1673	—	1342	16	—	—	30.718	16
1884—85	1774	—	1460	15	—	—	34.599	29
1885—86	1714	—	1478	15	—	—	35.131	33
1886—87	1089	—	810	14	—	—	33.958	42
1887—88	925	—	746	16	—	—	31.295	54
1888—89	986	—	824	16	—	—	30.651	15
1889—90	1025	—	746	14	—	—	30.334	68
1890—91	989	—	748	14	—	—	32.754	15
1891—92	1123	—	854	15	—	—	34.592	97
1892—93	1124	—	808	15	—	—	36.056	56
1893—94	1244	—	909	17	—	—	54.027	64
1894—95	1251	—	906	18	—	—	64.880	71
1895—96	1083	—	826	17	—	—	65.341	55
21662		—	17.059				645.334	37

¹⁾ Magán-iskola.

VIII. Nyilvános I. foku ipariskola Temesváron.

Alapított 1879-ben.

Tanévek	A tanulók száma		A végzett növendékek száma	Tanárok	Művezetők	Segéd személyzet	Évi fenntartási költség	
	a rendes	rendkívüli					frt	kr.
	tanfolyamokon			s z á m a				
1879—80	36	—	—	2	—	—	1035	—
1880—81	63	—	17	3	—	—	2413	29
1881—82	62	—	18	3	—	—	2957	46
1882—83	107	—	22	3	—	—	2269	84
1883—84	120	—	29	4	—	—	2389	84
1884—85	150	—	21	4	—	—	3668	15
1885—86	142	—	24	4	—	—	3849	93
1886—87	138	—	18	4	—	—	5654	17
1887—88	129	—	27	4	—	—	5367	43
1888—89	127	—	20	4	—	—	5377	79
1889—90	144	—	23	4	—	—	5643	76
1890—91	135	—	24	4	—	—	6071	05
1891—92	135	—	28	4	—	—	6056	89
1892—93	131	—	23	4	—	—	5981	87
1893—94	137	—	26	4	—	—	6286	15
1894—95	191	—	27	5	—	—	6593	56
1895—96	238	—	34	6	—	—	6510	—
2185		—	381				78.126	18

IX. Kézügyességi iskolák.

Tanévek	A tanulók száma		A végzett növendékek száma	Tanárok	Művezetők	Segéd-személy-zet	Évi fenntartási költség	
	a rendes	rendkívüli					frt	kr.
	tanfolyamokon			s z á m a				

1. Kézügyességi iskola Sopronban.								
Alapított 1877-ben.								
1877—78	12	—	—	1	—	—	434	95
1878—79	60	—	12	2	—	—	1.568	59
1879—80	61	—	15	4	—	—	2.119	79
1880—81	82	—	20	4	—	—	2.378	79
1881—82	85	—	28	4	—	—	2.679	61
1882—83	142	—	—	4	—	—	2.418	65
1883—84	121	—	23	4	—	—	2.730	13
1884—85	105	—	23	3	1	—	4.333	89
1885—86	106	—	27	3	1	—	5.224	23
1886—87	80	—	—	3	1	—	—	—
1887—88	97	—	20	3	1	—	3.507	49
1888—89	103	—	25	3	1	—	3.435	67
1889—90	104	—	24	3	1	—	2.825	52
1890—91	95	—	30	3	—	—	2.142	54
1891—92	92	—	8	4	—	—	2.236	71

Tanévek	A tanulók száma		A végzett növendékek száma	Tanárok	Művezetők	Segéd-személyzet	Évi fenntartási költség	
	a rendes	rendkívüli					frt	kr.
	tanfolyamokon							
s z á m a								
1892 - 93	91	—	13	4	—	—	2.879	71
1893—94	105	—	11	4	—	—	2.262	02
1894—95	106	—	11	3	—	—	2.746	50
1895—96	94	—	8	3	—	—	2.335	58
	1.751	—	298				48.260	37

2. Ág. ev. kézügyességi iskola Brassóban.

Alapított 1886-ban.

1886—87	130	—	—	1	—	—	— ¹⁾	—
1887—88	115	—	—	1	—	—	—	—
1888—89	109	—	—	1	—	—	—	—
1889—90	92	—	—	1	—	—	—	—
1890—91	103	—	—	1	—	—	—	—
1891—92	102	—	—	1	—	—	—	—
1892—93	88	—	—	1	—	—	—	—
1893—94	98	—	—	1	—	—	—	—
1894—95	105	—	—	1	—	—	—	—
1895—96	110	—	—	1	—	—	—	—
	1.052	—	—				—	—

3. Kézügyességi iskola Debreczenben.

Alapított 1894-ben.

1894	63	4	—	1	—	—	922	26
1895	62	75	—	2	—	—	364	24
1896	34	80	—	2	—	—	— ²⁾	—
	159	209	—				1287	50

4. A kézi munkára nevelő orsz. egyesület kézügyességi iskolája Budapesten.

Alapított 1895-ben.

1895	47	280	—	9	—	—	6.500	—
1896	45	270	—	10	—	—	8.500	—
	92	550	—				15.000	—

¹⁾ A fenntartási költségek ismeretlenek előttünk.

²⁾ Nem volt megállapítható.

Mielőtt az iparoktatás legújabb korszakának rövid ismertetését befejeznők, illetőleg áttérnénk a mű második részére, a hazai iparoktatás jelen állapotának ismertetésére, érinteni akarjuk azon anyagi áldozatokat is, melyeket az alkotmány helyreállítása óta az állam, a kereskedelmi és iparkamarák, valamint egyes városok évenként az iparoktatás érdekében hoztak, végül azon összegeket, melyeket a kormány a vármegyék székhelyein kezelt ipariskolai alapokból e célra engedélyezett.

Igen kíváncsú lett volna ezen adatokat még nagyobb részletességgel felvenni s összeállítását nyújtani annak, hogy az egyes községek is mily áldozatokat hoztak e cél érdekében, hogy így kimutathatók legyenek az egész országban e célra fordított összegek. Ez azonban legyőzhetetlen akadályokba ütközt, csupán a jelzett adatokat közölhetjük, még pedig négy csoportra felosztva.

I. Állami kiadások.¹⁾

	Kereskedelemügyi	Vallás- és közoktatásügyi	
	m i n i s t e r i u m		
1868-ban	1.000 frt — kr.	—	frt — kr.
1869 »	3.100 » — »	—	» — »
1870 »	5.290 » — »	—	» — »
1871 »	5.410 » — »	—	» — »
1872 »	4.900 » — »	—	» — »
1873 »	6.400 » — »	—	» — »
1874 »	18.800 » — »	—	» — »
1875 »	10.025 » — »	—	» — »
1876 »	16.725 » — »	—	» — »
1877 »	16.460 » — »	—	» — »
1878 »	16.085 » — »	—	» — »
1879 »	17.200 » — »	24.999	» 81 »
1880 »	17.720 » — »	25.420	» 01 »
1881 »	15.581 » — »	47.731	» 11 »
1882 »	33.388 » 45 »	82.004	» 06 »

¹⁾ Az adatok az állami zárszámadásokból, illetve 1896-ra a költségvetésből vették.

1883-ban	44.689 frt 96 kr.	114.186 frt 71 kr.
1884 »	56.824 » 40 »	130.102 » 45 »
1885 »	48.215 » 88 »	166.799 » 50 »
1886 »	52.815 » 09 »	167.822 » 46 »
1887 »	56.242 » 47 »	180.701 » 56 »
1888 »	38.755 » 65 »	179.014 » 04 »
1889 »	40.082 » 19 »	167.893 » 71 »
1890 »	47.051 » 53 »	160.842 » 17 »
1891 »	65.185 » 22 »	172.093 » 53 »
1892 »	76.463 » 37 »	182.087 » 62 »
1893 »	180.049 » 43 »	196.254 » 79 »
1894 »	245.401 » 30 »	209.727 » 56 »
1895 »	289.692 » — »	180.000 » — »
1896 »	351.000 » — »	191.000 » — »

II. Kereskedelmi és iparkamarák kiadásai.¹⁾

Évszám	A kereskedelmi és iparkamara megnevezése											
	Arad		Beszterczebánya		Brassó		Budapest		Debrecen		Fiume	
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1868	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1869	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1870	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1871	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1872	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1873	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	75	60
1874	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1875	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1876	—	—	—	—	—	—	1.000	—	—	—	—	—
1877	—	—	—	—	50	—	—	—	300	—	—	—
1878	—	—	—	—	—	—	2.000	—	—	—	—	—
1879	700	—	—	—	200	—	—	—	300	—	—	—
1880	700	—	—	—	—	—	—	—	400	—	—	—
1881	680	—	—	—	200	—	1.000	—	400	—	—	—
1882	600	—	—	—	600	—	2.150	—	400	—	—	—
1883	870	—	—	—	1.050	—	2.450	—	478	50	—	—
1884	697	96	—	—	860	—	4.050	—	850	—	51	—
1885	640	—	—	—	740	—	1.700	—	1250	—	1.076	87
1886	700	—	—	—	—	—	1.600	—	1150	—	—	—
1887	650	—	—	—	—	—	1.575	—	1300	—	—	—
1888	650	—	—	—	—	—	1.925	—	1150	—	—	—
1889	650	—	—	—	—	—	2.360	—	1255	—	—	—
1890	650	—	—	—	—	—	1.970	—	1400	—	—	—
1891	660	—	—	—	—	—	2.000	—	1150	—	220	—
1892	650	—	638	—	100	—	2.670	—	1000	—	450	—
1893	1.072	—	600	—	100	—	4.400	—	1010	—	450	—
1894	2.394	—	712	—	100	—	3.480	—	1890	—	450	—
1895	3.261	—	533	—	200	—	4.070	—	1665	—	450	—
1896	3.461	—	622	—	200	—	4.035	—	2450	—	866	—
Összesen	19.685	96	3105	—	4.400	—	44.435	—	19798	50	4.089	47

¹⁾ Az adatokat maguk az illető kamarák szolgáltatták.
Szerényi: Az iparoktatás Magyarországon.

Évszám	A k e r e s k e d e l m i é s									
	Győr		Kassa		Kolozsvár		Maros-vásárhely		Miskolcz	
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1868	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1869	—	—	500	—	—	—	—	—	—	—
1870	—	—	560	—	—	—	—	—	—	—
1871	—	—	1500	—	—	—	—	—	—	—
1872	—	—	1650	—	—	—	—	—	—	—
1873	—	—	1840	—	—	—	—	—	—	—
1874	—	—	1960	—	752	50	—	—	—	—
1875	—	—	1750	—	750	—	—	—	—	—
1876	—	—	2000	—	1,500	—	—	—	—	—
1877	—	—	2150	—	750	—	—	—	—	—
1878	—	—	2200	—	750	—	—	—	—	—
1879	—	—	2350	—	750	—	—	—	—	—
1880	—	—	2610	—	200	—	—	—	600	—
1881	—	—	2740	—	1,250	—	—	—	900	—
1882	—	—	2820	—	1,375	44	—	—	900	—
1883	—	—	2950	—	1,489	05	—	—	950	—
1884	—	—	3160	—	2,051	37	—	—	1,260	—
1885	—	—	3370	—	2,261	50	—	—	1,050	—
1886	—	—	4130	—	2,672	59	—	—	1,225	90
1887	—	—	4080	—	2,120	—	—	—	1,247	50
1888	—	—	4230	—	4,249	30	—	—	1,235	—
1889	—	—	4710	—	2,100	—	—	—	1,180	—
1890	—	—	6750	—	2,000	—	—	—	787	50
1891	280	—	7480	—	2,885	—	186	—	1,240	—
1892	660	—	7530	—	2,415	—	409	—	1,580	—
1893	850	—	8350	—	3,555	—	860	—	1,725	—
1894	930	50	8410	—	4,565	—	800	—	1,725	—
1895	1,625	30	9310	—	3,950	—	1,020	—	1,700	—
1896	1,610	—	10050	—	3,655	—	1,030	—	1,700	—
Összesen	5,955	80	111140	—	48,046	75	4,305	—	21,005	90

i p a r k a m a r a m e g n e v e z é s e													
Nagyvárad		Pozsony		Pécs		Sopron		Szeged		Temes- vár		Összesen	
frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	500	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	560	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1500	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1650	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1915	60
—	—	164	73	—	—	—	—	—	—	—	—	2877	23
—	—	441	92	—	—	—	—	—	—	—	—	2941	92
—	—	591	24	—	—	20	—	—	—	—	—	5111	24
—	—	630	43	—	—	100	—	—	—	—	—	3980	43
—	—	653	61	—	—	50	—	—	—	2400	—	8053	61
—	—	608	80	—	—	50	—	—	—	1200	—	6158	80
—	—	670	38	—	—	430	—	—	—	1200	—	6810	38
—	—	685	44	—	—	160	—	—	—	1747	—	9762	44
—	—	671	42	274	51	355	—	—	—	2147	—	12293	37
—	—	578	78	330	—	780	—	—	—	2484	—	14410	33
—	—	668	04	250	—	980	—	—	—	3629	50	18507	87
—	—	581	35	300	—	650	—	—	—	3263	67	16883	39
—	—	707	18	300	—	936	—	—	—	3752	30	17173	97
—	—	841	55	225	—	990	—	—	—	3347	—	16376	05
—	—	795	—	279	34	1150	—	—	—	3290	44	18954	08
—	—	995	20	443	78	762	—	—	—	3372	—	17827	98
—	—	610	—	561	02	620	—	—	—	3542	—	18890	52
545	—	1535	—	589	42	950	—	285	—	3449	50	23454	92
300	—	1405	—	604	60	1025	—	605	—	3872	—	25913	60
565	—	1360	—	705	18	1095	—	683	58	4167	—	31547	76
618	—	1490	—	729	—	1050	—	3.311	71	4487	—	37142	21
610	—	1510	—	881	—	705	—	1.580	02	5797	—	38817	32
659	—	1525	—	863	—	350	—	1.973	40	6528	—	41577	40
3.297	—	19720	07	7.285	85	13208	—	8.438	71	63675	41	401592	42

III. A törvényhatósági joggal

Évszám	A városok											
	Arad		Baja		Budapest		Debrecen		Győr		H.-M.-Vásárhely	
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1868 ...	700	—	—	—	—	—	—	—	—	—	748	40
1869 ...	700	—	—	—	—	—	—	—	—	—	821	66
1870 ...	700	—	—	—	—	—	—	—	—	—	865	83
1871 ...	1.000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	682	50
1872 ...	1.000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	630	—
1873 ...	1.000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	682	50
1874 ...	1.000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1875 ...	1.000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1876 ...	1.000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1877 ...	1.000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1878 ...	1.000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1879 ...	1.000	—	—	—	—	—	3181	26	—	—	—	—
1880 ...	1.000	—	—	—	33448	38	2790	20	—	—	—	—
1881 ...	1.000	—	—	—	33444	41	4393	45	—	—	—	—
1882 ...	1.000	—	—	—	32835	91	5632	69	—	—	—	—
1883 ...	1.150	—	1101	—	31665	52	3895	—	—	—	240	60
1884 ...	1.528	67	822	50	30666	64	4068	71	—	—	2.107	—
1885 ...	1.800	—	1249	50	34610	81	4338	50	3.890	95	2.255	28
1886 ...	2.935	98	1495	30	57354	89	6118	94	1.737	58	2.789	19
1887 ...	4.020	—	1474	50	85596	84	6913	50	3.564	92	2.828	58
1888 ...	2.970	66	1366	59	91214	59	6481	93	3.487	67	2.840	82
1889 ...	3.717	40	1497	43	97614	53	6116	06	5.598	38	2.110	71
1890 ...	3.384	78	2131	10	99189	83	6280	14	3.922	37	3.183	72
1891 ...	3.638	79	2916	72	106986	54	6058	91	4.462	08	3.579	94
1892 ...	3.586	54	2226	18	117522	30	7581	85	2.263	76	3.620	93
1893 ...	4.564	47	2288	70	118620	19	6729	73	6.106	95	3.971	64
1894 ...	4.017	30	2726	65	137406	83	9766	—	2.986	62	3.449	35
1895 ...	4.037	17	3278	46	148837	72	9619	86	4.256	02	4.379	—
1896 ...	3.440	22	3109	50	158751	52	13083	14	4.082	17	4.829	—
Összesen	88.891	98	27684	13	1415767	45	113049	87	46359	17	46.616	65

felruházott városok kiadásai.¹⁾

nevei													
Kassa		Kecskemét		Kolozsvár		Komárom		Maros-Vásárhely		Nagyvárad		Pancsova	
frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1.060	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1.060	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1.060	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1.100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1.100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1.100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1.100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1.100	—	50	—	1066	28	—	—	—	—	—	—	—	—
1.100	—	—	—	600	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1.100	—	—	—	600	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1.100	—	160	—	600	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1.100	—	—	—	763	49	—	—	—	—	—	—	—	—
1.100	—	—	—	600	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1.100	—	—	—	1000	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1.100	—	—	—	3269	53	—	—	—	—	—	—	—	—
1.444	12	—	—	2200	—	414	70	181	60	—	—	—	—
1.240	76	—	—	3920	—	482	87	770	71	1896	14	—	—
2.848	18	337	73	5740	06	292	93	1.196	58	2239	96	—	—
5.424	77	2945	—	8983	16	611	79	1.316	26	3126	48	2437	64
5.295	31	3894	—	9419	93	780	—	1.478	30	3515	60	2858	03
6.006	24	3746	80	8426	71	600	—	1.870	06	4351	36	2969	86
6.567	37	3348	06	9078	58	600	—	1.903	—	4231	05	3609	05
6.072	—	3542	72	8904	34	634	—	2.013	20	5196	57	4118	95
6.967	83	3449	88	9041	54	624	—	1.780	34	5670	57	4362	72
7.030	25	3836	67	10021	84	600	—	2.140	90	5635	63	4463	21
6.683	88	3984	03	10994	25	300	—	2.019	50	6390	35	4165	60
7.606	73	4074	87	13118	12	300	—	2.553	80	8026	17	4379	45
8.190	16	4136	76	14164	68	300	—	2.653	60	9032	87	4637	49
7.835	95	4238	75	13457	80	863	07	2.689	—	8773	04	5324	26
95.593	55	41745	27	135970	31	7.403	36	24.566	85	68135	79	43326	26

¹⁾ Az adatokat az egyes városok tanácsai szolgáltatták.

Évszám	A városok											
	Pécs		Pozsony		Selmeczbánya		Sopron		Szabadka		Sz.-Németii	
	frt	kr.	trt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1868 ...	900	—	—	—	150	—	—	—	—	—	—	—
1869 ...	900	—	—	—	150	—	—	—	—	—	—	—
1870 ...	900	—	—	—	150	—	—	—	—	—	—	—
1871 ...	1000	—	—	—	150	—	—	—	—	—	—	—
1872 ...	1000	—	—	—	215	25	—	—	—	—	—	—
1873 ...	1000	—	—	—	229	63	—	—	—	—	—	—
1874 ...	1000	—	—	—	222	87	—	—	—	—	—	—
1875 ...	1000	—	25	—	232	59	—	—	—	—	—	—
1876 ...	1000	—	25	—	265	80	442	21	—	—	—	—
1877 ...	1000	—	25	—	199	60	1.069	85	—	—	—	—
1878 ...	1100	—	100	—	190	22	204	—	—	—	—	—
1879 ...	1100	—	100	—	220	69	387	—	—	—	—	—
1880 ...	1100	—	100	—	211	90	378	—	—	—	1102	15
1881 ...	1100	—	100	—	214	28	458	—	—	—	1020	12
1882 ...	1700	—	100	—	219	49	378	—	—	—	1222	05
1883 ...	1700	—	100	—	217	19	378	—	436	73	1063	36
1884 ...	2000	—	100	—	265	17	2.089	10	1922	44	1700	—
1885 ...	2300	—	100	—	914	79	3.455	—	3888	08	2269	49
1886 ...	3780	—	100	—	859	87	2.859	31	3157	56	2135	91
1887 ...	3830	—	220	—	993	96	2.710	65	2534	23	2210	51
1888 ...	3982	—	220	—	1.043	49	2.690	05	4102	46	2094	60
1889 ...	4378	—	5755	—	865	89	2.719	12	3325	57	2235	85
1890 ...	4809	—	5805	—	1.302	55	2.493	45	2862	10	2316	45
1891 ...	4847	—	5630	45	1.279	35	3.108	41	2885	31	2393	20
1892 ...	4856	—	6700	—	1.084	07	3.202	39	2438	77	2663	87
1893 ...	5310	—	6280	—	983	20	3.085	39	3256	72	2234	44
1894 ...	5450	—	6118	—	1.229	01	3.439	56	3215	47	2624	42
1895 ...	5523	—	6440	—	1.498	58	3.708	44	3140	77	2805	74
1896 ...	5650	—	4540	—	1.165	32	3.737	02	3386	15	3113	81
Összesen	74215	—	48683	45	16.724	96	42.992	95	40552	36	35205	97

nevei											
Szeged		Székes fehérvár		Temesvár		Ujvidék		Versecz		Zombor	
frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
200	—	—	—	349	34	—	—	—	—	—	—
200	—	—	—	349	34	—	—	—	—	—	—
200	—	—	—	439	34	—	—	—	—	—	—
260	—	—	—	439	34	—	—	—	—	—	—
260	—	—	—	439	34	—	—	—	—	—	—
325	—	—	—	448	84	—	—	—	—	—	—
350	—	—	—	448	84	—	—	—	—	—	—
1.075	—	—	—	448	84	—	—	—	—	—	—
965	—	—	—	448	84	—	—	—	—	—	—
760	—	—	—	448	84	—	—	—	—	—	—
760	—	—	—	448	84	—	—	—	—	—	—
480	—	—	—	1.035	—	—	—	—	—	—	—
504	—	—	—	2.413	29	—	—	—	—	—	—
480	—	56	52	2.957	46	—	—	—	—	—	—
660	—	225	—	2.269	84	—	—	50	—	—	—
660	—	225	—	2.389	84	1.285	65	50	—	—	—
660	—	225	—	3.668	15	2.821	38	50	—	1.600	—
4.766	69	3.006	97	3.849	93	3.496	64	300	—	1.688	04
5.409	90	2.882	18	5.654	17	6.020	61	500	—	1.136	—
6.796	73	2.949	61	5.367	43	8.859	37	1.930	50	1.402	—
9.796	73	3.442	96	5.844	74	8.436	77	1.155	—	1.438	—
7.957	86	3.326	16	7.399	09	9.644	87	1.673	—	3.040	—
7.894	59	3.920	34	8.178	24	9.797	33	1.859	63	3.080	—
7.647	73	3.785	44	8.245	64	9.111	68	1.889	37	3.080	—
8.235	13	3.548	06	8.413	71	9.698	79	2.353	03	3.080	—
9.184	05	3.236	56	9.364	31	9.446	20	2.479	09	3.210	—
10.826	63	3.630	04	10.090	32	10.695	14	2.946	29	3.370	—
30.238	81	4.663	46	10.356	10	10.331	58	3.650	—	3.496	81
11.783	18	4.157	14	13.988	44	10.321	48	3.730	—	3.347	42
129.337	03	43.280	44	116.195	44	109.967	49	24.615	91	32.968	27

IV. A vármegyeék székhelyein kezelt ipariskolai alapokból iparoktatási célokra következő összegek fordítottak:¹⁾

1888—89. évben	16.312	frt —	kr.
1889—90. »	22.432	» —	»
1890—91. »	25.517	» 14	»
1891—92. »	22.057	» 01	»
1892—93. »	21.751	» 53	»
1893—94. »	34.290	» 49	»
1894—95. »	42.103	» 45	»
1895—96. »	42.327	» —	»

Összesen . 226.790 frt 65 kr.

Egybevetve már most ezen különböző összegeket, ezekből kitűnik, hogy csak az állam, kereskedelmi és iparkamarák, önálló törvényhatóságu városok és a vármegyei ipariskolai alapok által — utóbbiakat naptári évekre véve — iparoktatásra fordítottatott :

1868. évben	5.107 frt 79 kr.	1884. évben	224.085 frt 31 kr.
1869. »	7 781 » — »	1883. »	270.039 » 96 »
1870. »	10.075 » 17 »	1885. »	322.784 » 88 »
1871. »	11.541 » 84 »	1886. »	369.604 » 01 »
1872. »	11.194 » 59 »	1887. »	424.573 » 14 »
1873. »	13.105 » 57 »	1888. »	417.303 » 86 »
1874. »	25.798 » 94 »	1889. »	440.427 » 91 »
1875. »	18.964 » 63 »	1890. »	451.908 » 62 »
1876. »	27.683 » 09 »	1891. »	499.674 » 25 »
1877. »	26.693 » 72 »	1892. »	533.725 » 51 »
1878. »	29.801 » 67 »	1893. »	664.312 » 76 »
1879. »	57.726 » 05 »	1894. »	790.531 » 87 »
1880. »	95.498 » 31 »	1895. »	856.889 » 25 »
1881. »	120.398 » 79 »	1896. »	1,042.951 » 78 »
1882. »	178.348 » 39 »		

E szerint tehát az említett címeken 1868-tól 1896-ig összesen 7,948.533 frt 29 krt vett igénybe a hazai iparoktatás, nem számítva ide sem a községek áldozatait, melyeket különösen az inasoktatás kötelezővé történt tétele óta hoztak annak érdekében, sem a nyolczvanas évek iparegyesületeinek áldozatait.

Mindazonáltal már maguk az említett összegek is bizonyítják, hogy az iparoktatás fejlesztése érdekében minden tényező teljesítette kötelességét, a mi egyuttal garancia a jövőre nézve is.

¹⁾ Az adatok csak az 1888—89. tanévtől kezdve állanak rendelkezésre. (Kereskedelemügyi minister 1889 - 1895. évi jelentései.)

MÁSODIK RÉSZ.

Az iparoktatás az ezredik évben.

Az iparoktatás az ezredik évben.

Hazánk állami létének ezredik évfordulója nyugvó pontot képez iparoktatásunk történetében.

Az új iskolák alapítása helyett az egész iparoktatás konszolidálása, végleges állapot teremtése lép előtérbe.

Ez teszi tehát emlékezetessé iparoktatásunkra nézve az ezredévi ünnepet.

Két intézkedés verseng egymással fontosságban: az egyik az iskolák végleges államossítása, a másik az iparoktatás hovatartozandóságának rendezése.

Eddig ugyanis az iskolák — a kassai és mágocsi iskolák kivételével — a kereskedelemügyi tárczában nem voltak költségvetésileg rendszeresítve, hanem azok összes személyi és dologi kiadásaira átalányösszeg volt az államköltségvetésbe fölvéve.

Ennek következménye volt, hogy a tanerők kizárólag ideiglenes minőségben alkalmaztattak, állami tisztviselői jelleg nélkül, úgy hogy azoknak sorsa egyáltalában nem volt biztosítva.

Az 1896. évi államköltségvetésben azonban ez a kérdés végleges rendezést nyert: az állami iskolák egyenkint vétettek be a költségvetésbe, a személyzet állásai szabályszerűen rendszeresítették, azaz ezek véglegesítve, rendes állami tisztviselői jelleget nyertek.

Ennek nagy horderejét felesleges külön is hangsúlyozni.

A másik fontos és iparoktatásunk egész jövőjére kiható intézkedés volt az iparoktatás rendezése, t. i. abban az irány-

ban, hogy végleg meghatározott, mely ministeri tárcza ügykörébe tartozik az.

Ugyanis bár már 1892-ben az országos iparoktatási tanács szervezése alkalmával megállapodás történt a kereskedelem- és vallás- és közoktatásügyi ministerek között az iránt, hogy a gyakorlati irányu iparoktatás előbbihez, a didaktikai irányu pedig utóbbihoz tartozzék, még sem nyert ez a fontos kérdés teljes megoldást, az iparoktatásnak még mindig két gazdája volt, a mi tetemesen nehezítette az egyöntetű, eredményes működést.

Ez a kérdés tehát, daczára említett rendezésének, még mindig függő kérdés maradt, mig nem 1896-ban végleges rendezést nyert, melyhez a ministertanács is hozzájárult. E szerint kimondatott, hogy *1896. július 1-től kezdve a gyakorlati oktatással kapcsolatos iparoktatás a kereskedelemügyi minister ügykörébe tartozik és csupán a tanoncz-iskolák maradnak a vallás- és közoktatásügyi minister ügykörében.*

Mindkét minister kölcsönös ingerenciát nyer az egész iparoktatásra, a mennyiben egyrészt tantervi és lényeges szervezeti módosítások csak egyetértőleg eszközölhetők, másrészt a főfelügyelet gyakorlása kölcsönös, mely a főigazgatói utasításban szabályoztatik. (L. az V. részben.)

Ezen megállapodások következtében, melyek a törvényhozásnak is bejelentettek, a budapesti állami ipariskola és technologiai iparmuzeum, a brassói középfaipar-iskola és brassói (volt hosszufalusi) faragó tanműhely a jelzett időponttól kezdve a kereskedelemügyi tárcza ügykörébe kerültek, míg a polgári és felső népiskolákkal kapcsolatos ipari tanműhelyek kérdése még függőben tartatott, mert tanulmányok voltak folyamatban arra nézve, vajjon ezek tovább fentartásának-e avagy nem. A mennyiben fentartásuk határozatnék el, ezek önállósítandók és mint ilyenek a kereskedelemügyi tárcza ügykörébe utalandók át.

Ily kedvező auspiciumok között indult meg az iparoktatás 1896-ban, mely időből még néhány nevezetes momentumot kell kiemelnünk.

Az iskolák felügyelete eddig nem lévén végleges, ez évben ez is megoldást nyert, a mennyiben a vallás- és köz-

oktatásügyi tárcza keretében egy iparoktatási főigazgatói, a kereskedelemügyi tárcza keretében egy országos iparoktatási főigazgatói állás szerveztetett.

Előbbinek főfeladata a tanoncoktatás, utóbbié a szakoktatás gondozása, mely mellett érintetlen maradt azok kölcsönös felügyeleti joga.

Előbbi külső hatóságot képez, utóbbi a kereskedelemügyi ministerium ipari és kereskedelmi oktatási ügyosztályának főnöke lévén, helyébe a főigazgató felügyeleti ügykörére állandó ministeri biztos rendeltetett ki.

Nagyobb arányokat öltött ez évben a tanár- és művezetőképzés, melyre a kormány és különösen az első sorban érdekelt kereskedelemügyi tárcza kiváló gondot fordít, arra évenként 12.000 frtot áldoz.

Nem kevesebb gond fordítatik az oktatás eszközeire és nevezetesen a tankönyvekre, melyek eddig teljesen hiányzottak. Ezekre a kereskedelemügyi minister 42.000 frtot engedélyezett, minek következtében az iskolák elláthatók lesznek megfelelő tankönyvekkel, melyek az *»Ipariskolai könyvtár«* című vállalatban, mint hivatalos ministeri kiadványok fognak megjelenni, mi által szakoktatásunk egy igen nagy hiányán lesz segítve.

Az 1895-ben megindított *»Mintalapok iparosok és ipariskolák számára«* ez évben is fennáll, sőt második évfolyama még sokkal magasabb színvonalon áll, mint az első; végül ugyanez évben már havi szaklapot is nyer hazai iparoktatásunk, melyet a kereskedelemügyi minister *»Magyar Iparoktatás«* címen adat ki.

Mig a kormány ebben az irányban működik, az érdekeltség, a szakkörök maguk is emlékeztetéssé teszik az ezredik évet az iparoktatásra nézve.

Ugyanis az ország tanügyi vezérférfiai felhasználván az ezredéves ünnepségeket, megtartják a *II. egyetemes tanügyi kongressust*, melynek keretében *iparoktatási szakosztályt* is szerveznek.

Ez behatóan foglalkozik az iparos oktatás egyes fontosabb kérdéseivel, melyeket külön csoportokra osztott, a szerint, a mint az egyes iskola-fokokatokat illették.

Minthogy ezen kongresszus határozatai sok tekintetben a jövőben megoldandó kérdéseket ölelnek fel; minthogy továbbá kellő fontosságot kell tulajdonítanunk az érdekelt szakkörök véleményének, szükségesnek tartjuk a kongresszus idevágó határozatait egész terjedelmükben közölni, melyek következők:

A) A középipariskolák köréből.

I.

A tanulók előképzése a középipariskola részére.

Határozat.

1. A hazai iparoktatás mai három fokozatu tagoltsága mellett, a legfelsőbb fokozatban álló u. n. középipariskolák számára, a tanulók rendszeres előképzése nemcsak kívánatos, hanem a kitűzött cél minél biztosabb elérése szempontjából szükséges is.

2. Az előképzés kétirányu, u. m. elméleti (iskolai) és gyakorlati (műhelyi) előképzés.

3. E kétirányu előképzés, a középiskola négy osztályának sikeres befejezése után külön e célra szolgáló, előre megállapított egységes tanmenettel bíró egyéves kurzusokon történjék.

4. Az ilyen kurzusok mindenütt, a hol állandó ipartanműhelyek, ipari szakiskolák vagy középipariskolák léteznek, avagy a szakirányu tanonciskolák ki vannak fejlesztve, be rendezhetők.

5. A középipariskolákba csakis oly tanulók vétessenek föl, a kik e kurzusok valamelyikét elvégezték s készségükről külön e célra kirendelt bizottság előtt sikeres próbát tettek.

6. Ezen előkészítő kurzusok életbeléptetésével egyidőben a középipariskolákra vonatkozó felvételi feltételek megfelelően módosíttassanak, illetve szigoruan megállapíttassék az alacsonyabb fokozatu iskolákból ezen magasabb fokú iskolába való átlépés.

II.

A középipariskolát végzett növendékek gyakorlati alkalmazása.

H a t á r o z a t.

1. A középipariskolák végzett növendékei az általános műveltség oly magas színvonalán állók, hogy őket a különböző ministeriumok főhatósága alatt álló üzemeknél (ide értve első sorban a m. kir. államvasutakat is), ha már a megfelelő fizetési fokot elérték, a tiszti, illetve hivatalnoki rang megilleti.

2. Ezzel kapcsolatban szükséges a különböző állami főhatóságok alatt álló üzemeknél a végzett középipariskolások részére alkalmas műszaki állások számát nyilvántartani, azokat a végzett tanulóknak az általuk végzett iskolák igazgatósága útján könnyen hozzáférhetővé tenni s a javadalmazási és előlépési viszonyokat rendezni, úgy a mint ezt már az országos iparoktatási tanács is javasolta.

3. Czélszerű, hogy az életbe kilépett ifjak minden pályán nyilvántartassanak bizonyos, később a gyakorlati tapasztalatok után szükségesnek mutakkozó ideig. Ezt a nyilvántartást az állam a saját közegeivel végeztetné s az adatokat, melyekből a szülők és ifjak biztos képet nyernének arról, mely pályákon van túltorlódás és melyeken mutakkozik hiány munkaerőkben, ki kellene adni időközönként, talán 2—3 vagy 5 évenként, a szerint, a mint az a későbbi tapasztalatok nyomán indokoltnak fog mutakkozni.

4. Az olyan önálló iparteleppel bíró szülőknek, a kiknél fioknak magasabb ipariskolai képzettsége magára a szülők ipartelepére előreláthatólag előnyös befolyást fog gyakorolhatni, vagy kilátás van arra, hogy maga a fiu lehet anyagi körülményeinél fogva önálló ipartelep tulajdonosa, középipariskolába kellene adniok gyermekeiket. A kormány által fel-szólítandók volnának a kereskedelmi- és iparkamarák, továbbá az ipartestületek, hogy hívják fel az ilyen szülők figyelmét a közép-ipariskolákra.

5. Mivel a közép-ipariskolák növendékeiket ma még majdnem kizárólag a székhelyükhöz közvetlen közel fekvő megyékből nyerik, hogy az ország távolabbi vidékein lakó

jobb tanulók részére megkönnyíttessék a közép-ipariskolák végezhete, szükséges, hogy az állam addig is, míg kellő számú közép-ipariskolát állíthat fel, részben átmeneti intézkedésképen, nagyobb számú ösztöndíj-helyeket alapítson, s ezek fennállásáról az iparkamarák és ipartestületek útján a szülőket tájékoztassa.

6. Részben új tér nyitása szempontjából, részben azért, hogy az országnak az eddig fennálló közép-ipariskoláktól távol eső vidékén is tért hódítson magának a közép-*ipariskolai* szakoktatás, szükségesnek mutatkozik, hogy megfelelő helyen általános gépészeti irányu, de a hajóépítészetre és hajógépészetre súlyt fektető közép-ipariskola alapíttassék.

7. Felszólítandók volnának a kormány által a kereskedelmi és iparkamarák oly irányu közreműködésre, hogy a nagyobb gyárak és malmok a gépészi és molnári állásokra lehetőleg hazai közép-ipariskolát végzett egyéneket alkalmaz-
zanak.

III.

A humanistika és önképzés az ipariskolában.

Határozat:

1. Az iparos szakiskolák megállapított tanrendjébe, tekintettel a felveendő tanulók nagyon is hiányos előképzettségére, az általános nemzeti műveltség szempontjából szükséges felvenni a földrajz tanítását kapcsolatban a magyar alkotmánytannal.

2. A magasabb ipariskolákban a történelemnek művelődési szempontból való tanítása szükséges, a mi eddig a nemzeti irány határozott kárára a tantervből hiányzik.

3. A magyar nyelv s iránytan tanítására szánt órák, főleg az ipari szakiskolák felsőbb osztályaiban (hetenkint 1—1 óra) elégtelenek, azért kivált a stilus gyakorolhatása szempontjából legalább 1—1 heti órával megtoldandók s ennek keretében az irodalomtörténet tanítására is megfelelő gond fordítandó.

4. Az önképzés minden ipariskolában ama kettős czélal rendszeresítendő, hogy egyfelől a hazafias érzés fejleszté-

sének szolgáljon, a nemzeti irodalom ápolása s hazafias ünnepek rendezése által; másfelől a szakképzést istápolja a szakirodalom segítségével; miért is az ipariskolák alkalmas könyvtárral (melyben a magyar szépirodalom méltóan legyen képviselve) és a tanuló ifjúságnak rendelkezésre álló, kellően felszerelt olvasóteremmel látandók el.

5. Az önképzés terén kiváló érdemeket szerzett tanulók jutalmazására az évi javadalmazásban kellő összeg biztosítandó, részint jutalomkönyvek beszerzésére, melyek az alsó osztályokban főleg hazafias tárgyuak s csak a felső osztályokban legyenek szakirányuak; részint az érdemes szegény tanulóknak az ipariskola tanulmányi kirándulásaiban való részesíthetése szempontjából, mi az általános művelődés egyik hatékony eszköze.

IV.

Az ipari szakoktatás különböző tagozatának szerves összefüggésbe hozatala.

Határozat:

1. Kivánatos, hogy a temesvári általános ipariskola, mely az osztrák »Handwerkerschule«-ra emlékeztető szervezetével jelenlegi iparoktatási intézeteink keretében nem illik, ipari szakiskolává alakíttassék át.

2. Hogy az ipari szakiskolák végzett növendékei az állami ipar- és az iparművészeti iskola megfelelő szakosztályaiba fölvételi vizsgálat nélkül átléphessenek.

3. Hogy az erre hivatott orsz. iparoktatási tanács az átlépés módjait megállapításával minél előbb foglalkozék:

a) oly irányban, hogy ez már az állami ipariskolák jelenlegi szervezete és tanítási terve mellett is lehetséges legyen;

b) oly irányban is, hogy a szakiskolák végzett növendékei az állami ipariskoláknak az orsz. iparoktatási tanácstól elvben már elfogadott 4 éves tanfolyammá való átalakításakor is átléphessenek.

4. Hogy az iparossegédek rajztanfolyamainak azon értelmesebb és jelesebb növendékei részére, a kik főképen kézműiparral foglalkoznak, lehetővé tétessék, hogy az állami ipariskolák illető szakosztályaiban magukat mint rendkívüli tanulók tovább képezhessék. A mennyiben pedig erre szükség volna, tartassanak ezeknek egyes tanítási tárgyakból még külön előadások is, hogy mindazokat az ismereteket, a melyekre a kor színvonalán álló iparosmesternek szüksége van, alaposan elsajátíthassák.

5. Az iparossegédek anyagi helyzetére való tekintettel, hogy az erre hivatott tényezők a fent jelletteket ösztöndíjakkal hathatósan támogassák.

V.

A különböző fokú ipariskolák és tanműhelyek részére tanerők és művezetők képzése.

Határozat:

1. Az állami ipariskolák, ipari szakiskolák és tanműhelyek részére tanárok, tanítók és művezetők képzése minél előbb megkezdendő, még pedig az országos iparoktatási tanácstól erre nézve kidolgozott szabályzat alapján, mely azután a viszonyok esetleges változásaihoz képest megfelelően módosítandó.

2. Az állam gondoskodik arról,

a) hogy képzett szaktanárok, szaktanítók és művezetők fölös számmal álljanak rendelkezésre mindig azon célból, hogy ha valamely intézetnél bármely okból hiány mutatkoznék, ezekből a hiányt azonnal pótolni lehessen;

b) hogy míg ezek a tanárok, tanítók és művezetők rendszeres állást nyernek, addig is jövőjük és anyagi helyzetük biztosítása mellett rendes fizetésben részesüljenek;

c) hogy rendszeres tanári, tanítói, illetőleg művezetői alkalmazásuk megkezdése előtt gyakorlati tanulmányokkal foglalkozzanak az országban és a külföldön, majd egyes iparmúzeumokhoz osztassanak be az iparfejlesztés körül fölmerülő teendők végzésére, ismét különböző ipariskolákhoz, illetőleg ipari szakiskolákhoz, illetve tanműhelyekhez rendkívüli és kiegészítő tanárok, tanítók és művezetők minőségében osztassanak be;

d) hogy az ilyen minőségben beosztott tanárok és tanítók tanítási óráinak száma akként állapíttassék meg, hogy a tanítás mellett gyakorlatilag is foglalkozhassanak. Így tehát rendszeres alkalmaztatásukig és a gyakorlattal folytonosan érintkezésben maradhassanak;

e) hogy ezen tanárok, tanítók és művezetőknek azon idő, a melyet a fentjelzett várakozási állapotban eltöltöttek, a szolgálati időbe teljesen vagy részben beszámíttassék.

3. Az állam gondoskodjék az iparostanoncz-iskolák tanítóinak képzéséről és képesítéséről is, úgy a rajzban, mint a főbb elméleti tárgyakban.

VI.

Rajzkiállítások az iparoktatási tanintézetek részéről.

Határozat.

a) Az ipariskolai rajzoktatás ügyének előmozdítása érdekében szükséges, hogy időközönként általános rajzkiállítások rendeztessenek;

b) ezen kiállítások rendezése az összes hazai rajzoktatók közreműködésével történjék, hogy rajzoktatásunknak lehetőleg teljes és hű képét nyújtsák;

c) a kiállítás hivatalos bírálattal legyen összekötve, mely titkos és nyilvános részből álljon. A bíráló nyilvános része a külső eredményre, a titkos a tanítási eljárásra vonatkozzék;

d) felkérendő a magas kormány, hogy a rajzkiállításban az iskolák kötelező részvételét elrendelni kegyeskedjék.

B) Ipari szakiskolák és tanműhelyek köréből.

VII.

Az ipar mai állása mellett, mi az ipari szakiskolák feladata Magyarországon és mely feltételek mellett felelhetnek meg feladatuknak?

Határozat.

1. A szakiskolák feladata szakképzett iparos segédek nevelésével az ipart fejleszteni. Miután szakiskoláink még fiatal intézmények és az előfeltételek hiányoznak ahhoz, hogy

rögtön magas színvonalra emeltessenek, a művészi kiképzés nem lehet a szakiskolák feladata.

2. A szakiskolák feladata a szakképzettség terjesztése és az ipar fejlesztése lévén, azok létesítése oly helyeken célirányos, a hol bizonyos iparágak már meghonosítva vannak, vagy a hol új iparágak meghonosítandók. Különösen fontos szakiskoláknak létesítése oly helyeken, a hol valamely iparágat mint háziipart, vagy gyárilag nagy kiterjedésben űznek.

3. Oly helyeken, a hol különböző iparágak között egyik sem emelkedik tulsulyra; az ipar fejlesztése tekintetében rajz-, mintázó- és továbbképző iskolák létesítése czélszerű. Ezen iskolák egyengetik a szakiskolák részére az utat, ha hanyatló iparág korszerűvé tételéhez szakiskola volna létesítendő.

A szakiskolák feladatának megfelelő működése biztosítása végett szükséges, hogy:

a) az ország fővárosával minél közvetlenebb összeköttetésben legyenek;

b) az általuk képviselt iparágban mintaszerű műhelyberendezéssel és üzemmel birjanak;

c) a műhelytermelés a tanmenetek feldolgozása után, gyakorlati értékű használati- és nem fényűzési tárgyak készítésére szorítkozzék;

d) az ipari szakiskolákban különböző iparágak lehetőleg ne csoportosíttassanak;

e) az egyes szakiskolák által készített munkák (rajz- és műhelytermékek) kölcsönösen engedtesse át vándorkiállítások megtarthatására;

f) az ország fővárosában levő technológiai iparmúzeum állandó szoros összeköttetésbe hozassék az ország különböző részein levő ipari szakintézetekkel.

VIII.

Milyen befolyásuk van a technológiai és iparművészeti muzeumoknak és a vándor-kiállításoknak az iparra.

Határozat.

A technológiai iparmúzeumok a hazai kézmű- (kis) iparfejlesztés hathatós tényezői; de hogy ezen intézetek hivatásuknak megfelelhessenek, kívánatos, hogy:

1. a budapesti technológiai iparmúzeum szakosztályokra osztassék fel, s az egyes szakosztályoknak, működésük keretében, önállóbb hatásköre legyen ;

2. a vidéki technológiai iparmúzeumok főleg azon iparágakkal foglalkozzanak, a melyeknek fejlesztése azon a vidéken legnagyobb fontossággal bír ;

3. a múzeumoknak általában alkalmas helyiségeik legyenek, s a kísérleti állomások megfelelő műszerekkel, készülékekkel szereltesse fel. A múzeumok, mint intézetek, hivatalosan csak kísérleteken alapuló szakvéleményeket adjanak ; másféle vélemény az illető szakférfi magánvéleményének tekintendő ;

4. a múzeumokban, főleg a budapestiben, főszóly fektendő új gépek és gépcsoportok, gyártási eljárások (műhelyberendezések) feltűntetésére, illetőleg időnkint ilyen szakkiállítások rendezésére, továbbá a kisipari célokra való motoroknak, munkagépeknek kipróbálására.

5. tanulmányi utakat a múzeumok szakközegei gyakran tegyenek, főszóly akkor, a mikor valamely vidék ipari fejlesztésének kérdése felmerül ;

6. a budapesti múzeum kiállítást vidéken is rendezzen, de főszóly azon specialitásokból, a minő iparágakat azon a vidéken épen fejleszteni kell ; főszóly az illető specialis gépekre és szerszámokra fektetendő.

7. A közönségre való tekintettel a »múzeum« cím elhagyandó volna és az intézetek jellegűeknek megfelelőbb elnevezés lenne adandó ; például a budapestinek »Országos technológiai intézet« címe lehetne.

8. Végre kívánatos, hogy azon kérdéssel, hogy a kézmű- (kis) iparosok céljaira egyes városokban, a hol érdeklődés nyilvánul s kellő számú iparos jelentkezik, közös géptelepek, vagy pedig közműhelyek is állittassanak fel, az illetékes tényezők foglalkozzanak s ezen iparfejlesztési akcióban a múzeumok a gépek beszerzése és a műhelyek berendezése tekintetében tanácssal szolgáljanak.

C) Az iparostanoncz-iskolák köréből.

IX.

- a) *Az iparostanoncz-iskolai tanerők állásának és fizetésének szabályozása.*
- b) *Az iparostanonczok iskolai előképzettségének törvényes megállapítása.*
- c) *Az esti tanítási óráknak alkalmasabb időre való tétele.*
- d) *Az iparostanoncz-iskolai szakfelügyelők szervezése.*

H a t á r o z a t :

1. Kivánatos, hogy az iparostanoncz-iskolákban az összes tanítói állások szervezve legyenek. A tanerők ne megbízatás, hanem választás vagy kinevezés útján jussanak tanítói állásokhoz. Az állások pályázat útján töltsenek be. Egy évi sikeres működés után a véglegesítés hivatalból eszközölendő.

2. Az iparostanoncz-iskolai tanítói állásokkal a mai viszonyoknak megfelelő rendezett fizetés legyen összekötve.

3. Tíz évi működés után a tanerők jogosultságot szerezzenek maguknak arra, hogy ipariskolai fizetésük után akár rendes nyugdíjban (ha más állást nem töltöttek be), akár megfelelő nyugdíj-pótlékban (ha más állást is betöltenek) részesülhessenek.

4. Az iparostanoncz-iskolai tanítás sikeresebbé tétele céljából kivánatos, hogy az 1868. évi XXXVIII. törvény-cikknek a tankötelezettségre vonatkozó rendelkezései végrehajtassanak.

5. Kivánatos, hogy a népiskolai tanterv revíziója alkalmával az elemi iskolai rajztanítást oly alapokra fektessék, hogy erre építve, az iparostanoncz-iskolai rajztanítás intenzívebb módon fejleszthető legyen.

6. Kellő eredmény a tanításban csakis akkor érhető el, ha a tanítás nem az esti órákban szolgáltat ki, hanem a nappali órák lesznek erre a célra fordítva. Az esti órák nemcsak a tanítás eredményét kockáztatják, hanem erkölcs-nevelési szempontból is hátrányosak.

7. Az általános felügyelet mellett (tanfelügyelő, főigazgató) szakfelügyelet is kívánatos.

X.

A gyárakban és nagyobb műhelyekben alkalmazott iparostanoncok gyakorlati szakkiképzése és szakirányú tanoncziskolák szervezése.

H a t á r o z a t :

1. Kivánatos, hogy az ipartörvénynek a mester és tanoncz közötti viszonyt szabályozó rendelkezései szigoruan végrehajtassanak.

2. Az ugynevezett esti tanoncziskolák oktatásának sem ideje, sem módja nem megfelelő a tanoncok szakképzésének, mely oly irányban volna reformálandó, hogy a tanoncok a délutáni órákban szakmájuk szerint csoportosítva vehetnek részt az elméleti oktatásokon.

3. Kivánatos, hogy a nagyobb munkáslétszámmal bíró gyárak az ott elhelyezett tanoncok képzésére tanoncziskolákat tartsanak fenn, melyekben a szaktárgyak tanítását a gyár műszaki képzettségű közegei végezzék. A tanoncok gyakorlati és elméleti oktatását a kereskedelemügyi magyar királyi minister ur által jóváhagyott terv szerint s annak szellemében kellene vezetni, miről időnként a kormány kiküldöttje győződjék meg.

4. Azon gyárak, melyekben kevesebb munkás van, a gyakorlati oktatást hasonlóan egy technikailag képzett hivatálnoknak vezetésére bizzák. az elméleti oktatást pedig többen egyesülve, valamely elemi népiskola tantermében, melyet kérelmükre az iskolafentartó hatóság a kormány közbenjárásával e célra átenged. A tanfolyamot a költségeknek arányos viselésével közösen tartoznak fentartani.

5. Kivánatos, hogy a nagyobb magánműhelyekben a gyakorlati oktatást a műhelytulajdonos mester vagy annak e célra kijelölt szakképzett helyettese vezesse, az elméleti oktatásra pedig a 4-ik pontban kifejtett módon többen egyesülnek.

6. Kivánatos, hogy az elméleti oktatásra hetenként legalább 10 óra fordíttassék oly megosztással, hogy abból 4 óra a vasárnap délelőtti időben, a többi pedig hétköznapiokon d. u. 5—7-ig tartassék.

7. Kivánatos volna, hogy azokat a gyárat, melyek a tanoncoktatásnak ezen módját magukra nézve anyagilag terhesnek tartják s anyagi támogatásért a kormányhoz fordulnak, a kormány, ha az oktatás keresztülvitelének lelkiismeretes végrehajtásáról meggyőződést szerzett, megfelelő támogatásban részesítse.

XI.

A fizikai és a chemiai technologia tanításának módja az iparostanoncz-iskolákban, különös tekintettel a szakirányu csoportokra.

Határozat:

1. Tekintettel arra, hogy a technologia tanításának az iparos csak akkor veheti hasznát, ha azt — a mennyire az csak lehetséges — a fizika és chemia elméleti alapjára fektetjük, és hogy ezeknek a tudományoknak alapismeretei nélkül intelligens, öntudatosan haladó iparos nem képzelhető, a tanonciskolák általános irányu osztályaiban csakis az alkalmazott fizika és chemia elemei, melyek a technologiai ismereteknek általános alapját képezik, volnának tanítandók; a technologia pedig csakis a szakszerűen csoportosított tanoncokból álló osztályokban mint külön tantárgy szerepeljen, de itt is csak úgy, hogy (a fizika és chemia alapismeretei megszerzése után) az általános tanterv keretében, az illető osztály tanonczeit érdeklő specziális rész bővítve taníttassék.

2. Tekintettel arra, hogy az alkalmazott fizika és chemia u. m. a technologia sikeres tanítását csakis szakképzett, az ipar igényeit ismerő tanerők nevelésével biztosíthatjuk, addig is, míg a szaktanárok képzése szervezve nem lesz, az alkalmas tanerők hiányán olyképen lehetne segíteni, hogy a fővárosban iparostanoncz-iskolai tanárok számára gyakorló tanfolyam rendeztessék. Ezen a tanfolyamon a vezető tanárok — fizikus és technikus chemikus — a tananyagot röviden és velősen ismertetnék; a tanfolyamban résztvevők pedig az előadott anyagot ismételve olyképen adnák elő, mint azt a tanonciskolákban előadni szándékoznák. Az ilyen előadást esetleges vita is követhetné.

A vezető és gyakorló tanárok előadásai után készített

jegyzetek oly anyagot képeznének, melynek alapján egy e célra kiküldött bizottság oly terjedelmes módszerei utasítást szerkeszthetne, mely a vidéki iparostanoncz-iskolákon működő tanerőknek egyuttal legalkalmasabb kézikönyvül is szolgálhatna.

D) A nőipariskolák köréből.

XII.

a) *Hogyan és hol képeztesse a nőipariskolák részére szükségessé tanerők?*

b) *Kívánatos-e a végzett növendékeknek további alkalmazása a nőipariskolák mellett, és ha igen, minő módon viendő az keresztül?*

Határozat:

1. A nőipariskolák részére a tanerők külön szaktanfolyamokban minden egyes iparágra külön négyéves tanfolyamban képzendők olyképen, hogy a képzés a polgári leányiskola négy évének elvégzése után, ha a növendék életének legalább 14-ik évét már betöltötte, veszi kezdetét és hogy ezen idő alatt a tanítónői pályára készülők az elméleti nevelés-tudományi közös ismereteket is elsajátítani kötelesek.

2. A végzett növendékeknek alkalmazása, tekintettel arra, hogy a növendékek tanulmányai alatt szakmájának csakis alapját sajátíthatja el, a kellő jártasság megszerzése végett kívánatos. Ennek gyakorlati kivitele a legcélszerűbben akképen történhetik, hogy ők a megfelelő szakosztályban mint oly munkásnők nyernek alkalmazást, kik a megrendeléseken a szaktanítónő felügyelete s vezetése alatt megfelelő javadalmazás mellett dolgoznak.

Ezek a kongresszus határozatai, melyek az iparoktatásügyi kormányzatnak gazdag anyagot nyújtanak a jövőre, mely anyagnak megfelelő feldolgozása előmozdítani lesz hivatva iparoktatásunk fejlődését, hogy az új ezredévben az ország ipari fejlődésének hatalmas tényezőjévé válhasson.

Abban az erős meggyőződésben, hogy tényleg azzá is lesz, ismertetjük röviden iparoktatásunkat abban a tagozásá-

ban és szervezetében, melyben ez hazánk fennállásának ezredik évében volt, illetőleg a melyben berekeszti az első évezredet és belép a második ezredévbe.

Iparoktatásunk tagozása ez idő szerint következő:

- I. Iparostanoncz-iskolák.*
- II. Segédek továbbképző tanfolyama.*
- III. Ipari tanműhelyek.*
- IV. Ipari szakiskolák.*
- V. Állami ipariskolák.*

Ezenkívül vannak:

- VI. Nőipariskolák.*
- VII. A székes fővárosi iparrajziskola.*
- VIII. A temesvári nyilvános elsőfoku ipariskola,*

utóbbi kettő egészen különálló szervezettel, melyek az előbb említett keretbe nem illeszthetők be, miért is külön kellett emlitenünk.

Ezenkívül vannak a némi ipari vonatkozással bíró *kézügyességi iskolák.*

Végül az *iparmuzeumok.*

I. Az iparostanoncz-iskolák.

Ezek az iparoktatás legalsóbb szervei, melyek a vallás- és közoktatásügyi minister főhatósága alatt állanak.

Az oktatás ezen ága az 1872., illetve 1884. évi ipartörvény megalkotása óta *kötelező*. Előbb csak az iskolák látogatása az inasok által, ott, a hol ily iskola fennáll, utóbb tanoncziskolák felállítása minden községben, a hol legalább 50 inas alkalmazásban van.

Ezen iskolák tekintetében szoros tankötelezettség áll fenn, melynek teljesítéséről a mester tartozik gondoskodni, mert ellenkező esetben büntetés alá esik, mely 20—200 forintig terjedhet.

Ezt a szoros tankötelezettséget az 1884. évi XVII. t.-cz. írja elő, melynek alapján ezen iskolák szerveztettek.

A tanoncziskolákat a törvény értelmében a községek tartoznak felállítani és fentartani, melyeknek költségeire esnek első sorban az ipardíjak és büntetéspénzek (iparigazolványok és engedélyek, valamint kihágások után), melyek az illető községek területéről befolynak; ezeknek fentartására a közsé-

gek 20%-ig terjedhető pótdót vethetnek ki és ha ezen források sem fedeznék a szükségletet, akkor az illető községek segélyt nyernek a vallás- és közoktatásügyi ministertől.

Ez a segély kétféle lehet: a vallás- és közoktatásügyi tárcza költségvetése terhére, melyben e célra az 1896. évben 75.000 forint volt előirányozva, valamint a vármegyék székhelyein kezelt ipariskolai alapok terhére, melyekből a segélyt a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértve tulajdonképpen a kereskedelemügyi miniszter engedélyezi.

Ez alapok oly ipardíjakból és büntetéspénzekből származnak, melyek oly községek területén folynak be, melyeknek tanoncziskolájuk nincs. A pénzek a másodfoku iparhatósághoz terjesztendők be, mely azokat kezeli, de a rendelkezés ezek fölött a kereskedelemügyi ministert illeti meg.

Ez alapok álladéka 1896. október hó 1-én 123.513 forint 07 1/2 kr. volt, mely egészen felhasználható, mert megjegyzendő, hogy az alapoknak tőkéje is igénybe vehető, a mint a legtöbb esetben tényleg igénybe is vétetik.

A tanoncziskolákba minden tanoncz köteles egész tanidejének tartama alatt járni. Az iskola áll három évfolyamból. A felvétel feltétele a bevégzett 12. életév és a népiskola szabályszerű elvégzése. De mert igen nagy százaléka az iparostanonczoknak nem végzi el a népiskolát, tehát nem bír a kellő előképzettséggel, ezek számára külön előkészítő osztályt is kellett szervezni.

Az oktatás ezen iskolákban heti 7 órára terjed és pedig hétköznap 2—2 és vasárnap 3 órára, előbbi 4 óra elméleti tárgyakra, utóbbi 3 óra kizárólag rajzra, mely óráknak tantárgyak szerinti beosztása következő:

Szá m	T a n t á r g y	Elő- 1) készítő	o s z t á l y			Össze- sen
			I.	II.	III.	
1	Olvasás reáloktatással	7	1	1	1	3
2	Foglalmazás		1	1	1	3
3	Számtan és könyvvitel		2	2	2	6
4	Rajz	—	3	3	3	9
Összesen		7	7	7	7	21

1) A hét óra olvasásra és számtanra fordítatik.

Ezenkívül kötelező tantárgy a hittan is, a mennyiben annak tanításáról az illető felekezetek gondoskodnak.

A tanítás idejét az iskola és általában az érdekeltség beható meghallgatásával az iparhatóság állapítja meg. Tényleg többnyire az esti órákban, leginkább 6—8-ig, vagy 7—9-ig tartatik, szórványosan a délutáni órákban 5—7-ig is.

Tanítókul ezen iskolákban első sorban polgári és másod-sorban elemi iskolai képesítéssel bíró tanítók alkalmazhatók.

A tanítás ezeknek tulnyomó részében tulajdonképen ismétlő-oktatás jellegével bír, de az 1893. évben kiadott új szervezet már a szakirányu oktatásról is gondoskodik, sőt a rajztanításnak ily módon való csoportosítását kötelezőleg el is rendeli.

Az 1895—96. tanévben 366 ily tanoncziskola állott fenn az országban, melyben 2150 tanító által 72.676 tanoncz nyert rendszeres oktatást.

Ezen iskolák statisztikáját már fentebb közölvén, tulságos terjedelme miatt azoknak hely szerinti felsorolását itt mellőzhetőnek véljük, utalva egyszerűen az említett teljesen kimerítő statisztikai összeállításra.

Csupán annyit kívánunk még az elmondottak kiegészítéseül fölemlíteni, hogy a hol ily tanoncziskolák nincsenek — a mennyiben az illető községben nincs 50 inas — ott az inasok tartoznak bevégzett 15. éves korukig az ismétlő-iskolába járni.

II. Segédek továbbképző tanfolyamai.

Ezek nem képeznek külön fokozatot iparoktatásunk rendszerében, hanem tulajdonképen folytatását képezik a tanoncziskoláknak, a melyekben a segédek tovább képezhetik magukat.

Ezeknek szervezete meg van ugyan egységesen állapítva, de azért a gyakorlatban azok nagyon eltérők egymástól, a mennyiben némely helyen közismereti tárgyakat és rajzot, másutt csak rajzot, néhol csak szabadkézi, másutt ismét csak mértani rajzot tanítanak.

Ezek a tanfolyamok természetesen nem kötelezők, azok-

nak látogatása önkéntes. Innen van, hogy szervezésük sem állandó, némely évben vannak, máskor nincsenek, vagyis nem állandó intézmények.

Ha valamely szakiskolával kapcsolatosan szerveztetnek, a kereskedelemügyi-, ha önállóan a vallás- és közoktatásügyi minister főhatósága alatt állanak.

Rendesen csak 5—6 téli hónapra szerveztetnek, többnyire novembertől márczius végeig.

Fentartásukról az érdekeltség tartozik gondoskodni, de azért csaknem mindegyik ily tanfolyam élvez állami segílyt.

Számuk nem állapítható meg, így az 1896. évről sem, de rendszeren 15—20 ily tanfolyam van az országban évenként, átlag 1000 segéddel, mint tanulóval, beleszámítva a budapesti m. kir. technologiai iparmuzeumon évenként rendezni szokott rajztanfolyamokat is.

III. Ipari tanműhelyek.

A tanműhelyek képezik az iparoktatás második és a tulajdonképeni szakoktatás első fokozatát.

Céljuk az iparnak szakképzett, jó munkásokat nevelni és sok helyütt — a hol ily célzattal és jelleggel szerveztetnek — a háziipar érdekeit is szolgálni.

Tanidejük rendszeren három év, kivéve a háziipari jellegűeket, melyeknél a tanidő $\frac{1}{4}$ évtől 1 évig változik, a szerint, a mint az illető háziiparág természete ezt megköveteli.

A három éves tanidővel bíró, vagyis mesterségszerű irányu tanműhelyekben a tanítás elméleti és gyakorlati. Tulnyomó természetesen az utóbbi. Az elméleti oktatás terjedelme nem haladja fölül az inasiskolák oktatásának terjedelmét, csupán a rajztanításban alkalmazkodik szigoruan az illető iparág természete- és igényeihez. Hetenkint legfeljebb 10 óra fordítatik ezekben elméleti tanításra, míg a gyakorlati oktatás heti 40—42 órát vesz igénybe.

Az ily tanműhelyekbe való felvétel feltétele a bevégzett 12. éves életkor és az elemi iskola elvégzése. Ezen tanműhelyek elvégzése után az illető végzett növendékek iparossegédek.

A háziipari jellegű tanműhelyekben elméleti oktatás egyáltalában nincs, azokban a felvételhez semmiféle elméleti előképzettség nem szükséges, a felvétel feltétele mindössze a bevégzett 12. éves, vagyis a mindennapi tankötelezettségen túli életkor. Ilyenek vannak nők számára is.

Ezekon kívül van a tanműhelyeknek még egy neme, melyek azonban nem szorosan vett iparoktatási intézmények, hanem államilag segélyezett vállalatok, melyek munkás-képzettséggel foglalkoznak, vagyis vállalati jellegű tanműhelyek. Ezek nem is tartoznak az iparoktatás keretébe, attól teljesen függetlenül kezeltetnek.

A szorosabb értelemben vett iparoktatás keretébe tartozó tanműhelyek némelyikével u. n. *kereseti tanműhelyek* is kapcsolatosak egyrészt a végzett tanulók, másrészt háziiparosok számára. Ezek a tanműhelyből kapják a nyersanyagot, annak szállítják a kész munkát s csak munkabért kapnak attól; az illetők nemcsak a kereseti műhelyben, hanem otthon is dolgozhatnak.

Iparoktatásunk szempontjából tehát a tanműhelyek két-félék: mesterségszerű- és háziipari jellegűek.

Az előbbi csoportba tartoznak

a) a szövés köréből:

1. a *pozsonyi áll. segélyezett szövőipari tanműhely*, mely különösen szőnyegkészítéssel, kender és ramieszövással foglalkozik; tanulóinak létszáma volt az 1895—96. tanévben 16.

b) a kosárfonás köréből:

1. a *bellusi állami kosárfonó tanműhely*, mely a rendes kosárfonás mellett különösen az u. n. bajormunkákkal, bambusz- és borsnád-butorok készítésével foglalkozik; tanulóinak száma az 1895—96. tanévben volt 40; ezen az intézetben kereseti műhely is van szervezve, melyben ugyanezen időben foglalkozott 12 végzett tanuló;

2. a *békési állami kosárfonó tanműhely*, mely a szorosabb értelemben vett kosárfonó-iparral foglalkozik; tanulóinak létszáma volt az 1895—96. tanévben 12; ezenkívül szervezve van ezen tanműhelyen 5 havi téli tanfolyam is háziiparosok számára, melybe ugyanezen időben 40 háziiparos járt;

c) a *kőfaragó-ipar köréből*:

1. a *brassói állami faragó-tanműhelylyel kapcsolatos kőfaragó-tanfolyam*, mely négyévi tanidővel bír és tanítja a gyakorlati oktatásban mindazt, a mit a kőipari szakiskolák; az 1895—96. tanévben 13 tanulója volt;

d) a *gyermekjáték-készítő ipar köréből*:

1. az *állami gyermekjáték-készítő tanműhely Hegybánya-Szélaknán*, mely a rajztanítás kivételével elméleti oktatással egyáltalában nem bír, mely kiválóan háziipari jellegű, mindazonáltal három évi tanidővel; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 21;

e) a *csipkeverés köréből*:

1. az *állami csipkeverő tanműhely Körmöczbányán* és ennek kirendeltsége *Óhegyen*, melyek szintén kizárólag háziipari jellegűek, félévi tanidővel, kizárólag a csipkeverésre szorítkozva; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 31; ezen intézetben kereseti műhely szervezése van folyamatban.

E szerint volt az 1896. évben hat ipari tanműhelyünk 133 tanulóval.

Ezeken kívül voltak az említett vállalati tanműhelyek, száma szerint 8; nevezetesen:

1. A *szövőipar köréből*:

a *csabai és csikzseredai szövőipari, a nagybecskereki szőnyegipari tanműhelyek*.

2. A *kötszövő-ipar köréből*:

a *kassai, selmeczbányai és hodrusbányai tanműhelyek*.

3. Az *agyagipar köréből*:

a *csávai herczeg Eszterházy-féle agyagipari tanműhely*.

Vége 4. A *gyermekjáték-készítés köréből*:

a *fenyves-chvojniczai gyermekjáték-készítő tanműhely*.

IV. Ipari szakiskolák.

Az ipari szakiskolák a hazai iparoktatás legfiatalabb intézményei és szervezetüknél fogva a magyar ipar szempontjából az iparoktatás legegészségesebb típusai.

Ezek képezik az iparoktatás harmadik és a szorosabb értelemben vett ipari szakoktatás középső fokozatát, melyekre a hazai ipar fejlődése szempontjából a legfontosabb feladat vár.

Czéljuk, hogy a hazai iparnak művelt és szakképzett segéd-erőket, illetve az ipartörvényben előirt korlátozással jó iparos-mestereket neveljenek. Irányuk kettős: kézmű- és gyáripari. Előbbi tekintetben azzal, hogy a hazai kézműipart fokozatosan áttereljék a műiparra, tehát annak műiparosokat neveljenek; utóbbi tekintetben azzal, hogy a fejlődő hazai gyáriparnak szakképzett előmunkásokat képezzenek.

Ehhez képest, bár irányuk tulnyomó mértékben gyakorlati, rendszeres elméleti és gyakorlati oktatással bírnak.

Minden ily szakiskola teljesen modern műhelyekkel bir felszerelve a szükséges erő- és munkagépekkel, úgy, a mint a technika mai fejlettsége azt megkívánja.

Tanidejük rendesen 4 év; kivételt képeznek a szövőipari szakiskolák, melyek kétévesek és egy vasipari szakiskola, mely specziális jellegénél fogva három éves.

Az elméleti oktatás heti 4—8 órát, a rajzoktatás 14—18 órát, a műhelyi oktatás 20—30 órát vesz igénybe, úgy, hogy a heti órák száma itt 50—52.

Az elméleti oktatás két részből áll: általános és szak-tárgyakból.

Az egyes tantárgyak és azokra fordított heti óraszám iskola-fajonként következő:

I. Általános tárgyak.

Tantárgyak	F a -				Gép- és fém-				Kő- és agyag-				Szövő-			
	i p a r i s z a k i s k o l á k o n															
	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	I.	II.		
	é v f o l y a m b a n															
Magyarnyelv és ügyírálytan . . .	2	2	1	1	4	3	3	1	2	2	1	1	2	1		
Számítan	2	2	1	1	4	3	2	—	3	2	2	1	2	2		
Mértan	2	—	—	—	4	3	2	—	2	—	—	—	3	2		
Mértani rajz . . .	4	—	—	—	8	—	—	—	4	—	—	—	—	—		
Ábrázoló mértan . .	—	6	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—		
Szabadkézi rajz . .	4	4	4	—	6	—	—	—	6	6	6	6	4	4		
Mintázás	4	—	—	—	—	—	—	—	4	4	4	4	—	—		
Könyvviteltan . . .	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1		
Természettan . . .	2	—	—	—	1	6	—	—	2	—	—	—	—	—		
Vegyten	2	—	—	—	1	7	—	—	2	—	—	—	—	—		
Szépírás	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—		

II. Szaktárgyak.

Tantárgyak	F a -				Gép- és fém-				Kő- és agyag-				Szövő-	
	ipari szakiskolák on													
	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.	I.	II.
	é v f o l y a m b a n													
Szerkeztettan és rajz	5	6	10	14	—	12	12	12	—	—	6	6	—	—
Technológia . .	2	2	2	2	—	2	3	3	—	—	2	—	2	1
Építészeti alaktan	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—
Leíró géptan . .	—	—	—	2	—	2	2	3	—	—	—	—	—	—
Írásrajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Vegytani gyakor- latok	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4*	6*	—	—
Szerszámtan . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	7
Kötéstan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4
Szövelelemzés .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4

A felvétel feltétele ezen iskolákban a bevégzett 12 éves életkor és a polgári vagy középiskola második, vagy az elemi iskola hatodik osztályának sikeres bevégzése. Kivételesan felvétetnek az iparosinas-iskolákat végzett inasok is.

Kivételt képeznek a szövőipari szakiskolák, melyeknél a felvétel a 14 éves életkor betöltéséhez van kötve.

Szakiskoláink nagy része internátussal bir.

Ezen iskolák elvégzéséről végbizonyítványt kapnak a növendékek, melynek alapján mint iparossegédek munkakönyvet válthatnak, két évi gyakorlat után pedig önálló iparosmesterek lehetnek; ezenkívül felvétetnek az állami gyárakban és vasuti műhelyekben műhely-gyakornokokká.

Ezen szervezettől lényegesen eltérnek az *építőipari szakiskolák*, melyek tulajdonképen nem önálló iskolák, hanem valamely szakiskolával kapcsolatos *tanfolyamok*. Tanidejük három, illetve négy téli félév, míg növendékeik az építési idényben építési gyakorlatban tartoznak lenni, a mit a következő iskolai félévben a felvétel alkalmával hitelesen ki kell mutatniok.

A kik a hároméves tanfolyamokat végezték, azok csak pallérok lehetnek s ha mégis kőmíves-, ács- vagy kőfaragó-

* Csak agyagipariskolákban.

mesterek akarnak lenni, tartoznak megfelelő gyakorlatot kimutatni és magukat külön képesítő vizsgálatnak alávetni, mely az iskoláktól teljesen független.

Ellenben a kik a négyéves tanfolyamot sikeresen bevégezték, azok négyévi gyakorlat után minden további vizsga nélkül önálló kőműves-, ács- vagy kőfaragómesteri képesítéssel bírnak.

Valamennyi szakiskola azonos szervezettel és tantervvel bír, melytől csak a helyi viszonyok által indokolt eltérések engedtetnek meg, de ezekhez is a kereskedelemügyi minister jóváhagyása szükséges.

Ily szervezettel bíró szakiskolák vannak:

I. A faipar köréből:

1. *Az állami faipari szakiskola Homonnán*, mely a bútór- és épület-asztalossgot, esztergályosságot és faragást öleli fel; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 17.

2. *Az állami faipari szakiskola Ujpesten*, mely ugyanazt öleli fel, mint az előbb említett szakiskola; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 14.

II. A fa- és fémipar köréből:

1. *A fa- és fémipari szakiskola Aradon*, mely faipari szakosztályában ugyanazt karolja fel, mint az említett két faipari szakiskola, fémipari szakosztályában pedig a gép-, mű- és épület-lakatossgot; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 63; ezzel kapcsolatos egy segédekert továbbképző tanfolyam, továbbá ipari szakrajziskola létezik, melybe az iparosinas-iskola jobb előképzettséggel bíró növendékei járnak; végül egy technológiai muzeum.

2. *Az állami fa- és fémipari szakiskola Kolozsváron*, mely ugyanazt öleli fel, mint az aradi szakiskola; ezenkívül külön építőipari szakosztálylyal bír egész évi tanítással; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 75; ezzel kapcsolatos a Ferencz József technológiai muzeum, továbbá ugyanoly szervezetű ipari rajziskola, mint Aradon, végül gőzkazánfűtői és gőzgépkészítők tanfolyam. Ezen az intézetben még nincsenek műhelyek (csak az 1897—98. tanévtől kezdve lesznek), ez ma még kizárólag elméleti oktatást nyújt a gyakorlatban alkalmazott iparosinasoknak.

3. *Az állami fa- és fémipari szakiskola Marosvásárhelyen*, mely szintén ugyanazt öleli fel, mint az aradi szakiskola, de a melyen téli építőipari és külön agyagipari szaktanfolyam is van; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 84; vele kapcsolatosan áll fenn gőzkazánfűtői és gőzgépkezelői tanfolyam is.

4. *Az állami fa- és fémipari szakiskola Szegeden*, mely faipari szakosztályában ugyanazt öleli fel, mint az említett intézetek, fémipari szakosztályában azonban csak az épület- és műlakatosságra szorítkozik; kapcsolatos vele téli építőipari tanfolyam; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 96.

III. *A fémipar köréből:*

1. *Az állami vasipari szakiskola Gölniczbányán*, mely a szerkovács- és lánczgyártó-, valamint lakatos-ipart öleli fel; ennek tanideje csak három év; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 54.

2. *Az államilag segélyezett mechanikai tanműhely Budapesten*, mely a finom mechanikát műveli; címe ugyan »tanműhely«, de szervezete szakiskolai, sőt annál még sokkal magasabb előképzettséget kíván, a mennyiben itt a felvétel feltétele négy polgári vagy középiskolai osztály sikeres elvégzése; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 23; ez az egyedüli hazai magánjellegű ipari szakiskola.

IV. *A szövőipar köréből:*

1. *Az állami szövőipari szakiskola Késmárkon*, mely felöleli a szövőipar minden ágát, és pedig úgy a kézi-, mint a mechanikai szövést; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 11.

2. *Az államilag segélyezett szövőipari szakiskola Nagydisznódon*, mely kizárólag a gyapjuszövést tanítja; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 12; ennek tanítási nyelve német.

V. *A kő- és agyagipar köréből:*

1. *Az állami kő- és agyagipari szakiskola Székelyudvarhelyen*, mely kőipari szakosztályában felöleli a kőfaragást és díszítő szobrászatot, agyagipari szakosztályában pedig

a fazekasságot és kályhakészítést; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 52.

2. *Az állami kőfaragó- és kőcsiszoló ipari szakiskola Zalatnán*, kőfaragó szakosztályával megfelel az előbb említett iskolának, kőcsiszoló szakosztályában díszműipari feldolgozásra alkalmas kövek csiszolásával foglalkozik; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 34.

3. *Az állami agyagipari szakiskola Ungváron*, mely határozott iparművészeti irányt követ, de e mellett foglalkozik a fazekassággal és kályhakészítéssel is; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 14.

4. *Az állami agyagipari szakiskola Baranya-Mágocson*, mely a fazekasságot és kályhakészítést ölelte fel, de az 1895—96. tanévvel — a mikor tanulóinak száma volt 9 — megszűnt.

VI. Az óraiipar köréből:

1. *Az állami órásipariskola Budapesten*, mely éppen úgy mint a kolozsvári szakiskola, csak elméleti oktatást nyújt a gyakorlatban alkalmazott inasoknak; ennek műhelyekkel való felszerelése és a mechanikus iparral való kibővítése csak az 1898—99. tanévre van tervbe véve; ez is csak három éves tanidővel bír; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 47.

VII. A bőripar köréből:

1. *Az államilag segélyezett bőr- és cipészipari szakiskola Nagy-Szebenben*, mely egyelőre csak a cipészipart karolja fel és csak kétéves tanidővel bír; az intézet rendes tanulóin kívül a gyakorlatban lévő cipész-inasok számára is van tanfolyam szervezve; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 11.

Ezek szerint tehát 1896-ban volt 16 ipari szakiskolánk, melyeknek az 1895—96. tanévben 616 tanulójuk volt.

A szakiskolákkal kapcsolatosan kell felemlitenünk a *felső nép- és polgári iskolákkal kapcsolatos ipari tanműhelyeket*, melyek ezekhez állanak legközelebb.

Ezek egész speciális iskolafajt képviselnek, melybe csak a felső népiskola III. osztályát végzett, illetve a polgári iskola

IV—VI. osztályába járó tanulók vétetnek föl. Ezek nem önálló ipariskolák, hanem szerves tartozékai azon iskoláknak, melyekkel kapcsolatosak.

Számuk évekkal ezelőtt elég nagy volt, de szervezetük czélszerűtlen volta miatt legnagyobb részt megszűntek, úgy hogy az 1896. évet csak négy élte meg:

az állami faragó-tanműhely Hosszúfaluban, mely az 1896. évben Brassóba helyeztetett át és az 1896—97. tanévtől kezdve egyesítettett a brassói középfaipariskolával; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 13;

az állami faragó-tanműhely Zay-Ugrócson, melynek az 1895—96. tanévben 22 tanulója volt;

az állami asztalos-ipari tanműhely Znió-Váralján, melynek az 1895—96. tanévben 20 tanulója volt; végül

az állami lakatos-ipari tanműhely Kismartonban, az 1895—96. tanévben 16 tanulóval.

Ezen iskolák jövőjének kérdése most van tárgyalás alatt, nevezetesen oly irányban, hogy önálló szakiskolákká alakíttassanak-e át, vagy megszüntetessenek.

V. Állami ipariskolák.

A hazai iparoktatás legmagasabb fokozatát *az állami ipariskolák* képezik, nem számítva ide természetesen a műegyetemet, mely a legmagasabb ipari képzést nyújtja ugyan, de egyetemi jellegénél fogva az iparoktatás keretébe nem vonható.

Az állami ipariskolák tehát felsőfoku iparoktatási intézetek. Egyenrangúak a főgymnasiumokkal és főreáliskolákkal, azzal a czéllal, hogy a hazai kézműiparnak önálló mestereket, a gyáriparnak pedig művezetőket, végül általában műszaki hivatalnokokat neveljenek.

Tanidejük három év, csak legujabban indult meg mozgalom ezeknek négy évfolyamra való kiegészítése iránt.

A felvételhez megköveteltetik a polgári- vagy középiskola négy osztályának sikeres elvégzése, sőt részben gyakorlati előképzettség is.

Ezen iskolák végbizonyítványa a katonai egyéves önkéntességi jogot biztosítja és az ipari képesítésen felül mind-

azon kisebb tisztviselői állásokra is képesít (posta-, távirda-, vasuti-, vám-, adótiszt stb.), a melyekre a középiskolai érettségi bizonyítvány.

A tanítás ezen intézeteken elméleti és gyakorlati, utóbbi célra nagyszabású, a modern technika igényeinek megfelelő műhelyekkel.

Ezen iskolák szervezete is teljesen egyöntetű, a helyi viszonyok által indokolt eltérésekkel. Tanterveik azonban — bár főbb részeikben azonosak — lényegesen eltérnek egymástól, miért is az illető intézeteknél kell azokat röviden ismertetnünk.

Abban azonban mindannyi állami ipariskola megegyezik, hogy főszó a gyakorlati irányra és oktatásra fektetendő, úgy hogy a heti 48—50 órából 20—26 esik műhelyi munkákra.

Ezek az iskolák — eltérőleg a tanműhelyektől és szakiskoláktól — tandíj is van, mely azonban iskolánként változik. Az 1896. évben három ily intézet volt hazánkban.

1. *Az állami ipariskola Kassán*, mely csak egy szakosztálylyal bír, illetőleg csak a *gépészetet* és azzal kapcsolatos forma-asztalosságot öleli fel. Az elméleti oktatás ezen intézetben következő tárgyakra terjed ki:

	I. év		II. év		III. év	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.
	félév		félév		félév	
Magyar ügyirálytan	3	3	3	3	—	—
Német ügyirálytan	2	2	—	—	—	—
Szabadkézi rajz	6	4	—	—	—	—
Mértani rajz	7	6	—	—	—	—
Mennyiségtan	7	7	4	2	3	—
Vegytan	—	4	—	—	—	—
Természettan	3	3	—	—	—	—
Földrajz	3	—	—	—	—	—
Erőműtan és szilárdságtan	7	5	—	—	—	—
Géprajz	—	—	8	8	6	6
Általános leíró géptan	—	—	2	4	—	—
Fa- és fémtechnologia	—	—	2	4	4	5
Gőzgéptan	—	—	—	—	8	3
Gőzgépkezeléstan	—	—	—	—	—	3
Vasuti géptan	—	—	—	—	—	4
Gazdasági géptan	—	—	—	—	—	2
Elektrotechnika	—	—	—	—	2	—
Könyvviteltan	—	—	—	—	—	2
Nemzetgazdaságtan	—	—	—	—	3	—

Ezenkívül van a műhelyi munka osztályonként heti 18—22 órában.

A tanulók száma az 1895—96. tanévben volt 91; az intézeten külön téli építőipari és általános ipari rajz-tanfolyam is van, melyeken a tanulók száma ezen időben 75 volt.

2. *Az állami ipariskola Budapesten*, az ország legnagyobb és legtekintélyesebb ipariskolája, mely öt szakosztállyal bir, nevezetesen az építészetre, gépészetre, vegyészetre, fém-vas- és faiparra.

Az általános tárgyak közösek valamennyi szakosztály növendékeire nézve, nevezetesen:

	I. oszt.		II. oszt.		III. oszt.	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.
	félév		félév		félév	
Magyar nyelv	3	3	1	1	1	1
Számítan	4	4	—	—	—	—
Mértan	3	3	—	—	—	—
Természettan	3	4	4	—	—	—
Vegytan	3	—	—	—	—	—
Ábrázoló mértan	3	3	—	—	—	—
Ábrázoló mértan rajz	4	4	—	—	—	—
Szabadkézi rajz	4	4	—	—	—	—
Rondírási	1	—	—	—	—	—
Algebra-ismétlés	—	—	1	1	1	1
Leíró géptan	—	—	2	2	2	2
Nemzetgazdaságtan	—	—	—	—	2	2
Könyvvitel	—	—	—	—	2	2

A szaktárgyak természetesen változnak szakosztályonként és ehhez képest külön-külön taníttatnak.

Ezek következők:

I. Az építészeti szakosztályban:

	I. oszt.		II. oszt.		III. oszt.	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.
	félév		félév		félév	
Építéstan	2	3	8	6	—	—
Építési rajz	4	8	8	8	—	—
Mintázás	2	2	2	2	2	2
Építészeti alaktan	—	—	2	2	—	—
Építészeti alaktanrajz	—	—	2	4	4	—
Építő anyagok tana	—	—	2	2	—	—
Alapozás	—	—	2	—	—	—
Ábrázoló mértani gyakorlat	—	—	—	4	—	—

	I. oszt.		II. oszt.		III. oszt.	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.
	félév		félév		félév	
Földmértan	—	—	—	2	—	—
Építési erőműtan	—	—	—	—	2	2
Tervezéstan	—	—	—	—	3	4
Költségvetéstan	—	—	—	—	2	—
Hid-, út- s vízépités	—	—	—	—	3	3
Tervezési rajz	—	—	—	—	8	10
Hid-, út- s vízépitési rajz	—	—	—	—	4	4
Az építészet története	—	—	—	—	—	2

II. A gépészeti szakosztályban :

	I. oszt.		II. oszt.		III. oszt.	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.
	félév		félév		félév	
Természet utáni rajzolás	—	4	—	—	—	—
Erőműtan	—	—	3	—	—	—
Faipari technológia	—	—	3	—	—	—
Gépszerkeztan	—	—	5	4	4	4
Gépszerkesztési rajz	—	—	6	7	7	6
Fémipari technológia	—	—	—	3	—	—
Mezőgazdasági gépészet	—	—	—	2	2	2
Mezőgazdasági géprajz	—	—	—	3	3	3
Földmértan	—	—	—	2	—	—
Vasuti gépészet	—	—	—	—	2	2
Lisztgyártás	—	—	—	—	2	—
Papirgyártás	—	—	—	—	—	2
Gépkezeléstan	—	—	—	—	—	2
Elektrotechnika	—	—	—	—	2	—

III. A vegyészeti szakosztályban :

	I. oszt.		II. oszt.		III. oszt.	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.
	félév		félév		félév	
Mintázás	2	2	—	—	—	—
Vegytan	—	3	—	—	—	—
Szervezetlen vegytan	—	—	3	3	—	—
Chemiai technológia	—	—	6	6	—	—
Szerves vegytan	—	—	—	3	—	—
Géprajz	—	—	2	2	2	2
Szerveetlen technológia	—	—	—	—	4	4
Szerves technológia	—	—	—	—	5	5

IV. A fém-vasipari szakosztályban :

	I. oszt.		II. oszt.		III. oszt.	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.
	félév		félév		félév	
Természet utáni rajzolás	—	4	—	—	—	—
Erőműtan	—	—	4	4	—	—
Építő- és műlakatosság	—	—	4	—	—	—

	I. oszt.		II. oszt.		III. oszt.	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.
	félév		félév		félév	
Egyszerűbb vas-szerkezetek .	—	—	—	3	—	—
Szerkesztési rajz	—	—	7	7	6	8
Mintázás	—	—	2	2	—	—
Gépiparműtan	—	—	—	4	—	—
Fűtés, szellőztetés	—	—	—	—	—	4
Kutak, szivattyuk, fecskendő, gáz és vízvezeték . .	—	—	—	—	—	4
Elektrotechnika	—	—	—	—	2	2

V. A faipari szakosztályban:

	I. oszt.		II. oszt.		III. oszt.	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.
	félév		félév		félév	
Mintázás	2	2	2	2	—	—
Természet utáni rajzolás . .	—	4	—	—	—	—
Faipari technológia	—	—	3	3	2	3
Faipari szerkezettan	—	—	3	2	3	2
Szerkesztési rajz	—	—	8	8	8	8

A műhelyi munka a gépészeti szakosztályban heti 20—21 óra, a fém-vasiparban 20—24 óra, a faiparban 18—23 óra, míg a vegytani szakosztályban heti 18—25 órai laboratoriumi gyakorlatok vannak.

A tanulók száma az 1895—96. tanévben volt 232.

Az intézetben külön téli építőipari tanfolyam is van szervezve, melyen a tanulók száma 143 volt, végül van itt külön gőzkazánfűtői és gőzgépkezelői tanfolyam, melyen a tanulók száma a három csoportban — kazánfűtői, stabil-gőzgépkezelői és locomobil-gépkezelői tanfolyam — az 1895—96. tanévben 800 volt.

Az említett külön tanfolyamokra csak a gyakorlatban alkalmazásban levő iparos-segédek vagy gyári munkások vétetnek föl.

3. Az állami középfaipariskola Brassóban.

Ez a legkisebb állami ipariskola hazánkban, mely kizárólag az asztalosmestert műveli. Az 1895—96. tanév végével kimondatott ennek fokozatos megszüntetése, illetőleg egyesítve a brassói állami faragó-tanműhelylyel, fa- és kőipari szakiskolává való átalakítása, a mi az 1896—97. tanévtől kezdve tényleg meg is történt.

Tanulóinak száma az 1895—96. tanévben volt 22.

VI. Nőipariskolák.

Az iparoktatás ezen ágának végleges rendezése még az 1896. évvel sincs bevégezve.

Ezek a nők tisztességes keresetképességének fokozására szervezett intézetek, melyek a különböző ipari munkára akarják a nőket megtanítani.

Szervezetők főbb vonásaikban egyenlő.

A felvétel feltétele ezeknél a tanköteles kor betöltése és az elemi iskola sikeres bevégezése.

Némely nőipariskolán van elméleti oktatás is, mely áll magyar ügyirálytan, számtan és könyvviteltanból, másutt ellenben az oktatás csak gyakorlati.

Rajz azonban minden nőipariskolán taníttatik.

Ezek az iskolák egyáltalában nem képesítenek semmire.

Az önálló nőipariskolák következők:

1. *Az állami nőipariskolák Budapesten* az anya- és fiók-intézet, az ország legelső rangú és legnagyobb nőipariskolája két évi tanidővel, mely munkatanítónők gyakorlati képzésével is foglalkozik; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 213.

2. *A társulati nőipariskola Debreczenben* 65 tanulóval.

3. *A magán nőipariskola Egerben* 18 tanulóval.

4. *Az áll. segélyezett nőipariskola Győrött* 30 tanulóval.

5. *A magán-nőipariskola Holicson* 42 tanulóval.

6. *Az áll. segélyezett nőipariskola Kolozsváron* 18 tanulóval, mely szintén foglalkozik munkatanítónők gyakorlati képzésével.

7. *Az áll. segélyezett ev. ref. nőipariskola Marosvásárhelyen* 20 tanulóval.

8. *A városi nőipariskola Miskolczon* 86 tanulóval.

9. *A magán-nőipariskola Nagyváradon* 30 tanulóval.

10. *A társulati nőipariskola Nyíregyházán* 46 tanulóval.

11. *Az áll. segélyezett nőipariskola Seps-Szentgyörgyön* 68 tanulóval; végül

12. Az áll. segélyezett nőipariskola Szegeden az 1895—1896. tanévben 20 tanulóval.

VII. Iparrajziskolák.

Az iparoktatásnak ezen ága hazánkban a legszerényebb. Nagyobb iskola csak egy van: a székes fővárosi iparrajziskola, kisebbek — de nem önállóak — egyes szakiskolákkal kapcsolatban állanak fenn.

A székesfővárosi iparrajziskola célja: hogy

a) azon iparos-segégeket és mestereket, a kik rajzolni nem tanultak, de tanulni akarnak és arra szükségük van a rajzolásban és mintázásban legalább annyira előképezze, mint az az iparostanulók iskoláinak hároméves tanfolyamára A) alatti tanterv szerint elő van írva.

b) Azon iparos-segégeket, a kik az iparostanulók iskoláját elvégezték és azon mestereket, a kik a rajzolásban megfelelő előképzettséggel bírnak, továbbá azon tanköteles iparostanulókat, a kik nagyobb képzettségöknél és mesterségök természeténél fogva a rajzolásban és mintázásban szakszerűbb oktatást igényelnek, szakrajzolásba és mintázásba bevezesse és továbbképezze.

c) Végre feladata ez intézetnek, hogy a vele kapcsolatos nyilvános rajz- és mintázási teremben — a nélkül, hogy ez által az illetők gyakorlati képesítésre igényt tarthatnának — alkalmat nyújtson a rajzolásban és mintázásban való gyakorlásra oly felsejűlt egyéneknek, a kiknek erre kedvük és hajlamuk van.

Az intézetet kizárólag Budapest székes fővárosa tartja fenn; benne különféle szaktanfolyamok vannak, közöttük nők számára is; a rajztanítás iparcsoportok szerint történik, a minő rendszeren 18—20 van.

A felvétel nincs különös előképzettséghez kötve, a tanidő tartama tanfolyamonként nagyon változó. Az intézet nem képesít semmire, úgy hogy kizárólag továbbképző iskolának tekinthető.

Tanulóinak száma az 1895—96. tanévben volt 1083, ezek között 992 férfi és 91 nő.

VIII. A temesvári nyilvános elsőfoku ipariskola.

Egy speciális iskola-typusnak egyetlen képviselője házánkban a temesvári »nyilvános elsőfoku ipariskola«.

Lényegében nem egyéb, mint az osztrák »Handwerker-schule« (kézmíves-iskola). Legközelebb áll az ipari szakiskolához, de még sem az, sőt alapelvében tér el attól. Célja az ipari pályára készülőknek *a népiskola elvégzése után, de az inaskodás, vagyis műhelybelépés előtt* a szükséges általános elméleti és szakismereteket adni.

Ehhez képest a felvétel feltétele a népiskola négy osztályának elvégzése, vagyis a tanuló 10. évével lép ide be.

A tanidő tartama három év, melyből az első és második előkészítőnek tekintetik, míg a harmadik évben a tanulók választott iparágukhoz mértén csoportonként is taníttatnak.

Az oktatás *kizárólag elméleti*, melynek tárgyait és az ezekre fordított időt az alábbi táblázat tünteti fel:

A tantárgy megnevezése	Heti óraszám		
	I.	II.	III.
	o s z t á l y		
Hittan	1	1	1
Magyar és német nyelv és írálytan	4	3	3
Könyvviteltan és váltóismeret	—	—	2
Földrajz	3	3	—
Történet	2	—	—
Számtan	3	3	2
Szerkesztő mértan és rajza	7	—	—
Ábrázoló mértan és rajza	—	7	—
Természettan	—	3	—
Mechanika	—	—	2
Vegytan	—	3	—
Technologia	—	—	3
Szabadkézi rajz	4	4	4
Ipari szerkesztéstan és rajza	—	—	9
Ipari styl- és alaktan	—	—	2
Mintázás	—	4	4
Szépíráás	2	1	—
Ének	1	1	1
Összesen	27	33	33

Ebből a tantervből kitűnik, hogy ez az iskola csak előkészítő és ebben különbözik a székesfővárosi iparrajziskolától, mely továbbképző. Mint amaz, úgy ez sem nyújt semmi-féle képesítést, a *tanulók ennek elvégzése után mennek csak inasoknak a mester-műhelyekbe.*

Az intézet tanulóinak száma az 1895–96. tanévben volt 238.

Kapcsolatos vele segédeket továbbképző- és ipari szakrajziskola.

Ez idő szerint tárgyalások vannak folyamatban ezen iskolának ipari szakiskolává leendő átalakítása ügyében.

IX. A kézügyességi és háziipari oktatás.

A kézügyességi oktatás szorosabb értelemben nem is tartoznék az iparoktatás keretébe, mert az inkább nevelés-egészségügyi jellegű.

Azonban minthogy rendszeres kézimunkával foglalkozik és ipari anyagokat dolgozik fel, nem mellőzhettük e munka keretéből sem.

Önálló kézügyességi iskola nálunk csak négy van, a melyek az oktatást rendszeresen vezetik, egyébként pedig kapcsolatos ez az oktatás a népoktatási intézetekkel, nevezetesen az elemi nép-, felső nép- és polgári iskolákkal, valamint tanító- és tanítónőképző-intézetekkel.

A legutolsó adatokkal az 1894–95. tanévről rendelkezünk, melyek szerint 666 iskolában foglalkoztak ezzel.

A tanítás tárgya — a női kézimunkákon kívül, melyekkel a leányiskolák foglalkoznak — leginkább fafaragás, kosárfonás, valamint könyvkötés és kefekészítés.

Az ily kapcsolatos kézügyességi iskolák közül a legtekintélyesebb, a melyben egyuttal rendszeres, a svéd slöjd elvei szerint berendezett tanítás foly: a *budapesti I. kerületi állami tanítóképző-intézet*, mely mintaszerű berendezéssel és felszereléssel bír.

Az önálló kézügyességi iskolák következők:

1. *A kézügyességi iskola Sopronban*, mely a legelső volt hazánkban; tanítja más iskoláktól bejáró tanulóknak és fel-

nőtteknek a svéd rendszer szerint a famunkákat és lipcsei rendszer szerint a karton-munkákat; tanulóinak száma az 1895—96. tanévben volt 94. Néptanítók részére évenként külön tanfolyamokat rendez. Fentartója a soproni háziiparegylet.

2. *A kézügyességi iskola Brassóban*, melyet a brassói ág. ev. (szász) egyház tart fenn. Ebbe kizárólag ezen egyház iskoláinak növendékei járnak be, tanulva karton- s famunkákat; tanulóinak száma az 1895—96. tanévben volt 110.

3. *A kézügyességi iskola Budapesten*, melyet a kézimunkára nevelő orsz. egyesület alapított és tart fenn; tanítja a más iskolákból bejáró növendékeknek és felnőtteknek az agyag-, karton- és famunkákat, melyeknél részben a dán-, svéd- és lipcsei rendszereket alkalmazza; tanítók részére az iskolai nagy szünidőkben külön tanfolyamokat rendez; tanulóinak száma az 1895—96. évben volt 45.

4. *A kézügyességi iskola Debreczenben*, a három közül a legszerényebb, a mely karton- és famunkákkal foglalkozik; tanulóinak száma volt az 1895—96. tanévben 40.

Fentartója a Hajdu vármegyei kézügyesítő egylet.

X. Az iparmuzeumok.

Utoljára hagytuk az iparmuzeumokat, melyek nem iskolák, hanem az iparoktatás legfontosabb segédeszközét képező intézetek.

Czéljük a demonstrálás útján való ismeretterjesztés, a kézmű- és gyáripár érdekeinek szolgálata egyaránt.

Gyűjteményeikkel bemutatják a különböző iparágak technikáját, szerszám- és gépfelszereléseikkel megismertetik az iparosságot a technika legújabb vívmányaival, szakelőadásaikkal és szaktanfolyamaikkal terjesztik az iparosok szakképzettségét, kísérleteik pedig — melyeket magánosok számára végeznek — az ipari termelés igen fontos tényezői.

Ezzel a programmal csak egy iparmuzeum van hazánkban; *a m. kir. technológiai iparmuzeum Budapesten*, mely a jelzett irányban fejt ki működést.

Gyűjteményei az ipari termelés minden ágát felölelik és állandóan az iparos közönség rendelkezésére állanak; az 1896. évben ezeket 29.598 személy látogatta; műhelyei a fa- és

fémipar köréből hetenkint több napon át üzemben demonstrálják a gépek használatának nagy előnyeit; az 1895—96. évben ily demonstrációkon 200 iparos vett részt.

Az intézeten kísérleti állomás van, mely a kémiai iparok, az elektrotechnika, a fizika, fa- és fémipar, a gépészet, építészet körében felmerülhető műszaki kérdésekben szakvéleményeket ad és kísérleteket eszközöl, mely utóbbiakat a papírosra és gépolajokra is kiterjesztette.

Specziális és munkagépekből időleges kiállításokat rendez és gépvásárlásokat közvetít az iparosok számára. Rendez gyűjteményeiből, szerszámaiból és gépeiből vidéki kiállításokat is. Szakelőadásokat tart az ipari élet különböző ágaiból, a minő az 1895—96. évben 31 volt.

Szakrajz-tanfolyamai vannak a téli hónapokban az asztalosok, lakatosok, bádogosok és kocsigyártók számára, melyekben az említett időben 121 iparossegéd vett részt.

Ezenkívül rendes elektrotechnikai tanfolyamot tart fenn — három óra terjedő időre — melynek az 1896. évben 164 tanulója volt.

Az iparmuzeumok nagy fontosságára való tekintettel talán nem lesz érdektelen közölni ezen intézet jövő programját, a mint azt a kereskedelemügyi miniszter tárczája 1897. évi költségvetésének indokolásában a törvényhozás elé terjesztette és ezt annál inkább, mert ez a program egyuttal megjelöli az irányt, melyben ily muzeumoknak általában működniök kellene, hogy ugy az iparoktatás, mint általában az iparfejlesztés hasznos és fontos tényezőivé váljanak.

E szerint:

Az ipari téren biztos és erőteljes haladást csak a specziális irányokban való működés biztosíthat. Mindenkinek egy-egy specziális irányt kell képviselnie, több iparág egyesítése egy műhelyben ma már megnehezíti annak a tökély oly fokára való emelését, mely versenyképességét biztosítsa.

E végből czélszerű lesz a technológiai iparmuzeumot is — az egységes igazgatás érintetlen hagyása mellett — *külön szakosztályokra* osztani, melyeknek élén egy-egy specziális szakember álljon, a kinek feladata lenne saját szak-

mája körében megtenni mindazt, a mi az illető iparág fejlesztése és képviselői jólétének emelése érdekében szükséges.

Ily szakosztályok volnának:

1. *a motorikus osztály*, mely általános, illetve közös valamennyi osztálylyal, a mennyiben ez öleli fel az iparban előforduló összes erőgépeket;

2. *a fém-vasipari osztály*;

3. *a faipari osztály*;

4. *a vegyészeti osztály*; és

5. *az elektrotechnikai osztály*.

Egyelőre ez az öt osztály teljesen elegendő lesz; de ha szüksége merülne fel újabb szakosztályok létesítésének, természetes, hogy ezek is szervezendők lesznek.

A mennyire a gyűjtemények természete ezt megengedi, a kibővitendő és megfelelően átalakítandó épületben *az intézet összes nyersanyag-, fél- s egész gyártmány-, szerszám- és gépgyűjteményei is ily szakok szerint lennének csoportosítandók*, hogy így könnyen megtalálja ott mindenki azt, a mire neki szüksége van.

Minthogy pedig igen fontos, hogy a kisiparosok megismerkedjenek egyrészt a különböző rendszerű és szerkezetű erő-, másrészt az egyes iparágakban előforduló munkagépekkel, berendezendő itt egyrészt egy *közös erőgépterem*, melyben rendelkezésre álljanak a különböző erőgépek (mint pl. gőz-, gáz-, hőlég-, petroleum-, villamos- stb. motor), mely gépterem szolgáltassa egyuttal az intézetnek a hajtóerőt, másrészt *egy munkagép-terem*, a kisiparban előnnyel használható munkagépekből, *csoportosítva ezeket iparágak szerint*, úgy, hogy együtt legyenek pl. az asztalosműhely összes munkagépei, külön ismét a cipésműhely gépei stb.

Azonban maguknak az erő- s munkagépeknek illetően bemutatása egymagában nem lévén elegendő, az egyes gépekkel bemutatandó magyarázó előadásokkal kapcsolatos demonstrációkon kívül szükséges volna hetenként legalább 2—3 estén az összes gépeket üzembe helyezni, azokon rendes munkát végeztetni, mert az újítások iránt különben sem valami nagyon fogékony iparos csak úgy lesz azoknak megnyerhető, ha a gépek előnyeiről meggyőződött, mielőtt azokat neki meg

kellene szereznie. E mellett azonban a gyakorlati irányu előadásokra és demonstrációkra igen nagy suly fektetendő.

Ezzel kapcsolatosan nagy fontossággal bír *specziális szakkiallitások rendezése*, mindig külön-külön iparágakat vagy iparcsoportokat ölelve fel, bemutatva a legujabb bel- és külföldi gépeket és szerszámokat, előbbieket természetesen mindig üzemben tartva.

A technologiai muzeumnak közvetlen kisiparfejlesztési eszköznek is kellene lenni; erre volna ruházandó jövőben a *kisipari műhelyek berendezése* minden oly esetben, midőn egyesek vagy szövetségek ez iránt a kormányhoz fordulnak; ez szolgálhatna eszközül a *kisipari szövetségek alakítására*; ennek révén volnának jövőben a *kisiparosoknak az erő- és munkagépek adományozandók* és ennek kellene az iparosok részére a *gépek vásárlását ingyen közvetíteni, úgy, hogy ennek az intézetnek kellene első sorban a kisipar technikai irányban való fejlesztésének központjává lennie.*

Igen fontos, a hazai termelés minőségének emelésére szolgálja a *kísérleti ügy lehető fejlesztése* és okszerű berendezése, mely ezen intézetnek egyik további feladata volna.

Berendezendők lennének a kísérletek :

1. gyakorlati czélból való anyagvizsgálatokra, úgy, hogy az intézet egyes szakosztályainak főnökei a szakmájukba vágó anyagokat vizsgálják meg, azoknak javítására törekedjenek, melyeknek eredményei megfelelő módon lesznek az érdekelt iparosok tudomására hozandók;

2. új gépek és szerszámok kipróbálására, melyeket az illető hazai és külföldi gyárosok küldenének be az intézetbe, mely vizsgálatainak eredményét ép úgy, mint az előbbi esetben, megfelelő módon tenné közzé; végül

3. kísérletek és vizsgálatok magánosok számára azoknak megkeresésére, a mint azt az intézet jelenleg is teszi.

Az előbbi kettő teljesen díjtalanul, az utóbbi mérsékelt díjakért történnék.

Folytatandók volnának az *esti rajz- és továbbképző tanfolyamok*, a melyeket ez az intézet évek óta oly nagy sikerrel rendezett; melyek különösen az ifjabb iparos-nemzedék továbbképzésére bírnak üdvös hatással.

Ezzel azonban feladata korántsem tekinthető kimerítettnek, mert igen fontos hivatása van a vidéki kisipar fejlesztése érdekében.

E tekintetben a muzeum révén egyrészt a vidéki ipariskolákkal, másrészt iparmuzeumokkal kapcsolatosan speciális szerszám- és gépkiallítások volnának rendezendők, még pedig természetesen az illető vidéki városok speciális ipari igényei szerint, ugyyszintén demonstrációkkal kapcsolatos előadások tartandók, mely alkalmakkor megismertettessenek az újabb gépek, szerszámok és előállítási módok, szóval értékesítő volna a technológiai iparmuzeum a vidéki ipar érdekében éppen úgy, mint a fővárosi ipar érdekében.

Ebből a szempontból a budapesti muzeum a vidéki muzeumok középpontjává volna teendő, mely felügyelje, irányítsa azok működését, központilag szerezzé be a vidéki muzeumok gyűjteményeit, a melyeknek szigorúan szakszerű módon való rendezésében azokat támogassa.

Áttérve az országban lévő többi iparmuzeumra, ezek következők:

1. *A székelyföldi iparmuzeum Marosvásárhelyen*, fenntartva a »Székely művelődési és gazdasági egyesület« által.
2. *A Ferencz József iparmuzeum Kolozsváron*, kapcsolatban az ottani állami fa- és fémipari szakiskolával.
3. *A technológiai gyűjtemény Nagy-Szebenben*, fenntartva a nagyszebeni polgári és iparegylet által.

Ezekon kívül vannak kisebb iparmuzeumok az egyes ipariskolákkal kapcsolatosan, melyek azonban nem képeznek önálló intézeteket.

Ez volt a képe és helyzete iparoktatásunknak hazánk állami létének ezredik évében, így zártuk le e téren az első ezredévet és így szervezve, így berendezve kezdjük meg a másodikat, meg lévén győződve arról, hogy az új kor egyrészt új eredményekkel, új sikerekkel fogja gyarapítani a hazai iparoktatást, másrészt új és fokozottabb áldozatokat fog kívánni annak kellő kifejleszthetése érdekében.

HARMADIK RÉSZ.

Iparoktatási intézeteink története.

Az előbbi két fejezetben ismertettük hazai iparoktatásunk történetét általában és főbb eseményeiben, valamint annak ez idő szerinti állapotát, tekintet nélkül az egyes iskolákra, mint az egésznek egyes szerveire.

Ebben a fejezetben azonban — melynek anyagát maguk az érdekelt intézetek szolgáltatják — magukkal az egyes intézetekkel akarunk foglalkozni, ismertetve a lehető legrövidebben azoknak történetét és működését.

Szándékunk ezzel teljes képet nyújtani egész iparoktatásunkról és e munkát olyanná tenni, melyben az érdeklődő nemcsak az általánosságokra, hanem a részletekre nézve is megtalálja azokat az adatokat, a melyekre szüksége van.

Bemutatjuk itt továbbá nagyobb iparoktatási intézeteink épületei- és berendezése-, sőt részben műhelyeinek képeit is, hogy ezzel is bizonyosságát nyujtsuk annak, miszerint hazai iparoktatásunk úgy külsőleg, mint belsőleg tul van a kezdetlegességen.

Ha nincsenek is palotáik a mi ipariskoláinknak, úgy mint azt oktatásügyünk egyéb szerveinél gyakran tapasztalhatjuk; ha iskoláink nem is dicsekedhetnek oly széles keretekkel, mint sok külföldi ipariskola: ez a fejezet mégis bizonyosságát fogja adni annak, hogy szervezetükben gyakorlatiak, működésükben komolyak és cél tudatosak, külsejükben pedig — egyesek kivételével, melyek csak most fognak megfelelő épületeket nyerni — teljesen megfelelők.

Az egyes intézetek ismertetésénél az eddigi sorrendet megváltoztatva, fölülről megyünk lefelé és ha magában az ismertetésben nincs meg az a szigorú rendszeresség, melyet az első- és második résznél követtünk, annak oka az egyes intézetek különböző viszonyaiban és abban van, hogy az előbbi fejezetekben némely idetartozó adatokat már közölván, ismétlések elkerülése végett azokat itt mellőzzük.

I.

Állami ipariskolák.

1. Állami ipariskola Kassán.

Az iskola története az 1870. évvel kezdődik, midőn az akkori vallás- és közoktatásügyi minster néhai *Szakkay József* kassai főreáliskolai tanárt április hó 17-én 7.298. sz. a. kelt rendeletével oly megbizással küldötte külföldre, hogy a főbb iparos államok iparának fejlődését, főleg pedig azoknak gyakorlati irányu iparoktatását tanulmányozza.

Szakkay József visszatérve utjából, a belgiumi *Tournay*-i és a franciaországi *Chalons sur Marne*-i mintaszerű, az elméletet és gyakorlatot egyaránt felkaroló iskolák mintájára hazánk viszonyaihoz módosított szervezett ipariskolát akar alapítani, melyre a vallás- és közoktatási ministertől 1872-ben engedélyt kért és még ugyanazon év aug. 20-án 19.654. sz. a. engedélyt is nyert, úgy, hogy azt még ugyanezen év október hó 9-én »*Gépészeti felsőbb ipartanoda*« cím alatt mint magániskolát meg is nyitotta. Az iskola céljául tűzetett ki: a hazai kezdetleges állapotban levő kis- és nagyipar emelésére hasznos tényezőket, tehát elméletileg és gyakorlatilag képzett erőket teremteni.

A felvétel feltétele az algymnasium vagy alreáliskola sikeres bevégezése, és ép testalkat, a tanidő tartama három év volt. Az oktatás gyakorlati része a nappali órákban a kassai csermelyvölgyi gépgyárban, elméleti része — jobbára a reáliskola tanárai által — a főreáliskola helyiségeiben történt.

A munkaadó gyáros a tanulóknak néhány havi tanulás után képességükhöz mért, fokozatosan növekvő munkadíjat is fizetett, melyből egy rész az iskolát (önsegélyzési czélokra), másik része a tanulókat illette.

A tanulók száma az első évben 30 volt. Azonban az első tanévnek nemcsak a kezdet nehézségeivel kellett megküzdenie, de a cholerajárvány miatt két ízben az iskola be is záratott. A tűzpróbát azonban az iskola kiállotta és életre-

Az intézet homlokzata.

valóságát bebizonyította. Ennek volt köszönhető, hogy 1873-ban a vallás- és közoktatási miniszter 900, a földművelés-, ipar- s kereskedelemügyi miniszter pedig 500 frt állami segélyben részesítette azt.

Az 1873/4-ik tanévben megnyílt a II. évfolyam összesen 45 tanulóval. Ez évben az iskola felkarolta a gépkezelők és fűtők szakszerű oktatását is 26 hallgatóval.

Az elméleti oktatás fennakadás nélkül folyt, de a gyakorlati részt nagyban megbénította az ország akkori válságos közgazdasági állapota, melynek következtében az iskolával

kapcsolatos gépgyár 1874. április havában megbukott s a tanulók a kézimunkában nem nyerhettek oktatást.

E fontos körülmény indította az iskola alapítóját arra, hogy az intézetnek — bár kezdetben szerény berendezésü — saját műhelyeket rendezzen be, mely czélra a két említett ministerium 2500 frtot (a vallás- és közoktatásügyi minister 1000 frt) engedélyezett.

Az 1874/5-ik tanévvel a III. évfolyam is megnyilván, az önálló műhely mellett egy másik szükséglet is fölmerült, t. i. hogy az iskola — legalább a főbb tantárgyakra — rendes tanerőkkel rendelkezék. E végből az intézet ekkor már 7000 frt állami

Földszint.

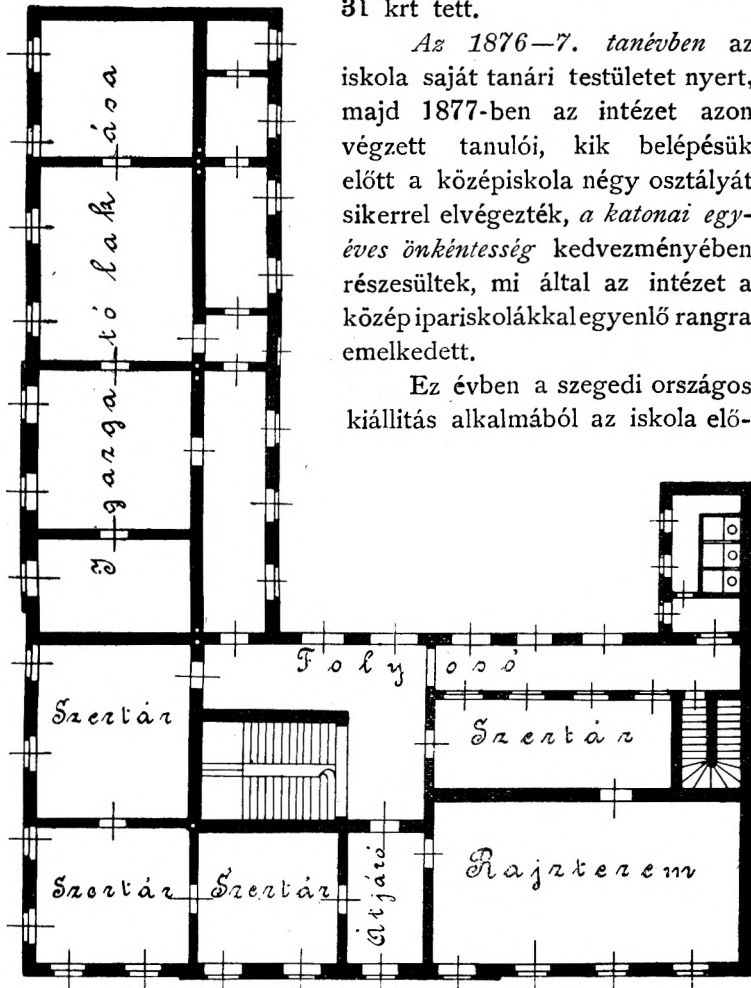
segélyt nyer, majd a következő évben egy öntőműhely berendezésére külön 1200 frtot, úgy hogy most már az iskola az adott viszonyok között teljesnek volt mondható.

1875. decz. 4-én az országgyűlés az iskolát államivá

tette s javadalmazását 13.300 forintban állapította meg. Ennek kapcsán 1876. január 1-én a ministerium tényleg át is vette az iskolát, melynek összes vagyona akkor 13.004 frt 31 krt tett.

Az 1876–7. tanévben az iskola saját tanári testületet nyert, majd 1877-ben az intézet azon végzett tanulói, kik belépésük előtt a középiskola négy osztályát sikerrel elvégezték, a katonai egy-éves önkéntesség kedvezményében részesültek, mi által az intézet a középipariskolákkalegyenlő rangra emelkedett.

Ez évben a szegedi országos kiállítás alkalmából az iskola elő-

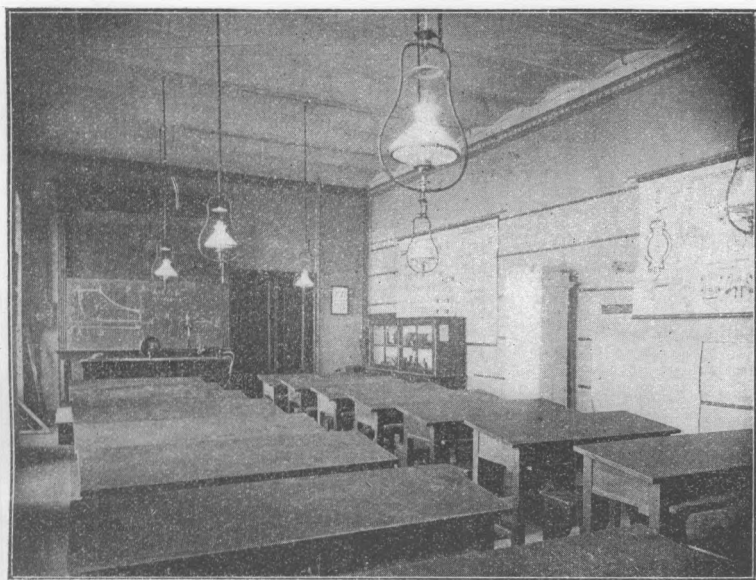

Első emelet.

szőr lépett a nyilvánosság elé, hogy életrevalóságát s gyakorlati működését feltüntesse, mely alkalommal az ipar fejlesztése s a gyakorlati és elméleti szakoktatás sikeres egyesítéséért kitüntető oklevelet kapott.

Az intézet szervezetének lényegesebb részei következnek:

Az iskola *felsőbbfoku gépészeti szakosztálya* feladatának tekinti, tanulóiban az ipari szorgalom és munkásság iránt való hajlamot ébresztve, azoknak elméleti és gyakorlati irányban azon alapot vető ismereteket nyújtani, melyek szükségesek, hogy a gépészetbe vágó, vagy ezzel rokon s főképen gépműszaki segédeszközökre utalt ipari tevékenységet kifejtteni s

Egy tanterem.

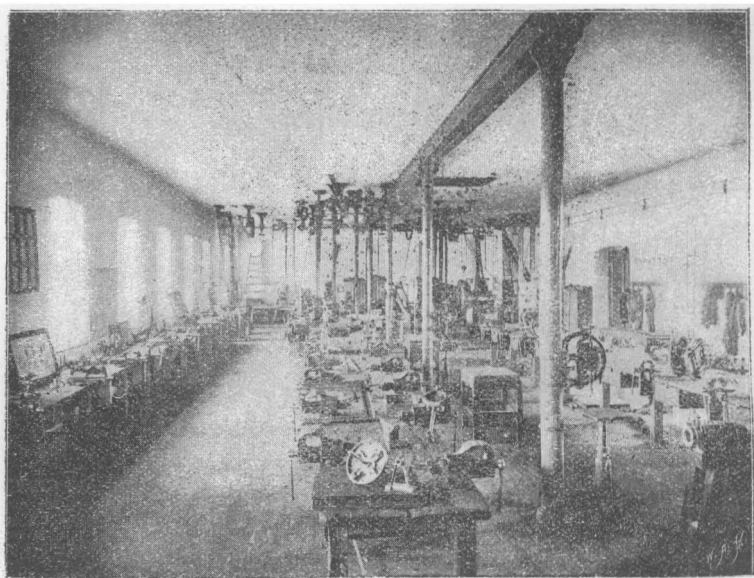
egykor hazánk értelmes s önálló iparosává válni képesek legyenek.

Továbbá célja ezen iskolának elméletileg s gyakorlatilag kiképezni oly egyéneket, kik a kellő tapasztalat megszerzése után gyárak- s malmokban, vasuti és hajózási vállalatoknál, nemkülönbén nagyobb mezőgazdaságokban a gépész teendőit végezni vagy gyárakban a szerelő, illetve művezető s műszaki rajzoló állását betölteni, esetleg a gyári adminisztráció terén sikerrel közreműködni képesek legyenek.

Az iskola a kereskedelemügyi m. kir. minister főfelügye-

lete alatt áll, kinek megbízásából e főfelügyeletet ipari és kereskedelmi oktatási ügyosztályának főnöke gyakorolja.

Az iskolába rendes tanulóul felvétetnek azok, kik a 14. éves életkort betöltötték, munkára képes testalkattal bírnak és legalább a középiskola vagy polgári iskola négy osztályát jó sikerrel végezték, vagy a szabályzat értelmében teendő felvételi vizsgálat útján tanúságot tenni képesek arról,

Géplakatos-műhely.

hogy ezen iskolában a sikeres haladáshoz megkívántató előismeretekkel bírnak.

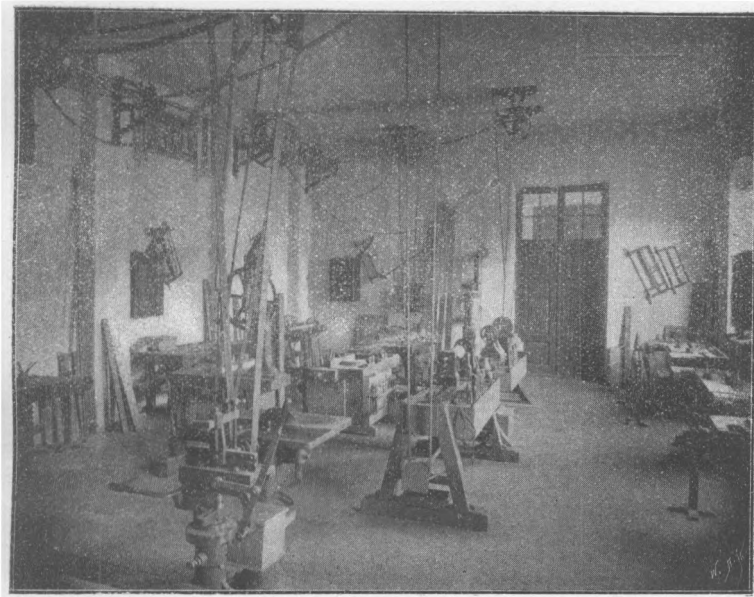
Vendégtanulók lehetnek, kik a 14. éves életkort betöltötték s egyes előadások hallgatása vagy egyes gyakorlatokban való részvétel végett folyamodnak.

Szorgalmas, jó magaviseletű és szegénysorsu tanulóknak a tandíj elengedtetik.

A tanfolyam három tanéven át tart. Minden tanév végén (a féléves tantárgyakból a félév végén) rendes vizsgálatok vannak. A harmadévesek záró-vizsgálatot tesznek.

A tanfolyam teljes befejezése után a végzett tanulók végbizonyítványt nyernek, melyben a gőzgépkezelői és ipari képesítés is benfoglaltatik.

Az iskolában műhely is van, melyben a tanulók a lakatos munkában, a munkagépek kezelésében, asztalos és kovács munkában és gőzgép- és kazánkezelésben megfelelő gyakorlatot szerezhhetnek.

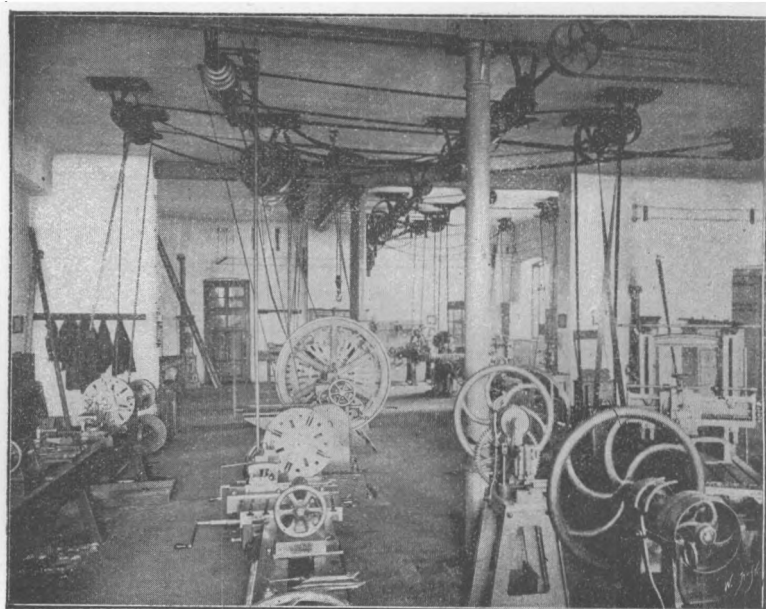
Asztalos-műhely.

Az építőipari tanfolyam célja a kassai és vidéki építőipar számára értelmes és megbízható munkásokat nevelni, kik a tanfolyamban szerzett szakképzettségüknél fogva a gyakorlatban való további önképzés folytán később a szakavatott pallér vagy munkavezető állását sikeresen betölteni képesek legyenek.

A tanfolyamba felvétetnek rendes tanulókul kőműves-, ács- és kőfaragó-tanonczok közül azok, kik az iparban legalább egy évig működtek s kiknek munkaadóikkal szemben fennálló szerződéses tanonczviszonya a tanfolyam teljes bevégezéséig meg nem szűnik.

Másodsorban felvétetnek az iparostanoncz-iskola II. osztályát elvégzett olyan tanonczok is, kik a fentiekben körülírt iskolai előképzettséget felvételi vizsgálat útján beigazolni képesek.

Iskolai előképztség tekintetében megkívántatik a magyar nyelvben, illetve a magyar írás és olvasásban, nemkülönben a számtan elemeiben való azon jártasság, mely az iparos-

Gép-műhely.

tanoncz-iskola III. vagy valamely közép- vagy polgári iskola II. osztályának sikeres elvégzése által megszerezhető.

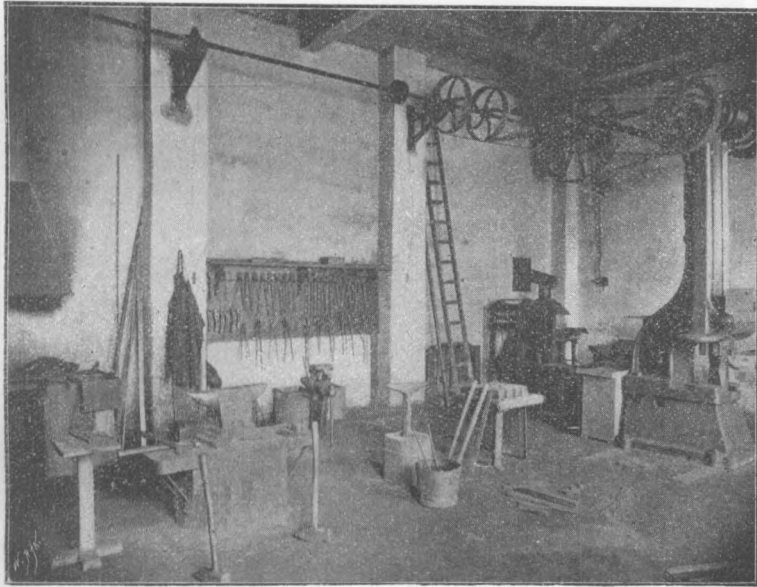
A tanfolyam kétéves ciklusokból áll, úgy hogy új tanulók rendszerint csak minden második évben lesznek felvehetők.

A *vasárnapi iparrajztanfolyam* célja iparostanonczoknak és segédeknek szakismereteik bővítésére és izlésük nemesítésére kellő alkalmat nyújtani.

Ezen tanfolyamba felvétetnek az asztalos, bádogos, esztergyáros, kovács, kutszináló, lakatos, rézőntő, valamint az ács, kőfaragó és kőműves iparágak valamelyikében működő

fiatal segédek s oly tanonczok, kik a tanoncziskola mindhárom osztályát, vagy az építőipari tanfolyamot elvégezték és a rajzban megfelelő jártassággal bírnak.

Az intézet tantervének a gépészeti szakosztályra vonatkozó órabeosztását már fentebb közöltük; az építőipari tanfolyam tanterve pedig következő:

Kovács-műhely.

I. T a n é v.

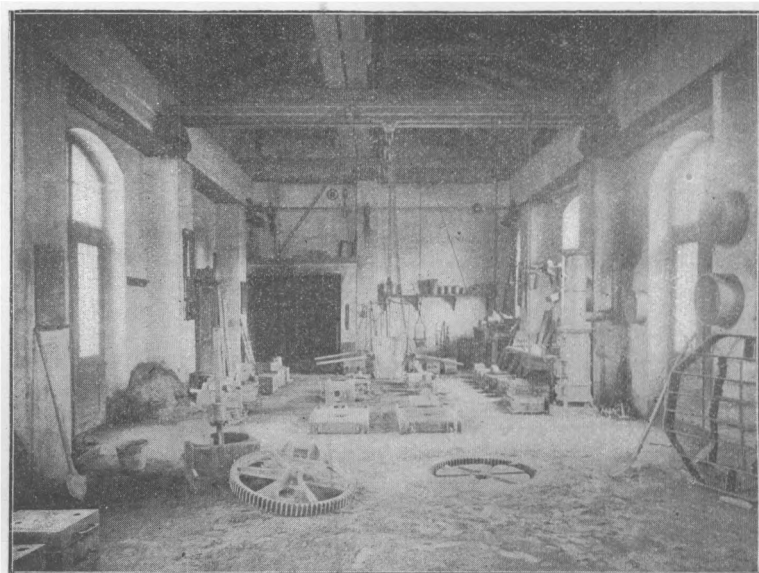
Magyar nyelv és levelezés	heti	3 órában
Számтан, mértан	»	6 »
Fizika és vegytан	»	3 »
Szabadkézi díszítményi szakrajz . .	»	4 »
Mértani és vetületi szakrajz	»	8 »
Építési anyagtан	»	8 »

Összesen . heti 27 órában.

II. T a n é v.

Magyar irányтан	heti	2 órában
Szabadkézi díszítményi szakrajz . .	»	4 »
Építéstан	»	5 »

Építési alaktan	heti 3 órában
Építési szakrajz	» 8 »
Ipari számtan és költségvetések gya- korlata	» 3 »
Mintázás	» 2 »
Összesen .	heti 27 órában.

Öntő-műhely.

Fennebb (299. oldalon) már közölvén az intézet tanulóinak létszámát évfolyamonként, itt csupán az alábbi grafikonra utalunk, mely a tanulók számának hullámzását könnyebben szemlélteti.

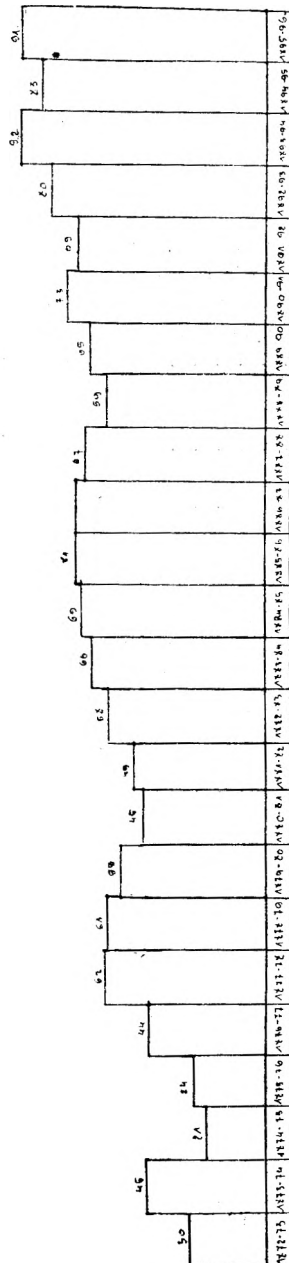
A gépészeti szakosztályt az 1894—5-ik tanévig bezárólag összesen 326 tanuló végezte.

Ezek közül a legrégebb 122 oly fokig haladt a gyakorlatban, melyen túl pályafutásukat továbbra is követni szükségtelen.

De különben sem vezethet az iskola ezekről már nyilvántartást, mert az intézet keletkezésének első idejében végzvéén, az országban s részben külföldön oly szétszórtan élnek, hogy az adatok nyilvántartása csaknem lehetetlen.

Annyi azonban bizonyos, hogy ezek mindannyian tényleg az ipari pályán élnek, még pedig sokan közülök igen előkelő állásban, leginkább nagyobb gyártelepeken, kisebb részben állami üzemekben, melyek szintén igen szívesen fogadják a végzett tanulókat.

Egyáltalában a kassai iskola végzett növendékeinek a gyakorlatban való működése felette kedvező, a hazai nagyobb gyárak maguk keresik fel rendszeren az iskolát, végzett növendékek ajánlása végett, mindig hivatkozva arra, hogy az eddig onnan alkalmazott fiatal emberekkel igen kedvező tapasztalataik vannak.

A kassai állami ipariskola tanulóinak létszámának táblázata.

A többi végzett tanulóról következő adatokat közölhetjük :

				Az intézetet elvégzett összes tanulókról pedig :	
1. Önálló iparossá lett, illetve mint műhely-, gyár- vagy malomtulajdonos stb. önállóan vagy atyja mellett működik . . .	12 tanuló	7·3 ⁰ / ₀	—	21 tanuló	— 7·7 ⁰ / ₀
2. Műszaki tisztviselő, rajzoló, szerkesztő, felügyelő stb. a gyárpar terén .	23 »	13·9 ⁰ / ₀	—	27 »	— 10·0 ⁰ / ₀
3. Előkelőbb állásban alkalmazva van vasuti, hajózási vagy építési vállalatoknál	4 »	2·4 ⁰ / ₀	—	14 »	— 5·2 ⁰ / ₀
4. Műhelyi ellenőr, könyvelő, gyári adminisztratív hivatalnok	4 »	2·4 ⁰ / ₀	—	7 »	— 2·5 ⁰ / ₀
5. Gyári művezető, al művezető, mester	13 »	7·8 ⁰ / ₀	—	28 »	— 10·3 ⁰ / ₀
6. Szerkesztő, műszaki rajzoló, gépész és szerelő az elektrotechnika terén	26 »	15·8 ⁰ / ₀	—	29 »	— 10·6 ⁰ / ₀
7. Gyári gépész, mozdonyvezető, hajó-, mezőgazdasági- és bányagépész	5 »	3·9 ⁰ / ₀	—	30 »	— 11·0 ⁰ / ₀
8. Elő munkás vagy gyakor nok a gyárpar, vasuti gépészet vagy elektrotechnika terén	40 »	24·2 ¹ / ₀	—	40 »	— 14·8 ⁰ / ₀
9. Az iparoktatás terén működő, mint tanár vagy műhelyvezető	0 »	0·0 ⁰ / ₀	—	3 »	— 1·1 ⁰ / ₀
Együtt . .	127 tanuló	76·8 ⁰ / ₀	—	199 tanuló	— 73·2 ⁰ / ₀
10. Magasabb fokú technikai kiképzést keresett .	11 tanuló	6·7 ⁰ / ₀	—	18 tanuló	— 6·6 ⁰ / ₀
11. A vasuti forgalom terére lépett vagy a közlekedésügyi tanfolyamokat látogatja	14 »	8·6 ⁰ / ₀	—	28 »	— 10·3 ⁰ / ₀
12. Mezőgazda lett, vagy valamely gazdasági tanintézetben folytatta tanulmányait	1 »	0·6 ⁰ / ₀	—	9 »	— 3·3 ⁰ / ₀
13. Egyéb pályára lépett .	12 »	7·3 ⁰ / ₀	—	18 »	— 6·6 ⁰ / ₀
Összesen . .	165 tanuló	100·0 ⁰ / ₀	—	272 tanuló	— 100·0 ⁰ / ₀

14. Ez idő szerint hadi kötelezettségének tesz eleget	10 tanuló	— 10 tanuló
15. Meghalt	7 »	— 14 »
16. Ismeretlen tartózkodásu	22 »	— 30 »
<hr/>		
Egyezőleg az 1886 óta végzettek létszámával		
összesen	204 tanuló	
<hr/>		
Egyezőleg a végzett tanulók főösszegével . .	326 tanuló.	

b) Az építőipari tanfolyamot elvégezte 27 tanuló, kiknek gyakorlati alkalmazására nézve nem állnak teljesen pontos adatok rendelkezésünkre.

c) A vasárnapi iparraiz-tanfolyamból bizonyítványt nyert:

1891/92-ben 19 iparos-tanuló, illetőleg segéd.

1892/93-ban 25 » » »

1893/94-ben 21 » » »

1894/95-ben 27 » » »

Összesen . . 92 tanuló.

Az intézet felszerelése következő:

Könyvtár 2916 darab	6331	frt	31	kr.
Természettani-vegytani szertár	2040	»	48	»
Technológiai laboratórium	917	»	89	»
Rajztechnológiai szertár	2238	»	21	»
Fa- és fémtechnológiai szertár	3989	»	97	»
Gazdasági » »	875	»	03	»
Géptani szertár	5618	»	80	»
Elektrotechnikai szertár	3106	»	70	»
Butorok	3321	»	49	»
Műhely felszerelése	37977	»	81	»
<hr/>				
Összesen . .	66547	frt	69	kr.

Az intézet fentartási költségeiről itt nem kívánunk külön megemlékezni, minthogy azok már az 299. oldalon levő táblázatban foglaltatnak.

Az intézet személyzete áll:

1 igazgatóból,

4 rendes tanárból,

- 1 műhelyfőnökből,
- 2 segédtanárból,
- 1 főművezetőből,
- 4 munkaoktató mesterből,
- 4 » mester-segédből,
- 2 szolgából és
- 1 napszámosból.

Ezenkívül van az intézetnek hivatalos orvosa.

Az ipartanfolyamokban az intézet tanárain kívül négy óraadó tanár is tanít.

2. Állami ipariskola Budapesten.

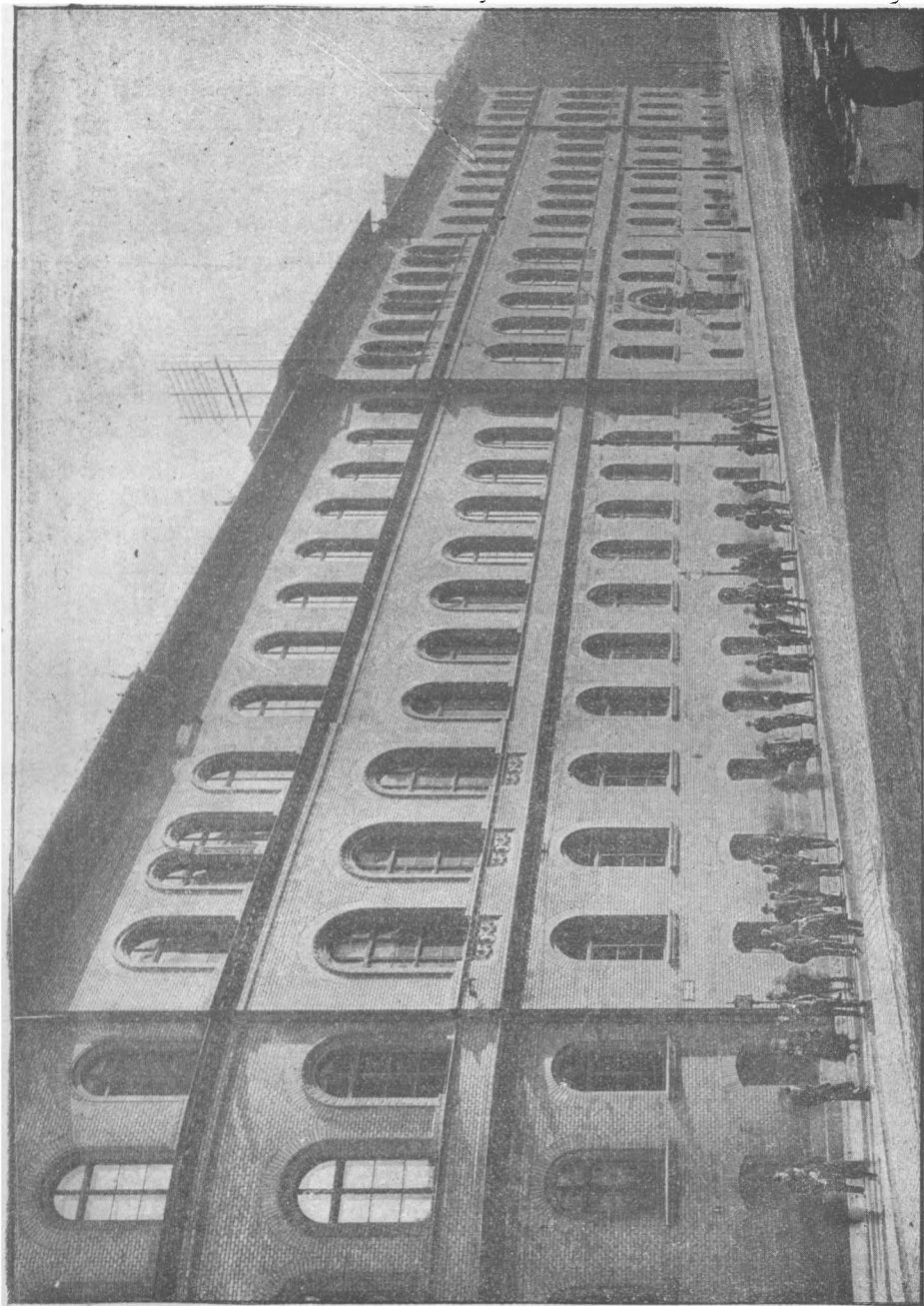
A »*Budapesti állami középipartanoda*«, újabb elnevezése szerint »*Budapesti állami ipariskola*« szervezetét a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1877. évi szeptember 10-én 23.042. sz. a. kelt rendeletével adta ki.

Ez első szervezet szerint a középipartanodának három szakosztálya volt, u. m. építészeti, gépészeti és vegyészeti; tanfolyama három évre terjedt; a gépészeti szakcsoportnál a műhelyi, a vegyészetenél pedig a laboratoriumi gyakorlatot is felvették a tantervbe.

A főváros az intézet céljára a három első évben évenként 10.000, összesen tehát 30.000 frtot adományozott.

Az intézet első szervezetét részben már működésének első éve alatt módosították. E módosítás legfontosabb része volt, hogy két új szakosztály alakításával az intézet működését kiterjesztették a gyáripáron kívül a kézműipar két főcsoportjára is; majd 1891-ben újabb szervezet adatott ki, mely ma is érvényben van.

Ezen újabb szervezeti szabályzat szerint: »*a budapesti állami ipariskolának célja és feladata, hogy tanterve alapján az építészeti számára kőműves-, kőfaragó- és ácsmestereket, pallérokat, a közlekedő, vasuti és hajózó vállalatok, a mezőgazdaság, a gépészet és vegyészet s a gépekkel és munka megosztásával dolgozó gyáriparágak számára gépészeket, előmunkásokat és olyan szakembereket képezzen, kik idővel kisebb ipartelepeknek vezetőivé, a fém-vasipar és a faipar azon ágaiban*

Az épület főhomlokzata.

pedig, melyek a tanítás körébe fölvétettek, önálló mesterekké is lehessenek.»

Az intézetnek öt szakosztálya van, u. m. az építészeti, gépészeti, vegyészeti, a fém-vasipari és a faipari szakosztály; a tanfolyam három évre terjed. A tanítás a vegyészeti szakosztályban laboratoriumi, a gépészeti, fém-vasipari és a faipari szakosztályban pedig műhelyi gyakorlattal van összekötve.

A tantervet már a 359—361. oldalon közöltük. Az intézet felügyelete épen olyan, mint a kassai intézeté.

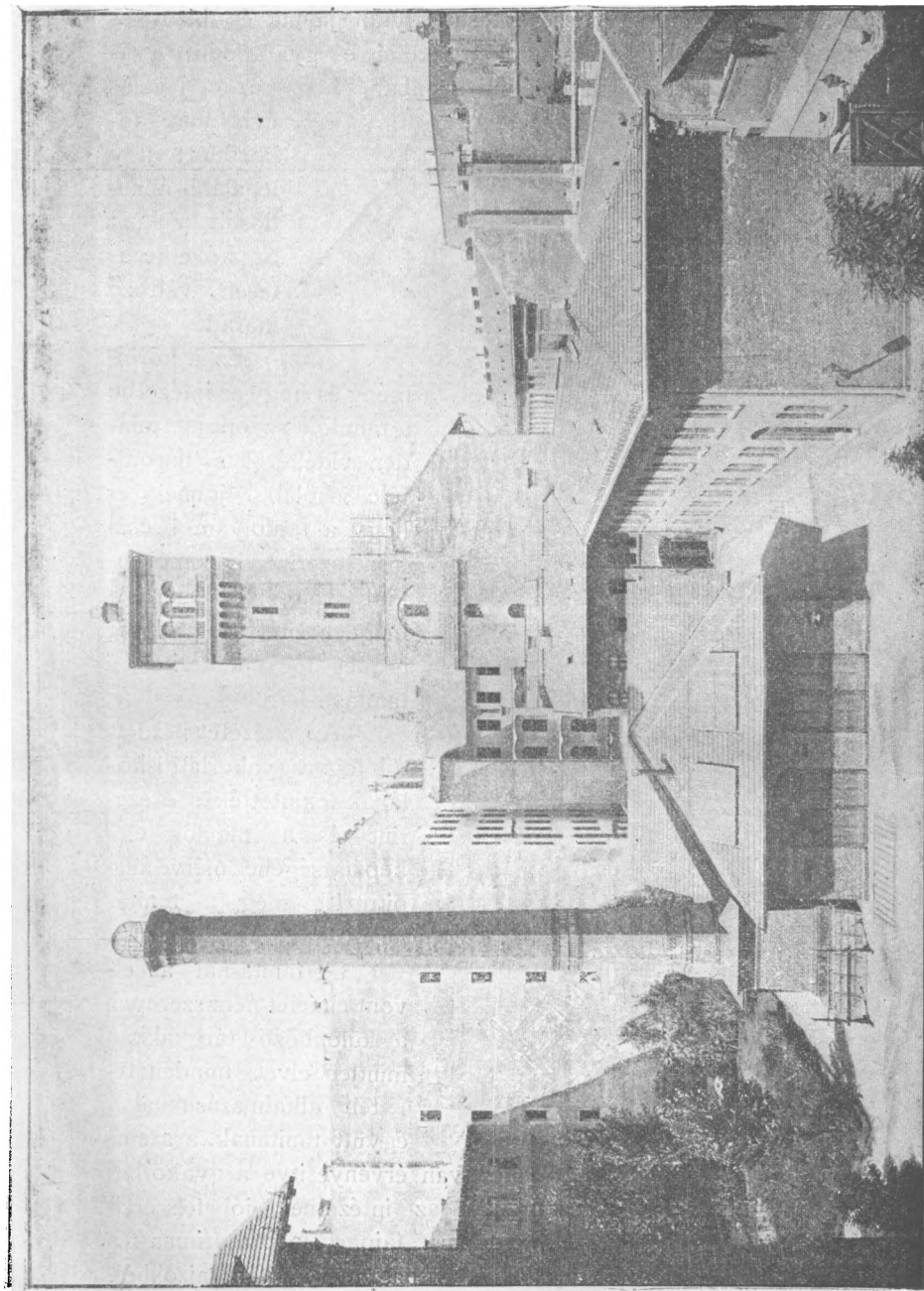
Az intézet benépesítése kezdetben sok nehézséggel járt, az első tanévben — melyet szokatlan időben, december hóban nyitottak meg — csak 20 igen gyenge előképzettségű tanuló jelentkezett, kik közül 13 végezte el az első tanévet és csak 6 a három évfolyamot.

A második tanév már a rendes időben kezdődött; a tanulók száma fokozatosan emelkedett, a mit a 299. oldalon levő táblázat áttekinthetően tüntet ugyan fel, mindazonáltal szükségesnek tartjuk annak könnyebb szemléltetésére az alábbi grafikonra utalni.

Igen öröndetes jelenségnek kell tartanunk, hogy a tanulók nagy többsége iparosok és kereskedők gyermekei; ezek mellett nagyobb számmal vannak még az állami, törvényhatósági és egyházi tisztviselők, azután a földbirtokosok gyermekei és legcsekélyebb számmal az alsóbbrendű foglalkozásu szülők gyermekei.

A kort tekintve, a tanulók tulnyomó nagy többségének életkora a 15 és 18 év közé esik, de előfordul a 19, 20 és 21 év is. A tanulók nemzetisége ugyszólván kizárólag magyar, német és más idegen nemzetiségű tanuló nagyon kevés van. A tanulóknak a különböző szakosztályok közötti megoszlását, tekintve, legnépesebb az építészeti, ezután következik sorrendben a gépészeti, fém-vasipari, faipari s végre a vegyészeti szakosztály.

A mi a tanulók előképzettségét illeti, a magyar társadalom azon jellemző gondolkozása tükröződik és tükröződött vissza, különösen az első években jelentkezett tanulók gyenge iskolai képzettségében, hogy az ipari pályára azok valók, kik a tudományos pályán nem boldogulhatnak. Később a

Udvar, műhely-épület és gépház.

felvételi vizsgálat rendszeresítése folytán javult és bizonyos fokig egyenlőbbé lett a tanulók iskolai és gyarapodott gyakorlati előképzettsége a nélkül azonban, hogy ez a javulás

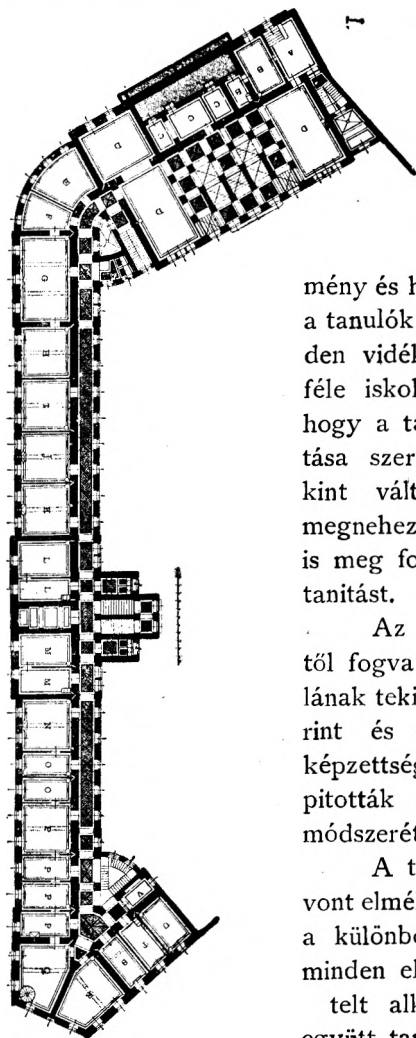
évről évre fokozódott vagy legalább állandósult volna; az következetesen változó maradt.

Ez a körülmény és hogy az intézetbe a tanulók az ország minden vidékéről s háromféle iskolából jönnek és hogy a tanfolyam beosztása szerint háromévenként változnak, nagyon megnehezítette és mindig is meg fogja nehezíteni a tanítást.

Az intézetet kezdetől fogva gyakorlati iskolának tekintették s e szerint és a tanulók előképzettségéhez mérve állapították meg a tanítás módszerét.

A tanításnál az elvont elmélet nem szerepel, a különböző tárgyakban minden elvet, minden telt alkalmazásukkal együtt tanítanak. a szem-

léltető tanítás teljes mértékben van érvényesítve a gyakorlati szaktárgyaknál is. E célra van az intézetnek jól felszerelt természettani, vegyészeti, fémipari, faipari laboratoria és gazdag gyűjteménye mintákból és nagyméretű fali rajzokból.

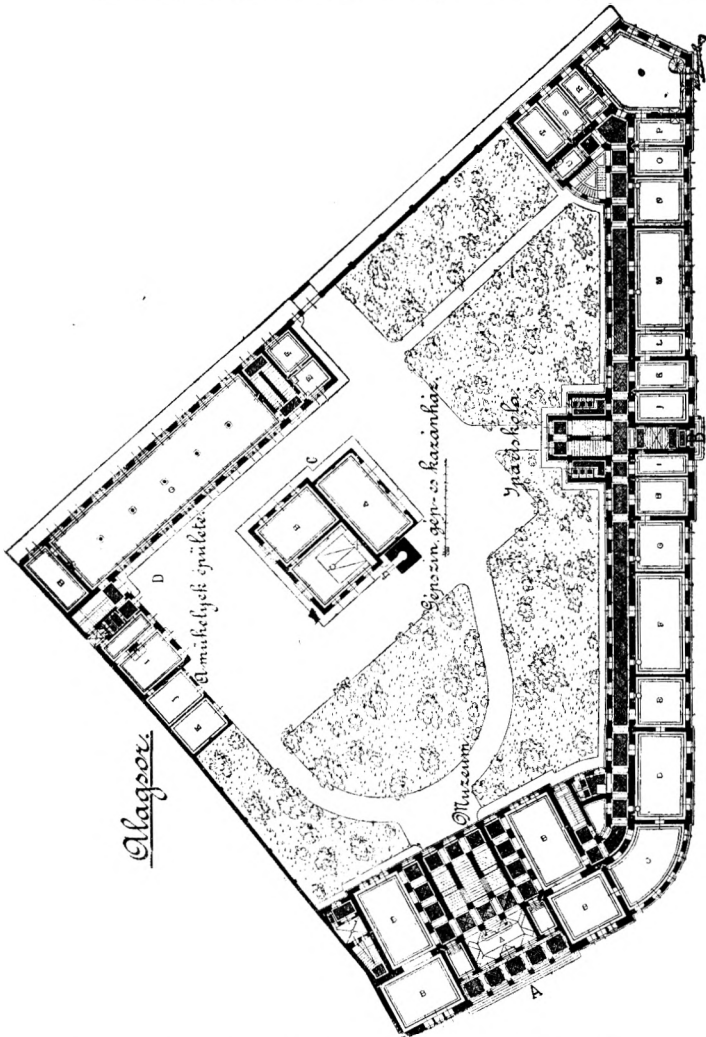

Földszint.

Muzeum. A előter, B kapus lakása, C raktárak, D gépcsarnok. E F fa- és szén-raktár.

Iskola. D könyvtár, E tanulók olvasó-terme, F M rajztermek, H tanári szoba és faipari szertár, L O T tanári szobák, G K W tantermek, J fém-vasipari szertár, Q U vegyészeti laboratorium, R mérték-szoba.

A műhelyekben a gyakorlati tanításnál u. n. tanulmánydarabokból összeállított hosszú tanmenettel nem veszik igénybe a tanulók idejét és munkáját, csak egy-két egyszerű geo-

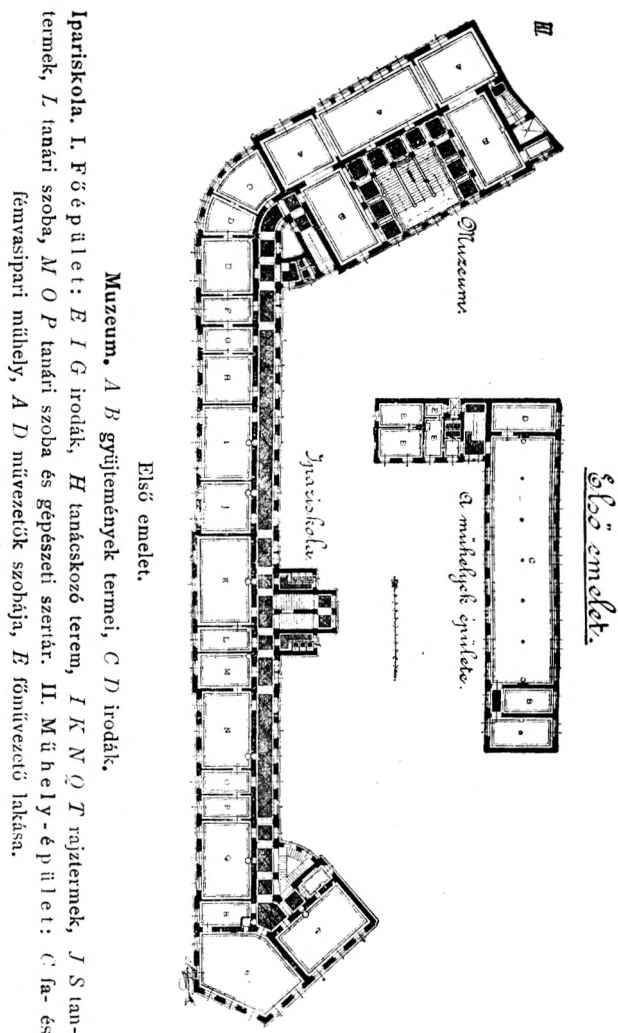

Alagsor.

I. Fő épület: F anyagkamra, G mintázó terem, H tanári szoba, I O raktárak, K faipari laboratórium, N O fém-vasipari laboratórium, P Q S vegyészeti laboratórium, L M U T szolgálatok, R fa- és szénraktár. II. Műhely-épület: A gépszín, B gépház, C kazánház, E F szolgálatok, G géplakatos és gépműhely, H művezető szobája, I kovácsműhely, J anyagraktár, K szénraktár.

metriai testet készítenek már előbb szerzett gyakorlati ismereteik bemutatása s az alapfogásoknak elsajátítása és a számszámok kezelésének begyakorlása végett. A tanmenet hasznos gyakorlati célú és értékkel bíró tárgyakból úgy van össze-

állítva, hogy azok kidolgozásával a tanulók magokat minden kézi és gépműveletben gyakorolhassák.

Igy készítenek:

a *gépészeti műhelyben* vágókat, lyukasztókat, eszterga- és gyalukéseket, fúrókat, különböző körzőket, szögmérőket, csavarkulcsokat, fúrókereteket, csőtömítőket, különböző gép-

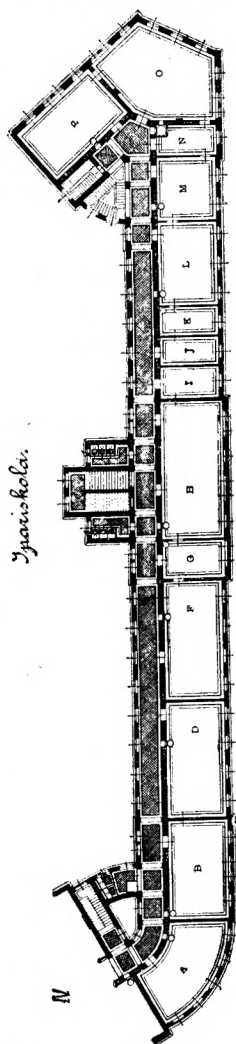
alkatrészeket, a tanítás céljára szolgáló gépmintákat, kisebb szerszámgépeket és minden évben egy lokomobil gőzgépet. E tárgyak készítésével gyakorolják a tanulók a kovácsolást és reszelést, a pontos mérést és a tárgyak megrajzolását s fokozatosan a fűrő, gyalu, maró-, továbbá az eszterga-gépeken végezhető műveleteket és végre a szerelést;

a fém-vasipari műhelyben:

ajtó- és ablakvasalásokat, u. m. ablak-kitámasztókat, tolóreteszeket, ablakzárakat, pinczezárt, bevéselt zárt és biztonsági zárat, takaréktűzhelyeket mint lemez-munkát, továbbá különböző műlakatos-munkákat, ugymint óra-, gyertya- és tintatartókat, dohányzó-készleteket asztallal, virágtartókat, lámpákat, rácsokat vagy rácsos kapukat készítenek. A tanulók ezeken a tárgyakon gyakorolják a kovácsolást és reszelést s a műhelyi gyakorlatot az esztergályozással fejezik be; előbb egyszerű vastárgyakat, később réztárgyakat, majd egyszerűbb gáz- és vízvezetési szerelvényeket esztergályoznak.

A tárgyak felszíni disztitése céljából gyakorolják a tanulók a fém-vasipari laboratóriumban a vörös- és sárgarézzel, a nickellel, ezüsttel és arannyal galván uton való bevonást, végre forrasztó gyakorlatokat végeznek, melyek a gáz- és vízvezetéknel előforduló forrasztásokra is kiterjednek.

A faipari műhelyben kivételesen fakötéseket készítenek és különböző részleteket az asztalosság köréből, rendszerint

Iskolaközpont.

Második emelet.

Ipariskola. A B D F P rajztermek, H O tanterem, G I J tanári szobák, K L M N fizikai szertár.

pedig és sorrendben keresztajtókat, kifelé és befelé nyíló egyszerű ablakokat, puhafából való és végre funérozott butorokat s egyszerűbb esztergályozott tárgyakat; ezeken gyakorolják a különböző kikészítési műveleteket is, u. m. a fa csiszolását, páczolást és polírozást különféle eljárás szerint.

A műhelyek általában megrendelésre, idegen feleknek dolgoznak, évi üzleti forgalmuk 5000—5500 forintra megy.

A vegyészeti laboratóriumban a gyakorlat tárgya az első és második évfolyamon:

a fontosabb fémek és savmaradékok reakcióinak gyakorlati tanulmányozása. Egyszerűbb, később összetett testek minősége, majd mennyileges elemzése. Térfogati elemzés. Egyszerűbb szervetlen és szerves készítmények előállítása.

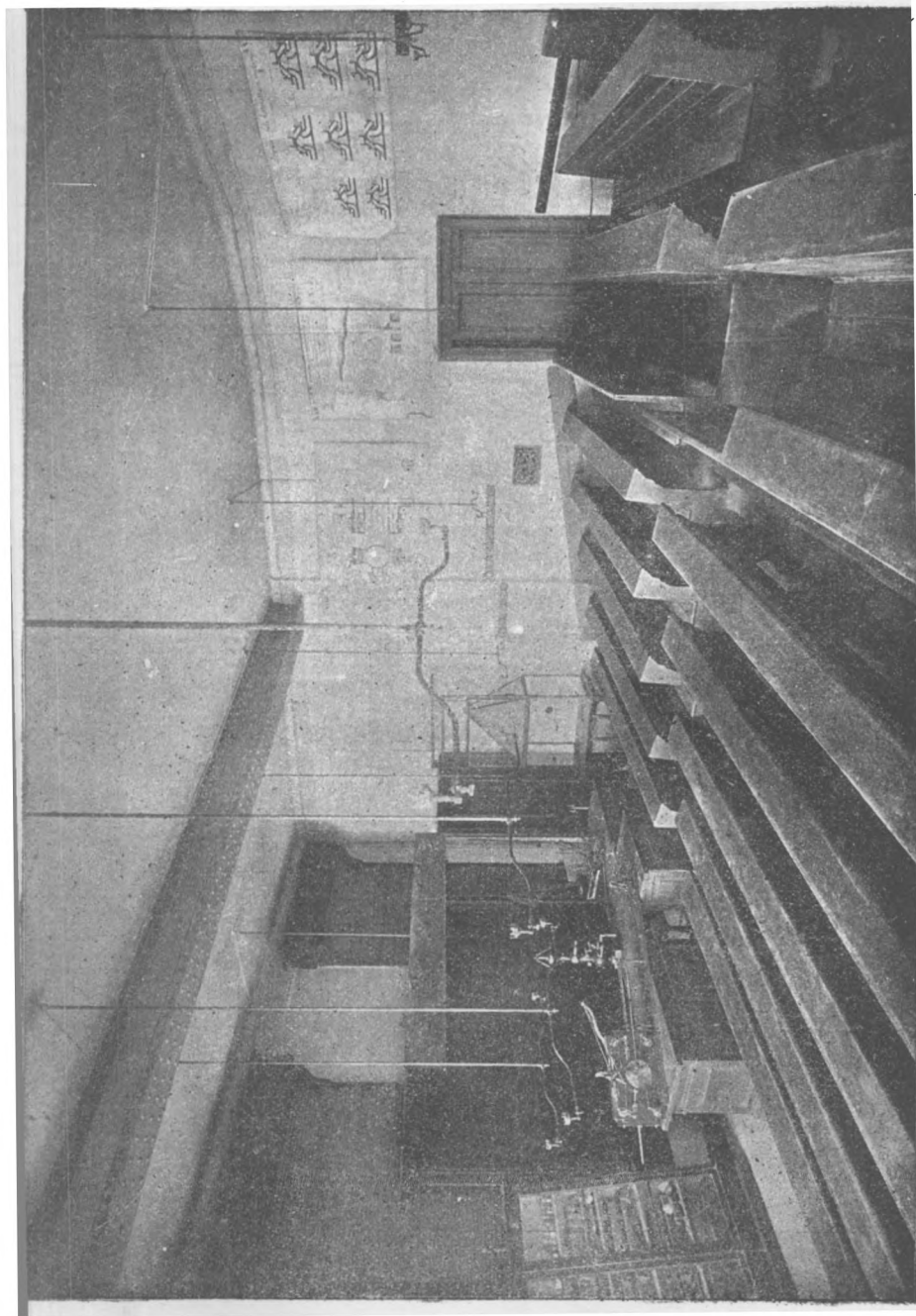
A harmadik évfolyamon:

Technikai elemzések.

Az üveg- és agyagiparban alkalmazott nyersanyagok elemzése. Kész termékek elemzése. Füstgázak technikai elemzése. Gyakorlati próbák, melyek anyagkeverékek, mázak, üveg stb. előállítására vonatkoznak. Természetes és mesterségesen előállított festékek és festőanyagokkal való kísérletek; kísérletek, melyek pácoknak és festőanyagoknak textil-anyagokon való alkalmazására vonatkoznak. Nehezebb praeparátumok előállítása.

A tanulók az intézetben a korongozásban, a kerámiai festésben is nyerhetnek kiképeztetést. A laboratórium melletti festőműhelyben alkalom nyílik arra, hogy a tanulók egy bejáró festőmester vezetése alatt a fehérités, festés és színnyomás műveleteit a különböző textil-anyagokra alkalmazva gyakorolhassák.

A tanulók gyakorlati ismeretei kiegészítettnek olyan műveletek tanításával is, a melynek elsajátítására rendes műhelyi gyakorlat alatt nincs alkalmuk. Így a fém-vasipari szakosztály tanulói külön mester vezetése alatt gyakorolják a fémek mázolását és broncozását, a faipari szakosztály tanulói pedig a fa mázolását és aranyozását. A gépészeti és a fém-vasipari szakosztály tanulói egy művezető vezetése alatt elektro-technikai szerelési gyakorlatokat is végeznek.

A vegyészeti tanterem.

Abból a célból, hogy a tanulók szakképzettségüket a magángyakorlatban is még tanulásuk ideje alatt tökéletesíthessék s a gyakorlati élet viszonyaival megismerkedve, iskolai tanulmányaik befejeztével azokba magukat könnyebben beleélhessék: kötelezve vannak arra, hogy a kéthavi nyári szünetet gyakorlatban töltsék s ezt a gyakorlatot hiteles bizonyítvánnyal kell igazolniok.

A végzett tanulók alkalmazásáról egész pontos adatok nincsenek, csak konstatálni kívánjuk, hogy már vannak közülök számosan önálló iparosok, építésvezetők, üzletvezetők, gyári vegyészek, művezetők és előmunkások, szóval olyan gyakorlati szakemberek, a milyeneknek képzését az intézet feladatául tűzte ki.

Az intézeten irányképző- és daloskör áll fenn, mely igen szépen működik.

Rendkívüli tanfolyamok.

A rendkívüli tanfolyamok szervezését már az első szervezeti szabályzatba felvették s az első rendszeres szakképzést nyújtó ilyen tanfolyamot, »Az építőiparosok téli tanfolyamát« az 1883/84. ötödik tanév alatt november hóban nyitotta meg az intézet.

E tanfolyam célja és feladata a télen szünetelő kőmives-, ács- és kőfaragó-tanonczoknak és segédeknek szakmájukban olyan rendszeres kiképzése, hogy azok idővel mint pallérok, vagy mint önálló kőmives-, ács- és kőfaragó-mesterek működ-hessenek a gyakorlatban.

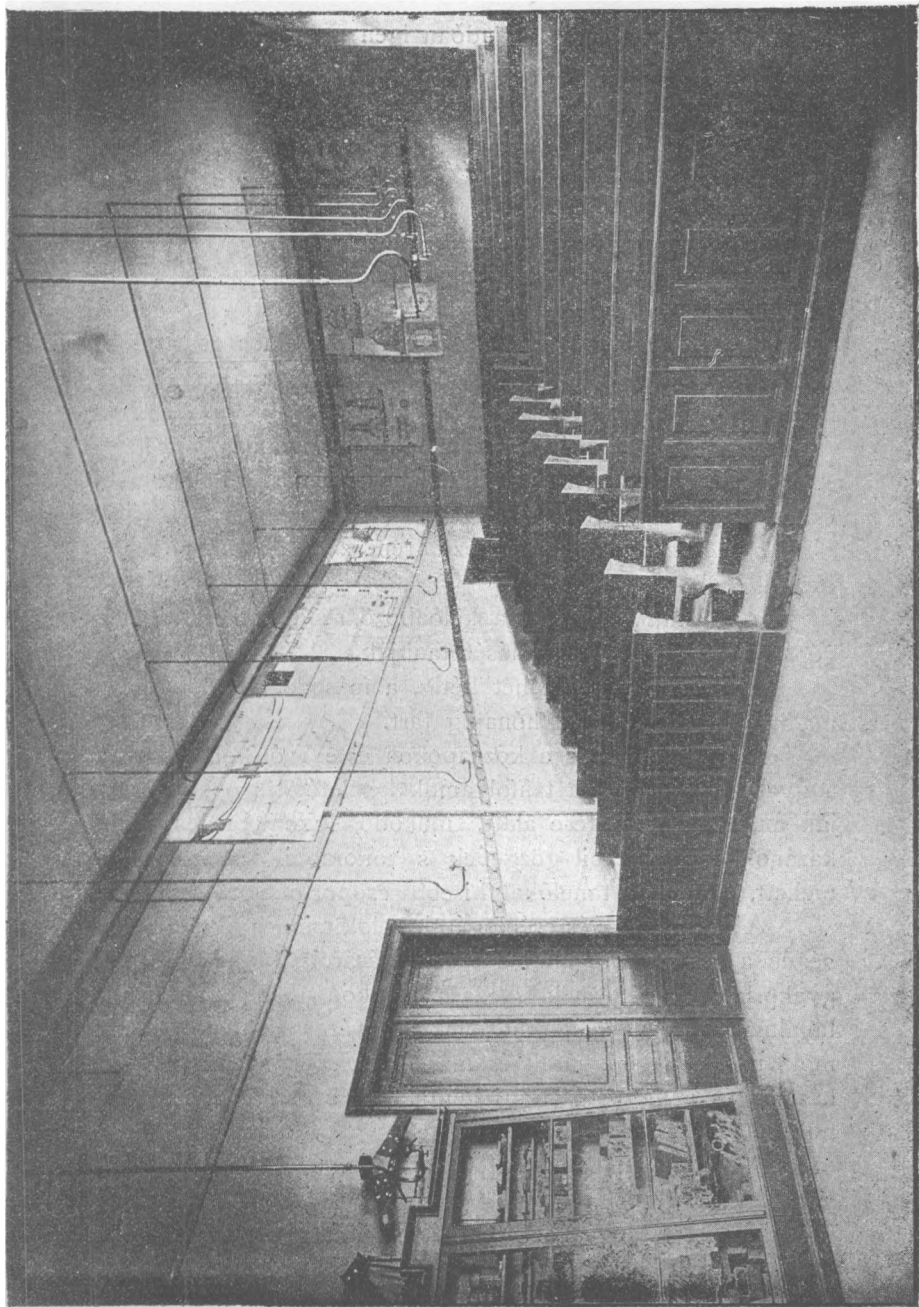
A tanítás főbb szaktárgyai.

Az építő anyagok ismerete. Az építő-ipar körében előforduló alapozások, kőmives-, kőfaragó-, ács- és különféle épületfelszerelő munkák; egyszerűbb vasszerkezetek.

A közutak építése s a közuti és kisebb vashidak szerkezete.

A különféle gazdasági épületek és egyszerűbb lakóházak tervezése.

A tanfolyam négy téli félévre terjed s a tanítás évenként november hó 3-ik napjától márczius hó végeig tart, a további hét hónapot a tanulók a gyakorlatban töltik.

A legnagyobb tanterem.

E tanfolyam iránt állandóan igen nagy érdeklődés nyilvánult és azok, kik e tanfolyamot végzik, ugyszólván egyidejűleg elméleti és gyakorlati kiképzést nyernek s jól használható, kiváló szakmunkásai iparáguknak.

A gépkezelők és kazánfűtők tanfolyama 1882-ben nyílt meg, rendezte a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. minister a ki azt fenn is tartotta.

A legújabb, most is érvényben levő szervezet szerint, a tanfolyam három szakaszra oszlik, u. m.

1. a gőzkazánfűtők tanfolyama párhuzamos osztálylyal,
2. a lokomobil- és cséplőgépkezelők tanfolyama párhuzamos osztálylyal,
3. a stabil gőzgépek kezelőinek tanfolyama.

Az első tanfolyamon a különböző rendszerű lokomobil és stabil gőzkazánok,

a másodikon a különböző rendszerű lokomobilok és cséplőgépek,

a harmadikon pedig a különböző rendszerű stabil gőzgépek szerkezetét és kezelését tanítják.

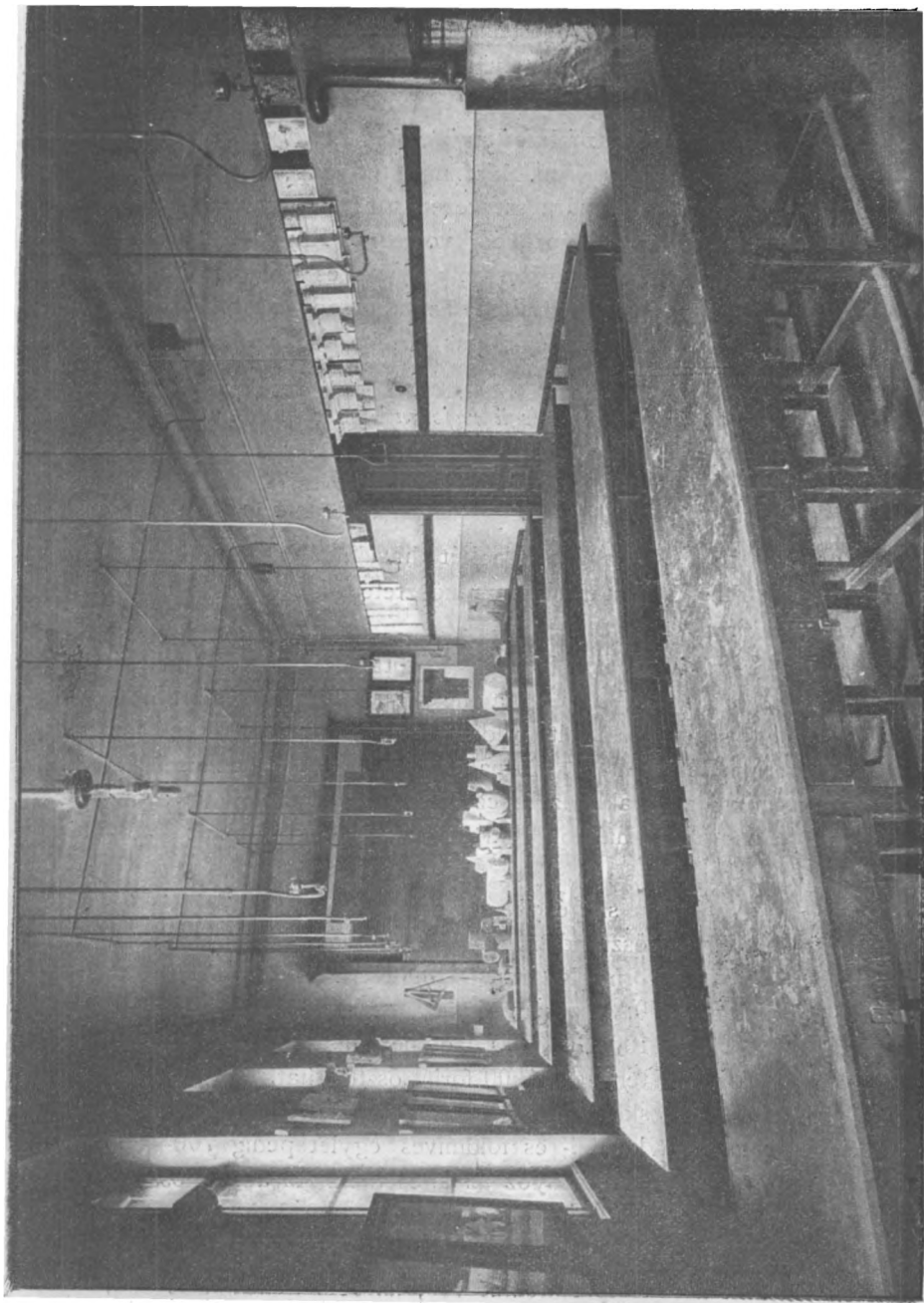
Az első tanfolyam hét hétig, a második három, a harmadik pedig két és fél hónapig tart.

A szóbeli tanítás a köznapokon este 7 órától 9-ig van, a gyakorlatot pedig a tanfolyamok kezdetétől naponkint tartják művezetők vezetése alatt, működő lokomobil és stabil kazánok, illetve stabil gőzgépek s lokomobil és cséplőgép mellett, a hova a tanulókat kisebb csoportokban osztják be.

A lokomobil- és cséplőgép-kezelők mindegyik tanfolyam végén a ministerium által e célra vásárolt buzával cséplési gyakorlatot is végeznek. A vásárnapokon délelőtt a tanárok tanulmányi kirándulást rendeznek a fővárosban levő gőzmalmok, nagyobb gépgyárak és más ipartelepek kazán- és gépházaiba és a mezőgazdasági gépraktárakba a különböző kazánok és gépek megismerlése végett.

A tanulók minden tanfolyam végétével képesítő vizsgát tesznek.

Kezdetől fogva az 1895—96. tanévig a gőzkazánfűtők tanfolyamát 2023, a lokomobil- és cséplőgépkezelőkét 3759, a stabil gőzgépkezelőkét pedig 2172 tanuló végezte el.

Szterényi: Az iparoktatás Magyarországon.

A tanfolyam szükségleteinek fedezésére a kereskedelemügyi m. kir. minister 1896. évi költségvetésében 6800 forint volt felvéve.

Az iparostanoncz-iskolai rajztanítók tanfolyama. A válás- és közoktatásügyi m. kir. minister az iparostanoncz-iskolák rajztanítói számára szervezett tanfolyamot, mely előbb az első kerületi tanítóképzőben volt, az 1893/94. tanévtől kezdve az állami ipariskolába helyezte át és tantervét kibővítette olyan módon, hogy abba az általános szabadkézi és mértani rajzon kívül az építőipar körébe tartozó szakrajzot is felvették.

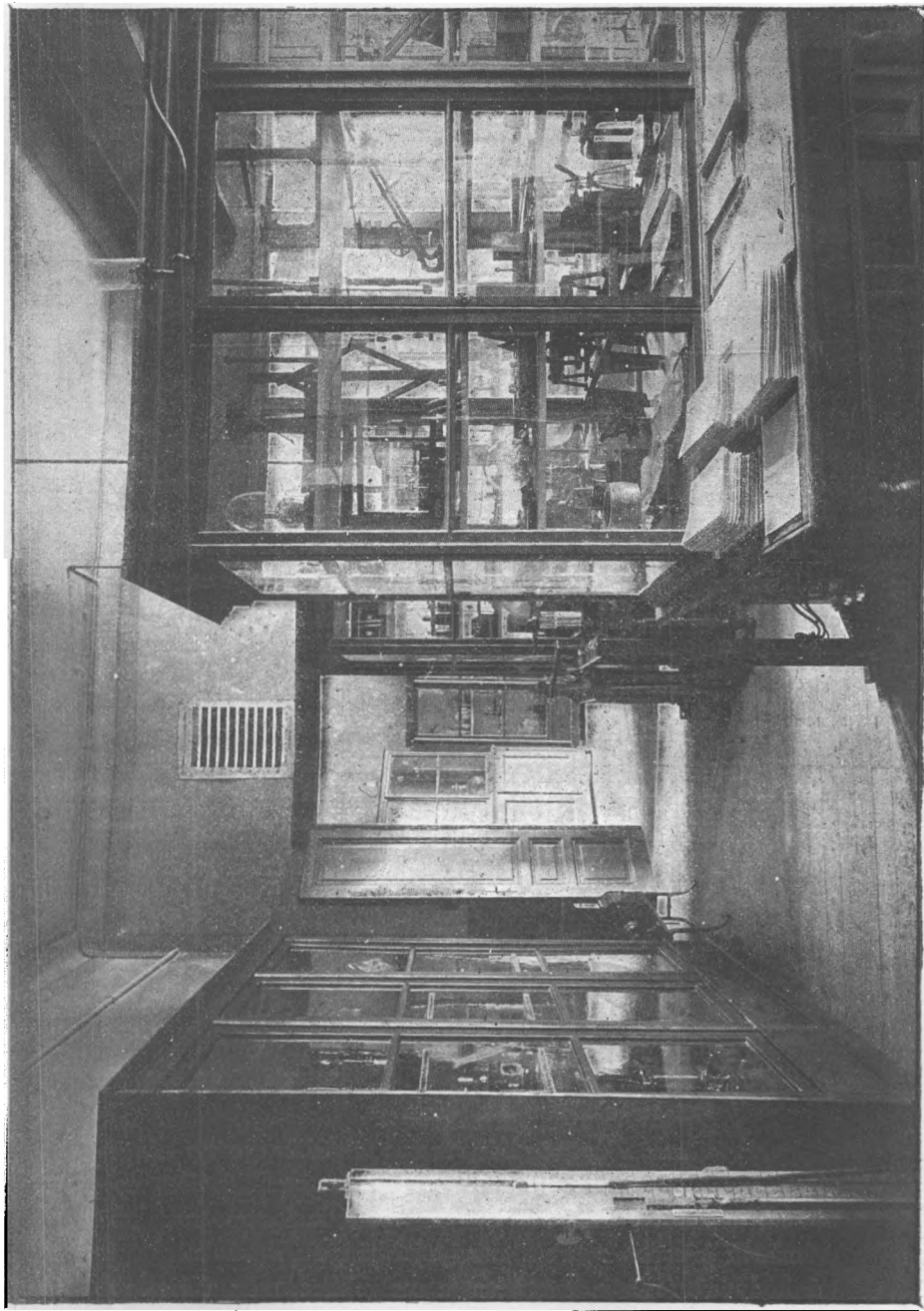
Ugy az *általános jellegű rajztanfolyam* mint az *építőipari szakrajztanfolyam* július hó 2-ik napjától augusztus hó 31-ik napjáig tartott; e két tanfolyamot 71 tanító végezte el.

Az 1894/95. tanévben a két havi nyári szünidő alatt általános jellegű rajztanfolyam rendeztetett, a melyet 46 tanító végzett el.

A rendkívüli tanfolyamok között felemlitendő még a »*malomipari tanfolyam*« is, a melyet az 1882/83. és 1883/84. tanévben szintén a volt földművelés-, ipar- és kereskedelmi ministerium létesített, a gőzmalmok ifjabb szakmunkásainak, gyakornokainak szakképzése céljából. Ez a tanfolyam azonban a nagy gőzmalmok pártolásának hiánya miatt megszűnt.

Az intézetben szegénysorsu, szorgalmas tanulók részére állami és egyéb ösztöndíjak állanak fenn, nevezetesen alapított Heves — évi 200 forint, Nógrád — 200, Nyitra — 100, Sopron — 100, Szilágy — 100, Veszprém vármegye 100, továbbá Debreczen városa 300, Eger 100, Győr 300, Hódmezővásárhely 200, Kolozsvár 200, összesen tehát évi 1900 forint ösztöndíjat. Ezeken kívül a budapesti kereskedelmi és iparkamara évenként 1000, a magyar izraelita kézmű- és földműves egyesület pedig 700—800 forint ösztöndíjat adományoz az intézetnek. Az állami ösztöndíjak, illetve segélyek összege évenként 1000 forint.

Alapítványokat is tettek testületek és magánosok; így az Első kereskedő ipartársulat 400, az Ács ipartársulat 300,

A fizikai szertár.

a Kossuch János családi társas cég 100 és néhai Schwab Jakab 10.000, összesen tehát 10.800 forintot.

Az intézet tíz évig volt bérházban s az 1888/89. tanév végén átköltözött a József-körut, a Népszínház-utca és a Csokonay-utca sarkán levő 6475 m² nagy telken a m. kir. technológiai iparmúzeum és az állami ipariskola számára épített állandó épületbe.

Az iskola főépülete a Népszínház-utca 8. szám alatt, a műhely-épület a Csokonay-utczában, a gép- és kazánház s a gépszín pedig a tágas udvarban van.

A főépület két emeletes, az alagsorban a vegyészeti laboratórium egy része s a fém-vasipari és faipari laboratóriumok, szolgálakások és raktárak vannak; a földszinten a könyvtár és vegyészeti laboratórium, az első emeleten az irodai helyiségeken s a második emeleten a természettani szertár és laboratóriumon, végre az egész épületben elosztott tanári szobákon kívül — a melyek helyszűke miatt nagyobb-részt egyszersmind szertárak — a többi összes helyiségek a tanítás céljára szolgálnak.

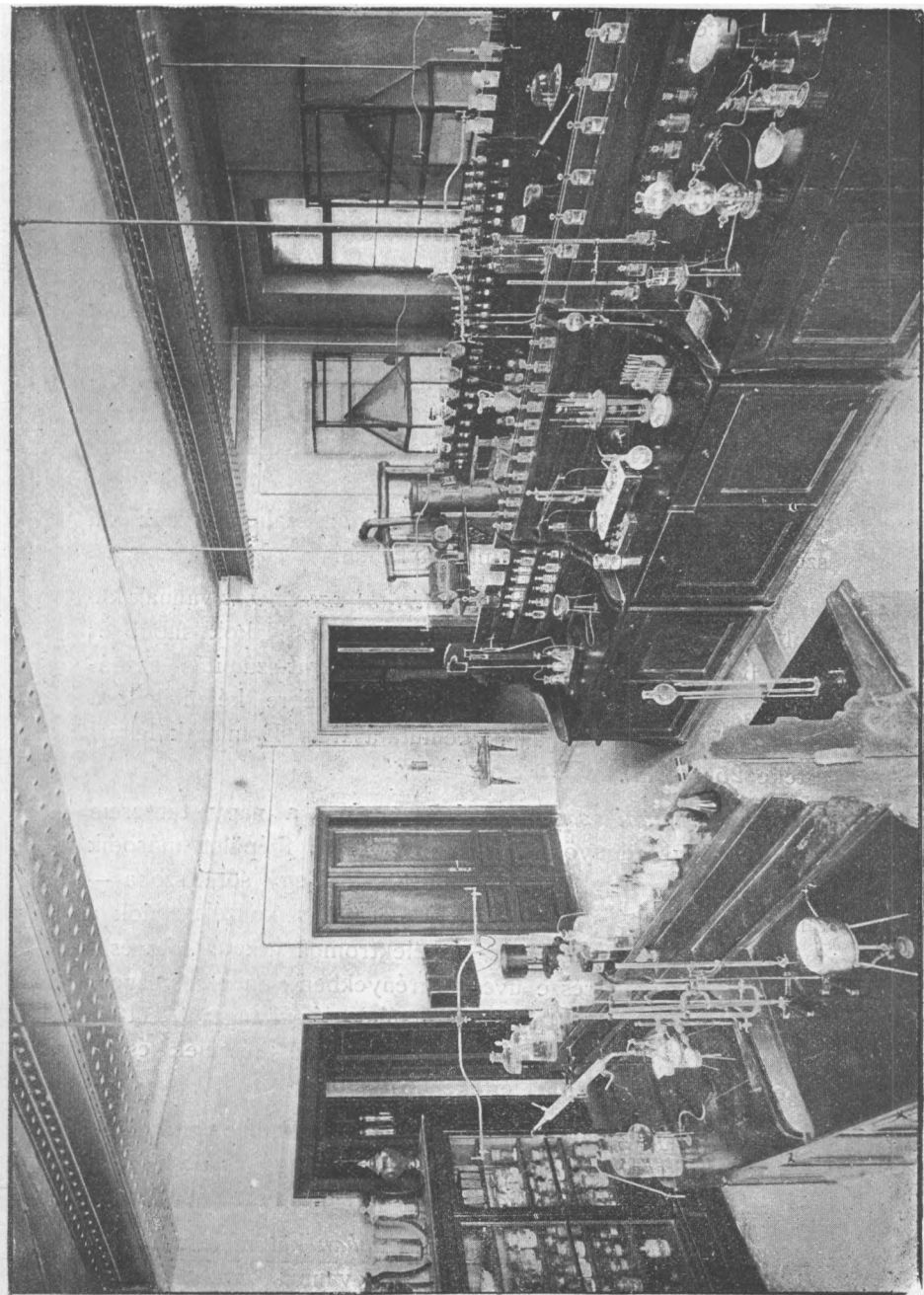
Van három nagy tanterem, egyenkint 160 tanuló számára, három kisebb tanterem és tizenkét rajzterem.

A műhelyépület egyemeletes, a földszinten van a gépészeti és a kovácműhely s az anyagraktár, az első emelet egyik részében a fém-vasipari, a másik részében a faipari műhely; ez épületben van még a főművezető lakása és egy szolgálakás.

A földszintes kazán- és gépháznak tágas mellékhelyisége a gépszín, melyben a kazánfűtők és gépkezelők tanfolyamának céljára fűthető lokomobilt s e mellett cséplőgépet állítanak fel.

Az összes helyiségekben gázvilágítás van berendezve s a helyiségeket töltőkályhákkal fűtik.

Az intézeti könyvtár két részre: tanári és ifjúsági könyvtárra oszlik, a tanári könyvtár az intézetben képviselt építészeti, gépészeti, fa-, fém- és vegyipari szakcsoportok irodalmának jelesebb műveit, rajzgyűjteményeit és iskolai tan- és kézikönyveit foglalja magában, a melyekhez még a kiválóbb

A vegyészeti laboratórium.

magyar, német, francia és angol nyelvű szakfolyóiratok járulnak. Az általánosabb érdekű vagy ifjúsági könyvtár legnagyobb része szépirodalmi, történeti, utleirási és ipari vonatkozású művekből áll.

A tanulók részére külön olvasóterem van, a melyben mintegy 35 tanuló fér el, a hol a könyvtárban levő összes műveket és folyóiratokat olvashatják s azokat ki is kölcsönözhetik.

A könyvtár 1664 cím alatt 3418 könyvet foglal magában; értéke 16.000 forint.

A m. kir. technológiai iparmuzeum és az állami ipariskola egyesített könyvtára pedig 3503 cím alatt 7052 darab könyvet, rajzgyűjteményt és füzetet foglal magában s 32.000 forint értéket képvisel.

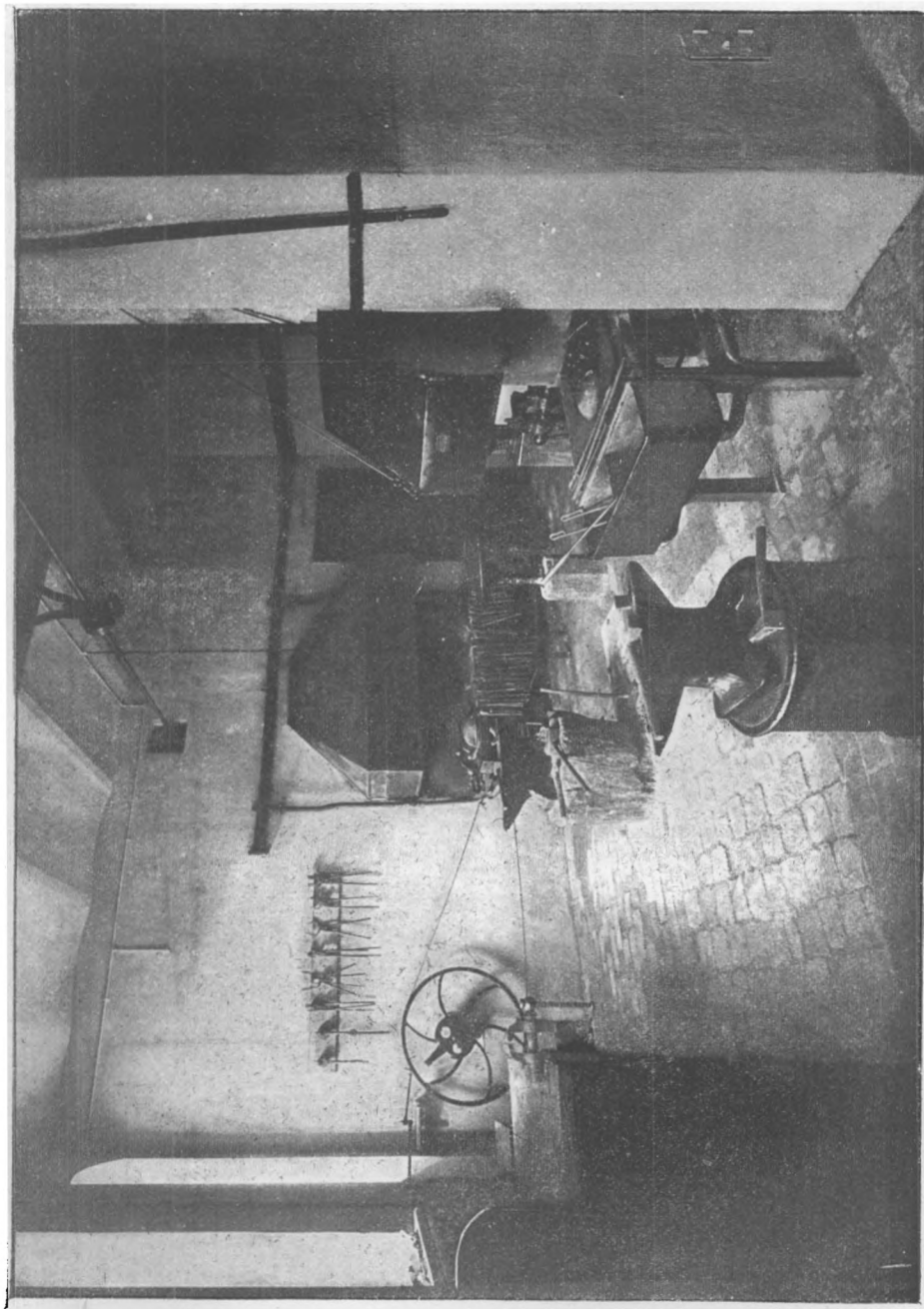
A szemléltető tanítás céljára minden szakosztálynak van szertára és háromnak, valamint a fizikának laboratoriuma is.

1. *A mértani és ábrázoló mértani szertárban* vannak különböző méretű egyszerű és összetett testalakok fából és bádogból, síkmetszési, áthatási és a térfogat-számítás szabályainak szemléltetésére szolgáló minták, végre készülékek a vetítés különböző módjainak bemutatására. E minták leltári értéke 256 forint.

2. *A fizikai szertár és laboratorium* a nagy tanterem mellett, mely redőnyökkel elsötétíthető, a főépület második emeletén négy helyiségből — ezek között egy sötét szoba — áll, van benne két szellőző fülke, palatáblás konzolasztalok a mérlegek számára, víz-, gáz- és elektromos vezetékek. Az eszközök legnagyobb része üvegszekrényekben van elhelyezve s van 116 erőműtani, 70 hőtani, 43 fény- és hangtani, 113 a mágnességre és elektromosságra vonatkozó készülék és 91 segédeszköz; ezek leltári értéke 5672 forint.

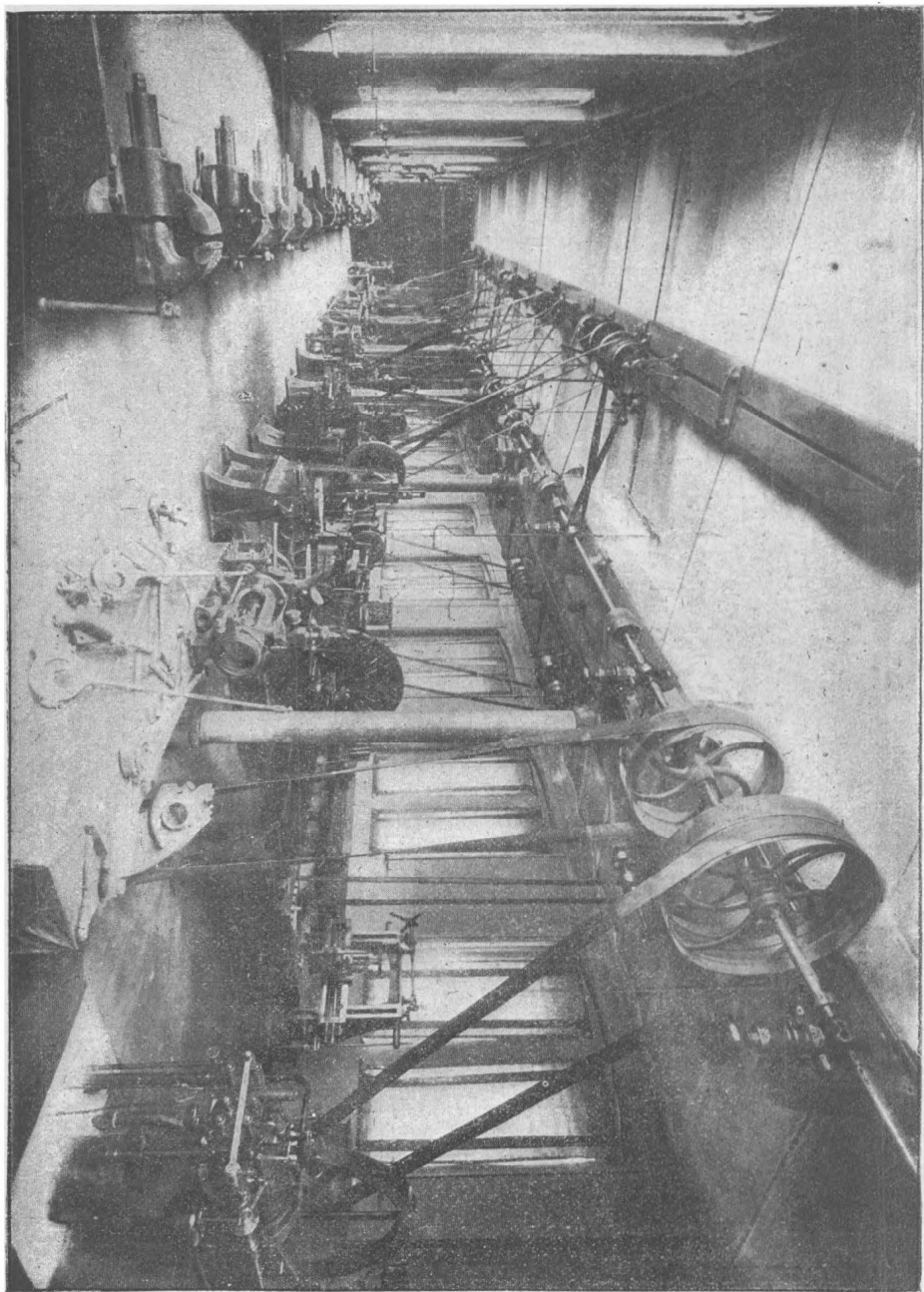
3. *Az építészeti szertárban* vannak különféle építő anyagok és szerkezeti minták a kőműves, kőfaragó és ácsmesterség és a vasszerkezetek köréből, leltári értékök 2789 forint.

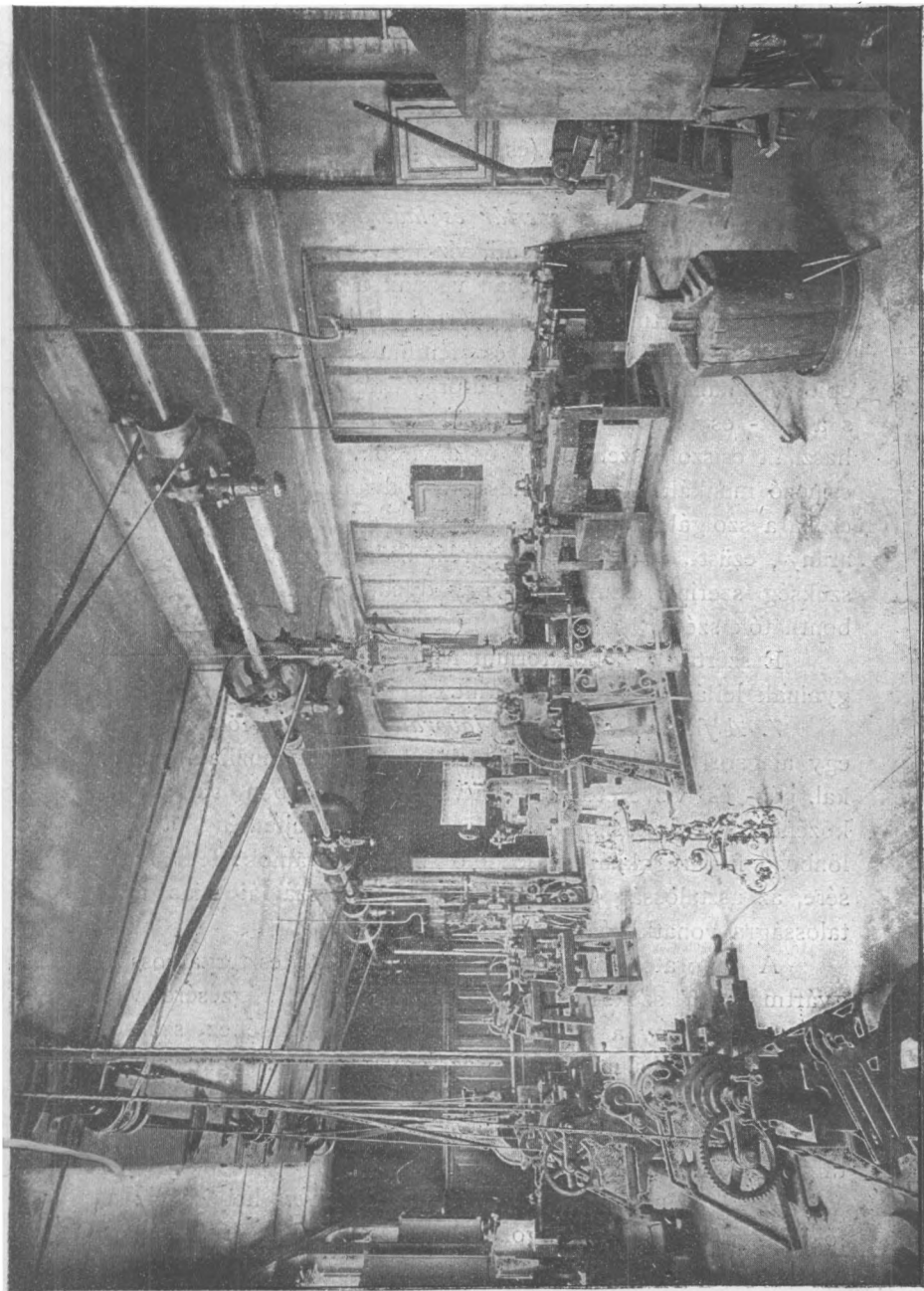
4. *Az általános gépészeti szertárban* különféle anyagok, gépalkatrészek mintái és gépalkatrészek vannak, továbbá emelő-

A kovácsműhely.

A géplakatos és gépműhely.

A fém-vasipari műhely.

gépek, gőzgépek, gőzkazánok, vizerejű gépek és fémmunkáló szerszámgépek mintái; leltári értékök 6860 forint.

5. *A mezőgazdasági és vasuti gépészeti szertárban* különféle mezőgazdasági gépek, gépalkatrészek és minták, továbbá mozdony-szerkocsi (és váltó) mintája; leltári értékök 2176 forint.

6. *A fémvasipari szertár és laboratórium* egy földszinti és két alagsori helyiségből áll, viz-, gáz- és elektromos vezetékekkel felszerelve, a szertárban vannak a vas- és fémipar nyers anyagai, félgyártmányai, a gyártás menetét feltüntető- és mintagyűjtemény a vas- és fémöntés, a kovácsolás, az építő és műlakatosság, a vasbutorgyártás, a gáz- és vízvezeték s a gőz- és forróvízfűtés köréből és a vas- és fémiparban használt csiszoló szerszámok és anyagok. A laboratórium a csinózó munkálatok, nevezetesen a galván uton való bevonás céljára szolgál; van benne egy szellőző fülke, munkaasztal, arany-, ezüst-, vörösréz-, sárgaréz- és nickelfürdő, a melyek szükség szerint elemekkel vagy dynamo-elektromos géppel bonthatók szét.

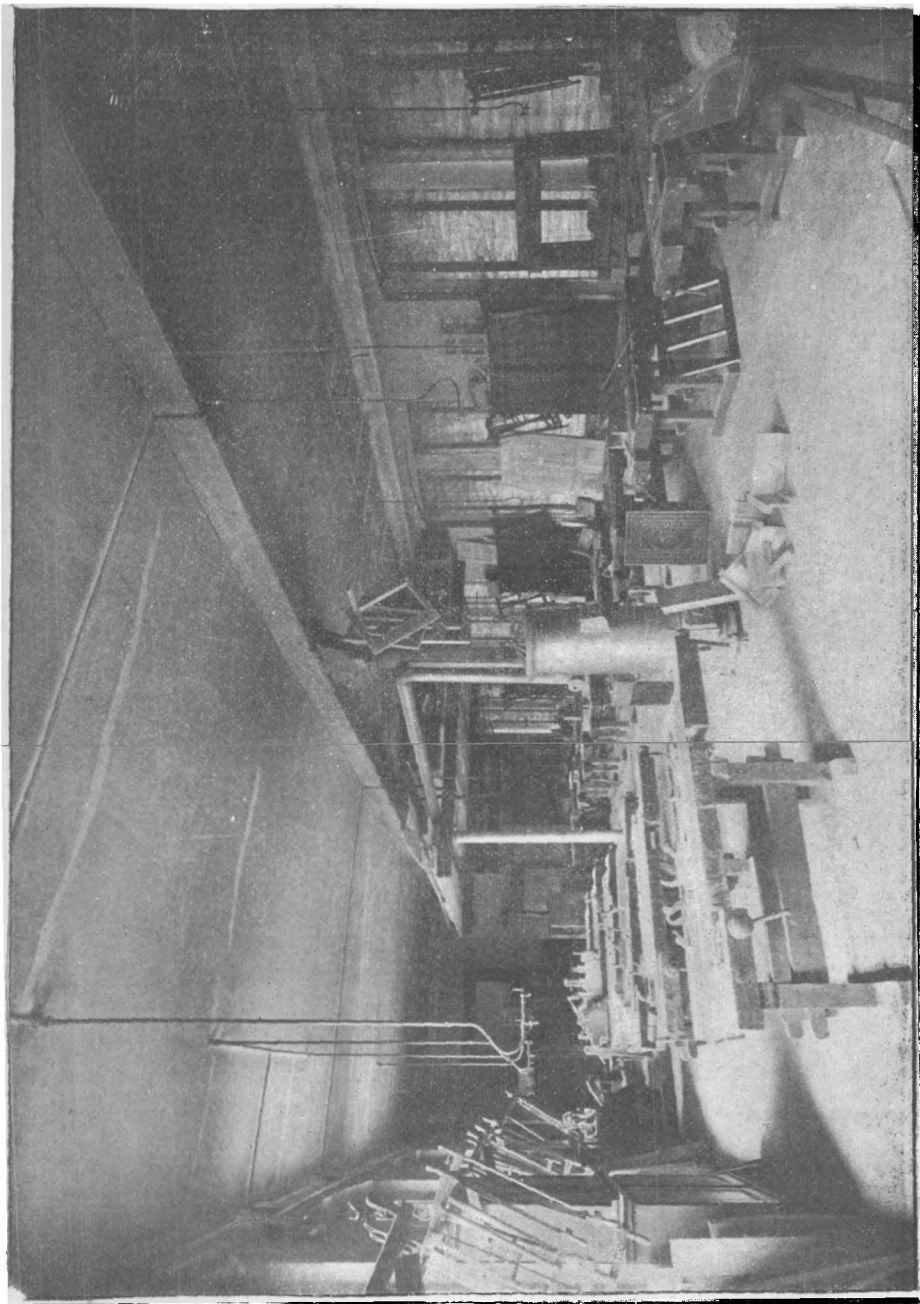
E szertár és laboratórium felszerelési és berendezési tárgyainak leltári értéke 883 forint.

7. *A faipari szertár és laboratórium* egy földszinti és egy alagsori helyiségből áll, szellőző fülkével, munkaasztalokkal, gáz- és vízvezetékkel ellátva; a szertárban vannak a közép-európai fontosabb fák mintái, anyaggyűjtemény a különböző faiparágaknál előforduló munkafolyamok feltüntetésére, az asztaloság és esztergályosság szerszámai s az asztaloságra vonatkozó tanítási folyam.

A laboratóriumban az asztaloság és esztergályosság gyártmányain szükséges csinózó műveletek végzésére van teljes gyűjtemény a fapáczok és lakkok készítéséhez szükséges anyagokból s megvannak az egyszerű kísérletekhez való készülékek.

E szertár és laboratórium felszerelési és berendezési tárgyainak leltári értéke 424 forint.

8. *A vegyészeti szertár és laboratórium* helyiségei: a földszinten két tanári dolgozó helyiség szellőző fülkével és munkaasztallal, egy nagyobb terem a tanulók számára 16

A faipari mûhely.

munkaasztallal és három fülkével, kisebb méretű gázfűtésű olvasztó és égető kemencékkel berendezve, mérlegszoba egy kisebb szoba szellőző fülkével olyan műveletek végzésére, amelyeknél kellemetlen és ártalmas gázok fejlődhetnek; az alagsorban — melyet a földszinttel csigalépcső köt össze — öt helyiség, ezekben a fonalfestési és színnyomási kísérletekhez vannak álló gőzkazán, gőzölő, gőzzel fűthető és vízzel hűthető rézüstök, gőzvezetéssel ellátott kádak és szárító szekrény, kisebb szövetnyomtató készülék és kikészítő gép; az agyagipar céljára van hat gép az agyag és mázok előkészítésére, egy Deville-féle kemence az agyag tűzállóságának megvizsgálására, két korongozó pad, egy Seger-féle gázkemence és két nagyobb égető kemence, két készülék a cementnek megvizsgálására; végre van egy gabonagőzölő, vízlejáróló készülék, szűrősajtó és centrifuga.

A laboratóriumban elhelyezett gépek hajtására villamos erőátvitel van.

A szertárban vannak különféle keszitmenyek, cikkek a vegyészeti iparágak köréből s a laboratóriumi műveletekhez szükséges szerszámok, eszközök és műszerek.

A szertár és laboratórium berendezési tárgyainak leltári értéke 11.281 frt.

9. A gépészeti, fém-vasipari és a faipari szakosztályok számára külön műhelyek is vannak.

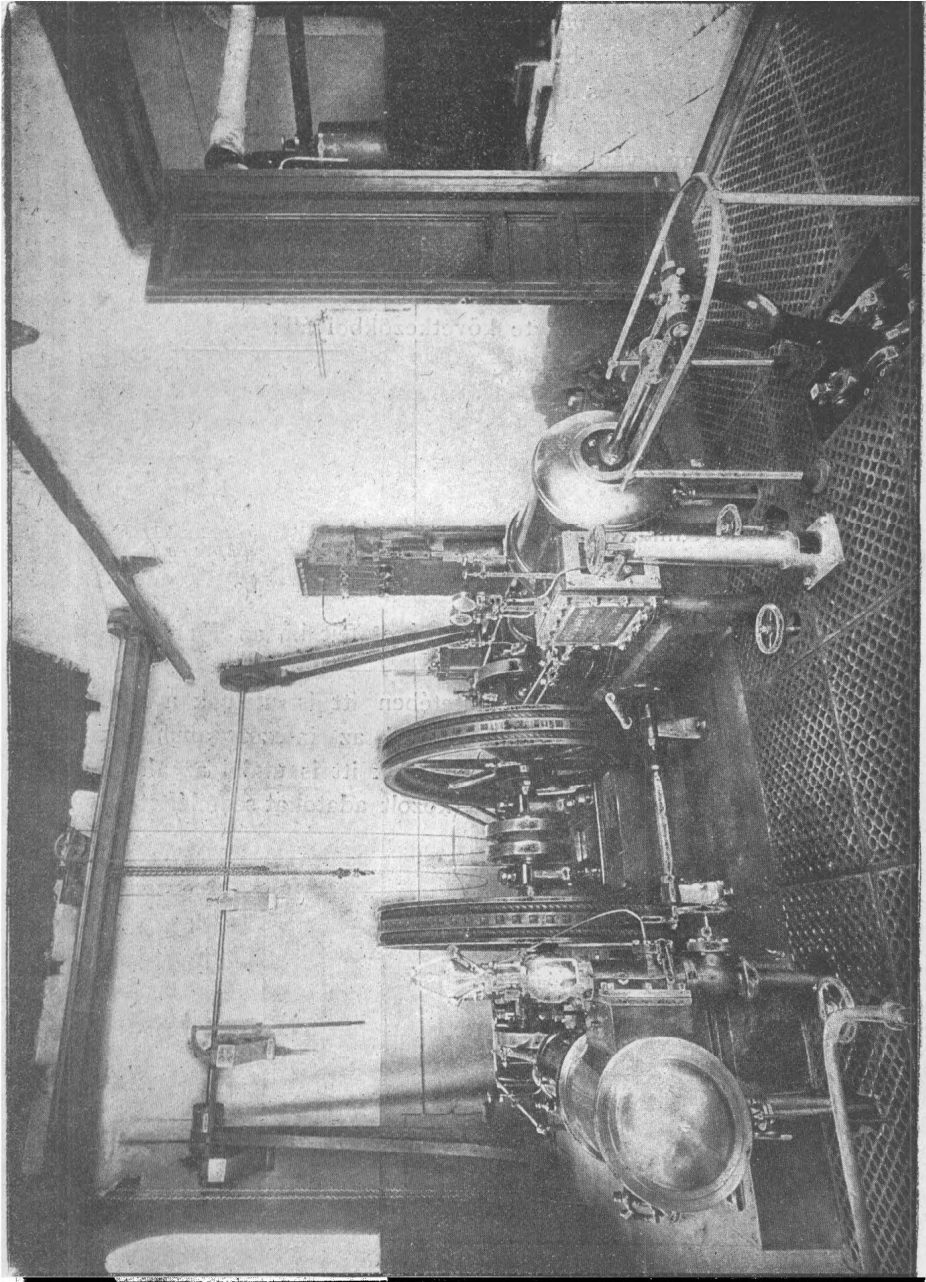
A gépészeti műhelynek két része van, u. m. a kovács, a géplakatos és a gépműhely.

A kovácsműhely területe 56 m², van benne egy kisebb és két nagyobb kovácstűzhely és egy transmissióról hajtott kalapács nagyobb tárgyak kovácsolására.

A lakatos és gépműhely egy teremből áll, területe 278 m²; van benne 41 satu és 16 különféle szerszámgép.

A szerszámgépek hajtására 33 indikált lóerejű compound gőzgép szolgál.

A gőz termelésére Höcker-féle kihuzható gőzkazán van, e kazán és a gőzgép fel van szerelve minden szükséges készülékkel a szén, víz és munkafogyasztás mérésére s így tudományos és gyakorlati vizsgálatok végzésére.

A gőzgép és gőzkazán,

A fém-vasipari műhely egy első emeleti teremből áll, területe 116 m^2 ; van benne három pad 22 satuval, egy kisebb kovácsstűzhely és 15 különféle szerszámgép.

A faipari műhely szintén egy első emeleti teremből áll, területe 138 m^2 ; van benne 16 gyalupad és egy esztergapad, felszerelve minden szükséges szerszámmal.

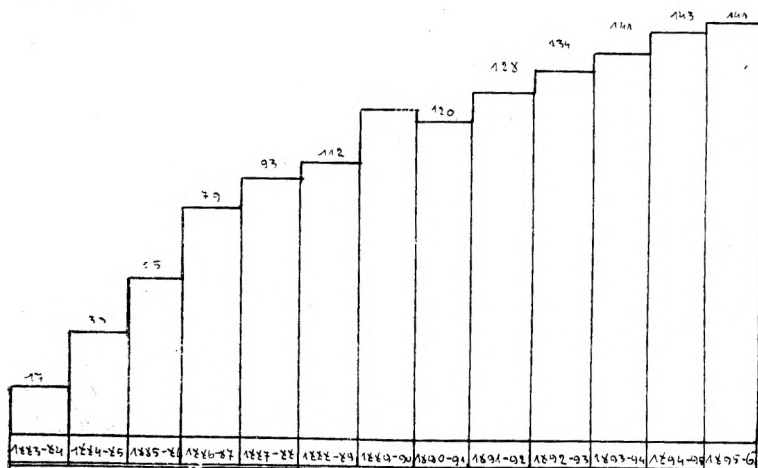
A gép- s kazánház és az összes műhelyek berendezési tárgyainak leltári értéke 47.088 ft; a három műhelyben egyszerre 105 tanuló dolgozhat.

Az intézet személyzete következőkből áll:

- 1 igazgató,
- 12 rendes tanár,
- 30 óraadó tanár,
- 1 főművezető,
- 5 művezető,
- 5 segédmunkás,
- 1 kapus,
- 6 szolgál.

A tanári kar nagy tevékenységet fejt ki az ipari gyakorlat terén is.

A tanulók létszáma tekintetében itt is utalunk a 299. oldalra, hol részletesen mutattuk ki az intézet tanulóinak létszámát, miért is elegendőnek tartjuk itt is utalni az alábbi grafikai táblázatra, mely az ott közölt adatokat szemléltetően mutatja be.

3. Állami középfaipariskola Brassóban.

Brassónak több század óta fejlett kulturális és gazdasági viszonyai között természetszerű szükségletet képezett a közgazdasági élet helyi fontos tényezőinek, iparnak és kereskedelemnek harmonikus fejlesztése s azoknak a felforgó kulturális viszonyokkal szerves összefüggésbe hozatalára irányuló szakiskolák szervezése.

Az ez iránti közszükségletet megteremtette Brassó határszéli fekvéséből folyó ipari és kereskedelmi viszonyainak fontossága, minek igazolására elég, ha arra utalunk, hogy a város polgári népességének 21·89⁰/₀-a iparral és 3·7⁰/₀-a kereskedelemmel foglalkozik s e foglalkozási számaránynak megfelelő munkaerő, tőke és közlekedési eszközökkel rendelkezik.

Ez a jelentékeny ipari erő indokolta a faipariskola szervezését, mely az 1881/82-ik évben szervezett s fokozatosan fejlesztett polgári iskolával kapcsolatosan az 1884/85. évben berendezett ipari szaktanfolyamban nyert kifejezést.

Ebben a szervezetében azonban az iskola csak az 1884—85. tanév végéig állott fenn, mert ekkor a vallás- és közoktatásügyi ministerium főreáliskola létesítését határozván el Brassóban, a polgári iskolát átalakította állami főreáliskolává, az ipari szaktanfolyamot önálló középfaipariskolává.

Az így átszervezett középfaipariskola céljává tűzött ki: olyan asztalosokat nevelni, kik az intézetben nyerendő szakértelem és gyakorlati ügyesség alapján ne csak munkások, hanem a kor színvonalán álló mesterek is lehessenek s elég képzettek legyenek arra, hogy önállóan is kutassanak s a foglalkozásuk körébe vágó újításokat alkalmazni tudják; továbbá hogy szakszerűen képezzen oly munkásokat, kik előmunkásokká s később megfelelő gyári művezetőkkel is lehessenek.

Ezen cél elérhetése végett az oktatás elméleti és gyakorlati.

Az utóbbit illetőleg a tanítás az intézet tanműhelyében az asztalos iparhoz megkívánt gyakorlati ügyesség elsajátítására s az elméletben kifejlesztett elvek alkalmazására szorítkozik.

Az elméleti oktatás a faipar ismertetésére vonatkozik, nevezetesen: a fára, annak feldolgozásánál használt gépekre

és szerszámokra, az asztalos munkák szerkezeteire és stíljaira, azok kikészítésére, műszaki rajzaik elkészítésére, valamint az asztalos mester üzleti és társadalmi ügyeire tartozó ismeretek elsajátítására.

A felvétel feltétele ugyanaz volt, mint a kassai és budapesti állami ipariskoláknál.

A kereskedelmi minister 1889. évi április hó 26-án 17.129. sz. a. kelt rendelete alapján az intézetet végzett tanulók *a m. kir. államvasutak műhelyeibe 1 frt 20 kr. napi-díj mellett gyakornoki minőségben léphetnek be*, hogy a vasuti kocsi építéshez szükséges ismeretek megszerzése által *műasztalos vagy bognár* művezetőkké képeztesse.

Ugyancsak megadatott ezen iskola azon tanulóinak, kik a gymnasium, reál vagy polgári iskola négy alsó osztályát elvégezték, az *egyévi önkéntességi jog*.

Az intézet tanterve következő volt:

ELSŐ ÉVFOLYAM.

Első félév.		Második félév.	
Magyar nyelvtan	3	Magyar nyelv	3
Mennyiségtan	3	Mennyiségtan	3
Mértan	3	Mértan	3
Vegytan	3	Természettan	3
Ábrázoló mértan és mér-		Ábrázoló mértan és mér-	
tani rajz	6	tani rajz	6
Szabadkézi rajz	4	Szabadkézi rajz	4
Mintázás	2	Mintázás	2

Az elméleti oktatáshoz járul a délutáni órákban hat napon át 4—4 órai műhelyi gyakorlat.

MÁSODIK ÉVFOLYAM.

Első félév.		Második félév.	
Magyar nyelv	1	Magyar nyelv	1
Mennyiségtan	1	Mennyiségtan	1
Természettan	3	Szabadkézi rajz	3
Szabadkézi rajz	3	Mintázás	2
Mintázás	2	Faipari technológia	2
Faipari technológia	1	Szerkezettan	3
Szerkezettan	3	Építészeti alaktan és rajz.	3
Műszaki rajz	5	Műszaki rajz	7
Építészeti alaktan és rajz.	2	Leíró géptan	2
Leíró géptan	2		

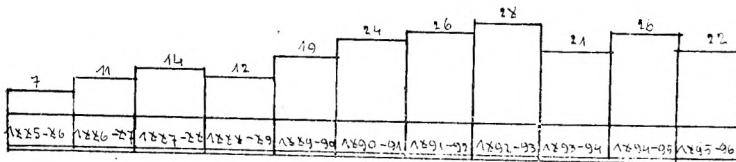
A hétnek hat napján a délutáni órákban 4—4 órai műhelyi gyakorlat.

HARMADIK ÉVFOLYAM.

Első félév.	Második félév.
Magyar nyelv 1	Magyar nyelv 1
Mennyiségtan 1	Mennyiségtan 1
Nemzetgazdaságtan 2	Nemzetgazdaságtan 2
Könyvviteltan 2	Könyvviteltan 2
Szabadkézi rajz 3	Szabadkézi rajz 3
Mintázás 2	Mintázás 2
Faipari technologia 1	Faipari technologia 1
Szerkezetan 3	Szerkezetan 2
Műszaki rajz 7	Műszaki rajz 9
Leíró géptan 2	Leíró géptan 1

A hétnek hat napján a délutáni órákban 4—4 órai műhelyi gyakorlat.

Az intézet tanulóinak évenkénti létszámát, ugyszintén a végzett tanulók számát fentebb (300. oldal) már ismertetvén, e helyen csak grafkailag kívánjuk azt bemutatni.

A tanulók illetőségét tekintve, az intézet hivatását érdekesen tüntetik fel azon számadatok, hogy tanulóinak csak 21·66⁰/₀-a volt brassói, 12·70⁰/₀-a brassómegyei, míg a más megyebeliek száma 64·06⁰/₀-ot tett.

Az intézet személyzete áll egy igazgatóból (a ki egyuttal a felső kereskedelmi iskola igazgatója is),

- 1 rendes tanárból,
- 1 művezetőből,
- 3 óraadó tanárból és
- 1 iskola-szolgából.

Az intézet fentartási költségei:

1. 1885/6. évben . . .	5.156 frt.
2. 1886/7. » . . .	6.570 »
3. 1887/8. » . . .	6.974 »
4. 1888/9. » . . .	6.757 »

5.	1889/90. évben . . .	8.384	frt.
6.	1890/1. » . . .	7.960	»
7.	1891/2. » . . .	8.093	»
8.	1892/3. » . . .	10.051	»
9.	1893/4. » . . .	9.396	»
10.	1894/5. » . . .	8.726	»
11.	1895/6. » . . .	9.769	»
Összesen . . .		88.796	frt.

Ezen fentartási költségekben benfoglaltatik a műhelyi termelésnek az intézet fennállása óta készpénzben bevett 4.381 frtnyi értéke, valamint az internatus segélyezésére az E. M. K. E. által az 1888. évtől kezdve eddig kilencz éven át adományozott évi 100 frt segélye, összesen 900 frt; továbbá a Nagy István-féle alapítványnak 1892-ik évtől kezdve évi 85 frt kamatja, vagyis öt éven 425 frt és a »Bukaresti Dimbovits József emléke« című alapnak 1891. évtől kezdve évi 22 frt 50 kr. kamatja, vagyis hat éven át 135 frt, mely most említett négy tétel alatt említett összegeket, vagyis együttesen 5.841 frtot a 87.796 frtból leszámítva, az állam fentartási költségei 81.955 frtot tettek 11 év alatt.

Nemcsak a tanulók szükségszerű segélyezése, hanem az ipari szakoktatásnak intenzivebbé tételére irányuló törekvés és ezen intézet szervezetéből folyólag a nevelés érdekei és módozatainak keresése indítottak egy konviktus berendezésére.

A berendezésnek első szükségleteit az intézet bérházában e célra lefoglalt egy tágas szoba berendezéséhez szükséges egyszerű butordarabokat, ágyakat, székeket és asztalokat az intézet maga állította elő.

Az élelmezés költségeinek fedezésére a vallás- és közoktatásügyi minister előbb évi 300 frt, majd évi 500 frt segélyt engedélyezett, az »Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület« központi igazgató választmánya pedig az 1888-ik évtől kezdve 10 évi időtartamra 100 frt évi segélyt adományozott.

Ezen segélyösszegekkel és két más alapítványnyal lehetővé vált, hogy az 1886/87. évtől kezdve mostanig az intézet:

fűtéssel és világítással ellátott bennlakás kedvezményében részesített 86 tanulót,

élelmezésben 48 tanulót,

pénzbeli segélyben 79 tanulót.

Az élelmezés költségeire, pénzbeli segélyekre, rajz és egyéb tanszerekre kiadott költségek összege 5300 frtot tesz.

A intézet felszerelése következő:

A) *Elméleti oktatáshoz.*

Az intézet e nemű fölszerelésének eszközei közül a tanári könyvtár és általános irányu tárgyak (vegytan, természettan) tanszerei a felső kereskedelmi iskoláéval közösek lévén, ezen közös gyűjtemények állásának főbb adatai ezek:

1. Tanári könyvtárban van 883 darab munka.
2. Ifjúsági könyvtárban van 408 darab munka.
3. Vegytani szertárban van 618 darab.
4. Természettani szertárban van 202 darab eszköz.

Ezen intézet szakirányu céljainak megfelelően a külön szertárak állása a következő:

Ipari szakkönyvtárban van 82 darab mű, 1216 frt 01 kr-beszerzési értékben.

Műszaki rajzszertár gyűjteménye 56 db. 100 frt 72 kr. beszerzési értékben.

Géptani szertár gyűjteménye 66 darab 300 frt értékben.

Szerkezettani szertár gyűjteménye 78 darab, 160 forint értékben.

Technológiai szertár gyűjteménye többféle anyagok és eszközök, 463 frt 84 kr. értékben.

Alaktani szertár gyűjteménye 3 darab szemléltető tábla és 1 darab szemléltető táblatartó, összesen 4 darab 180 frt értékben.

Szabadkézi rajzeszközök szertárában levő gipsz és sodronyminták s mintalapok darabjainak száma 260, 355 forint értékben.

B) Gyakorlati oktatáshoz.

A műhely felszerelése.

Sorszám	T á r g y	Beszerzés ár	
		frt	kr.
1	Asztalos külön szerszámok	671	76
2	» közös »	428	13
3	Esztergályos szerszámok	240	10
4	Faragó »	67	70
5	Műhelyi berendezés	182	22
6	Üzleti könyvek	102	—
7	Anyagok	1153	97 ¹ / ₂
	Összesen	2845	88 ¹ / ₂

C) *Butorok és berendezési eszközök értéke 278 frt 71 kr.*

D) *Raktáron levő munkák értéke 2890 frt 11 kr.*

Az intézet leltári vagyona 7566 frt 34 kr.

Az intézet a polgári iskola számára kibérelt épületben volt elhelyezve az 1891/92-ik tanév végéig.

Az 1892-ik évben azonban ezen intézet s az ezzel kapcsolatban álló kereskedelmi akadémia számára államköltségen közös épület emeltetett.

Az épület olasz renaissance stílusban van építve és kétemeletes. •

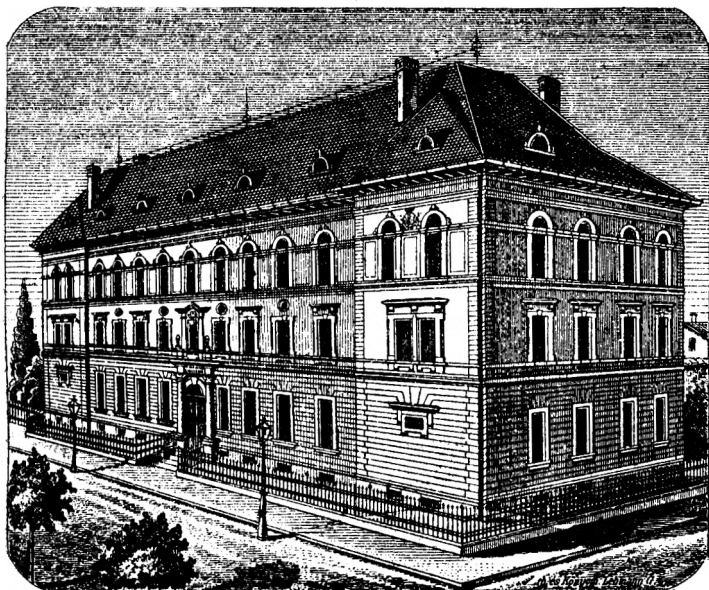
Fekvése minden tekintetben igen kedvező.

A terjedelmes telek ugyanis, melyen az épület áll, annyi előnyt biztosít a nevelés érdekében, mennyit ez és az egészségügyi tekintetek megkívánnak. Ily előny nevezetesen az, hogy az egész telek a város egyik legszebb részén fekszik s négy oldalon utca által van határolva, melyek közül egyik a belváros szélső vonalát képezi, előtte nagy kiterjedésű szabad térrel s közelében a Czenk hegygyel.

Az épület az intézettel kapcsolatban álló kereskedelmi akadémiával közös s erre való tekintetből beosztása az alaprajz szerint a következő:

A kétemeletes épület I. és II. emeletén levő helyiségek a kereskedelmi akadémia s a földszint s nagy részben a magas souterrain a középfaipariskola céljaira vannak igénybe véve.

A II. emeleten van a vegytani és phisikai előadó-terem; e mellett egyfelől a vegytani, másfelől a phisikai tanári dolgozó-szoba s ezekkel kapcsolatban az áruismeii szertár, könyvtár és két tanterem. Az első emeleten van az igazgató lakása, igazgatósági iroda, tanári ülésterem és egy tanterem.

Homlokzat.

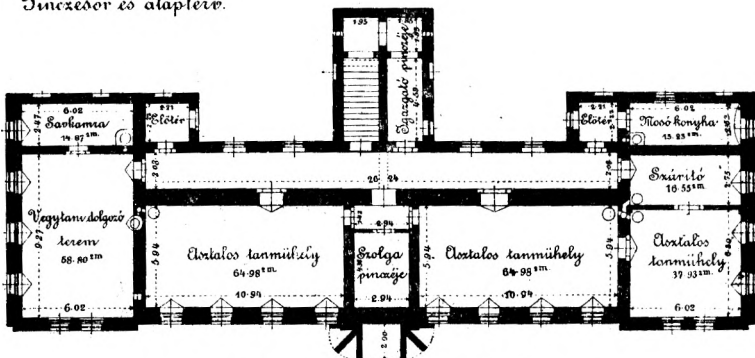
A souterrainban van a vegytani dolgozó-terem. A folyosók mindenütt ablakokkal és szélfogó ajtókkal, a tanhelyiségek pedig a kályhákkal összeköttetésben álló szellőző csatornákkal vannak ellátva.

Az iskola tágas telke kőalapon nyugvó vasrácsal van bekerítve s udvara részben parkirozva s nagy részben játszótérre alakítva.

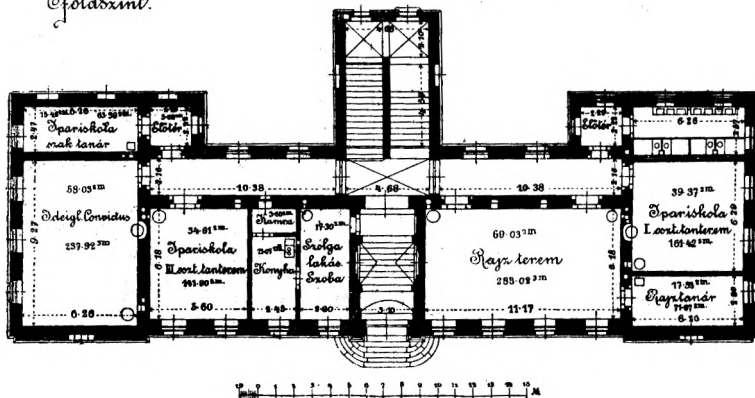
Az épület, kerítés, járda, parkirozás stb. összes költsége 66.676 frtot tettek.

A III. évfolyamot az intézet fennállásának első hét éve alatt, nem számítva a 95—96. tanévet s az intézet fennállásának két első évét, midőn t. i. a III-ik osztály még nem volt beállítva, 39 tanuló látogatta; mely számból végbizonyítványt nyert 34 tanuló.

Únczesor és alapterv.

Földszint.

Ezek közül:

1. Asztalos lett, illetőleg mint művezető működik atyja gyárilag berendezett asztalos műhelyében 2 = 7.40%
2. Előmunkás, csoportbiztos és gyakornok a magyar államvasutak kocsigyárában . . . 16 = 47.05%
3. Iparrajztanító, ipari és rajztanítói képesítéssel 3 = 11.10%
4. Műszaki pályán működik 2 = 7.40%

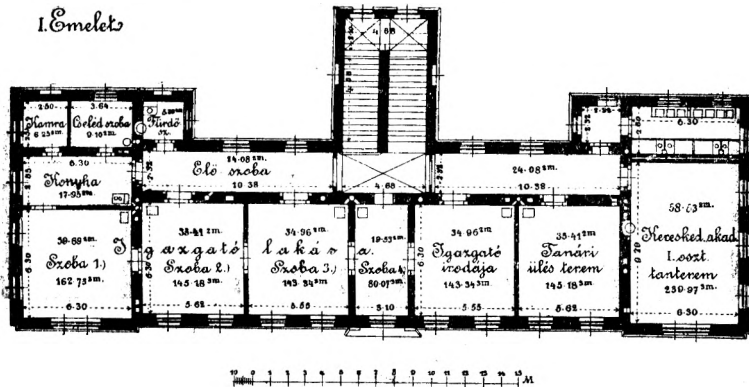
Ezek összege . 23 = 72.95%

5. Vasuti forgalmi tisztviselő lett	8 = 29·65 ⁰ / ₀
6. Tisztviselő lett	3 = 11·10 ⁰ / ₀
Ezek összege	11 = 40·75 ⁰ / ₀

Az asztalosok rovatában kizárólag olyanok lettek felvéve, kik az intézetben nyert szakképzettségüket atyjuk üzletében mint művezetők értékesítik.

A 2-ik rovatban foglalt tanulók, az összesek 47·05⁰/₀-a, szintén a faiparnak asztalos és bognár ágazataiban működnek.

A 3-ik rovatban kimutatott tanulók mint tehetséesebbek és kiválóan szorgalmasak tanulmányaikat felsőbb foku

intézetben fejezvé be, az iparfejlesztés érdekében értékesítik szakismereteiket.

A 4-ik rovatban foglaltak szintén az intézetben nyert iparirányu szakképzés alapján állanak az iparügy szolgálatában.

Ezeknek figyelembevételével tehát azt mondhatjuk, hogy az intézetet végzett tanulóknak 72·95⁰/₀-a az iparnak oly terén működik a gyakorlati életnek, melyen az általuk választott foglalkozás sikereihez őket ezen intézetben szerzett iparirányu szakismeretek képesítik.

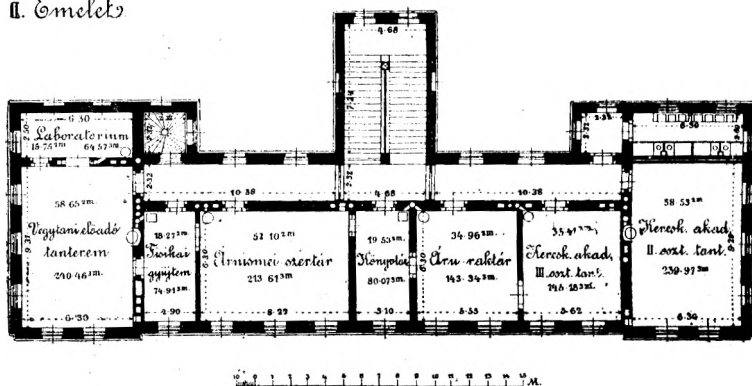
Az 5. és 6-ik rovatban egybefoglalt tanulókat néhány tehetséesebb kivételével anyagi helyzetük terelte el tanulói pályájuk irányától.

Az ipari oktatás tárgyában a közoktatásügyi és kereskedelemügyi ministerek között létesült megállapodások értel-

mében a brassói áll. közép faipariskola és a Hosszufaluból Brassóba áthelyezett faragó-tanműhely 1896. évi július hó 1-től kezdve a kereskedelemügyi ministeri tárcza ügykörébe helyeztetvén át, elhatározottat a két intézet egyesítése az 1896/7-ik tanévtől kezdve és pedig olyképen, hogy ugyanakkor megszüntették fokozatosan a középfaipariskola mint ilyen és átalakították *három szakosztálylyal bíró szakiskolává*, melynek czíme: »*m. kir. állami fa- és kőipari szakiskola*« Brassóban.

Az ilyképen egyesített szakiskola, mely az intézet részére emelendő új épület elkészültéig a felső kereskedelmi és közép-

II. Emelet

ipariskola épületében helyeztetik el, következő szakosztályokkal bir: *faipari* (asztalos és esztergályos), *műfaragó* és *kőfaragó*.

Ezen szakiskola négyéves tanfolyama alatt tanulóit elméletileg és gyakorlatilag képzett iparosokká neveli. A gyakorlati kiképzés az intézettel egybekapcsolt műhelyekben történik, hol szakképzett művezetők vezetése alatt tanulja az ifjuság iparának gyakorlati részét.

Az iskola felőleli a faipar köréből a butor- és épület-asztalossgot és esztergályosságot egyik szakosztályban s másikon a fafaragást; a kőipar köréből pedig a kőfaragást és ehhez képest nyújtja mindazon elméleti és gyakorlati ismereteket, melyekre az ezen iparágak terén működő művelt és szakképzett iparosoknak szükségük van.

II.

Iparmúzeumok.

1. M. kir. technológiai iparmúzeum Budapesten.

A negyvenes években alakult magyar iparegylet vetette meg alapját hazánkban az iparmúzeumoknak. Nyers anyagok és iparcikkek, szerszámok és különféle gépek mintáiból gyűjteményt állítottak össze, mely a nevezett iparegyletnek 1851-ben történt feloszlása után 1852-ben a magyar nemzeti múzeumba került. Ezen gyűjteményt 1869-ben a két évvel előbb alakult országos magyar iparegyesületnek adták át.

Az 1873. évi bécsi nemzetközi kiállítás alkalmából a nevezett iparegyesület a képzőművészeti társulattal egyetértőleg szóba hozta a hazai kézműiparnak előmozdítására való, a jelenkori igényeknek megfelelő iparmúzeum felállítását. Az eszközök és módok kijelölésére, a melyekkel ezen rég óhajtott intézet létesíthető volna, száztáru bizottságot küldtek ki. E múzeum első alakulási költségeinek fedezésére a képviselőház 1873-ban 50,000 forintot, Budapest főváros pedig az intézet elhelyezésére több évi segélyösszeget szavazott meg.

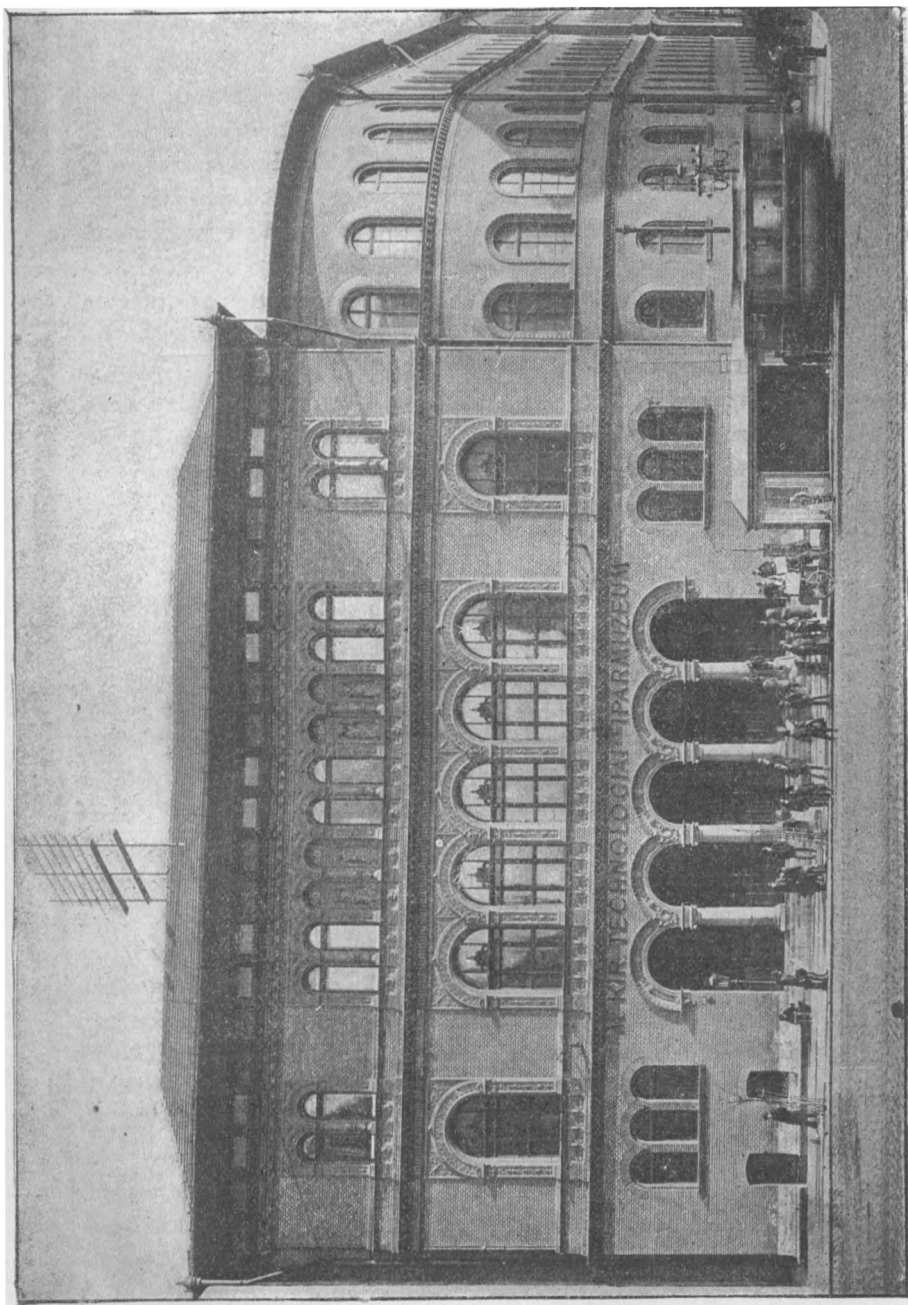
A jelzett összeggel az 1873. évi bécsi nemzetközi kiállításon a műiparnak majdnem minden ágára kiterjedő gyűjteményt vásároltak; ezen gyűjteményt »iparművészeti múzeum« cím alatt rendszeresen felállították és a magyar nemzeti múzeum népművei és régészeti gyűjteményeiből átadott iparművészeti tárgyakkal is kiegészítették.

Ezen iparművészeti muzeum — gyűjteményeinek természeténél fogva — arra való, hogy a benne képviselt iparágak termékeit alakilag, nem pedig szerkezetileg fejlessze s általában az izlést nemesítse.

Számos iparág termékeire nézve azonban az alaki rész-nél, a stilszerűségnél lényegesebb a szerkezet és azok előállítása módjainak, a készítésükhöz szükséges anyagok kémiai és mechanikai tulajdonságainak, valamint a szerszámoknak, gépeknek és eszközöknek ismerete. Ezért az iparos körök 1879-ben tisztán *technológiai iparmuzeumnak* felállítását indítványozták. Az országos magyar iparegyesület 1879-ben a vál-lás- és közoktatásügyi m. kir. ministerhez kérvényt nyújtott be, melyben a technológiai iparmuzeumnak szükségességét indokolta és hivatkozva arra, hogy a fővárosi törvényhatóság hasonló célra telket adományozott, a vakok budapesti intézete épületének e célra való átengedését kérte s egyszersmind az intézet szervezetére nézve javaslatokat is tett.

Azon eszme, hogy a technológiai iparmuzeumot a vakok intézetének házában állítsák fel, azért nem volt megvalósítható, mert a kitelepített intézet számára előbb alkalmas telket kellett volna venni s azon megfelelő épületet kellett volna a vakok számára emelni, ami a muzeum felállítását ismét elodázta volna. Ezért a vallás- és közoktatásügyi ministerium kebelében az iparegyesület indítványától függetlenül indították meg a muzeum felállítására vonatkozó tárgyalásokat, melynek eredménye egy emlékirat volt, melyben szerves összeköttetésben levő három muzeumot hoztak javaslatba, ugymint iparművészeti-, keleti- és technológiai iparmuzeumot.

Ezen emlékirat alapján a minister egy szakközegét küldötte ki az alsó-ausztriai iparegylet kezdeményezéséből az 1879. év végén Bécsben megnyílt technológiai iparmuzeum (Technologisches Gewerbemuseum) szervezetének tanulmányozására. Ez előterjesztvén jelentését, abban azon végkövetkeztetésre jut, hogy nálunk csakis technológiai irányu iparmuzeumot kellene létesíteni, a mely egyelőre csak egy iparágra terjedne, mely iparág hazánk nagy erdőterületeire való tekintettel a faipar lenne. Helyiségül a kerepesi-uton levő Beleznay-féle épületet hozta javaslatba.

Homlokzat,

Az ezen emlékiratokba foglalt javaslatokat a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister elnöklete alatt 1880. deczember hó 28-án tartott értekezleten megvitatták, de a technologiai iparmuzeum kérdését nem oldották meg véglegesen.

A következő évben a minister a délnémetországi iparmuzeumok szervezeti és anyagi viszonyainak tanulmányozására ismét két szakférfiut küldött ki, a kik külön emlékiratban terjesztették be tanulmányaik eredményét. Az egyik emlékirat kimerítően tárgyalta a külföldi intézetek szervezetét, a másik a technologiai iparmuzeum elvi és szervezeti alapvonalait tárgyalva, az intézetet nem csupán a fa-, hanem egyszersmind a fém- és gépiparra is kiterjesztendőnek véleményezte, a muzeum működésére vonatkozólag pedig azt javasolta, hogy az említett iparágakra kiterjedő gyűjteménye, szakkönyvtára, olvasó- s előadási terme, több szaktanfolyama, műhelye, végül váltakozó kiállítása is legyen.

Időközben a vallás- és közoktatásügyi minister a létesítendő iparmuzeum alapítási költségeihez való járulás tárgyában körlevelet bocsátott ki, melyben az ipar fejlesztésének fontosságát kiemelve, arra utalt, hogy minden ország anyagi fölvirágzásának s azzal jövője biztosításának alapföltétele az, hogy egészséges közgazdasági állapotai legyenek, melyek viszont a termelésnek s a termények feldolgozása és értékesítésének kellő aránybahozatalától függnek, a miért idején van, hogy mezei gazdaságunk mellett iparunkra is kellő figyelmet fordítsunk. Az ipart, a mennyiben van, fejleszteni kell, a mennyiben még hiányzik, meg kell honosítani. Ezen czélt a technologiai iparmuzeum felállításával véli elérhetőnek. Ez intézet feladata lenne első sorban a fejlesztésre különösen alkalmas fa- és fémiparunkat, később pedig még más iparágakat is a fejlődés oly fokára emelni, hogy hazai készítményü czikkeink a hasontárgyu külföldiekkel versenyképesekké váljanak.

A ministeri felhívás folytán összesen 14.006 frt 54 kr. gyűlt egybe; azonkívül Budapest főváros törvényhatósága az intézet első berendezésére 5.000 forintot és három évre további 5.000 forintot, a budapesti kereskedelmi és iparkamara addig is, míg a m. kir. technologiai iparmuzeum megnyílik, hasonlóképen három évre évenként 1.000 forintot, a kassai kereske-

delmi és iparkamara pedig szintén három évre évenként 100 forintot szavazott meg. Az államköltségvetésben a rendes évi kiadások fedezésére az 1882. évre 10.000 forintot, az 1883. évre pedig 14.000 frtot vettek fel.

A tényleges megvalósulás stádiumába lépett intézet szérvezetének megállapítása végett az 1881. év október havában ismét tanácskozást tartottak, melyben az ideiglenes alapszabályokat vitatták meg. Ugyanez időben a minister *szervező bizottság*ot is nevezett ki, mely 1882. év június havában tartotta alakuló ülését.

A technologiai iparmuzeum 1883. június hó 24-én nyílt meg, a mikor a vallás- és közoktatásügyi minister, a földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszterrel egyetértőleg, az ideiglenes alapszabályok értelmében felügyelő bizottságot alkotott.

A megnyitás nyári hónapban történvén, a muzeum tulajdonképeni működését csak később, a téli hónapokban kezdhette meg. A nyári hónapokon át a működés inkább csak az intézet céljának és gyűjteményeinek gyakorlati ismertetésére szorítkozott. A gyakorlati mutatóanyagokkal egybekapcsolt magyarázó előadások a muzeumban kiállított kisipari motorokról, fa- és fémmunkáló gépekről, szerszámokról stb. minden szerdán este és vasárnapon délelőtt tartattak, míg a rendszeres szakelőadások és rajzgyakorlatok csak 1883. december elején kezdődtek.

Az 1884. évi július 1-től kezdve a vallás- és közoktatásügyi minister a technologiai iparmuzeumot a budapesti állami középipartanodával szerves kapcsolatba hozta oly módon, hogy a középipariskola igazgatója egyszersmind a technologiai iparmuzeum főigazgatója s a két intézet gyűjteményei kölcsönös használat végett egy és ugyanazon állandó épületben helyeztetnek el; továbbá a muzeumban rendszerezett előadások tartására a középipartanoda tan- és rajztermei, a gyakorlati műveletekre pedig részben ennek műhelyei, laboratóriumai és felszerelései használtatnak.

Ezzel a technologiai iparmuzeum szervezeti előmunkálatai véget érven, a végleges személyzet neveztetett ki.

A muzeum az ugynevezett *Belesnay-kert* helyiségeiben,

a Kerepesi-uton csak ideiglenesen volt elhelyezve; az állami ipariskolának bérházban lévő helyiségei sem voltak megfelelők. Ezért a minster a két intézet részére külön új épületet emelt, mely két intézet építésének költségeire az országgyűlés 350.000 forintot szavazott meg.

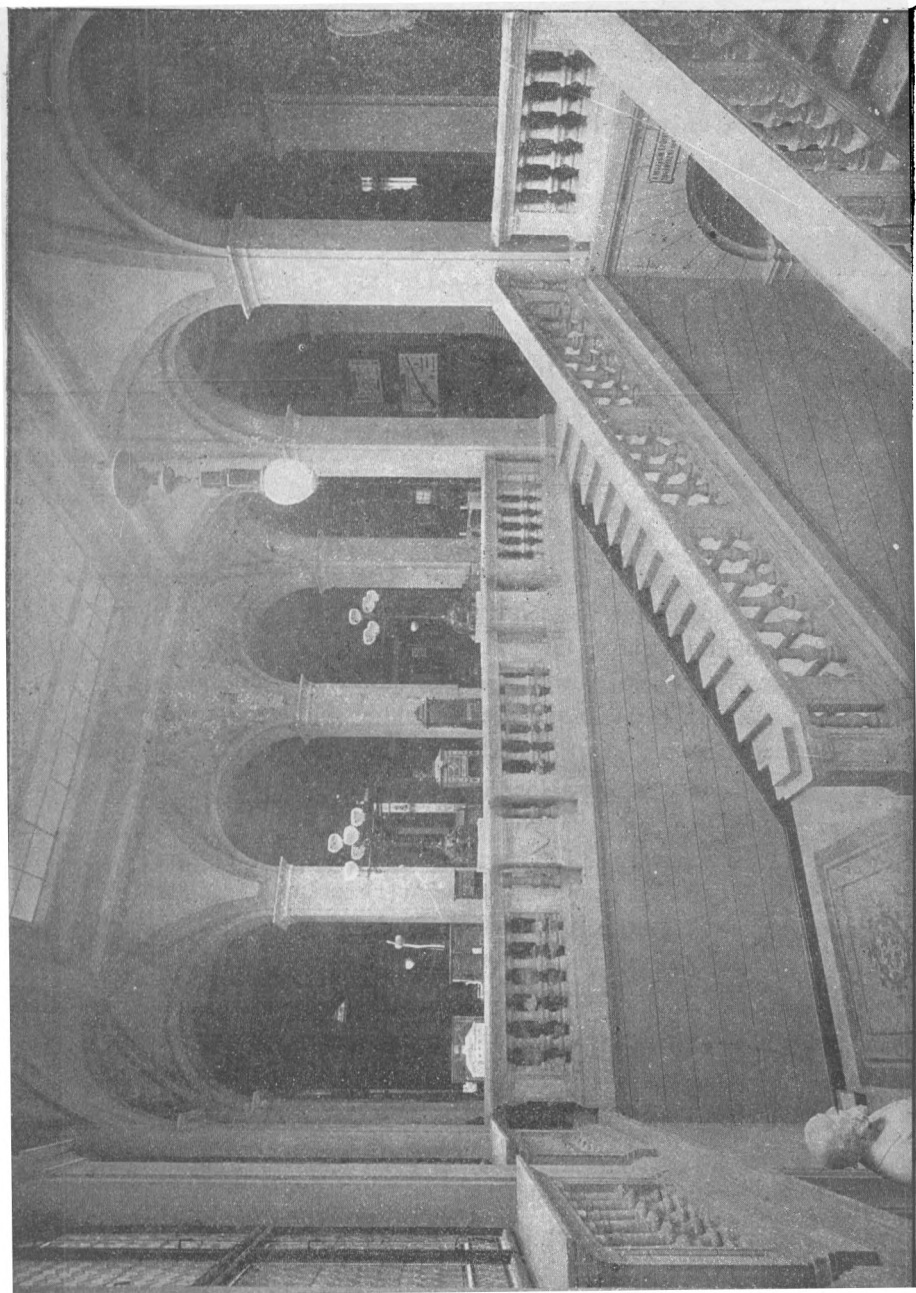
A muzeum épülete kétemeletes, magas alagsorral. A főbejáró a homlokzat közepén van, széles szabad lépcsővel s a bejáró elé épített árkádos nyílt csarnokkal, mely az utca felől diszes vasrácsal van elzárva. Az előcsarnokból monumentálisan kiképezett, háromkaru falépcső nyílik, melynek középső tagja az első emeletre, két oldaltagja pedig a magas földszintre vezet. A muzeum épületében az alagsorban van a gépműhely a szerszámgépekkel, a földszint egyik oldalán a faipari gyűjteménytár, másik oldalán a gyűjteménytár a vegyészeti, bőr- és textil-ipar körébe tartozó cikkek számára, az első emeleten pedig a fémipari és elektrotechnikai gyűjtemények helyeztetek el, valamint az irodahelyiségek. Ugyancsak a földszinten van a muzeumi könyvtár és olvasóterem.

A szakelőadások és a rajztanfolyamoknak az új épületbe való költözés évében történt továbbfejlesztésén kívül, az intézet további történetében az volt a legfontosabb mozzanat, hogy az intézet működése, a mely eddig csak a fa- és fémiparra szorítkozott, az alapszabályok megfelelő módosításával az összes gyár- és kézműiparágakra kiterjesztetett, a muzeum részéről rendszeresített előadások tartására és a szakrajz tanítására az ipariskola tan- és rajztermei, a gyakorlati műveletek bemutatására pedig részben ennek műhelyei, laboratóriumai és felszerelései használtatnak.

Jelenlegi szervezetében a technológiai iparmuzeumnak az a célja, hogy a hazai gyár- és kézműipart közhasznú szakismereteknek minél szélesebb körben való terjesztésével, továbbá a jelentékenyebb iparágak újabb szerszámai, gépei és gyártmányainak bemutatásával, végre szakkérdésekben véleményadással támogassa s így a hazai ipar gyorsabb fejlődését elősegítse.

A muzeum céljainak elérésére szolgálnak:

- a) a szerszám- és géptár;
- b) a mintagyűjtemény;

Lépesház.

c) a szakkönyvtár és rajzgyűjtemény, nyilvános olvasóhelyiséggel;

d) szakelőadások, népszerű felolvasások és szakrajzgyakorlatok;

e) szakvélemények adása;

f) közlemények és szakkönyvek kiadása;

g) időszaki iparkiadások rendezése és versenyek, pályadíjak kitűzésével.

Az intézet személyzete áll egy főigazgatóból, 1 igazgatóból, 1 őrből, 1 tollnokból, 1 gépészből, 1 asztalosból, 1 kapusból, 4 szolga- és 3 teremfelvigyázóból.

Szakelőadások.

A muzeumban a téli időszak alatt november hó elejétől márczius hó végéig azon iparágak köréből, melyekre a muzeum működési köre kiterjed, gyakorlati mutatványokkal egybekapcsolt szakelőadások és rajzgyakorlatok tartatnak.

Az előadások ingyenesek, azokban előre váltandó jegy alapján mindenki részt vehet.

Az 1883/84. évi előadásokra igazolványt kapott 388; az előadások száma 24 volt. Az 1884/85. évi előadásokra igazolványt kapott 366; az előadások száma 37 volt. Az 1885/86. évi előadásokra igazolványt kapott 156; az előadások száma 19 volt. Az 1886/87. évi előadásokra igazolványt kapott 206; az előadások száma 30 volt. Az 1887/88. évi előadásokra igazolványt kapott 226; az előadások száma 33 volt. Az 1888/89. évi előadásokra igazolványt kapott 311; az előadások száma 31 volt. Az 1889/90. évi előadásokra igazolványt kapott 455; az előadások száma 28 volt. Az 1890/91. évi előadásokra igazolványt kapott 493; az előadások száma 36 volt. Az 1891/92. évi előadásokra igazolványt kapott 379; az előadások száma 33 volt. Az 1892/93. évi előadásokra igazolványt kapott 56; az előadások száma 17 volt. Az 1893/94. évi előadásokra igazolványt kapott 110; az előadások száma 29 volt. Az 1894/95. évi előadásokra

igazolványt kapott 102 ; az előadások száma pedig 31 volt. — *A lefolyt 12 év alatt tehát az előadások hallgatására 3243 igazolvány adatott ki, a tartott előadások száma pedig 348 volt.*

Az elektrotechnikai tanfolyam.

A m. kir. technologiai iparmuzeumon az 1893. évtől kezdve rendezett elektrotechnikai tanfolyam célja gépkezelőknek, mechanikusoknak, szerelőknek és más szakiparosoknak az elektrotechnikában olyan fokú kiképzése, hogy azok e tanfolyamon szerezhető elméleti és gyakorlati ismereteik alapján elektromos gépeket és készülékeket okszerűen kezelni és elektromos vezetékeket helyesen szerelni tudjanak.

Ezen a tanfolyamon *a dinamogépek szerkezete és kezelése, az elektromos világítás és munkaátvitel, a telefonok és elektromos csengettyűk, valamint az elektromos vezetékek szerelése* taníttatik.

A tanfolyam minden év január hó 2-án nyílik meg és márczius hó végéig tart. Az előadások a hétköznapi napokon este 7 órától 9 óráig, a gyakorlatok pedig vasárnapokon és ünnepnapokon délelőtt 9 órától 12 óráig tartatnak.

A kik a tanfolyamot rendesen elvégezték és a gyakorlatokon részt vettek, *vizsgát* tehetnek ; ha a vizsgát sikerrel leteszik, *bizonyítványt* kapnak.

Az 1893-ik évi tanfolyamon 166-an, az 1894-ik évben 175-en, az 1895-ik évi tanfolyamon 170-en vettek részt.

Vizsgát tett 1893-ban 108, 1884-ben 97 és 1895-ben 116, összesen 321.

A szakrajztanfolyamok.

Az intézet az *épület- és bútorasztalosok*, továbbá az *épület- és műlakatosok, rézművesek, bádigosok*, végre a *kocsigyártás terén foglalkozó bognárok, kovácsok és lakatosok* számára minden évben *szakrajztanfolyamokat* rendez.

Eleinte csak asztalosok, lakatosok és bádigosok részére volt szakrajztanfolyam, de tekintve a kocsigyártás fontosságát hazánkban, az 1887. évtől kezdve a kocsigyártók részére is hasonló tanfolyam rendeztetett.

Mindezekre a rajztanfolyamokra azon önálló iparosok és iparossegédek vétetnek fel, kik már rajzolni tanultak és azt bizonyítványaik vagy rajzaik előmutatásával igazolják.

Az 1883/84-ben felvétetett 26 iparos, 1884/85-ben pedig 50 iparos.

Ebben az évben kivételesen előkészítő szaktanfolyam is volt, melyen összesen 38-an vettek részt.

1885/86. évben felvétetett 54 iparos. 1886/87. évben felvétetett 40 iparos. 1887/88. évben felvétetett 69 iparos. 1888/89. évben felvétetett 62 iparos. 1889/90. évben felvétetett 85 iparos. 1890/91. évben felvétetett 91 iparos. 1891/92. évben felvétetett 128 iparos. 1892/93. évben felvétetett 106 iparos. 1893/94. évben felvétetett 121 iparos. 1894/95. évben felvétetett 124 iparos.

A szakrajztanfolyamokon a lefolyt 12 év alatt tehát 994 iparos vett részt.

A műhelygyakorlatok.

A muzeum az épület- és bútorasztalosok, továbbá az épület- és géplakatosok, kovácsok, bádogosok és rézművesek, valamint az aranyozók és mázolóok számára gyakorlatokat rendez.

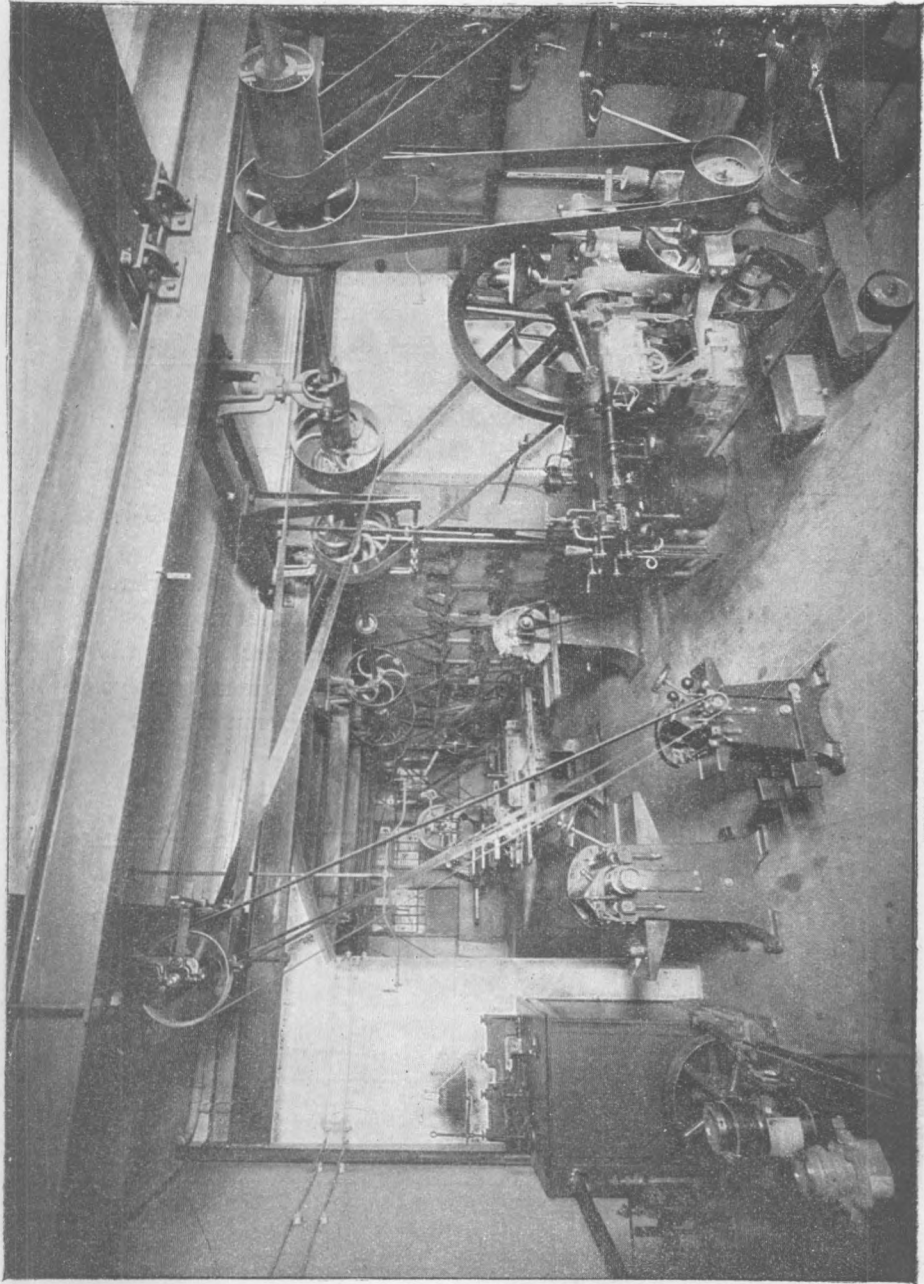
Az épület- és bútorasztalosok gyakorlatainak tárgya:

Ujabb szerszámok kezelése. A fa esztergályozása s a maró esztergán végezhető műveletek, nevezetesen: vájolt és csavart oszlopok, rózsák stb. készítése.

Az enyvezés és funirozás. A tárgyak kikészítése (csiszolása) a viaszkoláshoz és politurozáshoz. A fának különböző színű páczolása. A viaszkolás. A politurozás. A politurozás különböző módjai.

Az épület- és géplakatosok és a kovácsok gyakorlatainak tárgya:

A szerszámok kovácsolása és edzése. A fúró-, maró-, függélyes- és hosszgyaluló gépen, hengerfúró és hosszlyukfúró gépen, a közönséges és spirálfúró köszörülőgépen végezhető különböző munkálatok.

A gépcsarnok faipari osztálya.

Az esztergán végezhető munkálatok.

A bádigosok, rézművesek és részben a lakatosok gyakorlatainak tárgya:

A kemény forrasztás és különböző pákákkal való forrasztás, tekintettel a gáz- és vízvezetéki berendezéseknél végzendő munkákra is. Kompozícióból való bélések öntése.

Az aranyozók és asztalosok gyakorlatainak tárgya:

A fának különböző módon való aranyozása.

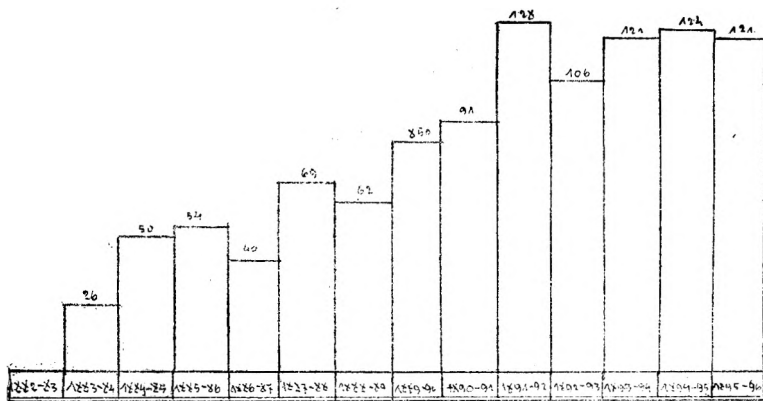
A mázoló és asztalosok gyakorlatainak tárgya:

A mázolásra szükséges festékek előkészítése s a mázolás különböző módjai.

A műhelygyakorlatokon 1884/85-ben 172, — 1885/86-ban 202, — 1886/87-ben 114, — 1887/88-ban 170, — 1888/89-ben 112, — 1889/90-ben 126, — 1890/91-ben 280, — 1891/92-ben 244, — 1892/93-ban 100, — 1893/94-ben 224 — és 1894/95-ben 228 iparos vett részt.

Az 1885/86. évben mesterek részére külön gyakorlatok rendezettek, melyeken mindössze 27-en jelentek meg.

A műhelygyakorlatokon a jelzett időszak alatt tehát összesen 1999-en vettek részt. Egyébként a muzeum tanfolyamainak látogatottságát az alábbi grafikai rajz mutatja be.

Ujabb iparczikkek bemutatása.

Hogy a muzeum újabb szerzeményeit az iparosokkal megismertesse és az iparosok magok is tökéletesített és újabb iparczikkeiket a szaktársaknak bemutassák, a téli időszak alatt a muzeumban ilyen bemutató előadások voltak, még pedig az 1890/91-ik évben 6, az 1891/92-ik évben 15, az 1892/93-ik évben 6, összesen tehát 27.

Minthogy ezen bemutató előadások iránt az iparosok csekély érdeklődést tanusítottak, de főleg az új iparczikkek csekély száma miatt és abból az okból, mert az iparosok saját iparczikkeiket csak ritkán mutatták be, az igazgatóság ezen bemutató előadásokat beszüntette.

Szakvélemények adása és műszaki vizsgálatok végzése.

A muzeum magánosoknak, intézeteknek és hatóságoknak az intézet működési körébe vágó műszaki kérdésekben véleményt ad, szaktanácscsal szolgál és e célból az ipari gyakorlat körébe vágó kísérleteket is végez, továbbá szabadalmi ügyekben felvilágosítást nyújt.

A ki az intézettel kísérleteket vagy vizsgálatokat kíván végeztetni, illetve annak közvetítésével szakvéleményt akar, ebbeli szándékát az igazgatóságnak írásban vagy szóval bejelenti, annak részletes közlésével, hogy a kísérlet, vizsgálat, illetve szakvélemény mire vonatkozzék és titokban tartassék-e. A megbízatásnak elfogadása esetén a közelebbi részleteket a fél a megbízandó szakértővel egyetértőleg állapítja meg. Ha az intézet a megbízatást bármely okból nem fogadja el, erről az illetőt, esetleg az indokok megemlítésével értesíti.

Az intézet a következő szakok köréből ad szakvéleményt és szaktanácsokat és végez vizsgálatokat.

1. A kémiai iparok; 2. az elektrotechnika és fizika; 3. a faipar; 4. a fémipar; 5. a gépészet; 6. az építészet köréből; továbbá elvállalja 7. a papirosnak mechanikai, kémiai és görcsövi megvizsgálását; 8. bőripari kísérleteket végez; 9. szövetek dynamometrikus megvizsgálását elvállalja és 10. gépolajokat vizsgál. A muzeum 1890-től az 1895. év deczember végéig 277 ügyben adott szakvéleményt, illetve végzett műszaki vizsgálatokat, még pedig:

a chemiai iparok köréből	125	ügyben
az elektrotechnika »	43	»
a faipar »	14	»
a fémipar »	19	»
a gépészet »	33	»
az építészet »	5	»
a papirosipar »	10	»
a textilipar »	22	»
olajat mechanikailag vizsgált	6	»
összesen	277	ügyben.

Szakkönyvtár és árjegyzékgyűjtemény.

A szakkönyvtár és rajzgyűjtemény magában foglalja a muzeum körébe vont iparágakra vonatkozó szakkönyveket, folyóiratokat és rajzgyűjteményeket, szóval ezen iparágaknak lehetőleg teljes szakirodalmát.

A muzeum könyvtára ez idő szerint hazánkban az egyedüli műszaki jellegű nyilvános könyvtár. Gazdag folyóiratgyűjteménye mintegy 140-féle cím alatt több mint ezer kötetet tartalmaz, a két legutóbbi évtizedben magyar, német, francia és angol nyelven megjelent szakfolyóiratokból. Képviseelve van benne a fa- és fémipar, gépészet, elektrotechnika, közgazdaság, statisztika, ipari kiállítások.

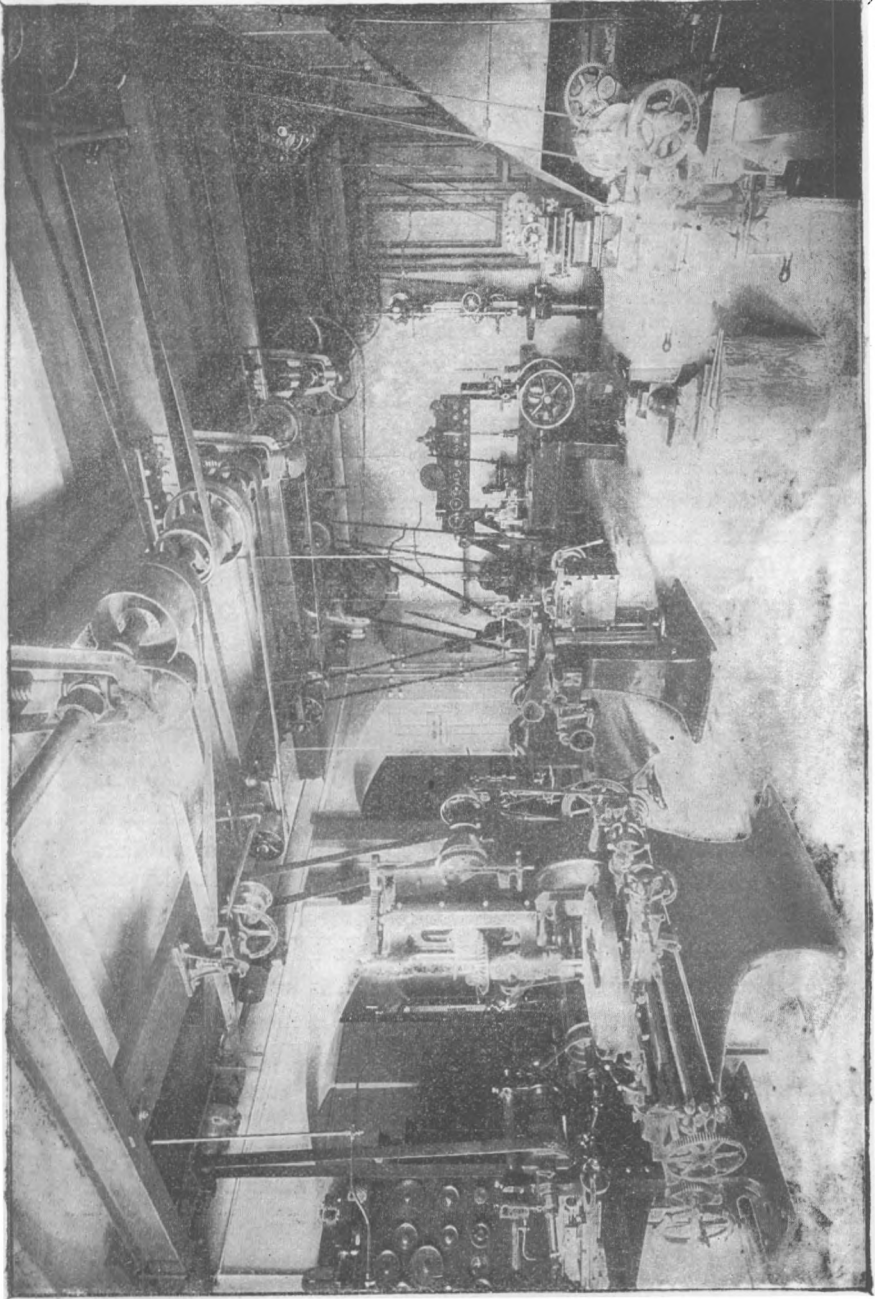
A muzeum könyvtára 1839 cím alatt 3634 db. könyvet, rajzgyűjteményt és füzetet foglal magában, ezek együttevén 16.000 frt leltári értéket képviselnek.

A m. kir. technológiai iparmúzeum és az állami ipariskola egyesített könyvtára 3503 cím alatt 7052 db. könyvet, rajzgyűjteményt és füzetet tartalmaz és 32.000 frt leltári értéket képvisel.

A muzeum nyilvános olvasóterme 50 olvasó számára való; ott van elhelyezve kb. 1800 hazai és külföldi gyár, ipari cég stb. képes katalógusából álló árjegyzék-gyűjtemény.

Az intézet gyűjteményei.

A gyűjteménytár a jelentékenyebb gyár- és kézműiparágak körébe tartozó mintaszerű iparcikkek és az azok készítéséhez használt nyersanyagok, félgyártmányok és segéd-

A gépesarnok fémipari osztálya.

anyagok rendszeres gyűjteményét tartalmazza, oly célból, hogy abban a szerkezet és gyártásmód minél teljesebben elő legyen tüntetve.

E gyűjtemények tárgyai részben az intézet tulajdonát képezik, részben letétemények, részben pedig kikölcsönzés útján csak ideiglenes kiállításra szereztetnek be.

A szerszám- és géptár tartalmazza a czélszerűeknek bizonyult újabb szerszámokat, a gyárakban és kézműves-műhelyekben előnyösen alkalmazható készülékeket, erő- és munkagépeket, a melyek részint vétel, részint csak ideiglenes kiállításra, kikölcsönzés útján szereztetnek be.

A muzeum gyűjteménytára faipari szerszámokat és iparczikkeket, fémipari szerszámokat és iparczikkeket, továbbá az elektrotechnika, bőr-, papiros- és malomipar körébe vágó részleges és részben a gyártás menetét feltüntető gyűjteményeket tartalmaz.

A muzeum gyűjteményeinek leltári értéke az 1895-ik év végén 44.415 ft 10 kr. volt; a műhelyi tárgyak 6661 ft 67 kr., a felszerelési tárgyak pedig 9816 ft 13 kr. leltári értéket képviseltek, úgy hogy a muzeum tárgyainak leltári értéke (a könyvtáron kívül) 60.892 ft 90 kr.

Időszaki kiállítások a muzeumban.

A kézműiparosok czéljára szolgáló újabb szerszámokból és a különböző erő- és munkagépekből a muzeumban változó kiállítások rendeztetnek.

A gépeknek és szerszámoknak legalább hat hónapig kell az intézetben kiállítva lennie; ez idő alatt az érdeklődőknek bemutattnak és kíséreltetésre is szolgálnak.

A muzeum egyes iparczikkekből, esetleg pályadíjak kitűzése mellett, saját helyiségeiben időnkint részleges kiállításokat és versenyeket is rendez.

A mennyiben az intézet gyűjteménytárának helyi viszonyai engedik, abban, idővel pedig az erre szolgáló külön helyiségben kiállíthatók lesznek a muzeum keretébe tartozó olyan iparczikkek is, a melyek anyag vagy szerkezet tekintetében újítást vagy lényeges javítást mutatnak.

A muzeumban az 1895. év végéig *ki volt állítva* 16

mótor és annak mintája 11.468 frt 38 kr., — 34 famunkáló szerszám 528 frt 39 kr., — 154 fémmunkáló szerszám 3226 frt 59 kr., — 1084 vegyes ipari szerszám 2123 frt 75 kr., — 92 famunkáló gép 35.974 frt 51 kr., — 118 fémmunkáló gép 23.685 frt 44 kr., — 58 bőrmunkáló gép és szerszám 8619 frt 97 kr. — és 759 iparczikk 18.814 frt 96 kr. értékben, összesen tehát *2315 darab 104.441 frt 99 kr. értékben.*

Ebből *eladatott* 35 fémmunkáló gép 10.008 frt 72 kr., — 46 famunkáló gép 19.529 frt 07 kr., — 14 famunkáló szerszám 184 frt 30 kr., — 12 fémmunkáló szerszám 268 frt 22 kr. — és iparczikk 360 frt 85 kr., — *összesen* tehát *116 darab 20.351 forint 16 kr. értékben.*

Országos kiállítás a muzeumban és a muzeum által vidéken rendezett kiállítások.

Az intézet az 1888. év elején országos *szerszámkiállítást* rendezett, hogy az országban készített *gyári és kézműipari szerszámokat és gépeket* bemutassa. Ezen a kiállításon 26 kiállító vett részt.

Vidéken a muzeum 5 kiállítást rendezett. Az 1884-ben augusztus hó 28-tól szeptember hó 3-ig részt vett gyűjteménytárgyainak egy részével a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara által *Kolozsvárt* rendezett segédek és tanoncok munkakiállításán. A szegedi ipartestület kezdeményezése folytán 1886. évi augusztus hó 1-től 8-ig *Szegeden* önálló kiállítást rendezett. Az 1888. évben részt vett a nagyszebeni polgári és iparegyesületnek *Nagyszebenben* szeptember hó 1-től szeptember hó 30-ig tartott időszakos kiállításán, 1891-ben pedig a *segesvári* ipar-, takaré- és kölcsönegylet meghívására augusztus hó 9-től augusztus hó 25-ig gyűjteménytárgyainak egy részével *Segesvárt* külön kiállítást rendezett; 1894-ben gyűjteményeinek egy részét a nagyszebeni ipar- és polgáregyletnek kölcsönképen átengedte, hogy a nevezett egylet azokat *Nagyszebenben* augusztus hó közepétől november hó közepéig kiállithassa.

Szakértekezletek iparosokkal.

Abból a célból, hogy egyrészt az iparosok és gyárosok figyelme az intézet hivatására és működésére felhívassék,

másrészt pedig az intézet igazgatósága ezeknek véleményét és óhajait megismerhesse, az intézetben főleg helybeli iparosokkal és gyárosokkal szakértekezletek tartattak, még pedig az 1884. évben külön az asztalos-, bádogos-, rézműves- és ércnyomó-, továbbá a szerkovács- és faszerszámkészítő-, végre a kádár- és kocsigyártó- és esztergályosmesterekkel.

Ugyancsak ebben az évben a hordóknak egyméretűre való készítése tárgyában is volt értekezlet a kádármesterekkel, szeszgyárosokkal és borkereskedőkkel.

Az 1885. évben értekezlet volt az esztergályos- és faszerszámkészítő-mesterekkel az *alapítványi faraktárakban készletben tartandó szerszámfák* tárgyában; az 1886. évben a múzeumnak a *fa- és fémipart illető működése* ügyében a lakatos, bádogos, rézműves, kovács, ércnyomó, asztalos, esztergályos, ács, kocsigyártó, bognár, kádár, faszerszám- és kaptafakészítő-mesterekkel megállapodás történt a *közműhelyek* kérdésének tárgyalása, azután az *időszakos kiállítások* rendezése s *kocsigyártási tanfolyam* szervezése ügyében.

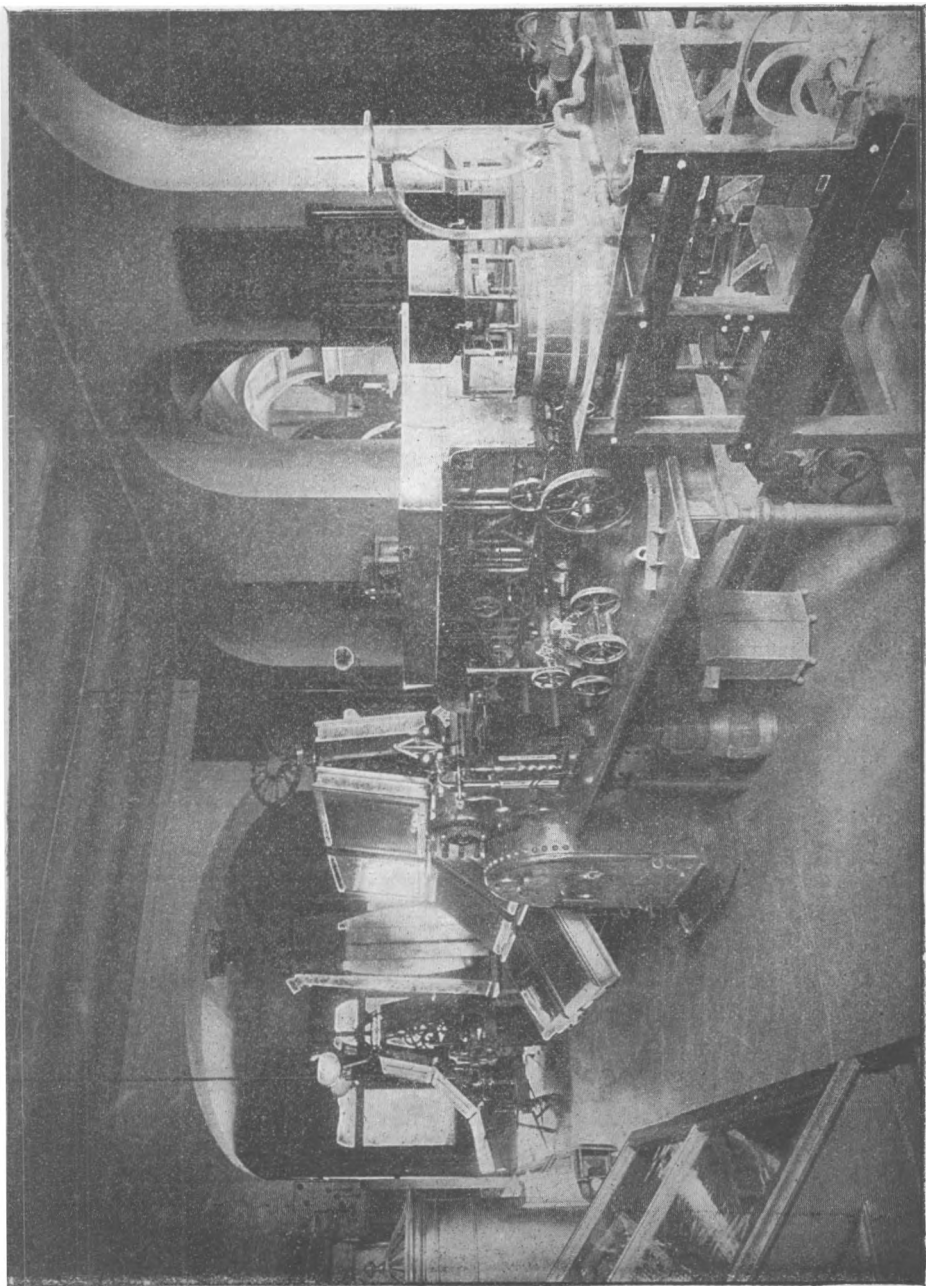
Az 1886. évben ülés tartatott a *gyári felügyelők* részére kidolgozott utasítás néhány pontjának tárgyában.

Értekezlet volt 1888-ban a *hazai szerszámkészítő*kkal, *szerszámkereskedők*kel és a *hazai vasutak képviselőivel*, hogy a hazai szerszámkészítőket nagyobb támogatásban részesítsék.

Az 1892. évben az *elektrotechnikai* tanfolyam szervezése ügyében a fővárosi elektrotechnikai gyárak képviselőivel, az 1893. évben a *bőripari kísérleti állomás* ügyében a fővárosi börgyárosokkal és borkereskedőkkel, végre az 1895. évben a *papírvizsgálat* ügyében a hazai papirosgyárak képviselőivel értekezletek tartattak.

Az intézet látogatottsága.

Az intézetet a megnyitás napjától, vagyis 1883. június hó 24-től egész 1884. december végeig 151.107, 1885. évben 47.594, 1886. évben 39.127, 1887. évben 35.131, 1888. évben 36.567, 1889. évben 20.576, 1890. évben 22.999, 1891. évben 31.000, 1892. évben 32.090, 1893. évben 31.839, 1894. évben 38.896, 1895. évben 32.665-en látogatták, összesen 519.591-en.

Részlet a földszinti kiállítási helyiségekből.

A szakvélemények és szaktanácsok adására és műszaki vizsgálatok végzésére vonatkozó szabályzatok.

I. Általános szabályzat.

A m. kir. technologiai iparmuzeum magánosoknak, intézeteknek és hatóságoknak az intézet működési körébe vágó műszaki kérdésekben véleményt ad, szaktanácscsal szolgál és e célból az ipari gyakorlat körébe vágó kísérleteket is végez, továbbá szabadalmi ügyekben felvilágosítást nyújt.

A muzeum ezen működésére saját szakközegein és felszerelésén kívül a budapesti állami közép-ipariskola szaktanárainak közreműködését, ezen intézet laboratóriumainak és műhelyeinek felszereléseit és szükség esetén e két intézeten kívül álló szakférfiaknak közreműködését is igénybe veszi.

Szóbeli, valamint rövid írásbeli értesítéseket, a melyekhez külön kutatások, vizsgálatok, kísérletek vagy egyéb munkálatok nem szükségesek, a muzeum ingyen ad.

Kísérletekkel, vizsgálatokkal, kutatásokkal vagy egyéb műszaki munkálatokkal járó szakvéleményért vagy szaktanácsért az illető fél fizeti a készpénzkiadásokat, szállítási és anyagköltségeket, valamint a szakértőt, illető tiszteletdíjat. Azon esetben, ha helyszíni szemle kívántatik, vagy a vizsgálat az intézeten kívül végzendő, az erre kiküldött szakközegeknek és az esetleg szükséges segédszemélyzetnek utiköltségeit, személyi illetékeit és kocsidíjait, valamint a szükséges készülékek és eszközök oda- és visszaszállításának költségeit szintén a fél fizeti.

Az ezen költségek fedezésére való összeg, a mennyiben előzetesen megállapítható, az intézet pénztárába befizetendő, ellenkező esetben pedig biztosítékul a valószínű költségeknek megfelelő összeget kell befizetni. Hatóságok és intézetek a megállapítandó díjakat és költségeket utólagosan is fizethetik. Ez esetben a felmerülő költségeket a muzeum házi pénztára előlegezi.

Az intézetben magában végezhető, gyakrabban előforduló egyszerűbb munkálatokra nézve, a mennyiben lehetséges, az igazgatóság külön díjszabást állapít meg, különben pedig a

fizetendő költségek előzetes megállapodás szerint, vagy pedig az illető munkára fordított idő alapján állapíttatnak meg.

Az irodán kívüli munkáért minden megkezdett nap után 10 frt személyi illeték jár. Részletesebb írásbeli értesítésekért félívenként 5 frt díj fizetendő.

Az intézet igazgatósága által megbízott szakközeg munkálatának, vizsgálatának, illetve kísérletének végeredményét tartalmazó rövid írásbeli értesítést, illetve szakvéleményt ad, melyet a múzeum főigazgatója láttamoz. Ily vélemény alapján azonban sem az intézet, sem az intézetnek szakközegei anyagi felelősséggel nem tartoznak.

A munkálatok, vizsgálatok, illetve kísérletek tárgya és eredménye általában közzé is tehető. Ha a fél ezeknek titokban tartását kívánja, ezt előre ki kell jelentenie, a midőn kívánságának teljesíthetősége fölött az igazgatóság határoz.

A ki az intézettel kísérleteket vagy vizsgálatokat kíván végeztetni, illetve annak közvetítésével szakvéleményt akar, ebbeli szándékát az igazgatóságnak írásban vagy szóval bejelenteni, annak részletes közlésével, hogy a kísérlet, vizsgálat, illetve szakvélemény mire vonatkozzék és titokban tartassék-e. A megbízásnak elfogadása esetén a közelebbi részleteket a fél a megbízandó szakértővel egyetértőleg állapítja meg. Ha az intézet a megbízatást bármely okból nem fogadja el, erről az illető felet, esetleg az indokok megemlítésével, értesíti.

Az intézet a következő műszaki kérdésekben ad szakvéleményt és szaktanácsokat és végez vizsgálatokat.

1. A kémiai iparok köréből.

Az intézet szakvéleményt ad és szaktanácsokkal szolgál, illetve kísérleteket és kutatásokat végez: nyersanyagoknak bizonyos gyártmányok készítésére való használhatóságára, gyártási eljárások módosítására, a gyártási eljárásokban mutatókozó fogyatkozások okának kipuhatolására és ezek mellőzésére készülékek, gépek és berendezési tárgyakra és ezek beszerzésére nézve.

Elvállal technikai viz-, szén- és gázelemzéseket, valamint

egyéb technikai elemzéseket, a mennyiben a következő ipari készítményekre és anyagokra vonatkoznak :

a) üveg, agyag, mész, gipsz, cement, mesterséges kövek, mázak, zománczok, kerámiai tárgyak, ásványi festékek és egyéb anorganikus készítmények ;

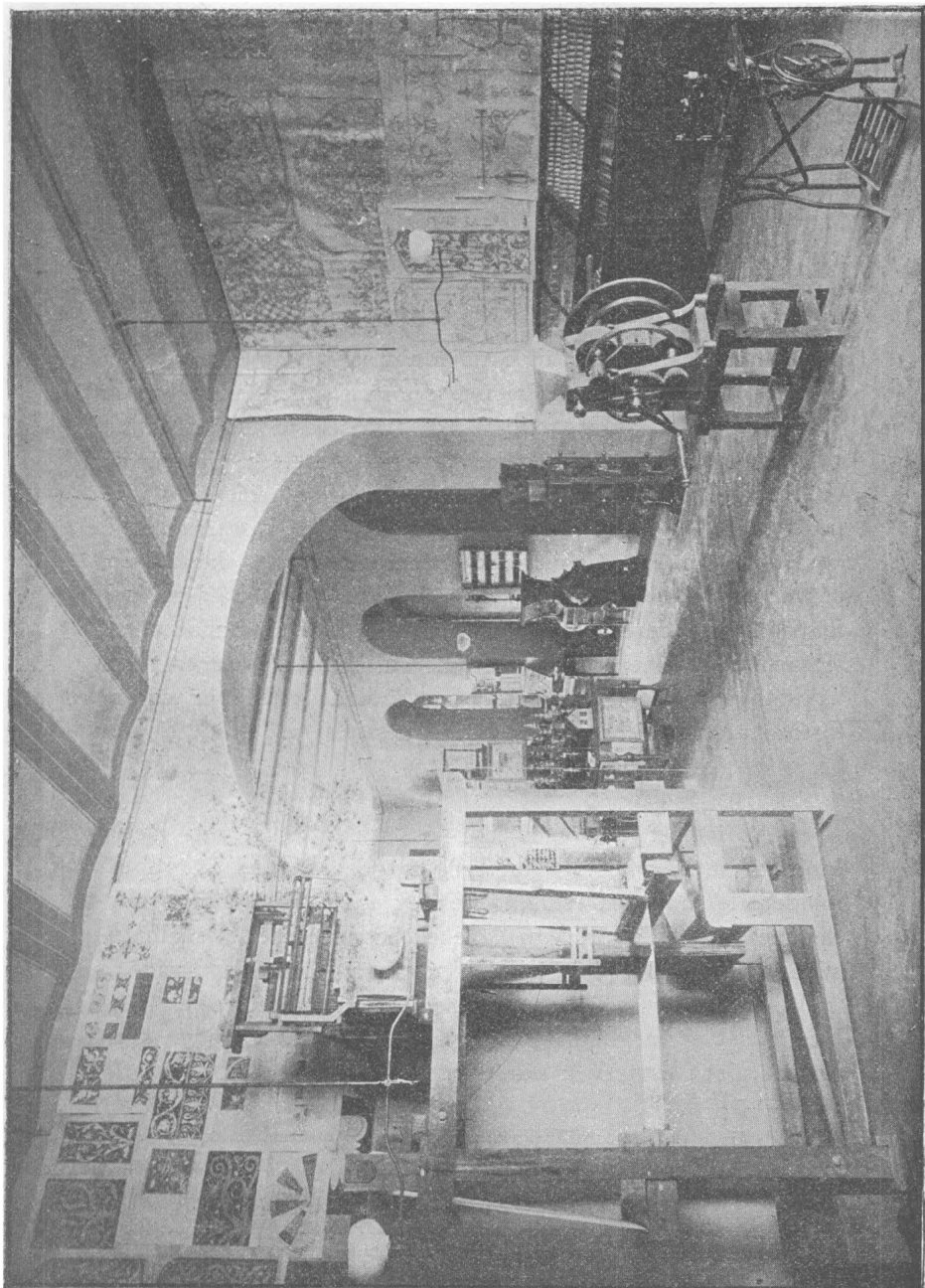
b) a fonal és kelme festéséhez, színyomáshoz és kikészítéséhez használt páczok, rögzítő szerek, apretáló anyagok, anorganikus festékek és organikus festőanyagok ; bőrkikészítő anyagok ; szén, fa, petróleum, ozokerit stb. lepárlásának termékei ; zsir, olaj, gyertya, szappan, kenőcsök stb. ; szesz, sör, keményítő és keményítőcukor, szőrp és dextrin.

2. Az elektrotechnika és fizika köréből.

Az intézet szakvéleményt ad és szaktanácscsal szolgál, illetve kísérleteket végez az elektrotechnikai célokra való anyagok, készülékek, műszerek és elektrotechnikai berendezésekre nézve ; elvállalja dinamo-elektromos gépek munkafogyasztásának és munkabírásának megállapítását ; világításra, munkaátvitelre és elektrometallurgiai célokra való telepek és berendezések megvizsgálását és ilyenek terveinek megbirálását ; iv- és izzólámpák világító erejének, áramerősségének és feszültségének meghatározását, mérő és ellenőrzőkészülékek, szabályozók, akkumulátorok, galván-elemek, vezető és szigetelő anyagok, valamint villámhárító-berendezések megvizsgálását ; továbbá hőmérők, vákuumméterek, manométerek, aneroid-barométerek, higrométerek, fotométerek megvizsgálását ; a testek sűrűségére vonatkozó kísérletek végzését, lencsék góctávólának mérését és mindennemű fényforrás (gáz, petroleum stb. lángok) fényerősségének meghatározását.

3. A faipar köréből.

Az intézet szakvéleményt és szaktanácsot ad, illetve kísérleteket és vizsgálatokat végez a faanyagok használhatóságára, egészségi állapotára, földolgozására, a faiparban használt kötőanyagok és kikészítő anyagok (páczok stb.) minőségére és használására, a faiparban használt szerszámok és szerszámgépek beszerzésére, megválasztására, használhatóságára és munkafogyasztására nézve ; elvállalja szárító, kilugozó, gőzölő,

Részlet a földszinti kiállítási helyiségekből.

impregnáló és mindennemű faipari telepek, gyárak és műhelyek terveinek, berendezésének és felszerelésének megvizsgálását és megbíráását,¹⁾ végre útmutatással szolgál a faipar, nevezetesen a bútór-, épületasztaloság és kocsigyártás körébe tartozó szerkezeti rajzok készítésére.

4. *A fémipar köréből.*

Az intézet szakvéleményt és szaktanácsot ad, illetve kísérleteket és vizsgálatokat végez vas- és fémipari anyagok műszaki, kémiai és fizikai tulajdonságaira, fémek és öntvények csiszolására, fényezésére, forrasztására, lemezelésére, galván uton való bevonására, oxidálására, festésére, zománcozására stb. nézve; továbbá vízvezetékek, fürdők, klozetek, piszoárok, gázvezetékek, fűtő- és szellőztető berendezések, kályhák, központi fűtő- és szellőzőberendezések, kisebb vasszerkezetek, épület- és műlakatos-munkák szerkezetére és készítésére nézve; továbbá elvállalja ilyenek terveinek megbíráását és a felsorolt berendezések megvizsgálását; végre szaktanácsot ad fémmunkáló gépek használhatóságára, beszerzésére és megválasztására nézve és útmutatással szolgál a fémipar körébe tartozó szerkezeti rajzok és tervek készítésére.

5. *A gépészet köréből.*

Az intézet szakvéleményt és szaktanácsot ad, illetve kísérleteket és vizsgálatokat végez gőzkazánok, gőzgépek, mindenféle motorok, munkagépek és eszközök, valamint mindenféle gép- és gyárüzemi kellékek beszerzésére, használhatóságára és minőségére nézve; továbbá elvállalja gyár- és ipartelepek terveinek, berendezéseinek és felszereléseinek megvizsgálását és megbíráását; végül útmutatással szolgál szerkezeti rajzok és tervek készítésére.

¹⁾ Ezen gyárak és műhelyek a következők: fűrészmalomok, épület és bútorasztalos-telepek, hordó-, kocsí-, parkét-, kerék-, hajlitott fabútór-, furnír-, lyukasztott és préselt furnír-ülés-, talpkéreg-, tisztító- és erjesztőforgács-, különböző forgács- vagy szilánk-, gyufaszálka-, esztergályozott áru (fapipák, szipkák, pipaszárak, séta- és esernyő-botok, gyermekjátékok), faczipő-, kaptafa-, puskatus-, küllő-, zsindely-, faszeg-, kefefafa-, láda-, fapamut, parafa-ipari-, cellulóza- stb. gyárak; hulladékot feldolgozó gyárak, kosárfonó-telepek stb.

6. Az építészet köréből.

Az intézet szakvéleményt és szaktanácsot ad kőmives-, kőfaragó- és ács munkák, alapozások, egyszerűbb vasszerkezetek és mindenféle épületfelszerelésekre nézve s utmutatással szolgál gyári épületek elrendezésére és beosztására.

II. A papirosnak megvizsgálására vonatkozó szabályzat.

A m. kir. technologiai iparmuzeum a szakvélemények és szaktanácsok adására és műszaki vizsgálatokra nézve érvényes általános szabályzata alapján a *papirosnak mechanikai, chemiai és gőrcsövi megvizsgálását is* elvállalja.

A megvizsgálendő papirosból *5 ívet kell beküldeni*, még pedig *teljesen ép és össze nem hajtott állapotban*. Legcélzerűbb a beküldendő próbákat papirlemezbe csomagolni.

A vizsgálatokért járó díjak a következők:

1. a) A papiros tartósságának dinamometrikus megvizsgálása, azaz négyzetméterenkénti munkabírásának, négyzetméterenkénti súlyának, az anyag jóságának, vagyis kilogrammonkénti munkabírásának és a benne levő faanyag (lignin) jelenlétének megállapítása. Az első vizsgálat díja 2 frt, a többié 1—1 frt.

b) Az a) pontban foglalt vizsgálat alapján a papiros gyűrhetőségének megállapítása . . . 50 kr.

2. A papirosnak chemiai és gőrcsövi megvizsgálása; még pedig:

a) Annak megállapítása, hogy a papirosban szabad sav, szabad klór és szabad kén van-e 1 frt.

b) Annak megállapítása, hogy a papirost jól enyvezték-e 50 kr.

c) A papiros viz- és hamutartalmának megállapítása 2 frt.

d) A papirosban levő hamu minőleges összetételének megvizsgálása 3 frt.

e) A papirosban levő hamu mennyileges összetételének megvizsgálása; minden meghatározott anyag után . . . , 2 frt.

f) A papiros festő anyagainak meghatározása

a vizsgálatok nehézségei szerint . 1 frttól 30 frtig.

g) A papirosnak górcsővi megvizsgál-

lása ; a vizsgálat nehézségei szerint 2 frttól 10 frtig.

Ha a kísérletek eredményeinek rövid közlésén kívül külön írásbeli szakvélemény is kívántatik, ezért félvenként 5 frt díj fizetendő.

III. A bőripari kísérletekre vonatkozó szabályzat.

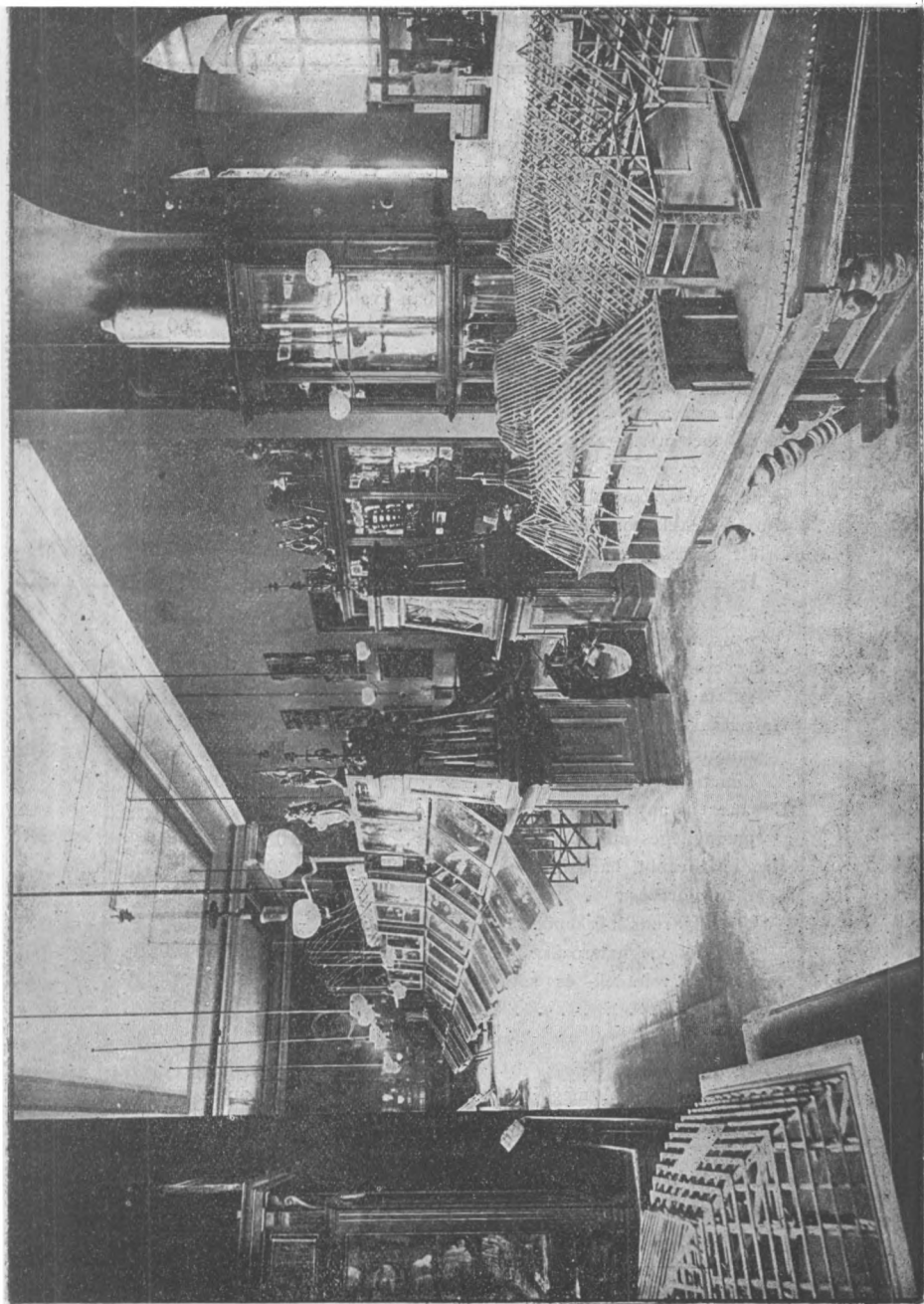
A m. kir. technologiai iparmuzeum a szakvélemények és szaktanácsok adására és műszaki vizsgálatokra nézve érvényes általános szabályzata alapján *bőripari anyagok és gyártmányok megvizsgálását is elvállalja* s így az érdekelt iparosoknak és kereskedőknek (bőr- és cserzőanyag-gyárosoknak és cserzőanyag-kereskedőknek, bőrfestőknek és bőrkikészítőknek) alkalmat kíván nyújtani arra, hogy a bőr gyártásához szükséges nyers- és segéd-*anyagokat*, valamint a kész bőrt *hazai intézetben megvizsgáltathassák*, továbbá arra, hogy azokat a chemiai elemzéseket és műszaki eljárásokat, a melyekkel a bőrgyártás üzeme ellenőrizhető, illetve a bőrgyártáshoz használt anyagok, valamint a kész termékek megvizsgálhatók, maguk is *megismerhessék és begyakorolhassák*.

Ez utóbbi célból az intézet időnként gyakorlatokkal kapcsolatos szakelőadásokat is rendez, a melyeknek programja külön állapittatik meg.

Ezenkívül az intézet a bőriparra vonatkozó gyakorlati és tudományos *kísérleteket és kutatásokat* is végez.

Végül a nyers anyagoknak használhatóságára, gyártási eljárások módosítására, a gyári üzemben mutatózó fogyatkozásoknak kipuhatolására s ezeknek mellőzésére, valamint a bőriparban alkalmazott munkafolyamatokra nézve kísérleteket végez és bőripari gépek és műhelyi felszerelések beszerzésére nézve *utmutatással és tanácscsal* szolgál.

A különböző vizsgálatokért fizetendő díjakat és a vizsgálat céljából beküldendő anyagok mennyiségét a következő jegyzék mutatja :

Részlet az első emeleti kiállítási helyiségekből,

Díjjegyzék. ¹⁾

Sorszám	A vizsgálat tárgya	Ár	Beküldendő anyag- mennyiség
		korona	
1	A cserzőanyag mennyiségének meghatározása cserzésre való nyers, valamint ilyen kilugozott terményekben	5	1 kg.
2	A cserzőanyagnak cserzőkivonatokban való meghatározása	3	250 gr.
3	Cserző nyers-terményekben vagy kivonatokban a viznek, a hamunak, sűrűségnek stb. meghatározása egyenkint	2	250 gr.
4	Cserzőlében a sav meghatározása	8	1 lit.
5	Cserzőlében a cserzőanyag meghatározása	3	1 lit.
6	Festőfák összehasonlító értékmeghatározása	6	50 gr.
7	Kátrányfestékekben hamisítások kimutatása	10 ²⁾	100 gr.
8	Örlött cserző nyers-terményekben, cserző- és festékkivonatokban a hamu minőleges elemzése, hamisítás céljából hozzákevert ásványos anyagok kimutatása végett	6	500 gr.
9	Örlött cserző nyersterményeknek gőrcsővi vizsgálata hamisítások kimutatására	6	250 gr.
10	Halzsírnak, faggyunak, dégrasnak, lenolajnak minőleges elemzése a netaláni hamisítás kimutatása végett	6	500 gr.—1 kg.
11	Ugyanezen anyagokban egy hamisító anyag mennyileges meghatározása	10	1 kg.
12	Minden további hamisító anyag mennyileges meghatározása	6	1 kg.
13	Vaselinolajoknak bőrkenőcsül való használhatóságának meghatározása	8	1 kg.
14	Tojásban a zsiradék- és sótartalom meghatározása	12	500 gr.

¹⁾ Megjegyzés. A megvizsgált tárgyak és anyagok, hacsak meg nem romlanak, az illető igazolvány keltétől számított három hónapig megőriztetnek.

Miután a megvizsgálandó anyagok próbavételének és csomagolásának módja, valamint a csomagoláshoz használt anyagok a vizsgálat eredményét lényegesen befolyásolhatják, a helyes próbavételre s a megfelelő csomagolásra kiváló gond fordítandó.

²⁾ Díj változik a meghatározás nehézségei szerint.

Sorszám	A vizsgálat tárgya	Ár	Beküldendő anyag- mennyiség
		korona	
15	Kénnátriumnak, mésznek s egyéb kóppasztó- szerek mennyileges meghatározása	6	500 gr.
16	Technikai vizelemzés és pedig:		
	a) Viz vizsgálata bőripari célokra való használhatóságára	10	5 lit.
	b) Vizjavítási utasítás kidolgozása	20	5 lit.
	c) Vizben egy alkotórésznek minőleges ki- mutatása	3	1 lit.
	d) Vizben egy alkotórésznek mennyileges meghatározása	6	1 lit.
	e) A viz technikai teljes vizsgálata	40	10 lit.
	f) Viz keménységének meghatározása . . .	6	2 lit.
17	Szénelemzés (viz, hamu, carbon, hydrogen, oxigen, összes kén, hamuban levő kén, caloria)	40	1 kg.
18	Szénben a nitrogen meghatározása	6	1 kg.
19	Bőrben arsen kimutatása	10	200—300 cm ²
20	Bőrben hamisítás kimutatása	6	200 cm ²
21	Bőrben hamisító szerek mennyileges meghatá- rozása	20	300 cm ²
22	Talpbőr térfogatsúlyának meghatározása . . .	4	200—320 cm ²
23	Bőrben a zsiradék meghatározása	6	300 cm ²
24	Bőr tartósságának dynamometrikus megvizsgá- lása (szakítási próba)	6	200—300 cm ²
	Egyéb itt fel nem sorolt kémiai és műszaki vizsgálatok költségeire nézve az »Országos m. kir. chemiai intézet és központi vegy- kísérleti állomás« díjjegyzéke irányadó.		

Az ebben a díjjegyzékben fel nem említett munkála-
tokért, valamint a kísérletek hosszabb sorozatáért fizetendő
költségek megegyezés alapján előzetesen állapítandók meg.

Ha a kísérleti eredmények rövid közlésén kívül külön
írásbeli *szakvélemény* is kívántatik, ezért *félívenként 5 forint* *fi-
zetendő*.

Minden egyébre nézve a m. kir. technológiai iparmu-
zeumnak szakvélemények és szaktanácsok adására és műszaki
vizsgálatok végzésére vonatkozó szabályzata érvényes.

Megjegyzés. Abból a célból, hogy a budapesti és bécsi intézetben végzett kísérletek és vizsgálatok eredményei közvetlenül összehasonlíthatók legyenek, az illető vizsgálatok általában a fél kívánatára a bécsi cs. kir. bőripari kísérletező állomáson alkalmazott módszerek és eljárások szerint fognak végeztetni.

A szakvélemények és szaktanácsok adására és műszaki vizsgálatok végzésére vonatkozó szabályzatnak azon határozatai, melyek a fent jelzett kísérletekre és szaktanácsokra nézve is irányadók és érvényesek, az illető szabályzatnak 3—10. bekezdésében foglaltatnak.

IV. A gép- és hengerkenőolajok és egyéb gépkenőanyagok megvizsgálására vonatkozó szabályzat.

A m. kir. technológiai iparmuzeum a szakvélemények és szaktanácsok adására és műszaki vizsgálatokra nézve érvényes általános szabályzata alapján *gép- és hengerkenő olajok és egyéb gépkenő anyagok* mechanikai, fizikai és kémiai tulajdonságainak megvizsgálására is vállalkozik.

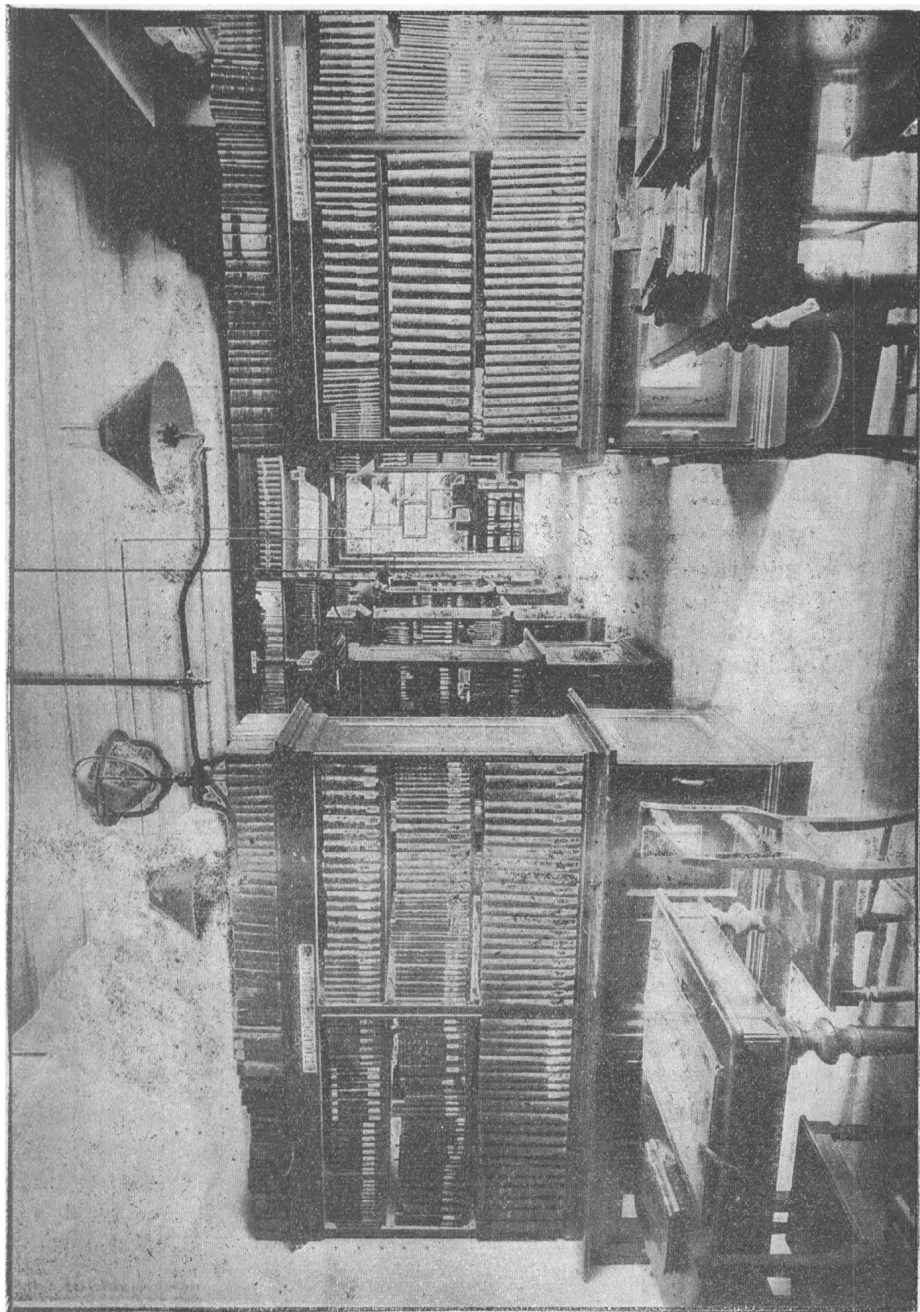
A mechanikai vizsgálathoz, illetve a kenőképeség meghatározására az illető kenőolajból, illetve kenőanyagból legalább 1 kg., egyes fizikai és kémiai tulajdonságainak megállapítására szintén legalább 1 kg. szükséges. Ha ugyanazon kenőolaj, illetve kenőanyag-mintának több tulajdonsága állapítandó meg, abból összesen 3 kg. is elegendő.

A beszolgáltatott minta nagyobb készletből helyesen vett átlagpróba legyen.

A megvizsgálendő kenőolaj illetve kenőanyag mintájának egész mennyiségét *egy* edényben kell átadni az igazgatóságnak.

Ugyanazon kenőolajnak, illetve kenőanyagnak mintáját több kisebb edényben az igazgatóság csak kivételesen fogadja el. A mintát legczélszerűbb előzetesen jól kitisztított, teljesen száraz, szintelen üvegedénybe tölteni s ezután ezt jól bedugaszolni, bekötni és lepecsételni.

Félreértések elkerülése végett a mintának beküldésekor határozottan megjelölendő az alábbi díjjegyzéknek azon tétel-száma, melyre nézve a vizsgálat végzendő. Nevezetesen megjegyzendő, hogy a viszkozitás mily hőmérsékletek mellett vizsgálandó meg; a benzinben nem oldható anyagoknak, a víznek stb. mennyisége is megállapíttassék-e stb.?

Könyvtár

Ha a megbízó nem szabja meg azon eljárásokat, melyek szerint a vizsgálatoknak végzését kívánja, az intézet a szakközegei által ismert legjobb eljárásokat alkalmazza. A végzett vizsgálat módját az intézet által kiállítandó igazolvány röviden jelzi.

Ha a vizsgálatok határozott szállítási feltételeknek megfelelően vagy szabatosan megállapított módszerek szerint végzendők, ezeknek a szállítási feltételeknek, illetve a kívánt módszerek leírásának két teljes példányát a megvizsgálendő mintákkal együtt be kell szolgáltatni az igazgatósághoz.

A rendszerint végzett vizsgálatokért járó díjak a következő díjjegyzékben vannak részletezve. Ezekről eltérő vizsgálatok költségei esetről-esetre lehetőleg előzetesen állapítatnak meg.

Ha a kísérletek eredményeinek rövid közlésén kívül külön írásbeli szakvélemény is kíváncsít, ezért félivenkint 5 frtnyi díj fizetendő.

Az illető díjakat az intézet házi pénztárába előzetesen kell befizetni.

Díjjegyzék.

Sorszám	A vizsgálat tárgya	Díj korona
1	A Martens-féle olajpróbáló géppel a kenőképeségnek, azaz a surlódási viszonyzámmak és háromféle sebesség mellett azon csapágynyomásoknak meghatározása, melyeket az illető olaj már el nem bír	80
2	A sűrűségnek meghatározása	4
3	A viszkozitásnak, azaz a vízhez viszonyított folyékonyságnak meghatározása Engler szerint <i>egy</i> hőfok mellett . .	4
4	Ugyanaz, de négy különböző hőfok mellett, még pedig géppenolajoknál 20 és 50° C. között, hengerkenőolajoknál pedig 100 és 180° C. között	10
5	Az olaj csekély hőmérséklet melletti viselkedésének megvizsgálása, még pedig : a) <i>egy</i> megszabott hőmérséklet mellett b) több hőmérséklet mellett	4 8
6	Szilárd zsiradékok olvadási hőmérsékletének meghatározása .	4

Sorszám	A vizsgálat tárgya	Díj korona
7	A lobbanás-hőmérsékletnek, azaz azon hőmérsékletnek meghatározása, melynél az olaj gyúlékony gázokat fejleszt .	4
8	A gyúladási hőmérsékletnek, azaz azon hőmérsékletnek meghatározása, melynél az olaj meggyulad	3
9	A savtartalom mennyiségének meghatározása	4
10	Az olajnak minőleges chemiai megvizsgálása idegen és ron- dító anyagokra nézve, u. m. ásványolajokra, gyanta- olajra, állati- és növényi, azaz zsíros olajokra, vizre, gyantára, benzólban vagy benzinben oldhatatlan anya- gokra nézve	3—12
11	Könnyen illó ásványolajoknak frakcionált desztillálása, azaz a különböző hőmérsékletek mellett illó termékeknek el- különítése	8
12	Zsíros, azaz növényi vagy állati olajnak teljes mennyileges megvizsgálása tisztaságára nézve	24—36

2. Ferencz József iparmuzeum Kolozsváron.

A technologiai iparmuzeum eszméje Kolozsvárt 1882-ből ered, mely évben a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara úgy erre, mint egy vegytani kísérleti állomás felállítására a szükséges évi segély végett az akkori földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi ministeriumhoz folyamodott; de annyiban elutasító választ kapott, hogy a minister előbb bevárandónak ítélte az épen akkor felállított budapesti iparmuzeum sikerét.

Ekkor az ügy szünetelt 1884. okt. 30-ig, midőn a kamara elhatározta, hogy a városi hatósággal és iparosegylettel kezet fogva, a gyűjtést kivált a helyi iparra tekintettel megkezdí. Ehhez képest az 1885-diki orsz. kiállítás alkalmával felszólítást intéztetett az egyes kiállítókhoz tárgyaiknak e célra való odaajándékozására. Az így kibocsátott fölhívásnak, valamint az 1886-ban a kamara által külföldi gyárosokhoz küldött felszólításoknak lett is sikere; úgy ők, mint a budapesti techn. iparmuzeum hozzájárultak a muzeum tárgyainak gyarapításához s hozzájövén 1886 folyamán a kolozsvári ipari szakiskola igazgatósága által tett gyűjtések, ekkorra egy

vegyes ipari gyűjtemény jött létre 63 adományozótól. Utóbb fedélminták, egy Meyer-féle expansiók tolattyúszerkezet s más kisebb adományok és vételek gyarapítván a gyűjteményt, a kamara eljöttnek látta az időt, hogy a muzeumot megnyissa. E végre elhatározván az iparmúzeum, ipari szakrajziskola és ipari szakiskola egyesítését, az ujonnan épített kereskedelmi akadémiái épület balszárnyának emeletét jelölte ki számukra helyiségül; minthogy ez az épület az erdélyi kereskedelmi és ipari alaptól épülvén, e helyiséghez a három intézet jogot formálhatott, és pedig méltán. A létesített keresk. akadémiái benlakás azonban ez intézeteket kiszorította s 300 frttal kárpótolta évenként házbérsegély czímén. Ekkor a három intézet egyesítését 1887. aug. 27-én a keresk. és iparkamara ki-mondván, számukra helyiséget bérelt s az iparmúzeum butor-zatára 1200 frtot szavazott meg. Egyszersmind külön szerve-zeti szabályzatot dolgoztatván ki, 1887. nov. 16-án a három egyesített intézet igazgatásával az ipari szakiskola igazgatóit bizta meg, az iskolai felügyelő bizottság alá rendelve őket. Ekkor elkészülvén 2445 frt 37 kr. értékben az iparmúzeum tölszerelése és butorzata, az intézet megnyitott 1887. decz. 26-dikán. Az 1888-dik évben folytatta az új igazgatóság a gyűjtést.

Működéséből kiemelendők első sorban a téli felolvasá-sok, minő évenként több tartatott; továbbá kiemelendő egy ethnographiai kiállítás rendezése az erdélyr. közművelődési egyeslet javára, melyen Vadona János keleti utazó tárgyai állítottak ki. Legkimagaslóbb mozzanata a muzeum történe-tének Kolozsvár város közönségének 1887. decz. 30-án hozott azon határozata volt, hogy *Ő Felsége* 1887-diki szeptemberi legmagasabb látogatása emlékére 30 éven át évi 1000 frtot ad a muzeum céljaira. Végül a város a muzeum könyvtára gyarapítására 1890-en kezdve évi 100 frtot szavazott meg.

Alig tett a város ígéretet a 30 éven át évi 1000 frt segélyről, úgy a kamara, valamint a felügyelő bizottság elhatá-rozta ez összeg felhasználásával állandó épület emelését. Ez iránt az ezt követő években több terv merült fel, melyek végre az 1895-dik évben nyertek végleges megoldást.

Az intézet leltári vagyona 2454 drb., melynek értéke körülbelül 5000 frt.

Az intézet fentartási költségeire nézve megjegyzendő, hogy pénztára 1894-ig közös volt a központi ipari szakrajziskoláéval. A butorzatra kiadott összeget a keresk. és iparkamara adta. Azóta az iparmuzeum évi bevétele állt 200 frt évi kamarai házbérsegélyből s 50 frt iparos-egyleti könyvtársegélyből, a melyhez 1890 óta a városi 100 frt könyvtári segély járult, valamint pár éven át 25 frt kisegítőpénztári segély, mely 1893 óta ez intézet fölszámolása miatt megszűnt. Az 1894-dik évben a bevétel tett 350 frtot, kiadás nem volt, 1895-ben a mai napig bevétel 900 frt, kiadás 592 frt 81 kr., pénztári vagyon 307 frt 19 kr.

Tanerők. Az iparmuzeum a másik két intézettel közös igazgatóság alatt állván, külön személyzete nincs. Az intézmény hatása, megfelelő helyiség hiányában, a jelzett felolvasások tartásán kívül arra szorítkozott, hogy taneszközökkel látta el gyűjteményéből a rajz- és szakipariskolát, továbbá kiállítást rendezett pár esetben, valamint helyiségeiben folytak le évenként az iparosinas-iskola tanonczmunka-kiállításai.

Uj épületének alapköve 1896. évi október 30-án tételt le, míg magának az épületnek 1897. évi október hó 1-ig kell elkészülnie, a mikor azután az intézet komolyan hozzáfoghat fontos hivatása teljesítéséhez.

3. Székelyföldi iparmuzeum Marosvásárhelyen.

A székely ipari érdekek istápolására a »székely művelődési és közgazdasági egylet« Marosvásárhelyen, mint a székelység góczpontján a »székelyföldi iparmuzeum«-ot létesítette, céljául tűzve ki, hogy a székelyföld iparüzésre utalt lakosainak czélszerű segédeszközök és minták szemléltetése által alkalmat nyújtson a kézmű- és háziipar okszerű fejlesztésére.

Létesítésére az impulsust az 1885-iki országos kiállítás adta meg, honnan nevezett egyesületnek e célra kiküldött szervező bizottsága részint kedvezményes árakban eszközölt bevásárlások után, legnagyobb részt azonban ajándékozásokból gazdag gyűjteményt szerzett be.

Az ekként szervezett iparmuzeum körülbelül 6000 frt befektetéssel szemben mintegy 48.000 frt leltári értékkel Marosvásárhelyt 1886. évi június hó 27-én nyitattott meg és adatott át a közhasználatnak.

A megnyitásig 360-at tett azon czégek száma, melyeknek gyűjteményei vagy egyes tárgyai az intézetben képviselve vannak. E czégek közül Budapestről való 166, a vidékről 130, Bécsből 21, az osztrák tartományokból 11, egyéb külföldi országokból 32. A muzeum tárgyait nézve némi áttekintést nyújt a főbb gyűjteményeknek következő csoportok szerint való feltüntetése:

I. Bánya- és vegyészeti ipar (18 kiállítóval). Vasérczek nyers- és idomvas-minták, festékek, fénymazak, fatelítő anyagok, enyvek, kész anyagok, különféle vegyitermékek stb.

II. Kő-, agyag- és üvegipar (27 kiállítóval). Agyag-, kő- és majolika-edények, korsók és disztalak; kályhalapok, mázas fedélcserépek, cementminták, hazai üveggyártmányok, selmeczi pipagyűjtemények; diszkályhák stb.

III. Vas- és fémipar (81 kiállítóval). Építő- és mülakatos minták, szerkovács, reszelővágó, bádogos, rézműves, rézőntő, bronzműves, késes, puskaműves stb. munkák, öntvények, horganydiszitmények stb.

IV. Fa- és butoripar (51 kiállítóval). Butor-alkatrészek és diszitmények, faragványok, esztergályos-, ács-, kádár-, kefekötő, mázoló-munkák, házieszközök, nyers sétatokok és száraz, fedélzetminták, keretléc-minták; a parafa-gyártást feltüntető mintagyűjtemény, 40-féle európai haszonfa metszeteinek gyűjteménye stb.

V. Vessző-, háncs-, sás- és szalmafonó ipar (16 kiállítóval). Kosárfonó-munkák, szalmafonatok, háncsszövetek, néhai Katona Miklós-féle diszkosár-gyűjtemények stb.

VI. Gyermekjáték-ipar (5 kiállítóval). Fagyermekjátékok és a készítési fokozatot feltüntető mintagyűjtemények; egy elsőrendű nürnbergi gyár által előállított különlegességek mintagyűjteménye; működésbe hozható villamos és gőzgép-minták, gyári és műhelyberendezések, mint gyermekjátékok stb.

VII. Szövő-fonó ipar (18. kiállítóval). Erdélyrészi szőttek mintagyűjteménye, különféle hazai háziipar-készitmények,

kötélverő- és paszományos-munkák; festett fonalak, nemezek; Jacquard szövőszék-minta; csipkeverő készülék Dániából stb.

VIII. Lábbeli ipar (17 kiállítóval). Lábbeli minták, kaptafák, főszlábminták, czipészeti szerszámok teljes gyűjteménye, lábbeli minták albuma minden korszakbeli 700 eredeti ábrával.

IX. Vegyes iparágak (73 kiállítóval).

X. Munkagépek és szerszámok, mérlegek, gazdasági eszközök stb. (30 kiállítóval). Újabb szerkezetű ács-, bogárnár-, kádár-, esztergályos-, képfaragó-, kovács-, lakatos-, bádogos-, kárpitós- és nyerges-, könyvkötő-, szijgyártó-, timár-, üveges-mintázó stb. szerszámok. Különféle ipari segédeszközök. Gazdasági eszközök mint háziipari készítmények.

XI. Iparművészeti tárgyak, képek és szobrok (24 intézet útján).

A) Különféle iparművészeti tárgyak a galvanoplasztika, bronzművesség, műlakatosság, műfaragászat, zománcozás, ipari festészet stb. köréből.

B) Építészeti ékitmények gipszből és terrakottából, dombozművek stb. A Gyulay-féle plasztikus rajzminta-gyűjtemény. Életnagyságú mellszobrok gipszből és terrakottából, különféle márványutánezatokat feltüntető oszlopokon és állványokon.

C) Az országos képzőművészeti társulat műlapjainak gyűjteménye. 1862—1886: 72 darab metszet.

XII. Rajzminta-gyűjtemények, szakkönyvek, 51 különféle mű, köztük 15 Voigt-féle weimari kiadvány.

XIII. Beszerzési források. Mintegy 600 drb. bel- és külföldi képes árjegyzék és katalogus a különböző gyáriparágak köréből; új szerkezetű munkagépek, szerszámok és ipari segédeszközök rajzai és leírásai.

A muzeum felett való főfelügyeleti jog gyakorlását az intézetet fentartó székely művelődési és közgazdasági egyület tartotta fenn magának. A közvetlen gondozásra és ellenőrzésre az egyület, valamint Maros-Torda vármegye, Marosvásárhely sz. kir. város, a helyi tanintézetek és iparosok kiküldött képvis-

selőiből egy helyi felügyelő bizottság szerveztetett, a keze-
léssel pedig egy muzeumőr bizatott meg.

A kitűzött feladatnak azonban az iparmuzeum még eddig
nem birt kellően megfelelni. Ennek oka egyfelől abban kere-
sendő, hogy az a közönség melynek az új intézet szánva
volt, sem elegendő előképzettséggel, sem érzékkel nem birt a
nyújtott előnyök gyakorlati kihasználására. Másfelől az anyagi
erők hiánya is hátráltatta a fejlődést.

Kezdetben ugyanis a muzeumot ideiglenesen egy gyöngé
alkotásu nyári szinkörben helyezték el, mely a mellett, hogy
a terjeszkedésre és a gyakorlati hasznosításra alkalmatlan
volt, állandóan veszélyeztette az egész gyűjteményt.

Az egylet és a felügyelő bizottság fölismervén a bajt,
röviddel a megnyitás után az egész székelyföldre kiterjedőleg
gyűjtést indított egy állandó csarnok építésére. Két évi gyűj-
tés eredménye azonban alig haladta meg a kétezer forintot.

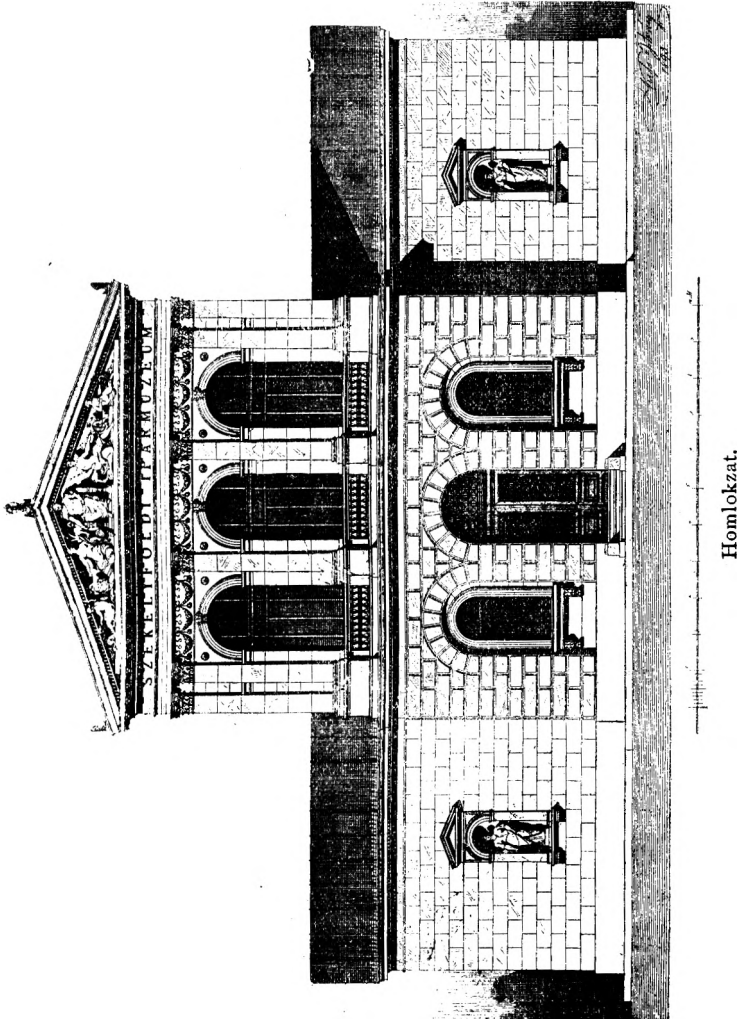
Az 1889-dik év forduló pontot képezett e tekintetben,
a mennyiben a kereskedelemügyi minister az építés céljaira
12 ezer frt államsegély engedélyezését helyezte kilátásba, mit
később 4000 frttal egészített ki, majd a pénzügyminister ki-
eszközölte az intézet számára az 1891-dik évi államsorsjáték
10⁰/o-nyi tiszta jövedelmét a mi 8600 frttal gyarapította az
alapot.

A székely művelődési és közgazdasági egylet is maga
részéről 5000 frtot szakítván ki törzsvagyonából, az állandó
muzeumi csarnok alapja ezzel meg volt vetve.

Az építéshez Marosvásárhely sz. kir. város közönsége
100 ezer téglát és ingyen telket adott. Az új csarnokot Kiss
István budapesti műépítész és műegyetemi m. tanár terve
szerint, ki a munkálatokat teljesen ingyen vezette, 1891. év
őszén kezdték meg és 1893-ban fejezték be, míg ugyanezen
év július hó 2-án az intézet új épületében meg is nyílt.

Ezzel a székelyföldi iparmuzeum állandósítva lett. Az
építés azonban az egylet anyagi erejének egy részét föl-
emésztvén, a gyűjtemények gyarapítására s illetve megfelelő
kiegészítésére nem áldozhatott. Azok a tárgyak pedig, melyek
az 1885-diki kiállitásból önkéntes adományozások, s kisebb
részben vásárlások útján szereztettek be, az iparmuzeum cél-

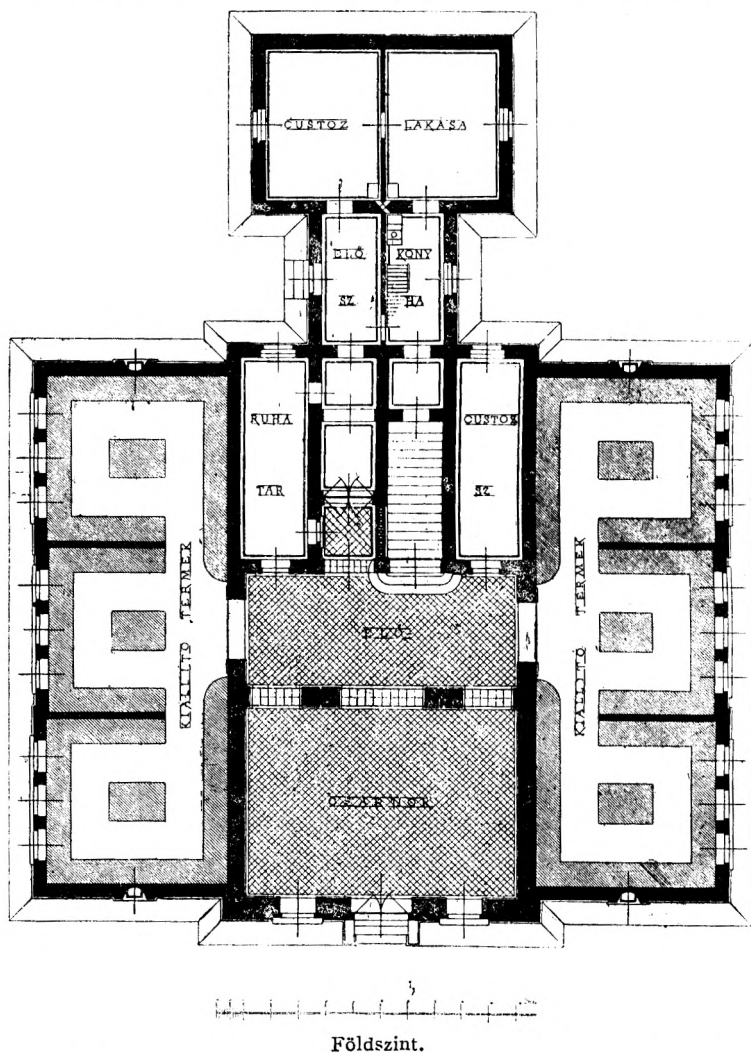
jainak csak részben felelhettek meg. Maga az egyesület is úgy adta át a múzeumot a közhasználatnak, hogy az még további fokozatos kiegészítésre vár.

Homlokzat.

Ennek szüksége különösen akkor nyilvánult, mikor a kormány Marosvásárhelyt az annyira óhajtott ipari szakiskolát létesítette, mely iskolának az iparmúzeum természetszerűleg kiegészítőrészét kell vala képeznie. A fa-, fém-, építő- és agyag-

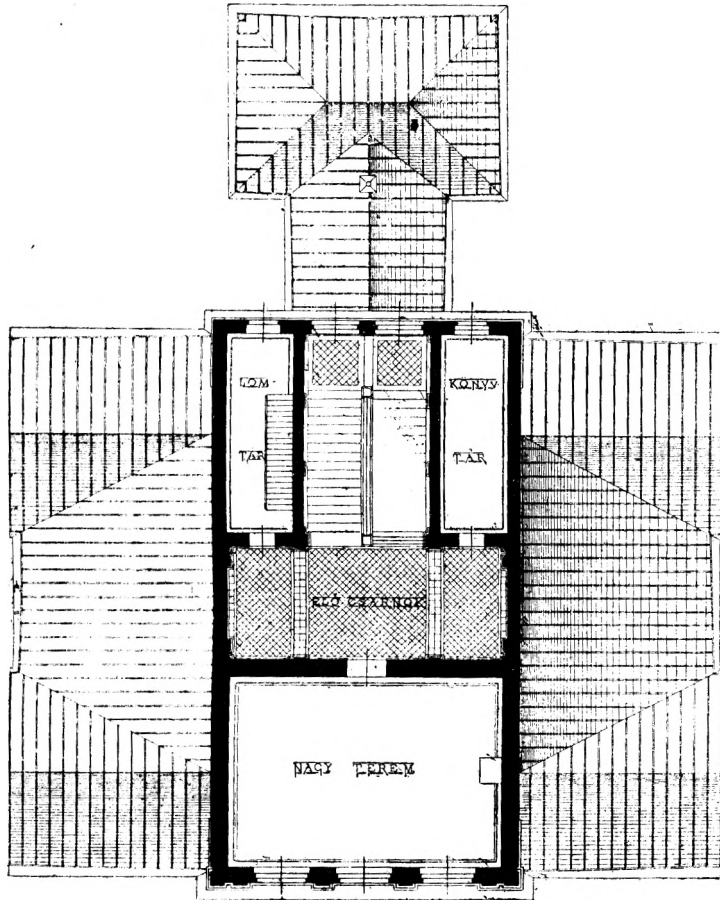
ipar tanítására berendezett új ipari szakiskola azonban csak részben találhatta föl az iparmuzeumnak többnyire kereskedelmi cikkekből álló gyűjteményei között a szükséges segéd-

eszközöket. A mi gyarapodás önkéntes adakozásokból még időközben is történt, a muzeum gyakorlati értékét csak kis részben emelhetette.

Megfelelő kiegészítést nyert azonban a muzeum a szé-

kelyföldi háziipari cikkek gyűjteményével, mely különösen szakembereknek sok tanulságot nyújt a székelyföld különböző vidékein űzött háziipar elterjedése iránt, s általában a székely nép ipari hajlamai felől. Ez osztályt az új muzeumi csarnok

Emelet.

létesítésekor 1893-ban rendezték be. A költségeket a marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara viselte. Az iparmuzeum körülbelül 70.000 frt értéket képvisel.

Eddig inkább az építő mesterségekkel foglalkozó iparosok használták mintakul a muzeum szakbavágó tárgyait, de

hogyha megfelelő kiegészítést nyer s mindenekfölött, hogyha a már 4 év óta fennálló fa- és fémipari szakiskolával szerves kapcsolatba hozatik, remélhetőleg rövid idő alatt hasznos eszközévé válik a székely ipar gyakorlati fellendülésének.

4. Technológiai muzeum Nagy-Szebenben.

Az ipari termelés minőségének fokozására, a kézműiparosok izlésének nemesítésére és az iparosképzés előmozdítására a nagyszebeni polgári és iparegylet 1888-ban mozgalmat indított egy technológiai muzeum létesítésére.

E végből széleskörű gyűjtést indított, egyrészt megfelelő tárgyak és könyvtár beszerzésére, másrészt a létesítendő intézet fentarthatására.

Az első évi gyűjtés eredménye 2.493 forint 3 krajczár volt készpénzben és igen szép gyűjtemény, mely a második évben ismét gyarapodott 1000 forinttal, majd a harmadik évben csaknem 2.000 forinttal. Ugyanekkor a vármegyei hatóságok buzgó támogatásával sikerült kieszközölni, hogy az összes községek beléptek a muzeum tagjai sorába, a mi biztosította a fentartás költségeit, melyekhez a kereskedelemügyi minister is járult évi 300 forint segélylyel.

Ennek alapján a muzeum 1893-ban tényleg meg volt nyitható.

A gyűjtemények három csoportra vannak osztva: számszámok és gépek, minták, könyvtár, melyeknek könnyebb használhatására külön olvasóterem áll az iparosság rendelkezésére.

A muzeum egyelőre természetesen csak igen szűk keretben működhetik, mert nagyon szerény eszközökkel rendelkezik.

Mindazonáltal igyekszik gyűjteményeit a helyi iparra nézve értékesíteni. Ezenkívül szakelőadások és tanfolyamok rendezése által kíván az ipari képzésre közrehatni. Nevezetesen rendez tanfolyamokat a könyvvitel- és levelezésből, mintázásból és építőipari rajzból, melyek és különösen az első a helyi viszonyoknak megfelelő látogatottságnak örvendenek.

Az intézet alaptőkéje 5.073 forint; gyűjteményeinek értéke 2.500 forint; a könyvtár értéke 540 forint, úgy, hogy összes vagyona 8.113 forint.

Állandó személyzete az intézetnek nincs.

III.

Ipari szakiskolák.

a) A faipar köréből.

1. M. kir. állami faipari szakiskola Homonnán.

A homonnai állami faipari szakiskolát »műmetszés zeti iskola« címen az 1877. évben a háziipar terjesztésére alakult országos egyesület zempléni fiókja alapította oly célból, hogy egyrészt hazánk felvidéki lakosainak a háziipar megtanítására alkalmas vándortanítókat képezzen, kik őket a ráfák, bot, ténta- és gyufatartók, bútordíszitmények s más apró tárgyak faragására, pipaszár-készítésre megtanítsák, mi által azok kereseti forrását kívánta gyarapítani; másrészt e mesterségek elsajátítása által értelmes és szakavatott faragó-iparosokat is kívánt nevelni.

Az iskolát eleintén a fent nevezett egyesület zemplénmegyei fiókja és Homonna városa tartották fenn, később segélyezte a kassai kereskedelmi és iparkamara és a kereskedelemügyi minister.

Az iskolának éveken át egyetlen egy tanítója volt, a ki a tanulókat a rajzolásban, mintázásban, faragásban és esztergályozásban oktatta. Az elméleti tantárgyak oktatására eleintén épen semmi, a későbbi években is csak igen csekély gond fordított, pedig a tanulók hiányos előképzettsége (legjobb esetben 4 elemi osztály) ezt megkövetelte volna.

Hogy az iskola ilyen körülmények között kevés ered-

ményt tudott felmutatni, az a fentebbi viszonyok mellett egészen természetes is volt.

Az 1884. évtől kezdve a rendes tanítón kívül óraadó-tanítók is alkalmaztattak a közismereti tárgyakra.

Míg az iskola eleintén csak kisebb tárgyak faragására szorítkozott, ez időtől kezdve már bútorokat is készít, melyeknek asztalosmunkáit, az összeépítést az iskola által külön tartott asztalossegédek készítették, a faragott részeket pedig a tanulók.

Ez a változás ugyan előbbre vitte az iskolát fejlődésében, de a kitűzött céltól még mindig igen messze volt, a faragás egymaga nem képezhetett végcél, a mit érezniök kellett a végzett tanulóknak, kik tisztán csak a faragás elsajátítása alapján nem kaphattak, illetve csak igen korlátozott számban kaptak alkalmazást, miért is a végzettek egy része kénytelen volt más pályát keresni, melyen inkább biztosíthatta jövőjét. Ezen állapotnak az lett az eredménye, hogy az iskolában a tanulók száma évről-évre fogyott.

A szomoru tapasztalatok alapján, a mint a kereskedelemügyi ministerium kezdte szervezni az iparoktatást, azonnal megváltoztatta ezen iskola szervezetét is, a mennyiben kiterjesztette azt az asztalosásra és esztergályosságra is. Ez által a tanulók sokkal kiterjedtebb körü ismeretekre tettek szert s az életben jobban kaptak alkalmazást.

Azonban most a helyiség akadályozta az iskola fejlődését, a mennyiben az eddigi helyiség igen szűk volt. Ez arra indította a kereskedelemügyi ministert, hogy 1894-ben elrendelte egy új iskolaépület emelését, mely — bár szűk keretekben — 22300 forint építési költséggel végre el is készült.

Az új épület 30 tanulóra berendezve, áll két nagy rajzteremből, egy 17 méter hosszú s 6 méter széles munkateremből, egy mintázó teremből, egy szertárból, egy áruaktárból, egy szárító helyiségből, egy faraktárból, egy igazgatói irodából és egy szoba, konyha s kamrából álló szolgálatokból.

Az 1895. évben még egy másik fontos esemény is jegyezhető fel az iskola történetében. Ugyanis a kereskedelmi minister, miután már az 1895. évben új cízzel látta el a szakiskolát, »állami faipari szakiskola«, most új szervezetet,

tantervet és fegyelmi szabályzatot adott az iskolának. Végre tehát e szakiskola is a hosszú évek során át tartott szervezetlenség után egységes szervezetet és tantervet kapott. Az új tanterv fokozatosan az 1895—96. tanévben életbe is lépett. Ugyanez időtől kezdve az intézet egy második rendes tanítót is kapott.

A tanulók létszámát évenkénti változásában külön grafikai táblázatban is bemutatjuk.

A szakiskola *tanestülete* jelenleg áll: egy igazgatóból, egy szaktanítóból, egy segédtanítóból, három óraadóból (a polgári és felső kereskedelmi iskola tanárai közül) és három hitoktatóból, egy előmunkásból az asztaloságnál, egy előmunkásból a faragás- és esztergályozásnál és egy segédmunkásból az asztalosmunkáknál.

A szakiskola fennállása óta készítményeivel résztvett mindazokon a nevezetesebb kiállításokon, a melyek azon idő alatt rendezettek. Így 1879. évben a székesfehérvári országos kiállításon, melyen bronzéremmel tüntettetett ki, azután 1881. évben a keleti Kárpátok háziipar-kiállításán, Szobránczon, a hol diszoklevelet nyert; 1891. évben a zemplén-megyei gazdasági egyesület általános kiállításán, melyen I. osztályu diszoklevelet nyert. 1885. évben a budapesti országos kiállításon, melyen ezüstoklevelet nyert; 1891. évben a délmagyarországi ipar- és mezőgazdasági kiállításon, Temesváron, a hol állami ezüst érmet nyert; 1894. évben a debreczeni országos tanszerkiállításon, hol bronzoklevelet nyert.

A szakiskola hatása a helyi iparra elég kedvező. Homonna városában és környékén a faipar körül egyedül csakis az asztaloság üzetik, ez is évekkel ezelőtt oly kezdetlegesen, hogy csak egyszerűbb és könnyebb bútordarabokat készítettek a mesterek, legnagyobb részt fenyőfából festetten és furnirozottan. Faragásokkal díszítettek, vagy

1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896
1879		1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893			

tömörfából készítéseket egyáltalában nem csináltak. A mesterek nagyon idegenkedtek a szakiskolától, benne versenytársukat látták s épen e miatt az iskola létezését nem a legjobb szemmel nézték. Az utóbbi években azonban az idegenkedéssel többé-kevésbé felhagytak s az iskola iránt jobban érdeklődnek. Az iskolában készített csinosabb bútordarabokat élénk figyelemmel kísérik s azokat igyekeznek utánózni, úgy, hogy ma már nem ritkán készülnek a homonnai asztalosműhelyekben csinosabb butorok is, sőt már a tömörfából készültek és a faragásokkal díszítettek is előfordulnak.

Miután a szakiskola tanulóinak legnagyobb része szegénysorsu szülők gyermekei, ezeknek segélyezésére az első években az általuk készített munkák díjából 10% adatott ki. Később e helyett a felügyelő bizottság 3—4 tanulót segélyezett havonként 4—5 forinttal, a magyar gácsországi vasutigazgatóság pedig a szakiskola oly tanulóinak számára, kiknek atyjuk a nevezett vasutnál voltak alkalmazásban, négy, egyenkint 60 forintos ösztöndíjas helyet alapított, melyeket később a magyar államvasutak igazgatósága is átvett. Ezen ösztöndíjakon kívül a legutóbbi években a kereskedelemügyi minster nagyobb összeget engedélyezett ösztöndíjakra.

A tanulók számát az intézet alapításától bezárólag az 1895—96. tanévig, ugyszintén az intézet fentartási költségeit fennebb már közölvén (302. oldal), itt csupán a végzett tanulókra szorítkozunk.

A szakiskolában — fennállása óta — a teljes tanfolyamot 56 tanuló végezte el, kik közül 43 a faipari pályán maradt (faragó, esztergályos, asztalos), 8 más pályára lépett, 8-nak alkalmaztatása ismeretlen.

A szakiskola éveken át igen kezdetlegesen volt felszerelve. A munkateremben csak egy pár gyalu- és faragópad, kevés gyalu, véső s egyéb szerszám volt, az utolsó években azonban, miután az iskola jobb pénzügyi viszonyok közé jutott, nagyobb mértékben gyarapította felszerelésait. Ma már a munkateremben van: 30 gyalupad, 10 faragó- és esztergapad, melyeknek mindegyike a szükséges szerszámok-

kal van ellátva. Ezenkívül van egy négy lóerejű gőzgép, egy egyetemes famegmunkáló gép és egy szalagfűrész, melyekkel együtt a műhelyi felszerelés meghaladja a 10.000 frt értéket.

A minta-faragványok, az esztergályozott mintatárgyak értéke 954 forint.

A rajzminták és a szakkönyvek gyűjteményének gyarapítására utóbbi években 120—150 forint vétetik fel, úgy, hogy ma már e gyűjtemény 700 forint értéket képvisel.

2. M. kir. állami faipari szakiskola Ujpesten.

Az ujpesti állami faipari szakiskola egyike a legfiatalabb ilyenmű intézeteknek; keletkezése szorosan összefügg a budapesti I. ker. állami tanítóképző-intézettel kapcsolatos tanműhelynek megszűntetésével. Nevezett tanműhely ugyanis az I. ker. állami tanítóképző-intézetnek egyik kiegészítő szakcsoportját képezte s az 1879. évben oly célból állíttatott fel a vallás és közoktatásügyi ministerium által, hogy benne a polgári iskolák mellett felállított, illetve tervezett ipartanműhelyek részére alkalmas ipartanítók képeztesse.

Egy évtized tapasztalata azonban megmutatta, hogy a polgári iskolák mellett felállított tanműhelyek a kitűzött célnak meg nem felelhetnek s egyik tanműhely a másik után oszlott fel. Nagyon természetes tehát, hogy ezek után feleslegessé vált egy oly intézetnek továbbra való fentartása is, a mely a már nem létező, vagy mindinkább gyérülő ipartanműhelyek részére képezzen ipartanítókat. Csak idő kérdése volt tehát az ipartanítókat képző »Ipartanműhely«-nek bezűntetése, a mi az 1894/95. iskolai év végével be is következett.

Szervezete e tanműhelynek kétféle volt, u. m.: az ipartanítóképzéssel egyidejűleg iparostanulók képzése is. A tanítójelöltek legnagyobb részben az intézetben laktak. Ez iparostanulók közül is többen élvezték az ingyenes ellátást és benlakást, csakhogy ennek fedezetét a tanműhely volt utalva termelése után megszerezni.

A tanfolyam az első időben, illetve az első és második évben 3 évig tartott, 1884/85. iskolai évtől kezdve pedig 4 évre terjesztetett ki.

Az első képesítő vizsgálat az 1882/83. tanévben tartott, a mikor 6 tanító nyert képesítést; 1883/84-ben 7, 1884—1885-ben nem tartatott képesítő vizsga, minthogy a tanműhely négy évfolyamúvá bővítettett ki.

A következő években a képesítést nyert »ipartanítók« száma volt:

1885—86-ban	6
1886—87-ben	2
1887—88-ban	1
1888—89-ben	3
1889—90-ben	4
1890—91-ben	2
1891—92-ben	2
1892—93-ban	1
1893—94-ben	1

E szerint e tanműhely felosztásáig ipartanító összesen képesítettett 35. Az egész idő alatt a képesítő vizsgálatokon megbukott 3 tanítójelölt. E tanítójelöltekkel egyidejűleg voltak az intézetnek oly növendékei is, ugyancsak tanítójelöltek, kik a polgári iskolai rajztanítói szakra képesítettettek; kikre a faragászati gyakorlatok azonban szintén kötelezők voltak. E rajzi szakra az első képesítővizsga az 1886/87. iskolai év végével tartatott meg.

Az iparostanulók legnagyobbbrészt az asztaloságra képeztettek, kivéve azon tanulókat, a kik csupán a faragást akarták elsajátítani.

Elméleti óráik száma, u. m. írás, olvasás, számtan, könyvtel, földrajz, történelem, mértan és mértani rajzból, szabadkézi és iparrajzból összesen hetenkint 12 óra volt; heti hat napon át, délután 4 órától 6 óráig, kivéve a szabadkézi és iparrajzot, mert ez szombatoként délután 2 órától 4 óráig tartatott meg.

Ily iparos-tanuló összesen 38 képezetett ki ebben a tanműhelyben és pedig az

1882—83. tanévben	3
1883—84. »	5
1884—85. »	2
1886—87. »	8
1887—88. »	2
1888—89. »	4
1889—90. »	2
1890—91. »	2
1892—93. »	4
1893—94. »	2
1894—95. »	4

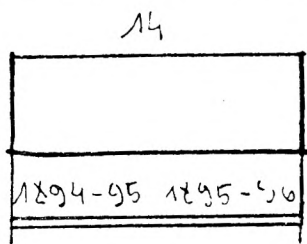
Ily tanulókból, kik ezen iparos tanfolyamot végeztek, öt már állami faipari szakiskoláknál van művezetői alkalmazásban, több pedig már mint önálló iparos működik.

Mínthogy azonban e tanműhely a tanítóképző-intézettel kapcsolatban elvesztette létjogosultságát, a vallás- és közoktatásügyi minister 1895-ben tárgyalásokat kezdeményezett a kereskedelemügyi miniszterrel ennek átvétele és önállósítása ügyében, a minek eredménye az lett, hogy az 1895—96-ik tanévvel az intézet a kereskedelemügyi tárcza ügkörébe ment át, mely azt önállósította és szakiskolává alakította át, Ujpestre helyezve azt, a hol arra — tekintettel az ottani nagy butoriparra — nagy hivatás vár.

1895. október második felében a rendes tanítás az ujonnan szervezett intézetben már kezdetét vette.

Az intézet új szervezésekor internátus rendeztetett be, egyelőre 7 tanulóra, minthogy a tanulók e kedvezményt már a tanműhely áthelyezése előtt is élvezték, helyszűke miatt azonban egyelőre többre berendezni nem lehetett.

A tanulók száma 1895/96. isk. évben a budapesti I. ker. állami tanítóképző-intézettel kapcsolatban volt tanműhelyből áthozott 5 tanulóval együtt 14 volt. Létszámukat egyébként ábrázolja a fentebbi kis grafikon is.

Az iskola személyzetét képezi egy szaktanár — a ki az intézet igazgatásával van megbízva — egy asztalos és esztergályos művezető és egy faragó művezető, öt óraadó tanár és egy szolga.

b) A fa- és fémipar köréből.

3. M. kir. állami fa- és fémipari szakiskola

Kolozsváron.

Az intézet címe eredetileg »kolozsvári államilag segélyezett építő-, fa- és fémipari tanműhelyek« volt. Létrehozta a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter 1884. febr. 29-én kelt 1686. sz. a. rendeletével, a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara fölterjesztésére s a következő alapelvekkel.

Fölvételnek két polgári vagy középiskolai osztályt végzett tanulók, segédek, az alsófoku ipariskola III. osztályát végzett iparos tanulók, végre kik előképzettségüket felvételi vizsgálat által igazolják. Ezek kiképeztetnek elméletileg és gyakorlatilag I—III. éves tanfolyamon az építő-, asztalos- vagy fémipari (géplakatos) szakra, olyformán, hogy az elméleti tárgyakat hallgatják az intézetben, a gyakorlati oktatást megfelelő műhelyekben nyerik.

Ehhez képest létesült az intézet 12 építő, 5 asztalos, 10 fémipari tanulóra tervezve, kik közül az első két rendbeliek kezdetben kiválóan Maetz Frigyes építő-vállalkozó építő- és asztalosirodájában, illetve műhelyében, a fémipariak Senn Ede gépgyárában helyeztetek el; de utóbb más mesterek tanulói is befogadtattak.

Az intézet megnyílt 1884. július 24-én, a tanítás kezdődött szeptember 1-én.

Az első három évi ciklus mindig 1—1 osztálylyal 1884—1887-ig tartott; 1884/85-ben volt egy, 1885/86-ban kettő és 1886/87-ben három osztály.

1887-ben az ipari szakiskola szerves kapcsolatba jutott az akkor megnyílt »erdélyrészi technológiai iparmuzeummal« és a »központi szakipar-rajziskolá«-val. Közös lett felügyelő bizottságuk és igazgatóságuk.

A második ciklus ismét 1—1 osztálylyal 1887—1890-ig tartott és pedig: 1887/88-ban volt egy, 1888/89-ben kettő és 1889/90-ben három osztály.

Ennek leteltével a kereskedelemügyi minister 1892-ben 30.602. sz. a. elrendelte, hogy az intézet fokozatosan I—III. osztályúvá egészítették ki. Így volt 1880/91-ben 1, 1891/92-ben 2 osztály; 1892/93-ban 1 és 3, 1893/94-ben 1 és 2, 1894/95. évtől fogva 1—3 osztály 3—3, összesen 9, szakkal vagy tanfolyammal. Ennek költségei fedezetét az állam, Kolozsvár városa s a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara olyformán vállalták el, hogy felét hordozza az állam, felét a két utóbbi, még pedig a következő arány szerint: 1892/93-ban a 7.060 forintnyi költségvetési összegből 3.530 frtot tett az állami segély; 1893/94-ben a 8.096 frtból 4.048 frtot; 1894/95-ben 10.856 frtból 5.428 frtot. A másik feléből a kamara fedezett állandón 1.500 frtot, a város 1892/93-ban 2.030, 1893/94-ben 2.548, 1894/95-ben s azután állandón évenként 3.928 frtot. Eddigélé, míg az osztályok száma évenként 1—1 volt, a kamara hozzájárulása tett 500 s Kolozsvár városáé 1.000 forintot. Ennek alapján a végleges kiegészítést a kereskedelemügyi minister 52.719/VI—1892. sz. a. elrendelte s 1894/95. óta az iskola rendes 1—3. osztályból áll.

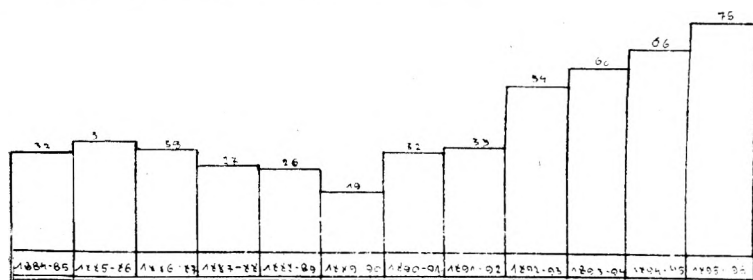
Ez idő óta nevezetesebb esemény gyanánt csak az iskolának 1896-ban bekövetkezett államosítása és rendes személyzettel való ellátása emelendő ki, mely alkalommal az érdekeltég lekötötte az államnak eddigi évi 8.628 frtnyi hozzájárulását, míg Kolozsvár városa kötelezte magát ezen kívül, hogy saját telkén az állam által kilátásba helyezett 20.000 frt segélylyel 84.000 frton külön épületet emel az iskolának, melyet alább be is mutatunk.

Az intézetnek van 1—3 osztálya, mindegyiken építő, asztalos és géplakatos szakkal. A tanév 9 óra s 2 félóra terjed; a tantárgyak félóraokra vannak beosztva. A többi három óra tekintettel a gyakorlati munkára, szünet. A felvételi feltételek ugyanazok, mint a többi szakiskolán, azzal a különbséggel, hogy itt eddig megköveteltetett, hogy az illetők gyakorlati munkán valamely műhelyben legyenek elhelyezve, mert eddig az intézetnek nem volt műhelye. Azért, hogy a mes-

terek a tanulót az elméleti órákra elbocsássák, három év alatt egy asztalos és egy géplakatos tanulóért 60—60, egy építőipariért 70 frt kárpótlást kapnak az intézeti pénztárból. Az elméleti oktatás ingyenes.

Az 1896/97. tanévvel új szervezet lépett életbe 1—4 évfolyammal és változik most az intézet szervezete annyiban, hogy rendes műhelyeket kap, miből folyólag most saját, önálló tanulói lesznek.

Az intézet tanulóinak számát — ugyszintén fentartási költségeit — fentebb már közölvén (302—303 oldal), e helyen csupán annak szemléltető bemutatására szoritkozunk, a mit az alábbi grafikai táblázat tüntet fel:

A végzett tanulókra nézve megjegyzendő, hogy azok közül *saját iparágának folytatását egy sem hagyta abba s így az intézet a maga gyakorlati célját teljesen megvalósította.*

Az intézet felszerelése és leltári vagyona ismertetése következő:

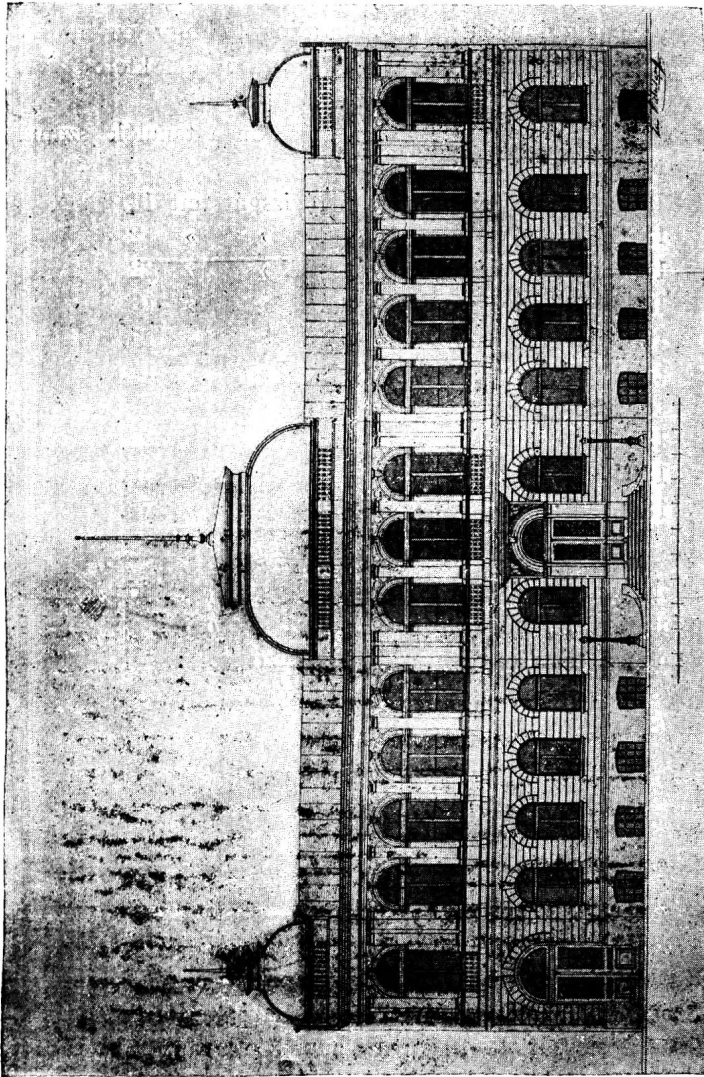
az építőipari szakon . .	599 db.	1.510 frt 27 kr.	
a faipari » . . .	620 »	576 » 13 »	
a fémipari » . . .	745 »	780 » 84 »	
az általános felszerelés .	507 »	1.573 » 60 »	
vegyes tárgyak . . .	440 »	450 » 06 »	

Összesen . . 2.911 db. 4.890 frt 90 kr. értékben.

Az intézet leltárának nagyobb arányu gyarapítása csak most fog következni, műhelyeinek felszerelése egymaga mintegy 20.000 frtot igényel.

Az intézettel kapcsolatban különböző tanfolyamok vannak. Ezek közül legrégibb a gépkezelők és fűtők háromhavi

tanfolyama heti 2 órával s megfelelő gyakorlatokkal. Tandíj a 3 óra 6 frt, mely az illető oktató tanáré.

A szakiskola és iparmuzeum homlokzata.

E tanfolyamhoz járult a kolozsmonostori gazdasági tanintézet hallgatói részére rendezett lokomobil-gépkezelői három havi tanfolyam heti 2 órán elméleti és 2 délutáni gyakorlati

oktatással. Mindkét tanfolyam 1886/87-ben vette kezdetét. Az első évben a vizsgálatot mindkét tanfolyam az országos vizsgáló-bizottság előtt tette le; azonban 22.579/1888. sz. a. a kereskedelemügyi minister megadta a jogot, hogy az intézet a tanfolyam hallgatói részére az igazgató elnöklete alatt külön vizsgáló-bizottságot szervezzon.

Az általános gépkezelői tanfolyamon a tanulók száma következő volt:

1886/87-ben beiratkozott	21,	vizsgát tett	14.
1887/88-ban	» 19,	» »	12.
1888/89-ben	» 32,	» »	22.
1889/90-ben	» 20,	» »	16.
1890/91-ben	» 16,	» »	15.
1891/92-ben	» 17,	» »	14.
1892/93-ban	» 28,	» »	28.
1893/94-ben	» 28,	» »	28.
1894/95-ben	» 57,	» »	55.
1895/96-ban	» 56,	» »	54.

Összesen beiratkozott 274, vizsgát tett 242.

A kolozsmonostori (jelenleg kolozsvári) m. kir. gazdasági tanintézet hallgatói részére rendezett lokomobil-gépkezelői tanfolyamon a tanulók létszáma következő volt:

1886/87-ben beiratkozott	37	hallgató,	vizsgát tett	26.
1887/88-ban	» 18	» »	» »	16.
1888/89-ben	» 30	» »	» »	28.
1890/91-ben	» 35	» »	» »	31.
1892/93-ban	» 20	» »	» »	20.
1893/94-ben	» 14	» »	» »	14.
1895/96-ban	» 22	» »	» »	22.

Összesen beiratkozott 176 hallgató, vizsgát tett 157.

Egy második ily tanfolyam volt az ipari segédek részére rendezett faragó tanfolyam, mely hathavi terjedelmű volt, hetenkint háromszor 2—2 órával, havi 3 frt tandíjjal.

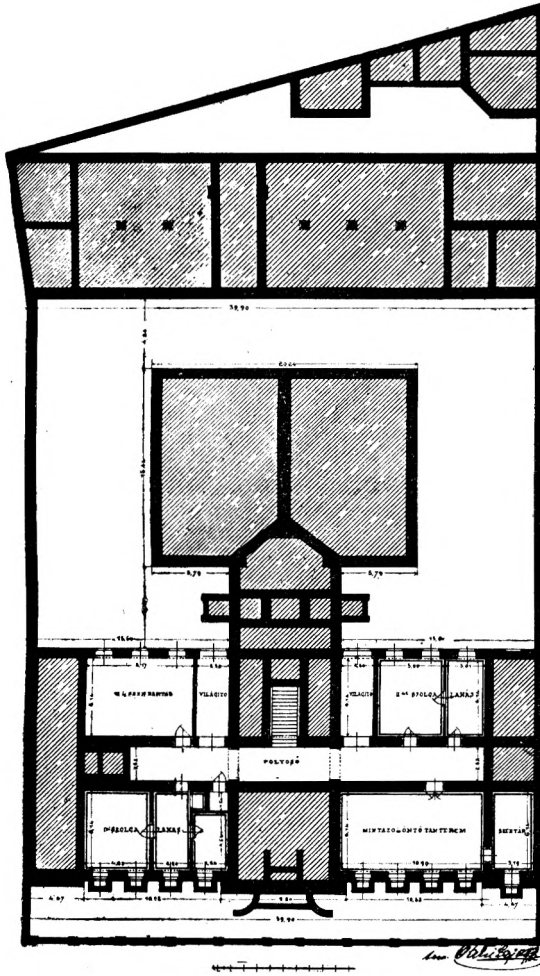
Részt vett ebben:

1887/88-ban	10	asztalosiparos-segéd,
1888/89-ben	9	»

Összesen 19 asztalosiparos-segéd.

Azóta azonban e tanfolyam jelentkezők hiánya miatt megtartható nem volt.

Egy harmadik ily tanfolyam a nagyszünidei rajztanfolyam,

Alagsor.

lyam, melyen az oktatás hat héten át hetenkint 5 d. e. folyt 8—12-ig. A tanulók a közép- és polgári iskolák tanulói közül vétettek fel.

Részt vett abban :

1893/94-ben 30 tanuló,

1894/95-ben 21 »

Összesen 51 tanuló.

Az intézet befolyása a helyi iparra rövid multja miatt még lényegesnek nem mondható. A legfőbb az, hogy most már az iparoktatás iránti kedv el van terjedve s ennek szükségése mélyen érzett. Ebből következik az, hogy míg kezdetben csak a legközelebbi évekig is nehéz volt tanítványokat kapni, most ez a nehézség többé nem létezik. Másik az, hogy az intézet, kivált jó építő pallérokkal s pár mesterrel is ellátta a várost; de ugy ezen, mint a többi szak végzett tanulói nagyobb munkakörre s haladásra vágyván, a fővárosba vasuti vagy magán gyárakba, a diósgyőri vas- és aczélgárba stb. mennek, sőt van köztük olyan is, ki Amerikába ment; többen tovább folytatták tanulmányaikat külföldi utazás által, vagy ugy, hogy a budapesti állami ipariskolába léptek be, mások vasuti vagy állami gépkezelői szolgálatba léptek. De egészen figyelemre méltó az, hogy szorosan vett ipari szakját egyetlen végzett tanuló sem hagyta el.

Az intézet személyzete áll:

1 igazgatóból,

2 rendes tanárból,

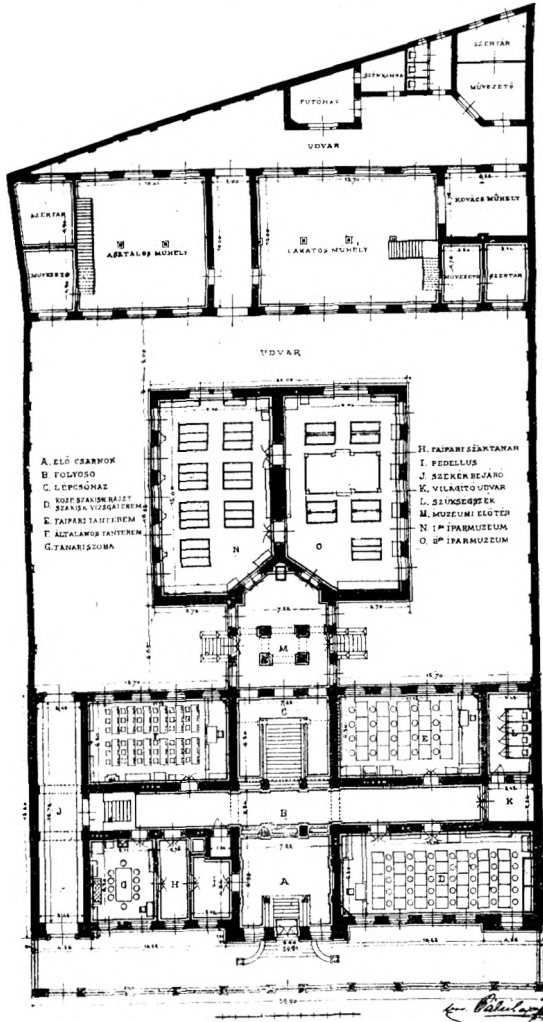
5 óraadó »

1 szolgából.

A központi ipari szakrajziskola.

Kolozsvár város képviselő testülete még 1882-ben elhatározván egy *központi rajziskola* felállítását, a költségvetésbe 1.500 frtot vett föl ennek céljaira. Kezdetben a terv meg lehetős határozatlan alakban valami olyast célzott, hogy egyesítse a város összes középiskoláiból a tanulókat bizonyos irányu rajzoktatásra; innen a tervezett intézet neve is. Azonban e formában meg nem valósulhatván, mintegy három évig a terv pihent. Midőn azonban 1884. július 23-án 27.496 sz. a. a közoktatási kormány ismert rendeletében az iparostanoncziskolák számára új szervezetet és tantervet adott ki, melyben a rajzoktatás különösen hangsúlyozva van: a kereskedelmi és

iparkamara 1884. augusztus 31-én elhatározta, hogy az 1.500 forint városi segélyvel az alsófoku iparoktatás keretében létesít oly szakrajziskolát, melyben az ipari segédek nyerjenek

Földszinti alaprajz.

a szakrajzban iparuknak megfelelő továbbképzést s nyerjenek oktatást oly iparostanulók, kiknek a rajzban már van némi előképzettségük s a szakrajzra iparuk természeténél fogva

Szerényi: Az iparoktatás Magyarországon.

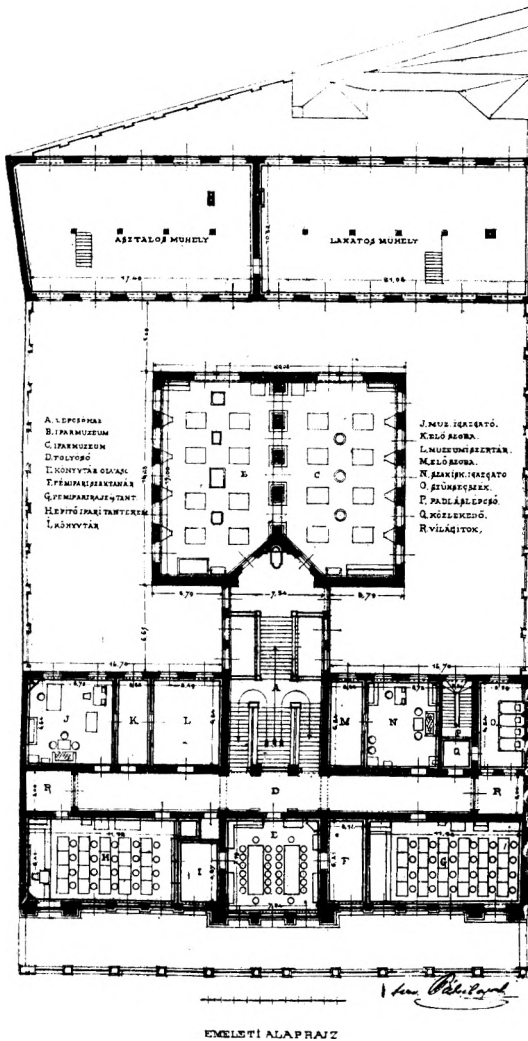
szükségök van. Az oktatás minden szakon individualisnak volt tervezve. Így nyílt meg az ipari szakrajziskola 1884. december 28-án az alsófoku ipariskola igazgatójának vezetése alatt, a ki 1887. őszén lemondván, ez az iskola az iparmuzeummal és ipari szakiskolával közös felügyelő-bizottság és igazgatóság alá rendeltetett s így van az ma is.

Az oktatás itt teljesen ingyenes. Az intézetben két, segédek és tanoncok tanfolyama van, melyek mindegyike kezdetben 2—2 osztályra oszlott. Volt ugyanis a segédek tanfolyamán heti 4—4 órával (este 8—10-ig) egy fémipari s egy építő- és faipari osztály; a tanoncok tanfolyamán het 2—2 órával (este 6—8-ig) egy fémipari s egy faipari osztály. Ez így volt 1887/88-ig. Ekkor a tanoncok szakosztálya egy harmadik: fa- és vegyesipari osztálylyal; 1889/90-ben egy negyedik: leiró mértani osztálylyal bővült ki, míg 1890/91. végével a segédek tanfolyamait jelentkezők hiánya miatt meg kellett szüntetni. E hanyatlás okai a viszonyokban rejlenek. Az iparos-segédek többnyire nagyon ki voltak fáradva az esti oktatásra, másrésről általános köztük a felfogás, hogy nekik már nem kell tanulniok, végre idejárult az utóbbi időkben a napi munkaidő helyett a szerződéses munkavállalás a mestertől. Ezért a súlyt az alsófoku iparoktatásra kellett tenni s alsófoku ipariskola tanulói közül a II—III osztályból minden oly tanuló bevonatott ide, kinek csak szüksége volt a rajzra.

A tanulók száma ezen tanfolyamokon következő volt:

1884/85-ben	segéd	68,	inas	114.
1885/86-ban	»	56,	»	121.
1886/87-ben	»	40,	»	143.
1887/88-ban	»	22,	»	62.
1888/89-ben	»	23,	»	86.
1889/90-ben	»	25,	»	133.
1890/91-ben	»	19,	»	116.
1891/92-ben	»	—	»	114.
1892/93-ban	»	—	»	125.
1893/94-ben	»	—	»	138.
1894/95-ben	»	—	»	190.
1895/96-ban	»	—	»	124.

Az intézet felszerelése és leltári vagyona 1.783 darab 875 forint 37 kr. értékben.

Az intézet tanerői azonosok az ipari szakiskola tanerőivel, csak az óraadók száma több itt kettővel.

4. M. kir. állami fa- és fémipari szakiskola Aradon.

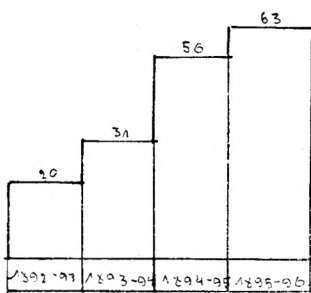
Az 1890. évben rendezett »Alföldi és délmagyarországi kiállítás« sikere érlelte meg az akkori kereskedelemügyi miniszterben azt a gondolatot, hogy Arad város amugy is jelentékeny fa- és fémiparának emelésére szakiskolát állítson. Az e tárgyban megindított tárgyalás eredménye az volt, hogy Arad sz. kir. város 1906-, Aradmegye 300-, az aradi kereskedelmi és iparkamara 2361- és az ipartestület 200 frttal járult az iskola fentartásához, az állam pedig a fentartási költségek felét, azaz 4361 frtot, vállalta magára.

A három osztályu iskola a németországi szakiskolák mintájára volt szervezve, úgy, hogy tanulói csak az elméleti képzést nyerjék az iskolában, a gyakorlati részt pedig valamely jobb nevű iparos műhelyében sajátítsák el.

A 20 növendékkel bíró iskola 1892. okt. 2-án nyílt meg. Ugy a közismereti, mint a szaktárgyak tanítását óraadó tanárok látták el.

A tárgyakat két éven át óraadó tanárok tanították, mignem 1894-ben a szaktanári állások állandó tanerőkkel töltettek be.

1894. október 1-én nyílt meg az iskola III. évfolyama.

Az akkor már teljes iskolába beírt tanulók száma 56 volt, kiknek évfolyamonkénti létszámát az itt látható grafikai táblázat tünteti fel.

Ez évben kapta az iskola új szervezetét, tantervét és fegyelmi szabályait.

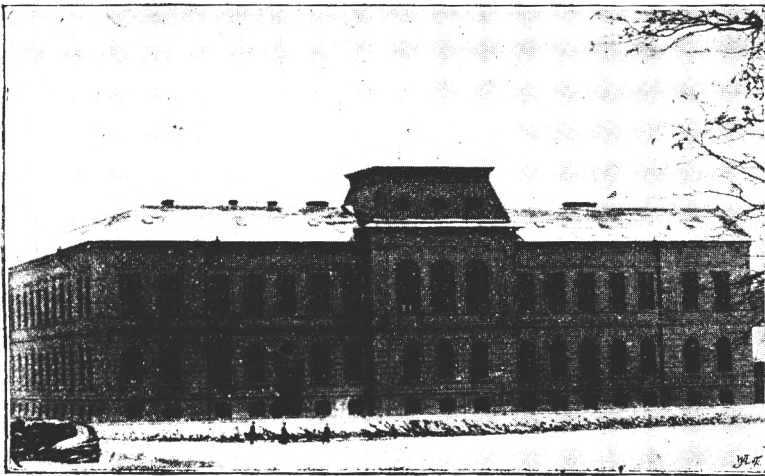
Az új szervezet egészen szakított a régi iránynyal. A míg ugyanis a volt szervezet a gyakorlati kiképzést valamely jobbnevű iparos műhelyére bízta, addig az új szervezet a gyakorlati oktatást is az iskola keretébe helyezi és e célból az iskolát műhelyekkel kapcsolja össze.

A szervezetnek ezen lényeges változása vonta maga

után, hogy az eddig három évfolyamu iskola négy évfolyamúvá lett.

Az új szervezet három szakosztályt adott az intézetnek: a faiparit, mely magában foglalja a mű- és épületasztalossgot, esztergályosságot és fafaragást; a fémiparit, mely magában véve két részre oszlik, u. m. a gép- és műlakatos szakosztályra.

Az oktatás a délelőtti órákban történik, oly beosztással, hogy a segéd- és alaptantárgyak az I. évfolyamon adatnak

Homlokzat.

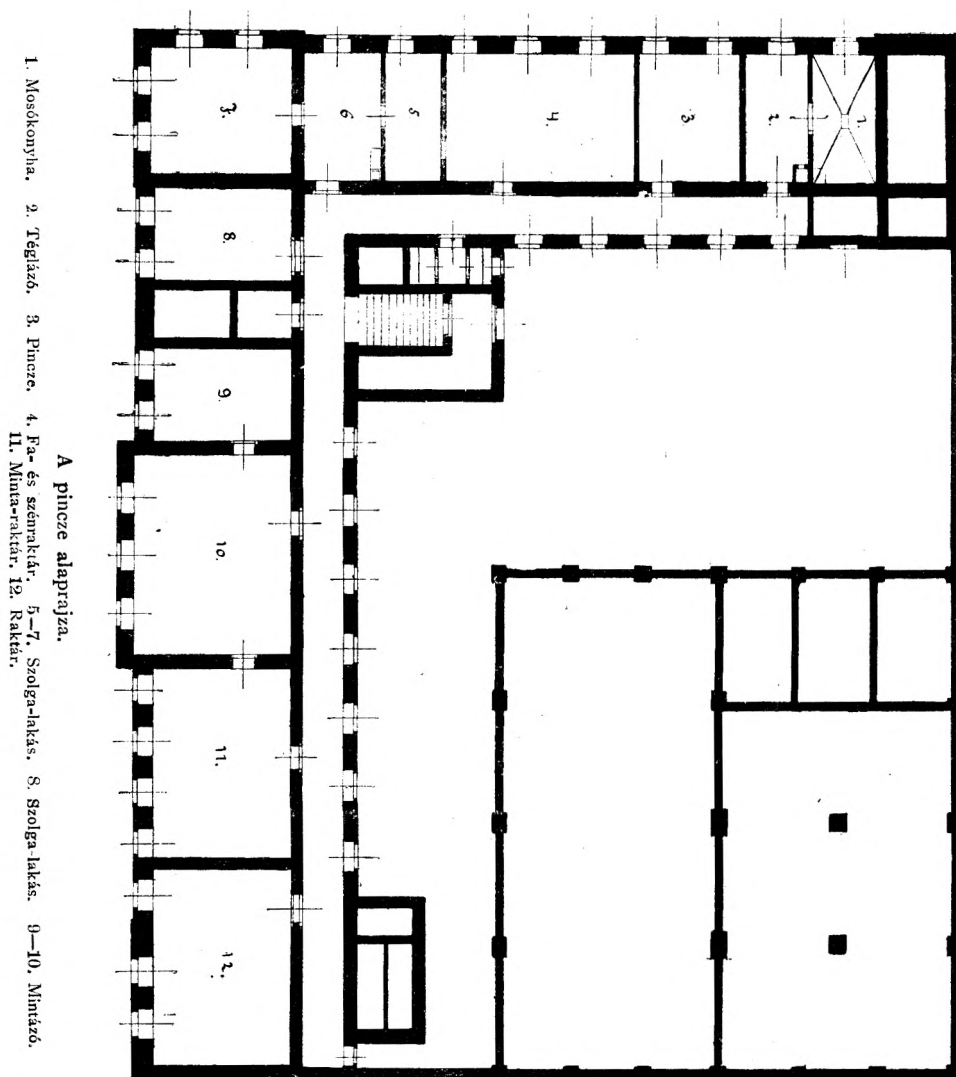
elő, míg a szaktárgyak a magasabb évfolyamok tárgyai. Műhelyi munkára a délutáni órák vannak szánva.

Az iskola fejlődése már 1894-ben arra indította a kereskedelemügyi ministert, hogy Arad szab. kir. várost egy, az intézet céljainak megfelelő épület emelésére buzdítsa.

E fölhívásra a város mindenekelőtt egy 2000 m² telket ajánlott föl, majd később ugyanezen telken fölépítette az intézet épületét is.

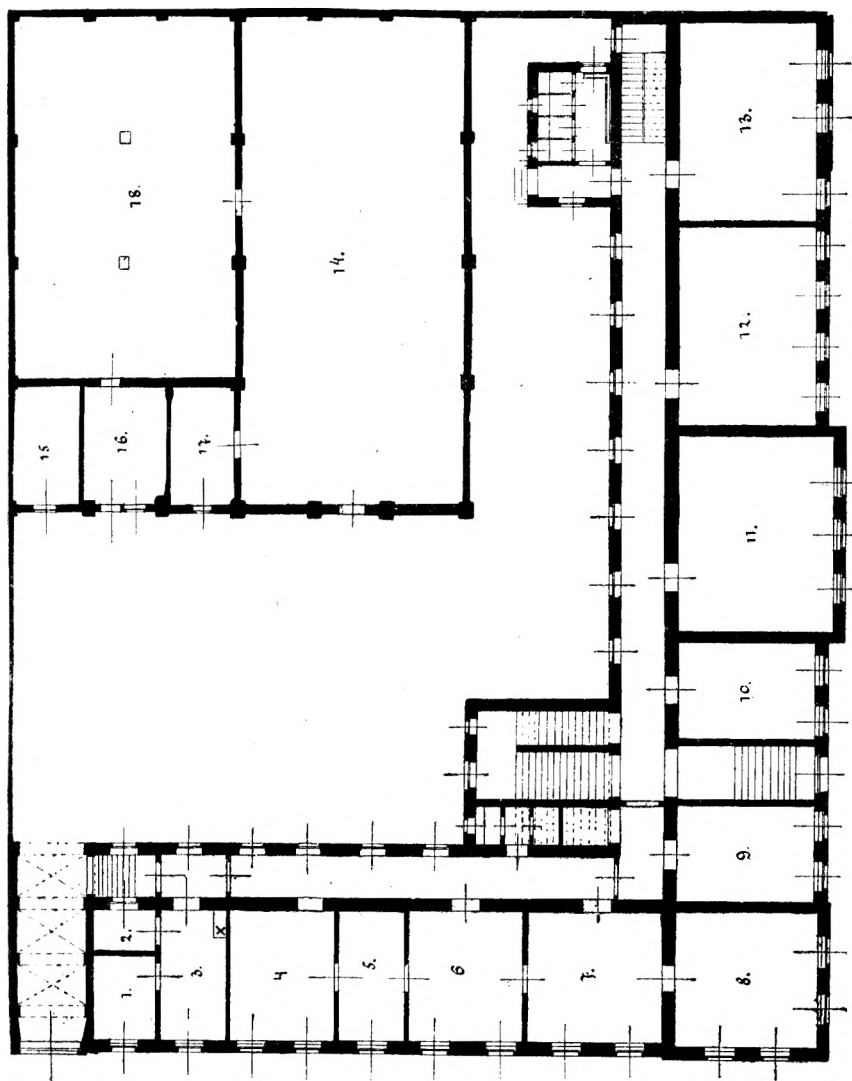
A renaissance stílusú iskolaépületet fentebb be is mutatjuk. Az egyemeletes főépületen kívül az udvaron vannak a fűllesztővel ellátott műhelyépületek elhelyezve.

A főépület beépített területe 834 m², a földszintes műhelyépületé pedig 496 m². A keleti homlokzat hossza 48, a déli homlokzaté 38 m.

A helyiségek fölosztása azon elv alapján történt, hogy minden szakosztálynak egy előadó és egy rajzterme legyen,

ez alól csak a fémipari szakosztályok tesznek kivételt, melyeknek előadó termük közös.

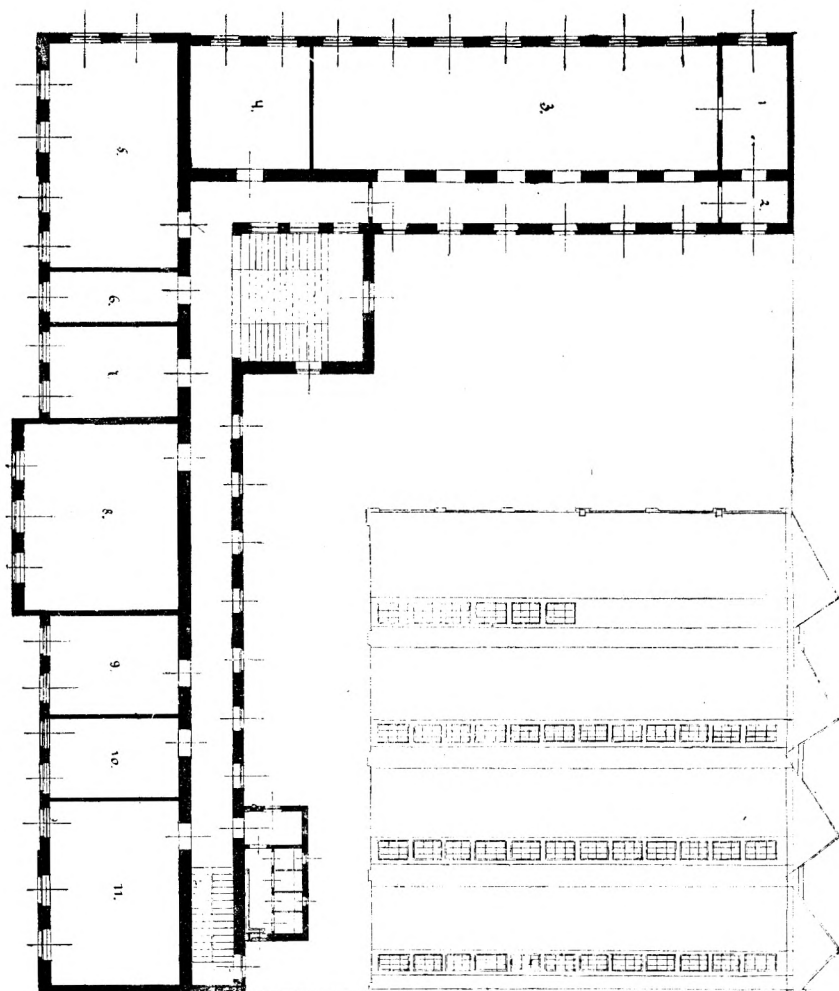

A földszint alaprajza.

1-8. Igazgató lakása. 9. Iroda. 10. Tanári tanácskozó. 11. Műlakatosok rajzterme. 12. Közös tárgyak előadó terme. 13. Fémipari előadó terem. 14. Faltéri művezető szobája. 15. Fémipari művezető szobája. 16. Gépház. 17. Faltéri művezető szobája. 18. Fémipari műhely.

Az iskola új épületét 1895. november 5-én adta át a város a kereskedelemügyi ministernek.

Legfontosabb esemény volt ez iskola életében annak az 1896. évvel történt államosítása, a mikor az érdekeltség

Az emelet alaprajza.

1. Tanári szoba. 2. Tanári szoba. 3. Technológiai múzeum. 4. Természettani és vegytani szertár. 5. Közös rajzterem. 6. Tanári szoba. 7. Fémipari szaktanárok szobája. 8. Gépkészítők rajzterme. 9. Faipari előadó terem. 10. Faipari szaktanárok szobája. 11. Faipari rajzterem.

addigi hozzájárulását lekötötte az államnak, nevezetesen az aradi kereskedelmi és iparkamara évi 2361 frtot; Arad szab. kir. városa évi 1906 frtot; Arad vármegye közönsége (10 évre) évi 300 frtot és az aradi ipartestület évi 200 frtot.

Ugyanezen alapon nyerte azután az iskola új személyzetét is.

Az intézet fennállása óta végzett növendékeinek két raját bocsátotta az életbe és pedig 1895-ben 14-et, 1896-ban 8-at. A végzett növendékek közül 90% mint segéd az iparos pályán működik, 10% pedig mint rajzoló nyert alkalmazást.

Az intézet leltári vagyona következő:

Könyvtár	268	frt.
Elméleti oktatás eszközei	1.362	»
Butorzat és felszerelés	4.313	»
Műhelyberendesés	11.378	»

Az intézettel szerves kapcsolatban van a szakrajziskola, melynek célja azon iparos-inasokat és segédeket, kik a szakiskolán képviselt iparágak bármelyikén működnek, szakszerű irányban tovább képezni.

A szakrajziskola céljának megfelelőleg két tanfolyamra, u. m. a segédek és tanoncok tanfolyamára oszlik. Mindegyik tanfolyam fa- és fémipari szakosztályt foglal magában.

A tanoncok tanfolyama októberben kezdődik és tart a következő év június végeig. A segédek tanfolyama kezdődik októberben és tart a következő év április végeig.

A tanulók tanfolyamain csak vasárnap délelőtt van oktatás; a segédek tanfolyamain az oktatási órák vasárnap délelőtt és a hétköznapi estei óráiban tartatnak.

A tanulók beiratási és tandíjat nem fizetnek; a segédek tanfolyamán 2 frt beiratási és 5 frt tandíj fizetendő.

A szakrajziskola a szakiskola felügyelő bizottságának közvetlen felügyelete alatt áll.

A szakrajziskola fentartási költsége a szakiskolát terheli. Tanerői a szakiskola tanárai, kik itt mint óraadó tanárok működnek.

A szakrajziskola tanfolyamain az oktatás a következő tárgyakra terjed ki:

1. Az inasok tanfolyamain: szakrajzolás, táblai előrajz és mintalapok alapján.
2. A segédek tanfolyamain: szakrajzolás, technológia.

A szakrajziskola látogatottságát a következő kimutatás tünteti elő:

T a n é v	Segédek tanfolyama		Inasok tanfolyama	
	faipar	fémipar	faipar	fémipar
1892—93	20	6	31	15
1893—94	18	¹⁾	30	33
1894—95	1	9	40	51
1895—96	¹⁾	¹⁾	51	34
1896—97	13	19	45	32

Végül fokozatosan szerveztetik az intézettel kapcsolatosan egy technológiai muzeum, melynek célja, hogy mindazon eszközöket és lehetőleg gépeket, valamint műipari tárgyakat összegyűjtse, melyekre egyrészt az intézetnek van szüksége, hogy az elméleti tanításnak gyámolítója legyen, másrészt a helyi ipar előmozdítása céljából a kisiparosnak, hogy a célszerűbb szerszámokat, gépeket megismerje és munkájánál azok előnyeit értékesítse és hogy lásson újabb formákat és ezek alapján munkáját tökéletesítse.

A technológiai muzeumban ez idő szerint őrzött tárgyak mind ajándékok, értékük 710 frt.

Az intézet személyzetét képezi:

1 igazgató, 2 szaktanár, 2 művezető, 5 óraadó tanár, 2 szolga.

5. M. kir. állami fa- és fémipari szakiskola Marosvásárhelyen.

Az iskola története igen rövid, alig van annak még öt éves múltja. Kezdeményezése azon leiraton alapszik, melyet a kereskedelemügyi miniszter 1891-ben a marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamarához intézett, melyben felhívta a kamarát, hogy kerülete ipari viszonyainak s iparfejlesztési

¹⁾ Résztvevők hiánya miatt nem volt megtartható.

érdekeinek kellő megfontolása után tegyen javaslatot esetleg két ipari szakiskola fölállítására iránt.

A kamara 1892. év január hó 30-án tartott teljes üléséből terjedelmes jelentést terjesztett fel, melyben kifejté, hogy első sorban Marosvásárhelyen vált szükségessé egy ipari szakiskolának a felállítása, részint azért, mert a Székelyföldnek ez lévén elsőrendű ipari középpontja, az itt üzött egyes iparágaknak fejlesztése és versenyképességre való emelése az egész Székelyföld iparára nézve fontossággal bír, részint pedig azért, mert a nagy áldozattal létesített és fentartott székelyföldi iparmuzeumot csakis egy ily ipari szakiskolával leendő egyesítése által véli iparunkra nézve gyümölcsözővé és áldásossá tehetni.

A kamara előterjesztését siker koronázta, csakhamar megtörtént a döntő elhatározás, mely szerint a minister értesítette a kamarát, hogy Marosvásárhely város területén, kapcsolatban a székelyföldi iparmuzeummal, lehetőleg még 1892. évben ipari szakiskolát létesít, vagy az építő, fa- és fémipar vagy pedig a szövőipar számára, előbbi esetben téli agyagipari tanfolyammal összekötve.

A helyszini tárgyalások alapján a szövőipari szakiskola létesítésének terve elejtetett, mint a melyre Marosvásárhelyen nem volt meg a kellő alap, hanem végleg elhatároztatott, hogy a létesítendő szakiskola a fa-, fém-, építő és agyagipart karolja fel.

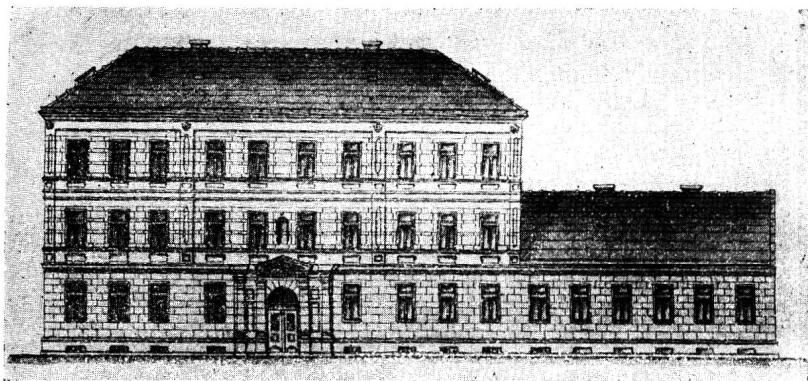
A szervezés munkálatai gyors befejezést nyertek, Marosvásárhely város közönsége elvállalván a helyiségről, fűtés- és világításról való gondoskodást, a kereskedelmi és iparkamara megszavazván évi 300 frtot ösztöndíjra, az építő- és agyagipari téli tanfolyamokkal kapcsolatos állami fa- és fémipari szakiskola 1892. év november hó 13-án tényleg megnyílt.

A rendes tanfolyamok mellett az intézet csakhamar rendkívüli tanfolyamokat is rendezett, nevezetesen a helyi középiskolák tanulói részére a mintázás-, műfaragásra, mely tanfolyamnak az 1892—93. tanévben 12, az 1893—94-ben 21, 1895—96-ban 25, összesen 58 látogatója volt; ezzel csaknem egyidejűleg az intézet tanári kara az iparos mesterek és segé-

dek részére vasárnapokon szakelőadásokat rendezett, a melyeket azok tömegesen látogattak, végül 1895—96-ban az intézettel kapcsolatban gőzkazánfűtői és gőzgépkezelői tanfolyam szerveztetett, melyet 28 hallgató látogatott.

Az intézet első szervezete azonos volt az aradi és kolozsvári szakiskolák szervezetével, azaz itt is az a rendszer volt, hogy az iskola csak a gyakorlatban lévő iparosoknak és segédeknek nyújt szakszerű oktatást.

Bár e rendszer mellett is mutatott fel az iskola kedvező

Homlokzat.

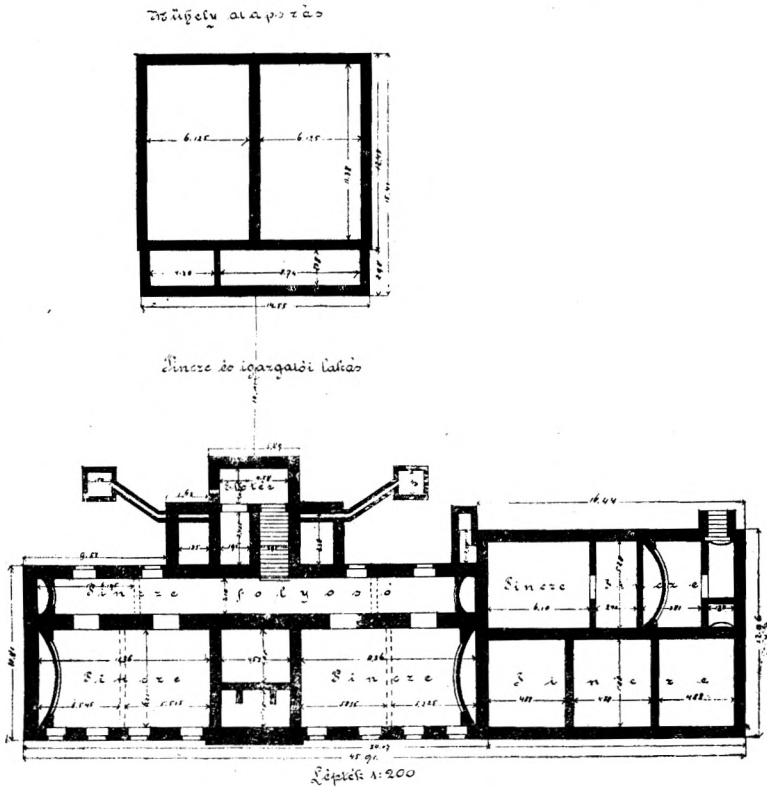
eredményeket, azt állandóan fentartani nem lehetett, mert hiányoztak az oly iparos-műhelyek, melyek ily rendszernek feltétlen alapfeltételét képezik.

Épen ezért az 1895—96. tanévvel az iskola szervezetét meg kellett változtatni, a mennyiben ellátták azt műhelyekkel, úgy, hogy most már ez az intézet önálló növendékekkel bír és szervezetében azonos a többi szakiskolával.

Egy másik, az intézet életére nézve igen fontos esemény volt az iskola-épület kérdésének megoldása.

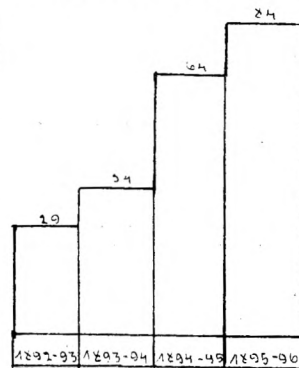
Marosvásárhely város kötelezettséget vállalt ugyan az iskola számára megfelelő épület emelésére. De mert e kötelezettségének teljesítését halogatta, az iskola állapota pedig a szűk bérhelyiségben tarthatatlanná vált, a kereskedelem-ügyi minister végre elhatározta, megfelelő épület emelését, ha

annak törlesztését a város elvállalja. Így végre létrejött a megállapodás, a város megszavazott ingyen telket, téglagyá-

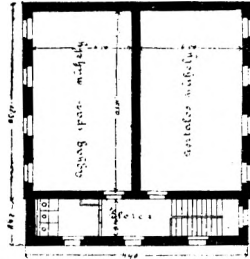
rából 100.000 darab téglát és 50 évre 2000 frtot évenként, minek alapján a miniszter viszont elvállalta az építést, úgy hogy végre az iskola megfelelő épületet kapott, melynek terveit itt be is mutatjuk.

Az intézet tanulóinak számát — évfolyamonként kimutatva — már fentebb (303. oldal) közölve, itt egyrészt csak az ezt feltüntető grafikai táblázatot mutatjuk be, másrészt utalunk arra,

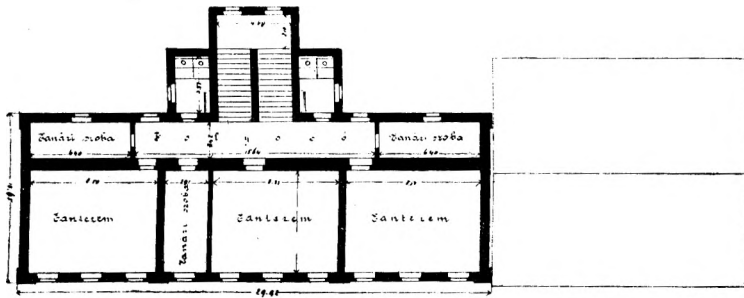

Az intézet kihatása a helyi iparra első sorban abban nyilvánult, hogy az iparosok az iskola tulajdonában lévő rajzmintákat felhasználták és az intézet tanáraitól **műszaki** utasításokat és tervezeteket nyertek.

Az asztalos iparosok a butorokhoz szükséges összetettebb faragászati munkákat az intézetben készítették.

1. emeleti alaprajz

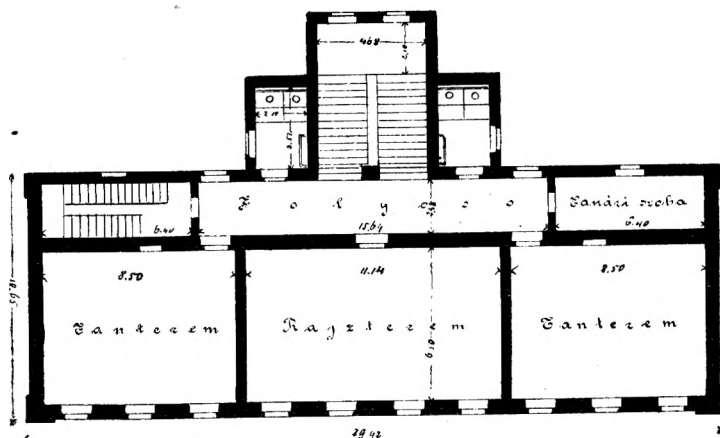
Országos 1. 200

I. emelet.

Az intézet legnagyobb közvetlen sikere azonban abban áll, hogy végzett tanulói nagyobb részben a városban maradtak és mestereiknek, és a helyi ipar fellendülésének igen nagy szolgálatot tesznek.

A helyi ipari viszonyok fellendülésében a szakiskolának közvetett sikere van, a mennyiben igazgatója és szaktanárai a gyártelepek tervezésében élénk részt vettek és jelenleg is

a legtöbb helyi iparos és gyárosnak műszaki tanácsadóiul szolgálnak.

II. emelet.

Az intézet személyzete áll: 1 igazgató-, 2 rendes tanár, 2 tanító, 1 művezető, 2 s. művezető, 8 óraadó tanár- és 1 szolgából.

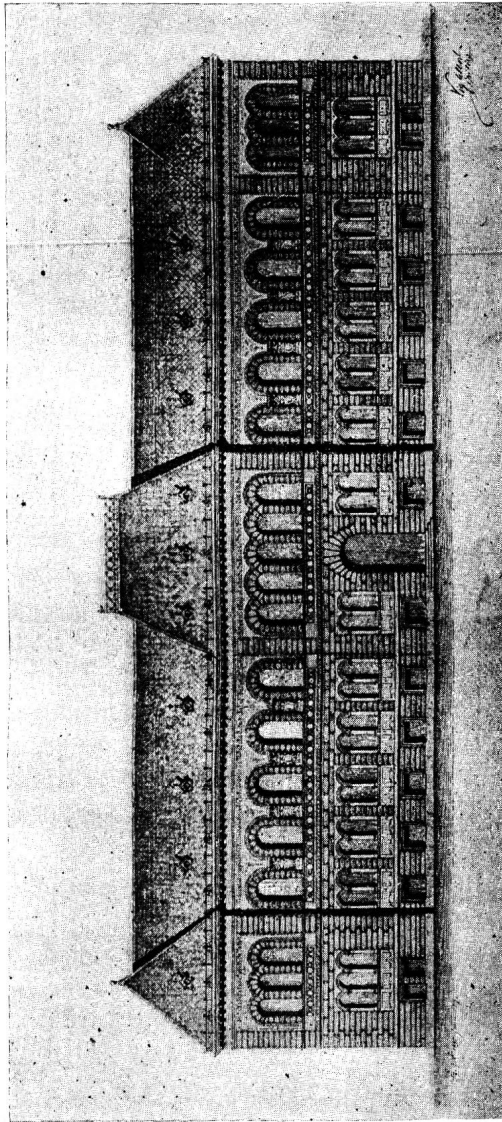
6. M. kir. állami fa- és fémipari szakiskola Szegeden.

Az iskola létesítését 1893-ban maga a kereskedelemügyi minster kezdeményezte, figyelemmel akarván ezzel lenni az ország alföldi részeinek ipari érdekeire.

A kezdeményező intézkedés egy leirat volt Szeged városához és a szegedi kereskedelmi és iparkamarához, melyek lelkesültséggel fogadván a kormány kezdeményezését, csakhamar sikerült a terv megvalósítása.

Az érdekeltség nem zárkozott el az áldozatok meghozatala előtt, Szeged város közönsége kötelezettséget vállalt arra, hogy az iskola részére ingyen telket ad és elhatározta, hogy a mennyiben a vallás- és közoktatásügyi minster rendelkezésére bocsátja a Szeged városi ipariskolai célúakra rendelt dr. Antalfy Alajos-féle, mintegy 50—60.000 forintot kitevő alapítványt, gondoskodik megfelelő épületről, mely célra ezenfelül megszavazott

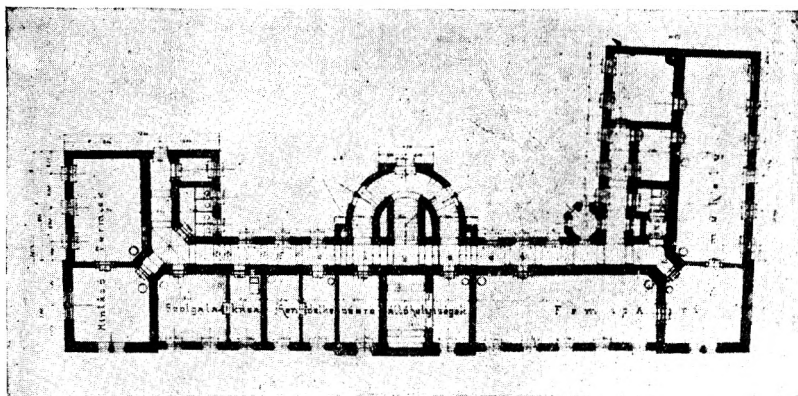
17.278 forint 80 krajczárt, — tudniillik a hiányzó összeget, —
azontul pedig a szakiskola növendékei részére évi 1700 forintot

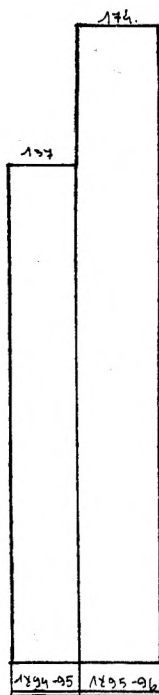
Homlokzat.

ajánlott föl ösztöndíjakra, fentartván magának azokra az adományozás jogát; a szegedi kereskedelmi és iparkamara pedig

a szakiskola céljaira felajánlott egyszersmindenkorra az intézet berendezési költségeihez 2500 forintot; az intézet fentartási költségeihez 1895-re 800 forintot; 1896-ra 1200 forintot, 1897-től kezdve pedig évi 2000 forintot.

Alagsor.

A kereskedelemügyi minister 1894. évi július hó 11-én jóváhagyván a szakiskola szervezetét, tantervét és fegyelmi szabályzatát, az intézet 1894. szeptember hó 1-én tényleg meg is nyílt, még pedig tekintettel a speciális helyi viszonyokra, internátussal berendezve.

Alig nyílt meg az iskola, már is egybe-kapcsoltatott azzal az eddig külön fennállott téli építőipari tanfolyam, melynek céljaira Szeged város közönsége külön évi 1200 frtot biztosított az államnak.

Ez a tanfolyam tart minden év november hó 15-től a következő év márczius hó végeig.

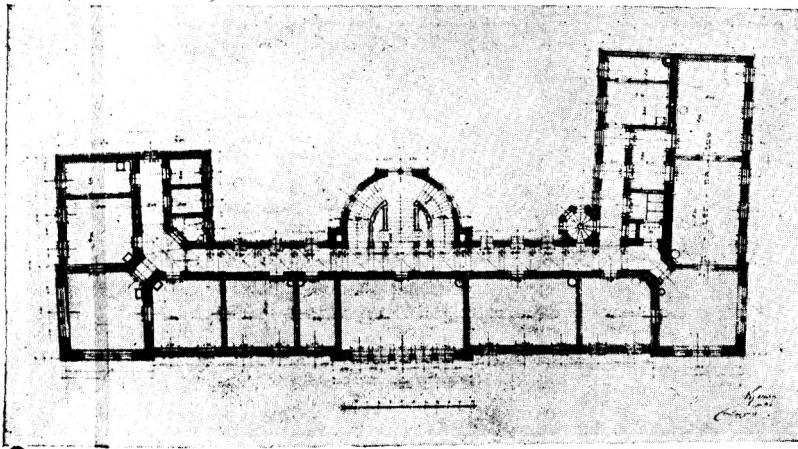
A tanulók létszámát, évfolyamonként ki-mutatva, fentebb már közölvén (303. oldal), itt csupán annak grafikai feltüntetésére szorít-kozunk, a mi egyuttal azt is mutatja, hogy ez az intézet szakiskoláink legnépesebbje.

Az intézet szervezete azonos a többi szakiskoláéval, vagyis az intézet teljes elméleti és gyakorlati képzést nyújt.

A legnevezetesebb momentum ez iskola eddigi életében az volt, hogy 1896. szeptember hó 1-én átvette a céljaira készült önálló iskola-épületet, melyet itt be is mutatunk. Ez épület lehetővé tette, hogy az iskola most már szabadabban fejlődhetik.

Az intézet leltári vagyona a 76.000 forintba került épületen kívül következő:

1. Műszerek	93 drb.	231 frt 35 kr.
2. Minták	110 »	1225 » 03 »

Földszint.

3. Taneszközök	417 drb.	397 frt 50 kr.
4. Könyvek	134 »	1796 » 88 »
5. Gépek	— »	3938 » — »
6. Kézi eszközök, szerszámok	163 »	4524 » 42 »
7. Butorok	129 »	3837 » 86 »

Az intézet az 1895. évben vasárnapi rajztanfolyamot rendezett, melynek célja iparossegédeknek és önálló iparosoknak szakismereteik bővítésére, izlésük nemesítésére, különösen pedig rajzbeli ügyességük fejlesztésére kellő alkalmat nyújtani.

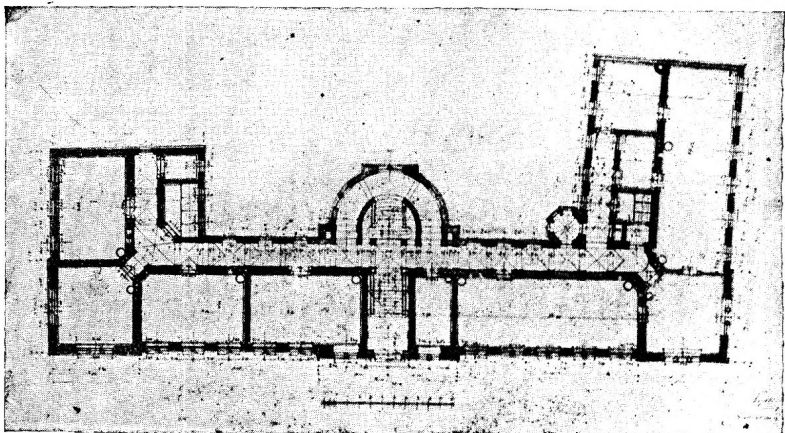
A tanítás teljesen ingyenes és minden év szeptember havában kezdődik és tart június hó végeig, minden vasárnap

délelőtt 8-tól 12 óráig az állami fa- és fémipari szakiskolának ezen czélra kijelölt rajztermében.

Ezen tanfolyamba felvétetnek az asztalos, bádogos, esztergyáros, kovács, lakatos, rézőntő, szobafestő, diszítő, valamint ács, kőfaragó és kőműves iparágak valamelyikében működő segédek és önálló iparosok, kik a rajzban némi jártassággal bírnak.

A tanfolyamot az első évben 18 tanuló látogatta.

Az intézet személyzetét képezik: 1 igazgató, 5 rendes tanár, 3 művezető, 2 segédművezető, 8 óraadó tanár és 2 szolgál.

Emelet.

A viszony, mely a szakiskola és a helyi ipar között már eddig is kifejlődött, a legkedvezőbbnek mondható. Nemcsak az intézet által felkarolt iparágakban, de egyéb helyi ipari ügyekben is sűrűn érkeznek hozzá megkeresések, utbagazítások, tanácsok és kérések mintalapokért.

A szegedi kereskedelmi és iparkamara kerületéből jelentkezett iparosok részére az ezredéves kiállításra a szakiskola tantestülete minden alkalommal készített tervezeteket és ezek alapján igyekezett az ottani iparosoknak a kiállításon való megjelenésükben segítségükre lenni.

c) A fémipar köréből.

7. Államilag segélyezett mechanikai tanműhely Budapesten.

A műmechanikának hazánkban való meghonosítása céljára létesítettett 1884-ben az állami mechanikai tanműhely Budapestén, mely ma nem állami intézet többé, hanem csak államilag segélyezett vállalati jellegű.

A berendezést részben a kincstár, részben az intézet mai tulajdonosa, mint igazgató eszközölte, míg a kormány az első években 7.900 forint évi segélyben részesítette azt, melyből 2.000 forintot a vallás- és közoktatásügyi tárcza fedezett, míg a többi a volt földmivelés-, ipar- és kereskedelmi, majd utóbb a kereskedelemügyi tárcza terhére esett.

Az intézet szervezete lényegesen tér el a többi szakiskolától.

Míg azok előképzettség gyanánt a polgári vagy középiskola két osztályával megelégszenek, ez négy osztályt kíván, 14 éves korral. A tanidő tartama azonban itt is 4 év.

Már működése második évében az intézet nagyobb anyagi áldozatokat kívánt az államtól, mely 1885-ben 14.932 forintot fordított erre, a rendes évi dotációnak tehát kétszeresét.

Ámbár az intézet címében állami jellegű volt, tényleg még sem volt az, mindig tulajdonát képezte igazgatójának. Az 1889. évvel megszűnt címében is az lenni, a mennyiben ekkor viszonya az államhoz újabban szabályoztatván, címe is ennek megfelelően állapított meg. Ekkor tíz évi időre szóló megállapodás jött létre az iskolára nézve az állam és a tulajdonos között, mely szerint ez utóbbi tartozik évenként legalább 4 tanulót felvenni, azok elméleti és gyakorlati oktatásáról gondoskodni, mely célra évi 8000 forint segélyt kap. Ebből 7000 forint a kereskedelemügyi, 1000 forint pedig a vallás- és közoktatásügyi tárczát terheli.

Az intézet több kiállításon vett részt, melyeken mindig első rangú kitüntetésben részesült.

Tanulóinak számát fentebb már közölve (303. oldal), itt csupán annak hullámzását grafikailag akarjuk bemutatni és

kiemelni, hogy végzett tanulói mind ipari pályán vannak, részben itthon, részben külföldön.

	13	19	17	16	14	12	18	20	21	23
6										
1111-29	1115-26	1116-27	1117-28	1118-29	1119-30	1120-01	1121-02	1122-03	1123-04	1124-05

Az intézet leltári vagyona — mely a kincstár tulajdonát képezi — 14.994 frt 95 kr.

Tanszemélyzete, t. i. önálló, az intézetnek nincs; az elméleti oktatásra négy óraadó tanár jár be az intézetbe, a gyakorlati oktatást pedig az igazgató és üzleti személyzete adják.

8. A m. kir. állami vasipari szakiskola Gölniczbányán.

Ez az iskola is közvetlenül a kereskedelemügyi minister kezdeményezéséből létesült, hogy a Gölniczvölgy egykor hírneves vasiparát, — mely a szakképzett és fegyelmezett munkástörzs hiányában már-már enyészetnek indult — megmentse és fejlessze.

A kezdeményezés 1892-ben történt, egyidejűleg a marosvásárhelyi és székelyudvarhelyi szakiskolákkal s 1893. november hó 8-án az intézet már megnyitható volt.

A kormány áldozatkészsége kellő méltánylást talált Gölniczbánya városánál, mely az iskola céljaira ingyen telket és mintegy 11.000 frt értékű építőanyagot bocsátott rendelkezésre, melynek felhasználásával a kincstár 30.000 frt költségen megfelelő épületet emelt; továbbá a kassai kereskedelmi és iparkamaránál, valamint Szepes vármegye közönségénél, melyek közül előbbi évi 400 —, utóbbi 300 frtot biztosított az intézetnek.

Szervezete lényegében azonos a többi szakiskolával, elméleti és gyakorlati oktatást nyújt ez is, de a tanidő tartama itt csak három év.

Az intézet benlakással van szervezve, melynek költségeit a kereskedelmi minister fedezi és pedig 30 jó előmenetelű növendék részére évi 3000 frtot.

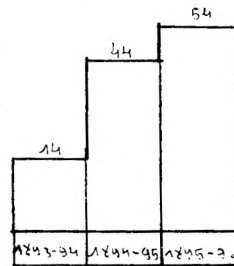
A 30 növendéken felül ugy az intézetbe, mint az internátusba még 30 fizető növendék vehető fel, kik havi 9 frt 10 kr. fizetés mellett teljes ellátásban részesülnek.

Mint hogy ennek az intézetnek tanterve eltér a többi szakiskolától, szükségesnek tartjuk azt itt bemutatni:

T a n t á r g y	Hetenkénti óraszám					
	I.		II.		III.	
	télien	nyáron	télien	nyáron	télien	nyáron
Hit- és erkölcstan	1	1	1	1	1	1
Magyar nyelv és írálytan	4	4	4	4	2	2
Számítan	3	3	3	3	1	1
Mértan	3	3	—	—	—	—
Mértani rajz	6	6	—	—	—	—
Szabadkézi rajz	4	4	2	2	—	—
Technologia	—	—	3	3	3	3
Géptan	—	—	—	—	3	3
Szerkesztési rajz	—	—	8	8	8	8
Ipai költségvetés és könyvvitelan	—	—	—	—	3	3
Kézimunka	24	24	28	28	30	30
Összesen . .	45	45	49	49	51	51

Az intézetet annak megnyitásától kezdve összesen 117 tanuló látogatta, kiknek évfolyamonként való emelkedését az alábbi grafikon mutatja.

Az 1895/6-ik tanév adta át a gyakorlatnak az első kiképzett ifjakat, szám szerint 16 növendéket, kik jelenleg már mind el vannak helyezve s a szakiskola feladatának megfelelően a befejező gyakorlati kiképzést mint gyári és műhelyi alkalmazottak keresik.

Az intézettel kapcsolatos internátus mintegy 60 növendék befogadására van fölszerelve.

Az intézeti internátus külön szabályzatai szerint a növendékek tartoznak gondoskodni úgy ágyneműről, mint a megfelelő fehérneműkről s ruhatakarítási eszközeikről.

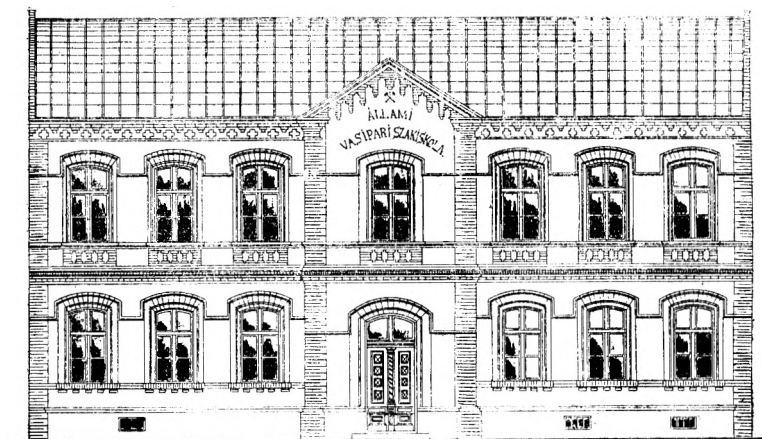
Külön gondoskodás tárgyát képezi a növendékek egészségi állapotának fentartása, mely célból az internátus kellően van felszerelve és annak fürdőhelyiségében a növendékek rendelkezésére van bocsátva melegviz-fürdő és hidegviz-zuhany.

Az intézet leltári vagyona a 40.000 frt értéket meghaladó épületen kívül

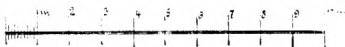
Gépek és szerszámokban	18.173	frt	66	kr.
Tanesszközökben	1.232	»	69	»
Butorok és felszerelésekben	2.102	»	90	»
Könyvekben	636	»	66	»

Összesen 22.145 frt 91 kr.

Az iskolaépületet, mely ma már szűknek bizonyult, az alábbi rajzok mutatják be.

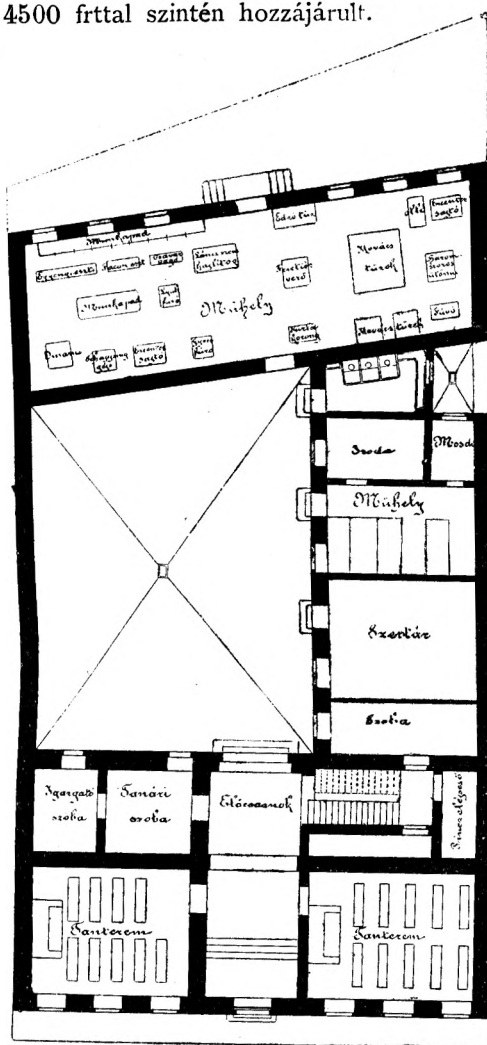

Rajz 1:100

Az intézeti műhely motorikus ereje, valamint az iskola helyiségeinek világítása villamosággal történik, melyet Gölnicz-bánya város évi 800 frt fizetés mellett bocsát az intézet rendelkezésére és pedig a világítás 35 egyenként 16 gyertyaláng

erejű izzó lámpa és a műhely czéljaira szolgáló 15 lóerő átengedésével. A villamostelep első berendezéséhez azonban a kincstár 4500 frttal szintén hozzájárult.

Földszint.

Az 1895/96. tanévben az iskolát végezte összesen 16 tanuló.

Ezek közül 1 tanuló beteg, 1 pedig állami ipariskolán folytatja tanulmányait; a többi közül alkalmazva van:

d) Az agyagipar köréből.

9. M. kir. állami agyagipari szakiskola Ungváron.

Ungvár város környékének kedvező geológiai viszonyai régi idő óta foglalkoztatják a szakértőket, kik azt az ipar érdekében igyekeztek kihasználni. Az európai hirre vergődött bécsi császári porcellángyár nagy mennyiségű dubrinicsi kaolint dolgozott fel; az ugynevezett »ötös« keverékből készült, papírvékonyaságú porcellán edények áttetszőségüket, valamint a bécsi iparművészeti muzeumban kiállított áttetsző porcellán bisquit szobrok márványszerűségüket, a megállapított porcellán alaptest-keverékében felhasznált dubrinicsi kaolin nagy százalékának köszönik.

A dubrinicsi porcellán-földön kívül kitűnő tűzálló fehér kaolin fordul elő még Sztrajnyán (Ungmegye, Nagy-Mihály mellett).

Ezen első rangú kaolin fajokon kívül a gazdag trachyt-közetek számos elmállási üledékkel ajándékozták meg a vármegye területét, melyek bár kevésbé tiszta minőségű, de még mindig jó másodrendű tűzálló agyagot szolgáltatnak az Ungvárt és környékén nagy számban élő fazekasoknak. Az Ung völgyét sűrű erdőkkel borított hegyek alkotják, melyekből a kincstár jutányos árért, kitűnő tüzelő-anyagot szállít. Antalócson (Ungmegye) a mázakhoz igen alkalmas quarcztuffa fordul elő nagy mennyiségben.

E kedvező viszonyok és a kisipar kezdetleges, mostoha helyzete a volt földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minis-ter figyelmét is felköltötték úgy, hogy 1883-ban Ungvárt agyagipari szakiskolát állított fel, melynek fentartásához a kassai keresk. és iparkamara, Ungmegye és Ungvár város közönsége is hozzájárultak.

Az első évben 24 tanuló jelentkezett, a kiket kezdetben egy szaktanító oktatott.

A tanidő tartama 3 év volt, mely alatt minden tanuló a rajzolás, mintázás, korongolás, gypszformaöntés, égetés és a legszükségesebb laboratóriumi munkálatokban nyert kiképzetést.

A szakiskola műhelybeli oktatása nagyon kezdetleges és hiányos lévén, 1886-ban magánvállalkozás útján ahhoz nagyobb műhely építtetett, mely a kályhagyártás és terracotta épületdíszítések készíthetése és áruba bocsáthatása végett rendes agyagipari munkásokat fogadott fel, úgy hogy a szakiskola kisebb szabású gyári vállalat lett, melyhez a volt földmivelés-, ipar- és kereskedelmi minister egy agyagipari vegyészt nevezett ki.

Az ungvári fazekas-ipar fejlesztésén is dolgozott ez időben a szakiskola. Az ungvári fazekasok színes agyagfestékekkel: engobekkel díszítik edényeiket, melyeken azonban úgy a díszítő elemek, mint a színek és a máz nagyon naivak és határozatlanok.

A szakiskola mindenekelőtt kiegészítő és tökéletesítő az agyagfestékek színsorozatát; majd megfelelőbb mázát dolgozott ki és a díszítés ezen eszközeit a magyaros ízlés szolgálatában igyekezett kihasználni. Meghonosítani akarván a jobb és szebb edényfestést azon vidéken, az iskolával kapcsolatos műhely tulajdonosa napszámfizetés mellett az ottani fazekasok leányait foglalkoztatta a szakiskola által e célra készített edények megfestésével; a fazekasok azonban ellenséges indulattal viseltetvén e terv ellen, a leányok nem akartak a munkában részt venni, úgy hogy a jelzett törekvés majdnem hajótörést szenvedett, a mit az intézet úgy került el, hogy ingyenes festő-tanfolyamot nyitott az intelligens hölgyközönség részére. E tanfolyam fényesen bevált; ettől kezdve az iparosok leányai is megbarátkoztak lassan a gondolattal, hogy az iskola műhelyébe járjanak tanulni és dolgozni.

Igy törekedett az iskola szerény eszközökkel célja elérésére, a miben azonban az 1885. évi kiállítást követett takarékosági rendszer megakadályozta, a mennyiben 1887-ben ennek megszüntetése is kimondatott, minthogy a kincstárnak nem állott fedezet rendelkezésére, minek következtében fokozatosan meg is szűnt.

Tanulóinak száma ebben az időben volt 34, kik közül 18 ipari pályán maradt.

1889. július havában a szakiskola végleg megszűnt ugyan, de csak rövid időre, 1890. november havában ismét

életre kelt. Ugyanis az iskolával kapcsolatosan fennállott műhelyből alakult az »*Ungvári porcellán- és agyagipar részv. társaság*«, mely a kereskedelemügyi ministernél az iskola újjászervezése érdekében kezdeményező lépéseket tett, a mi sikerre is vezetett, a mennyiben az iskola 1890. év november havában újra megkezdte működését.

Szervezete, tanterve és fegyelmi szabályai a régi iskola részére megállapítottak alapján készültek el, melyeken a változott helyi viszonyok által támasztott követelmények értelmében történt csak módosítás.

A szakiskola tanulóit újjászervezése első évében a részvénytársaság gyári vállalatának tanoncjai köréből vette. Az első évben 23 tanuló jelentkezett, a kik mindannyian a gyári vállalat tanoncjai voltak. E tanulókkal a gyári vállalat egy 5 évre szóló tanoncz-szerződést kötött olyformán, hogy 3 évig a szakiskolát látogatják, 2 évig pedig mint gyakornokok $\frac{1}{3}$, illetőleg $\frac{1}{2}$ munkabér fizetés mellett a gyár műhelyében tartoznak még dolgozni.

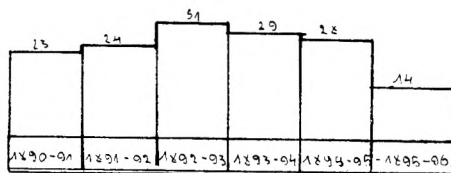
A tanulók elméleti oktatása a szakiskolában, gyakorlati kiképzetése részben itt, részben pedig a gyári vállalat műhelyeiben, a rendes munkások mellé beosztva történt. E célból a tanulók két csoportra osztattak fel. Az I. csoport egy hétig a szakiskolában elméleti, a II. csoport tanulói ugyanazon a héten a műhelyekben gyakorlati kiképzetésben részesültek. A csoportok hetenként felváltották egymást.

Fordulópont állott be az iskola történetében az 1895. évvel, a mikor az állami jellegűvé tétetett. Ugyanekkor nyert a többi szakiskolával azonos szervezetet, tanideje négy évre terjesztetett ki.

Az új tantervnek az 1895/96. tanévben kellett volna életbe lépni. Tekintettel azonban a szakiskola jelenlegi célszerűtlen és szűk elhelyezésére, ez mindaddig elhalasztatott, a míg a szakiskola új épületet nyer, mert jelen berendezése és felszerelése mellett képtelen megfelelni az új tanterv követelményeinek.

A szakiskola tanulóinak számát az alábbi grafikai táblázat tünteti fel.

A végzett növendékek az újabb időt értve, csaknem kizárólag ipari pályán vannak, nagyobbára hazai gyárakban alkalmazva.

A tanulók részére megfelelő számú ösztöndíjak is állanak rendelkezésre.

A szakiskola leltári vagyona 3929 forint értéket képvisel, melyre nézve megjegyzendő, hogy az eddig megfelelő helyiség hiányában nem volt kellően szaporítható.

Új berendezése és felszerelése az 1897-ben emelendő új épület elkészülte után fog megtörténni.

Az iskola kihatása a helyi iparra igen szép. Eltekintve attól, hogy a vidék iparának izlését nemesítette, anyagának minőségét javította, különösen az által használt a vidék agyagiparának, hogy az ottani nyersanyagokat megvizsgálta, új mázakat készített és hozott forgalomba, végül nagyobb iparosoknak új mintákat készít, melyeket azoknak rendelkezésére bocsát.

Az intézet személyzete: 1 igazgató, 1 szaktanár, 1 rajztanár, 1, művezető, 3 óraadó tanár, 1 szolga.

10. M. kir. állami agyagipari szakiskola Mágocson.

Ezt az intézetet 1877-ben a vallás- és közoktatásügyi miniszter létesítette a mágocsi agyagipar fejlesztése céljából; működését 1887. október hó 2-án két rendes és egy óraadó tanítóval kezdte meg. Berendezése 18 tanulóra volt számítva, kik ingyenes tanításban részesültek. Nevezetesebb momentum ez iskola életében nem fordult elő, nagyon szűk keretben, szegényes eszközökkel küzdött ez kezdettől végig.

Az iparoktatás általános rendezése alkalmával 1892-ben ez az iskola a kereskedelemügyi miniszter ügykörébe helyeztetett át.

Az intézetet összesen 122 tanuló látogatta, kik közül azonban csak 27 végzett.

Ezek közül kályhás, illetve edényes iparra ment 20 tanuló mint retoucheur működik	1	»
továbbképzés céljából felsőbb iskolába (a budapesti állami ipariskolába és iparművészeti iskolába)		
ment	5	»
más pályára ment	1	»
Összesen . . .	27	tanuló.

Az iskola leltári vagyona volt a 10.000 forintot képviselő házon kívül:

1. Butor	285 drb.	848	frt.	63	kr.	értékben
2. Taneszköz . . .	201	»	189	»	70	»
3. Minta-gyűjtemény	534	»	207	»	45	»
4. Könyvtár . . .	103 mű	254	»	83	»	»
5. Vegyes tárgy .	33 drb.	44	»	24	»	»
Összesen . . .	1156 drb.	1544	frt.	85	kr.	értékben.

Az iskola fentartási költségei voltak:

1887. évben	2.600	frt.	—	kr.
1888. »	2.373	»	95	»
1889. »	2.630	»	—	»
1890. »	2.639	»	11	»
1891. »	2.910	»	—	»
1892. »	2.900	»	—	»
1893. »	3.050	»	—	»
1894. »	3.575	»	—	»
1895. »	4.015	»	—	»

Az iskola fentartási költségeit a Baranyamegye által évenként adott 140 forint, a pécsi kereskedelmi és iparkamara által adományozott évi 140 forintnyi ösztöndíj kivételével 1892. év végéig a vallás- és közoktatásügyi magyar kir. ministerium, 1893. évtől a kereskedelemügyi magyar kir. minister fedezte.

Az intézetnél, — annak megnyitása óta — 2 rendes és 1 óraadó tanító működött; ezenkívül volt 1 szolgálja.

Az iskolának kihatása a helyi iparra nem volt valami kiváló, jóllehet buzgón törekedett annak emelésén.

Minthogy azonban rendkívül szűk keretben mozgott és nagyobb eredményt a viszonyok állandóan kedvezőtlen volta miatt nem volt képes felmutatni; minthogy továbbá tanulóinak száma évenként átlag nem volt több, mint 12—13, sőt az utolsó három évben ezen még alul is maradt, az 1895—96. tanév végével a kereskedelemügyi minister végleg megszüntette az iskolát.

e) A kő- és agyagipar köréből.

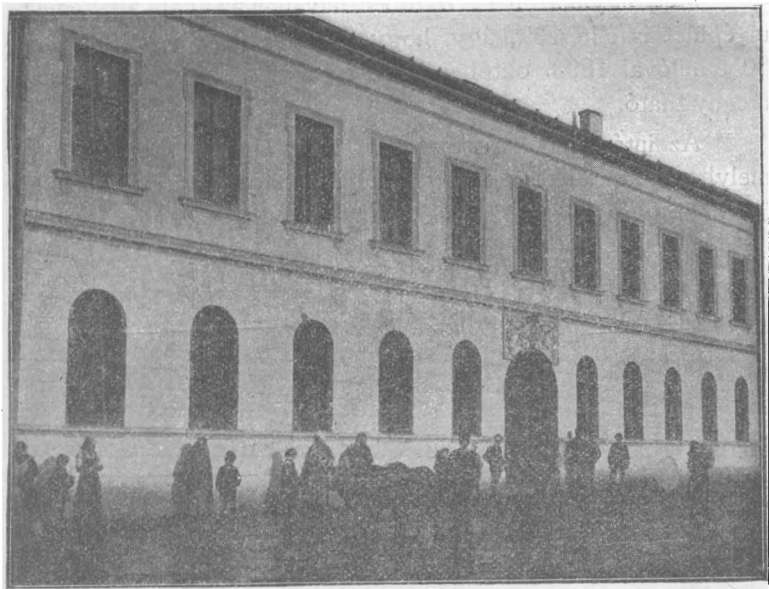
II. M. kir. állami kő- és agyagipari szakiskola Székely-Udvarhelyen.

Az 1892. évben megindult erősebb iparoktatási mozgalom eredményezte a székelyudvarhelyi állami kő- és agyagipari szakiskolát. Kezdeményezte maga a kereskedelemügyi minister, ugyanakkor mint a marosvásárhelyi és gölnczbányai szakiskolákat.

Ennek előkészítése nehezebb volt, mert az érdekeltség hozzájárulásának biztosítása sokkal lassabban ment, lévén ugy Székely-Udvarhely város, mint Udvarhely vármegye meg lehetősen kedvezőtlen anyagi helyzetben.

Elvégre azonban mégis sikerült ez is, a minister áldozatkészsége lehetővé tette a kérdés megoldását, a mennyiben elállott attól a követeléstől, hogy épületről az érdekeltség gondoskodjék, hanem megelégedett azzal, hogy a vármegye kivét egyszersmindenkorra szóló hozzájárulás gyanánt egy évre 2⁰/₀ pótdót, a város ad telket és 1000 forintot, kötelezve magát az épület megváltására, ha az intézet megszűnnék, míg a marosvásárhelyi kereskedelmi- és iparkamara évi 200 frtot biztosított ösztöndíjakra.

A helyi viszonyok az iskola megnyitását megelőzőleg előkészítő tanfolyam rendezését tévén szükségessé, ez 1893. évi április hó 29-én végre megnyilt.

Homlokzat.

Udvari épület.

Még ugyanazon év október havában az állam által emelt új épület is elkészült, úgy, hogy az intézet rendes tanfolyama 30 tanulóval 1893. október hó 8-án már az új épületben volt megnyitható.

Az intézettel kapcsolatosan internátus is szerveztetett, melyben már az első évben elhelyezést nyert 15 egész-, 7 fél ösztöndíjas és 7 fizető tanuló.

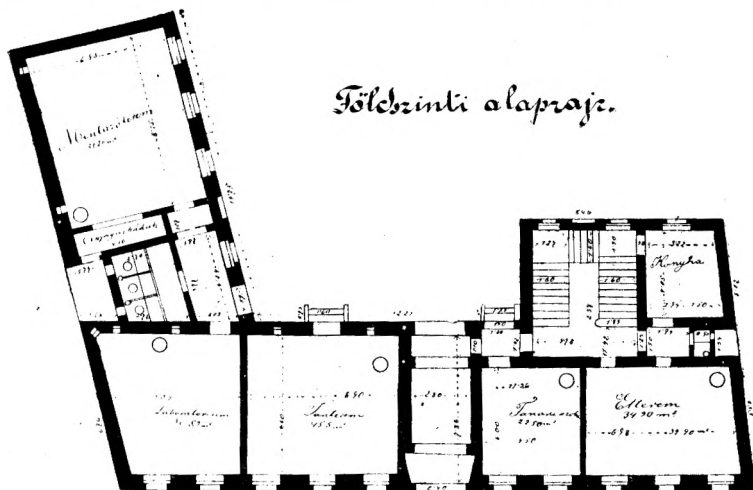
Az iskola udvara.

A fiatal intézet nemcsak székhelyén, hanem széles körben is élénk érdeklődést keltett maga iránt, ennek köszönhető az az örömdetes eredmény, hogy különböző egyletek siettek az ösztöndíjak számát növelni.

A következő tanévben ismét szaporodott a tanulók száma, mely már 44-re emelkedett. Ez évben az internátus számára új helyiségeket építettek, a kőfaragó szakosztály is új műhelyeket kapott, szóval az intézet ismét tetemesen bővült.

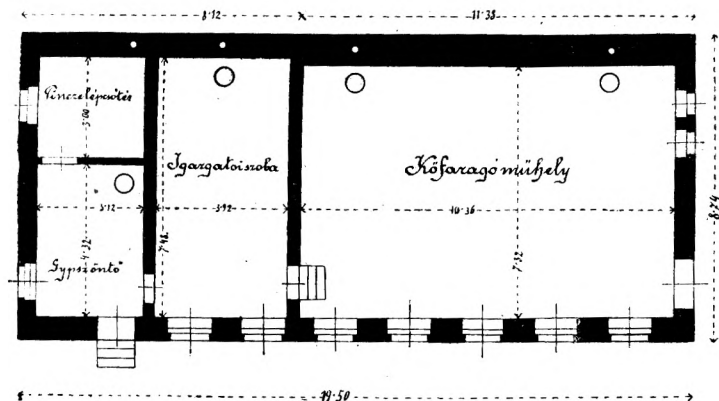
Minthogy a tanulók igen különböző előképzettséggel bírtak, a tanári testületnek eleintén sok nehézséggel kellett

küzdenie, azonban fáradságát siker koronázta, az iskola mind jobban megszilárdult, az eredmények biztatók voltak.

A főépület földszinti része.

Az intézet két szakosztályllyal bir, külön az agyagiparra és külön a kőiparra.

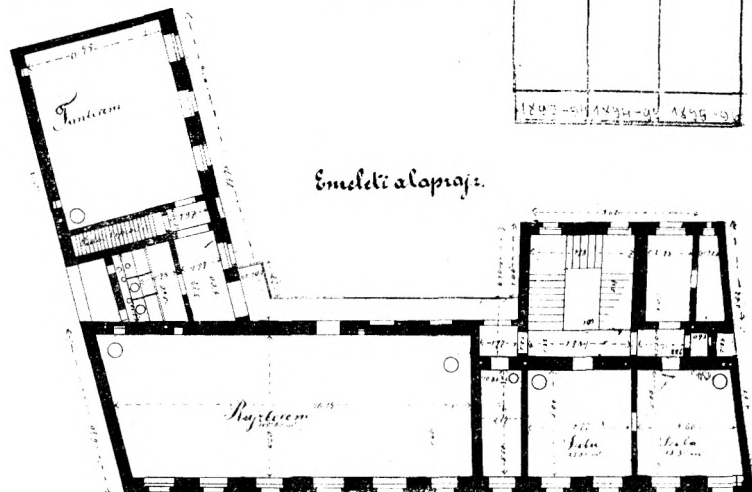
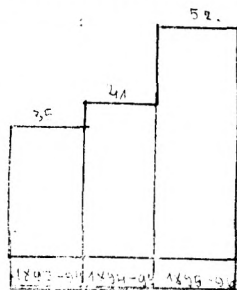
Az udvari épület földszinti része.

A két szakosztály teljes elméleti és gyakorlati képzést nyújt.

Szervezete a szakiskolának azonos a többi szakiskoláéval.

Az intézet tanulóinak száma fokozatosan emelkedik, a mint azt az alábbi grafikai táblázat mutatja.

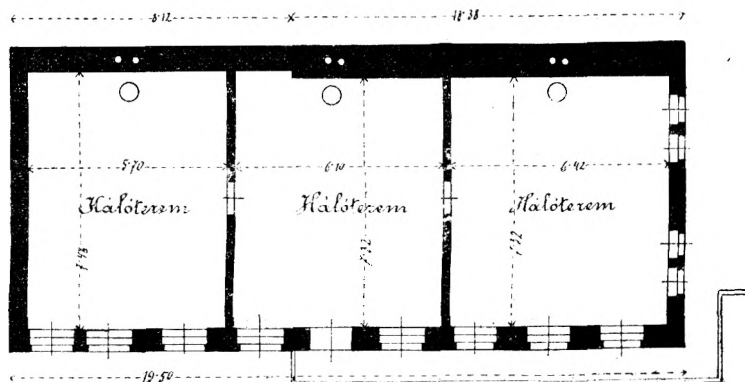
Végzett tanulót azonban még nem bocsátott ki az életbe, mert tanideje négy év lévén, az első ciklus még nem telt el.

Emeleti alaprajz.

A főépület emeleti része.

Emeleti alaprajz. 1:100.

Az udvari épület emeleti része.

Az intézet leltári vagyona a 35.000 forint értéket képviselő ingatlanon kívül következő:

Butorok	3.930	frt	97	kr.
Könyvtár	820	»	89	»
Taneszközök	1.924	»	03	»
Laboratoriumi felszerelések . .	1.092	»	03	»
Házi eszközök	670	»	54	»
Épület-felszerelés	1.123	»	21	»
Szerszámok	942	»	48	»
Összesen	10.504	frt	15	kr.

Az intézet személyzetét képezik:

1 igazgató, 2 rendes tanár, 5 óraadó tanár, 2 művezető, 2 szolgál.

12. M. kir. állami kőfaragó és kőcsiszoló ipari szakiskola Zalatnán.

A bányászat és ezzel kapcsolatos bányaipar hanyatlása hazánk erdélyi részeiben nagyon kedvezőtlen közgazdasági helyzetet teremtett. Különösen a közlekedési fővonaloktól félreeső vidékeken vált ez érezhetővé, ezek között Alsó-Fehér vármegye legerősebb nemzetiségi vidékein, hol egykor véres harcot vívott egymással a hazaszeretet és nemzetiségi gyűlölet.

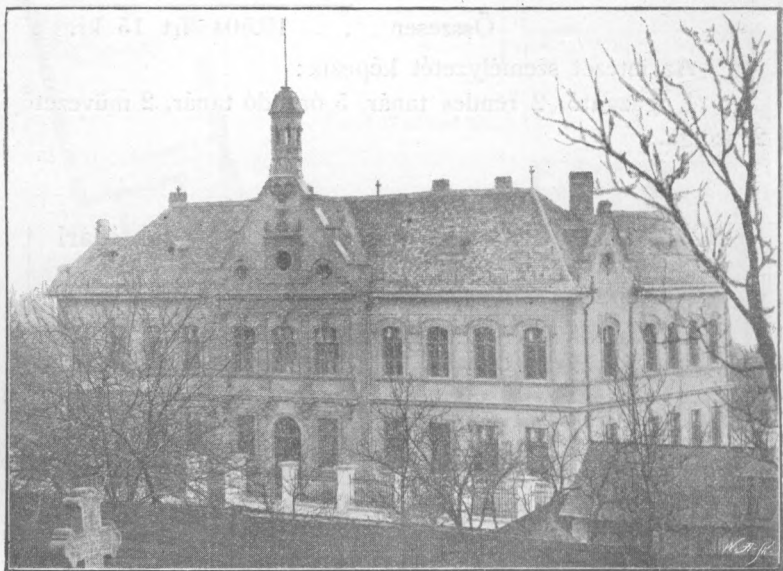
A lakosság keresetforrásait gyarapítani, a nemzetiségi vidéken a magyar államnak erős bástyát állítani, mely mindenekfelett az anyagiakat biztosítsa, hogy ennek révén azután a haza iránti ragaszkodást is öregbitse a nemzetiségeknél, azon elhagyott vidéken az ipari munkát meghonosítani: ez volt intencziója a kereskedelemügyi miniszternek, midőn a zalatnai szakiskolát 1894-ben létesítette.

Az intézet kizárólag állami kezdeményezés és állami alkotás, melynek sem létesítéséhez, sem fentartásához más tényező nem is járul, a miben különben egyetlen az egész országban.

A sajátos viszonyok, a súlyos közgazdasági helyzet az indokai ennek.

Létesítésekor nem a helyi ipari érdekek, hanem a lakoságnak ipari munkára való nevelése volt a főszempont, ez indokolja egyuttal, hogy miért választott a kőfaragás és — mint hazánkban egészen új iparág — a kőcsiszolás.

Az előkészítő intézkedések gyorsan nyertek lebonyolítást, 1894. évi november hó 5-én az intézet — ideiglenes helyiségben bár, melyet a pénzügyminister bocsátott rendelkezésre — 23 tanulóval tényleg már meg is nyílt.

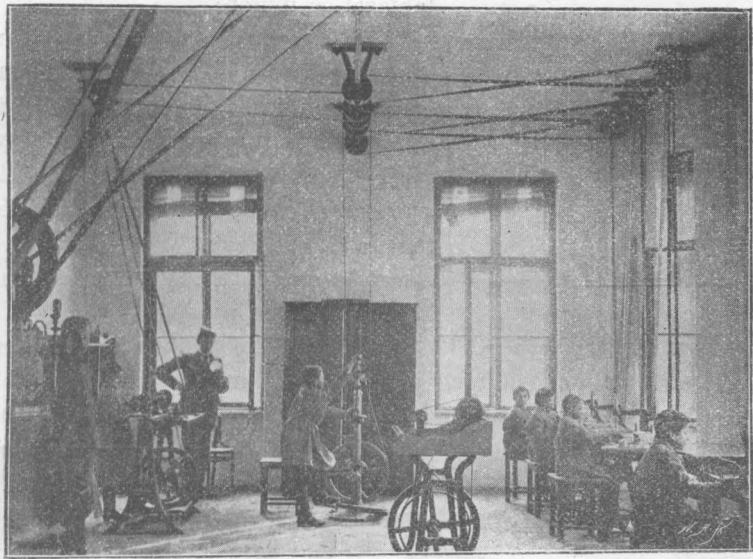
Homlokzat.

A kereskedelmi minister bőkezősége csakhamar megfelelő iskola-épületről is gondoskodott, melynek homlokzatát és alaprajzait itt be is mutatjuk.

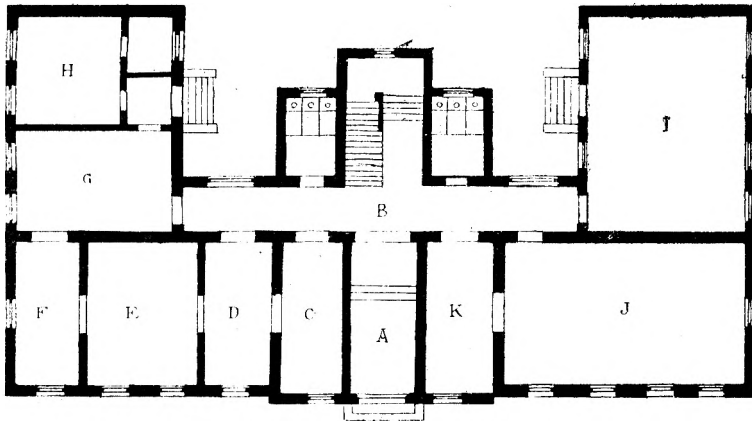
Az épület mintegy 45.000 frt költséget igényelt, melyet teljesen a kincstár fedezett, a telket a pénzügyminister engedte át, kikötve magának, hogy az épület — ha az iskola megszűnnék — a bányakincstár tulajdonába megy át.

Az 1895—96. tanévet az iskola már új épületében nyitotta meg, melynek műhelyei azonban már is szűkeknek bizo-

nyultak, úgy hogy azoknak kibővítése elkerülhetetlen, sőt sürgős szükségét képez.

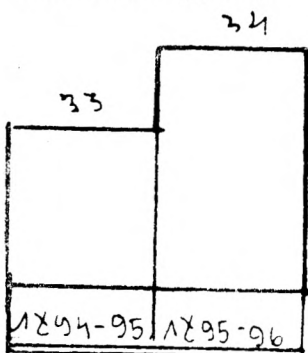
Kőcsiszoló műhely.

Földszint.

A Főbejárat. B Folyosó. C—D Igazgatói iroda. G—H Igazgatói lakás. I Tanterem.
J Mintázó terem. K Tanári szoba.

Az intézet növendékeinek száma a megnyitástól kezdve öröndetesen gyarapszik, a mit egyébként az alábbi grafikai

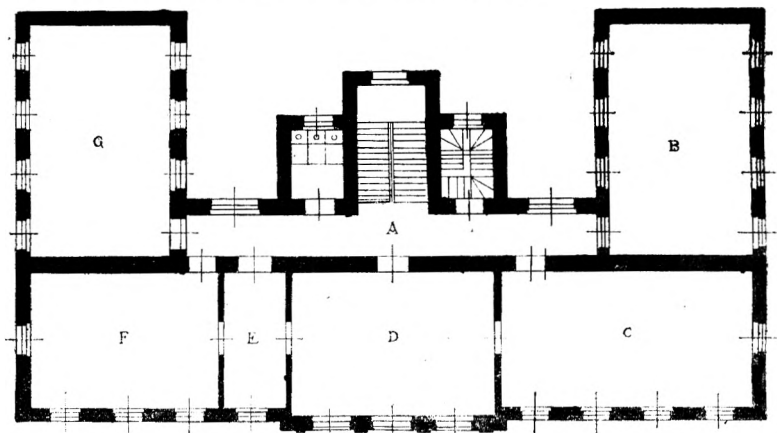

táblázat is mutat:

A zalathnai nem magyar ajku közönség is kezd bizalommal viseltetni az iskola iránt, melybe most már küldi gyermekeit, úgy hogy ma van már négy görög-keleti (rumán) tanuló is, kik szorgalomban lépést tartanak a többi tanulóval.

Az intézet teljes elméleti és gyakorlati oktatást nyújt.

A kőcsiszoló szakosztály teljesen új iparágat honosít meg hazánkban és minthogy ennek be- rendezése teljesen új nálunk, a műhely képét is bemutatjuk itt.

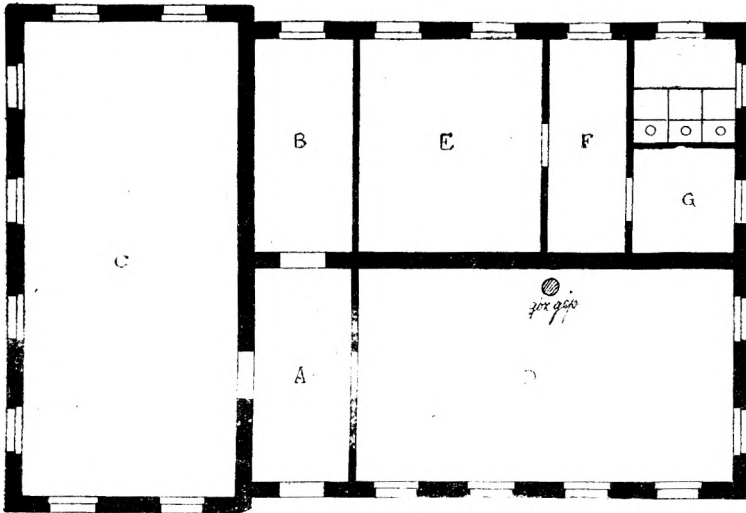
Emelet.

A Folyosó. B Tanterem. C Rajzterem. D Könyvtár. E Tanári szoba. F szertár.
G Rajzterem.

Végzett növendékeket csak egy év múlva fog az intézet az életnek adhatni, addig tehát kihatásáról a gyakorlati életre szólni sem lehet.

Az intézet leltári vagyona a 45.000 frt értéket képviselő épületen kívül butorokban 4.324 frt 34 kr., műszerek, szerszámok és gépekben 6.466 frt 64 kr., könyvtárban 986 frt 30 kr., összesen tehát 11.777 frt 28 kr.

A személyzet áll: 1 igazgató-, 3 rendes tanár-, 3 művezető- és 1 szolgából.

Műhely.

A Előszoba. B Művezetők szobája. C Kőfaragó műhely. D Kőcsiszoló műhely.
E—G Szolga lakása.

13. M. kir. állami szövőipari szakiskola Késmárkon.

A késmárki szövőipari szakiskolát 1880-ban a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister és a kassai kereskedelmi és iparkamara támogatásával a szepesmegyei házi-iparegylet létesítette.

Az intézet 1880. június hó 15-én tizenöt növendékkel nyílt meg.

A ministeriumon kívül kezdetben segélyezte a kassai kereskedelmi és iparkamara évi 400 frttal, Késmárk sz. kir. város évi 400 frttal és a Regenhartd-féle lenfonógyár tulajdonosa 300 frttal.

A tanítás tartama két év volt s eleintén a következő tárgyakat ölelte fel: rajz, mintázás, minta-szétválasztás, kártyakiverés, szövőszék-előkészítés, gyakorlati szövés, alkalmazott

számтан és földrajz. E tárgyakhoz csakhamar csatlakozott a kereskedelmi számtan, a könyvviteltan és a magyar nyelv.

1881. június 19—21-ig az iskola a kassai ker. és iparkamarával együttesen szepesi lenáru-kiállítást és vásárt rendezett Késmárkon.

1882. szeptember 11-én a földművelésügyi, ipar- és kereskedelmi ministerium az iskolát átvette a szepesi háziipar-egyesülettől.

Homlokzat.

Az 1887/8-ik évben az iskola újabb változáson ment át. Addig t. i. az iskola növendékei többnyire késmárkiak vagy Késmárk vidékéről valók voltak. Ebben az időben azonban a növendékek száma aggasztóan csökkent, annyira, hogy növendékek hiányában az iskola fennállása is veszélyeztetve volt.

A bajon úgy véltek segíteni, hogy az eddigi kétéves tanfolyamot egyévesre redukálták és a tanítást oly módon reformálták, hogy főleg gyakorlatilag már képzett szövőmesterek és takácsok igényeihez alkalmazkodják. Ettől várták, hogy az ország egyéb vidékeiről is többen fognak az isko-

lába jönni, hogy hiányzó elméleti ismereteiket egy év alatt kipótolják. Ezen egyéves tanfolyam az 1894/95. tanév végéig állott fenn, a mikor azt ismét a kétéves tanfolyam váltotta fel.

Az utóbbi években az ipari szakoktatás terén ország-szerte beállott fellendülés az iskola fejlődésére sem maradt befolyás nélkül és ennek is köszönhető, hogy ez iskola újabb lendületet vett.

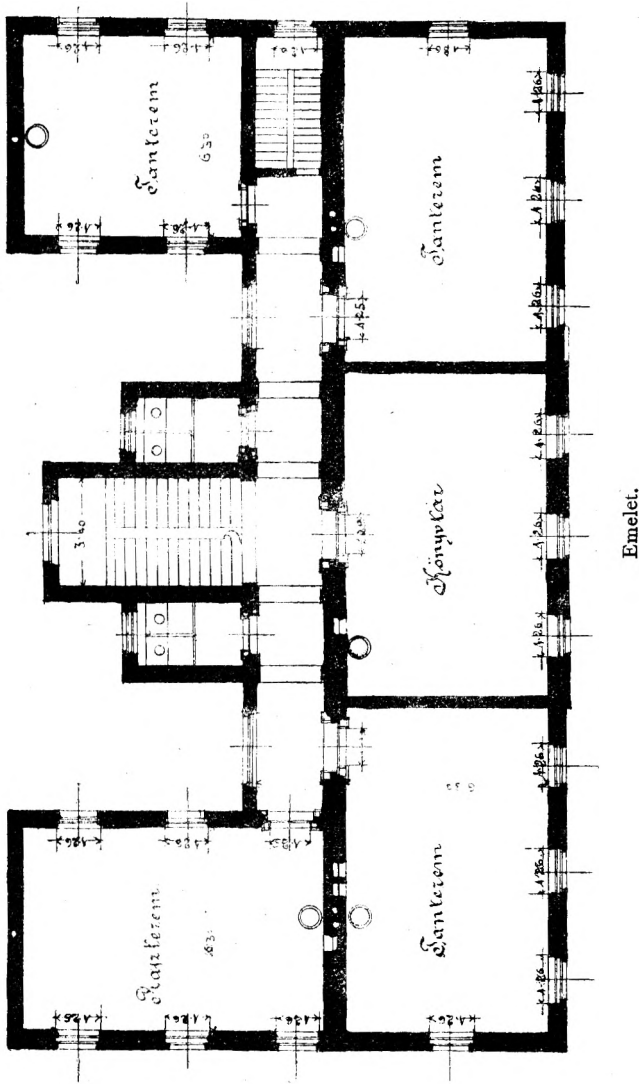

A műhely-épület homlokzata.

Még eddig az iskola csak nagyon szerény viszonyok között volt kénytelen élni, céljaira teljesen alkalmatlan helyiségben tengődött és kizárólag a kézi szövással foglalkozhatott, most gyökeresen megváltozott a helyzet, mert a kereskedelemügyi minister 1893-ban elhatározta, hogy vagy sikerül teljesen modern intézetté átalakítani a kissé elhanyagolt régi iskolát, vagy a Szepesség más, erre alkalmas városába helyezi azt át.

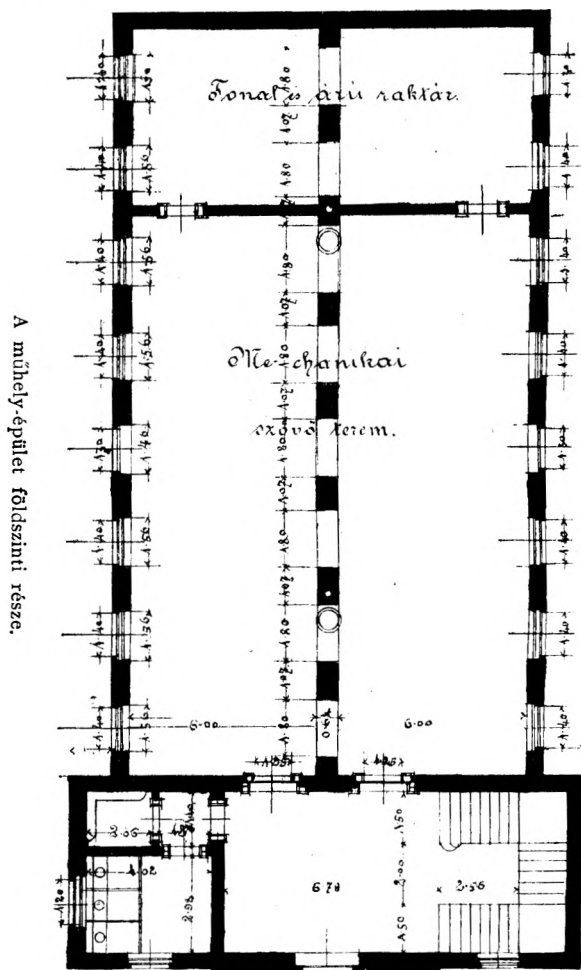
Az e tárgyban Késmárk városával megindult tárgyalások kissé soká huzódtak, végre azonban 1895-ben teljes le-

Az épület kérdése tehát el volt intézve. 1895-ben a város tényleg hozzáfogott az építéshez és 1896. szeptember-

ben az iskola már új otthonában volt. Az új épület kérdésének megoldásával karöltve járt a szervezeti szabályzat mó-

dósitása is, a mi 1894-ben meg is történt, mely időben az iskola új szervezetet és tantervet nyert, felvételét annak körébe a mechanikai szövés is, a tanidő tartama pedig ismét két évre bővített ki.

Az intézet tanulóinak számát ugyan közöltük már (304. oldal), mindazonáltal nem érdektelen az alábbi grafikai kép sem.

A végzett tanulóknak az ipari életben való működéséről

a késmárki szövőgyárakban és általában műhelyekben alkalmazott segédek és inasok számára kezdettől fogva rendez, mely tanfolyam sokkal látogatottabb, mint a rendes szaktanfolyamok.

Az intézet kihatása a helyi iparra és általában a Szepesség szövőiparára igen kedvező.

Eltekintve attól, hogy tanárai egyuttal műszaki tanácsadói az ottani szövőgyárosoknak, az iskola mintákat készít a szövőiparosoknak és gyárosoknak, kártyákat ver ki számukra, a vidék szövő kisiparát tanáraival behatóan tanulmányoztatja, szövőszékeik javítását eszközli és elősegíti, úgy hogy itt igen benső viszony van iskola és ipari élet között.

Az intézet leltári vagyona ez idő szerint 21.520 frt 79 kr.

Az intézet személyzetét képezik:

1 igazgató, 2 rendes tanár, 2 művezető, 4 óraadó tanár és 1 szolga.

14. Államilag segélyezett szövőipari szakiskola Nagy-Dísznódon.

Szeben vármegye kies fekvésű Nagy-Dísznód községe egyike az ország azon kevés községének, melyekben a lakosságnak több mint 80 százaléka iparos.

Évszázados gyapjuszövő-ipar honosodott meg itt, melynek első számai majdnem a szászok bevándorlásáig nyulnak vissza.

Az említett ipari foglalkozás itt teljesen kis- sőt nagy részben még háziipari jellegű.

Ennek fejlesztésére és magasabb színvonalra emelésére állította fel az érdekeltség, a nagydísznódi gyapjuszövőik társulata, 1888-ban a szövőipari szakiskolát, illetőleg átvette a Nagy-Szebenben addig fennállott, de részvétlenség miatt megszünt szövőtanműhelyt, melyet 1888. június 3-án nyitott meg.

Az iskola igen szerény keretben létesült, sőt abban van ma is. Bár hivatása igen nagy volna és bár a kormány több ízben tett kísérletet annak nagyobb arányokban való kifejlesztésére nézve, ez mindeddig nem sikerült.

Az iskola eleintén csak gyakorlati továbbképző tanfolyam jellegével bírt, melybe hetenkint három délutánon jártak be a szövőiparosok gyermekei, segédei és inasai.

Ettől a szervezettől később — a mikor az állam anyagiilag kezdte istápolni — eltért, rendes, egész napi oktatást nyert, sőt később ez is kiterjesztetett két évre, úgy hogy tanidő tekintetében teljesen egyenlő a késmárki szakiskolával.

Az oktatás itt is elméleti és gyakorlati, előbbi tekintetében sokkal szűkebb keretben, mint a késmárki iskola, utóbbi tekintetében kizárólag a kéziszővésre és itt is csak a gyapju feldolgozására szorítkozva.

Állandó nehézséget képezett ezen iskolánál a vezető tanítók folytonos változása (nyolcz év alatt négy), a mi egyébként természetes is.

A fentartó testület évről-évre tekintélyes áldozatokat lévén kénytelen hozni az iskoláért, nem javadalmazhatja a tanítót megfelelően, azért a javadalomért pedig, a melyet nyújt, nem kaphat megfelelő tanítót.

Igy hiányozván az állandóság a vezetésben, hiányzik a siker is, a tanító nem tanulmányozhatja eléggé a helyi ipar speciális igényeit, holott az felettébb kívánatos volna.

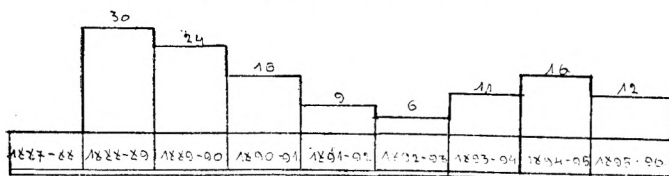
Nagyon természetes, hogy ily körülmények között az iskola látogatottsága is csökkent évről-évre, úgy hogy míg 1889-ben 30 tanulója volt, 1890-ben ezek száma már 24-re, 1891-ben 16-ra, 1892-ben 9-re, sőt 1893-ban 6-ra szállott alá, a mikor az iskola léte is veszélyeztetve volt.

Ekkor közbelépett a kormány, kezdeményezve az iskola kibővítését és megfelelő újjászervezését, felajánlva maga részéről tekintélyes évi segélyt és hozzájárulást az első berendezés költségeihez.

A tárgyalások azonban nem vezettek eredményre, az érdekeltség igen nagynak tartotta az iskola érdekében hozandó áldozatokat.

Azonban annyi eredménye mégis volt e tárgyalásoknak, hogy az iskola megmentetett, a kormány anyagi támogatást biztosított neki, minek következtében látjuk növendékei számát ismét emelkedni, 1894-ben 11-re, 1895-ben 16-ra, míg 1896-ban ismét leszáll 12-re.

Fennállása óta 57 növendék végezte az iskolát, kik mindannyian folytatják a szövőipart; a tanulók létszámának hullámzását az alábbi grafikai táblázat tünteti föl.

Sajnos azonban, hogy nagyobb hatást ez iskola a helyi iparra nem gyakorolhatott, szűk kerete nem képesít erre.

Az intézet egész leltári vagyona 1320 forint értéket képvisel.

Személyzete 1 rendes- és 1 óraadó tanítóból, valamint szolgából áll.

f) Vegyes iparok köréből.

15. M. kir. állami órásipariskola Budapesten.

Az órásipariskola szervezését a budapesti órás-ipartestület kezdeményezte 1891-ben, hogy általa a fővárosóraiparát fejlessze.

Eredetileg a cél csak egy szakirányú inas-iskola felállítása volt, majd továbbképző iskola jelleget nyert, a melynek alakjában nyílt is meg 1892. november hó 2-án.

Fentartását a kereskedelemügyi minister vállalta el, míg az órás-ipartestület kötelezte magát, hogy gondoskodik helyiségről, annak fűtéséről és világításáról, valamint szolgáról.

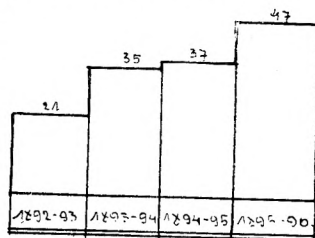
Az 1892/93. évben az iskolának csak egy tanfolyama állott fenn, a következő név alatt: »Az órastanonczok és segédek továbbképző tanfolyama.« Ebből világosan kitetszik, hogy az iskola úgy volt tervezve, hogy abba inasok és segédek egyaránt járhassanak; eddig azonban segédek nemcsak nem iratkoztak be, hanem maguk a tényleges tanulók is, ha felszabadulási idejük bekövetkezett, az iskolát azonnal elhagyták.

A következő tanévben már a második évfolyam is szerveztetett, minek következtében természetesen a tanulók száma is gyarapodott, míg 1895/96-ban harmadik évfolyammal egészített ki az iskola, melyet az 1894/95. tanévben a kereskedelemügyi minister állami jellegűvé tett.

Szervezete ennek az intézetnek ez idő szerint teljesen elűt az ország összes többi szakiskoláitól, úgy, hogy ez mai alakjában és szervezetében tulajdonképpen nem is szakiskola, hanem csupán szakirányú tanoncz-iskola, a mennyiben ide csak az órás-inasok járnak, kik egyébként kötelezve volnának a rendes tanoncz-iskolába járni, oktatásuk pedig csak elméleti. Az iskola látogatottságát az alábbi táblázat tünteti fel.

Az 1895/96. tanévtől kezdve, midőn az iskola három évfolyamúvá tétetett, kötelesek abba járni a székes főváros területén alkalmazásban lévő összes órás-inasok.

A tanítás a délutáni órákban történik és pedig az első évfolyamban heti 10, a második és harmadik évfolyamban heti 11—11 órában.

A tanítás tárgyai: magyar nyelv és ügyírálytan, szám-tan, mértan és mértani rajz, természettan, könyvviteltan, óra-szerkezettan és szakrajz.

Ez a szervezet azonban csak ideiglenes jellegű, a mennyiben már legközelebb ez az iskola is átváltozik rendes szakiskolává, műhelyekkel felszerelve.

Az intézet leltári vagyona 2.602 frt 82 kr. értéket képvisel.

Állandó személyzete még nincs, hanem kizárólag ideiglenes jellegű alkalmazottai vannak: 1 igazgató, 3 tanár és 1 szolgál.

16. Államilag segélyezett bőr- és cipészipari szakiskola Nagy-Szebenben.

Jelen szervezetében ez az iskola teljesen új, mindössze két éves, a mennyiben mint rendes iskola 1895-ben szerveztetett.

Előzetesen azonban fennállott 1886. óta Nagy-Szebenben téli tanfolyam a cipészek számára, melyet az ottani polgári és iparegylet tartott fenn, támogatva a vármegyei közgazdasági alap és az ottani pénzügyintézetek által.

E tanfolyam hat havi tanidővel elméleti és gyakorlati volt, melyre iparosmesterek és segédek vétettek fel.

A tanulók száma ebben soha sem volt nagy 1886-ban 11; 1887-ben 13; 1888-ban 14; 1889-ben 9; 1890-ben 7; 1891-ben 8, 1892-ben 15; 1893-ban 13; 1894-ben 15.

1895-ben a régi tanfolyam helyébe rendes szakiskola lépett, melynek célja a hazai bőr- és cipészipar számára szakképzett segédszemélyzetet nevelni és így felkarolni az ország ezen legelhagyottabb iparágát.

Az oktatás elméleti és gyakorlati, egyelőre csak a cipész-iparra terjed ki, melyre úgy kézi-, mint villamos erőre berendezett műhelye van.

A rendes tanfolyam itt 3 év; addig azonban, míg az intézet teljesen kifejlődne, külön egyéves tanfolyamok szerveztetnek.

Az oktatás tárgyai következők:

Magyar nyelv és írálytan, német nyelv és írálytan, szám-tan, rajz, könyvviteltan, lábtanulmányok, mértékvétel, mintaszabás, anyagtan és szerszámisme.

Az összes elméleti órák száma hetenkint 19, míg a gyakorlatra 41 óra esik.

A felvétel feltétele itt az elemi iskola sikeres elvégzése.

Az intézetben kis internátus is van szegény tanulók számára, kik havi 10 frt segélyben részesülnek.

Fentartásának legnagyobb részét, mintegy kétharmadát, a kereskedelemügyi tárcza fedezi, a többivel Szeben vármegye, Nagy-Szeben városa, a brassói kereskedelmi és iparkamara, a nagyszebeni polgári és iparegylet, valamint a nagyszebeni cipészek egylete járul hozzá.

Az intézet leltári vagyona — mely az állam tulajdonát képezi — 1.728 frt 17 kr. értéket képvisel; személyzete áll 1 rendes-, 1 óraadó tanítóból és 1 szolgából.

IV.

Népoktatási intézetekkel kapcsolatos ipartanműhelyek.

a) A faipar köréből.

1. Állami felső népiskolával kapcsolatos faragó- tanműhely Hosszúfaluban.

Brassóvármegye túlnyomó nemzetiségi lakói között az u. n. Hétfalu egy magyar oázist képez, melynek közel 25.000 lakója felerészben magyar, a határszéli szorosok védelmére odatelepített székelyek, kiket röviden csángóknak neveznek, felerészben pedig később telepített rumánok.

Ez elszigetelten álló magyar elem számára létesített a kormány 1869-ben állami felső népiskolát, melyet 1872-ban faragó- tanműhelylyel bővített ki.

Az új tanműhelylyel a kormány a fadús községekben a faragó-háziipart akarta meghonosítani.

Eleintén lombfűrészelés volt a gyakorlati tanítás egyetlen tárgya, majd felölelték annak keretébe a kisebb használati tárgyak faragását (szivarszipkákat, hamutartókat, kisebb kereteket és tollnyeleket).

Azonban ez az irány is csak nagyon rövid ideig tartott, csakhamar mellőzni kellett azt, a mennyiben a tanulók számára ez nem lehetett életcél, ez nem biztosította nekik a megélhetést.

Minthogy pedig az eredeti cél, t. i. háziipar megteremtése még csak megközelítőleg sem volt elérhető, a kor-

mány végleg felhagyott ezzel és átalakította ezt az iskolát műfaragó-tanműhelyekké, mely minőségében szorosan iparművészeti irányt követve, igen szép eredményeket ért el.

Igen szűk viszonyai között működve, a tanműhely 1887—88-ban a kőfaragást is felvette működése körébe, melyet azóta nagyon szép eredménnyel folytat.

Mig maga a tanműhely a vallás- és közoktatásügyi tárcza ügykörébe tartozott, a kőfaragó tanfolyamot a kereskedelmiügyi minster segítette.

Az intézet szervezete lényegesen eltér a többi felső népiskolával kapcsolatos tanműhelytől. Mig azoknál a felső népiskola tanulói csak a délutáni órákban részesültek gyakorlati oktatásban, egyébként pedig rendesen jártak az iskola elméleti oktatására, ide csak azok járhattak, a kik a felső népiskola három osztályát már elvégezték és azután 3-, illetve a kőfaragással 4 éven át csak a tanműhelybe jártak, melyben csupán rajzot, mintázást és kézimunkát tanultak.

A tanulók létszámát évenként már közölván (306. oldal), itt csupán a végzett növendékek gyakorlati elhelyezését kívánjuk érinteni.

Összesen végezte az intézetet 100 tanuló, kik között van: 28 műfaragó, 9 szobrász, 1 kőfaragó, 1 asztalos, 12 néptanító, 2 rajztanár, 2 rajztanító, 1 gazdatiszt, 2 vasuti- és 1 távirda-tiszt, 1 kereskedelmi és iparkamarai másodtitkár, míg 40 végzett tanuló gyakorlati alkalmazása ismeretlen.

Az intézet fenntartási költségei nem állapíthatók meg, azok közösek voltak a felső népiskolával.

Az intézettel internátus is volt kapcsolatban, melyben a tanulók teljesen ingyenes ellátásban részesültek.

Alapításától kezdve mai napig az intézet egész személyzete csak egy tagból állott: a szaktanítóból, a ki úgy a rajz-, mint a mintázás- és kézimunka tanítását egyedül végezte.

Mint hogy az iskola helyi jelentőséggel egyáltalában nem bírt és eredeti célját nem volt képes elérni, mint iparművészeti irányú iskola pedig nem maradhatott egy félreeső községben, a hol teljesen hiányzott számára a szükséges talaj, a szakkörök és különösen az orsz. iparoktatási tanács sürge-

tésére a vallás- és közoktatásügyi minister az 1895—96. tanévben áthelyezte azt Brassóba.

Ugyanez a tanév azonban ezenkívül még más szempontból is igen fontos volt ezen intézetre: ebben az időben jött létre az iparoktatás hovatartozandóságára vonatkozó végleges megállapodás, mely szerint a gyakorlati irányú iparoktatás a kereskedelemügyi tárczához tartozik. Ezzel ez az iskola is átment az említett tárczához, melynél elvesztette önállóságát, a mennyiben az 1896—97. tanévtől kezdve a kereskedelemügyi minister a brassói középfaipariskolát és ezt a tanműhelyt egy szakiskolává egyesítette.

Most tehát ez a tanműhely csak szakosztályát képezi a brassói »m. kir. állami fa- és kőipari szakiskola«-nak, mely szervezetében új jövőnek néz elé.

2. Állami felső népiskolával kapcsolatos faragó-tanműhely Zay-Ugróczon.

A zay-ugróczi faragó-tanműhely keletkezését annak az üdvös mozgalomnak köszöni, mely a hetvenes évek elején indult meg, hogy hazánkban s különösen annak szegényebb vidékein a házi-ipar mindenféle, a helyi viszonyoknak megfelelő ágát meghonosítsa. Egyesületek alakultak e célra és ezek között a pozsonyi háziipart terjesztő egyesület is, mely a zay-ugróczi tanműhelyt alapította.

Az intézet 1875. évi április 6-án nyílt meg 10 növendékkal, kiknek tanítása egy asztalosra bízott. A fősúlyt a tanításban a rajzra fektették, az ügyesebb tanulók később mintázást is tanultak.

1876-ban az intézet már részt vett a szegedi orsz. kiállításán, melyen faragványaira érdem-érmet nyert. Ettől kezdve rohamos annak fejlődése. Az egyesületnek sikerült néhány megyét, várost, sőt egyeseket is rávenni, hogy saját költségükön küldjenek oda növendékeket. A vallás- és közoktatásügyi minister is könnyíteni óhajtván az egyesület terhén, annak tanítóját 300 frtnyi évi fizetéssel megbízta az áll. iskolákban a rajz tanításával. 1876-ban a kormány Zay-Ugróczon

felső népiskolát állítván, a tanműhelyt azzal akarta kapcsolatba hozni, a mi azonban a fenntartó egyesület ellenzése miatt nem sikerült.

1877-ben az intézet a zemplénmegyei gazdasági egyesület kiállításán I. osztályu díszoklevelet és egy aranyat kapott, 1878-ban pedig már részt vett a párisi világkiállításon, hol dicsérő oklevéllel tüntették ki.

Csak hogy a folytonos kiállítások kimerítették az egyesület anyagi erejét, fogytak a támogatók is, megrendelések alig tétettek, minek folytán az intézet alig volt képes magát fenntartani.

Az 1882-iki trieszti országos kiállításon, majd a trencséni gazdasági egyesület kiállításán való részvétel a tanműhely életerejének utolsó föllobbanása volt már. Erkölcsi sikert itt is vívott ki magának, Triesztben a nagy arany éremre, Trencsénben az aranyéremre találtatván érdemesnek.

1883-ban már az egyesület is föloszlott, úgy hogy a tanműhely ez év szeptember elejével gazdátlanlanná lett. A legnagyobb szorultságban ideiglenesen a vármegye vette át az intézetet, mely azonban hallani sem akart annak végleges átvételéről. Már-már attól kellett tartani, hogy a sok anyagi áldozat, a sok esztendei küzdés, a kivívott erkölcsi siker, mind kárba vész, mikor a vallás- és közoktatásügyi minster végre államosította az intézetet, illetőleg a felső népiskolához csatolta azt.

A kilenczedfélév alatt, eltekintve a különböző magánáldozatoktól, az intézet az egyesületnek 16.950 frt 80 kr. költségébe került; mely összegnek a tárgyak eladásából befolyó jövedelem csak negyedrészt képezte (4.785 frt 32 kr.)

Az állam által történt átvétellel új korszak nyílt meg az intézet számára.

Az 1885/6-diki tanévben az intézet szervezete más alapra fektettetett. Mindenekelőtt a tanulók fölvételénél a kor és az előképzettség vétetvén alapul, csak a 12-dik életévüket betöltött s legalább 6 elemi osztályt bevégzett tanulók vétettek föl. A faragók kötelessége volt a felső népiskolát is látogatni, hol a rajzon, tornán és szépíráson kívül az összes rendes tantárgyakat tanulták.

A tanítási idő 4 év, czélul tüzetvén ki, hogy ezen idő alatt az intézet oly munkásokká képezi ki növendékeit, kik majdan mint önálló iparosok tisztességesen megélhessenek a fafaragásból.

Ezzel a szervezettel bir az intézet jelenleg is.

Tanulóinak számát már fentebb (307. oldal) közöltük, végzett tanulóira nézve, illetőleg azoknak gyakorlati alkalmazására nézve teljesen hiányzanak adataink.

Az intézet fenntartási költségei közösek lévén a felső népiskolával, azok külön nem állapíthatók meg.

Az intézet leltári vagyonának értéke 2862 frt 45 kr.

A tanszemélyzet áll 1 szaktanítóból.

3. Állami tanítóképző-intézettel kapcsolatos asztalos-tanműhely Znióvárálján.

Ez az intézet ugyanazon rendszer és alapelv alapján létesült, mint a polgári és felső népiskolákkal kapcsolatos tanműhelyek. Csakhogy míg azok és az illető intézetek között szerves kapcsolat van, itt ez nincs, — ez a tanműhely szervezetileg nem függ össze a tanítóképző-intézettel, csupán annak igazgatása alatt áll.

Lényegben ugyanaz, mint volt a budai állami tanítóképző-intézet mellett fennállott asztalos-tanműhely (l. újpesti állami faipari szakiskola), t. i. külön tanulókkal bir, kiknek rendes ipari képzést nyújt.

Az intézet teljesen állami jellegű. Megnyílt 1875-ben. Kezdetől fogva állandóan elég jól van látogatva, sőt a jelentkezőknél több tanulót nem is volna képes befogadni, nem engedik a kedvezőtlen helyiségviszonyok.

Az iskola működésének alig vannak kiemelésre méltó mozzanatai, működik szerényen, csendesen, várva az újabb szervezés idejét, mely az ily kapcsolatos iskolák sorsát eldöntendi.

A tanulók számát fentebb már közölván (307. oldal), itt csupán a végzett tanulókra nézve kívánjuk megjegyezni, hogy azok túlnyomó része tényleg ipari pályán működik.

Az iskola kihatásáról a helyi iparra alig lehet szó, mert nincs megfelelő helyi ipar, melyet ezen intézetnek fejlesztenie kellene.

Az intézet leltára szerény, mintegy 2000 forint értéket képvisel, személyzete közös a tanítóképző-intézettel, csupán egy szaktanító és egy művezető vannak külön a tanműhely szolgáltatában.

* b) A vasipar köréből.

4. Állami polgári iskolával kapcsolatos lakatos-ipartanműhely Kis-Martonban.

A kismartoni áll. polgári iskolával kapcsolatos lakatos-ipartanműhely 1885. február elején nyílt meg 5 növendékkal.

Az 1896/7. évtől kezdve a tanműhely már a kitűzött cél elérésére irányuló szervezeti, rendtartási és oktatási szabályzat, valamint a megállapított munkaterv és műhelyi szabályok szemmel tartásával iparkodott megoldani hivatását.

Négy évi működésre volt szüksége a tanműhelynek, míg a közönség bizalmát sikerült kivívnia. Kezdetben ugyanis rendkívüli tartózkodással viseltettek a szülők a tanműhely iránt. Mutatkozott is a bizalmatlanság eredménye abban, hogy az első évben fölvetett tanulók közül csak 2, a második évben fölvettek közül pedig csak 1 végezte el mind a három évfolyamot. A harmadik évben azonban már 8 tanuló lépett be a tanműhely első évfolyamába, kik közül hat végezte be mind a három évfolyamot. Az 1888/9. évben már 16 növendéke volt a tanműhelynek, mely szám azután 18-ra emelkedett. Megjegyzendő, hogy a tanműhely csak 18 tanulóra van berendezve, illetőleg *legfeljebb 18 tanuló foglalkoztatható* abban sikerrel; évfolyamonként tehát átlag 6 tanuló vehető csak föl.

Az intézet szervezete azonos a polgári iskolákkal kapcsolatos tanműhelyek szervezetével, mely mellett csak ez az egy tanműhely prosperálhatott teljesen mai napig.

Ennek a szervezetnek lényege következő:

A polgári iskola IV., V. és VI. osztálybeli növendékek közül azok, kik a lakatos-ipartanműhelybe lépnek, az általános műveltséghez tartozó közismereteket osztálytársaikkal közös órákban tanulják, míg a műhelyi munkákat, a műhelyi szakrajzot, az ipartant és a mintázást külön órákban gyakorolják. (A lakatos-ipartanfolyam három évre terjed; e három év alatt a tanulók egyuttal elvégzik — a fennebb jelzett könnyítésekkel — a polgári iskola IV., V. és VI. osztályát. Az üzleti levelezést és könyvvezetést maguk a növendékek eszközlik a szaktanár felügyelete alatt.)

Az elméleti (közismereti) tantárgyak tanítása a polgári iskola megfelelő osztályainak *tanterve* alapján történik, míg a szaktárgyak tanításában (valamint a műhelyi munkálatokban) a tanműhely *helyi tanterve* irányadó.

A műhely munkaterve következő:

I. *Ablak- és ajtóvasalások.* Mindennemű vasalási munkák kovácsolt vasból és hengerelt lemezből, továbbá olyanok, melyeknek egyes részeit rézüntvények képezik. Biztonsági záruk; Chubb-, Bramah-, Yalezár- és Wertheim-lakat.

II. *Lemez munkák.* Takaréktűzhely és kályhaajtók, kályhasütők, csövek; takaréktűzhelyek.

III. *Kézi szerszámok.* Mint folyó munka a szükséglet szerint folyton készíttetnek.

IV. *Szerelési munkák.* Különböző fogók, kézi satuk, francia kulcsok, géprészletek.

V. *Műlakatos-munkák.* Gyertyatartók, lámpák, csillárok, virágállványok, képkeretek, betétek, rácsok s más alkalmas tárgyak készítése.

VI. *Javítási munkák.* Különböző javítási munkák, különös tekintettel a záruk, eszközök és gépek javítására.

Gyakorlati műveletek: kovácsolás, lakatos műveletek, a sajtógép- és a lemezvágó kezelése, a furógépen való munkák és az esztergályozás.

A polgári iskola igazgatója valamint a tantestület ama tagjai, kik a polgári iskola IV—V. osztályaiban tanítanak, képezik a művezetővel (ipartanítóval) együtt az ipartanműhely testületét. Ennek tagjai tehát: az igazgató, az ipartanító (művezető),

a rajztanár, a mennyiség-természettudományi szakra képesített három és a nyelv történettudományi szakra képesített három tanár.

A tanulók létszámát fentebb már közölvén (309. oldal), itt csupán a végzett tanulók elhelyezéséről kívánunk megemlékezni.

Összesen végezte eddig az intézetet 39 tanuló, ezek közül:

gazda	2	azaz	5·26 ⁰ / ₀
kereskedő	2	»	5·26 ⁰ / ₀
jegyző	4	»	10·52 ⁰ / ₀
lakatos és gépész .	29	»	76·31 ⁰ / ₀
életpályája ismeretlen	2	»	5·26 ⁰ / ₀

Ez az eredmény annyival szebb, hogy sem internátus, sem ösztöndíjak nem állanak a tanműhely rendelkezésére.

A tanműhely a célnak alig megfelelő *bérházban* van elhelyezve.

Leltári vagyona 2000 frt értéket képvisel (értve kizárólag a műhelyi berendezést), mert egyéb vagyona közös a polgári iskolával.

Tanszemélyzete csak a szaktanitóból áll, de ez sem önálló, hanem a polgári iskola tantestületéhez tartozik.

V.

Ipari tanmühelyek.

a) A szövőipar köréből.

1. Államilag segélyezett szövőipari tanmühely Pozsonyban.

A tanmühelyt a pozsonyi kereskedelmi és iparkamara alapította, hogy ennek révén a phylloxera által sujtott szőlősgazdáknak, illetőleg azok családjaiknak új keresetforrást biztosítson.

De eltekintve ettől, szükséges volt új keresetforrásról gondoskodni, mivel a szőlőművelés egymagában nem nyújt foglalkozást az egész éven át, télnak idején tehát az illetők nagyobbára nélkülözték mindaddig a biztos és állandó keresetet.

Ezenkívül azonban még az a cél is lebegett a kamara előtt, midőn ez intézetet alapította, hogy a pozsonyi szövőipar számára alkalmas munkaerőt neveljen.

A kamara azonban belátta, hogy céljait csak úgy fogja elérni, ha nemcsak arra szorítkozik, hogy az alapítandó intézetbe belépő tanulókat taníttatja, hanem ha egyuttal gondoskodik arról is, hogy az iskolavégzett tanítványok az ott elsajátított képességet értékesíthessék is, vagyis ha azok az iskolából való kilépés után is elegendő munkával lesznek ellátva.

Ezt a feladatot olyformán oldotta meg, hogy egy külön társulatot sikerült létrehoznia, mely a szövőiskolával szerződés alapján állandó viszonyba lépett, úgy, hogy ellátja az intézetet a szükséges nyersanyaggal és a kész szöveteket saját számlájára való eladás végett bizonyos megállapított munkabér fize-

tése ellenében átveszi. A társulat feladatát képezi egyuttal az, hogy a végzett tanulókat munkával, valamint a szükséges nyersanyaggal ellássa és hogy az általuk készített szöveteket tőlük a meghatározott munkabér kifizetése ellenében átvegye.

Ily szervezettel az intézet 1891. évi április hó 1-jén megkezdte működését.

A kezdet tetemes nehézségekkel járt, különösen tanulók hiánya miatt.

Az intézet tehát, hogy látogatottságát fokozza, a növénydekeknek 50 krnyi napisegélyt adott, minek folytán már ele-
gen jelentkeztek.

Az intézet féléves tanfolyamokat szervezett, vagyis a tulajdonképeni tanidő tartama hat hónap volt.

Eleintén az intézet főszlyt a nyers- és vitorlavászonszövésre, továbbá a törülköző, tarisznya és jacquard szövetek előállítására fektette, a mi azonban nem vált be, a mennyiben ezen szövetek értékesítése sok nehézséggel járt, bár eléggé alkalmasak arra, hogy a tanítványokkal lehetőleg rövid idő alatt és alaposan megismertessék a szövés alapismereteit és technikáját, miért is az intézet egészen más czikkek készítésére tért át.

Első sorban a ramie-szövetek, illetve kötények készítésével tett kísérletet. Ezen szövetek sem váltak azonban be teljesen és így ismét más czikkre kellett áttérni: a szőnyeg-csomózásra, melylyel 1893. óta foglalkozik.

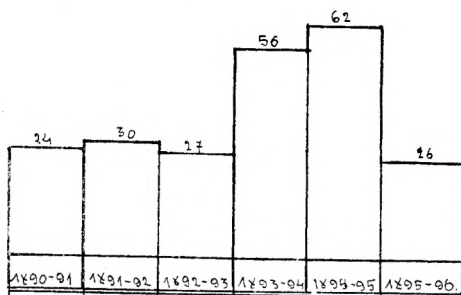
Ez a termelési ág annyiban is előnyösebbnek bizonyult,

mivel eltekintve nagyobb jövedelmezőségétől, a háziipárszerű művelésre is kiválóan alkalmasnak tűnt fel.

Ez az újabb kísérlet félig-meddig bevált; csakhamar sikerült az iskolának

a magyar kir. államvasutaktól nagyobb megrendelést kapni, mely több évre bőséges munkát biztosított.

Az intézet tanulóinak számát már közölván (310. oldalon),

de ezenkívül fentebb grafikailag is bemutatván, itt csak megjegyzendőnek tartjuk, hogy ez a tanműhely korántsem érte el eredeti célját és így működése sok tekintetben nagyon egyoldalú volt, tanulóit legkevésbé azok sorából kapta, a kik számára az intézet szerveztetett.

Az intézetet látogatott 212 tanuló közül azt összesen 148 végezte el, de ezek közül is csak 59 maradt ipari pályán.

Az intézet ma már tulajdonképen nem is iparoktatási intézmény, hanem vállalat.

Leltári vagyona 8.680 forint 20 krajczár értéket képvisel, személyzetét képezi 1 vezető- és 1 segédtanító, valamint alkalmazva van abban 59 végzett tanuló.

b) A csipkeverő ipar köréből.

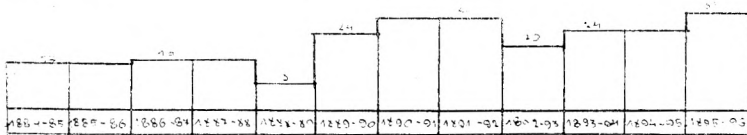
2. Állami csipkeverő tanműhely Körömczbányán.

A körömczbányai állami csipkeverő tanműhely eredetileg »vándortanműhely« szervezetével birt. Felállította 1884-ben a volt földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter Sóvárrott. 1886. évi május hó 15-én a tanműhely Hodrusbányára helyeztetett át azzal a kikötéssel, hogy Selmeczbánya városa adja a szükséges helyiséget s a tanulók részére 150 forint ösztöndíjat.

Hodrusbányáról a vándortanműhely 1888. évben Körömczbányára (Jánoshegy) helyeztetett át, a hol jelenleg is van.

A tanműhelyen a tanidő tartama két év. A növendékek kezdők és haladók csoportjaiba osztatnak; felvételi feltétel az, hogy az illető a tanköteles koron túl legyen és az elemi iskolát elvégezte legyen.

1894. óta Óhegyen külön kirendeltsége van a tanműhelynek; most kereseti műhelyt állít a kereskedelmi miniszter a tanműhely mellé.

A tanulók száma az intézet fennállása óta 235 volt, melyek közül esik Sóvárra és Hodrusbányára 24—24; évfolyamonkénti változását a fentebbi grafikai táblázat tünteti fel.

A végzett tanulók száma 200, mindannyi háziiparos.

A tanműhely befolyása a helyi iparra annyiban nyilvánult, hogy ma Bars vármegyében a csipkeverő-háziipar sokkal tökéletesebb, mint azelőtt volt.

Az intézet leltári vagyona 1000 frt értéket képvisel, személyzete áll 3 tanítónőből, a rajzokat pedig egy főreáliskolai tanár, mint munkafelügyelő szolgáltatja.

c) A kosárfonó-ipar köréből.

3. Állami kosárfonó tanműhely Belluson.

A kosárfonó-ipar — mint háziipari foglalkozás — egyike a legelterjedtebbnek hazánkban, mint kézműipar ellenben nagyon szerény, jóllehet szükségletünk kosárfonó-cikkekben igen tekintélyes.

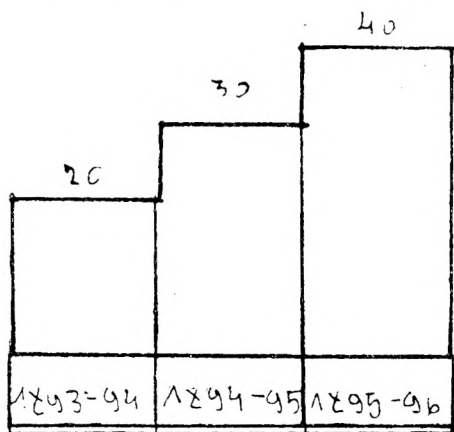
A mi kosárfonó-iparunk van, az nagyobbára kezdetleges, úgy, hogy e tekintetben csaknem teljesen a külföldre vagyunk utalva.

Ez indította 1893-ban a kereskedelemügyi ministert arra, hogy figyelmét a kosárfonó-ipar felé is fordítsa és Belluson — a hol erre a talaj igen kedvező — kosárfonó-tanműhelyt létesítsen, mely kizárólag az állam által fentartva,

1893. november hó 6-án nyílt meg 20 növendékkel.

A tanműhely szervezete ugyanaz, mint az összes ily intézeteké, iránya a diszesebb kosárfonó-munkák készítése.

Nevezetesebb eseményt rövid múltja nem mutathat fel, kisebb intézet ma már 40 növendékkel.

Tanulóinak évfolyamonkénti számát a fentebbi kis grafikon tünteti fel, mely mutatja, hogy évről-évre gyarapodik az intézet.

Eddig 12 növendéke végzett, mindannyi egyelőre az intézettel kapcsolatos kereseti műhelyben van alkalmazva, célja lévén ez utóbbinak az, hogy a finomabb kosárfonó-ipart ott a vidéken meghonosítsa.

A vidéken lévő kosárfonó-háziiparosokra ez az intézet igen kedvező befolyást gyakorolt már eddig is, készítményeikben már is több az izlés és csinosság, a mi természetesen előmozdítja kelendőségüket.

Az intézet leltári vagyona 2500 frt értéket képvisel, személyzete áll egy vezető- és egy segédtanítóból, egy óraadó tanító- és egy szolgából.

4. Állami kosárfonó tanműhely Békésen.

Az 1891—92. évi alföldi munkás-zavargások alkalmából a kereskedelemügyi minister tanulmányoztatván többek között Békés vármegye közgazdasági viszonyait, ennek egyik eredménye volt az 1893. márczius hó 1-én Békésen megnyitott kosárfonó-tanfolyam.

Célja volt ennek: a Békésen lévő nagy számu kosárfonó-háziiparost a finomabb munkákra oktatni és ezek révén a kosárfonó-ipart a vidéken is elterjeszteni, szaporítandó ezzel is a szegénysorsu lakosság keresetforrásait.

Eleintén a tanfolyam csak ideiglenes jellegű volt, mely különösen a téli hónapokban volt igen látogatott, a mikor 50—60 háziiparos is járt abba.

Az a kiváló eredmény, melyet az ideiglenes tanfolyam képes volt felmutatni és a hazai kosárfonó-ipar helyzete, indították a kereskedelemügyi ministert arra, hogy 1895-ben ezt a tanfolyamot rendes tanműhelylyé alakította át, miután Békés községe kötelezettséget vállalt arra nézve, hogy a tanműhely céljaira megfelelő épületről gondoskodik, Békés vármegye és az aradi kereskedelmi és iparkamara pedig évi 200, illetve 300 frt hozzájárulást biztosítottak a tanműhely számára.

Az új tanműhely 1895. szeptember hó 1-én nyílt meg 12 rendes növendékkel, de azért fentartatott tovább is a téli

háziipari tanfolyam, melyre azután is felváltva 40—50-, rendszeren azonban 18, illetve 28 házi-iparos járt be.

	28	
18		12
1893-94	1894-95	1895-96

A tanműhely szervezete azonos a többi tanműhelylyel, a tanidő itt is 3 év.

1894-ben az intézet külön kirendeltség alakjában hat heti kosárfonó-tanfolyamot rendezett Debreczenben 19 hajdúvármegyei néptanító számára; 1895-

ben ugyanily tanfolyamot Békésen 17 békésvármegyei néptanító számára, kiknek feladata leendő a kosárfonást háziipari oktatás gyanánt tanítani a népiskolákban.

A tanműhely szoros viszonyban áll a helyi iparral, melyet munkával is ellát, a mennyiben munkákat vállal el, melyeket nagy részben az ottani kosárfonóknak enged át.

Az intézet végzett növendéket még nem nevelt; növendékeinek számát a fentebbi kis táblázat mutatja be.

A tanműhely leltári vagyonának értéke 2000 frt; személyzetét képezi: 1 vezető-, 1 segédtanító, 1 óraadó tanító és 1 szolgál.

d) A gyermekjáték-készítő ipar köréből.

5. Állami gyermekjáték-készítő tanműhely Hegybánya-Szélaknán.

A tanműhelyt az 1887. évben a vallás- és közoktatásügyi minster szervezte, évről-évre 800 frtot engedélyezve annak fentartására.

Célja volt: a fafaragást és gyermekjáték-készítést mint háziipart Hegybányán s vidékén a bányász nép között terjeszteni s fennmaradását biztosítani. A bányász rendes munkája ugyanis csak napi nyolcz órára terjed s úgy van beosztva, hogy

vagy délelőtt vagy délután szabad s így rendkívül üdvös volna reá nézve s megélhetését nagyon könnyítené, ha szabad idejében otthon oly munkával foglalkozhatnék, mely — mint a fafaragás — nem kíván nagy erőfeszítést s melylyel biztos bányamunkája mellett mégis valamit kereshetne.

A tanműhely e céljának megfelelőleg fiatalabb bányamunkások közül 12 vétetett fel a tanműhelybe, kik naponta — a bányamunkától mentes időben — tanítottak a gyermekjáték-készítésben s ha három év alatt elegendő ügyességet szereztek, azt azontul háziiparszerűleg gyakorolták és gyakorolják.

Az 1891. évben az intézet a kereskedelemügyi minister ügykörébe ment át, a mikor a tanulók száma 20—24-re szaporított.

Ez időtől kezdve az intézet állami jelleggel kezeltetett bár ezt tulajdonképen csak 1896-ban nyerte el.

A tanítás itt kizárólag gyakorlati, kivéve az ezt kiegészítő rajz és mintázás oktatást.

Növendékeinek száma változó, a mint azt az alábbi összeállítás mutatja.

		2			14	13	24	13	18	10	24
1880-81	1881-82	1882-83	1883-84	1884-85	1885-86	1886-87	1887-88	1888-89	1889-90	1890-91	1891-92

Végzett növendékei közül több az asztaloságon van, néhány folytatja a gyermekjáték-készítést, a kiket az intézet lát el munkával.

Az intézet évek óta küzd nehézségekkel a kevésbé megfelelő helyiség miatt, melyet a bányakincstártól ingyen kap.

Leltári vagyonának értéke 2000 frt, személyzete áll 1 tanítóból.

VI.

Nőipariskolák.

1. Állami nőipariskola Budapesten.

A budapesti m. kir. állami nőipariskola alapját a pest-budai nőiparegyesület vetette meg, mely 1873-ban az »Országos nőiparegyelet« címet vette föl.

Célja volt: »szóbeli előadás és sajtó útján elosztatni mindazon előítéleteket és háritani azon akadályokat, melyek a női keresetképeség fejlődésének útjában állanak; előmozdítani a nők elméleti továbbképzését, valamint a nőnemnek munkaképességét külön ipar és kereskedelmi szaktanítás által úgy kifejezni, hogy a nők magukat önerejükből fentarthassák«.

A cél elérésére kezdetben a »Munkabazár«-t állították fel, a mely hol több, hol kevesebb eredménnyel működött, de a melyet, mert nem részesült kellő pártfogásban és mert a beküldött kézimunkák sem minőség, sem olcsóság tekintében nem versenyezhettek a külföldiekkel, már 1877-ben megszüntettek. A munkabazárnak tehát mindössze is csak az eredménye volt, hogy a fehéreneművarró-termet kedveltette meg a finom fehérenemű iránt előszeretettel viseltető hölgyközönséggel.

Később a női ipar- és kereskedelmi tanodát állították fel, mely 1874. évi január 12-én nyílt meg.

Az ipartanodában az 1868: XXXVIII. t.-cz. 59—64. §-aihoz képest az egész tanfolyam három évig tartott és az előadott elméleti tárgyak: a) az iparhoz szükséges rajz, mintázás gipszben és festés; b) varrás, fehérenemű és ruhakészítés;

- e) könyvvitel, üzleti fogalmazás és kereskedelmi számtan;
 d) német, francia és angol nyelvtan; e) a nemzetgazdaság alap-

Homlokzat.

fogalmi; f) virágkészítés, könyvkötés és lithographia voltak.

A női kézimunkát az I. és II. osztályban három — és a III-ikban két órában tanították és e három csoport közül az

mert a jóváhagyott tanterv alapján az osztályok száma az iparmunka - tanítónő - képző szakosztálylyal szaporodott, ezenkívül az eddigi tantervbe befoglalták még a csipkeverést, a szalmafonást, a lombfűrészélést és a mintaszinezést.

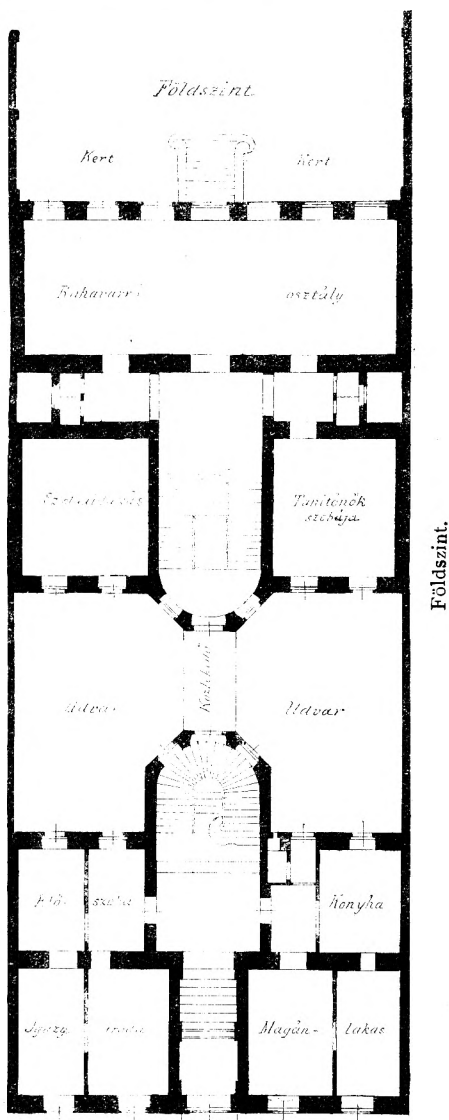
Az 1877/78. tanévben a bazárt megszüntették és a »felső leányiskola« helyett »az iparos kézimunka-tanítónő-képezdét« állították fel, mely 1877. szeptember havában nyílt meg.

A képezdének célja volt az elméleti tantárgyakban kiképzett felserdült leánykákat mindazon hasznos kézimunkák oktatásában részesíteni, a melyekre egy művelt nőnek okvetetlenül szüksége van.

Az 1879/80. tanévben az iskola gyökeres változáson ment át, a meny nyiben a tanképesítő tanfolyam megszüntetésével a gyakorlati élet kívánalmainak inkább megfelelő nőipariskolává alakították azt át.

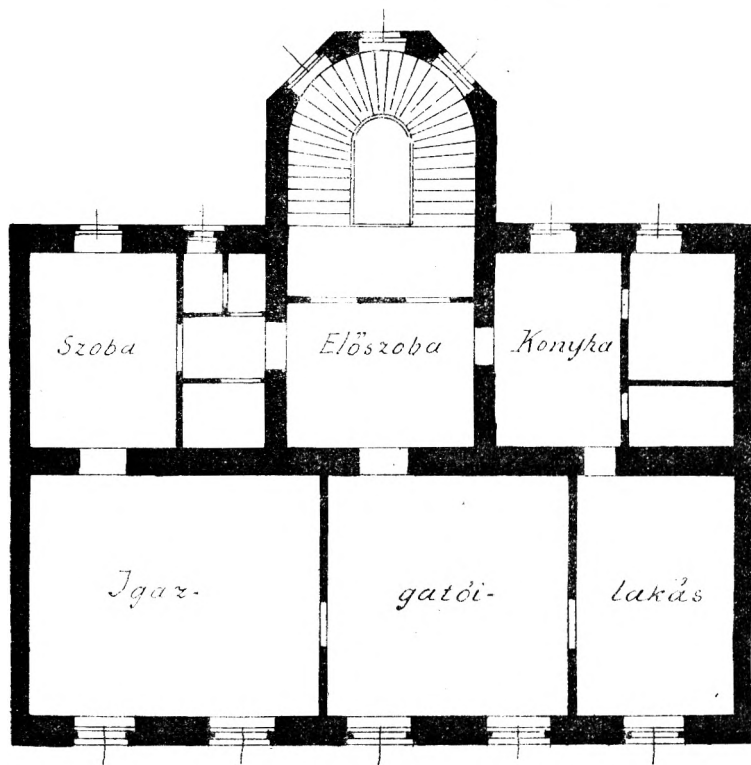
A tanfolyam kétéves volt.

Minthogy azonban az intézet bérelt helyiségei az iskola céljainak többé nem feleltek meg, sőt a tanítás körül észlelt

némely bajok is éppen e miatt nem voltak orvosolhatók, az egyesület megfelelő iskola-épület emelését határozta el, melyet csakhamar fel is épített.

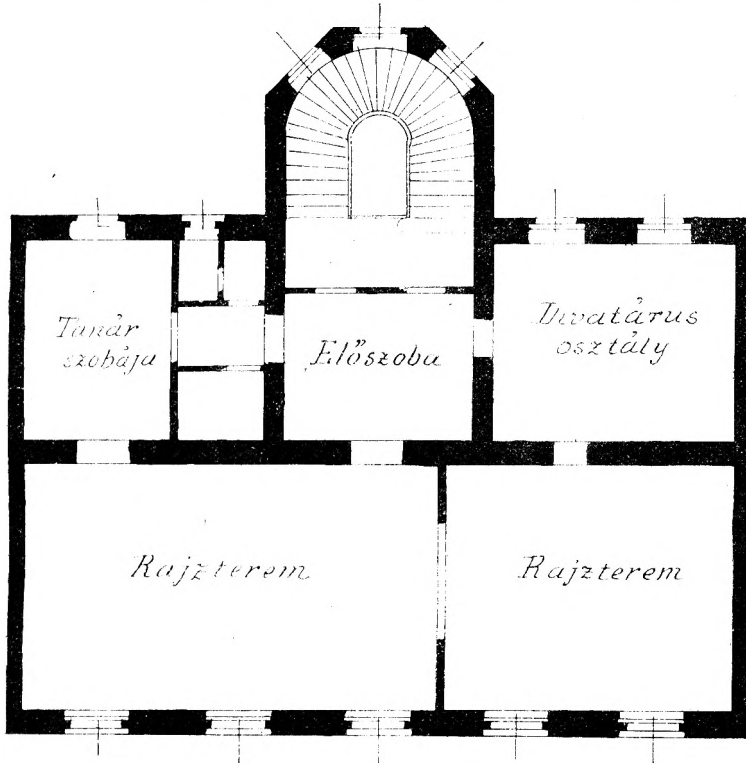
A munkabazár, bár a szükséges személyzettel el volt is látva s a munkát keresők közül, a kiknek száma 300—850 között váltakozott, 50—100 nőnek nyújtott is keresetet,

A főépület I. emeleti alaprajza.

korántsem nyújtott olyan hasznot, a minőt jogosan remélni lehetett, sőt a felszerelésen kívül még a helyiség béréről és részben az alkalmazott nők díjának kifizetéséről is az egyesületnek kellett gondoskodnia. Az 1872-ben és 1873-ban szerzett tapasztalatok tehát csakhamar arra birták az együletet, hogy a bazár tevékenységét annyival is inkább szűkebb körre szorítsák, mert alig volt idő, midőn az a folyó kiadásokat ön-

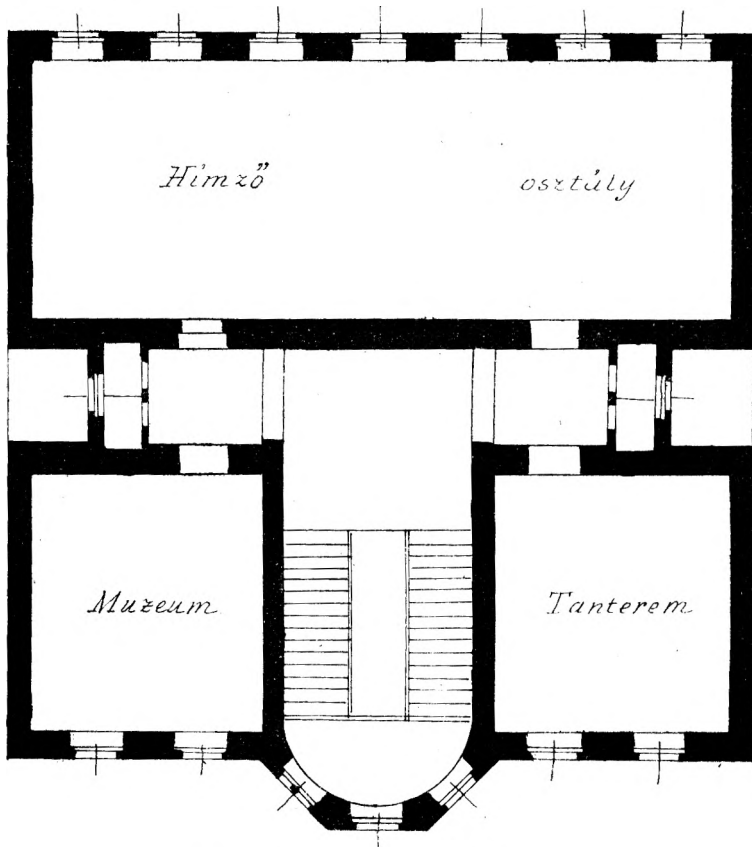
maga fedezte volna. És ha mindjárt kezdetben a vallás- és közoktatásügyi minister, később pedig 1876-tól a földmívelés-, ipar- és kereskedelmi minister, a főváros és a pesti első hazai takarékpénztár nem jön évi nagymérvű segélyével segítségül: az egyesület már működésének egész kezdetén oly zavaroknak lett volna kitéve, a melyek fennállását teszik lehetetlenné.

A főépület II. emeleti alaprajza.

Legnagyobb zavarba a házépítés hozta az iskolát, a mi kitünik többek között az egyesület 1886. évi leszámolásából, a mely szerint az épület az előirányzott 79.484 frt helyett 82.608 frtba került, a miből jelzálogos kölcsönrel csak 63.763 forintot fedezhettek, úgy hogy már ekkor függő tartozásképen 18.844 frt mutatkozott, a mi azon okból, mert a törlesztési részleteket is kölcsönökből voltak kénytelenek fedezni, csakhamar 18.908 frtra emelkedett.

Súlyossá tette e mellett a helyzetet az, hogy az alap- vagyont képező értékpapírok elmaradása folytán 3.000 frt kamatjövedelem maradt el s hogy a földmívelési minister 1884-ben és 1886-ban leszállította, illetőleg megvonta a se-

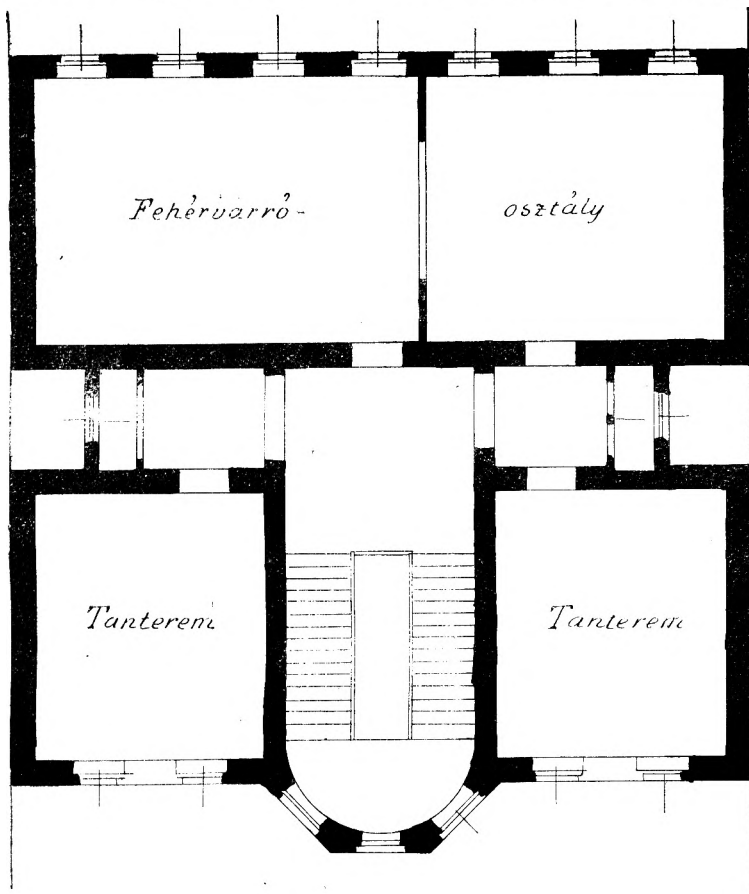

Az udvari épület I. emeleti alaprajza.

gélyt, mit egyidőre a vallás- és közoktatásügyi minister is követett.

Vége 1887-ben odafejlődtek a dolgok, hogy az egyensúlyt a rendes kezelésben semmiképen sem tudták helyreállítani s hogy 1888-ban már az egyesületnek további fennállása volt veszélyeztetve.

E helyzetben segélyért folyamodott a kereskedelemügyi miniszterhez, ki fontolóra vette e fontos hivatással bíró ipariskola további fentartásának módosatait s a kinek 1889-ben sikerült is ugy a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel, mint

Az udvari épület II. emeleti alaprajza.

a fővárossal a rendezésnek oly módosatait megállapítani, a melyek az intézetnek további fenmaradását és eredményes működését biztosították.

E szerint a vallás- és közoktatásügyi miniszter a 800 forintos házbérsegélyvel együtt 2.800 frtot engedélyezett az intézet céljaira; Budapest főváros pedig elismerésre méltó

áldozatkészséggel egy 25.000 frtos kölcsönnek kamatterheire évi 1.250 frtot, végre a hazai első takarékpénztár évi 100- s a kereskedelemügyi minister 2.000 forint segélyt biztosított.

Jóllehet, hogy ezekben az intézet fentartására nézve 1890. év folyamán oly megállapodások jöttek létre, a melyek alapján annak helyzete biztosítottnak látszott, mégis merültek fel oly jelenségek, a melyek szükségessé tették, hogy az iskolát teljesen a kereskedelemügyi ministeri tárcza vegye át, a mi 1892-ben meg is történt, mert a nevezett minister kiváló súlyt fektetett arra, hogy a nők a tisztességes keresetforrásokban kiképzést nyerhessenek, hogy így vagy önálló keresetre képesíttessenek, vagy pedig a család fentartásához maguk is hozzájárulhassanak.

Az 1892/93. tanévben a Duna bal- és jobbpártján levő ipariskolák már állami jellegűek voltak, de működésük még ekkor sem felelhetett meg teljesen a hozzájuk kötött várakozásoknak, jóllehet az iskola személyzete kezdettől fogva odaadó buzgalmat fejtett ki az iskola érdekében.

A tanítás úgy elméleti, mint gyakorlati irányban történt. Az előbbi felölelte a magyar nyelvet, az irály- és számtant, a könyvvitelt, a földrajzot, a történetet, a technológiát és a rajzot; az utóbbi pedig a fehérneművarrást, a vegyes kézimunkát, a felsőruhavarrást és a csipkeverést.

A tanerők száma 19-ig s a tanulóké 443-ig emelkedett, a mire nézve azonban meg kell jegyezni, hogy a rendkívüli tanulók tetszésük szerint léphettek be vagy ki s hogy a két éves tanfolyam csakis a rendes hallgatókat kötelezte, kiknek száma 73—152 között ingadozott.

A végleges átvétel után az intézet 1894-ben új szervezetet nyert. E szerint az intézetnek négy szakosztálya van, ugymint: *a)* fehérvarró; *b)* a felsőruhavarró; *c)* a himző és *d)* a divatáru-osztály.

A növendékek száma az egyleti kezelés alatt igen változó volt, mert azok évközben bármikor ki- és beléphettek. A rendes hallgatók száma 8—143, a rendkívüliek pedig 12 és 209 között ingadozott. Közülök a fehérvarrásra 20—152, a vegyes kézimunkára 43—197, a ruhavarrásra 23—39 és a himzésre 41—94 esett.

Ujabb időben, vagyis az állami kezelés alatt a tanulók száma az egyes tanszakok között ekkép oszlott meg:

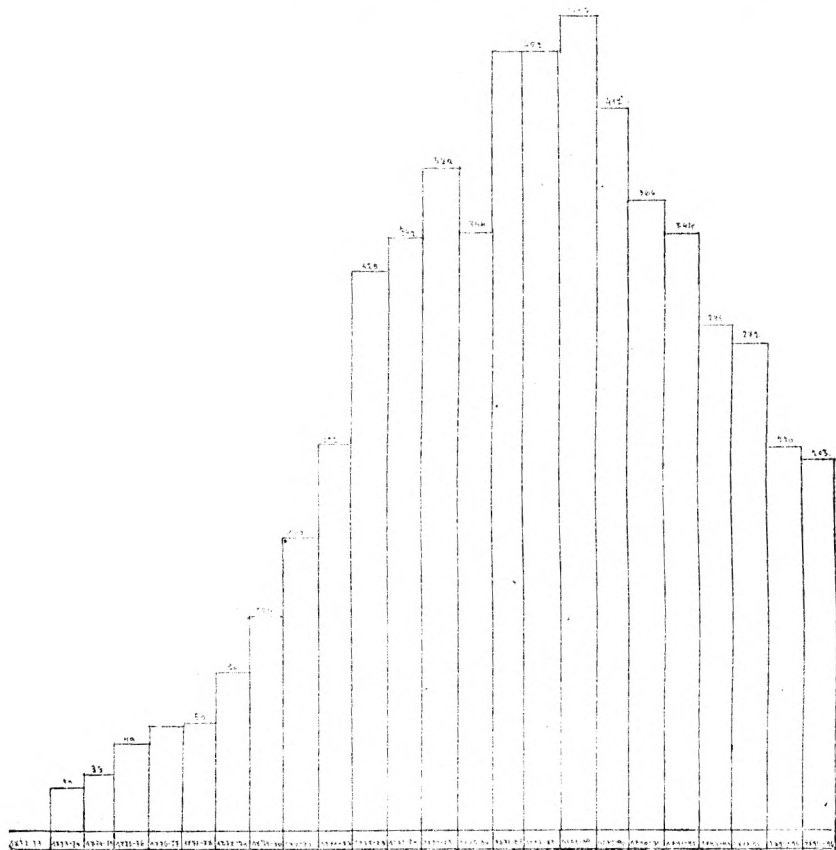
Sor sz.	T a n s z a k	Beiratkozott		E z e k k ö z ü l			
		a pesti	a budai	kimaradt		elvégezte	
		intézetbe		Pesten	Budán	Pesten	Budán
I.	Fehérvarrás 1892/3-ban	106	29	45	14	61	15
	» 1893/4-ben	98	21	25	5	73	16
	» 1894/5-ben	89	21	21	3	68	18
	» 1895/6-ban	80	29	12	4	68	25
II.	Himzés . 1892/3-ban	106	12	52	5	54	7
	» 1893/4-ben	67	18	18	4	49	14
	» 1894/5-ben	77	12	11	2	66	10
	» 1895/6-ban	64	11	11	2	53	9
III.	Szabóság . 1892/3-ban	21	14	9	6	12	8
	» 1893/4-ben	10	8	3	3	7	5
	» 1894/5-ben	12	7	7	1	5	6
	» 1895/6-ban	13	11	4	1	9	10
IV.	Dívatáru . 1892/3-ban	58	16	24	16	34	10
	» 1893/4-ben	43	19	15	7	28	12
	» 1894/5-ben	2	—	—	—	2	—
	» 1895/6-ban	4	—	1	—	3	—

Egyébként az intézet növendékeinek évenkénti hullámzását leginkább a tulsó oldalon levő grafikai tábla tünteti fel.

Az intézeti növendékeket az egyet kezelésé alattí időben 8—23 tanerő oktatta, de mint sok tekintetben, úgy ebben a tekintetben is lényeges változás állott be az állami kezelésbe vétel után, a miért is jelenleg az igazgatón kívül a fentebbiek szerint Pesten 12 és Budán 3, összesen tehát 15 tanerő látja el a tanítást. Közülök 10 rendes, 3 segéd és 2 óraadó tanító.

Az állami nőipariskola növendékei, ha az intézetből kilépnek, többnyire üzleti foglalkozást nyernek és az ország különböző vidékein szélednek szét. Minthogy azonban az intézetnek gyakorlati célokat is kell elérnie, gondoskodás történt

arról is, hogy a mennyiben az intézetbeli megrendelések tömegesek lennének, a végzett növendékek közül azok, a kik erre vállalkoznak, mérsékelt munkadíjjal alkalmaztassanak

egyfelől, hogy a tanultakat az eddigi vezetés felügyelete alatt kiegészítsék, másfelől hogy tanulmányaik bevégeztével a gyakorlati élet terére bizonyos átmenettel lépjenek.

Ezen alapon eddig 5 végzett tanuló nyert alkalmazást.

A nőipariskolát fenntartó egyesület bevételei 1872—1887 közt 4.226—19.966 forint között váltakoztak. Legmagasabb 1881. és 1883-ban volt a pénztári eredmény, mert ezen években a bevétel a 24.000 forintot is meghaladta. Ezzel szem-

bén a kiadások ugyanezen idő alatt 4.132 forint és 23.067 forint között ingadoztak.

Az állami kezelésbe vétel óta a fokozott igényekhez képest a fentartási költségek 20.618 forintról 28.931 forintra, a bevételek pedig 4.698 forintról 12.745 forintra emelkedtek.

Az intézet leltári vagyona a 85.000 frt értékű épületen kívül következő:

Szám	T á r g y	Darabszám		Az érték tesz			
				Pesten		Budán	
		Pesten	Budán	frt	kr.	frt	kr.
I.	Butorokban	640	113	3.866	90	672	30
II.	Gépekben	39	10	2.793	32	566	—
III.	Felszerelésben	20	1	415	30	15	08
IV.	Tanszerekben	1.720	32	1.586	23	50	—
V.	Különfélékben	622	109	1.003	04	329	44
VI.	Tornaszerekben	92	—	602	—	—	—
	Együtt . . .	3.133	265	10.266	79	1.632	82
		3.398		11 899'61			

2. Nőipariskola Miskolczon.

1875-ben megalakulván a felvidéki iparos szakoktatást és háziipart terjesztő egyesület borsodmegyei fiókja, mely 1879-ben — anyaegyesületétől külön vált, még ugyanazon évben létesítette a miskolczi nőipariskolát, mely 1879. november 2-án nyílt meg.

Miskolcz város 200 forinttal, a földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister pedig 500 forinttal segélyezte az iskolát, mely 9 tanulóval kezdette meg működését, kiknek száma már az első hetekben 60-ra emelkedett, úgy, hogy azegyesületnek csakhamar második tanítónőről is gondoskodnia kellett.

A következő évben a minister a segélyt már 350 frtra szállította le, és egyuttal azon utasítást adta az egyesületnek, hogy tekintettel a növendékek szép számára, igyekezzék a város támogatásával saját erejére támaszkodva, az iskolát fentartani és fejleszteni.

Az anyagi segélynek apadása útját vágta a fejlődésnek, sőt veszélyeztette az iskola fennmaradását, a mennyiben az egylet választmánya elkeseredésében a közgyűlésnek az iskola beszüntetését és az egylet feloszlását ajánlotta.

A választmánynak ezen javaslatát azonban a közgyűlés nem fogadta el és egyhangulag kimondotta az iskolának fentartását, mely alapon az mai napig is fennáll, jóllehet maga az egylet ez időszerint már csak névleg létezik.

Az iskola részt vett az 1881-dik női kézimunka és az 1885-diki országos kiállításon, az elsőn ezüst érmet, az utóbbin pedig »Kiállítási nagy érmet« nyert, a szép és jóízűsű himzés és női kézimunkákért.

1887-ben az államsegély végkép elmaradt, mely idő óta egy tanítónő vezeti a 70—100 növendékkel bíró iskolát.

Az egyletnek az iskola megalapításával az volt a célja, hogy a növendékeket a fehérnemű, ruhanemű szabás- és varrásban, továbbá mindennemű női kézimunkákban alaposan kiképezze, ezenkívül tervezte egy kereseti műhely felállítását.

A tanulók létszámát fennebb (313. oldalon) már közöltük, létszámuk eddig 1365 volt.

A növendékek legnagyobb része a szülői háznál értékesíti a tanultakat, az ügyesebbek egyrésze pedig, kik a kellő gyakorlottsággal bírnak, magán házaknál mint varró- és himzőnők, vagy pedig az iskola által közvetítve, vállalkoznak különféle női kézi munkák készítésére.

Az iskola felszerelése nagyon szerény; van azonban 7.000 forint törzsvagyona, a melyet a fentartó egylet részben tagdíjakból, részben 1887-től kezdve a tandíjakból gyűjtött azon célból, hogy az iskolahelyiség bérösszegét a kamatokból fedezhesse s ez által némi részben az iskola jövőjét biztosítsa.

1892-dik évben hat hétre terjedő művirágkészítő tanfolyamot nyitott, melyben 20 növendék vett részt, kik a költségeket magok viselték. Az iskola személyzete ez idő szerint is csak egy tanítónőből áll.

3. A háromszékmegyei háziiparegyesület államilag segélyezett nőipariskolája Sepsí-Szentgyörgyön.

A sepsi-szentgyörgyi »nőipartanműhely« létesítését 1879-ben mondotta ki a háromszékmegyei háziipar-egyesület, mely 1880. márczius hó 1-én az iskolát hat hónapos tanfolyammal tényleg meg is nyitotta.

Eleintén természetesen nagyon szűk keretben mozgott az iskola, de csakhamar emelkedvén növendékeinek száma, a fentartó egyesület annak tantervébe a szabászatot is felvette, majd 1882-ben gondoskodott megfelelő elméleti oktatásról is.

A tanműhely tulajdonképen a volt földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi minister főhatósága alatt állott, de az elméleti oktatás költségeit a vallás- és közoktatásügyi minister fedezte.

Az intézet szervezete az 1894. évig változatlan maradt. Ekkor azonban a kereskedelemügyi minister, mint főhatósága, új szervezetet és tantervet állapított meg részére, mely szerint van az iskolának három szakosztálya, u. m.: fehérvarró; fehér-, színes- és műhimző és felsőruhavarró szakosztálya és felállíttatik a divatáru-czikkeket készítő szakosztály is azonnal, mihelyt ezen szakra is jelentkezik tanuló. Tanulmányait minden növendék három év alatt végezheti be, még pedig akképen, hogy először minden növendéknek végeznie kell a fehérvarrószakot, míg a második évben szabadon választhat az ily növendék a himző és felsőruhavarró szakok között, de végbizonyítványt csak azon tanuló kap, ki mind a három 1—1 évig tartó szakot sikeresen elvégezte.

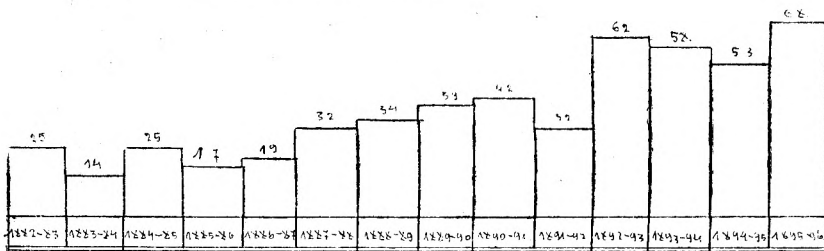
Felvételnek az iskolába oly 12—14 éves növendékek, kik az elemi iskolát végezték, vagy ennek köréből képesek felvételi vizsgát tenni. Az így felvett tanulók évi 6 frt tan- és 1 frt géphasználati díjat fizetnek.

A nőipariskola mellett külön szervezettel, de azzal szorosan összefüggő tápintézet áll fenn, hogy a növendékek jó ellátásban és olcsó étkezésben részesülhessenek. Ezen intézetet szintén a háromszékmegyei háziiparegyesület állította fel még 1879. szeptemberben, tehát a nőipariskola keletkezésének idejében.

A tápintézteben a tanulók a következő díjakat fizetik: ágydíj egy tanévre 1 frt 50 kr., ágyteritődíj 30 kr., tápdíj havi (előleges részekben) 6 frt 20 kr. Ezen csekély díjazásért kapnak az intézettől egy ágyfát, egy ágyteritőt, fűtést, világítást és tisztességes étkezést.

A tápintézetben eddig résztvett tanulók száma 1331.

Az intézet tanulóinak létszámát, — évenként kimutatva — az alábbi táblázat tünteti fel.

Az intézet leltári vagyonának értéke 2933 frt 37 kr.; személyzetét pedig képezi: 1 igazgató, 3 tanítónő, 1 tanító, 1 tápintézet-vezetőnő.

4. Államilag segélyezett nőipariskola Kolozsváron.

Az erdélyi iparfejlesztő-egylet választmánya még 1880-ban elhatározta, hogy a mint a kormány az egylet által fentartott bánffyhungyadi gyermek-játékkészítő tanműhelyt átveszi, helyette Kolozsváron nőipariskolát alapít.

A mozgalom eredményre is vezetett. A kereskedelmi minister 1000 forint állami segélyben részesítette az iskolát.

A feltétel, melyhez az iskola létesítése köttetett, teljesedésbe menvén, az egylet 1882. május hó 15-én ideiglenes tanfolyam alakjában az intézetet meg is nyitotta, melyre 30 növendék iratkozott be.

Az iskola tényleges megnyitása 1882. szeptember 10-én történt 105 rendes és 27 rendkívüli tanulóval.

Az iskola első felszerelése 1944 frt 30 kr. értéket képviselt; 1884—85-ben az iskola új tantervet kapott, mely sze-

rint a fehérnemű varrás két évre osztatott be, hogy az a többi tanfolyamoknak (ruhaszabás és varrás, fehér himzés és műhimzés és gépkötés) alapul szolgálhasson.

Később a művirág-készítést is megkísérlette az iskola, rendkívüli tantárgy gyanánt, melyben 50 növendék vett részt.

Az 1889—90. tanévben bevezették az iskolába az elméleti oktatást, a mikor a munkamesternői képesítéssel is kibővítették az intézet.

A végzett növendékek részére az intézet munka-közvetítő tanműhelyt állított, melynek igen kedvező volt a hatása.

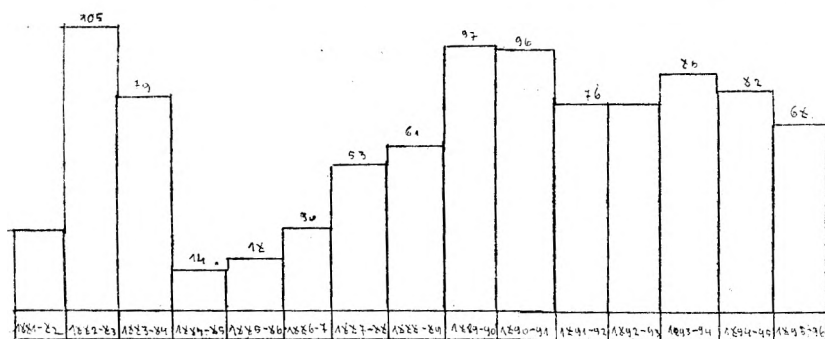
Ez úgy van szervezve, hogy az illető végzett növendékek megrendelés után dolgoznak s a tiszta jövedelem kétharmad részét kapják, egyharmad része az iskolának marad fenn.

Az 1892/93. tanév az iskola történetében igen nevezetes, mivel ezen évben merült fel az eszme, hogy részére egy állandó épület emeltessék.

Ezen ügy pénzügyi akadályainak elhárítása és az eszközök megszerzése képezi még ma is a fentartó egyesület egyik legfőbb feladatát.

1896-ban az intézet új szervezetet és tantervet nyert, mely teljesen megfelel a többi nőipariskola szervezetének és tantervének, azzal a különbséggel, hogy ez az iskola a munkamesternői képesítéssel is foglalkozik, mely szakosztálya négy évfolyammal bír.

Az intézet növendékeinek évfolyamonkénti létszámát fentebb már közölván, itt elég utalnunk az alábbi grafikai táblázatra.

Az iskolát az »Erdélyrészi nőiparegylet« tartja fenn; segélyezik a kereskedelemügyi miniszter, Kolozsvár város és vármegye, valamint a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara.

Leltári vagyona 2060 frt 35 kr. értéket képvisel, tan-személyzete áll a választmányi igazgató vezetése alatt egy igazgató-tanítónőből, három rendes tanítónőből és három óra-adó tanárból.

5. »A nyíregyházi jótékony nőegylet« nőipariskolája.

A nőipariskolát a »nyíregyházi jótékony nőegylet« alapította 1885. évben.

Az egylet kezdeményezését rokonszenvesen fogadta Nyíregyháza város közönsége, mely megfelelő helyiséget és tüzelő-anyagot biztosított az iskolának.

1885. évi október 12-én az intézet tényleg meg is kezdte működését, mely azóta szerény keretben bár, de buzgó igyekezettel működik.

A növendékek száma évről-évre emelkedett, úgy, hogy az 1892/93. tanévben már 74 növendék jelentkezett felvételre, kik közül 14 már nem is volt felvehető. Ettől kezdve az egyesület megfelelőbb helyiség szerzésére törekedett, a mi sikerült is neki.

A tanulók évenkénti létszáma — melynek évenkénti kimutatását fentebb (314. oldal) már közöltük — eddig 602 volt, míg a fentartási költségek eddig összesen 12.629 frt 23 krt tettek.

Az intézet személyzete áll egy tanítónőből.

6. Államilag segélyezett nőipariskola Szegeden.

A szegedi nőipariskola ideiglenes jellegű kézimunka-tanfolyammal kezdődött, melyet az iskolát fentartó szegedi nőiparegylet 1887. évi február hó 7-én 25 növendékkal nyitott meg.

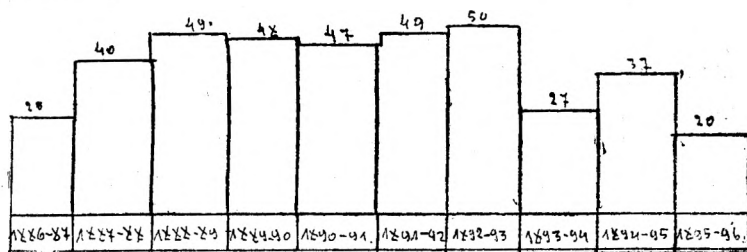
A tulajdonképeni nőipariskola az 1887/88. tanévvel kezdődött, mely idő óta az iskola rendszeren működik.

A fentartó egyesület működését rokonszenvvel fogadta Szeged város közönsége is, mely az iskolát rendes évi segélyben részesítette, majd a szegedi kereskedelmi és iparkamara, mely utóbbinak kezdeményezésére a kereskedelemügyi minister is részesíti az iskolát állandó évi segélyben.

1895-ben lényegesen változott az intézet szervezete, melynek alkalmazkodnia kellett a nőipariskolák számára kiadott egységes szervezet- és tantervhez. Addig az oktatás csak gyakorlati volt, azóta felkarol némi elméletet is.

Nevezetesebb mozzanata az iskola eddigi működésének nem volt, abban a keretben működik az, mint a többi hazai nőipariskola és mint — az állami, valamint kolozsvári kivételével — csaknem valamennyi hazai nőipariskola, úgy ez is állandó hiánnyal küzd költségvetésében, — a terhek nagyobbak a fedezetnél, mit évről-évre csak az iskola javára rendezett estélyek révén és ehhez hasonló módon egyenlítenek ki.

A tanulók számát évfolyamonként fennebb (315. oldal) már közölvén, itt csupán annak grafikai bemutatására szorítkozunk,

megjegyezve, hogy a tanulók tulnyomó része csak a házi szükségletek fedezése szempontjából látogatja az iskolát.

Az intézet felszerelése mintegy 2500 ft értéket képvisel; személyzetét képezi: 1 igazgatónő, 1 rendes és 1 segéd-tanítónő, 3 óraadó tanár.

7. Nőiipariskola Holicson.

Az intézet, mint nyilvánossági joggal felruházott magániskola 1888. évi április hó 1-én nyílt meg.

Szervezete és célja azonos a többi nőipariskolával.

Elméleti és gyakorlati oktatással foglalkozik.

A tanulók száma az

1888/89. tanévben volt	67
1889/90. » »	76
1890/91. » »	30
1891/92. » »	30
1892/93. » »	63
1893/94. » »	45
1894/95. » »	40
1895/96. » »	42

Az intézet leltári vagyona 300 frt értéket képvisel.

Fentartási költség évenként átlag 600 frtra rug, beleértve a fűtést, takarítást és tanhelyiséget, melyet az izraelita hitközség a fentartó rendelkezésére bocsát.

Az intézetnél alkalmazva van egy tanítónő.

8. Államilag segélyezett nőipariskola Győrön.

Az iskola 1885. évi szept. 1-én nyílt meg. Első alapjait egy műkedvelői előadás, továbbá egy kézimunka-régiségekből rögtönzött kis kiállítás bevételei vetették meg. Majd megalakult a győri nőiparegylet, mely az iskolát átvette.

A tanulók száma a megnyitáskor 33 volt, később az egész tanév alatt a rendkívüli tanulókkal együtt összesen 67.

Az első félév alatt készült 189 drb. különféle kézimunkákból az iskola kis kézimunka-kiállítást rögtönzött, hogy a nagy közönségnek a tananyagot bemutassa.

A második tanévben beiratkozott 63 növendék; a harmadik tanévben már csak 47 és így évről-évre kevesebb.

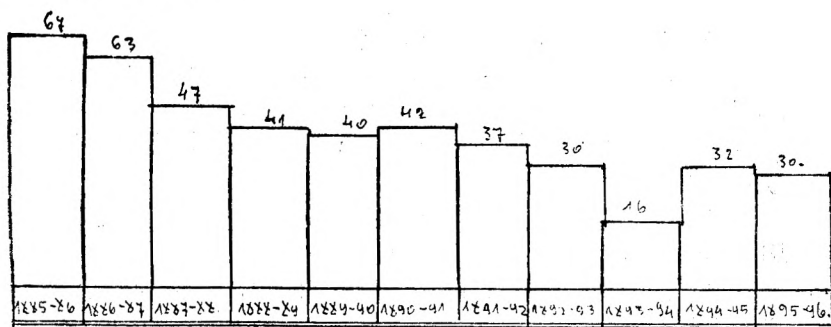
Az iskolát már a harmadik évben segélyezte Győr sz. kir. város és Győr vármegye közönsége is, majd később a vallás- és közoktatásügyi, három év óta pedig a kereskedelemügyi minister.

Az iskola iránti érdeklődés azonban nem sokáig tartott s jöllehet a város és kormány érdeklődése nő az iskola iránt. a közönség érdeklődése a fenntartó egyesület kebelében felmerült differenciák miatt nagyon csökkent, úgy hogy maga

az iskola is válságos helyzetbe került, melyből csak a nagyobb állami támogatás révén sikerült menekülnie.

Az iskola szervezete és működésének iránya azonos a többi nőipariskolával; az oktatás itt is elméleti és gyakorlati, a tanidő szervezetileg ugyan meg van állapítva, gyakorlatban azonban nem vihető keresztül, mert a növendékek túlnyomó része olyan, mely nem kenyérkeresetből látogatja az iskolát, hanem azért, hogy a tanultakat otthon, családjá körében értékesíthesse.

A tanulók évfolyamonkénti létszámát, úgyszintén az iskola fenntartási költségeit fentebb (314. oldal) már közölve, azokra e helyen nem terjeszkedünk ki, hanem csak grafikai-lag mutatjuk be.

Az iskola felszerelése nagyon kezdetleges, butorzatával együtt 600 frt értéket képvisel.

Személyzete áll: 1 igazgató-tanítónőből és 3 óraadó tanárból.

9. Nőipariskola Egerben.

Az intézet — mint nyilvánossági joggal bíró magániskola — 1890. július hó 16-án nyílt meg.

Célja és szervezete azonos a többi nőipariskolával, csak természetesen igen szerény keretben szolgálhatja azt.

Tanulóinak számát 1890—93-ig nem tudhattuk meg; 1893—94-ben volt 17; 1894—95-ben 22; 1895—96-ban 18.

Évi fenntartási költsége átlag 350 forint; az 1897. évtől kezdve az intézet szerény államsegélyben részesül.

			15	16	18
1890-91	1891-92	1892-93	1893-94	1894-95	1895-96

A tanszemélyzet az igazgató-tanítónőből és egy rajz-tanítóból (óraadó) áll.

10. A »debreczeni jótékony nőegylet« nőipariskolája.

A nőipariskolát a debreczeni jótékony-nőegylet 1893-ban létesítette, és így még gyermekkorát éli az intézet. Azóta évről-évre jobban bebizonyult, mennyire szükséges volt e népes városban egy ilyen intézmény, a mit legjobban bizonyít a növendékek egyre gyarapodó száma.

Az intézet megnyitása 1893. november 20-án történt; 1894-ben az iskola nyilvánossági jogot nyert.

Az intézetbe csakis olyan növendékek vétetnek fel, a kik 14-ik életévüket betöltötték és legalább hat elemi osztályt végeztek.

Az iskola szakosztályai a következők:

- a) a fehérnemű varró-osztály,
- b) a ruha varró-osztály,
- c) a himző osztály,

mely osztályokat minden rendes növendék egy évig, esetleg tovább is látogatja. Rendkívüli növendék legalább 5 hónapig köteles egy szakmára járni. A rajz kötelező tárgy úgy a rendes, mint a rendkívüli növendéknek; minden szakosztály külön-külön hetenként négy órán át gyakorolja.

Az elméleti oktatásban azon növendékek részesülnek, a kik csak hat elemi osztályt végeztek. Az oktatás hetenként 3 órát vesz igénybe, még pedig egy órát a nyelv- és írálytan, két órát a szám- és könyvviteltan.

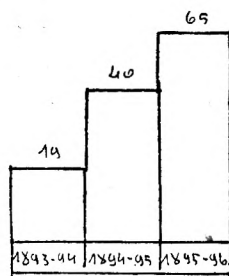
A tandíj egész évre 35 frt, mely félévenként előre fizetendő.

Az 1893/4-ik tanévben átlag 19 rendes és 23 rendkívüli növendék látogatta az iskolát.

Az 1894/5-ik tanévben 40 rendes és 21 rendkívüli.

Az 1895/6-ik tanévben 65 rendes és 21 rendkívüli.

Az 1894/5-ik tanév végén öt növendék kapott végbizonyítványt, kik közül kettő még ugyanazon évben vizsgázott a budapesti II. ker. állami tanítónő képezdében s ez idő szerint már alkalmazásban is van.

Az 1895/6-ik tanév végén 7 tanuló nyert végbizonyítványt.

Fentartási költség az 1893/4-ik évben 2542 frt 35 kr.

Az 1894/5-ik évben 2810 frt.

Az 1895/6-ik évben 3136 frt 78 kr.

Az intézetnek van 3 tanítónője és 2 óraadó tanítója.

11. Államilag segélyezett nőipariskola Marosvárhelyen.

Ez intézet egyike a legfiatalabbaknak. Fentartója a marosvásárhelyi ev. ref. egyház, mely azt a kereskedelemügyi minister évi 400 frtnyi és a marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara évi 50 frtnyi segélyével 1894. szeptember hó 9-én nyitotta meg.

Az intézet célja: hogy a női munkák rendszeres gyakorlati tanításával és ahhoz, továbbá a kisebb női munkázatok vezetéséhez szükséges elméleti szakismeretek ismertetésével fiatal nőket a női munkák készítésével foglalkozó üzleteknek hasznos segéd munkásaivá képezzen, a családi körben foglalkozó nőknek a különböző női munkák készítésében alapos képzést nyújtson.

Az iskolán a tanidő két év, felosztva 4 osztályra.

Gyakorlati szaktárgyak:

1. Fehérneművarrás.
2. Ruhavarrás.

3. Fehér, színes és műhimzés.

4. Divatárúczikk készítés.

A rajz heti 1 órán minden osztályban taníttatik.

Elméleti tárgyak: magyar nyelv, számtan és könyvvitel-tan, melyek heti 1—1 órán adatnak elő.

A megnyitás évében, azaz 1894-ben beiratkozott 8 növendék, 1895-ben 12 rendes és 6 rendkívüli, 1896-ban 12 rendes.

12	
8.	
1894-95	1895-96

A gyakorlati szaktárgyak tanítását egy képesített nőipariskolai tanítónő végzi, az elméleti tárgyakat és a rajzot a polgári leányiskola tantestületének 4 tagja tanítja; az igaz-

gatói teendőket a leányiskola igazgatója látja el.

Fentartási költségei, a már említett segélyeken kívül a növendékektől beszedett tandíjakból és az ev. ref. egyház pénztárából fedeztetnek; ezek voltak: 1895-ben 762 frt, 1896-ban 818 frt.

Az intézet leltári vagyona igen csekély, értéke 200 frt; könyvtára csak 1896. szeptember havában alapított s jelenleg 6 művel bir 6 kötetben.

12. Nőipariskola Nagyváradon.

Az intézet 1896. február hó 15-ike óta áll, fenn, mint nyilvánossági joggal bíró magán-nőipariskola.

Célja és szervezete azonos a többi nőipariskolával; az oktatás kizárólag gyakorlati.

A tanulók száma az intézet megnyitásakor 18 volt, mely emelkedett 30-ra.

Az intézet munka-vállalattal kapcsolatos, sőt közvetít szegény nőknek is munkát, részben saját műhelyében, részben napi 60 kr. fizetés ellenében magánházakban is.

Szervezve van az intézetben bennlakás is, melyben havi 20 frtért a növendékek teljes ellátásban részesülnek.

Története az iskolának természetszerűleg még nincs, ma még csak működése kezdetén van.

VII.

Székesfővárosi községi iparrajziskola.

A mai ipari rajziskola tulajdonképen folytatását képezi a Mária Terézia királynő által 1770-ben Budán alapított *királyi rajziskolának*.

Bár nyomai egész határozottan visszavezetnek addig, az iskola történetében még sem megyünk annyira vissza, hanem csak az 1878. évig, a mikor a főváros közönsége addig fennállott rajziskoláit ujja-, illetve átszervezte, mig nem mai alakját és szervezetét nyerte.

A régi rajziskolák helyébe új szervezettel bíró alsó és felsőbb ipar-rajziskolák léptek, előbbieket kerületenkint szétosztva, hogy pótolják az inas-iskolák rajzoktatását, utóbbi központosítva, mint a mai ipari rajziskola.

A míg azonban eddig jutott, sok vajudáson kellett átmennie.

Legnevezetesebb momentum volt reá nézve az 1884. évi ipartörvény alapján szervezett inas-iskolák létesítése, illetőleg ebből az alkalomból kifolyólag ezen intézet sorsának eldöntése, a mikor a két érdekelt ministerium és a főváros képviselői részvételével szaktanácskozmány folyt 1885-ben. Ez a tanácskozmány volt ugyanis hivatva határozni a fővárosi rajziskolák sorsa fölött, ennek feladata volt beilleszteni ezt az iskolát a főváros többi iparoktatási szervezetébe.

A tanácskozmány kimondván az addig fennállott alsófokú ipar-rajziskolák megszüntetését, a felsőbb rajziskola helyébe »Fővárosi községi ipar-rajziskola« czímen a mai iskolát létesítette, beillesztve azt az összes fővárosi iparoktatási szer-

vezetbe, úgy, hogy annak viszonya egyrészt az iparostanoncz-iskolákkal, másrészt az állami ipariskolával és iparművészeti iskolával rendeztetett.

Az erre vonatkozó megállapodások következők voltak:

1. Azon iparos-tanulók, a kik a tanoncziskolák 3 évi tanfolyamát bevégezték és jó osztályzatot nyertek, vagy pedig magasabb képzettségüknél fogva már a hároméves tanfolyam bevégezése előtt a fő- és székvárosi ipar-rajziskolába utaltattak, ha ezen iskolában már a szakrajzi tanfolyamokat vagy azok valamelyikét látogatták, a budapesti állami közép-ipar-tanodába való felvételnél előnyben részesülnek.

2. A m. kir. technologiai iparmúzeum szakrajzi tanfolyamaira első sorban azon iparossegédek vétetnek fel, a kik a fővárosi ipar-rajziskolában már a szakrajzi tanfolyamokat látogatták.

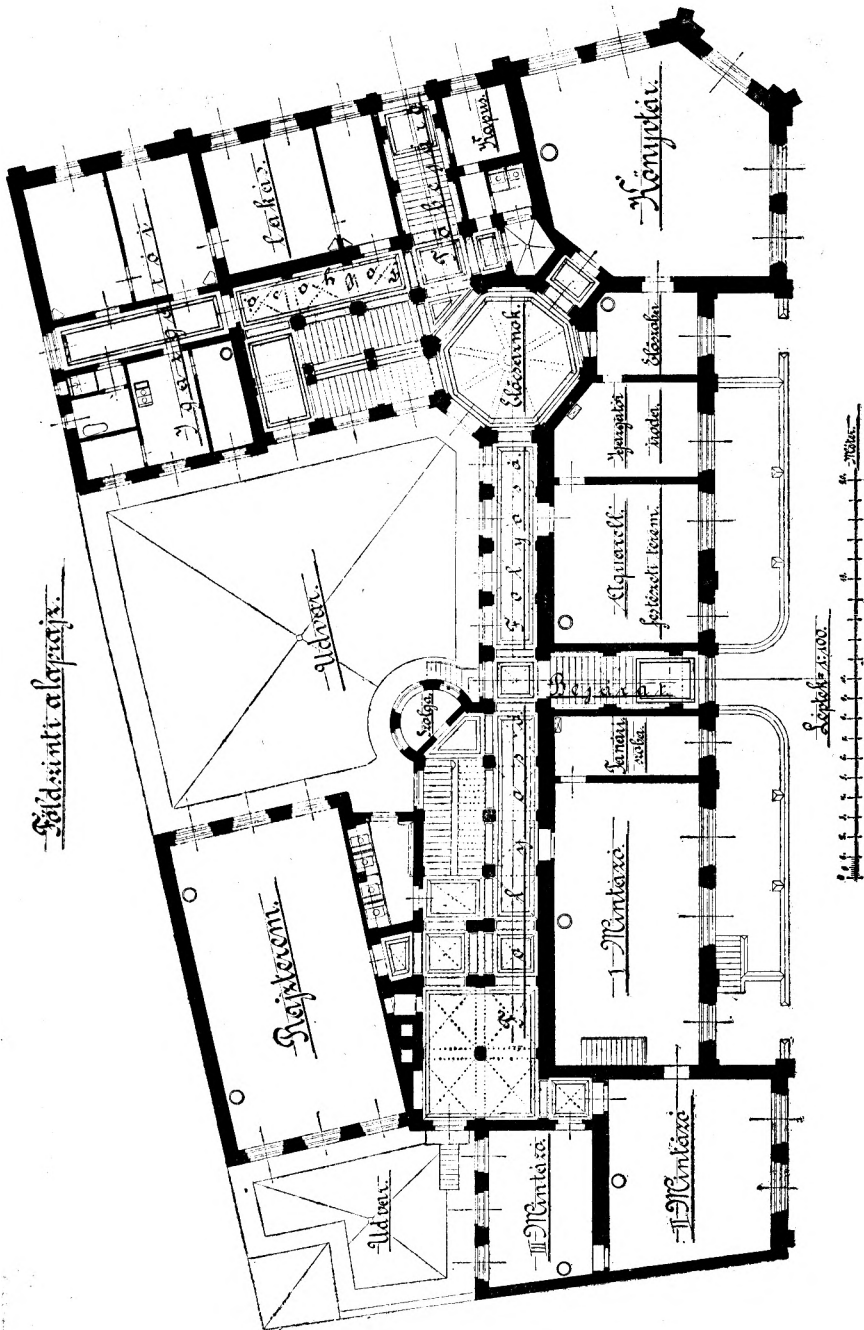
Az ilyen iparossegédek más jelentkezők felett a felvételnél mindég előnyben részesülnek.

3. Az újonnan szervezett fő- és székvárosi ipar-rajziskola viszonya a m. kir. iparművészeti iskolával és az iparművészeti múzeummal szemben akként állapittatik meg, hogy ez utóbbi két állami intézet tanfolyamaira való bocsáttatás tekintetében előnyben részesítendők az oly iparostanulók, kik a szabályos előkészíttség megszerzése után a fő- és székvárosi ipar-rajziskola szakosztályaiban egy vagy több évi tanfolyamot végeztek, különösen pedig igazolni képesek azt, hogy a mértani szakokból tartandó esti tanfolyamokat sikeresen látogatták.

Ez a szervezet az 1887/88. tanévvel léphetett csak életbe, a mikor a főváros közönsége az intézeten 1 igazgatói és 14 rendes tanári állást szervezett.

Azonban az új szervezet sem volt képes a kívánt eredményeket biztosítani, lehetetlenné tették ezt a feleletre rossz helyiségviszonyok, mignem a székes főváros közönsége elhatározta magát az intézet számára megfelelő épületről gondoskodni, melynek alaprajzait alább be is mutatjuk.

Az épület emelésével a székes főváros közönsége megadta egyuttal az intézetnek a módot további kifejlődésére

és most már valóban magától az intézettől függött, hogy kellő eredményeket tudjon felmutatni.

Egymás után szerveztettek a különböző szaktanfolyamok, melyeket csakhamar nők részére rendezett szaktanfolyamok követtek.

Míg a régi kedvezőtlen elhelyezés mellett az egyes osztályok csoportosítása igen nagy nehézségekkel járt, az új helyiségben ez is megtörténhetett.

Igy az *építészeti osztályok* száma háromra emelkedett, a *műszaki osztály* főleg a tanítványok nagy száma miatt két részre lett osztva; külön szakcsoportokba osztattak: a *sokszorosító iparral* foglalkozók (kőrajzolók, fametszők, horganyedzők, fényképészek stb.), külön az *ipari festők* (üvegfestők, czimfestők, mázolóok stb.), külön a *fémiparosok* (múlakatos, kovács, aranyműves, ékszerész stb.) és végre külön osztályba a *szobrász-inasok*. Ezeken kívül a téli tanfolyamok száma is, t. i. az építészetieké háromra emelkedett.

Az intézet szervezetének főbb részleteit fentebb már közölvén, itt csupán a tanfolyamok és azok tantervének rövid ismertetésére szorítkozunk.

I. *Előkészítő tanfolyam*, melybe oly iparossegédek és mesterek vétetnek föl, kik még nem tudnak rajzolni, vagy mintázni.

A tanítási idő itt vasárnap d. e. 8—12-ig és hetenkint öt estén 7—9 óráig.

Tantárgyai ezen tanfolyamnak: szabadkézi rajz, mértani rajz, ábrázoló mértan.

II. *Szakrajzoló tanfolyam*, melybe felvétetnek azon iparossegédek, kik az iparostanulók iskoláját elvégezték, és azon mesterek, a kik a rajzolásban megfelelő előképzettséggel birnak, továbbá azon tanköteles iparostanulók, a kik nagyobb képzettségüknél és mesterségük természeténél fogva a rajzolásban vagy mintázásban behatóbb és szakszerűbb oktatást igényelnek.

A tanítási idő vasárnap délelőtt 9 órától 12-ig és hetenkint öt napon este 7 órától 9-ig.

Azon iparossegédek és mesterek, a kik télen szünetelnek,

a négy téli hónapon át (november elejétől márczius hó közepéig) egész nap dolgoznak a tantermekben.

A beiratkozottakra nézve a tanórák pontos látogatása kötelező.

Tanköteles tannczokra nézve azonban csak a vasárnap délelőtti tanítás pontos látogatása kötelező.

Ez a tanfolyam iparágankint szakcsoportokra oszlik; így van külön-külön csoport:

1. az építőiparosok: *a)* kőművesek, kőfaragók, *b)* ácsok,
2. asztalosok és esztergályosok,
3. épület- és műlakatosok,
4. bádogosok és rézművesek,
5. gépészek,
6. arany- és ezüstművesek,
7. kárpitosok,
8. ipari festők (cím- s szobafestők, fényezők, mázolók stb.),
9. sokszorosító műiparosok (kőrajzolók, fényképészek, fa- és rézmetszők, nyomdászok és vésnökök) számára.

Mindezek a csoportok speciális szakmaiknak megfelelő szakrajz-tanításban részesülnek.

III. *Mintázási tanfolyam*, melybe felvételnek azon iparossegédek és mesterek, a kiknek mesterségében a mintázás különös fontossággal bír, továbbá azon tanköteles iparostanulók, a kik nagyobb képzettségöknél és mesterségök természeténél fogva a mintázásban szakszerűbb és behatóbb oktatást igényelnek.

A tanítási idő vasárnap délelőtt 9 órától 12-ig és hetenkint öt napon este 7 órától 9-ig.

Azon iparossegédek és mesterek, a kik télen szünetelnek, a négy téli hónapon át (november elejétől márczius hó közepéig) egész nap dolgoznak a tantermekben.

A beiratkozottakra nézve a tanórák pontos látogatása kötelező.

Tanköteles tanonczokra nézve azonban itt is csak a vasárnap délelőtti tanítás pontos látogatása kötelező.

A tanítás itt is az illetők speciális iparága igényeinek megfelelő.

IV. Végül van az intézetben *nyilvános rajz- és mintázási terem*, melybe felvételnek oly felserdült egyének, továbbá ennek egy külön osztályába nők, a kik magukat a rajzolásban, mintázásban vagy egyéb gyakorlati műveletekben (porcellán- és üvegfestész stb.) képezni akarják.

A nyilvános rajz- és mintázási terem nyitva van az egész tanév alatt, a köznapokon délelőtt 8 órától 12-ig és d. u. 2 órától 5-ig.

Az oktatás itt lehetőleg egyéni jellegű.

Az intézet tanulóinak évfolyamonkénti létszámát, ugyancsak a fentartási költségeket fentebb már kimutatván (316. oldal), itt csupán azt kívánjuk megjegyezni, hogy az intézet nem nyújt növendékeinek semmiféle képesítést, még építőipari tanfolyamaiban sem, az nem egyéb ipari továbbképző intézetnél.

Az új épületen kívül az intézet leltári vagyona 27.835 forint 42 kr. értéket képvisel, mely következő tételeket foglalja magában:

a) *Könyvtár*. 662 kötet és füzet, 203 lap és 107 db. fénykép 2.674 frt 98 kr. b) *Szabadkézrajzi szertár*. 1276 füzet 17.210 lappal 9.221 frt 43 kr. c) *Építészeti és műszaki szertár* 573 kötet és füzet 10.082 lappal 5.670 frt 67 kr. d) *Gypsminták*. 1782 db. 4.284 frt 14 kr. e) *Mértani taneszközök*. 67 db. mértani test, 19 db. faminta, 17 db. pléh-minta, 27 db. nagy táblai vonalzó, háromszög és körző 378 forint 20 kr. f) *Aquarell osztály gyűjteménye*. 153 db. kitömött állat és lepke, 1 db. mannequin 28.53 frt. g) *Keramikai tárgyak*. 145 db. edény 2.753 frt.

Az intézet személyzetét képezi: 1 igazgató, 12 rendes és 4 ideiglenes tanár.

VIII.

Nyilvános I-ső foku ipariskola Temesváron.

A temesvári ipariskolát az ottani kereskedelmi és iparkamara kezdeményezésére 1879-ben alapította Temesvár szabad kir. városa. Az intézet életbeléptetésének főindító oka az általános panasz volt, hogy az ipari pályára lépő ifjak igen hiányos előképzettséggel bírtak, miből kifolyólag attól tartottak, hogy az amugy is pangó kisipar előbb-utóbb teljesen elpusztul. Ez által már meg is adva az életbeléptendő ipariskola főczélja: az ipari pályára készülő ifjaknak a népiskola elvégzése után, de a *műhelybe lépés előtt* a kellő elméleti és szakszerű előképzettséget adni. Minthogy az alapító város lehetőleg valamennyi iparágnak óhajtott kellően előképzett tanonczanyagot biztosítani, e törekvésből önként következett az intézet általános jellege, mely nagyon hasonlít az ausztriai »Allgemeine Handwerkerschule« intézményéhez.

Mivel azonban ez az eszme a kormánynál nem talált pártfogásra, mert az iskola ezen szervezete nehezen illeszthető be hazai iparoktatásunk keretébe, a város és kamara saját erejére maradt utalva; azért nem szervezhették az intézetet mai napig sem úgy, a mint kontemplálva volt, tudniillik **nem** láthatták el az intézetet műhelyekkel, nem karolhatták fel a növendékek gyakorlati előképeztetését.

Az ipariskola 1879. évi szeptember hó 1-én nyílt meg 36 tanulóval. A következő évben megnyílt a II-dik osztály is 44 tanulóval.

Ily csonka állapotban maradt az intézet 1883-ig, a midőn a város egy harmadik osztály felállítását határozta el.

Most már teljes lévén az intézet, szervezete akként állapíttatott meg, hogy már az első két osztály tananyaga bizonyos tekintetben befejezett egészet képezzen, mely a nem műszaki jellegű iparágakra teljesen kielégítő előképzettséget nyújtson. A harmadik osztály jellege már szakszerűbb és a műszaki jellegű iparágakra kellő előképzettséget nyújtó.

1881. évben az intézet a nyilvánossági jogot nyerte és ugyanakkor kimondatott, hogy végzett növendékei a budapesti állami ipariskola I-ső évfolyamába felvehetők.

Az 1885. évi budapesti országos kiállításban a temesvári ipariskola is részt vett és »szép munkáért« kiállítási nagy érmet nyert.

Az iskola növendékei évről-évre rohamosan szaporodván, sőt az iskola kénytelen lévén több éven át helyszűke miatt 60–80 jelentkezőt visszautasítani, a város, — hogy az ipariskolát fejleszthesse és kibővíthesse, — elhatározta, hogy annak megfelelőbb helyiséget bocsát rendelkezésére, a mi az 1895–96-dik tanévvel tényleg meg is történt.

1891-ben a temesvári ipariskola résztvett a délmagyarországi kiállításban. A tanulók kiállított rajzai és írásbeli dolgozatai 1885-hez képest oly nagy haladást tüntettek fel, hogy a jury »kiállítási nagy oklevél«-re érdemesítette az intézetet.

Az 1894–95-dik tanév elején a tanulók már oly nagy számmal jelentkeztek, hogy a város az I-ső osztály mellé egy párhuzamos osztály felállítását határozta el, sőt az 1895–96-dik tanév elején, minthogy a II-dik osztályba is már 80 tanulónál több jelentkezett, a II-dik osztály mellé is párhuzamos osztály állíttatott, úgy, hogy az iskola 2 első, 2 második és 1 harmadik osztályból áll, 6 tanárral és 238 növendékkel.

Itt még megemlítenünk tartjuk, hogy a temesvári ipariskola tanulói, majdnem kivétel nélkül, ipari pályára lépnek és az iparostanoncziskola a hétköznapi esti oktatása alól fel vannak mentve.

Az intézetnek fennállása óta összesen 2.185 tanítványa volt, kik közül három évfolyamot végezett 381. Ezek majdnem kivétel nélkül az ipari pályára léptek.

Az intézet felszerelése, addig míg az iskola a főrealiskola épületében volt elhelyezve, igen hiányos volt. De mióta saját helyiségeit foglalta el, igen szép és megfelelő berendezéssel bír. Az új berendezés a városnak közel 5.000 forintjába került.

Az összes tan- és rajztermek, irodák és egyéb mellék-helyiségek elektromos világítással vannak ellátva. Az intézet vagyoni leltára ez idő szerint körülbelül 10.000 forintnyi értéket képvisel.

Az intézettel 1884. óta kapcsolatos a 10 osztályból álló teljes iparostanoncziskola 14 tanítóval és közel 600 tanulóval, továbbá egy segédek továbbképző és szakrajztanfolyama. Ezen szakrajztanfolyam 1891. óta áll fenn és építőipari, valamint fém- és faipari csoportból áll. A résztvevők száma 50—80 között változik, fenntartási költsége mintegy 1.000 forint évenként.

Az intézetnek a helyi iparra való közvetlen kihatása abban nyilvánul, hogy a végzett növendékek elsősorú műhelyekben gyakorlati kiképeztetést nyervén, művelt, szakképzett segédekké és mesterekké válnak.

Kézügyességi iskolák.

1. Kézügyességi iskola Sopronban.

A soproni háziipar-egyesület által alapított és fentartott kézügyességi-, előbb háziipar-iskola 1877. október hó 15-én az akkori vallás- és közoktatásügyi minster kezdeményezésére 12 növendékkel, mint magánintézet nyílt meg, de csakhamar megalakulván a soproni háziipar-egyesület, ez 1878-ban kezelésébe vette át az iskolát, melynek célja volt: az ifjúságot a kézimunkához szoktatni s a lakosságnak mindazon munkák megtanulására alkalmat nyújtani, melyek egyrészt szabad órák betöltésére, másrészt a háziipar megalapítására és fejlesztésére alkalmasak; különösen alkalmat akarva nyújtani a néptanítóknak és a képezdék növendékeinek arra, hogy magukat háziipar-tanítókká kiképezhessék.

Az intézet ehhez képest két szakosztályból állott, t. i. az egyik a felnőttek — tanítók és képzőintézeti növendékek — a másik 10—15 éves ifjak számára. A háziipar-iskolában a szalma-, vessző (kosár) és gyékényfonást, továbbá a lombfűrészélést, fafaragást és asztalos munkát, sőt még a kefékötést tanították. A növendékek csoportokba, tanfolyamokba voltak osztva s minden tanfolyam hetenként legalább egyszer 2—2 órában, későbbben pedig hetenkint kétszer 2—2 órában nyert rendszeres oktatást.

Egy évben egy növendék csak két iparágat gyakorolhatott, de ezeket tetszése szerint szabadon választhatta a tanév elején. Az oktatás ingyenes volt, csak az anyag meg-

térítése fejében fizetett minden növendék évenként 1—1 frtot. Azon tanítók és tanítóképző-intézeti növendékek, kik a három évi tanfolyamot sikerrel befejezték és a kir. tanfelügyelő előtt vizsgát tettek, háziipar-tanítói oklevelet nyertek.

A kezdet sikerén felbuzdulva, a fentartó egyesület 1889-ben az iskolát rendes kosárfonó tanműhelylyé alakította át, illetőleg az addig fennállott háziipar-iskola mellé, mely első sorban a tanítóképző növendékek tanítására és a földmivelő és bortermelő lakosság fiainak előképzésére szolgált, önálló kosárfonó-iskolát létesített, a melyben három éves tanidő alatt kész kosárfonók képeztettek. Ugyanekkor berendezett az egyesület 4 $\frac{1}{2}$ holdnyi minta-fűztelepet is.

A kosárfonó-iskola megnyitásakor 60 tanuló jelentkezett, de tényleg csak 12 volt felvehető.

Az intézet bevétele 1884 október 1-től 1890 június 1-ig készített kosarakért, továbbá külföldre küldött nemes fűvessző- és fűzdugványokért összesen 9800 frt 12 kr. volt.

1890-ig működött a kosárfonó-iskola. Ekkor azonban — minthogy a végzett növendékek elhelyezése nagy nehézségekbe ütközött és megfelelő vállalat alapítása, melyben azok alkalmazást találtak volna, nem sikerült — az egyesület a kosárfonó tanműhelyt feloszlatta és helyébe 1891-ben *kézügyességi iskolát* rendezett be, még pedig teljesen a náäsi alapon és rendszer szerint, mely egyuttal a legtökéletesebb *kézügyességi iskola* hazánkban.

Az új alkotást az érdekeltség nagy rokonszenvvel fogadta, a mi a tanulók számán is meglátszik, mely az 1891—92. tanévben 92, 1892—93-ban 91, 1893—94-ben 105, 1894—95-ben 106 és 1895—96-ban 94 volt. A tanulók csoportokban nyerik az oktatást, 10—15 egy-egy csoportban, melyek hetenkint 2—2 órát kapnak.

A tanulók mind bejáró növendékek.

Az 1896. év nyarán az iskola külön tanítói tanfolyamot rendezett Budapesten.

Az intézetnek végleges tanszemélyzete nincs, hanem csak ideiglenes és pedig 1 igazgatója és 2 tanítója.

2. Ág. ev. kézügyességi iskola Brassóban.

A brassói ág. ev. (szász) egyház 1886. évi szeptember hóban alapította kézügyességi iskoláját, az első *rendszeres* kézügyességi iskolát hazánkban.

Az egyház célja volt: a kézügyességi oktatás által iskoláinak növendékeit egyrészt állandó és hasznos munkálkodáshoz szoktatni, másrészt azok testi fejlődését is a fizikai munka által előmozdítani.

Az iskola költségeit részben az egyház fedezte, részben gyűjtések útján biztosította.

A tanulók félévenként 2 frt tandíjat tartoznak fizetni.

Az oktatás kilencz csoportban történik és kizárólag a mintázásra, faragásra, gyalupad-munkákra szorítkozik.

A tanításban az iskola inkább a lipcsei rendszert követi, főszólyt a mélyített faragásra fektetve.

Az intézet látogatottsága igen élénk, az első évben 1886—87-ben 130, 1887—88-ban 115, 1888—89-ben 109, 1889—90-ben 92, 1890—91-ben 103, 1891—92-ben 102, 1892—93-ban 88, 1893—94-ben 98, 1894—95-ben 105 és 1895—96-ban 110 tanulója volt, összesen tehát fennállása óta 1052.

Az egyház külön tanítói állást szervezett kézügyességi iskolája számára.

3. A »Kézimunkára nevelő országos Egyesület« kézügyességi iskolája Budapesten.

A »Kézimunkára nevelő országos egyesület« több évig tartó tervszerű előkészítés után 1895. évi márczius hó 15-én megalakulván, azonnal állandó kézügyességi iskolát nyitott a fővárosi ifjúság számára.

Előzményei ennek az iskolának és általában a kézügyességi oktatásnak Budapesten az 1890. évbe nyulnak vissza, a mikor egy fővárosi magániskola áldozatkész vezetői felajánlották a szükséges költséget egy iskolai műhely szervezésére,

a melyben a középiskolai tanulók oktattassanak a kézimunkában.

Ez év őszén tényleg meg is nyílt ez iskola, melybe azonnal 56 tanuló jelentkezett, kivétel nélkül középiskolai tanulók.

Ezen példa alapján 1892-ben a protestáns országos árvaház érdeklődött az ügy iránt, sőt már 1893-ban be is rendezett műhelyt 25—30 gyermek számára.

Az érdeklődés az ügy iránt fokozódván, 1893-ban parlamenti körökből kiindulva, értekezlet tartatott egy országos egyesület alakítása érdekében.

Ez értekezletnek azonban nem volt meg a kívánt eredménye, míg nem 1894-ben ismét parlamenti körökből kiindulva, újabb értekezlet tartatott, mely végre dűlőre vitte az ügyet, úgy, hogy 1895. évi márczius hó 15-én az egyesület megalakult.

Az értekezlet tagjai gyűjtést rendeztek az első szükségletek fedezésére, minek eredménye az lett, hogy csakhamar összegyűlt 5.000 forintot meghaladó összeg, melyhez még államsegély is járulván, az egyesület iskolája, illetőleg az első tanítói tanfolyam rendezhető volt. 1885. évi július—augusztus hónapokban tartatott e tanfolyam 50 néptanítóval, illetve tanítónővel, kik az ország különböző vidékeiről gyűltek össze.

1896. február hóban a földművelésügyi minister kezdeményezésére szaktanácskozmány volt a földművelésügyi ministeriumban a kereskedelem-, vallás- és közoktatás-, valamint igazságügyi ministerek és az egyesület képviselőinek részvételével, melynek feladata volt az egyesület és általa a kézimunka-tanítás ügyét rendezni, illetőleg azt szervezni és biztosítani.

Az 1895/6-dik iskolai év kezdetével az egyesület megnyitotta az ifjúsági téli tanfolyamot, tíz csoportban foglalkoztatván mintegy harmadfél-száz iskolás gyermeket. Ehhez csatlakozott 1896. év nyarán a második nyári tanító-kurzus, a melyen 1896. év július folyamán az előző tanító-kurzus növendékei (néhány új kezdővel kiegészítve) befejezték megkezdett kézimunka-gyakorlataikat.

E második nyári kurzus mellett a kereskedelmi minister

óhajára bemutatta a soproni háziipar-egyesület kurzusa is a maga tevékenységét.

Az intézetnek most már külön helyisege van, melyben évenként 2—3 tanuló-tanfolyamot rendez összesen 500—600 tanulóval, kiket a karton- és famunkákban oktat.

A tanítás csoportokban történik, mindegyikkel heti 2—2 órán át, képzett slöjd-tanítók vezetése alatt.

Az iskola fenttarthatására az egyesület rendes segílyt élvez a kereskedelemügyi, valamint földművelésügyi minis-terektől.

Az iskolát az igazgató vezeti, ki mellett — a szükséghez ké-pest — megfelelő számú tanítók működnek, ez idő szerint 10.

4. Kézügyességi iskola Debreczenben.

A kézügyességi oktatás iránt Debreczen város értelmi-sége körében érdeklődés nyilvánulván, 1894-ben az ottani kereskedelmi és iparkamara kezdeményezésére megalakult a »Debreczen szabad kir. város és hajduvármegyei kézügyesítő oktatást fejlesztő egyesület«.

Már működése első évében az egyesület rendes kéz-ügyességi iskolát szervezett, melynek a debreczeni főreáliskola adott hajlékot.

Az első évben 54 tanulója volt az intézetnek, kik két csoportra osztva hetenként 3—3 órában nyertek oktatást karton- és famunkákban.

A második évben a tanfolyam tanulóinak száma már 75 volt, kik négy csoportban nyertek oktatást.

A harmadik — 1895—96. — évben a tanulók száma már 80 volt és minthogy ezeket egy helyiségbe befogadni nem lehet, az iskolát fentartó egyesület második tantermet is rendeztetett be.

A tanítás vezetésére négy óraadó tanító van alkalmazva.

Az iskolát segílyezi Debreczen szabad kir. város és az ottani kereskedelmi és iparkamara.

Az intézet évi kiadása átlag 900 forint.

NEGYEDIK RÉSZ.

**Az iparoktatás az ezredéves
kiállításon.**

Az iparoktatás az ezredéves kiállításon.

Az ezredéves kiállítás, melyen nemzetünk ezer éves múltjának fejlődésével, politikai, közművelődési és közgazdasági fejlettségével számolt be a művelt világnak, fényes alkalom volt a hazai iparoktatásnak is, hogy bemutassa magát újabb alakulásában és jelen viszonyaiban.

Az iskolák ki is használták ez alkalmat, a legnemesebb versenyre keltek egymással, melynek eredménye az volt, hogy O Felsége a közoktatási csarnok meglátogatása alkalmával kijelentette, hogy *»az ipariskolák csoportja egyike a legszebbeknek a kiállításon«.*

Ezt a kiállítást megörökíteni célja a munka ezen részének, vagyis bemutatni írásban és képekben, hogyan és mivel volt a hazai iparoktatás a kiállításon képviselve.

Összesen 86 iskola és 10 egyes-, összesen tehát 96 kiállító vett részt a kiállításon és pedig 22 iparos-inas-iskola, 4 továbbképző tanfolyam, 18 tanműhely, 14 ipari szakiskola, 9 nőipariskola, 4 állami ipariskola, illetve ezek között 1 tanfolyam, 1 iparmúzeum, valamint 14 kézügyességi-, illetve háziipari oktatással foglalkozó intézet.

Jóllehet az alábbi képek termék szerint mutatják be a tárgyakat, célszerűbbnek tartjuk, a kiállítókat iskolafajok szerint csoportosítani, megjegyezve, hogy minden iskola ~~3~~mit állított ki.

I. Iparostanoncz-iskolák.

1. *Arad sz. k. város iparostanoncz-iskolá, a.*

Kiállított rajzokat.

2. *Baja város iparostanoncz-iskolája.*

Kiállított rajzokat, tankönyveket, nyomtatványokat, mintagyűjteményeket, taneszközöket és az intézet történetét.

I. Terep.

3. Brassói állami iparostanoncz-iskola.

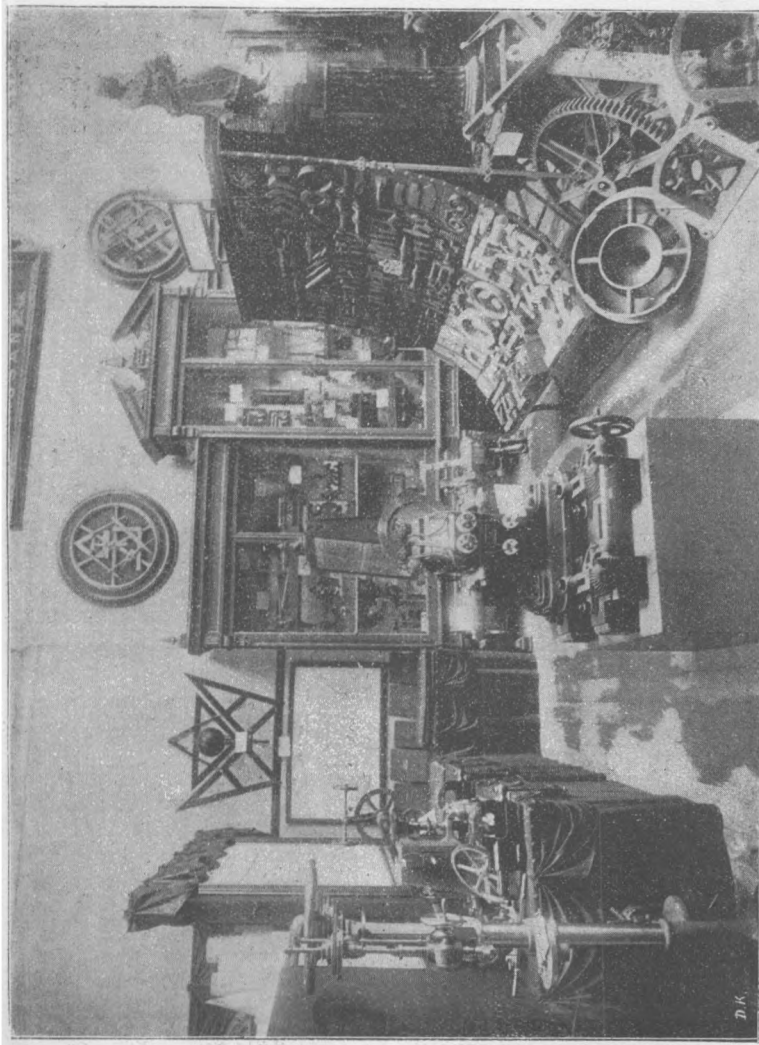
Kiállított írásbeli dolgozatokat, rajzokat, tanmeneteket, órarendet és értesítőket.

4. *Debreczen sz. k. város iparostanoncz-iskolája.*

Kiállított rajzokat és írásbeli dolgozatokat.

5. *Esztergomi iparostanoncz-iskola.*

Kiállított rajzokat.

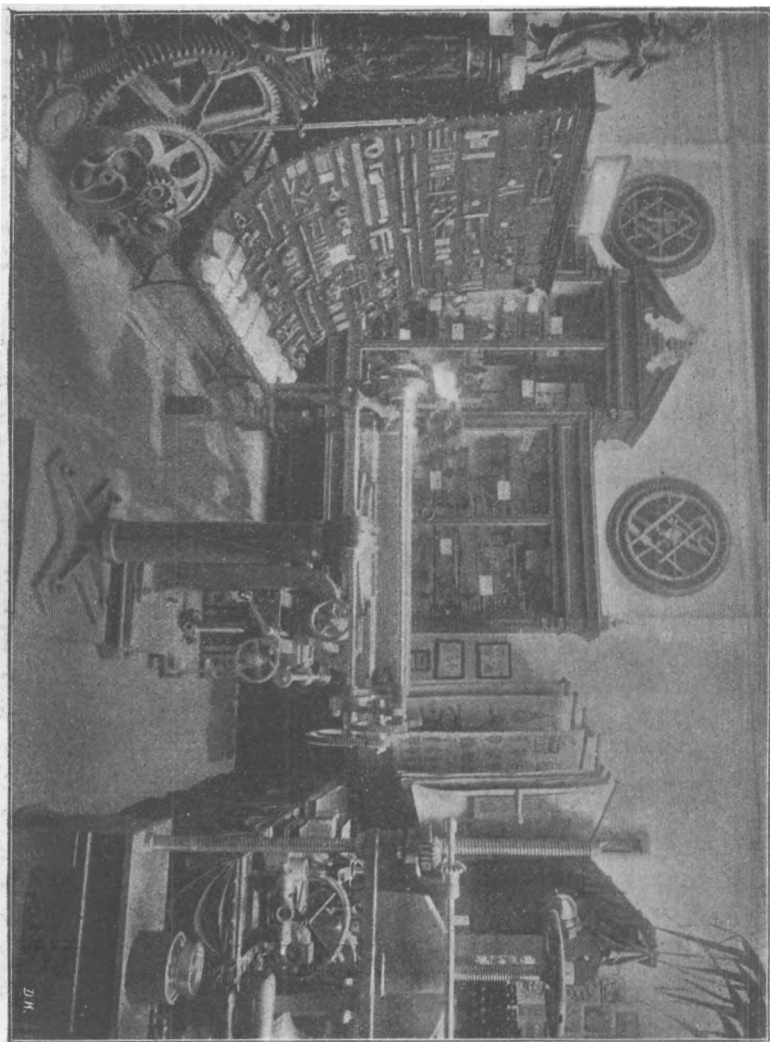
Állami ipariskola Kassán.

6. *Győri iparostanoncz-iskola.*

Kiállított rajzokat, házi- és kézműipari czikkeket és dísz-tárgyakat.

7. *Kassai iparostanoncz-iskola.*

Kiállított írásbeli dolgozatokat, rajzokat, könyveket és az iskola történetét.

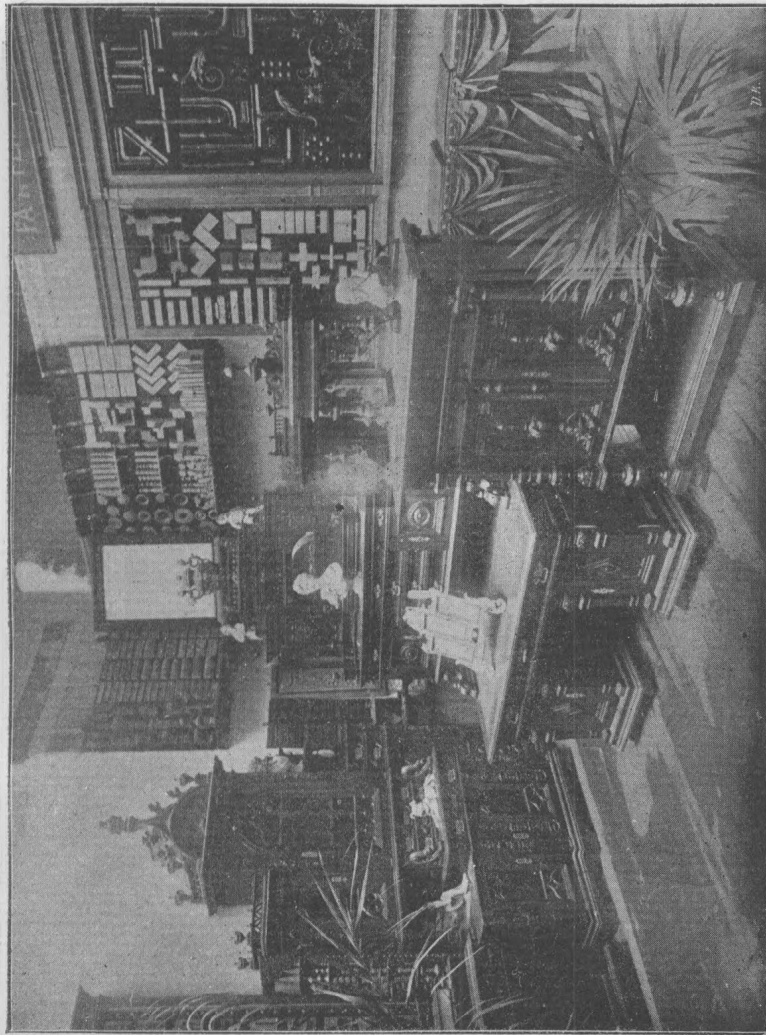
Állami iperiskola Kassán.

8. *Keckskeméti iparostanoncz-iskola.*

Kiállított írásbeli dolgozatokat és rajzokat.

9. *Kolozsvári iparostanoncz-iskola.*

Kiállított írásbeli dolgozatokat, rajzokat, tanmeneteket, órarendet és az iskola történetét.

Fa- és fémpari szakiskola
Aradon.

Faipari szakiskola
Homonán.

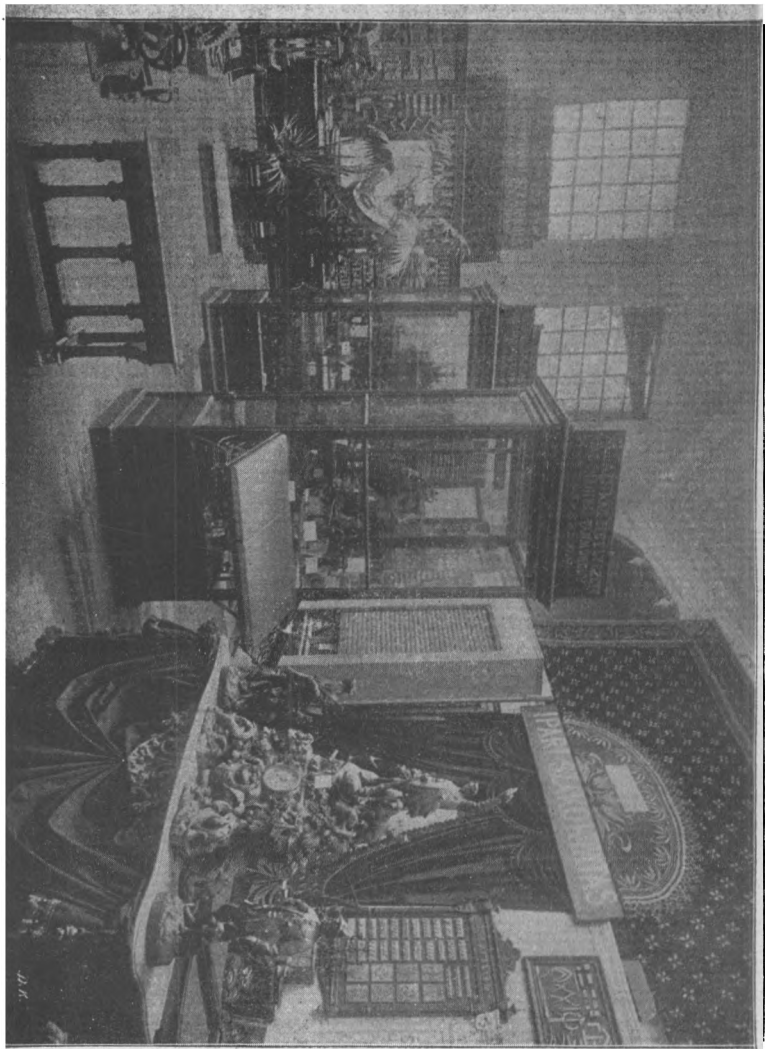
Ferdinandy József
szaktanár Kolozsvár.

10. *Mármaros szigeti iparostanoncz-iskola.*

Kiállított rajzokat, grafikai és statisztikai táblázatokat, az iskola történetét és értesítőit.

11. *Miskolczi iparostanoncz-iskola.*

Kiállított rajzokat, órarendet és értesítőket.

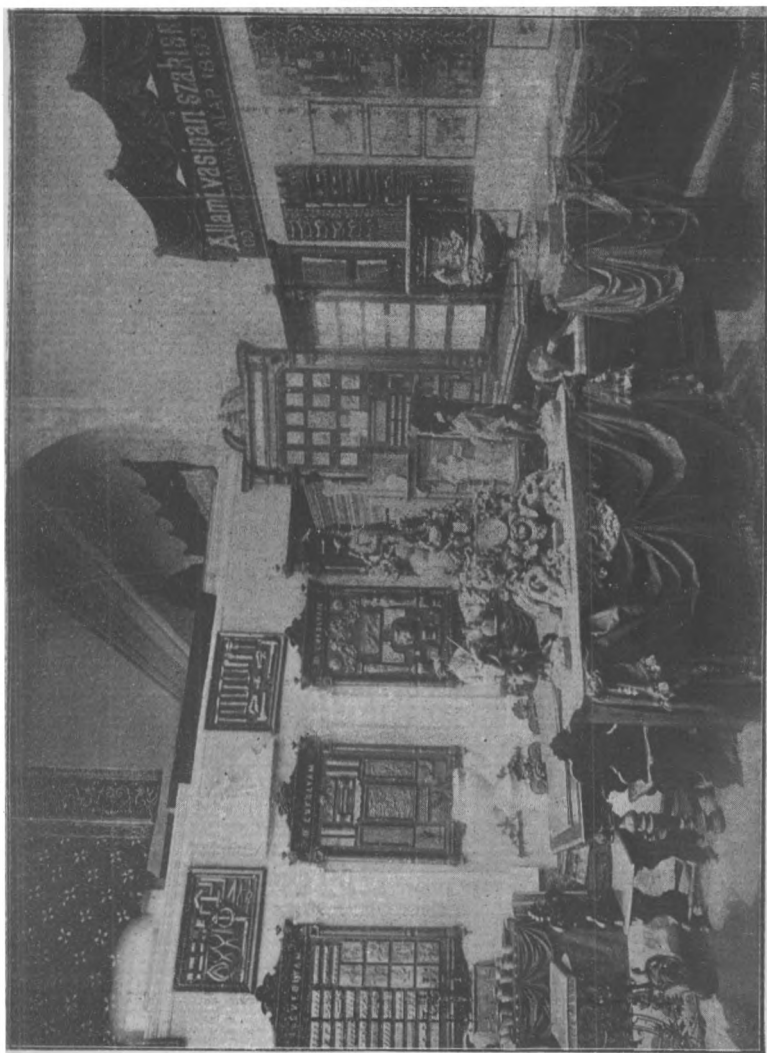
12. *Nagyvárad i iparostanoncz-iskola.*Fa- és fémpari szakiskola
Szegeden.Szelényi Ferencz
tanítóÓrás ipariszkola
Budapesten.Mechanikai tanműhely
Budapesten.Glausz Ulrik
művezető Szegeden.

Kiállított írásbeli dolgozatokat, rajzokat, kézi- és falimintákat, rajzgyűjteménye leltárát, technológiai gyűjteményét és nyomtatványait.

13. *Nyíregyházi iparostanoncz-iskola.*

Kiállított írásbeli dolgozatokat és rajzokat.

14. *Pápai iparostanoncz-iskola.* Kiállított rajzokat.

Vasipari szakiskola
Gölnicbányán.

Fa- és fémipari szakiskola
Kölcseváron.

Fa- és fémipari szakiskola
Marosvásárhelyen.
»Művelődési iparosok és ipariskolák számára.«

15. *Pozsonyi iparostanoncz-iskola.*

Kiállított írásbeli dolgozatokat, rajzokat és az iskola történetére vonatkozó adatokat.

16. *Rimaszombati iparostanoncz-iskola.*

Kiállított írásbeli dolgozatokat, rajzokat, tan- és órarendeket, tanmenetet, leltárt és értesítőket.

Kő- és agyagipari
szakiskola
Sz.-Udvarhelyen,

Kőfaragó- és köcsiszoló ipari
szakiskola
Zalathánán.

Kőfaragó tanfolyam
Brassó (ezelőtt Hosszufalu)

17. *Szathmári iparostanoncz-iskola.*

Kiállított rajzokat és szemléltető eszközöket.

18. *Szegedi iparostanoncz-iskola.*

Kiállított írásbeli dolgozatokat, rajzokat és nyomtatványokat.

Kő- és agyagipari szakiskola
Sz.-Udvarhelyen.

Agyagipari szakiskola
B.-Mágocson.

19. *Székesfehérvári iparostanoncz-iskola.*

Kiállított írásbeli dolgozatokat, rajzokat és értesítőket.

20. *Temesvári iparostanoncz-iskola.*

Kiállított írásbeli dolgozatokat és rajzokat.

21. *Temesvári nyilv. elsőfoku ipariskola.*

Kiállított írásbeli dolgozatokat, rajzokat, taneszközöket, az intézet történetét és ismertetését.

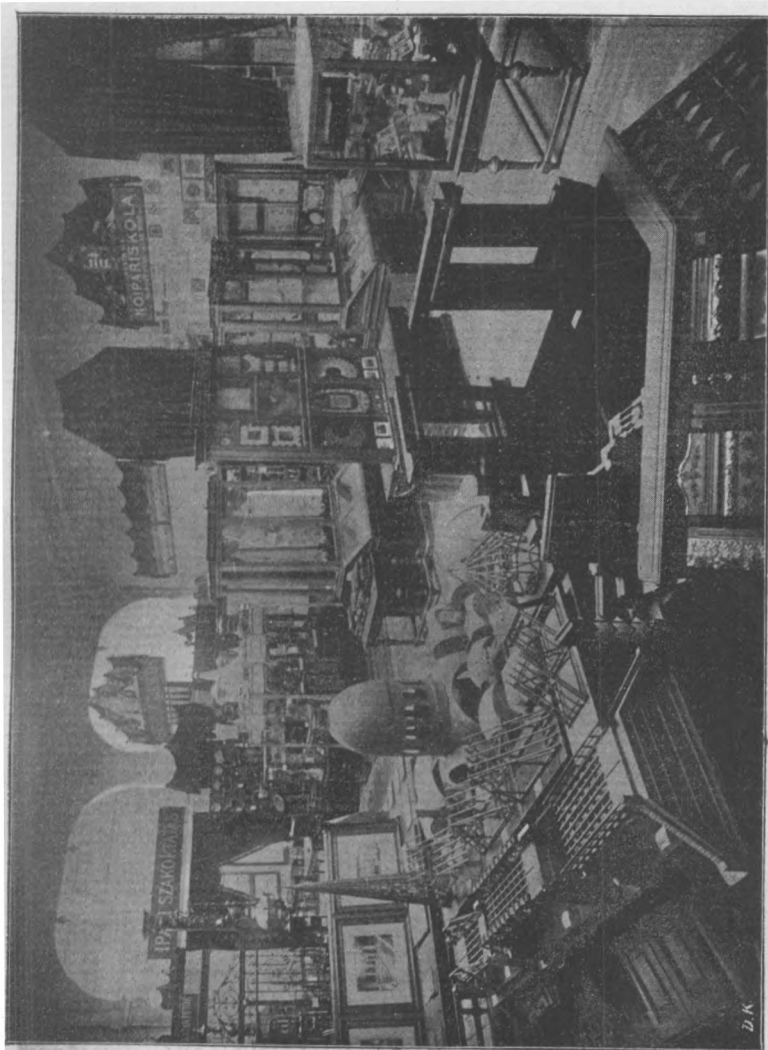

Agyagipari szakiskola
Ungváron.

22. *Ujpesti iparostanoncz-iskola.* Kiállított írásbeli dolgozatokat, szabadkézi és szakrajzokat, statisztikai kimutatásokat.

II. Segédek tanfolyamai.

1. Győri iparossegédek szakrajstanfolyama. Kiállított rajzokat.

II. Terem.

2. Pápai városi rajziskola. Kiállított rajzokat és mintázatokat.

3. Székesfehérvári iparossegédek továbbképző rajztanfolyama. Kiállított írásbeli dolgozatokat és szakrajzokat.

Állami ipariskola.
Budapest.

Technológiai iparmúzeum
Budapest.

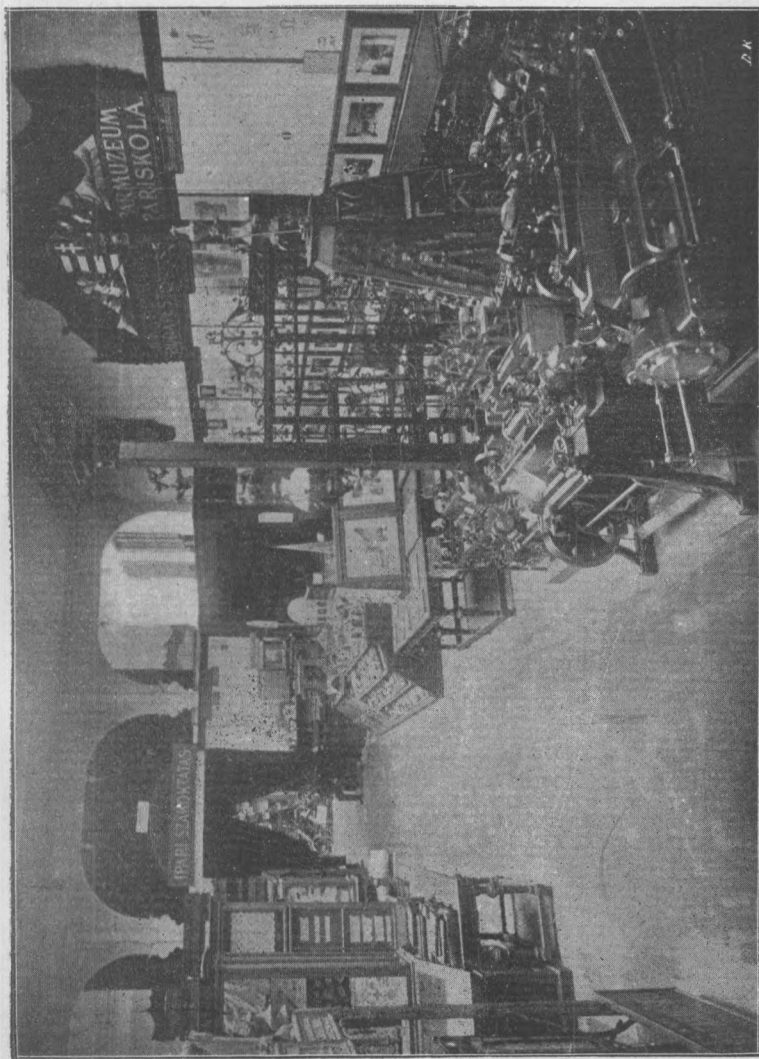

4. Temesvári iparos szakrajztanfolyamok. Kiállított írásbeli dolgozatokat és rajzokat.

III. Ipari tanműhelyek.

1. *Bellusi állami kosárfonó-tanműhely.*

Kiállított közönséges kosárfonó munkákat, dísz tárgyakat,

Állami ipariskola
Budapesten.

Technológiai iparmuzeum
Budapesten.

Csipeverő tanműhely
Kőmőcsbányán.

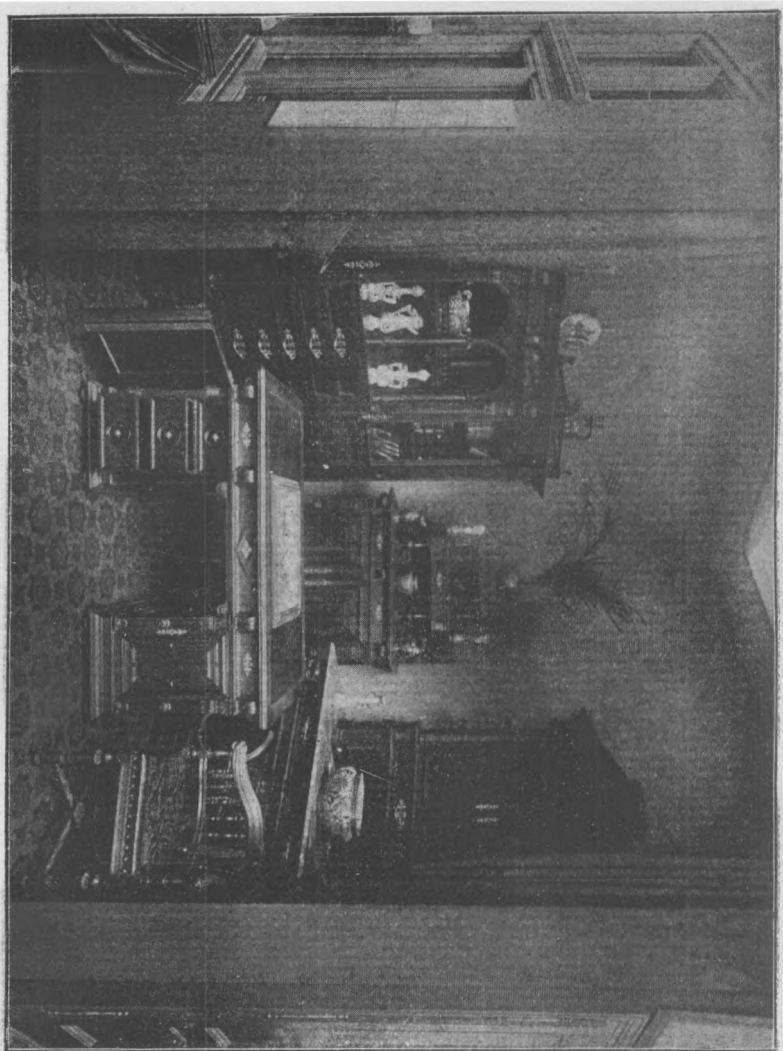
bambus-butorokat és rajzokat.

2. *Békési állami kosárfonó-tanműhely.*

Kiállított közönséges és díszmű kosárfonó munkákat.

3. Brassói (volt hosszufalusi) fa- és kőipari tanműhely.
 Kiállított faragványokat, kőfaragó- és díszítő szobrászati

Allami ipariskola Budapestén.

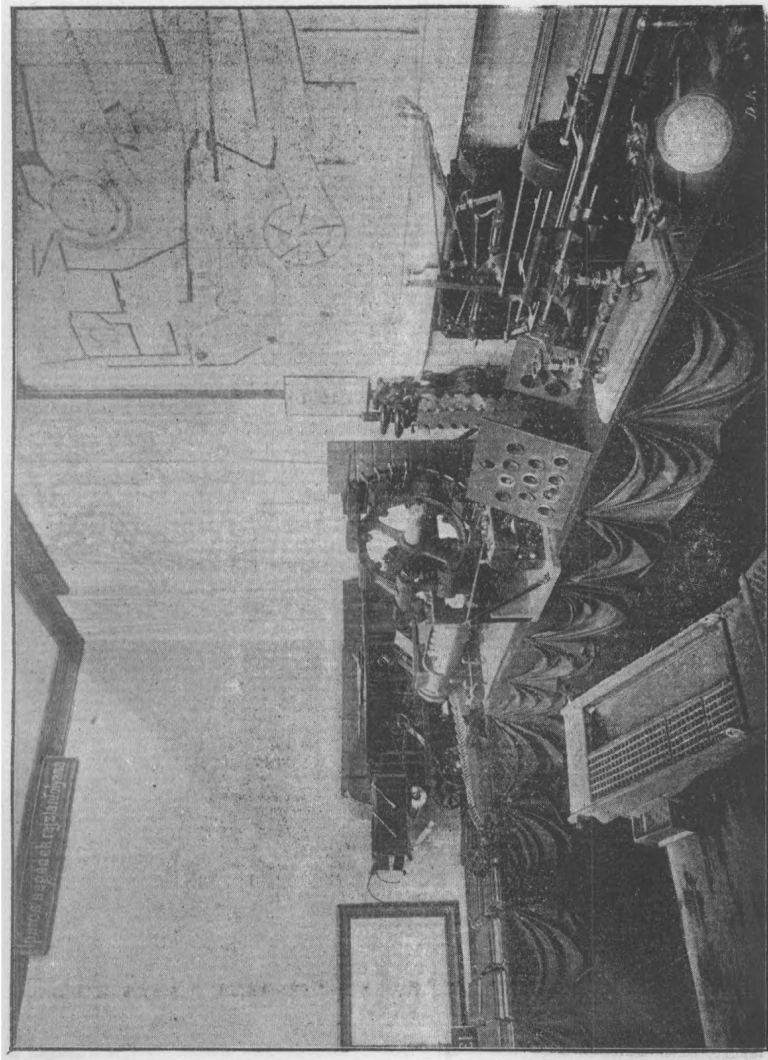

munkákat, O Felsége márvány-mellszobrát, valamint egyéb márvány-munkákat.

4. Budapesti államilag segélyz. mechanikai tanműhely.

Kiállított rajzokat, írásbeli dolgozatokat és mechanikai műszereket.

5. *Csávai herczeg Eszterházy-féle agyagipari tanfolyam.*

Állami ipariskola Budapest.

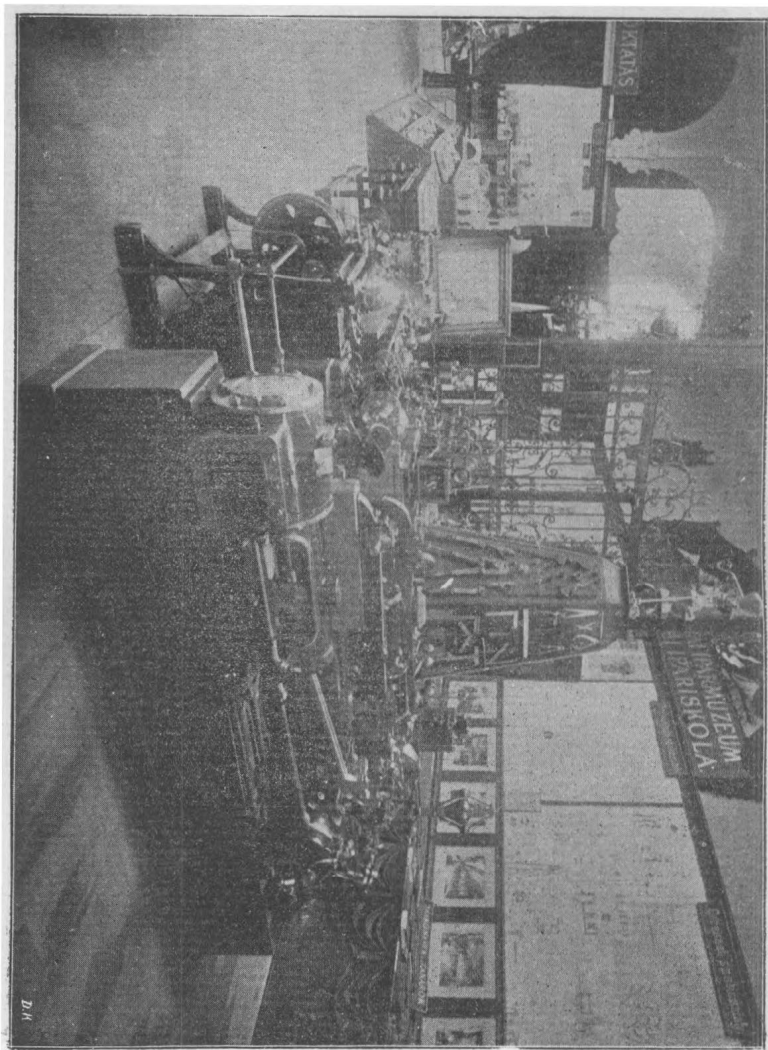
Kiállított dísz- és használati agyagárukat.

6. *Csikszeredai szövőtanműhely.*

Kiállított szövőipari készítményeket.

7. *Fenyves-chvojniczai áll. segélyz. gyermekjáték-készítő tanműhely.*

Állami ipariskola Budapest.
Technológiai iparmúzeum Budapest.

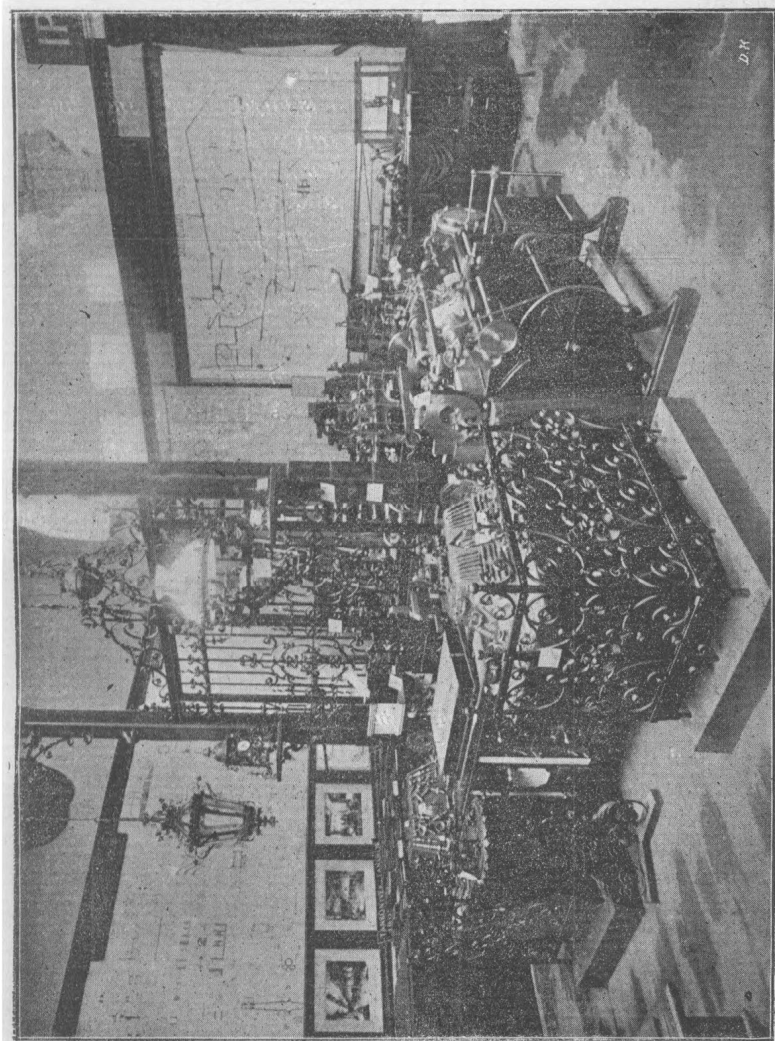
Kiállított gyermekjátékokat és óvóintézeti foglalkoztató eszközöket.

8 *Hegybánya-szélaknai állami gyermekjáték-készítő tanműhely.*

Kiállított gyermekjátékszereket és kis butorokat.

9. *Kassai kötszővő-tanműhely.*

Kiállított kötött és szövött inas-munkákat.

Állami ipariskola, Budapest,

10. *Kismartoni állami lakatos-tanműhely.*

Kiállított rajzokat és vasműves-tárgyakat.

11. *Körmöcbányai állami csipkeverő tanműhely.*

Kiállított egyszerű- és díszes csipkéket, valamint rajzokat.

12. *Meczenzéfi állami lakatos-tanműhely.*

Kiállított egyszerű lakatos-munkákat és vas-szerszámokat.

13. *Miskolczi állami asztalos-tanműhely.*

Kiállított egy hálószoberendezést.

14. *Nagybecskereki áll. segélyz. szőnyegipari tanműhely.*

Kiállított torontáli és smyrna szőnyeget.

15. *Pozsonyi áll. segélyz. szövő-tanműhely.*

Kiállított szőnyeget és szövőipari készítményeket.

16. *Tiszafüredi áll. kosárfonó tanfolyam.*

Kiállított kosárfonási munkákat.

17. *Zay-ugróczy állami faragó tanműhely.*

Kiállított díszmű-faragványokat.

18. *Zrínyi-váraljai állami faipari tanműhely.*

Kiállított kisebb butor-darabokat és faragványokat.

VI. Ipari szakiskolák.

1. *Aradi állami fa- és fémipari szakiskola.*

Kiállított írásbeli dolgozatokat és rajzokat; asztalos és géplakatos tanmeneteket; egy ékszer-szekrényt, egy nagy ablakot önműködő redőnnyel, egy furógépet és két diszrácst; az épület terveit.

2. *Budapesti állami órásipar-iskola.*

Kiállított szakrajzokat és írásbeli dolgozatokat.

3. *Gölniczbányai állami vasipari szakiskola.*

Kiállított rajzokat és írásbeli dolgozatokat; szerkovácsmunkákat és lánczokat; az épület terveit.

4. *Homonnai állami faipari szakiskola.*

Kiállított rajzokat és írásbeli dolgozatokat; asztalos- és esztergályossági tanmeneteket; faragványokat; egy íróasztalt, egy ebédlő-asztalt, egy ékszer-szekrényt és egy pohárszéket.

5. *Késmárki állami szövőipari szakiskola.*

Kiállított írásbeli dolgozatokat és rajzokat; szövészeti cikkek és az intézet terveit.

6. *Kolozsvári állami fa- és fémipari szakiskola.*

Kiállított írásbeli dolgozatokat és rajzokat; mintázási és faragási tanmeneteket; félig kész butor-részleteket.

7. *Mágyosi állami agyagipari szakiskola.*

Kiállított rajzokat, egy kályhát és használati edényeket.

8. *Marosvásárhelyi állami fa- és fémipari szakiskola.*

Nőipariskola
S.-Sz.-Györgyön.
Nőipariskola
Marosvásárhelyen.
Nőipariskola

Szővőipari szakiskola
Kismárkon.

Kőtszővő tanműhely
Kassán.
Szőnyegipari tanműhely
N.-Becsékeren.
Szővőipari tanműhely

Szővőipari tanműhely
Csákszeredán.
Szővőipari tanműhely
Pósszonyban.

Kiállított rajzokat és írásbeli dolgozatokat, faipari tanmenetet, egy ebédlő-asztalt hat székkal, két szobor-állványt, vasműves-munkákat, diszrácsot és gipsz-modelleket.

9. Nagyszombati áll. segélyezett bőr- és cipészipari szakiskola.

Nőipariskola
Kolozsváron.

Állami nőipariskolák
Budapesten.

Kiállított rajzokat, lábtanulmányokat, taneszközöket és kész cipész-munkákat.

10. Nagydisznódi szövőipari szakiskola.

Kiállított gyapjuszöveteket.

11. *Szegedi állami fa- és fémipari szakiskola.*

Kiállított írásbeli dolgozatokat és rajzokat, asztalos-,

Nőipariskola
Kolozsváron.

Állami nőipariskolák
Budapesten.

faragó- és kovácsolási tanmeneteket, finomabb szerszámokat és az intézet terveit.

12. *Székely-udvarhelyi állami kő- és agyagipari szakiskola.*

Szterényi: Az iparoktatás Magyarországon.

Kiállított írásbeli dolgozatokat és rajzokat, az öt oszlop-
rendet homokkőből faragva, egyéb kőfaragómunkákat, egy
csempe-kályhát és diszedényeket.

13. *Ungvári állami agyagipari szakiskola.*

Kiállított szabadon mintázott eredeti agyagtárgyakat,
terrakotta díszítéseket és szobrokat, syderolith- és fayence-
árúkat, valamint díszedényeket.

14. *Zalathnai áll. kőfaragó és kőcsiszoló ipari szakiskola.*

Kiállított rajzokat, írásbeli dolgozatokat, mintázatok,
kőfaragó tanulmányi darabokat, egy oltárt homokkőből faragva
és kőcsiszolatokat.

IV. Nőipariskolák.

1. *Budapesti állami nőipariskola.*

Kiállított rajzokat, női kézimunkákat a fehérvarrás, mű-
himzés, tűfestés, ruhakészítés és divatárusság köréből.

2. *Debreczeni nőipariskola.*

Kiállított rajzokat és különböző kézimunkákat.

3. *Kolozsvári áll. segélyezett nőipariskola.*

Kiállított rajzokat, női kézimunkákat a fehér- és mű-
himzés s tűfestés köréből, valamint egy díszes himzett
paravánt.

4. *Győri áll segélyezett nőipariskola.*

Kiállított rajzokat, női kézimunkákat különösen a mű-
himzés köréből, leginkább magyar stylben.

5. *Marosvásárhelyi ev. ref. nőipariskola.*

Kiállított különböző női kézimunkákat.

6. *Miskolczi nőipariskola.*

Kiállított különböző női kézimunkákat.

7. *Nyiregyházi nőipariskola.*

Kiállított különböző női kézimunkákat.

8. *Sepsi-szentgyörgyi áll. segélyezett nőipariskola.*

Kiállított különböző női kézimunkákat, mintakönyveket
és rajzokat.

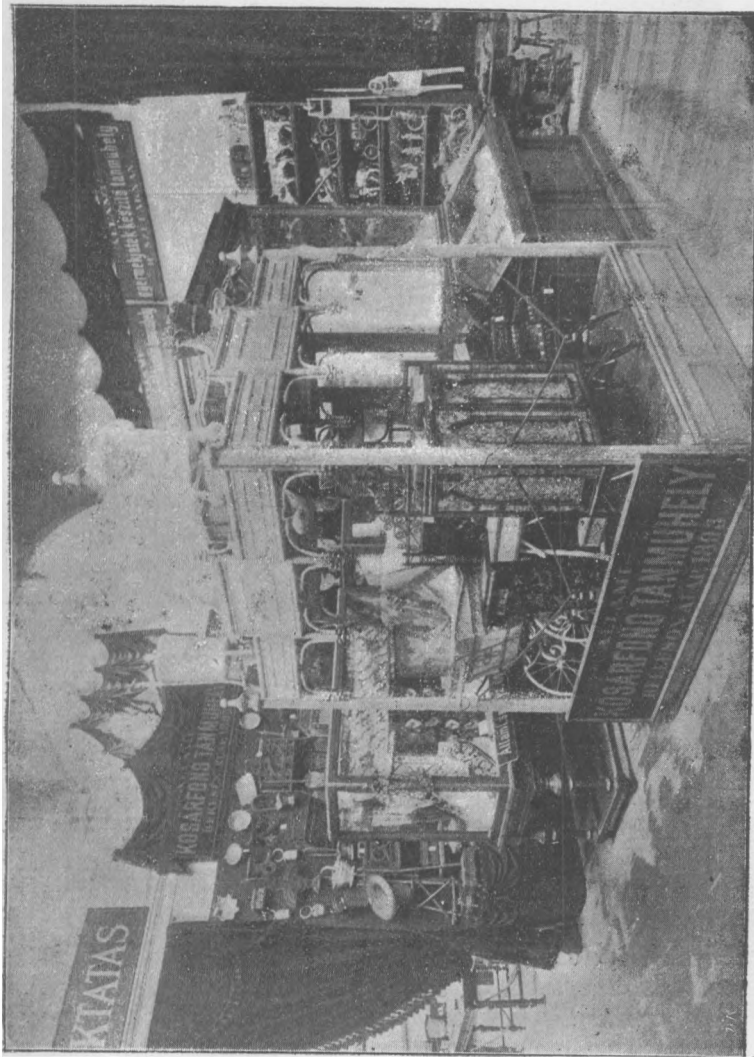
9. *Szegedi áll. segélyezett nőipariskola.*

Kiállított mintakönyveket, különböző női kézimunkákat,
bőrmetszési és festési dolgozatokat.

V. Állami ipariskolák.

1. Brassói áll. közép-faipariskola.

Kiállított özönfa-könyvszekrényt, íróasztalt, oszlopasztalt,

Nőipariskola
Szegeden.

Kosárfonó tanműhely
Belluson.

Nőipariskola
Győrön. — Nyiregyházán.

ebédlőasztalt diófából, székeket, parasztbútorokat, befelé nyíló kettős-ablakot, kétszárnyu ajtót, műszaki, szabadkézi, építé-

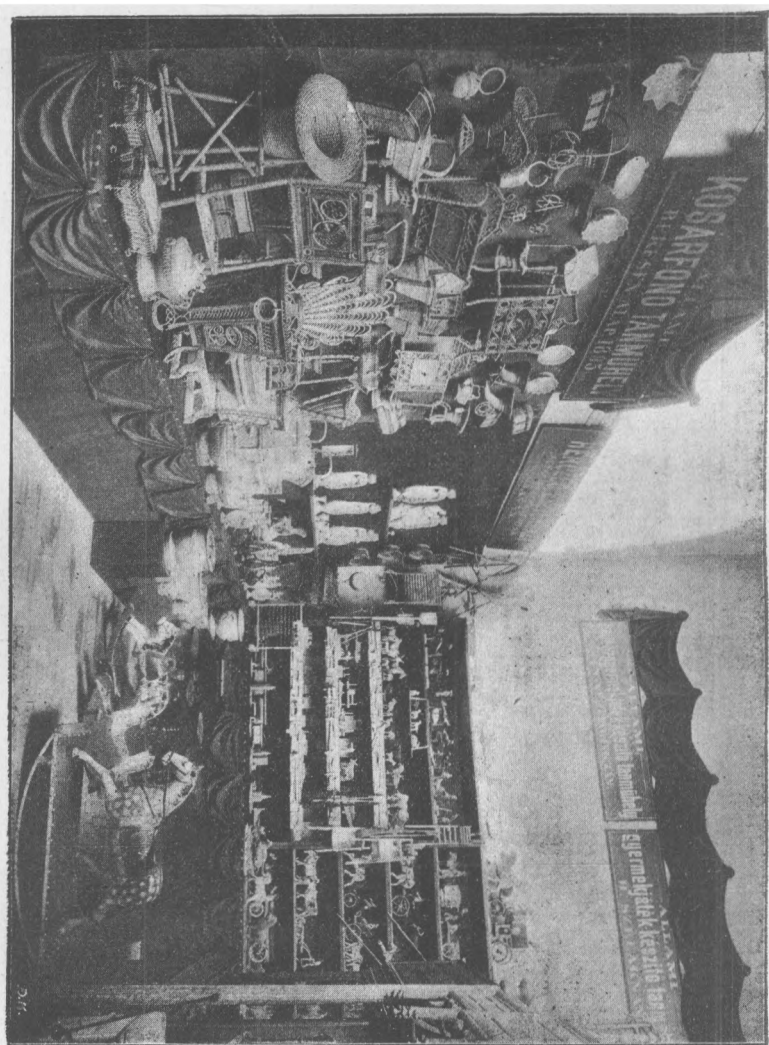
szeti, alaktani és ábrázoló mértani rajzokat, jegyzeteket, az intézet képét, tantervét.

Allami Kossárfonó tanműhely
Békésen.

Herczeg Eszterházy-féle
agyágyipari tanfolyam
Ósávan.
Kossárfonó tanfolyam
Tisza-Füreden

Czipészipari
szakiskola
Nagy-Szébenben.

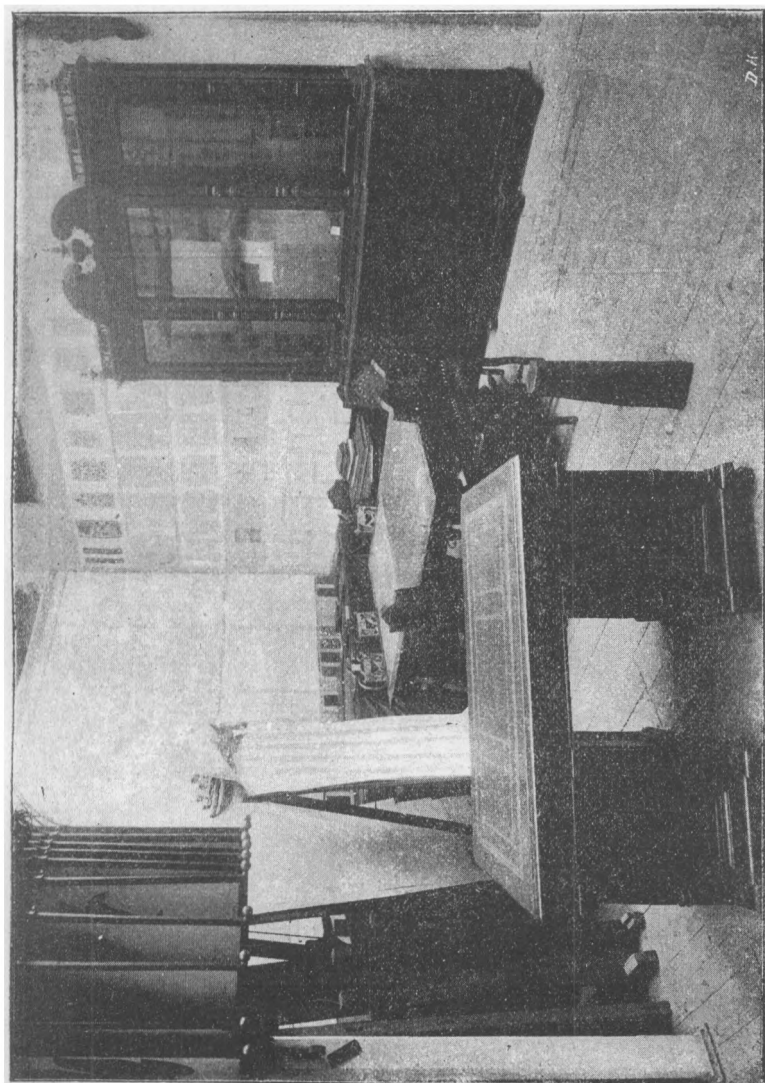
Gyermekjáték-készítő
tanműhely
Szélemán, — Fenyves-Civójútczán.

2. Budapesti áll. ipariskola.

Kiállította az iskola épületeinek tervrajzait, tantermeit, laboratóriumi és műhelyberendezéseket feltüntető fényképeit.

Az intézet történetét. A tanulók jegyzeteit, írásbeli dolgozatait és rajzait. Tankönyveket, autografált jegyzeteket, a tanárok

Állami középfaipariskola Brassóban.

irodalmi munkáit. Testmintákat a mértani rajz és ábrázoló mértan tanításához. Az építészeti, gépészeti és vegyészeti, fém- és vasipari, a faipari szakosztályok részéről fedél-szerke-

zeteket, téglakötéseket, boltozat-alakokat; szerszámokat, gép-alkatrészeket, vezérmű-mintákat, szerszámgépet, Rieder-féle vezérművet, Westinghouse-féle gőzgépet, vízi motort, lokomobil gőzgépet, zsilip-felvonó gépmintát; szerves és szervetlen vegyészeti präparátokat, festékeket, festett fonalakat, kelméket, agyagipari készítményeket; ajtó-, ablak- és bútorsejásokat, szerszámokat, műlakatos-munkákat, takaréktűzhelyt; ablak- és ajtószervezetek mintáit, könyvszekrényt, ebédlőszekrényt, íróasztalt, karosszéket, minta-gyűjteményt a fa kikészítési műveleteinek feltüntetésére.

3. *A budapesti áll. ipariskola gépkezelők és kazánfűtők tanfolyama.*

Kiállított rajzokat, tankönyveket, nyomtatványokat, mintákat, taneszközöket és szerszámokat, a tanfolyam történetét.

4. *Állami ipariskola Kassán.*

Kiállított írásbeli dolgozatokat, szakrajzokat, a kovácslás tanmenetét rajzban; nagy falitáblákat, statisztikai táblázatokat, fényképeket az intézet épülete- és berendezéséről; a modell-asztalosság és kovácslás tanmeneteit, vas- és fémöntvényeket, taneszközök nagy gyűjteményét, fa- és fémmodelleket, egy dynamo-gépet, egy sajtót és egyéb kisebb-nagyobb gépeket.

VI. Iparmúzeumok.

1. *Budapesti m. kir. technológiai iparmúzeum.*

Kiállított szakrajzokat, szabályzatokat, kiadványokat, kísérleteket és szakvéleményeket, jegyzeteket, az intézet történetét, tervrajzait és fényképeit.

VII. Egyes kiállítók.

1. *Ferdinandy József kolozsvári szaktanár.*

Kiállított egy góth stílű könyvszekrényt.

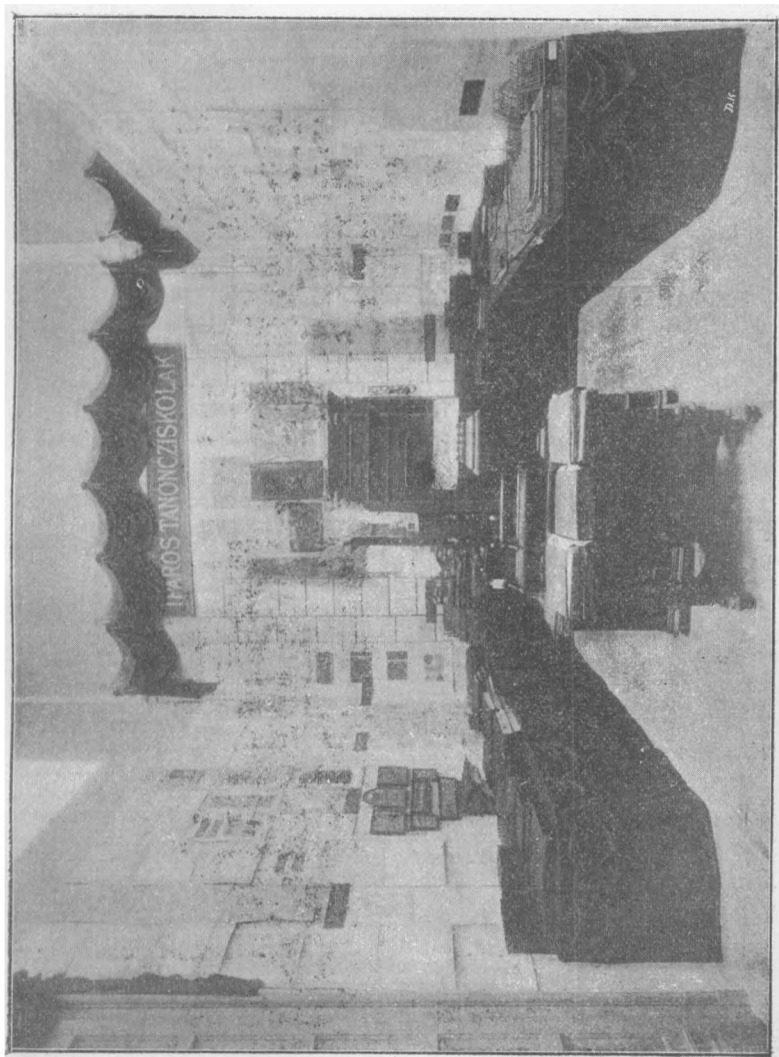
2. *Glausz Ulrik szegedi művezető.*

Kiállított egy nagy faragott vadász-csoportot órára alkalmaszva.

3. *»Mintalapok iparosok és ipariskolák számára.«*

Kiállította első évfolyamának 12 füzetét.

4. *Országos iparoktatási tanács.*
 Kiállította három évi jegyzőkönyveit.

Iparos-tanoncziskolák.

Asztalos ipari tanműhely
 Miskolcson.

Iparos-tanoncziskolák

5. *Siklódy István brassói szaktanár.*
 Kiállított szemléltető taneszközöket.
 6. *Szirmayné-Mészáros Fuzstina.*
 Kiállított művirágokat.

7. *Szterényi József orsz. iparoktatási főigazgató.*
 Kiállította Magyarország iparoktatási térképét.

Iparos-tanoncz-iskolák.

8. *Szelényi Ferencz fővárosi tanító.*
 Kiállított egy szalon-asztalt elefántcsont- és fém-berakással.

9. *Várdai Szilárd, budapesti rajztanárképző tanár.*
 Kiállított geometriai testeket és fali mintarajzokat.

Várdai Szilárd tanár kiállítása.

10. *Weinberger Alajos, székesfővárosi inasiskolai igazgató.*
 Kiállított rajzmintákat.

VIII. Kézügyességi és háziipari oktatás.

1. *Aradi állami tanítóképző intézet.*

Kiállított szalmafonó-, kosárkötő- és könyvkötő-munkákat.

2. *Brassói ág. ev. kézügyességi iskola.*

Kiállított mélyített faragásokat és gypsz-modelleket.

3. *Bajai állami tanítónő-képző intézet.*

Kiállította a kézügyességi oktatás tanmenetét, szerszámokat, taneszközöket és kosárfonó munkákat.

4. *Budapesti állami polgári iskolai tanítóképző intézet.*

Kiállított teljes kézügyességi tanmenetet és munkapad-modelleket, valamint szerszámokat.

5. *Győri kath. tanítóképző intézet.*

Kiállított szalma- és papírmunkákat, valamint szemléltető eszközöket.

6. *Iglói állami tanítóképző intézet.*

Kiállította a háziipari oktatás menetét feltüntető mintákat.

7. *Kolozsvári állami tanítóképző intézet.*

Kiállított faragási és egyéb kézügyességi munkákat.

8. *Losonczy állami tanítónő-képző intézet.*

Kiállított tanszereket és háziipari készítményeket.

9. *Magyi róm. kath. népiskola.*

Kiállított szatyrokat.

10. *Mármaros-szigeti áll. tanítóképző intézet.*

Kiállított kosárfonó-munkákat.

11. *Nyárád-szeredai népiskola.*

Kiállított faragványokat.

12. *Budapesti orsz. protestáns árvaház.*

Kiállított kézügyességi famunkákat.

13. *Soproni kézügyességi iskola.*

Kiállított teljes karton- és fa-tanmeneteket a kézügyességi tanítás köréből, szerszámokat és értesítőket.

14. *Tacsi állami népiskola.*

Kiállított gyékényeket és kosarakat.

ÖTÖDIK RÉSZ.

Szervezetek, tantervek és rendtartások.

I.

Az országos iparoktatási tanács szabályzata.

(Jóváhagyatott Ő Császári és Apostoli Királyi Felsége Ischlben 1892. évi
augusztus hó 24-én kelt legfelsőbb elhatározásával.)

1. §.

Az országos iparoktatási tanács feladata: hogy a kereskedelemügyi, valamint a vallás- és közoktatásügyi miniszternek szakszerű elbírálást igénylő iparoktatási ügyekben és kérdésekben akár külön megkeresésre, akár saját kezdeményezéséből véleményt adjon és javaslatokat tegyen. Ezen feladata sikeres teljesíthetése céljából éber figyelemmel kíséri az egész országban az ipari szakoktatás állapotát és szükségleteit és annak úgy didaktikai, mint gyakorlati része fölött a felügyeletben cselekvőleg is részt vesz.

2. §.

Az országos iparoktatási tanács munkaköre kiterjed az ország valamennyi ipari szakoktatással foglalkozó intézetére és ipartanműhelyére, — ide értve az alsófoku ipariskolákat is — tekintet nélkül arra, hogy az illető intézetek és tanműhelyek a kereskedelemügyi, vagy a vallás- és közoktatásügyi miniszter fenhatósága alá tartoznak-e.

Oly intézeteknél, melyek csak részben foglalkoznak iparszakoktatással, csupán ez a része tartozik az országos iparoktatási tanács felügyelete alá. Ilyenek: a felső nép-, polgári iskolákkal és tanítóképző-intézetekkel kapcsolatos ipartanműhelyek és tanfolyamok.

3. §.

Az országos iparoktatási tanács teendői:

a) az iparszakoktatás didaktikai és gyakorlati részére vonatkozó általános érvényességű intézkedések előkészítése és azok iránti véleményadás;

b) javaslattétel új ipari szakiskolák és tanműhelyek létesítésére, a létezők berendezése és fejlesztésére;

c) javaslattétel az ipari szakoktatás didaktikai és gyakorlati részének teljes összhangba hozatalára, nemkülönben örökös a fölött, hogy az egyes iparoktatási intézetek az eljárásuk tűzött célát tényleg elérjék;

d) éber figyelemmel kíséri az ipari szaktanítók és tanárok képzésének módját és javaslatot tesz arra nézve;

e) állandóan figyelemmel kíséri az ország összes iparoktatási intézeteinek és intézményeinek működését;

f) megbírálja az ipari szakoktatás összes segédeszközeit (tankönyvek, taneszközök stb.);

g) figyelemmel kíséri és nyilvántartja az ipari szakoktatás terén a külföldön előforduló mozgalmakat.

4. §.

Hogy a tanács a 3. §-ban részletezett feladatának]megfelelhessen, úgy a kereskedelemügyi, mint a vallás- és közoktatásügyi miniszter javaslattétel, illetőleg véleményezés végett a tanácshoz fogják utalni:

a) az ipari szakoktatásra vonatkozó törvényjavaslatokat, továbbá az iparoktatási intézetek, ipartanműhelyek és alsófoku iparos tanonciskolák tanterveit, szervezési, rendtartási és fegyelmi szabályait;

b) az új ipari szakiskolák és tanműhelyek létesítésére és a már létezők tökéletesítésére, kiterjesztésére vonatkozó tervezeteket;

c) az ipari szakiskolák, tanműhelyek, alsófoku iparos tanonciskolák és általában az ország összes iparoktatási intézeteinek működéséről szóló évi jelentéseket, melyeket az azok fölötti főfelügyelettel megbízott kereskedelemügyi és vallás- és közoktatásügyi miniszteri szakközegek illetékes miniszterei elkészítenek;

d) az egyes intézetek évváró vizsgálataira kiküldött ministeri biztosok jelentéseit;

e) iparoktatási tankönyveket, tanmintákat és tanszereket, melyeknek könnyebb, alaposabb és gyorsabb megbirálása céljából a tanács szakférfiakból álló külső bírálókkal egészítheti ki magát;

f) a külföldi ipari szakoktatásra vonatkozó jelentéseket.

5. §.

Hogy a tanács tagjai az ország iparoktatási viszonyait személyesen megismerhessék és a helyszínén szerzett tapasztalataikat az iparoktatási tanács kebelében kifejtendő munkásságuk közben hasznosíthassák, a tanács javaslatot terjeszthet a kereskedelemügyi és vallás- és közoktatásügyi minister elé, egyes tagjainak az általa megjelölendő intézetekhez leendő kiküldetése tárgyában.

Ily kiküldetés — azonban minden rendelkezési jog nélkül — lehetőleg az egész tanévre terjed ki és az ezen látogatásokról szóló jelentés a tanács véleménye kíséretében terjesztendő azon minister elé, kinek fenhatósága alá az illető intézet tartozik.

Az ily kiküldetésekből származó költségek a kiküldő minister tárczáját terhelik.

6. §.

Az országos iparoktatási tanács áll összesen 32 (harminczkét) tagból és pedig egy elnök- s két alelnökből, egy titkár- s 20 tagból, valamint a kereskedelemügyi és a vallás- és közoktatásügyi ministerium azon 4—4 tisztviselőjéből, kiket az illető minister a tanács tagjaivá kinevez.

7. §.

Az országos iparoktatási tanács elnökét és titkárát a vallás- és közoktatásügyi ministerrel egyetértőleg a kereskedelemügyi minister nevezi ki. Egy-egy alelnököt, ugyyszintén 10—10 tagot a kereskedelemügyi és vallás- és közoktatásügyi minister nevez ki. Az összes kinevezések tartama hat év. Az

első három év után a kinevezett tagok fele kisorsolandó, míg azután három évenként azon tagok válnak ki, a kik teljes hat éven át működtek. A kilépő tagok újból kinevezhetők. A kisorsolás egyenlő arányban történik a kereskedelemügyi és vallás- és közoktatásügyi minister által kinevezett tagok közül. A mennyiben azonban a tagok megbízatása annak lejárta után meg nem ujíttatnék, az minden különös intézkedés nélkül megszűntnek tekintendő.

Az időközben netalán megüresedő helyek új kinevezés útján azon minister által töltendők be, ki az előbbi kinevezést eszközölte.

8. §.

Az országos iparoktatási tanács elnökének, illetőleg helyettesei gyanánt működő alelnököknek, jogában áll szükség esetén a tanácson kívül álló szakértőket is meghívni a tanács üléseire, kiknek azonban csak tanácskozási joguk van.

9. §.

A tanács tagjai az üléseken tanácskozási, indítványozási és szavazati joggal birnak.

Kötelességük az üléseken pontosan megjelenni, a tanácskozásokban részt venni és esetleges megbízatásaikban lelkiismeretesen eljárni.

Állásuk tiszteletbeli és azért semmiféle díjazásban nem részesülnek, kivéve a titkárt, a ki működéseért a kereskedelemügyi és vallás- és közoktatásügyi minister által egyetértőleg meghatározandó és ezen két tárczát egyenlő arányban terhelő külön tiszteletdíjat élvez.

A tanács működéséből eredő dologi kiadások fedezéséről, az évről-évre mindenkor előzetesen megállapítandó költségvetés alapján az illetékes ministerek egyenlő arányban tárczáik terhére gondoskodnak.

10. §.

A tanács rendes előadója a titkár; a mennyire azonban a tanács szükségesnek tartja, az egyes ügyekre nézve a tagok sorából esetről-esetre külön előadókat is választhat.

11. §.

Az elnök, az alelnökök, titkár és az esetleg választott előadó képezik az országos iparoktatási tanács elnökségét, mely a tanácshoz utalt sürgősebb természetű folyó ügyeket — a mennyiben azok a tanács tárgyalásait nem igényelik — elintézi. Az elnökség közvetíti az érintkezést a kereskedelemügyi és vallás- és közoktatásügyi minister és a tanács között.

12. §.

A titkár vezeti a tanács összes írásbeli teendőit, levelezését, iktató-könyvét, kezeli irattárát és egyuttal jegyzője a tanács üléseinek.

A tanács ülései jegyzőkönyvének egy-egy másolata mindig felterjesztendő úgy a kereskedelemügyi, mint a vallás- és közoktatásügyi ministerhez.

13. §.

A mennyiben a tanácshoz utalt ügyek természete ezt kívánatosná teszi, vagy pedig valamely ügy hosszabb, részletes tárgyalást igényel, jogában áll a tanácsnak tagjai sorából albizottságokat alakítani. Ezen albizottságok jelentéseiket az elnök útján a tanács elé terjesztik.

14. §.

A tanács legalább negyedévenként tartja üléseit. Szükség esetén azonban az elnök bármikor hívhat össze ülést.

Az elnökség szükség szerint tart ülést.

Az üléseket az elnök hívja össze — távollétében egyik alelnök — mindenkor a tárgysorozat közlésével.

15. §.

Az országos iparoktatási tanács üléseinek tanácskozási rendje akként állapittatik meg, hogy az elnöki bejelentések előterjesztése után első sorban a ministerek által a tanácshoz utalt ügyek tárgyalandók, azután pedig a többi, napirenden levő indítványok és javaslatok.

Önálló indítványok legalább három nappal a gyűlés előtt

az elnökségnél előre bejelentendők és ennek megtörténte után, a mennyiben a tanács máskép nem határozna, rendszerint a legközelebbi ülésben tárgyalandók.

16. §.

A tanács úgy a kereskedelemügyi, mint a vallás- és közoktatásügyi miniszternek véleményező közege lévén, mint ilyen más hatóságokkal önállóan nem közlekedhetik és a hozzá utalt ügyekre vonatkozó véleményét és javaslatait további intézkedés végett azon miniszter elé terjeszti, ki az illető ügyet a tanácshoz utalta.

A tanács határozatait, illetve javaslataival szemben a kereskedelemügyi és vallás- és közoktatásügyi miniszterek szabad elhatározási joggal bírnak.

17. §.

A mennyiben az országos iparoktatási tanács külön tanácskozási és ügyrend alkotását tartja szükségesnek, összegyűlésében megállapítja azt. Ezen ügyrend — ugyszintén minden azon eszközrendő módosítás — csak a kereskedelemügyi és a vallás- és közoktatásügyi miniszterek egyetértő jóváhagyása után válik jogerejüvé.

II.

Szolgálati utasítás az országos iparoktatási főigazgatók számára.

(Jóváhagyta a kereskedelemügyi m. kir. minister a vallás- és közoktatásügyi minister 1896. évi márczius hó 27-én 13.975. szám alatt kijelentett hozzájárulása alapján, 1896. május 22-én 18.633. sz. a.)

I. FEJEZET.

Az iparoktatási intézetek főfelügyelete.

1. §.

Az ország területén fennálló összes iparoktatási intézetek fölötti főfelügyeletet — ideértve a kereskedőtanoncz-iskolákat, a női kereskedelmi tanfolyamokat és a segédek továbbképző tanfolyamait — a budapesti kir. iparművészeti iskola és muzeum kivételével úgy a kereskedelemügyi, mint a vallás- és közoktatásügyi minister egy-egy kir. országos iparoktatási főigazgató által gyakorolja.

2. §.

A kir. főigazgató közvetlenül saját ministerének van alárendelve s mindennemű eljárásáért fölöttes ministerének felelős.

3. §.

A kereskedelemügyi minister által kinevezett kir. főigazgató közvetlen felügyelete alatt állanak: a középipariskolák (állami ipariskolák), ipari szakiskolák, ipari tanműhelyek, szak-

tanfolyamok, önálló nőipariskolák, az önálló vagy ipariskolákkal kapcsolatos kézügyességi (slójd) iskolák, végül a technológiai és egyéb iparmuzeumok; míg a vallás- és közoktatási minister által kinevezett főigazgató felügyelete alatt állanak: az iparos- és kereskedőtanoncz-iskolák, az önállóan szervezett iparos- és kereskedősegédek továbbképző tanfolyamai, a polgári és felsőbb népiskolákkal, a tanító- és tanítónőképzéssel kapcsolatos ipari tanműhelyek, a női kereskedelmi tanfolyamok, végül a tanoncziskolai tanítók képzésére szervezett tanfolyamok.

4. §.

A két kir. főigazgató azonkívül, hogy a közvetlen felügyeletük alá tartozó intézetek egész működése fölött az ezen utasítás keretében meghatározott rendelkezési joggal gyakorolják a felügyeletet, kölcsönös felügyeletet gyakorolnak a másik ministeri tárcza főhatósága alatt álló intézetek fölött is olyképen, hogy a kereskedelemügyi minister által kinevezett kir. főigazgató gyakorolja a vallás- és közoktatásügyi tárcza főhatósága alatt álló intézetek gyakorlati oktatás és gyakorlati, szakszerű irányának biztosítása fölötti felügyeletet; a vallás- és közoktatásügyi minister által kinevezett főigazgató pedig gyakorolja a kereskedelemügyi tárcza főhatósága alatt álló intézetek elméleti oktatása fölötti felügyeletet.

5. §.

A 4. § ban említett kölcsönös felügyeletet a főigazgatók minden rendelkezési jog nélkül gyakorolják és csupán az ellenőrzésre szorítkoznak.

Ehhez képest észleleteik és a szükségesnek tartott intézkedésekről kölcsönösen értesítik egymást, minek alapján mindegyik a közvetlen felügyelete alatt álló intézetnél intézkedik.

A mennyiben azonban a kívánt intézkedés az illető főigazgató jogkörén túl esnék, megfelelő intézkedés elrendelése végett előterjesztést tesz saját ministeréhez.

II. FEJEZET.

A főigazgatók kötelességei és jogai.

6. §.

A kir. főigazgatók — esetleg az illetékes minister által megbízott helyetteseik — kötelessége úgy a közvetlen felügyeletük alatt álló, mint a gyakorlati, illetve didaktikai szempontból alájuk rendelt intézeteket évenként legalább egyszer meglátogatni és ennek alapján meggyőződni arról, vajjon az illető intézetek teljesítik-e hivatásukat minden tekintetben és általában iparoktatásunk áll-e kellő magas vonalon?

7. §.

A kir. főigazgatók iskolalátogatásaik alkalmával különösen a következőkre terjeszszék ki figyelmüket:

a) Megvizsgálandó az intézet fekvése, telkének terjedelme és célszerűsége; tisztán van-e tartva az udvar? van-e kút (ivóvíz)?

b) Az intézet épületére vonatkozólag: megfelel-e az a célnak? Van-e elegendő és tiszta levegője? Minő a fűtés és szellőztetés? Elég világosak-e a helyiségek? Elég tágasak-e a tantermek és műhelyek a tanulók számára? Jókarban van-e az épület?

c) A belső berendezés tekintetéből: célszerűek-e és jókarban vannak-e a butorok? Megvannak-e az elméleti és rajzoktatáshoz szükséges taneszközök és minták? megvannak-e a műhelybeli oktatáshoz szükséges szerszámok, eszközök és gépek? Milyen az iskolai könyvtár? Megvannak-e benne a tanerők továbbképzéséhez szükséges művek? Vezetetik-e a gyűjteményekről és a könyvtárról rendes leltár? Minő állapotban vannak a gyűjtemények?

d) Az oktatás állapotát illetőleg megfigyelendő a különböző osztályokban az egyes tantárgyak tanításában elért eredmény.

Ezen célból figyelemmel kísérendők a tanmenet, tanítási módszer és a tanulók feleletei. Alkalmazkodik-e a tanár, illetve a tanító a megszabott tantervhez? Kellő összhangban van-e a tanítás az iskola céljával? Megvan-e a kapcsolat az

elméleti és gyakorlati oktatás között? Megvizsgálandók a tanulók írásbeli és rajzdolgozatai és meggyőződés szerzendő arról, hogy a dolgozatok a tanárok, illetve tanítók általi módon kezeltetnek.

e) A készítmények értéke megfelel-e a rendes üzleti áraknak és van-e elég gond arra, hogy a növendékek a mesterségük önálló üzéséhez szükséges teljes képességet és gyakorlatosságot szerezzék maguknak iparágukban?

f) A tanulók fegyelmi állapotát illetőleg győződjenek meg a kir. főigazgatók arról, hogy kellő gond van-e fordítva a fegyelemre úgy az intézet falain belül, mint a külső életben? Melyek a leggyakoribb fegyelmi esetek? Minő eljárást tanúsít a tantestület a fegyelem kezelésében? Minő az iskola-látogatás és kellő módon ellenőriztetik-e a tanulók iskolázása?

g) Az iskola igazgatására s az ügyvitelére vonatkozólag: megvizsgálandó, hogy rendesen vezettetnek-e a tanulók anyakönyvei, szükséges kezelési könyvek s általában rendben van-e az irattár? A tanulók felvétele szabályszerű módon történik-e? Minő tankönyvek vannak használatban s megfelelnek-e azok az intézet céljainak?

h) A tanári, illetve tanítói személyzetet illetőleg megvizsgálandó, hogy az alkalmazottak képesítése és szakképzettsége megfelelő-e?

8. §.

Az iparos- és kereskedőtanoncz-iskolák megvizsgálása alkalmával következők teendők különösen vizsgálat tárgyává:

a) a fennálló törvények és utasítások értelmében vannak-e szervezve a tanoncziskolák?

b) az elsőfoku iparhatóságok teljesítik-e a törvényben s a ministeri utasításban megszabott kötelelességeiket?

c) megtartatik-e az előirt tanterv?

d) teljesítik-e a tanoncziskolai bizottságok kötelelességeiket?

e) az alkalmazott tanítók képesítés és képesség tekintetében megfelelők-e?

f) minő a tanonczok iskola-látogatása? hogyan történik a mulasztások igazolása, vagy a mesterek feleletre vonása?

- g) látogatják-e az arra hivatott közegek az iskolákat?
 h) a nem magyar ajku vidékeken mily módon, mily terjedelemben és mily eredménnyel tanítatják a magyar nyelv?
 i) szervezhetők-e az egyes községekben szakirányu tanoncziskolák, szakrajztanfolyamok?

9. §.

Az iskola-látogatás után a főigazgató kívánatára az igazgató értekezletre hívja össze a tanári testületet, melyen az elnöklő főigazgató közli tapasztalait, megteszi észrevételeit, meghallgatja az igazgató vagy tanárok észrevételeit és arra törekszik, hogy a hiányok pótoltassanak, a hibák javíttassanak s hogy a tanári testület egybehangzó munkásságra buzdulván, az intézet célja a lehető legjobban megvalósíttassék.

Ezen tanácskozmányról jegyzőkönyv veendő föl, mely a főigazgató jelentésének anyagát szolgáltatja.

A jegyzőkönyv másolatát az igazgató tartozik tíz nap alatt az iskolalátogató főigazgatónak beküldeni s a mennyiben az nem az intézkedési joggal bíró főigazgató volna, azt annak is köteles beterjeszteni.

A jegyzőkönyvben foglalt határozatok csak akkor válnak jogerősekké, ha azokhoz a közvetlen intézkedési joggal bíró főigazgató hozzájárult, a ki tartozik elhatározását két héten belül az illető iskola igazgatóságával közölni.

A mennyiben a hozott határozatok a főigazgató hatáskörét túllépnek, ott a jegyzőkönyvet fölöttes ministeréhez terjeszti fel döntés végett, miről az illető iskola igazgatóságát értesíteni tartozik.

10. §.

A kir. főigazgatók lehető sűrű érintkezést tartoznak fentartani az iskolák felügyelő-bizottságaival, illetőleg gondnokságai- és ipariskolai bizottságaival, miért is joguk van arra, hogy iskolalátogatásaik alkalmával ezeket is gyűlésre hívassák össze, melyeken tanácskozzanak az iskola ügyei fölött s közöljék tapasztalataikat.

Ezen üléseken is a főigazgatók elnökölnek.

Önként érthetőleg minden főigazgató csak a közvetlen intézkedése alatt álló intézetek felügyeletére hivatott bizottságokkal tanácskozhatik.

11. §.

A vallás- és közoktatásügyi minister főhatósága alatt álló intézetekben a látogatások lehetőleg a kir. tanfelügyelőkkel együtt történjenek, miért is ily látogatásról az illetékes kir. tanfelügyelő rendszerint értesítendő.

12. §.

A hatályos ellenőrzés gyakorolhatása czéljából a kereskedelemügyi tárcza főhatósága alatt álló minden intézet tanári testülete és felügyelő bizottsága köteles gyűlései jegyzőkönyveinek másolatát a gyűlést követő 10 napon belül fölöttes kir. főigazgatójához beterjeszteni; ennek kötelessége arra vonatkozó észrevételeit 14 napon belül közölni. A mennyiben annak szüksége fenforog, nevezetesen a főigazgató jogkörén tulmenő határozatok hozattak, tartozik a főigazgató az illető jegyzőkönyvet illetékes elhatározás végett a kereskedelemügyi ministerhez fölterjeszteni s erről az illető iskola felügyelő bizottságát vagy igazgatóságát értesíteni.

A főigazgatónak joga van a hatáskörébe eső minden oly határozatot, melyet az iskola érdekében nem tart helyesnek, hatályon kívül helyezni.

A főigazgató sérelmes intézkedései ellen felszólalásnak van helye a kereskedelemügyi ministerhez.

13. §.

A kereskedelemügyi minister által kinevezett kir. főigazgató kötelessége és joga még az előbbi §-okban említettekén kívül.

a) javaslatot tenni a ministernek új szakiskolák s tanműhelyek létesítésére vagy létező intézetek kibővítésére, vagy czéljuknak meg nem felelő intézetek megszüntetésére nézve;

b) a tanári testületek, illetőleg felügyelő bizottságok hármas kijelölése alapján javaslatot tenni a ministernek új

igazgatók, tanárok, művezetők és egyéb iskolai személyzet kinevezése iránt;

c) javaslatot tenni a miniszternek a tanári testületek, illetőleg felügyelő bizottságok által megválasztott óraadó tanárok vagy más személyzet megerősítésére nézve;

d) előterjesztést tenni a miniszternek a felügyelő bizottságok előzetes meghallgatása alapján az intézeti rendes alkalmazottak véglegesítése iránt;

e) intézkedni, hogy az iskola-fentartó hatóságok kellő időben jelöljék ki képviselőiket a felügyelő bizottságokba, melyeknek megalakulását a teljes névsor közlésével tartozik a miniszternek bejelenteni;

f) minden év április hó 1 ig négy egyenlő példányban kimerítő jelentés kíséretében beterjeszteni a miniszterhez a felügyelete alatt álló intézetek következő évi, általa felülvizsgált költségvetéseit, melyeket az iskolák tartoznak hozzá február hó végéig beterjeszteni;

g) törzskönyvet vezetni a közvetlen rendelkezése alatt álló iskolákról, azok leltári vagyonáról az A) minta szerint;

h) a felügyelete alatt álló intézetek záróvizsgálatainak idejét az illető tanári testületekkel egyetértőleg kitűzni s azokon elnökölni, illetőleg — a mennyiben ebben akadályozva volna — külön miniszeri biztos kirendelése iránt a miniszternek legalább 20 nappal a vizsgálat előtt előterjesztést tenni;

i) a tanonciskolák szempontjából meggyőződést szerezni magának arról, vajjon az elsőfoku iparhatóságok teljesítik-e a törvény- és rendeletekben e tekintetben rájuk rótt kötelelességeket, nevezetesen szabályszerűen járnak-e el a tanoncok szerződtetése, iskoláztatása és felszabadulása, ugyyszintén a mulasztást elkövetett mesterek felelősségre vonása ügyében, mi végből joga van, sőt kötelelessége az iparhatóságok idevágó nyilvántartásait is ellenőrizni;

j) a felügyelete alatt álló intézeteken elkésve felvételt kérő tanulóknak egy hónapon belül a felvételre engedély adni, mely időn túl csak a miniszter adhat engedélyt;

k) állami intézeti igazgatóknak 8, tanároknak 14 napig terjedő szabadságidőt engedélyezni, mely időn túl az engedélyt csak a miniszter adhatja meg.

14. §.

A vallás- és közoktatásügyi minster által kinevezett kir. főigazgató kötelessége és joga ;

a) előterjesztést tenni a minsternek iparos- és kereskedő tanoncz-iskolai igazgatóknak és tanítóknak állásaikban való véglegesítésére ;

b) minden év április hó végéig előterjesztteni a felügyelete alatt álló iparoktatási intézetek következő évi költségeinek megállapításához szükséges adatokat ;

c) minden év deczember hó végéig felterjesztteni a minsterhez az iparos és kereskedőtanoncz-iskoláknak a kir. tanfelügyelők által hozzá beterjesztett s általa felülvizsgált költségvetéseit az engedélyezendő segélyösszegre vonatkozó javaslatával együtt, valamint az iskolák állapotát feltüntető jelentését ;

d) a kir. tanfelügyelőkkel lehetőleg sűrű érintkezést fentartva, gondoskodni arról, hogy mindenütt szerveztessenek általános és szakirányu tanoncz-iskolák és a segédek továbbképző tanfolyamai, a hol erre a szükséges föltételek megvannak ;

e) a tanoncziskolákra vonatkozólag ugyanoly szempontból eljárni, a mint a 13. §. *i)* pontjában említve van, mi végből szintén gyakorolja az ott említett ellenőrzési jogot ;

f) a tanoncziskolák általános tantervétől eltérő s a felügyelő bizottságok részéről a kir. tanfelügyelők útján hozzá beterjesztett módosításokra engedélyt adni ;

g) a kir. főigazgató a tanoncziskolai tanítók továbbképző tanfolyamait szervezi, a tanítók felvétele iránt a minsternek jelentést tesz, a tanfolyamok feletti felügyeletet gyakorolja, a vizsgálatokon elnököl s a tanítók bizonyítványait aláírja.

15. §.

A kir. tanfelügyelőknek s a kir. iparfelügyelőknek az iparos- és kereskedőtanoncz-iskolák s előbbieknak a női kereskedelmi tanfolyamok feletti felügyeleti jogaik és kötelességeikre vonatkozó rendeletek továbbra is érvényben hagynak ; a kir. tanfelügyelők azonban kötelesek az iskolák szervezete ügyében tett intézkedéseket, valamint az iskolák állapotáról szóló statisztikai adatokat és jelentéseket, továbbá a

segélyezés iránti kérvényeket, ugyszintén ezen iskolák tantervének eltéréseire vonatkozó jelentéseket a főigazgatóhoz beterjeszteni.

16. §.

A főigazgatók kötelessége minden év november hó 1-ig jelentést tenni fölöttes ministerüknek a közvetlen felügyeletük alatt álló intézetek folyó tanévi beiratási és minden év augusztus hó 1-ig az előző tanévben megtartott vizsgálatok eredményéről.

Ezen jelentésekhez a megfelelő kimutatások csatolandók. Kötelesek továbbá évenként összjelentést szerkeszteni és terjeszteni saját ministerök elé az iparoktatásügy állapotáról.

Ezen jelentések következő fejezeteket ölelik fel:

1. Bevezetésként az iparoktatásügy állapotának általános, rövid, tömör jellemzése azon javaslatok felemlítésével, melyeket az iparoktatásügy általános fejlesztése és rendezése szempontjából szükségesnek tartanak.

2. Az iparoktatásügyre vonatkozólag a jelentés tárgyát képező évben kiadott fontosabb ministeri rendeletek és általában főbb intézkedések rövid ismertetése.

3. Rövid ismertetése minden egyes iparoktatási intézetnek (a mely felettes ministerök főhatósága alá tartozik), felöllelve ebben rövid vonásokban:

- a) az intézet szervezetét és tantervét;
- b) az alkalmazott tanárok számát, beosztását és képesítését;
- c) az iskolában használt tankönyvek felemlítését;
- d) a tanulók létszámát osztályonként, vallás és nemzetiiség szerint, valamint az általános taneredményt;
- e) a végzett tanulók számát és gyakorlati elhelyezését;
- f) a tanulók mulasztásait órákban s ezek okait;
- g) az iskola fentartásának költségeit, a rendes és rendkívüli szükségletek, valamint a fentartáshoz hozzájárulók megemlékezésével;

h) az iskola vagy tanerőinek esetleges kihatását a helyi iparra;

i) a könyvtár és szertár állapotának rövid ismertetését.

4. Az azon évben létesített új iskolák jegyzékét.

5. Táblázatos kimutatás alakjában a ministerük főható-

sága alatt álló összes iparoktatási intézetek jegyzékét iparágak szerint csoportosítva és abban kimutatva:

- a) az iskolák címét és helyét;
- b) rendes tanárainak számát;
- c) óraadó tanárainak számát;
- d) művezetőinek számát;
- e) mestereinek számát;
- f) elő- és segéd munkásainak számát;
- g) azon évi fentartási költségeit (külön választva rendes és rendkívüli szükségletét).

III. FEJEZET.

A főigazgatók irodai szolgálata.

17. §.

A kir. főigazgatók hivatalos ügykörük ellátása céljából rendes hivatalos irodával bírnak, mely célból az illetékes minister a szükséghez képest megfelelő segéd személyzetet bocsát rendelkezésükre.

18. §.

A kir. főigazgatók tanügyi hatóságot képezvén, külön hivatalos pecséttel bírnak, melyen az ország címere körül következő felirat alkalmazandó: M. k. országos iparoktatási főigazgató.

19. §.

Az összes beérkező ügyiratok szabályszerűen iktatandók a B) minta szerinti iktatóba.

Minden beérkező ügyirat (rendelet, beadvány, jelentés) külzetére reávezetendő a beérkezés napja és az ügyirat iktatókönyvi száma.

Az iktatókönyvbe bejegyzendő az elintézés módja is (t. i. kinek szól az elintézés); ha több ügyirat együtt intéztetett el, az elintézés csak a főszámnál jegyzendő be, míg a többi iktatói számnál ezen rovat alatt csak a főszám jelölendő meg.

Ha valamely intézkedésnek nem hivatalos beadvány képezi alapját, akkor az iktatókönyv 3. rovatába a »Hivatalból« szó irandó be.

20. §.

A bélyegköteles iratok a bélyegek felülbélyegzése, esetleg a leletek fölvétele végett az illetékes ministeri iktatóhivatal vezetőjének küldendők meg, a ki abban az esetben, ha az iraton sem a föülbélyegzés, sem lelet felvételét szükségesnek nem tartja, ezt a körülményt az illető iratra feljegyzi. A bemutatás elmulasztása esetén a bélyeghiányokért a főigazgató felelős.

Oly bélyegköteles ügyiratoknál, melyeket a főigazgató ugyanis a miniszterhez terjeszt föl, az említett eljárás mellőzendő.

21. §.

A beadványok elintézésére minden ügyirathoz megfelelő borítékív veendő, melynek külsején kitüntetendő az ügyirat iktatókönyvi száma, a beadvány kelte, száma és beérkezési ideje, az esetleges mellékletek száma, továbbá az elintézés ideje, a kiadványok száma, végül rövid kivonatban a beadvány tárgya.

Az elintézés ezen borítékív belső lapjain, esetleg folytatólag az iktatókönyvi számmal ellátott pótlóveken fogalmazandó, mely az irattárban visszatartandó.

Kevésbé fontos, mulandó értékű intézkedések, vagy a miniszterhez tett előterjesztések a borítékíven kivonatossan is feljegyezhetők.

22. §.

Határidőhöz kötött intézkedések- és jelentésekről megfelelő határidő-nyilvántartási napló vezetendő.

23. §.

Ha valamely tárgyalásra több iktatókönyvi szám vonatkozik, minden egyes iktatmányra az elő- és utóirat iktatókönyvi száma is feljegyzendő.

24. §.

A főigazgatók hivatalos kiadványai, ideértve jelentéseiket is, iktatókönyvi számmal és az elintézés napjának keltével, a főigazgatók aláírásával és hivatalos pecsétjével látandók el.

25. §.

A főigazgató hivatalos levelezései postabélyegmentesek **lévén, azok borítékai** a hivatal címével, az iktatókönyvi számmal, esetleg számokkal »**Hivatalból**, közszolgálati ügyben portomentes« megjelöléssel és a főigazgató **hivatalos** pecsétjével látandók el.

Fontosabb levelek ajánlva küldendők el, a mi a levélboríték címlapján megjelölendő.

A főigazgatók székhelyéről posta útján küldendő levelek a C) minta szerint vezetendő postakönyvbe jegyzendők be és azzal adandók postára.

26. §.

A táviratozás csak valóban sürgős esetben vehető igénybe és akkor is oly módon, hogy minden felesleges szószaporítás kerültesse.

27. §.

A szükséges űrlapokat és nyilvántartási, valamint irattári nyomtatványokat a főigazgatók hivatalból kapják.

28. §.

Az elintézett ügyiratok iktatókönyvi számuk sorrendjében helyezendők el, megjegyeztetvén, hogy az ugyanazon ügyre vonatkozó iratok az illető tárgy legutolsó ügyirata mellett őrizendők.

III.

Utmutatás az országos iparoktatási tanács kebeléből kiküldendő iskola-látogatók számára.

(Jóváhagyta a kereskedelemügyi m. kir. minister a vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministernek 1894. nov. 9-én 33.115. sz. a. kelt hozzájárulása alapján 1894. decz. 9-én 84.503. sz. a.)

A tanács kebeléből kiküldött tanácstagok az iskolalátogatások alkalmával általában a következő utmutatás értelmében járjanak el.

Mindenekelőtt — a mennyiben még nem ismernék — az illető iskola igazgatóságától kívánják be annak szervezeti szabályát és tantervét s tegyék tanulmány tárgyává, hogy az iskola céljai és szervezete felől tájékozottan jelenjenek meg a helyszínén.

Legcélszerűbb, ha látogatásukat a tanév második felére teszik, a midőn a tanítás eredményei már észlelhetők, mindazonáltal a tanítás még rendes folyamatban lévén, a tanárok és tanítók működése is jobban megfigyelhető, mint a vizsgálatok idején, a tanév végén.

Látogatásuk idejét azonban ne közöljék az iskolával, hanem váratlanul jelenjenek meg, hogy rendes folyamatában lássák az iskolai munkát.

A mennyiben a vallás- és közoktatásügyi tárcza főhatósága alatt álló iskolát látogat meg az illető, a látogatás idejéről az illetékes kir. tanfelügyelő, a kereskedelemügyi tárcza főhatósága alatt álló iskolánál pedig az ipariskolák orsz. felügyeletével megbizott kereskedelemügyi ministeri közeg bizalmasan értesítendő.

A kiküldött tanácstag *minden beavatkozástól és intézkedéstől menten kizárólag a megfigyelésre és tapasztalat szerzésére szorítkozik.* E végből figyelmének általában ki kell

terjednie az iskola külső és belső életére, s annak összes állapotaira és viszonyaira; az iskola elhelyezésére, épületeire és helyiségeire; a taneszközökre, gyűjteményekre s az egész felszerelésre; az oktatás állapotára, folyamatára és eredményeire; a fegyelem gyakorlására.

Ha a tanácstag megbízatása az iskolai működés csak egy bizonyos részének (pl. a műhelyi oktatás, vagy a rajz-oktatás) megfigyelésére szól, akkor ezt teszi tüzetesebben tanulmánya tárgyává, egyuttal azonban az iskolai munka egyéb mozzanataira is figyel, mert valamely részről csak úgy alkothat magának helyes ítéletet, ha azt az egészhöz a keretében szemléli.

A mi az intézet elhelyezését, épületeit, helyiségeit s felszerelést illeti:

a) megvizsgálandó az intézet fekvése, telkének terjedelme és czélszerűsége: tisztán van-e tartva az udvar? van-e kút (ivó-víz)?

b) az intézet épülete, terjedelme és czélszerűség tekintetéből: van-e elegendő és tiszta levegője; minő a fűtés és szellőztetés? elég világosak-e a helyiségek? elég tágasak-e a tantermek és műhelyek a tanulók számához képest? jókarban van-e az épület, falak, padlók, ajtók, ablakok, tisztán tartatik-e minden?

c) czélszerűek és jókarban vannak-e a butorok? Megvannak-e az elméleti és rajzoktatáshoz szükséges taneszközök s minták? A műhelyi oktatáshoz rendelkezésre állnak-e a szükséges szerszámok? Milyen az iskolai könyvtár? Megvannak-e benne a tanárok tovább képzéséhez szükséges művek?

Az oktatás állapotát illetőleg a tanácstag a tanítás és műhelyi gyakorlatok meglátogatása és megfigyelése által szerezen tapasztalatokat. E végből különböző tárgyak tanításán kell hallgatóként résztvennie. Résztint a tanár magyarázatát, résztint a tanulók feleleteit kísérje figyelemmel. A tanár magyarázatát abból a szempontból ítélje meg, vajjon alkalmazkodik-e a megszabott tantervhez? kellő összhangban van-e az iskola céljával? megvan-e a kellő kapcsolat az elmélet

és gyakorlati oktatás között? képes-e a tanár a tanulóknak érdeket ébreszteni a tantárgy iránt? tanítása nem előadássá fajul-e? A tanulók feleleteit általában a figyelem, értelmesség, szabatoság és a tanultakban való biztosság és készség szempontjából kell elbírálnia.

Kérje elő a tanulók írásbeli és rajzi dolgozatait is s győződjék meg arról, átvizsgálják s javítják-e, vagy a tanulók által kijavítandókat megjelölik-e a tanárok? A dolgozatok külseje csinos-e, az írás rendez-e?

Különös gonddal bírálendő el a műhelyi oktatás. Menete szakszerű-e? Eredményei megfelelnek az ipari igényeknek?

A tanítás módja elég gyakorlati-e arra, hogy a növendékek kellő ügyességet s szakértelmet szerezzenek mesterségükben?

A tanulók figyelmét illetőleg győződjék meg az iskolalátogató, van-e kellő gond fordítva általában a fegyelemre úgy a tanításon és az intézet falain belül, mint a tanulók erkölcsisége tekintetéből? Melyek a leggyakrabban előforduló fegyelmi esetek? Nem túlszigoru vagy túlságosan enyhe-e a fegyelem?

Az iskolalátogató terjeszszé ki figyelmét a használatban levő tankönyvekre is. Megfelelnek-e az iskola céljainak?

A mennyiben az iskolalátogató az iskola felügyelője kíséretében tenné látogatását, kívánságára ez hívja össze a tantestületet tanácskozmányra, melyen az iskolalátogató megteszi észrevételeit és közli tapasztalatait, természetesen minden rendelkezési jog nélkül.

Ez esetben a tanácskozmány jegyzőkönyvének másolatát — melyben az összes tárgyi észrevételek egész részletességgel veendők fel — az illető felügyelő adja ki az iskolalátogatónak, a ki azt jelentése anyagául felhasználhatja.

Azon esetben azonban, ha a kir. tanfelügyelő, illetőleg az ipariskolák orsz. felügyeletével megbízott kereskedelmi ministeri közeg nélkül történik az iskolalátogatás, a tantestületet az iskolalátogató kívánságához képest az igazgató hívja össze s ő adja ki a jegyzőkönyv másolatát, melynek egy

példányát tartozik az igazgató beterjesztteni a kir. tanfelügyelőhöz, illetőleg az ipariskolák orsz. felügyeletével megbízott kereskedelmi ministeri szakközeghez.

A lehető részletességgel szerkesztendő jelentés, az iskola-látogatás alkalmával felmerült utazási költségek és napidijak kimutatásával együtt (mely utóbbi az eltöltött időre nézve a tanács elnöke által láttamozandó) az illetékes minister urhoz czímezve, a tanács elnökségénél adandó be.

IV.

Szabályzat

az iparos- és kereskedő-tanoncziskolák, az ipari tanműhelyek és szakiskolák, valamint állami ipariskolák (középipariskolák) tan- és segédkönyveinek megbirálása és engedélyezése tárgyában.

(Kiadta a vallás- és közoktatásügyi m. k. Minister 1884. évi augusztus hó 17-én 23.857. és a kereskedelemügyi m. k. Minister 1894. évi szeptember hó 22-én 62.941. sz. a.)

1. §.

Az iparos- és kereskedő-tanoncziskolákban, ipari tanműhelyekben és szakiskolákban, valamint állami ipariskolákban (középipariskolák) tan- vagy segédkönyvül csupán a vallás- és közoktatásügyi-, illetőleg kereskedelemügyi minister által engedélyezett könyv használható.

2. §.

Az engedélyezést a vallás- és közoktatásügyi, illetve kereskedelemügyi Minister az »Országos iparoktatási tanács« véleménye alapján mondja ki.

3. §.

Ugy a vallás- és közoktatásügyi, mint a kereskedelemügyi ministert az engedélyezési jog csupán a saját főhatósága alatt álló iskolafajokra nézve illeti meg. Azonban bármely minister által engedélyezett könyv érvényes a másik minister főhatósága alatt álló ugyanazon fokozatu iskolákra nézve.

4. §.

Az engedélyezés csak egyfokozatu iskolák számára történik.

Valamely fokozatu iskola számára engedélyezett tankönyv más fokozatu és fajú iskolák számára csak akkor engedélyezhető, ha a különböző intézetek tantervei és céljai; az illető osztályok és tantárgyak tekintetében azonosak. Az ily engedélyezést azonban külön kell kérelmezni az illetékes ministernél.

5. §.

Még nem engedélyezett tan- vagy segédkönyv, ugyszintén rajzminták engedélyezését a szerzőknek, vagy azok jogutódainak kell kérniök.

6. §.

Az engedélyezés iránti kérés azon minister elé terjesztendő, kinek főhatósága alá tartozó iskolafajok számára ki-vántatik az engedélyezés.¹⁾

7. §.

A tankönyvek, ugyszintén a rajzminták akár kéziratban, akár nyomtatásban is beterjeszthetők.

8. §.

Az engedélyezés iránti kéréshez csatolandó:

a) Az engedélyezendő műnek -- ha nyomtatásban terjesztetik be -- 3 példány, -- ha kéziratban, akkor két teljesen tisztán s jól olvashatóan irt példány;²⁾

¹⁾ A *vallás- és közoktatásügyi minister* főhatósága alá tartoznak:

Az iparos- és kereskedőtanoncz-iskolák, polgári iskolákkal vagy képezdéssel kapcsolatos ipari tanműhelyek, önálló segédek továbbképző- vagy rajztanfolyamai, leányiskolákkal kapcsolatos nőipariskolák.

A *kereskedelemügyi minister* főhatósága alá tartoznak:

Az önálló ipari tanműhelyek, az összes ipari szakiskolák, az állami (középipar-) ipariskolák, az önálló nőipariskolák és szakiskolákkal kapcsolatos segédek tanfolyamai.

²⁾ A nagyobb rajz-minták egy példányban is beterjeszthetők; ez esetben azonban tartozik a szerző a kézirat eredeti példányát a mű kiadása után a tanácshoz visszatértesíteni.

b) a bírálati díj lefizetését igazoló adóhivatali nyugta; végül

c) ha a mű kéziratban terjesztetik be, akkor bemutató a kiadáshoz használni szándékolt papír nagyság- és minőség-mintájából, valamint próbaszedéséből 2—2 ív.

A papiros mintája $\frac{1}{4}$ ív nagyságra összehajlítva, kéreg-papír borítékba teendő. A kéziratban megbírált könyvek, mielőtt forgalomba hozatnak, 2 nyomtatott példányban bemutatandók, mert az ily művek csak a nyomtatott példányok átvizsgálása, illetőleg kifogástalan volta alapján vétetnek fel az engedélyezett sorába.

Ezenkívül a kérvényben pontosan megjelölendők az iskolanevek, melyek számára az engedélyezés kívántatik, végül a könyv ára.

Ha a szerző a könyv engedélyezését már a legközelebbi tanévre kéri, kérvényét legkésőbb december hó 1-éig kell beadnia. Később benyújtott könyvek is tárgyalás alá kerülnek ugyan, de megbírálásuk és engedélyezésük a következő tanévre már nem várható.

9. §.

Engedélyezésre csak egész művek terjeszthetők fel.

10. §.

Az engedélyezés csak egyes kiadásra szól, minél fogva újabb kiadások számára külön kérendő az engedély, még pedig ugyanoly eljárás szerint, mint új könyveknél.

11. §.

A bírálati díjak következők:

a) iparos- és kereskedőtanoncz-iskolai könyvek után, melyekben rajzok, vagy rajzmellékletek nincsenek, az első kiadásnál 20 ft; változatlan vagy lényegtelen változásokat tartalmazó további kiadásoknál 15 ft;

b) iparos és kereskedőtanoncz-iskolai rajzminták, nemkülönben ezeknek rajzokat vagy rajzmellékleteket tartalmazó könyvei után az első kiadásnál 30 ft, változatlan vagy lényegtelen változásokat tartalmazó további kiadásoknál 20 ft;

c) szakiskolák és állami ipariskolák (középipariskolák) mindennemű könyvei után az első kiadásnál 100 frt; változatlan vagy lényegtelen változásokat tartalmazó további kiadásoknál 60 frt.

Lényeges változásokat tartalmazó újabb kiadásoknál az első bírálat díjai fizetendők.

A papiros-vizsgálati díjak pedig minden kiadmány után 2 frt.

12. §.

Az »Országos iparoktatási tanács« elnöksége a leküldött művet két bírálónak adja ki, a kik ezen megbízatásukat a könyv sorsának végleges eldöntéseig bizalmas jellegűnek tekintik.

A két bíráló úgy választandó meg, hogy a bírálat alá kerülő művel azonos tárgyat ugyanazon iskolafaj számára egyikök sem irt legyen.

13. §.

Tankönyveket bírálhatnak — az elnökség tagjait kivéve — a tanács valamennyi tagjai.

Szükség esetén a tanács külső bírálókat is választhat, kiket az elnökség előterjesztése alapján a teljes ülés esetről-esetre választ.

A papiros minőségének megvizsgálását a m. kir. technológiai muzeum végzi, mely célból a próba-ívet, illetőleg egy nyomtatott példányt az elnökség oda küldi s a vélemény beérkezte után a díjat (2 frt) kifizeti.

14. §.

A tankönyveket főleg a következő szempontokból kell megbírálni:

a) a tudomány szempontjából nem esik-e a munka kifogás alá;

b) tartalom, módszer és előadás tekintetében megfelelő-e az illető iskolák oktatása, illetőleg ez iskola tanterve és utasításai követelményeinek?

c) mutat-e a felterjesztett könyv az eddig használatban levőkkel szemben haladást?

d) helyes-e a nyelve és követi-e a magyar tudományos akadémia orthographiáját?

e) nem esik-e erkölcsi és állami szempontból kifogás alá?

f) kiállítása az egészségügyi követelményeknek megfelelő-e, különösen a papír nem kifogásolható-e és a nyomtatás nem szemrontó-e, — illetőleg kéziratban beterjesztett munkáknál a papír minősége és nyomtatás-minta a czélnak megfelelő-e? ¹⁾

g) ára nem tulságos-e?

15. §.

A bírálók kifogásai lehető részletezéssel sorolandók fel. — Ha a bíráló nem tartja szükségesnek bírálatában a könyv összes hibáit felsorolni, — ezt határozottan meg kell említenie.

16. §.

A bírálók bírázataikat a tanács irodájának küldik be, mely azokat az elnökség elé terjeszti.

Ha a két bírálat az engedélyezés vagy visszautasítás tekintetében megegyező, akkor az elnökség ily értelemben terjeszti be jelentését, mint tanácshatározatot az illetékes miniszterhez és erről jelentést tesz a legközelebbi teljes ülésnek.

Ha azonban a bírálatok eltérők, akkor erről a legközelebbi teljes ülésnek jelentést tesz, mely a két bíráló bevonásával szakbizottságot küld ki a végleges bírálat megejtése végett. Ezen szakbizottság ítélete végérvényes és mint a tanács határozata terjesztendő az illetékes miniszter elé, egyúttal pedig jelentés teendő arról a legközelebbi teljes ülésnek.

17. §.

Egy előbbeni alakjában visszautasított könyv új, javított kiadása a bírálatokban kifogásolt helyek kijavításával csak

¹⁾ Könyvekhez lignin-mentes, legalább VI. anyagu, illetőleg több évre szóló könyvekhez legalább V. anyagu papiros veendő, még pedig legalább 70 gr., rajzlapokhoz legalább 84 gr. négyzet-méterenkénti súlyban.

abban az esetben számíthat engedélyezésre, ha a bírálók világosan kijelentették, hogy a könyvben csakis a felsorolt tévedések szorulnak kiigazításra.

18. §.

A tanács elnöksége a bírálatra leküldött művekről szóló jelentését a bírálatokkal és egyéb a tárgyra vonatkozó esetleges ügyiratokkal együtt a vonatkozó ministeri leiratnak a tanácshoz történt leérkezésétől számítandó hat hónap alatt tartozik az illetékes minister elé terjesztetni.

19. §.

A könyv ügyében az illetékes minister határoz, a ki erre vonatkozó elhatározását közli a szerzővel, illetőleg folyamodóval, az összes érdekelt iskolákkal felügyeleti közege útján, végül az orsz. iparoktatási tanácscsal, utóbbihoz egyuttal leküldve a felterjesztett bírálatokat és engedélyezett könyv egy példányát is megőrzés végett.

A folyamodóval közlendők a bírálatok másolata is, melyek azonban kizárólag az illetőnek magánhasználatára szolgálnak.

20. §.

Tekintettel a 3. §-ban foglalt rendelkezésre, a vallás- és közoktatásügyi, valamint kereskedelemügyi ministerek kölcsönösen közlik egymással a kiadott engedélyt, miről az érdekelt iskolák a 19. §. értelmében értesítendőek.

21. §.

Ezen szabályzat a vallás- és közoktatásügyi és kereskedelemügyi ministerek egyetértő jóváhagyásával lép jogerőre és minden, ezen eszközendő módosítás ugyanezen jóváhagyást igényeli.

V.

Az iparostanocz-iskolák szervezete és tanterve.

(Kiadta a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister a kereskedelemügyi m. kir. ministerrel egyetértőleg 1893. augusztus hó 31-én 35.564. sz. a.)

I. Általános határozatok.

1. Oly községekben, a hol legalább 50 iparos (kereskedő) tanoncz van és ezek számára külön iskola nincs, köteles a község a tanonczok tanításáról külön gondoskodni. (1884. évi XVII. t.-cz. 80. §.)

Ez a tanfolyam még akkor is fentartandó, ha a tanonczok száma ideiglenesen leszáll 50-en alul és csak az esetben szüntethető meg, ha kétséget kizáró módon ki van mutatva, hogy a tanonczok számának csökkenése állandó.

2. Az iparostanonczok számára berendezett tanfolyamok kétfélék:

- a) általános iparostanoncz-iskolák;
- b) szakirányu iparostanoncz-iskolák.

Ez utóbbiak sorába tartoznak a kereskedőtanoncz-iskolák, melyek számára külön tanterv adatik ki.

3. Az általános iparostanoncz-iskolák akként szerveztetnek, hogy a községben képviselt összes iparágak szükségleteinek, a mennyire lehetséges, megfeleljenek.

A szakirányu iparostanoncz-iskolák csupán egy iparág vagy rokoniparágak egy csoportjának tanonczai számára állítatnak fel; tantervök tehát különös figyelemmel emez ipar vagy iparcsoport szükségleteire esetről-esetre állapittatik meg és jóváhagyás végett a vallás- és közoktatásügyi ministerhez

felterjesztendő, a ki ezekre nézve a kereskedelmi miniszterrel egyetértőleg intézkedik.

4. Oly községekben, a hol egyes iparágak vagy rokoniparágaknak egyes csoportjai különösen nagy számú tanonczt szolgáltatnak, ezen tanoncok csoportosítandók s gondoskodni kell arról, hogy ezen tanoncok szakirányu tanításban részesíttessenek.

5. A tanoncziskolák költségeinek fedezetéről az 1884. évi XVII. t.-cz. 87. §-a intézkedik, melynek értelmében erre fordítandók:

a) Első sorban a nevezett törvény alapján befolyó díjak és pénzbüntetések.

b) A község egyéb jövedelmei.

c) Ha ezek a források elégtelenek, a községben fizetendő egyenesadó 2°/o-a erejéig a belügyminiszter és pénzügyminiszter engedélyével kivethető külön pótdó.

d) A vallás- és közoktatásügyi miniszter által engedélyezhető államsegély.

Az államsegély a jelen szabályzat 51. és 55. §§-ban megállapított feltételek teljesítéséhez van kötve.

II. A tanítási időről és az iskolai szünetekről.

6. Az iparostanoncz-iskola rendes tanfolyama három évig, az évi szorgalomidő tiz hónapig tart. Ezen idő alatt a tanításnak folytonosnak kell lennie.

Az építő iparosokra nézve berendezett szakirányu tanoncziskolában (tanfolyamban) az évi szorgalomidőt lehet a téli időszakra, de legalább a november hó elejétől márczius hó végéig terjedő időre összeszorítani, ebben az esetben azonban a heti órák számát annyira meg kell szaporítani, hogy a rövidebb szorgalomidő alatt adott órák száma legalább is egyenlő legyen a rendes körülmények között tiz hónap alatt adott órák számával.

7. A tanításra hetenként két munkanapon legalább 4 óra az általános ismeretek tantárgyaira, ezeken felül vasárnaponként 3 órai idő a rajz tanítására szabatik ki.

8. Az iparhatóság állapítja meg azt, vajjon a tanítás a nappali vagy esti órákban tartassék-e? Tartozik azonban erre

vonatkozólag az iskola tanítótestületét és felügyelő bizottságát meghallgatni.

Azon esetben, ha az I. foku iparhatóság a tanítási időt nem a tanítótestület, illetőleg az ipariskolai bizottság javaslata szerint állapítaná meg, az iskolai bizottság a II. foku iparhatósághoz felelteszhet s ez a kir. tanfelügyelő meghallgatása után intézkedik. III. fokon a kereskedelemügyi minister a vallás- és közoktatásügyi minister meghallgatása mellett határoz.

Azonban a tanítás sikeressége és a fegyelem érdekében kívánatos, hogy a munkanapokon az órák ne tartassanak későn este; vasárnapokon pedig multhatatlanul a világos nappal idejére tétessenek.

Nehogy a tanoncziskola az összes tanonczokat egy időben vonja el az iparosok műhelyeiből, a tanítást (a rajzot kivéve) akként kell berendezni, hogy ne tartassék a tanoncziskola minden egyes osztályában ugyanazon napokon, hanem hogy az egyes osztályokban a hét különböző napjaira essék.

9. A mennyiben a hitfelekezetek a tanonczok vallás-tanításáról gondoskodnak, a fentebbi órákon felül vasárnaponként egy óra a vallástanításra fordítható. (1884. évi XVII. t.-cz. 83. §.)

10. Az iparostanoncz-iskolák tannyelve magyar.

A fentartó hatóság kérelmére a vallás- és közoktatásügyi minister megengedheti más nyelvnek tannyelvül használatát. Ebben az esetben azonban a magyar beszéd és írás minden osztályban a megállapított heti 7 órán felül hetenként legalább két órában tanítandó.

11. A kéthavi szünidő a nyári hónapokban (juli és augusztusban) tartatik. (1884. évi XVII. t.-cz. 84. §.)

12. Évközben szünnapok:

a) Karácsonykor és husvétkor egy-egy hét, pünkösdkor két nap; úrnapja, ó-év utolsó és újév első napja.

b) A király és királyné ő felségöknek születése és névnapja, valamint koronázásuk napja.

c) Ezeken felül a felügyelő bizottság évenként három szünnapot engedélyezhet.

A mennyiben a tanítás a fentebbiekben elő nem sorolt valamely ünnepre esnék, a tanítást a délelőtti időre kell át-
helyezni.

III. Az iskolabjárás kötelezettsége, felvétel, felmentés.

13. Mihelyt valamely növendékifju iparostanonczzá lesz, gazdája köteles őt azonnal a megfelelő szakirányu iparostanoncz-iskolába, ilyennek hiányában a lakásához legközelebb eső általános iparostanoncz-iskolába, esetleg az ismétlő iskolába felvételni.

14. A 12 éves korukat még be nem töltött iparostanonczok kötelesek eme koruk betöltéséig a mindennapi elemi népiskolába járni. (1884. évi XVII. t.-cz. 60. §.)

15. Az iparostanoncz-iskolába a népiskolai mindennapi tanfolyamot bevégezett, vagy 12-ik életévöket betöltött oly iparostanonczok vétetnek fel, a kik legalább is folyékonyan olvasni, olvashatóan írni tudnak és a négy alapmiveletet egész számokkal ismerik.

16. Oly iparostanonczok, a kik 12-ik életévöket betöltötték, de a népiskolai mindennapi tanfolyam vagy megfelelő iskola bevégzését nem képesek igazolni, az igazgató, az illető tanító és lehetőleg az iparostanoncziskolai bizottság egyik tagja jelenlétében felvételi vizsgálat alá vétetnek és ha a 15-ik §-ban megszabott előképzettséggel nem rendelkeznek, akkor az iskola elé berendezett előkészítő osztályba utasíttatnak.

17. Oly iparostanonczok, a kik iskolai bizonyítvánnyal igazolják, hogy a 15. §-ban megszabott előképzettséget meghaladó tanulmányokat végeztek, a tanoncziskola amaz osztályába, illetőleg csoportjába sorozandók, a melybe előkészült-ségöknél és koruknál fogva illenek.

18. Oly községekben, a hol még nem létesített az iparostanoncz-iskola, a tanoncz köteles a népiskolához tartozó ismétlőiskolába járni. (1884. évi XVII. t.-cz. 62. §. c) pontja.)

Az iparostanonczok az ismétlő iskolába csak oly köz-ségben vehetők fel, a hol számukra még nincsen iparostanoncz-iskola.

19. A tanoncz mindaddig, míg tanítási ideje a mesternél tart, köteles a megfelelő iparostanoncz-iskolába járni. (1884. évi XVII. t.-cz. 82. §.)

Ez a kötelezettség a kikötött próbaidőre is szól.

Azonban a III. osztályt jó sikerrel végzett tanoncz, ha tanítási ideje még le nem járt, a rajzon kívül a többi tanulni valók alól felmenthető.

20. Az iparostanoncz-iskolába tanév közben felvett tanonczok, ha a tanév végéig a felvételüket megelőző időben tanított tananyagot pótlólag elsajátították, a következő tanévben a felsőbb osztályba léphetnek.

21. A tantervben kiszabott tantárgyakat rendszerint minden tanuló köteles tanulni.

Felmentésnek a következő esetekben van helye:

a) A rajztanulás alól felmenthetők azok az iparostanonczok, kiknek az általuk tanult iparágban a rajzolásra nincsen föltétlenül szükségök. Ilyenek: a mészáros, hentes, szappanos, borbély, betűszedő (nyomdász), béléjtő, timár, szalámikészítő, kéményseprő, molnár, halász, sütő, pék, kötélverő, ruhatisztító, bocskorkészítő, kávé, korcsmáros és kereskedő-tanonczok.

Polgári vagy középiskolai négy osztályt és a felső népiskola harmadik osztályát végzett iparos (kereskedő)-tanonczok, tekintettel nagyobb előképzettségükre, az iparostanoncziskolában tanított ama tantárgyak tanulása alul, a melyek csak általános ismereteket ölelnek fel, felmentendők és csakis a rajz és szaktantárgyak tanulására kötelezendők.

b) Ha a rajztanulás alól felmentett tanonczok száma 20-ra emelkedik, ezen tanonczok heti 4 órán felül még 3 órában lehetőleg a szakjokba vágó vagy általános természetű más ismeretekben oktatandók. Ha az ilyen tanonczok száma évközben megfogyatkoznék is, az oktatás fentartandó.

Ezen intézkedés kiterjed a kereskedőtanonczokra is, ha azok az iparostanoncz-iskolát látogatják.

Ezek közül a rajztanulás alól is felmenthetők azok, a kik a fent elősorolt iparágakat tanulják.

A polgári és középiskola III. osztályát és felső népiskola II. osztályát sikerrel végzett iparos (kereskedő)-tanon-

czok az iparostanoncz-iskola harmadik osztályába veendők fel.

22. A felmentéseket az iparostanoncz-iskolai bizottság jelentése alapján a kir. tanfelügyelő adja meg.

23. Az iparostanonczok az iskolába való felvételök alkalmával felvételi jegyet kapnak.

24. Ha az iparostanoncz lakásának avagy iparágának változtatása miatt kénytelen más iskolába beiratkozni, köteles volt iskolai igazgatójától elbocsátó bizonyítványt kérni, mely nélkül más iskolába fel nem vehető.

25. A tanoncziskolából való elbocsátás mindenkor hitelesen reá vezetettik az iparhatóság által a tanviszony befejeztével kiállítandó bizonyítványra.

26. A tanoncziskolákba a rendelkezésre álló helyhez képest segédek is lehet fölvenni, akár az összes tantárgyak, akár csak általuk választott tárgyak tanulására és a rajz gyakorlására. Ezek a segédek rendtartás és fegyelem tekintetében ugyanazon szabályoknak vannak alávetve, mint a tanonczok.

27. A tanoncziskola egy-egy osztályába rendszerint 60, a rajzosztályok mindenikébe 40 tanulónál többet nem lehet felvenni; kivételesen azonban megengedtetik, hogy az évközben jelentkező iparostanonczok akkor is felvétessenek, hogyha a tanulók fentebbi száma már teljes.

28. Ha valamely osztály tanulóinak száma a 60-at, illetőleg a rajzosztályoké a 40-et meghaladná, párhuzamos osztályt kell felállítani.

29. Párhuzamos osztályok esetén, valamint akkor, midőn egy községben több tanoncziskola van, azon kell lenni, hogy az egymással rokon iparágakban alkalmazott tanonczok lehetőleg együvé, valamint egyenlő előképzettségű tanonczok lehetőleg egy osztályba kerüljenek, hogy az oktatás mentől jobban alkalmazkodják különleges szükségleteikhez.

IV. A tanulókra vonatkozó rendtartási szabályok.

30. A tanuló a tanítási órákon köteles pontosan és tisztán megjelenni, tan-, író- és rajzóli szereit rendes állapotban magával hozni.

31. A tanuló megjelenése egy arra rendelt ellenőrző könyvecskével ellenőriztetik, melyet a tanuló minden megjelenése alkalmával a tanítónak (osztályfőnöknek) lebélyegzés végett bemutatni köteles, a végett, hogy a tanításon megjelenését gazdája előtt igazolhassa, a ki viszont a maga részéről köteles az ellenőrző könyvecskét kéthetenként legalább egyszer láttatni. Az e célra szolgáló iskolai bélyegző kelettel is ellátandó.

Az ellenőrző könyvecskében azonfelül rovatok vannak, melyekben a tanonc elömeneteléről évharmadonként kimutató közlötetik; végül benne foglaltatnak a jelen szervezet ama pontjai, melyeket a mester s a tanonc ismerni tartoznak.

32. A tanításon meg nem jelenő iparostanonc köteles mulasztása okát mesterétől hozott bizonyítvánnyal igazolni.

A mulasztást következő okokkal lehet kimenteni:

a) Ha az iparostanonc komoly betegségbe esik.

b) Ha a tanoncczal egy lakáson levő családtagok valamelyike ragályos betegségben van.

c) Ha a gazda vagy tanonc családi körében haláleset fordul elő.

d) Ha a tanonc bizonyos időre vidéken dolgozik vagy országos vásárra megy, a mi az igazgatónál előre bejelentendő. — Mulasztásnak vétetik a tanonc késő megjelenése is.

33. Az iskolamulasztásokról egy arra rendelt napló vezettetik, melynek egyik rovatába minden mulasztás, másik rovatába pedig a kimentett mulasztás jegyeztetik be.

34. Ha az iparostanuló mestere nem gondoskodik arról, hogy tanonca az iskolát pontosan látogassa, akkor az iparostanonciskolai bizottság köteles ezt a körülményt további eljárás végett az iparhatóságnak bejelenteni.

35. Az iparostanonc köteles a tanítást figyelemmel hallgatni, a kiszabott iskolai munkát pontosan végezni, felhívásra felelni s magát a tanítás ideje alatt minden tekintetben illedelmesen viselni.

36. Az iskolaépület vagy tanterem, a bútorok és taneszközök rongálása szigorúan tiltva van.

37. Az iparostanonc köteles a tanítás végeztével úgy

az iskolai épületben, mint annak környékén és jövet-menet közben az utcán magát illedelmesen viselni.

38. Minden iskolai év végével az arra rendelt iskolai előjáróság vezetése mellett nyilvános vizsgálatok tartatnak, melyeken a kétes haladású tanulókat különösen meg kell vizsgálni.

A közvizsgálatokon az iskolai anyakönyv, valamint a tanoncok írás- és rajzmunkálataik közszemlére tételnek. E munkálatok, mint a tanoncok tulajdonai, a tanév végén visszaadatok.

39. A tanév végén tartott vizsgálat alkalmával a kiváló szorgalmat és előmenetelt tanúsított tanoncok nyilvánosan megdicséretnek, esetleg jutalomban is részesülhetnek.

40. Kivánatos, hogy minden évben alkalmas időben a tanoncok kézimunkáiból is kiállítás rendeztessék. A munkakiállítás az ipartestületek által intézendő el.

41. A tanonc iskolázásának befejeztével, mely legalább addig tart, míg élete 15-ik évét betöltötte) bizonyítványt kap, ez az általa végzett tanfolyam egész idejére kiterjed és az anyakönyv alapján állittatik ki.

Az iskolai bizonyítvány adatai az iparhatóságtól kiadandó tanonczbizonyítványban felemlítettnek. A tanoncziskolai bizonyítványok bélyegmentesek.

42. Azok a tanulók, a kiknek tanviszonya a tanév közben ér véget, bizonyítványukat az utolsó időszakos osztályzat alapján kapják.

43. Az iskolai anyakönyv rovatai: a tanonc neve, születése helye, kora, vallása, ipari foglalkozása, főnöke neve és lakása, egyes tantárgyakban tett előmenetele, mióta jár tanoncziskolába, iskolai mulasztásának összege, a ki nem mentett mulasztási órák száma.

44. A tanulásbeli előmenetel jelzésére a *jeles, jó, elégséges és elégtelen*; a magaviselet jelzésére a *jó, szabályszerű, kevésbé szabályszerű és nem szabályszerű* érdemjegyek szolgálnak.

45. Azok a tanulók, a kik az iskolai év végén egy vagy két tantárgyból elégtelen osztályzatot kaptak, a követ-

kező iskolai év elején jelentkezés után javító vizsgálatra bocsáttatnak.

Azok a tanulók, a kik a javító vizsgálat alkalmával sem felelnek meg, vagy a kik az iskolai év végén kettőnél több tantárgyból kaptak elégtelen osztályzatot, az osztály ismétlésére utasíttatnak.

V. Fegyelmi szabályok.

46. Az iparostanoncz-iskola növendéke fegyelmi eljárás alá esik a következő okok miatt:

- a) Rendetlen megjelenés a tanítási órákon.
- b) Tanítási órák igazolatlan mulasztása.
- c) Tanulásbeli hanyagság és a taneszközök el nem hozatala.
- d) A tanítás zavarása.
- e) A tanítók és más felebbvalók iránt tanusított tisztetlenség avagy sértés.
- f) Egymásnak megbántása vagy szándékos megkárosítása.
- g) Az iskola épületében, a tantermek bútoraiban, vagy a taneszközökben tett mindennemű kár.
- h) Az iskolában, az iskola előtt vagy az utcán elkövetett pajkosság, lármázás avagy bármely rakoncátlanság.
- i) A szorosabb értelemben vett mindennemű erkölcsi kihágás.

47. A fenyítés nemei:

- a) Megintés magánosan, az osztály előtt, a tanítói testület előtt.
- b) A tanítói testülettől hozott határozat következtében a tanuló gazdájának, sőt szüleinek értesítése, mely értesítést azok láttamozni tartoznak.
- c) A iparcziskolai bizottság elé idézés.
- d) Kártétel esetén az okozott kárnak megtérítése.
- e) A tanuló meg nem javulása esetén fegyelmetlenségét az iparhatóság a tanoncz bizonyítványában megemlíti.
- f) Kihágás vagy büntény elkövetése esetén megbüntetés végett a polgári hatóságnak kiszolgáltatás.

g) Az igazgató fel van hatalmazva szükség esetén a tanulót bezárni vagy ellene a házi fegyelmezés eszközeit használni. — Szükség esetén az igazgató az iparhatóság segítségét veheti igénybe.

VI. Tanhelyiségek és taneszközök.

48. Az iparostanonczok oktatására a polgári és elemi iskolák helyiségei és taneszközei használhatók.

A rajztanítás kellő eredményének biztosítása végett szükséges, hogy mindenütt, a hol valamely iskolában (gymnasium, reáliskola, polgári fuiskola) külön rajzterem áll rendelkezésre, legalább a rajztanítás ebben a teremben tartassék.

49. Miután a tanterv sikeres végrehajtása nagy részben megfelelő taneszközök helyes használatától függ, minden iparostanoncz-iskola számára be kell szerezni a következő taneszköz-gyűjteményeket:

a) Falitáblák és mintalapok gyűjteménye az általános és szakrajzoláshoz.

b) Gipsz- és testminták gyűjteménye.

c) A szakrajzolás támogatására szolgáló minták (modellek) gyűjteménye.

d) Technologiai gyűjtemény.

e) Tanítói könyvtár.

50. A vallás- és közoktatásügyi minister gondoskodik arról, hogy az iparostanoncz-iskolában való oktatásnál használható falitáblák, mintalapok, gipsz- és egyéb minták és a tanítói könyvtárba való művek mielőbb jegyzékbe foglaltassanak. A beszerzések csakis a minister által kiadott jegyzékek alapján eszközölhetők.

51. Az iskola fentartására engedélyezett államsegélynek rendszerint egy ötödrésze, de legalább egy tizedrésze évenként taneszközök megszerzésére fordítandó mindaddig, míg az előirt gyűjtemények teljesek. Az így szerzett taneszközök az iskola leltárában, mint a vallás- és közoktatásügyi ministerium tulajdonai bejegyzendők és kezelendők.

52. Az iparostanoncz-iskolákban csak a vallás- és közoktatásügyi minister által szabályszerű megbíráltatás után erre

a célra engedélyezett tan- és segédkönyvek használhatók. Ezek közül a használandókat a tanítói testület ajánlatára a felügyelő bizottság állapítja meg s a kir. tanfelügyelő hagyja jóvá.

VII. Tanerők, alkalmazásuk módja, köteleességeik.

53. Az iparostanoncz-iskolákban tanerőkül első sorban oly egyéneket kell alkalmazni, a kiket egy a vallás- és közoktatásügyi minister által erre a célra kinevezett bizottság műszaki, iparművészeti avagy kereskedelmi képzettségök alapján iparostanoncz-iskolákban való tanításra képesítettnek nyilvánított, vagy a kik e bizottság előtt vizsgálatot tettek.

Az előkészítő osztályban, továbbá az olvasásra az I—III. osztályban és a fogalmazásra az I. osztályban elemi iskolákra képesített tanítók alkalmazandók.

Mindaddig, míg képesítettnek nyilvánított vagy vizsgált iparostanoncz-iskolai tanítók kellő számban fognak rendelkezésre állani, a következő intézkedések irányadók:

a) A II. és III. osztályban tanítandó üzleti levelezés, úgyszintén az I—III. osztályban tanítandó ipari számvetés és könyvvitel tanítására, továbbá a mennyiben külön tanítatik, a természettanra és technológiára, lehetőleg a megfelelő szakra képesített középkereskedelmi vagy polgári iskolai tanítókat kell alkalmazni.

b) A rajz tanítására alkalmazandók: első sorban e szakra képesített ipar-, polgári- vagy középiskolai tanárok; ilyenek hiányában oly egyének, a kik a vallás- és közoktatásügyi ministertől vagy az ő engedélyével és ellenőrzésével rendezett tanfolyamot végeztek.

54. A mely iparos tanoncziskolánál külön rendszeresített önálló tanítói állomás van, ott az ily állomásra megválasztott tanító alkalmazása élethossziglan tart. E tanítók fegyelmi ügyeiben az 1876-ik évi XXVIII. t.-cz. 7. §-ának rendelkezéseit kell alkalmazni, mivel az iparos tanoncziskola az iparos tanonczok számára az elemi népiskola ismétlődő tanfolyamát helyettesíti és az 1884. évi XVII. t.-cz. 80. §-a alapján községi jellegű iskolának tekintendő.

55. Az iparostanoncz-iskola igazgatóját és tanítóját az iskolai bizottság által tett hármaskijelölésben ajánlottak közül az iskolát fentartó község választás útján alkalmazza.

Az iparostanoncz-iskolai bizottság köteles ajánlatának megtétele előtt a kir. tanfelügyelő hozzájárulását kieszközölni. Az esetben, ha a kir. tanfelügyelő a kijelöléshez hozzá nem járulna, a bizottság köteles a kir. tanfelügyelő által kitűzött záros határidő alatt más ajánlatot tenni.

Az iskolát fentartó testület csak azok közül választhat, a kiket a bizottság ajánl.

56. Az iparostanoncz-iskoláknál önálló, rendszeresített állomást be nem töltő tanítók és tanárok alkalmazása csak időleges.

Tekintve azonban, hogy az oktatás érdekei organikus testületi működést kívánnak, a minnek a tanerők évenkénti változása hátrányára válik: a tanítói testület rendszerint 3 évi időtartamra alakíttatik meg, és a közbeeső idő alatt csak kiegészítő intézkedések történhetnek.

A három évi időtartamon belül ily tanítók a kir. tanfelügyelő felszólítására, illetőleg hozzájárulásával alapos okokból az iskolai bizottság által előzetesen teljesített vizsgálat eredményéhez képest a község által mentetnek fel megbízásuktól.

57. Oly tanítók, a kik magokat az iparostanoncz-iskolai oktatásra képezték és a kiknek használhatósága e téren a szakfelügyelők által minden kétséget kizáró módon meg van állapítva, a vallás- és közoktatásügyi minister által az illető iskolánál viselt tanítói állásukban megerősíttetnek.

Ily megerősített tanerők alkalmazása a fentebb kimondott három éven túlterjedőnek tekintendő; azokat csak a minister jóváhagyásával és alkalmaztatásuk félévi felmondása mellett lehet elbocsátani.

58. A tanító kötelességei:

a) A reá. bizott tantárgyat az iparostanoncz-iskola különleges szükségleteinek figyelembe vételével behatóan tanulmányozza, a tanítási órákra gondosan előkészül, a rendelkezésre álló szűk időt mentől sikeresebben és gyakorlatiasabban igyekszik értékesíteni.

Kivánatos, hogy e végből tantárgyával összefüggő ipari szakmunkákat tanulmányozzon; iparosokkal érintkezésbe lépve, tájékozást szerezzen az iparoktatás gyakorlati szükségletei felől.

b) A tanulók szellemi és erkölcsi nevelésére az intézet körében, sőt lehetőleg azon kívül is felügyel.

c) Tanítási óráit pontosan (a más iskolákban szokásos óráközöket mellőzve) megtartja; ha tanításra valamely elháríthatlan oknál fogva meg nem jelenhetnék, azt az igazgatónál ideje korán bejelenti.

d) A tanítási órán szigorú rendet tart, a tanítást zavaró tanulót rendetlenkedése foka szerint megintja vagy megdorgálja; az engedetlen az osztálytanítónál vagy az igazgatónál bejelenti.

e) A tanulók ellenőrző könyvecskéit minden alkalommal lebélyegezi; az osztály- és mulasztási naplót vezeti és abba a feltűnőbb fenyítésekkel feljegyzi.

f) A tanítói tanácskozmányokon mindenkor megjelenik s ott az intézet ügyeinek elintézésében tevékeny részt vesz.

g) A felügyeletére bízott taneszközöknek gondját viseli.

59. A tanítók közül minden osztály számára az igazgató külön *osztályfőnököt* jelöl ki, a ki az osztály ügyeit elintézi.

Teendői:

a) A növendékek gazdáit az igazgató ellenjegyzése mellett szükség esetén értesíti.

b) Az időszakai előmenetelről szóló értesítőket kiállítja.

c) A bizonyítványokat és anyakönyveket elkészíti.

60. Minden iparostanoncz-iskola élén egy *igazgató-tanító* áll, a ki az intézet szellemi és erkölcsi ügyeinek irányzója, vezetője és őre és mindenre nézve felelős. Az igazgató egyszersmind valamelyik tantárgyat taníthatja is.

61. Az igazgató főbb teendői:

a) A tanulók felvételét teljesíti.

b) Kiváló figyelemmel kíséri a tanulók magaviseletét, szorgalmát és előmenetelét; fegyelmi esetekben intézkedik, az előforduló ügyeket vagy maga intézi el, vagy a szükséghez képest a tanítói testület vagy a tanoncziskolai bizottság elé terjeszti.

c) A rendtartási és fegyelmi szabályokat a tanulók előtt

a tanév elején és közepén, szükség esetén más időben is felolvassa és megmagyarázza.

d) Havonként egyszer, legkésőbb minden hó 8-ik napjáig jelentést tesz az elsőfoku iparhatóságnak arról, hogy a tanoncok általában mily módon és mily előmenetellel látogatják az iskolát; értesíti továbbá a tanoncok igazolatlan mulasztásairól a mesterek megbüntetése végett.

e) Hogyha azt tapasztalná, hogy az elsőfoku iparhatóság az igazolatlan mulasztások tekintetében hanyagul vagy törvényellenesen jár el, akkor a másodfoku iparhatóságnál keres orvoslást s ezen hatóságnak netalán ki nem elégitő határozata, illetőleg intézkedése ellen a kereskedelemügyi ministerhez felebbez.

Ha az elsőfoku iparhatóság késedelmesen jár el, vagy éppen nem intézkedik úgy, hogy határozata ellen felebbezni sem lehet, akkor az igazgató a másodfoku iparhatósághoz fordul és erről a tanoncziskolák felügyelőjét is értesíti.

f) Az igazgató felügyel a tanítók működésére, azoknak tanítását évenként többször meghallgatja és a hatáskörükhöz tartozó rendtartás és fegyelem gyakorlását figyelemmel kíséri. Ha szükséges figyelmeztetései mellőztetnek, az ügy természetéhez képest jelentést tesz az illető hatóságnak.

g) Havonként egyszer, vagy a szükséghez képest többször tanítói értekezletet tart és abban elnököl.

h) A tanítók meghallgatásával kijelöli az osztályfőnököket, elkészíti az órarendet és az iparostanoncz-iskolai bizottságnak jóváhagyás végett bemutatja.

i) A tanításban akadályozott tanító helyettesítéséről gondoskodik.

k) Az anyakönyveket, leltárokat és az iskola mindenemü gazdasági ügyeit vezeti; a gyűjteményekre s az épület tisztántartására stb. felügyel; a bevételekről és kiadásokról számol.

l) Az intézetből más hasonló iskolába átlépőknek a tudósítást kiadja, a kilépők bizonyítványait az iskolai bizottság elnökével együtt aláírja és megpecsételi.

m) A tanítói testület és az iparostanoncz-iskolai bizottság végzéseit végrehajtja.

n) A taneszközöket a tanítói testület meghallgatásával beszerzi.

o) A tanév végén az iskola állapotáról összefoglaló jelentést szerkeszt.

62. Az intézet tanítói együtt tanítói testületet alkotnak.

68. A tanítói testület az igazgató elnöklése mellett havonként egyszer, vagy a szükséghez képest többször is értekezletet tart, melyben minden tagnak szavazata van. Jegyzőjét a testület a maga kebeléből választja.

64. A tanítói testület teendői:

a) A tanulók összhangzatos nevelését és tanítási módját megállapítja.

b) Képviselőt választ az iparostanoncz-iskolai bizottságba.

c) Fegyelmi ügyekben bíraskodik, súlyosabb fegyelmi esetekben ítéletét az iparostanoncz-iskolai bizottság elé viszi.

d) Kétes esetekben a tanulók felvétele és a tanfolyamokba való beosztásuk ügyeiben határoz.

e) A tanulók erkölcsi viseletét megbírálja, az időszaki előmenetelt és a tanév végén az anyakönyvbe bevezetendő osztályzatot megállapítja; ezek szerint a tanulóknak magasabb osztályba lépése, javító vizsgálatra bocsátása vagy az osztály ismétlése felől ítél.

f) A tanítók oly ügyeiben, melyek egyesek személyét illetik, mint békebíró működik.

VIII. Felügyelet.

A) Iparostanoncz-iskolai bizottság.

65. Az iparostanoncz-iskolai bizottság az iskolát fentartó község azon közege, a melylyel az iskola feletti közvetlen felügyeletet gyakoroltatja.

66. Az iparostanoncz-iskolai bizottság tagjait az iskolát fentartó községi képviselő-testület három évi időtartamra választja, tanítással foglalkozó, vagy a tanítás ügyéhez értő s az iránt buzgólkodó egyének, kiválólag pedig mivelt és értelmes iparosok közül. A kilépő tagok újból megválaszthatók.

Az iparostanoncz-iskolákban alkalmazott tanítókat azonban a község nem választhatja a bizottság tagjaivá.

67. A bizottságnak tagjai még: az iparostanoncz-iskola

igazgatója, a tanítótestületnek a maga kebeléből választott képviselője és az ipartestület által kiküldött két tag.

68. A bizottság tagjainak számát a helyi körülményekhez képest az iskolafentartó község és az elsőfoku iparhatóság határozza meg.

69. A bizottság elnökét, alelnökét, gondnokát és jegyzőjét saját kebeléből maga választja. A választásról a kir. tanfelügyelőnek jelentést tesz és az I. foku iparhatóságot értesíti.

70. Egy bizottság felügyelete alá több iparostanonciskola is tartozhatik. Ez esetben mindegyik tanonciskola részéről az igazgató és a tanító-testület képviselője a bizottság tagja.

71. Az iparos tanonciskolai bizottság teendői:

a) Az iparos növendékek felvételének és beírásának idejét kihirdeti. A felvételi vizsgálatokra felügyeltet. A felmentésekre nézve javaslatokat tesz. (V. ö. 22. §.)

b) Felügyeletet gyakorol a tanítás helyes menete és a tanítók működése felett. E végből a szorgalomidőt tagjai között felosztja. Mindenik tag köteles a reá kiszabott idő alatt az intézetben legalább egyszer, de ha lehet többször is megjelenni, az osztályokat meglátogatni, a tanítás menetét figyelemmel kíséreni s a növendékek erkölcsi állapotáról és előmeneteléről biztos tudomást szerezni. Jelenlétét az osztálykönyv látogatási rovatába bejegyzi s ha észrevételei volnának, azokat szóval vagy fontosabb esetekben írásban közli az igazgatóval.

c) A bizottság két havonként egyszer, a szükséghez képest többször is ülést tart.

d) A neki bemutatott órarendet a tantervvel egybeveti, helybenhagyja vagy netaláni észrevételeit megteszi.

e) A rend fentartására és a fegyelem gyakorlására felügyel; a tanítói testülettől elébe terjesztett fegyelmi ügyekben bíraskodik.

f) Évenként három szünnapot engedélyezhet.

g) Igazgatót és tanítókat ajánl hármas kijelölésben az iskolát fentartó községnek megválasztás végett; előbb azonban az ajánlandók neveit és minősítvényeit a kir. tanfelügyelő elé terjeszti és csak a kir. tanfelügyelő hozzájárulása esetén teszi meg az ajánlatot.

h) Az igazgató és tanítók tiszteletdíjai megállapítására nézve az iskolát fentartó község elé javaslatot terjeszt.

i) Az igazgató vagy valamely tanító több ideig tartó akadályoztatása eseteiben, a bizottság elnöke helyettest alkalmaz s ez intézkedéséről a bizottságot utólagosan értesíti.

k) A bizottság az iskola jövő tanévi költségvetését a tanév végén összeállítja s megállapítás végett a fentartó községi hatóság, illetőleg, ha államsegély kívántatik, a községi hatóság a kérvényt a kir. tanfelügyelő útján a vallás- és közoktatásügyi ministerium elé terjeszti.

l) Az iskola mindennemű gazdasági ügyeiről, a bevételekről és kiadásokról az igazgató által előterjesztett számadást megvizsgálja és az iskola fentartójához felterjeszti.

m) A tanév végén tartott nyilvános vizsgálatokon a bizottság kiküldöttje jelen van; az iskolából kilépő tanulók végbizonyítványait az elnök is aláírja.

n) Ha a tantervet a helyi viszonyok miatt módosítani kellene, ez iránti indítványát a tanfelügyelő útján a vallás- és közoktatásügyi ministerhez terjeszti fel.

72. Az iparostanoncz-iskolai bizottság üléseiről felvett jegyzőkönyvek, az azokban foglalt határozatok végrehajtása előtt, az ülés napjától számított 8 nap alatt, sürgős esetekben pedig 2 nap alatt a kir. tanfelügyelőhöz beküldendők, a ki azokat megvizsgálja és a mennyiben a határozatok végrehajtása ellen kifogása nem lenne, a kézhezvételtől számított 8 nap alatt, sürgős esetekben előbb, észrevétel nélkül visszaküldi.

Ha a kir. tanfelügyelő valamely határozatot a törvényekkel és rendeletekkel ellenkezőnek vagy a helyi körülmények között indokolatlannak talált, a jegyzőkönyvet az említett határidő alatt visszaküldi, megjelölván, hogy mely határozat ellen van kifogása.

A bizottság a kifogásolt határozatot nem hajthatja végre, de a tanfelügyelő kifogása ellenében kérheti a vallás- és közoktatásügyi minister elhatározását, kihez a kir. tanfelügyelő a bizottság felelősségét saját véleményes jelentése kíséretében azonnal felterjeszteni tartozik. A kifogásolt határozat végrehajtása a minister döntéséig függőben tartandó.

A bizottság határozatait ellen felelősségnek csak a val-

lás- és közoktatásügyi ministerhez van helye. Ily felebbezés 8 napon belül a bizottság elnökénél adandó be és a kir. tanfelügyelő által terjesztendő fel.

73. A bizottság eljárásáról évenként kimerítő jelentést terjeszt fel az iskolát fentartó község hatóságához és az elsőfoku iparhatósághoz; amaz pedig a jelentést a tanfelügyelőhöz juttatja, a ki azt, saját jelentése kíséretében, a vallás- és közoktatásügyi ministerhez terjeszti fel.

B) Az elsőfoku iparhatóság.

74. Az elsőfoku iparhatóság¹⁾ köteles az iparostanoncziskola működését figyelemmel kíséreni és annak rendes látogatását biztosítani. E végből joga van személyesen vagy saját kiküldöttje által meggyőződést szerezni az iskola beléletéről, a tanonczok iskolalátogatásáról s a tanítás menetéről. Ha a látogatónak észrevételei volnának, azokat az igazgatóval közli, fontosabb esetekben pedig az iskolai bizottságot írásban értesíti.

75. Az iparhatóság köteles minden tanév kezdete előtt legalább két héttel a tanviszonyban álló tanonczok névsorát a kir. tanfelügyelővel közölni.

Az év folyamán hozzá bejelentett tanonczra nézve ugyanazon adatok a kir. tanfelügyelővel 8 nap alatt közlendők.

A kir. tanfelügyelő a tanonczok névsorát, valamint az időközben bejelentett tanonczokra vonatkozó adatokat az iskola igazgatójának haladéok nélkül megküldi.

76. A tanoncziskola igazgatójának jelentése alapján az iparhatóság köteles a hanyag mestereket a törvény megtartására utasítani, esetleg a törvény 157. §-a a) pontja értelmében való megbüntetésök iránt javaslatot tenni, határozatáról

¹⁾ Az 1884. évi XVII. t.-cz. 127. §-a értelmében a képesítéshez kötött mesterségeken levő tanonczokra és azoknak minden ügyeire nézve az ipartestület tekintendő elsőfoku iparhatóságnak. Ipartestület hiányában elsőfoku hatóság a törvény 166. §-a szerint:

- a) községekben a szolgabíró;
- b) rendezett tanácsokkal bíró városokban a városi tanács;
- c) törvényhatósági joggal felruházott városokban a rendőrkapitány;
- d) Budapest fővárosában a ker. előljáróság.

pedig a jelentést tevő igazgatót, felelősségi joga gyakorolhatása végett, szabályszerűleg értesíteni.

77. A mennyiben az elsőfoku iparhatóság a büntető eljárás folyamán arról győződnék meg, hogy az iparost a tanoncz mulasztásaiért, akár azért, mert a tanoncz nem nála, hanem szülőinél, gyámjánál vagy gondviselőjénél lakik, akár pedig más okból nem lehet felelősségre vonni, köteles a vonatkozó feljelentést a tárgyalásról felvett jegyzőkönyvvel együtt a vallás- és közoktatásügyi miniszter által 1876. évi 20.311. sz. alatt a polgári községek számára a népiskolai közoktatás rendezése tárgyában kiadott »Utasítás« 2. és 3. §-a értelmében való folytatólagos tárgyalás végett a községi előjárásnak átadni. Ez köteles az iparhatóságoktól átvett iratok alapján folytatólagos tárgyalást indítani s az iskolát mulasztó tanoncz szülőjét, gyámját vagy gondviselőjét az 1868. évi XXXVIII. t.-cz. 4. §-a értelmében első ízben köteletségének teljesítésére komolyan figyelmeztetni, a mulasztás ismétlése esetében pedig az ugyanott megjelölt fokozatos büntetést alkalmazni, határozatáról pedig a jelentést tevő igazgatót felelősségi joga gyakorolhatása végett szabályszerűleg értesíteni.

78. Minden tanév befejeztével az iskola igazgatója az egész évfolyamban tanusított előmenetelről számot ad.

79. Az iparhatóság állapítja meg azt, hogy a tanítás a nappali vagy esti órákban tartassék-e? Tartozik azonban erre vonatkozólag az iskola tanítótestületét illetőleg felügyelő bizottságát meghallgatni. (L. II.8. §-át.)

Azonban a tanítás sikeressége és a fegyelem érdekében szükséges, hogy a munkanapokon az órák ne tartassanak későn este; vasárnapokon pedig multhatlanul a világos nappal idejére tétessenek.

Nehogy a tanoncziskola az összes tanonczokat egy időben vonja el az iparosok műhelyeiből, a tanítást (a rajzot kivéve) akként kell berendezni, hogy ne tartassék a tanoncziskola minden osztályában ugyanazon a napokon, hanem hogy az egyes osztályokban a hét különböző napjaira essék.

80. Az iparhatóság köteles a tanulók fegyelmezése tekintetében az iskolák igazgatóit hathatósan támogatni.

81. Az iparhatóság tiszte az iparostanoncz-iskola szorgalomidejét, a tanításra fordítandó időt és a szünidőt illetőleg egyes iparágakra nézve életbeléptetendő eltérések iránt a kereskedelemügyi és vallás- és közoktatásügyi ministerekhez indokolt előterjesztést tenni. (1884. évi XVII. t.-cz. 85. §-a.)

C) A főfelügyelet gyakorlása.

82. A iparostanoncz-iskolák feletti felügyeletet a vallás- és közoktatásügyi minister a kereskedelemügyi miniszterrel egyetértve a kir. tanfelügyelő és az érdekelt ministerek által kirendelt ministeri biztosok által gyakorolja.

83. A kir. tanfelügyelő az iparostanoncz-iskolákkal és azoknak hatóságaival szemben a kormány képviselője; annak rendeleteit az iskolákkal közli és pontos végrehajtásuk felett őrködik; az iskolára vonatkozó jelentéseket, a mennyiben azokat saját hatáskörében el nem intézhetné, véleménye kíséretében felsőbb helyre felterjeszti; a jelen szervezetben neki biztosított jogokat gyakorolja.

A tankerületében levő iskolákat évenként legalább egyszer meglátogatja, a tanítók, igazgató és bizottság működését figyelemmel kíséri és a hol szükséges, azokat nagyobb tevékenységre serkenti.

84. Az iparos tanulók iskolái feletti főfelügyelettel megbízott ministeri biztosok mint szakközégek számára külön utasítás adatik ki.

IX. Kivételes intézkedések.

85. Az állam által alapított és fentartott iparostanoncz-iskolákra a jelen szervezet rendelkezései azzal a módosítással bírnak hatálylyal, hogy ezen iskoláknál a tanoncziskolai bizottságot a vallás- és közoktatási minister nevezi ki, a tanítókat a bizottság ajánlatára ugyancsak ő alkalmazza.

86. Magánosok, gyárak, társulatok, ipartestületek alapíthatnak és fentarthatnak iparostanoncz-iskolákat azon föltétel alatt, hogy arra a vallás- és közoktatásügyi minisztertertől engedélyt nyertek. Hogy mily terjedelemben vonatkoznak emez iskolákra a jelen szervezet rendelkezései, az esetről-esetre fog megállapíttatni.

X. Az általános iparostanoncz-iskola tanterve.

1. Előkészítő osztály.

Az előkészítő osztály célja a 17. §-ban megemlített felvételi vizsgálaton meg nem felelő tanoncokat az olvasás, írás és számvetésben annyira előkészíteni, hogy képesek legyenek az említett tantárgyakat a rendes tanfolyamon sikerrel tanulni.

A tanító óvakodjék attól, hogy ebben az osztályban az olvasás, írás és számvetés elemein, szükség esetén a magyar beszédn felül egyebet tanítson, hanem azon legyen, hogy a fentebb kijelölt célt a lehető legrövidebb idő alatt elérje.

Ennek megfelelően az előkészítő osztályt elvégzett tanulótl az értelmes olvasásnál, az írásban elért bizonyos fokú gyakorlottságnál és az egész számokkal végzett alapműveletek ismereténél nem szabad többet követelni és őt csupán a helyesírásban és a fogalmazásban ejtett hibák miatt még egy évig az előkészítő osztályban nem lehet visszatartani.

A hol valamely előkészítő osztályban a tanulók nem tudnak magyarul, ott az állam által nem magyar ajkú népiskolák számára kiadott vezérkönyv és olvasókönyv szerint a magyar beszédre és írásra is tanítandók.

2. Olvasás és a hozzá fűzött reáloktatás.

Minden osztályban heti 1—1 órán.

Cél: Gyakorlás az értelmes és kellően hangsúlyozott olvasásban; az érzület nemesítése és a hazafias szellem ápolása; hasznos ismeretek szerzése az ipari életből, a földrajz, történelem és alkotmánytanból, a technologia-, vegytan-, természettan- és egészségtanból.

I. osztály. Olvasmányok a következő tárgykörökből:

a) *Az ipari életből* kiváló iparosok életrajza elbeszélések alakjában, feltüntetvén az iparosok közt kíváncsatos jó tulajdonságokat (munkaszeretet, pontosság, becsületesség, mértékletesség, takarékoság, erkölcsi tisztaság, a törvények tisztelete, hazaszeretet, békés indulat, megelégedés). Az iparos tanuló kötelességei mestere iránt; illemszabályok a családban, az iskolában, a nyilvános életben.

b) *Földrajzból: Magyarország ismertetése.* Az olvasmányok tárgyalását megelőzőleg s később azokkal kapcsolatosan is gyakorlandók a növendékek a térképolvasásban, hogy lehetőleg biztos tájékozottságra tegyenek szert a térképen, különös figyelmet fordítva hazánk főbb közlekedési utjaira és nagyobb városainkra.

Az olvasmányok az ország oro-hydrographiai tagoltsága alapján válogatandók össze, úgy azonban, hogy a tárgyalás főképen a természeti viszonyok és a lakosság foglalkozásának ismertetésére (iparágak elterjedése, nagyobb ipari vállalatok) szorítkozzék.

Tekintetbe véve, hogy az olvasmányok tárgyalására ez osztályban 7—8 óránál több nem jut, egy-egy rövid olvasmányt lehetne szánni: Budapest, — az észak-nyugati felföld, — az észak-keleti felföld, — a délkeleti felföld, — a magyar alföld, — a Dunántul, — a Dráva-Száva köze, — Fiume ismertetésére.

c) *Történetből: A magyar nemzet története.* A magyar nemzet történetéből oly tények emelendők ki, a melyek egyfelől a hazafias szellem ápolására alkalmasak, másfelől a nemzeti élet legfontosabb és legfényesebb korszakaival ismertessék meg a növendéket. Ilyen olvasmányokul szolgálhatnak tárgyuk szerint megjelölve a következők: Szent István; a keresztény egyház és királyság megalapítása (első városok). — Nagy Lajos; a magyar királyság hatalma tetőpontján (első czéhek, városaink felvirágzása). — Hunyadi Mátyás király és udvara. — Török hódoltság (városaink pusztulása); a magyar hősök a török harcokban. — Mária Terézia (telepitések, gazdasági ujitások, iskolák), — Széchenyi István és kora (gazdasági ujitások, a föld és a jobbágyság felszabadítása, a lánczhid, az első gőzhajó és vasut, első gyárak, védegyelet stb.). — Az 1848-iki törvények eszméi (közteherviselés, jogegyenlőség, sajtószabadság, gyülekezési szabadság, lelkiismereti szabadság, választói jog s a nép részvétele a törvényhozásban stb.) és a szabadságharc. — Deák Ferencz és az 1867-iki kiegyezés; hazánk mai állapota.

d) *Az egészségtanból: Az egészség és betegség befolyása az egyesek életére és a nemzetre.* — Táplálkozás. Tápanyagok,

egészségtelen tápszerek, élvezeti cikkek, alkoholizmus). — *A lakás befolyása az egészségre.* (Talaj, szellőzés, világítás, ipartelepek és azok szennyje. — *A foglalkozás befolyása az egészségre.* (Egészségtelen műhely és gyár). — *Testápolás.* (Tisztálkodás, mozgás). — *Ragályos betegségek.* — *Életmentés.*

c) Szemelvények magyar költőkből és írókból, lehetőleg vonatkozással a fentebb tárgyalt történelmi és földrajzi anyagra.

II. osztály. Olvasmányok a következő tárgykörökből:

a) *Földrajzból:* Európai országok s valami az idegen világrészekről. A térképolvasás és tájékozottság megszerzése a térképen, mint az első osztályban. Az olvasmányok köre főképen világrészünk azon nevezetesebb országainak ismertetésére szorítkozik, melyek hazai iparunkra nézve legnagyobb fontossággal bírnak. Itt is első sorban Ausztria és a Balkán-országok foglalnak helyet s csak azután következnek a többiek. Az olvasmányok, az idő csekélységére való tekintettel, a következőképen volnának összeállíthatók: Déli szomszédaink (Románia, Szerbia, Bolgárország, a török császárság). — Ausztria (közös vámterület, az osztrák ipar és hazánk, kivitelünk Ausztriába). — A német birodalom. — Franciaország. — Olaszország. — Angolország. — Az északamerikai Egyesült-Államok. — Az idegen világrészekről (India, China, Egyptom, Brazília).

b) *Alkotmánytanból:* A magyar alkotmány alaptörvényeinek ismertetése után az ipartörvény főbb rendelkezéseinek ismertetése olvasmányok alapján. Emez olvasmányok közül alkotmánytannal foglalkoznék négy (I. A királyi hatalom, trónöröklés, felégjogok. — II. Törvényhozás, választói jog. — III. Az ország kormányzása, ministerium, törvényhatóságok, községek. — IV. Adó- és katonakötelezettség); a többi olvasmány az ipartörvény ismertetésére fordíttassék.

c) *Természettanból:* *A testek halmazállapota és egyéb tulajdonságai.* (Szilárdság, keménység, rugalmasság, plaszticitás, nyulékonyosság). — *Egyensúly.* — *Súlypont.* — *Emeltyű.* — *Hengerkerék.* — *Csiga.* — *Lejtő.* — *Ék.* — *Csavar.* — *Mozgástan.* (Egyenletes mozgás, szabad esés, forgó mozgás.) — *Közlelkedési edények.* — *Hydraulikus sajtó.* — *Archimedes törvénye.* — *Uzás.* — *Areometer.* — *Hydraulikus kos.* — *Vízoszlop-*

gép. — Víz kerék. — Turbina. — Légnomás. — Barometer. — Szivattyú. — Tűzfecskendő. — Fújtató. — A hő hatása. — Hővezetés. — Hőmérő. — A víznek a hő iránti viselkedése. — Gőz. — Gőzgép. — A föld melegítése a nap által. — Légáramlatok. — Szellőztetés. — Fűtés.

d) Chémia- és technológiából: Oxigén és Nitrogén, (Levegő, salétromsav.) — Víz. — Carbon. (Tüzelőanyagok, világító gáz.) — Kén (kénsav). — Chlor (sósav, fehérítés). — Kovasav (kvarcz, homok). — Borsav. — Phosphor (gyufa). — Fémek és fontosabb sóik: hamuszir, szóda, konyhasó, marólug, szalmiakszesz. — Mészke és mészégetés. — Cement és gipsz. — Aluminium, timsó, agyag és üvegárak. — Nehéz fémek: vas, réz, nickel, zink, zinn, ólom. — Arany és ezüst. Ezeknek kohászata és feldolgozása, fontosabb vegyületeik (minium, réz- és vasvitriol stb.)

e) Szemelvények magyar költőkből. Erkölc- és jellemképző olvasmányok.

III. osztály. Olvasmányok a következő tárgykörökből:

a) A természetből: A hang keletkezése, továbbterjedése, hallás, hangszerek. A fény egyenes vonalú terjedése: árnyék, fényerősség (gyertya és a különféle olajlámpák összehasonlítása Rumford elve szerint). — Tükör, nagyító, színszórás, szivárvány. — Az elektromosság alaptüneményei, a leydeni palack, az elektromos áram feszültsége, erőssége, vezetékek, ellenállás; galván elemek és batteriák, az elektromos áram mágnesi hatása és iránya az Ampère-féle szabály szerint, — vízbontás, galvanoplastika, elektromos világítás, elektromágnes, elektromos csengettyű. — Morse-féle telegráf. Áramgerjesztés (indukció), gerjesztés árammal, gerjesztés mágnissal, dynamo-gép, elektromotorok, telefon.

b) Chémia- és technológiából: Szénhidrátok, u. m. cukor, keményítő (liszt), mézga, dextrin, cellulóz (fa és feldolgozása; len, kender, juta, pamut és ezek textil-ipari feldolgozása, papírgyártás). — Szesz és ecet (sör, bor). — Állati nyersanyagok és feldolgozásuk, u. m. hus, zsiradékok (szap-pan és gyertyagyártás), — bőr (bőrgyártás), szőr és gyapjúvér (albumingyártás), — csont-, szaru- és enyvképző anyag (spódium és enyvgyártás). — Kőolaj (benzin, petroleum, kenő-

olaj). — Viasz és ozokarit. — Gyanták és szurok (lakk, firnisz). — Növényi, állati és mesterséges festékek.

c) *Közgazdaságtanból*: Földművelés, ipar és kereskedelem jelentősége. Házi, kézmű- és gyáripar. A munkamegosztás. A gépek társadalmi és ipari szerepe. A közlekedés eszközei. Vámok. Adók. Az iparosra nézve fontos intézmények: szövetkezetek, bankok, postatakarékpénztár. A jegybankok és pénzkibocsátás. Az iparszabadság. A kereskedelmi és iparkamarák ismertetése.

d) Szemelvények magyar költőkből. Erkölc- és jellemképző olvasmányok.

Megjegyzések. 1. A szemléltetést igénylő olvasmányok tárgyalásánál a megfelelő térképeket, szemléleti tárgyakat és fali képeket kell használni, a természettannál a megfelelő kísérleteket kell bemutatni.

2. Az esetben, ha valamely iparostanoncz-iskolában a heti óraszám szaporítható, a természettant a II. vagy III. osztályban heti 1 órában mint külön tantárgyat lehet tanítani. Ekkor az olvasásra rendelt órákban a megmaradó tárgykörök bővebben tárgyalhatók.

3. Szakirányu iparos tanoncziskolában minden tárgykörben az olvasmányokat figyelemmel az illető iparág szükségleteire kell megválasztani; a III. esetleg II. osztályban pedig a technológiai olvasmányok helyett egy éven át az illető iparág speciális technológiáját lehet tárgyalni.

4. A rendelkezésre álló szűk időt a lehető legjobban fel kell használni.

3. Üzleti fogalmazás.

Minden osztályban heti 1—1 órán.

Cél. Gyakorlás az írásbeli kifejezésben; amaz üzleti iratok megismertetése, a melyeket az iparos a hivatása körében maga készít.

I. osztály. Az olvasási órán tárgyalt olvasmányok kapcsán meg kell szereztetni és gyakoroltatni a helyesíráshoz és fogalmazáshoz szükséges nyelvtani ismereteket. Nevezetesen: szoktatni kell a tanulót a mondatok megismerésére és szerkesztésére, a szók származtatására, a szók ragozására.

Az írásbeli dolgozatok célja az írás és helyesírás gyakorlása, a nyelvtani ismeretek alkalmazása.

II. osztály. *a)* A közönséges üzleti levelezés: Üzleti hirdetések (czégtáblák, címjegyek, körözhvények, ujsághirdetések, falragaszok); árjegyzék; vétel és eladás iránti ajánlatok, megrendelő levelek, fizetést sürgető levelek, táviratok; tudakozódó levelek áruk és személyek felől; szolgálati ajánlkozások; ajánló-levelek. *b)* Bizonyítványok és okmányok: Különféle elismervények (vevény, szállító- és átvételi levél, nyugtatvány, letéti jegy); adósságlevél; bizonyítványok; árudeklaráció (a vámkezelés számára); szállító-levél; meghatalmazások; engedmények; szerződések.

III. osztály. A megelőző osztályban tanultaknak ismétlődő gyakorlása után tárgyalandók: Beadványok hatóságokhoz, iparigazolvány, a mester, tanoncz és segéd közötti viszony, utlevél, szabadalom, házalás megengedése tárgyában. Beadványok községi ügyekben, a mennyiben ezek az iparos-üzlettel kapcsolatosak.

Megjegyzések. A II. osztály tananyagának első része azokat a fogalmazványokat tartalmazza, melyek az iparos-üzletben leggyakrabban fordulnak elő, tehát behatóbban tárgyalandók. Ezeknél sokféle alkalom kínálkozik a tanulókat a szóbeli és írásbeli kifejezésben gyakorolni, a gyakrabban előforduló helyesírási és fogalmazási hibákra figyelmeztetni.

A II. osztály anyagának második részéből első sorban azokat a fogalmazványokat kell behatóbban tárgyalni, a melyeket az iparos rendszerint önállóan szerkeszt. A mely fogalmazványok jogi segédkezés igénybevételével szoktak készülni, azoknál elegendő egy egyszerű példát bemutatni, hogy a tanulók megismerkedjenek emez okmányok alakjával. A szerződések közül csak a tanoncz- és a szolgálati szerződés tárgyalandó. Egyébiránt a tanulók figyelmeztetendők, hogy nagyobb jelentőségű szerződések és okmányok szerkesztésénél tanácsos a jogtudományban jártas egyének (ügyvéd vagy közjegyző) segítségéhez folyamodni.

Számla, pénztalvány, váltó stb. célszerűbben a számvetés és ipari könyvvitellel kapcsolatosan tárgyalandók.

Ama fogalmazványoknál, melyekhez nyomtatott min-

tákat lehet vagy kell használni, ezeket a mintákat be kell mutatni és kitöltésüket gyakoroltatni; azonfelül figyelmeztetni kell a tanulókat a bélyeg szabályszerű felragasztására.

A beadványoknál meg kell ismertetni azokat a törvényes intézkedéseket, melyek az üzletembert a beadványokra feljogosítják vagy kötelezik, valamint a beadványok kellékeit.

Az üzleti fogalmazványok tanításánál a tanító figyelemmel legyen az iskolát látogató tanoncok által űzött iparokra.

Kerülje a szabályoknak és magyarázatoknak diktálását; tartsa szem előtt, hogy tanításának csak akkor lesz eredménye, ha a tananyagot sok példán és gyakori ismétléssel az iskolában begyakoroltatta. A tanító fordítson kiváló figyelmet az írásbeli dolgozatok pontos és lehető csinos elkészítésére. A mintapéldákat mindig az iskolai táblán kell kidolgozni, hogy azokat minden tanuló hibátlanul leírja. A tanulók dolgozatait gondosan át kell nézni, a hibákat megjelölni és megbeszélés után kijavíttatni.

4. Ipari számvetés és könyvvitel.

Mind a három osztályban heti 2–2 órában.

Cél. Megismertetni a tanulót, ama számvetésekkel és kereskedelmi feljegyzésekkel, a melyek a kisipar észszerű folytatásához szükségesek.

I. osztály. A négy alpművelet egész számokkal és tizedes törtekkel az iparos gyakorlatból vett példákon begyakorolva, a méterrendszer mértékeinek és a hazai pénzrendszer megismertetésével. A közönséges törtokról csupán a fogalom, az írásuk, a legegyszerűbb törtekkel való számvetés.

Az egyenes vonalú idomok és a kör kerülete és területének kiszámítása. Hasáb, henger, gula, kup és gömb leírása; köbtartalmuk és felszínök kiszámítása.

II. osztály. Váltás és összevonás. Kettős tétel; átlagszámítás; arányos osztás; társaságsszabály; vegyítésszabály. Mindezek nem önálló számvetési módok gyanánt, hanem pusztán mint az alpműveletek alkalmazásai czélszerűen választott példákon tárgyalandók.

Százalékszámítás; nyereség és veszteség kiszámítása; kamat, tőke és kamatláb kiszámítása; általános tudnivalók a kamatos kamatról, takarékpénztárakról (különösen postatakarékpénztár), értékpapirokról, biztosító intézetekről.

Anyag- és árszámítás; vételár meghatározása az árjegyzék és számla alapján; költségvetés készítése.

A vételár kiszámítása alkalmával meg kell magyarázni az árjegyzékeken szokásos minőségjelzéseket (prima, secunda stb.), a csomagolás és árjegyzés módját, a különféle ár- és súlyengedmények kiszámítását és az áruátadás helyének szokásos megjelölését. Ehhez egyszerű példák kapcsolandók arról, miképpen kell meghatározott faktura alapján a költségek számbavételével az áru vételárát kiszámítani. Alkalmilag figyelmeztetni kell a tanulókat az iparos-üzletben leggyakrabban előforduló anyagok és áruk (fa, fémek, bőr stb.) szállításánál a nagykereskedők által használt feltételekre.

Az oktatást akként kell berendezni, hogy a példák megválasztásánál a különféle iparágak vagy főbb iparágak csoportjai lehetőleg egyenlő figyelemben részesüljenek.

III. osztály. Kisebbszerű műhelyek könyvelése. Bolti jegyzék (napló), pénztárkönyv, megrendelési könyv, vevők könyve (főkönyv), leltár. Alkalmas helyen bele kell szőni a legszükségesebb tudnivalókat a váltóról. Az ipar minősége és az üzletek terjedelme szerint, valamint a rendelkezésre álló időhöz képest még a következő könyveket is meg lehet ismertetni: munkabérekönyv és bérlajstrom, anyagfeljegyzési könyvek (anyagnapló és anyagfőkönyv), kiszámítási könyv.

A könyvelést, a könyvek lezárását és a leltár készítését az iparos üzletből vett célszerű példákon kell begyakorolni. Az üzletben előforduló jegyzékeket, számlákat, váltókat stb. legalább egy példányban tökéletesen el kell készíttetni. A tanulókat figyelmeztetni kell a kereskedelmi törvény ama határozataira, melyek a könyvek célszerű vezetéséről, azoknak bizonyító erejéről, a kereskedelmi levelek megőrzéséről, a leltárkészítés kötelezettségéről szólnak.

A könyveléshez példákat kell fűzni ipari készítmények eladási ára kiszámításáról, az anyagérték, munkabér, az üzleti tőke kamatoztatása, a regie stb. számbavételével. E példákról

a tanulók a könyvelés fontosságának tudatára jönnek, mivel az eladási ár meghatározásához szükséges adatokat a könyvekből kell venni.

5. Rajz.

Minden osztályban hetenkint legalább 3—3 óra.

Cél. A rajzolásbeli jártasság és értelem ama fokának elérése, mely képessé tegye a tanulót az e téren szerzett ismereteket iparában értékesíteni.

A tanulók csoportosítása. Figyelemmel arra, hogy a rajzban való haladás kevésbé függ a tanulóknak egyéb tárgyakban való előképzettségétől és haladásától, hogy továbbá éppen a rajzban leginkább kívánatos, hogy a rajzolásbeli általános készség és értelem megszerzése után az oktatás lehetőleg alkalmazkodjék a tanulók által választott iparágak különleges szükségleteihez, annál fogva a rajzoktatást illetőleg a tanulókat az egyéb tanulni valóktól függetlenül két tanfolyamba kell sorozni: az első vagy általános, és a második vagy szakrajzi tanfolyamba.

Az általános rajzi tanfolyamba a tanulók az osztályra és foglalkozásra való tekintet nélkül soroztatnak be, és számuk szerint együttesen, vagy több párhuzamos osztályban, képzettségök és haladásuk szerint egy vagy több évig, szükség esetén feljebb menő csoportokba beosztva (kezdők és haladók), mindaddig taníttatnak, míg megszerezték a szakrajzhoz szükséges készséget és értelmet.

A szakrajzi tanfolyamba az osztályra való tekintet nélkül azok a tanulók jönnek, a kik a szükséges készséget és értelmet elsajátították. E tanfolyamon a tanulók ipari foglalkozásukhoz mérten az alább megnevezett csoportokba osztanak be és iparuk szükségleteihez képest oktattatnak.

A tanulók számától és a viszonyoktól függ, vajjon ama csoportok együttesen, vagy részben, esetleg egészen elkülönítve taníttatnak-e. A tanulók igen nagy száma, egyes iparágak nagymérvű képviseltetése esetén az iparoknak egymástól való elkülönítése és az oktatásnak speczializálása még az alább jelzett csoportoknál is tökéletesebben lesz keresztül vihető. Mindezt a helyi viszonyok fogják meghatározni.

• A) Az általános rajzi tanfolyam.

Cél. A rajzolás képességének oly fokban való megszerzése, a mely mellett az illető ipar szakrajzolását sikerrel meg lehet kezdeni.

a) *Mértani rajz.*

A legfontosabb rajzoló eszközök megismertetése, használatuk megmagyarázása; alkalmas gyakorlatok egyenesek és körívek rajzolásában és kihuzásában (mértani síkdiszítmények az ipari gyakorlatból). Test, lap, vonal és pont alapfogalmak. Egyenes vonal helyzetei, mérése; egyenközü egyenesek; a pantograf használata. Kör és osztása. Szögek nevei, mérése, rajzolása és osztása; derékszög és merőleges egyenesek szerkesztése. Három-, négyszögek, szabályos sokszögek alaptulajdonságai, szerkesztése. Idomok másolása, arányos kisebbitése és nagyobbitása. Kör érintői; körök kölcsönös helyzete.

Ellipszis, csigavonal, szpirálok szerkesztése.

Mértani testek ábrázolása vetületben szemlélet alapján; alap- és homlokrajz, oldalrajz és keresztmetszetek készítése alkalmas minták segítségével. Gyakorlatok egyszerű alakok felvételében és ábrázolásában a mérővessző használatával.

Megjegyzések. Az elősorolt tananyagból azt, a mi az ipar szempontjából szükséges, szemlélet és rajzolás alapján, minden tudományos színezetű bizonyítás mellőzésével gyakorlatilag kell tanítani.

A szerkesztéseket az iskolai táblán való előrajzolással kell megmagyarázni és alkalmas példákön begyakorolni. A tanulók az ábrákat füzetekbe rajzolják; ezekből azután átviszik a kifeszített rajzpapírosra. A rajzokat kihúzó tollal, tussal ki kell húzatni.

Közben-közben rajzoltatni kell mértani díszítványeket részint a táblára rajzolt előrajz, részint mintalapok után. Lehetőleg már e helyen gyakorolni kell a mérték szerint való rajzolást. A díszítványeket két színnel ki lehet festetni.

A mennyiben a mértani rajz egyes iparágak szükségle-

teinek megfelelő kiegészítésére szorulna (péld. építészeti ívek szerkesztése, bővebb magyarázatok a vetületről, az árnyéktan elemei, testhálózatok szerkesztése stb.), ezeket az illető ipar szakrajzolása körében alkalmas helyen közbe lehet szőni.

b) *Elemi szabadkézi rajz.*

Az egyenes vonal és annak minden irányban szabadkézből való rajzolása, szemmérték szerint való osztása. Szögek rajzolása és osztása. A fontosabb három-, négy- és szabályos sokszögek alakítása és mezőkre való osztása. Közben néhány mértani síkdíszítmény. A hajlitott vonal: ív, hullám, kör, csigavonal. Egyenes és hajlitott vonalak összeköttetései: egyszerű levél- és virágalakok, szalagdíszítmények, rozetták, kelyhek.

Mértani testeknek, u. m. kocka, négyzetalapú egyenes hasáb és gúla, henger és kúp rajzolása látszat után távlatban. Az árnyékolás elemei. Egyszerű edényalakok, domboru levél- és virágdíszítmények.

Megjegyzések. A rajzokat lehetőleg nagy méretekben kell készíttetni, a fal táblán való előrajzolás és lehetőleg falitáblák használata mellett. A tanulókat a körrajzok pontos és tiszta elkészítéséhez kell szoktatni, előbb rajzónnal, majd tollal. Díszítmények rajzolása alkalmával meg kell magyarázni annak stílfaját és a műiparban való gyakorlati értékesítését. A rajzolandó díszítményeket gondosan meg kell választani és értéktelen, ízléstelen minták rajzolását kerülni.

B) A szakrajzolósi tanfolyam tanterve.

a) *Építőiparosok.*

Kőművesek.

Tégla-falazatok (tégla-kötés). Tömör- és keresztkötés, egyenes és ferde végződés, derék- és ferdeszögű sarokkötések, falkeresztezések. Pillérek, oszlopok, falkiszökelékek, képmények és füstcsövek kötése.

Terméskő, faragott kő, burkolt és vegyes falazat.

Különböző alapozási módok.

Boltívek téglából és faragott kőből.

A boltozatok különböző nemei (donga-, kereszt-, zárda-, gömb-, csek- és kúpboltozatok).

Vastartók közötti boltozat.

Épület-állványozás és boltozati minta-állványok.

Lépcsők faragott kőből, csatornák, emésztő gödrök.

Vaskapcsok és a legegyszerűbb vasszerkezetek.

Oszloprendek, párkányok, ablak- és ajtódiszítések.

Ablakok és ajtók asztalos munkái.

A legegyszerűbb lakó- és gazdasági épületek munkaterveinek kidolgozása adott tervvázlatok után.

Ácsok.

Egyszerű és összetett fakötések.

Favázas gerenda- és deszkafalak, kerítések.

A gerenda-födémek különböző nemei.

A födélidom meghatározása különböző esetekben.

Egyszerű födélszékek, összetett (függő és feszítő művek) és toronyszerkezetek,

Egyszerű fahidak.

Tetőfödések különböző anyagokból (szalma, nád, deszka, zsindély, cserép, pala stb.).

Deszkapadlat és parkét.

Falépcsők, ajtó- és ablakragasztók, egyszerű ajtó- és ablakok szerkezete.

A rajzolásban, a melynek magában kell foglalni az alaprajzok, homlok- és oldalnézetek és metszetek készítését, a következő fokozat követendő:

a) rajzolás előlapokról és mintákról, előírt lépték szerint;

b) rajzolás adott vázlatrajzokról, előírt lépték szerint;

c) végre rajzolás vázlatrajz nélkül, kitűzött program szerint.

*Póttól*ag rajzolhatók még egyes részletek az építésnél közreműködő egyéb iparágak köréből is.

b) *Asztalosok és esztergályosok.*

Vázlatrajzok készítése az egyszerűbb, azután fokozatos sorrendben az összetettebb butorokról s épületfelszerelési tárgyakról, oly célból, hogy a tanuló az alakot különböző

nézetben elötüntetni tudja a méretekkel együtt. E vázlatrajzok, lapminták és eredeti tárgyak után, vagy azok nélkül készítendőek.

Vázlatrajzok nyomán a különböző vetületek körvonalának szabatos felrajzolása mérték szerint.

Kisebb méretű egyszerűbb és összetettebb vázlatrajzoknak nagyobb méretben való kidolgozása és utasítás szerint való módosítása.

Az alak ábrázolásának ily begyakorlása után, a vetületekhez különböző metszeteknek és a fontosabb részleteknek szerkesztése.

Vége adott feltételek és mérték szerint egyes bútorok, kisebb használati s épületfelszerelési tárgyak szerkesztése és tervezése.

A *szabadkézi rajzolásnál* sík és domboru ékitmények folytatólagos rajzolása; különös tekintet fordítandó az oszlop-rendszerek, párkányzatok, talapzatok s az építészet köréből az asztalos-iparban használatos egyéb szerkezeti részletek megismertetésére és szabályos rajzolásukra; a díszítési részletekből — a melyek már lehetőleg az alkalmazás, a bútorok köréből veendőek — csak annyi közlendő, hogy az a szerkesztő rajz rovására ne essék, és hogy a tanuló a különböző stylek jellegét felismerni s megítélni tudja. E célból különböző stílus, kiválóbb régi és újabb butorneműek ábráinak bemutatása és másolgatása, valamint figurális és állati alakzatok rajzoltatása is szükséges.

A *kocsigyártók és kádárok* az asztalosokhoz sorozandók, amazok oktatásánál azonban a főszólyt a mértani rajzra kell fektetni.

A szakrajzolás tárgya a kocsigyártóknál a közönséges szekerek, továbbá a kocsik alkatrészeinek — kerekék, tengelyek, az alj, az oldalak, a szekrény stb. — rajzolása, a leggyakrabban előforduló fakötésekkel mint részletekkel.

A sorrend itt is kisméretű rajznak nagyobb méretben való átdolgozása, méretekkel ellátott vázlatrajzok után szabályos szerkesztés, adott vázlatrajzok feladatszerű módosítása; végre a különböző kocsikról, szekerekről vázlatrajzok készítése, hogy a tanuló az alakot és a szerkezet vázát szabatosan előtüntetni tudja.

Utóbb különböző stylü díszkocsik mintarajzainak bemutatása, esetleg másolása, a stylszerűség, szilárdság, csín és izlés kellékeinek és feltételeinek magyarázatával.

A kádárok szakrajzolása szűkebb körű; ide tartozik a különböző alaku és méretű hordók, ürmértékek, edények és fürdőkádak stb. feneke és dongái alakjának szerkesztése, azok beosztása s a kész tárgyak ábrázolása vázlatrajzban, végre vázlatrajzokról való szerkesztés.

c) *Építő- és műlakatosok.*

A gyakorlatban leginkább előforduló szakmabeli munkákról, szerkezetekről — pl. a különböző rácsok, ajtók, kapuk, konsolok, vasbútorok, takaréktűzhelyek stb. — eredeti felvételek és vázlatrajzok készítése, hogy így a tanuló a különböző gyártmányokról alak, szerkezet és elrendezés tekintetében kellő áttekintést és tájékozást nyerjen.

Kisméretű vázlatrajzoknak nagyobb mértékben való kidolgozása.

Vázlatrajzok nyomán meghatározott alaku és méretű vasrudakból egyes tárgyak megszerkesztése, hogy a tanuló a különböző vasrudak czélszerű alkalmazását is megismerje. Ezzel összefüggésben az összetettebb megerősítések- és összeköttetéseknek, mint részleteknek nagyobb méretben, lehetőleg valódi nagyságban való kirajzolása. Ezen szerkesztéseknél felhasználók a szabadkézi rajzolásnál megismert ornamentális idomok és részletek.

Ablak- és ajtózárok eredeti felvétele és rajzolásuk megállapított mérték szerint, később esetleg ilyenek szerkesztése.

A *szabadkézi rajzolásnál* megismertetendő a különböző stylek jellege és főképen a lakatos-ipar körében gyakran előforduló részletek, pl. csiga és az ezekkel rokon hajlított vonalak, stylizált növénylevelek és növények, rozetták, emberi és állati alakok stb. rajzolandók úgy, hogy a tanuló a szerkezeti és alaki részletek megismerése és átrajzolása után az eléje adott mintarajzokat stylszerűleg és szerkezet szerint is megítélni és elemezni tudja.

Utóbb jó stylü régibb és újabb szakba vágó művek mintarajzainak bemutatása és másolása.

d) *Bádogosok és rézművesek.*

Vázlatrajzok készítése a bádogos-ipar főbb cikkeiről, az alakszin és részarányosság kellékeinek megismerése és elsajátítása czéljából.

A vázlatrajzok után mértékes rajzok szerkesztése s ennél az egyes felületrészek lefejtése.

Az ürmértékek nagyobbitása és kisebbitése, az alak megtartása mellett.

Oly lemezdarabok alakjának megszerkesztése, a melyek szabálytalan alaku tárgyak, pl. tölcserék, fürdőkádak, párkányok, padlásablakok stb. alakításához szükségesek.

Kisebb méretű vázlatrajzoknak kidolgozása nagyobb mérték szerint s ezekhez részletrajzok készítése.

A *szabadkézi rajzolásnál* különös tekintettel kell lenni az oszloprendek, párkányzatok stylizált növények, emberi és állati alakzatok, szakba vágó jó izlésű tárgyak vagy mintarajzok bemutatása és másoltatása stb. rajzoltatására.

e) *Gépészek.*

Az általánosan előforduló gépelemek, minők a csavar-szögecs és ék; csavarszögecs- és ékkötések, lánczok, lánczhorgok, csökötések, csapok, szelepek, csapágys, tengelyek, tengelykötések, forgattyuk, excenterek, kerek, szíjdobok, hajtórudak, dugattyuk és tolattyuk stb., végre egyszerűbb készülékek és gépek rajzolása.

A rajzolásnál követendő fokozat kisméretű rajznak nagyobb méretben való átdolgozása, mérettel ellátott vázlatrajz után szabályos szerkesztés, eredeti felvétel és szerkesztés.

Ezen csoportban a *vas- és rézöntők* az öntött vas és réz, a kovácsok pedig a kovácsolt vasalkatrészeket rajzolják, ez utóbbiakkal rajzoltatni lehet még a kocsik vassfelszerelési tárgyait s a közönségesebb szerszámokat, kalapácsokat, vésőket, baltákat stb., a rézöntőkkel pedig esetleg a műipar körébe vágó díszesebb tárgyakat.

f) *Arany-, ezüst- és bronzművesek, vésnökök.*

Sík és domboru ékitmények rajzolása és mintázása emberi és állati alakoknak, úgy stylizált, mint realisztikusabb felfogással.

A nagyobb mértékben való mintázás agyagból, a kisebb méretű tárgyaké viaszból gyakorlandó.

E tanulmányok körébe vonandó és pedig úgy elméleti fejtegetés, mint gyakorlati rajzolás alakjában az építészeti stylan s a remekkori edényidomok ismeretése.

Kivánatos végül, hogy a tanulók minél nagyobb számu antik- és ujabbkori jeles ékszerek mintarajzain kívül a régibb magyar szöveteken, ruha-himzés és csipkeneműeken alkalmazott jelesebb magyarhoni díszítmény-motivumokkal, valamint a régebben virágzott magyar és erdélyi zománczolt ékszerek alakjaival és színösszeállításával megismerkedjenek.

g) *Kárpitosok, díszítők, szobafestők.*

Sík és domboru ékitmények és élő virágok rajzolása.

Redőztett tanulmányok, főleg függönyökre, menyezetekre, bútordíszítésekre stb.-re alkalmazva.

Színtani elemzések és gyakorlatok.

Építészeti stylanulmányok, főleg a belső helyiségek díszítése szempontjából.

Régibb és újabb jó stylü szövet- és himzésminták, papir-, bőr- és selyemtapéták, csipkék és szőnyegek díszítményeinek elemzése és rajzolása, alak- színösszhang tekintetéből.

Díszítési kisméretű vázlatoknak nagyobb mértékre való kidolgozása.

Díszítési tervezetek.

Megjegyzések. Ebben a tantervben azok a körök vannak megjelölve, a melyekből az egyes csoportokon levő tanoncok rajzoktatásához anyagot kell meríteni; azonban a megjelölt tananyag teljes feldolgozása csak ritkán, a legkedvezőbb viszonyok között lesz elérhető. Szem előtt kell tartani, hogy minden iparosnak első sorban arra van szüksége, hogy a szakmájába vágó kötési részleteket és szerkezeteket ismerje, miért is ezeknek megértetésére kell törekedni. Alkalmazásként minden iparnál annak legegysze-

rübb tárgyából kell kiindulni és ezt rajzoltatni (például kőműves-nél a téglá, ácsoknál fakötések, asztalosnál az asztalfiók stb.)

A tömegtanítás helyébe rendszerint egyesek tanítása lép, mely lehetővé teszi, hogy az egyéni képesség és buzgóság jobban figyelembe vétesse. Általában mintalapokat kell használni, de szigorúan ügyelni arra, hogy a tanuló a mintáról vett méretet ne közvetlenül a rajzlapra vigye át, hanem mérővesszőjéről vegye le.

A mennyire lehetséges, a tanulónak a rajzolando minta-lapon kívül az azon ábrázolt tárgyat vagy ennek mintáját is a kezébe kell adni, hogy jobban hatoljon be a rajz értelmébe. Időnkint a mintalapok után való rajzolást a természet után való felvételekkel kell megszakitani.

A rajzokat az illető ipar szükségleteihez mért modorban, minden időrabló és fölösleges munka mellőzésével kell készíttetni. Építő iparosok rajzainál az építészeti irodákban használatos egyszerű modor használandó (egyenletes erős vonalak az anyag megjelölése sraffozással vagy szinezéssel.) Gépészeti iparosok rajzain a méretes vonalak halvány tussal vagy vörös téntával húzassanak ki és a méretek bejegyzésére nagy gond fordítassék.

Azokat a tanulókat, a kik a rajzot és festést hivatásuk közvetlen gyakorlásában használják (például üveg- és por-czellán-festők, lithográfok, vésnökök stb.) úgy a domboru, mint a mintalapok után való rajzoláshoz nemcsak az alak helyes felfogásához, hanem ahhoz is kell szoktatni, hogy az árnyék és színárnyalatokat helyesen alakítsák meg. Amaz iparoknál ellenben, a hol a rajz csak alapul szolgál a tárgy elkészítésére, ott az árnyék vagy elmarad, vagy legfeljebb mint főárnyék néhány árnyalattal vagy a tollal egyszerű módon csupán a rajz világosabbá tétele céljából megjelölendő.

Ismétlődő motivumoknál csupán egynek tökéletes kidolgozását kell kívánni.

A fentebbi csoportokban elő nem forduló iparosok szintén iparuk szükségleteihez mérten kiválasztott mintalapok és modellek után rajzolnak. Például órák készítenek az óraalkotórészek és óraszerkezetek rajzait. A czimfestőket, mázókat, könyvkötőket a színes síkdíszitménynek iparukban való alkalmazásával és kezelésével kell megismertetni.

VI.

Segédek tovább-képző tanfolyamának szervezete.

(Kiadta a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister 1894. évi augusztus hó 29-én 35.527. sz. a.)

A) Szervezet.

1. §.

A tanfolyam célja: fiatal iparosoknak azon elméleti és — a mennyire lehet — gyakorlati szakismereteket nyújtani, melyek az oktatás körébe vonandó iparágakban önálló és értelmes közreműködésre képesítenek.

2. §.

A tanfolyamba felvétetnek azon iparos-segédek, kik az iparostanoncz-iskolát sikeresen befejezték, illetőleg kellő jártassággal bírnak az írás és olvasás, valamint számtan elemeiben.

3. §.

A tanfolyam tartama rendszerint egy év, ugy azonban, hogy a tanév kezdődik minden év október havában s tart a következő év márczius hó végéig, vagyis évenként 6 hónapig.

A kik továbbképzésük érdekében tovább kívánnak a tanfolyamon maradni, látogathatják azt hosszabb ideig is.

Az elméleti tárgyak lehetőleg az első évre osztandók be. A többi években főkép a rajz tanítandó.

Szervezhetőek kizárólag rajztanfolyamok is az ezen szervezetben foglalt rajztanterv alapján.

4. §.

Az oktatás a hétköznapi estis vasár-, valamint ünnepnapok délelőtti óráiban történik.

5. §.

A tanfolyamban résztvevők tartoznak az előadásokat rendszeren látogatni és az összes órákon részt venni.

6. §.

A beiratások minden év szeptember hó 1-től 15-ig tartanak. Később jelentkezők csak kivételesen vétetnek föl s csak akkor, ha a rendelkezésre álló hely azt megengedi. A beiratás alkalmával minden segéd tartozik bemutatni munkakönyvét és elvégzett iskoláiról szóló bizonyítványait.

7. §.

A tanfolyam növendékei tartoznak beiratási díj címén évenként 2 frtot, tandíj fejében pedig 5 frtot fizetni, minek fejében a tanfolyam ellátja őket rajzszerekkel.

A növendékek használatára átadott rajzszerékért azok anyagi felelősséggel tartoznak.

8. §.

Oly tanulók, kik többszöri intés daczára sem fejtenek ki kellő szorgalmat; vagy a kik az előadási órákat igazolatlanul rendetlenül látogatják, — végre olyanok, kiknek jelenléte a többi tanulóra zavarólag hat és így a tanfolyamra nézve káros hatása, a tanfolyamból kizárhatók. Ily kizárás fölött a kar határoz.

9. §.

A tanfolyam fölötti főfelügyeletet a vallás- és közoktatásügyi, valamint kereskedelemügyi ministerek az iparoktatás orsz. felügyeletére nézve létesített megállapodás értelmében ezzel megbízott két központi közegük által a részükre kiadott utasítások szerint gyakorolják.

10. §.

A közvetlen felügyeletet azon iskola hatósága gyakorolja, melylyel a tanfolyam kapcsolatos és annak rendtartási szabályai mérvadók ezen tanfolyamra nézve is.

Ha azonban a tanfolyam önállóan szerveztetik, akkor a közvetlen felügyeletet a tanfolyamot fentartó hatóság vagy

testület által alakított felügyelő bizottság gyakorolja. Ezen bizottságba két tagot küld az ipartestület, tagja továbbá az iparostanoncz-iskola igazgatója, végre hivatalból tagja annak a tanfolyam igazgatója, — utóbbi egyuttal előadója s jegyzője is.

11. §.

A tanfolyamot rendesen végzett növendékek az igazgató és tanárok által aláírt bizonyítványt kapnak, mely mindenkor az anyakönyv alapján állítandó ki.

Ezen bizonyítvány érdemfokozatai: »kiváló« és »megfelelő«.

Oly növendékek, kik nem végzik be teljesen a tanfolyamot, vagy azt ki nem elégitő eredménnyel végzik be, csak egyszerű látogatási bizonyítványra tarthatnak igényt.

12. §.

A tanfolyamon az oktatás következő tárgyakra terjed ki:

1. Magyar irálytan.
2. Gyakorlati számtan és mértan.
3. Egyszerű kereskedelmi és műhelyi könyvvvezetés.
4. Ábrázoló mértan.
5. Szabadkézi rajz.
6. Szakrajz.

Ezen rendes tantárgyakon kívül a jelentkező tanulók mestersége, képzettsége és a nyilvánuló érdeklődéséhez képest felvehetők még a tantervbe:

természettan;
természetrajz;
vegytan, valamint
a chemiai s mechanikai technologia különböző ágai.

13. §.

Ezen szervezet, valamint az annak kiegészítő részét képező tanterv csak az illetékes minister jóváhagyásával válik jogerőssé s minden ezen eszközöklendő módosítás ugyanezen jóváhagyást igényeli.

B) Tanterv.

1. *Magyar iránytan*: A legfontosabb ügy- és okiratok, továbbá üzleti levelek fogalmazásának gyakorlása. Helyesírás.

2. *Gyakorlati számtan és mértan*: Az ipari gyakorlatban előforduló hosszúság, terület, térfogat, súly, munkabér-érték, ár-, százalék- s kamatszámítás, valamint becslési gyakorlatok.

3. *Egyszerű kereskedelmi és műhelyi könyvvezetés*: A fontosabb fő- és mellék-könyvek ismertetése, ezek célja és kellékei; a könyvek vezetése és lezárása; a gyártási költségek és az üzleti haszon meghatározása.

4. *Ábrázoló mértan*: Az ábrázolás alapelvei s különösen a mértani testek rajzolása természet után szemléltető módon a szakrajzolás bevezetése gyanánt.

5. *Szabadkézi rajz*: A szakrajz részleteit képező disztimények rajzolása a szakrajzzal kapcsolatosan, úgy hogy minden növendék szakmájába vágó szabadkézi rajzzal foglalkoztatandó, a szakrajz anyagánál látható részletezés szerint.

6. *Szakrajz*:

a) Építőiparosok részére.

Kőművesek:

Tégla-falazatok (tégla-kötés). Tömör- és keresztkötés, egyenes és ferde végződés, derék- és ferdeszögű sarokkötések, falkeresztezések. Pillérek, oszlopok, falkiszőköllékek, kémények és füstcsövek kötése.

Terméskő, faragott kő, burkolt és vegyes falazat.

Különböző alapozási módok.

Boltívek téglából és faragott kőből.

A boltozatok különböző nevei (donga-, kereszt-, zárda-, gömb-, csek- és kupboltozatok).

Vastartók közötti boltozat.

Épület-állványozás és boltozati minta-állványok.

Lépcsők faragott kőből, csatornák, emésztő-gödrök.

Oszloprendek, párkányok, ablak- és ajtódiszítések.

Vaskapcsok és a legegyszerűbb vasszerkezetek.

Ablakok és ajtók asztalos munkái.

A legegyszerűbb lakó- és gazdasági épületek munkaterveinek kidolgozása, adott tervvázlatok után.

Ácsok:

Egyszerű és összetett fakötések.

Favázás gerenda- és deszkafalak, kerítések.

A gerenda-födémek különböző nemei.

A födélidom meghatározása különböző esetekben.

Egyszerű födélzsékek, összetett (összetett és feszítő művek) és toronyszerkezetek.

Egyszerű fahidak.

Tetőfedések különböző anyagokból (szalma, nád, deszka, zsinde, cserép, pala stb).

Deszkapadlat és parkét.

Falépcsők, ajtó- és ablakragasztók, egyszerű ajtó- és ablakok szerkezete.

A rajzolásban, a melynek magában kell foglalnia az alaprajzok, homlok- és oldalnézetek és metszetek készítését, a következő fokozat követendő:

a) rajzolás előlapokról és mintákról, előírt lépték szerint;

b) rajzolás adott vázlatrajzokról, előírt lépték szerint;

c) végre rajzolás vázlatrajz nélkül, kitűzött programm szerint.

Pótlólag rajzolhatók még egyes részletek az építésnél közreműködő egyéb iparágak köréből is.

b) *Asztalosok és esztergályosok részére.*

Vázlatrajzok készítése az egyszerűbb, azután fokozatos sorrendben az összetettebb butorokról, épületfelszerelési tárgyakról, oly célból, hogy a tanuló az alakot különböző nézetben előtűntetni tudja a méretekkal együtt. E vázlatrajzok lapminták és eredeti tárgyak után vagy azok nélkül készítenők.

Vázlatrajzok nyomán a különböző vetületek körvonalának szabatos felrajzolása mérték szerint.

Kisebb méretű egyszerűbb és összetettebb vázlatrajzoknak nagyobb méretben való kidolgozása és utasítás szerint való módosítása.

Az ablak ábrázolásának ily begyakorlása után a vetületekhez különböző metszeteknek és a fontosabb részleteknek szerkesztése.

Vége adott feltételek és mérték szerint egyes butorok, kisebb használati s épületfelszerelési tárgyak szerkesztése, tervezése.

A *szabadkézi rajzolásnál* sík és domboru ékitmények folytatólagos rajzolása; különös tekintet fordítandó az oszlop-rendszerek, párkányzatok, talapzatok s az építészet köréből az asztalos-iparban használatos egyéb szerkezeti részletek megismertetésére és szabályos rajzolásukra; a diszitési részletekből — a melyek már lehetőleg az alkalmazás, a butorok köréből veendő — csak annyi közlendő, hogy az a szerkesztési rajz rovására ne essék és hogy a tanuló különböző stylek jellegét felismerni s megítélni tudja. E célból különböző stílus, kiválóbb régi és újabb butorneműek ábráinak bemutatása és másolgatása, valamint figurális és állati alakzatok rajzoltatása is szükséges.

A *kocsigyártók és kádárok* az asztalosokhoz sorozandók, amazok oktatásánál azonban a fősúlyt a mértani rajzra kell fektetni.

A szakrajzolás tárgya a kocsigyártóknál a közönséges szekerek, továbbá a kocsik alkatrészeinek — kerek, tengelyek, az alj, az oldalak, a szekrények stb. — rajzolása, a leggyakrabban előforduló fakötések, mind részletekkel.

A sorrend itt is kisméretű rajznak nagyobb méretben való átdolgozása, méretekkal ellátott vázlatrajzok után szabályos szerkesztés, adott vázlatrajzok feladatszerű módosítása; végre a különböző kocsikról, szekerekről vázlatrajzok készítése, hogy a tanuló az alakot és a szerkezet vázát szabatosan előtűntetni tudja.

Utóbb különböző stílus díszkocsik mintarajzainak bemutatása, esetleg másolása, a stíluszerűség, szilárdság, csin és izlés kellékeinek és feltételeinek magyarázatával.

A kádárok szakrajzolása szűkebb körű; ide tartozik a különböző alaku és méretű hordók, ürmértékek, edények és fürdőkádak stb. feneke és dongái alakjának szerkesztése, azok beosztása s a kész tárgyak ábrázolása vázlatrajzban, végre vázlatrajzokról való szerkesztés.

c) *Építő- és műlakatosok részére.*

A gyakorlatban leginkább előforduló szakmabeli munkákról, szerkezetekről pl. a különböző rácsok, ajtók, kapuk, consolok, vasbutorok, takaréktűzhelyek stb. — eredeti felvételek és vázlatrajzok készítése, hogy így a tanuló a különböző gyártmányokról alak, szerkezet és elrendezés tekintetében kellő áttekintést és tájékozást nyerjen.

Kisméretű vázlatrajzoknak nagyobb méretben való kidolgozása.

Vázlatrajzok nyomán meghatározott alaku és méretű vasrudakból egyes tárgyak megszerkesztése, hogy a tanuló a különböző vasrudak czélszerű alkalmazását is megismerje. Ezzel összefüggésben az összetettebb megerősítések- és összeköttetéseknek, mint részleteknek nagyobb méretben, lehetőleg valódi nagyságban való kirajzolása. Ezen szerkesztéseknél felhasználandók a szabadkézi rajzoláshoz megismert ornamentális idomok és részletek.

Ablak- és ajtózárok felvétele és rajzolásuk megállapított mérték szerint, később esetleg ilyenek szerkesztése.

A *szabadkézi rajzoláshoz* megismertetendő a különböző stylek jellege és főképen a lakatos ipar körében gyakran előforduló részletek, pl. csiga és az ezekkel rokon hajlított vonalak, stylizált növénylevelek és növények, rozetták, emberi és állati alakok stb. rajzolandók úgy, hogy a tanuló a szerkezeti és alaki részletek megismerése és átrajzolása után, az eleje adott mintarajzokat stilszerűleg és szerkezet szerint is megítélni és elemezni tudja.

Utóbb jó stílusú régibb és újabb szakba vágó művek mintarajzainak bemutatása és másolása.

d) *Bádogosok és rézművesek részére.*

Vázlatrajzok készítése a bádogos ipar főbb czikkeiről, az alakszin és részarányosság kellékeinek megismerése és elsajátítása céljából.

A vázlatrajzok után mértékes rajzok szerkesztése s ennél az egyes felületrészek lefejtése.

Az ürmértékek nagyobbitása és kisebbitése, az alak megtartása mellett.

Oly lemezdarabok alakjának megszerkesztése, a melyek szabálytalan alaku tárgyak, pl. tölcserék, fürdőkádak, párkányok, padlásablakok stb. alakításához szükségesek.

Kisebb méretű vázlatrajzoknak kidolgozása nagyobb mérték szerint s ezekhez részletrajzok készítése.

A *szabadkézi rajzolásnál* különös tekintettel kell lenni az oszloprendek, párkányzatok, stylizált növények, emberi és állati alakzatok, szakba vágó jó izlésű tárgyak vagy minta-rajzok bemutatása és másolása stb. rajzoltatására.

e) *Gépészek részére.*

Az általánosan előforduló gépelemek, minők a csavar-szögecs és ék; csavarszögecs és ékkötések, lánczok, lánczhorgok, csökötések, csapok, szelepek, csapágys, tengelyek, tengelykötések, forgattyuk, excenterek, kerek, szíjdobok, hajtórudak, dugattyuk és tolattyuk stb., végre egyszerűbb készülékek és gépek rajzolása.

A rajzolásnál követendő fokozat kisméretű rajznak nagyobb méretben való átdolgozása, mérettel ellátott vázlatrajz után szabályos szerkesztés, eredeti felvétel és szerkesztés.

Ezen csoportban a *vas és rézöntők* az öntött vas és réz a kovácsok pedig a kovácsolt vasalkatrészeket rajzolják, ez utóbbiakkal rajzoltatni lehet még a kocsik vasfelszerelési tárgyait s a közönségesebb szerszámokat, kalapácsokat, vésőket, baltákat stb., a rézöntőkkel pedig esetleg a műipar körébe vágó diszesebb tárgyakat.

f) *Arany-, ezüst- és bronz-művesek, vésnökök részére.*

Sík és domboru ékitmények rajzolása és mintázása emberi, állati alakoknak, úgy a stylizált, mint realistikusabb felfogással.

A nagyobb mértékben való mintázás agyagból, a kisebb méretű tárgyaké viaszból gyakorlandó.

E tanulmányok körébe vonandó és pedig úgy elméleti fejtegetés, mint gyakorlati rajzolás alakjában az építészeti styltan s a remekkorú edényidomok ismertetése.

Kivánatos végül, hogy a tanulók minél nagyobb számu

antik- és újabbkori jeles ékszerek mintarajzain kívül a régibb magyar szöveteken, ruha-himzés és csipkeneműeken alkalmazott jelesembb magyar díszitmény-motivumokkal, valamint a régebben virágzott magyar erdélyi zománczolt ékszerek alakjaival és színösszeállításával megismerkedjenek.

g) *Kárpitosok, díszítőik, szobafestők részére.*

Sík és domboru ékitmények és élő virágok rajzolása.

Redőzattanulmányok, főleg függönyökre, menyezetekre, butordíszítésekre stb.-re alkalmazva.

Színtani elemzések és gyakorlatok.

Építészeti stíltanulmányok, főleg a belső helyiségek díszítése szempontjából.

Régibb és újabb jó stílü szövet- és himzésminták, papir-, bőr- és selyemtapéták, csipkék és szőnyegek díszitményeinek elemzése és rajzolása, alak- és színösszhang tekintetéből.

Díszítési kisméretű vázlatoknak nagyobb mértékre való kidolgozása.

Díszítési tervezetek.

VII.

Rendtartás

a kereskedelemügyi m. kir. minister fenhatósága alatt álló állami ipari szakiskolák, tanműhelyek és nőipariskolák számára.

(Kiadta a kereskedelemügyi m. kir. minister 1896. április 24-én 18.521. sz. alatt.)

I. FEJEZET.

A felügyelő-bizottság jogai és kötelességei.

1. §.

Minden állami ipari szakiskola vagy tanműhely fölött — ideértve a nőipariskolákat is — a közvetlen felügyeletet egy, a helyi érdekeltségből alakított felügyelő-bizottság gyakorolja.

A bizottság tagjainak megbízatása három évről három évre terjed; tagjainak számát és egybeállításának módját az egyes iskolák szervezeti szabályzata állapítja meg.

A felügyelő-bizottságnak hivatalból tagja és előadója az intézet igazgatója, jegyzője pedig a műhelyvezető szaktanár, kik ott a tagokat megillető összes jogokkal bírnak.

Tanműhelyeknél, melyek külön igazgatóval nem bírnak, tagja a bizottságnak a tanműhely vezetője, jegyzőt pedig a bizottság saját kebeléből választ.

2. §.

A felügyelő-bizottság elnökét a kereskedelemügyi m. kir. minister nevezi ki.

Alelnököt — és a tanműhelyeknél jegyzőt — a bizottság saját kebeléből választ.

A megalakulás után nyolcz nappal köteles a bizottság elnöke a bizottság teljes névsorát az országos iparoktatási főigazgatónak bejelenteni.

3. §.

A felügyelő-bizottság megbízásának lejártá előtt annak elnöke tartozik a főigazgatót a bizottság ujjaalakítása iránt szükséges intézkedések megtétele végett megkeresni.

4. §.

A felügyelő-bizottság tartozik évnegyedenként legalább egyszer rendes ülést tartani, melyen az intézet azon ügyeit tárgyalja, melyek hatáskörébe tartoznak.

Szükség esetén az elnök bármikor hívhat össze ülést, jelezve mindenkor annak tárgyait; a tagok egyharmadának, ugyszintén az igazgatónak (vagy külön igazgató hiányában a tanműhely-vezetőnek) kérésére azonban köteles bármikor összehívni.

A rendkívüli ülés összehívására vonatkozó kéressel egyidejűleg közlendő az elnökkel az ülésen tárgyalatni kívánt ügy is.

Az ülésen mindenekelőtt a ministeri leiratok, ezt követőleg a főigazgatói rendeletek veendő tárgyalás alá s csak ezek elintézése után a többi tárgy.

Az ülés határozatképes, ha az elnökön és igazgatón (tanműhely-vezetőn) kívül legalább három tag van jelen; — a határozatok szótöbbséggel hozatnak; — szavazatok egyenlősége esetén az elnök szavazata dönt.

5. §.

A felügyelő-bizottság üléseiről rendes jegyzőkönyv vezetendő, melynek hitelesítésére az elnök minden ülésből két tagot küld ki.

Az ülések jegyzőkönyvének másolata nyolcz napon belül beterjesztendő a főigazgatóhoz, a ki a hozott határo-

zatokra észrevételeit 14 napon belül közölni tartozik, illetőleg a mennyiben azok jogkörét tullépik, felterjeszti a jegyzőkönyv másolatát a kereskedelemügyi ministerhez, miről a felügyelő-bizottságot szintén értesíti.

6. §.

A felügyelő-bizottság hivatása örködni a felett, hogy az intézet szervezete minden irányban kellően érvényesüljön.

Ily szempontból ellenőrzi a tanrend és szervezet betartását és az intézettel esetleg kapcsolatos internátus vezetését, látogatja a tanórákat, mely célból havonként egy-egy tagját sorrendben kiküldi; végül képviselteti magát a vizsgáláton.

Fontos hivatása a felügyelő-bizottságnak oly irányban is közreműködni, hogy az iskola s a gyakorlati ipari élet között szükséges kapocs a lehető legbensőbbre fűződjék és fentartassék.

A felügyelő-bizottság tagjai ugy az előadásokat, mint a műhelyi munkákat bármikor meglátogathatják. Látogatásaik mindenkor csak az igazgató, vagy helyettesének kíséretében történnek.

Nem áll azonban jogában az illető tagnak sem az igazgatót vagy tanárt, sem a műhely vezetőjét az oktatás vagy adminisztráció terén észlelt hiányokért nyilvánosan megszólítani, hanem kötelessége ezt az igazgatóval magánosan közölni, vagy ha célszerűbbnek és szükségesnek véli, a felügyelő-bizottság legközelebbi ülésén előterjeszteni, mely azt tárgyalni tartozik. Sürgős esetekben az ily jelentések tárgyalása külön e célból egybehívandó üléseken történik; általában azonban az iskola-látogatói jelentések a rendes felügyelő-bizottsági ülések tárgyat képezik.

7. §.

A felügyelő-bizottság különös hatáskörébe tartozik:

a) a tanári kar előzetes meghallgatása alapján az intézetben betöltendő igazgatói, tanári, művezetői és egyéb állásokra a pályázók közül kijelölést eszközölni s hármas kijelö-

lését az összes pályázati iratokkal együtt a főigazgatóhoz beterjeszteni;

b) javaslatot tenni a főigazgató útján az intézet alkalmazottainak véglegesítésére és általában minden személyes ügyére nézve;

c) minden év február havában a tanári kar javaslata alapján megállapítani az intézet következő évi költségvetését és azt négy egyenlő példányban a főigazgató elé terjeszteni;

d) *számadásokat és leltárakat* egy e célra megbízott tagja által *negyedévenként megvizsgálni*, mielőtt azokat az igazgató a ministeri számvevőséghez felterjeszti, melyeket az elnök láttamozni tartozik;

e) határozni a tanári kar javaslata alapján az intézet költségvetésében ösztöndíjakra engedélyezett összegek adományozása fölött, a mennyiben azt az ösztöndíjakat alapítók nem tartották fenn maguknak; továbbá az intézettel esetleg kapcsolatos internátusba való fölvétel fölött; ezekről a főigazgató útján a kereskedelemügyi miniszternek mindenkor jelentés teendő;

f) a tanári kar javaslatára a tanutók kizárása fölött határozni, mely határozat jóváhagyás végett felterjesztendő a főigazgató útján a kereskedelemügyi miniszterhez;

g) a tandíjmentességre vonatkozólag a tanári kar javaslata alapján javaslatot tenni;

h) határozni oly felvételi kérelmek fölött, a melyek a beíratási határidőt követő nyolcz napon tul terjesztetnek be; 14 napon tul azonban fölvételt már nem engedélyezhet, a mennyiben ez a főigazgató, illetőleg miniszter jogkörébe esik;

i) javaslatot tenni a tanári kar javaslata alapján a rendkívüli tanulók tandíjának megállapítására, valamint a tanulóknak munkakeresményben való részeltetésére nézve;

j) a tanári kar által előterjesztett órarendnek megállapítása, melyet jóváhagyás végett a főigazgatónak terjeszt be;

k) a szünnapokra nézve javaslatot tesz, melyeknek megállapítása a kereskedelemügyi miniszter által történik;

l) az intézettel esetleg kapcsolatos internátus közvetlen felügyeletére az igazgatón kívül, a ki erre hivatalból köteles,

a tanári testület egy tagját jelöli ki, ezenkívül pedig tagjait is megbizza annak felügyeletével.

8. §.

A felügyelő-bizottság elnöke képviseli az intézet felügyelő bizottságát.

A felügyelő-bizottsághoz intézett rendeleteket és átiratokat ő veszi át (esetleg megbizhatja ezzel az intézet igazgatóját) és az intézet azon kiadványait, melyek a felügyelő-bizottság ügyköréből folynak, az igazgatóval együtt írja alá.

Tanároknak az igazgató előzetes hozzájárulásával nyolcz napi szabadságot engedélyezhet.

Az évi vizsgálatokon elnököl, de a tanulók osztályozására befolyást nem gyakorolhat; a tanulók végbizonyítványait aláírja.

II. FEJEZET.

Az intézet személyzetének jogai és kötelességei.

9. §.

Az intézet személyzete.

a) Minden intézet személyzete áll:

1. az igazgatóból (tanműhelyeknél vezető tanítóból),
2. a tanárokból,
3. az irodai hivatalnokokból (a mennyiben ilyen alkalmazva van),
4. a művezetőkől és előmunkásokból,
5. a szolgaszemélyzetből.

b) A tanári kart képezik:

1. az igazgató,
2. a rendes tanárok,
3. az óraadó tanárok.

10. §.

A személyzet alkalmazása.

Az intézet összes személyzetét — az ideiglenes alkalmazott műhelyi és szolgaszemélyzet kivételével, melyet az iskolák igazgatói alkalmaznak — a kereskedelemügyi m. kir.

minister a tanári kar, illetőleg a felügyelő-bizottság és az orsz. iparoktatási főigazgató javaslata alapján nevezi ki.

Az állások betöltésére rendszerint nyilvános pályázat hirdetendő az iskola felügyelő-bizottsága által. A pályázati kérvények, melyek a kereskedelemügyi m. kir. ministerhez intézendők — az igazgatósághoz nyújtandók be, mely azokat hármas kijelölés végett a tanári kar elé terjeszti. Ennek határozata a felügyelő-bizottság elé terjesztendő, mely határozatát a tanári kar javaslatával együtt az orsz. főigazgatóhoz terjeszti be.

Az igazgatónak jogában áll különvéleményt is bejelenteni és előterjeszteni.

11. §.

Az iskola személyzetének szolgálati viszonya.

a) Az igazgató, a véglegesített tanárok s egyáltalán az intézet véglegesített alkalmazottjai állásuk természetére nézve egyenlő szempontok alá esnek az állami tisztviselőkkel, illetve alkalmazottakkal jogok és kötelességek tekintetében.

b) Az igazgató köteles heti előadási óráit a kereskedelemügyi minister rendeleti uton esetről-esetre állapítja meg; a szaktanárok 20, a rajztanárok és vegytani laboratoriumi gyakorlatokat tartó tanárok 25, a műhelyeket vezető tanárok pedig 40 óránál többre nem kötelezhetők. Óratöbblet külön díjazandó.

c) Az igazgatót a kereskedelemügyi m. kir. minister fontos okokból az előadások tartása alól fel is mentheti.

d) A művezetők és előmunkások a munkanapokon napi 9 órai időn át tartoznak a műhelyekben lenni, mely idő beosztását minden intézet maga eszközli.

12. §.

Az igazgató jogai és kötelességei.

a) Az igazgató az intézet első tisztviselője.

Ő képviseli az iskolát a főigazgatónál, esetleg a ministeriumnál, a felügyelő-bizottságnál, hatóságokkal, egyesületek-

kel és magánosokkal szemben s közvetlen összeköttetésben áll a főfelügyeletet gyakorló főigazgatóval.

b) Az iskolai évet megnyitja.

c) A tanulók beiratását eszközli, melynek eredményét tartozik minden év október hó végéig a főigazgatónak bejelenteni.

Az egyes osztályok számára közvetlen gondozásuk és vezetésük végett külön-külön osztályfőnököt rendel; rendszert azt a tanárt bizza meg az osztályfőnökséggel, a kinek legtöbb órája van az illető osztályban.

Ezenkívül ő osztja fel a tanárok között az intézeti melletteendőket, nevezetesen a tanári és ifjúsági könyvtárnokságot, a szertárak felügyeletét és az önképző-kör vezetését, természetesen mindenkor tekintettel az intézet érdekeire és a teendők egyenletes megosztására.

d) Az iskolát közvetlenül az igazgató vezeti, igazgatja és ellenőrzi, mind a tanügy, mind a fegyelem és rendtartás tekintetében. Az igazgató osztja be a tanárok meghallgatása után minden tanév végén a jövő tanévre szóló tantárgyakat az egyes tanárok között, a szakoktatás érdekeire, továbbá az egyes tanároknak kinevezési okmányára, szükség esetén képességekre és a lehetőség szerint kívánságaikra való tekintettel. Az ilyképen megállapított munkafelosztást a felügyelőbizottságnak bemutatja.

Örködik a felett, hogy a szervezeti szabályzatban megállapított teendők és kiadott ministeri rendeletek és főigazgatói intézkedések az intézetben pontosan végrehajtassanak.

Közvetlenül felügyel a szóbeli s gyakorlati oktatásra és a fegyelem gyakorlására s a megállapított tanrend megtartására. Ha hiányt vagy kötelességmulasztást tapasztal, megteszi észrevételeit s ha szükség kívánná, figyelmeztetését, de sohasem a tanulók előtt; ismételt esetben az ügyet a tanári testület, végső esetben pedig a felügyelőbizottság elé s innen a főigazgató útján esetleg a kereskedelemügyi m. kir. minister elé terjeszti.

e) Figyelemmel kíséri a tanulók magaviseletét, szorgalmát, a tanulásban és a gyakorlati munkában való előmenetelüket. Fegyelmi esetekben a szabályzat szerint intézkedik s

ha szükségét látja, a büntetendő tanulót addig is, míg ügyében ítélet hozatnék, az előadásoktól és az intézet látogatásától eltilthatja.

f) Az intézettel esetleg kapcsolatos internátus különös gondozása alatt áll.

g) Tanároknak és műhelybeli személyzetnek 5—5 és tanulóknak nyolcz napi távozásra adhat szabadságot. (Tanároknak és művezetőknek nyolcz napon túl terjedő szabadságot csak az orsz. iparoktatási főigazgató, illetőleg annak előterjesztésére a kereskedelemügyi minister adhat.) Minden évben két nem egymás után következő szünnapot engedélyezhet.

h) Fontos ok miatt meg nem jelenhető tanár vagy művezető helyettesítéséről gondoskodik. Ha a helyettesítés előreláthatólag egy hetet kívánna, erről a főigazgatónak jelentést tesz. A mennyiben a helyettesítés költségeket okozna, ez iránt a felügyelő-bizottság útján szintén előterjesztést tesz.

i) Vezeti az anyakönyveket és rendtartási naplókat, illetőleg felügyel azok vezetésére.

j) Az intézet pénztárát kezeli s a bevételekről és a kiadásokról a ministernek számol el.

k) Jelen van az összes vizsgálatokon (a félévi vizsgálatokon elnököl) vagy helyettesített magát. Az évi vizsgálatok eredményéről, mint általában az egész tanévről, szabályszerű jelentést készít, mely a főigazgató útján a kereskedelemügyi minister elé terjesztendő.

l) Felügyel az épület külső és belső tisztaságára, butorok, könyvtár és gyűjtemények rendbentartására s mindennek gondját viseli.

m) Gondoskodik az épület felszereléséhez tartozó tárgyakról s az illető szaktanár meghallgatásával a tanításhoz szükséges eszközök és gyűjteménytárgyak beszerzéséről.

n) Az intézet esetleges tisztviselői és szolgaszemélyzete közvetlen rendelkezése alatt állanak.

o) Havonként egyszer, szükség esetén többször, tanári gyűlést tart, ebben elnököl s előterjeszti a tanári testületet és a tanügyet illető felsőbb rendeleteket és átiratokat.

p) Az igazgató veszi át az iskolához címzett azon rendeleteket, átiratokat és hivatalos küldeményeket, melyek nem

a felügyelő-bizottságot illetik. Ő ír alá minden bizonyítványt, továbbá minden az iskolából kimenő elintéztést, hivatalos jelentést, levelezést; utóbbit, a mennyiben a felügyelő-bizottság ügykörébe esik, annak elnökével együtt.

q) A fegyelmi és tanulmányi naplót havonként legalább egyszer átnézi és láttamozza.

r) Gondoskodik arról, hogy a tanév bezárásakor és a beiratások megkezdése előtt legalább is két héttel az iskoláról szóló fontosabb tudnivalók közzétételének.

s) Tanév közben a felügyelő-bizottság elnökénél történt bejelentés alapján három, rövidebb évközi szünetben hat napra távozhatik az intézettől. Ez alatt helyettesítéséről külön gondoskodik és tett intézkedéseit a felügyelő-bizottság elnökének bejelenti. Nyolcz napra csupán az orsz. iparoktatási főigazgatótól, ezentul annak előterjesztésére csak a kereskedelemügyi ministertől nyerhet szabadságot.

A nagy szünidei helyettesítése iránt a kereskedelemügyi minister intézkedik.

t) Hivatalból tagja és előadója a felügyelő-bizottságnak, melynek minden ülésén tartozik, előterjeszteni az utolsó ülés óta előfordult nevezetesebb eseményeket, az érkezett leiratoakat s a tanári testület fontosabb határozatait.

u) Az intézetet végzett tanulók gyakorlati elhelyezéséről a lehetőséghez képest nyilvántartást vezet és lehetőleg elősegíti az intézetet végzett érdemes tanulóknak a gyakorlatban való elhelyezését.

v) Az iskolai értesítőt szerkeszti.

13. §.

Az osztályfőnök jogai és kötelességei.

a) Az osztályfőnöknek tisztje a gondjaira bízott osztályban a tanítást, nevelést és a fegyelmet egységes szellemben vezetni, ápolni és elősegíteni.

b) Az osztályfőnök hajtja végre osztályában az igazgató intézkedéseit, a tanári testület határozatait és a szabályzat szerint a hatáskörébe tartozó intézkedéseket; följegyzí és

nyilvántartja a tanulók óramulasztásait s a rájuk alkalmazott büntetéseket.

c) Ügyel arra, hogy az osztály tiszta legyen s a benne levő butorok és tanszerek rendben legyenek.

a) Végzi a tanulók félévi osztályzatának az anyakönyvbe való vezetését, az értesítők és bizonyítványok kiállítását.

14. §.

A tanárok jogai és kötelességei.

a) Az intézet összes tanulóinak szellemi és erkölcsi vezetésében, valamint az iskola jó szellemének kifejlesztésében társaival együtt közreműködik.

b) A tanítás magára vállalt tárgyát a tanterv szellemében s a kitűzött cél elérhetése céljából az óraterv megállapította időben lelkiismeretesen s a többi tantárgyakkal összhangzatosan, az oktatás minden segédeszközét felhasználva, minden tanórára való tudatos és beható előkészülettel tanítja.

c) Az egyes tanórák közti 10 percznyi szünet alatt, mely a tanulók üdülésére és a tanterem szellőzésére van szánva, a csendre és illedelmes magaviselet fentartására az a tanár ügyel, a kinek a tanórája következik.

d) A tanítás óráiban szigorú rendet tart, a rendetlenkedő tanulót a rendetlenség foka szerint megintí vagy megdorgálja; az engedetlent az igazgatónak bejelenti, a tanításról elmaradottakat a mulasztási naplóba bejegyzi.

e) A tanulók szorgalmáról, előmeneteléről és erkölcsi magaviseletéről tett tapasztalatait írásba foglalva, az igazgatónak egy nappal a rendes tanári ülés előtt átadja, hogy erről a tanárülésnek jelentést tehessen és eleve intézkedhessék.

f) A tanulókat a tanulmányi kirándulásokra vezeti.

g) A tanításhoz szükséges eszközök és gyűjteménytárak beszerzésére javaslatot tesz, a beszerzettekre gondot visel, azokról leltárt vezet és számol.

h) Az igazgató jogszerű rendeleteit s utmutatásait tel-

jesíti; akadályoztatása esetére magát az igazgatónál előre bejelenti s helyettesítését kéri.

i) Köteles a tanításban akadályozott tanártársait az igazgató rendelkezése szerint helyettesíteni.

j) A tanári tanácskozmányokban, mint a tanári testület tagja, résztvesz s ott indítványozó és szavazó joggal bír; akadályoztatását az igazgatónál előre bejelenteni tartozik.

k) Minthogy az iskola érdekében kívánatos, hogy minden tanár szakmájában a gyakorlattal közvetlenül érintkezék és a gyakorlati ipari élet terén is közreműködjenek, minden tanár idegen feleknek szakvéleményt adhat és műszaki munkákat végezhet, a melyekhez az őrizetére bízott eszközöket használhatja. A fogyasztott anyag értéke megtérítendő.

l) A tanulók végbizonyítványait az összes tanárok írják alá.

m) A tanárok mindennemű testületi vagy magánbeadványai csak az igazgató láttamozásával terjeszthetők fel.

15. §.

A műhelyeket vezető tanárnak jogai és kötelességei.

a) A tanár, a kit a kereskedelemügyi m. kir. minister a műhelyek vezetésével megbízott, a műhelyek közvetlen vezetője; alája van rendelve a gyakorlati munkát tanító személynzet minden tagja.

b) A műhelyek vezető tanára örökösök a reá bízott műhelyek folytonos és rendszeres tevékenységére és kötelessége mindenütt rendet és fegyelmet tartani.

c) A tanulók szorgalmát, előhaladását és magaviseletét éber figyelemmel kíséri s ha a rendetlenkedő vagy hanyag tanulókra sem intéssel, sem dorgálással hatni nem tud, az ügyet az igazgatónak adja át.

d) Közreműködik abban, hogy a műhelyek a szükséges munkákkal mindig el legyenek látva és hogy a műhelyek termelése megfelelő legyen.

e) A szaktanárok közreműködésével készíti a műhelyek céljára szükséges szerkezeti rajzokat, vezeti a művezetők

segédkezése mellett a műhelyek anyag-naplóját, számadáskönyveit és leltárait s a reábizottakat a fennálló utasítások értelmében kezeli.

f) A tanári tanácskozásokban részt vesz és jelentést tesz a műhelyek állapotáról, a munkák menetéről, továbbá a tanulók előmeneteléről és szorgalmáról, a végzett munkákról és javaslatot terjeszt elő a munkabeosztásra nézve.

g) Aláírja tanítványainak végbizonyítványát.

16. §.

A tanártestület.

a) Az intézet igazgatója, rendes és óraadó tanárai alkotják a tanártestületet.

b) A tanártestület az igazgató vagy esetleg helyettese elnöklete alatt minden hóban rendes ülést tart.

Két rendes tanár kívánságára is egybehívandó a rendkívüli ülés, de az illetők kötelesek a tanácskozás tárgyát és célját az igazgatónak előre bejelenteni.

A tanári ülések tárgyát a tanárokkal az igazgató előre tudatja.

c) Minden ülésről jegyzőkönyv vezetendő, melyet az elnökön és jegyzőn kívül esetről-esetre az ülés elején az igazgató által kijelölendő két tanár hitelesít. A jegyzőkönyv másolata mindenkor nyolcz napon belül beterjesztendő helybenhagyás végett a főigazgatóhoz.

d) A tanári testület jegyzői tisztét a tanárok kinevezetéseik sorrendje szerint évenként felváltva teljesítik. A menyiben a tanárok egyenlőtlen igénybevétele, vagy egyéb fontos tekintetek ezt indokolnák, a jegyzőt a tanári testület saját kebeléből is választhatja, a mi az illető gyűlés jegyzőkönyvében külön indokolandó.

e) A tanártestület megállapítja a tanulók összhangzatos nevelésének és tanításának módját.

f) Elkészt felvételi kérvények fölött határoz, a mennyiben az illető jelentkezése nyolcz napon tul nem történik.

g) Minden félév elején tanácskozik a tanítás óráinak beosztása felett és az órarendet megállapítja.

h) Véleményt ad az intézet szellemi és erkölcsi ügyeinek javítására nézve, valamint a tanítás eszközeinek minden irányban való javításáról és szaporításáról.

i) Véleményt ad a felügyelő-bizottságnak a tandíjmentességek s ösztöndíjak ügyében, valamint az internátusba való fölvételre nézve.

j) Fegyelmi ügyekben az e végre alkotott szabályok értelmében bíraskodik; jótéteménytől való megfosztás és kizárás eseteiben hozott javaslatát az igazgatóság a felügyelő-bizottság elé terjeszti, mely arról a főigazgató útján a kereskedelmi miniszterhez jelentést tenni tartozik. (Kizárásokra nézve I. 7. §. f) pontját.)

k) Megállapítja a félév végén a tanulók osztályzatát az illető tanár véleménye alapján.

l) Ha az igazgató a tanári tanácskozásban a többséggel egyet nem ért, az általa sürgősen szükségesnek talált intézkedést azonnal életbeléptetheti vagy a fennállót felfüggesztheti, azonban erről haladéok nélkül jelentést kell tennie a felsőbb hatóságnak, mely azután véglegesen dönt.

m) Szükség szerint az igazgató elnöklete alatt a műhelyfőnök, a szaktanárok, a művezetők és előmunkások értekezletet tartanak a műhelyi oktatásban felmerült ügyekről.

n) *A tanév bezárása előtt a tanártestület záró tanácskozást tart. Ennek feladata a tanév bezárása és a következő tanévre vonatkozó intézkedéseknek, az előleges tárgyfelosztásnak és a felvehető tanulók számának megállapítása. Ekkor előadja minden tanár szóval vagy írásban kívánságait, javaslatait, indítványait, az osztályfőnökök pedig átadják az igazgatói zárjelentéshez szükséges adatokat.* Ugyancsak ezen az ülésen ítélendők meg a tanulók szorgalmi díjai és jutalmai, melyeket az igazgató a zárünnepségen oszt ki.

Az ezen értekezletről felveendő jegyzőkönyv a főigazgató útján felterjesztendő a kereskedelemügyi miniszterhez.

17. §.

A művezetők jogai és kötelességei.

a) A művezetők a műhelyekben a tanulóknak közvetlen főnökei, ezért kifogástalan magaviselettel, szorgalommal, pontossággal, előzékeny bánásmóddal és igazságos szigorral a tanulóknak mindenben jó példát mutassanak.

b) A művezetők a munkaidő alatt megállapított gyakorlati órákban a tanulókat oktatják, máskor a műhelyi munkában dolgoznak és pedig oly módon, hogy első sorban a tanulók számára szükséges munkákat készítik elő és a hibákat javítják ki.

c) A tanulók munkálkodásáról szóló naplókat, a fölhasznált anyagok elszámolását, az anyag- és műhelyfelszerelési leltárt a művezetők tartoznak vezetni.

d) Az iskolai szünnapok reájok nézve is szünnapot képeznek. Az iskolai nagy szünidő alkalmával felváltva két heti szabadságot kapnak.

e) A művezetők a műhelyet vezető tanár jóváhagyása szerint osztják ki a munkákat és ezeket úgy vezetik, hogy a tanulókra nézve minél tanulságosabbak legyenek.

f) A munkálatok szabatos kiviteleért s a műhelyben levő szerszámok, gépek és más felszerelési tárgyak, általában az egész leltárnak épségben, jókarban és tisztántartásáért felelősek.

g) A műhelyekben elkövetett fegyelmetlenségért a következő büntetéseket alkalmazhatják: 1. megintést, 2. megdorgálást; kivételes esetben (a mennyiben a műhelyvezető tanár nincs jelen) a rögtöni kiutasítást.

Az alkalmazott büntetést a műhelyeket vezető tanárnak mindig bejelentik.

A további fegyelmi eljárás ennek, az osztályfőnöknek és az igazgatónak hatáskörébe tartozik.

h) Az előmunkások a művezetők közvetlen felügyelete alatt vannak s ezeknek utasításait lelkiismeretesen és pontosan követni tartoznak. Ők írásbeli teendők végzésére nem kötelezhetők, a munka kiosztásába nem folynak be és a ta-

nulókkal szemben fegyelmi joguk a megintésen kívül nincsen ; egyéb jogaik és kötelezettségeik tekintetében a jelen szakasz a), b), d) és f) pontjai reájok is vonatkoznak.

18. §.

Az iskolai orvos jogai és kötelességei.

Az iskolai orvos a kereskedelemügyi ministertől nyert megbizatással alkalmaztatik. Állása nem rendszeresített, hanem ideiglenes jellegű ; szolgálataiért a minister által megállapított tiszteletdíjat élvez. Kötelessége az igazgatótól nyert értesítések nyomán a beteg tanulókat esetleg az iskolán kívül is gyógykezelni. Ezenkívül örködik az iskola és azzal esetleg kapcsolatos internátus egészségügyi viszonyai felett és netalán felmerülő észrevételeit az igazgatóval, szükség esetén a felügyelő-bizottság elnökével közli ; az internátust legalább hetenkint kétszer meglátogatni tartozik. Az orvos a tanári és felügyelő-bizottsági üléseken megjelenhet, meghívásra pedig megjelenni köteles. Szavazati joga azonban a gyűléseken nincs.

19. §.

Az irodai hivatalnok jogai és kötelességei.

A mennyiben az intézetnek külön irodai hivatalnoka van, ez az igazgató felelőssége mellett

- a) vezeti a nyilvántartási könyveket és kezeli az irattárt ;
- b) végzi az igazgató hivatalos levelezéseit ;
- c) a tanulók beiratkozásánál teljesíti a reá bizott téendőket, nyilvántartja a tanulókra vonatkozó okmányokat, kitölti és rendben tartja az anyakönyveket, kiállítja a félévi értesítőket, az évi és a végbizonyítványokat ;

d) az igazgató vagy helyettesének távollétében a fennálló szabályok s az igazgató utasítása szerint felvilágosítást ad az intézetre vagy az igazgatósági irodában elintézés alá került ügyekre nézve ;

e) végzi az intézet összes számadásait és segédkezik a különféle irodai munkák végzésében.

(Irodai hivatalnok hiányában ezen teendőket az igazgató látja el és pedig az értesítők és bizonyítványok kiállítása tekintetében az osztályfőnökök segédkezése mellett.)

20. §.

A szolgaszemélyzet.

A szolgák az igazgatónak, tanároknak, az intézet minden tisztviselőjének engedelmességgel és tisztelettel tartoznak. Szolgatársaikkal békében kell élniök s az intézet érdekében egyesült erővel működniök.

A közönség és a tanulók irányában a szolgaszemélyzet mindenkor előzékeny és illedelmes legyen. Gondosan tartozik örködni a felett, hogy az épület, butorok s más felszerelési tárgyak meg ne rongáltassanak, a kárttevőket halasztás nélkül bejelenti az illető tanárnak és az igazgatónak.

A szolgaszemélyzetnek a tanulóktól borraivalót kérni elbocsátás terhe alatt tilos.

A szolgaszemélyzet az igazgató alatt állván, tartozik az iskola laboratoriumait, szertárait, tantermeit, műhelyeit, az udvart stb. külön igazgatói utasítások szerint mindenkor rendben és tisztán tartani.

A gondozásukra bizott helyiségek kulcsait azok bezárása után megőrzik.

A kezükre bizott használati és leltári tárgyakat gondosan és kíméletesen kötelesek kezelni, azokért felelősek.

A hivatalos időn túl is tartoznak a reájuk bizott munkát elvégezni.

Az intézet szolgaszemélyzete köteles szolgálaton kívül is józan és tisztességes magaviseletet tanusítani; tisztességesen ruházkodni s minden a tisztességgel meg nem egyező vagy szolgálati idejével összeütköző mellékkeresettől tartózkodni.

Az intézet épületében lakó szolgák családjukért és különbeni hozzátartozóikért felelősek, hogy a kellő tisztaságot megtartsák és se az intézetnek semmi kárt ne okozzanak, se akármilyen módon alkalmatlanságot ne szerezzenek.

Lakásaikba idegeneket az igazgató engedélye nélkül nem fogadhatnak be.

III. FEJEZET.

Az igazgatók irodai kezelése.

21. §.

Az összes beérkező rendeletek és általában beadványok szabályszerűen iktatandók.

Minden rendelet vagy általában ügyirat külzetére reávezetendő a beérkezés napja és az ügyirat iktatókönyvi száma.

Az iktatókönyvbe bejegyzendő az elintézés módja is, t. i. hogy kinek szól az elintézés; ha több ügyirat együtt intéztetett el, az elintézés csak a főszámnál jegyzendő be, míg a többi iktatói számnál ezen rovat alatt csak a főszám jelölendő meg.

Ha valamely intézkedésnek nem hivatalos beadvány képezi alapját, akkor az iktatókönyv megfelelő rovatába (a beadó neve) »Hivatalból« szó irandó be.

22. §.

A beadványok elintézésére minden ügyirathoz megfelelő borítékív veendő, melynek külsején kitüntetendő az ügyirat iktatókönyvi száma, a beadvány kelte, száma és beérkezési ideje, az esetleges mellékletek száma, továbbá az elintézés ideje, a kiadványok száma; végül rövid kivonatban a beadvány tárgya.

Az elintézés ezen borítékív belső lapjain, esetleg folytatólag az iktatókönyvi számmal ellátott pótíveken fogalmazandó, mely az iskola irattárában visszatartandó.

Terjedelmesebb vagy kevésbé fontos, mulandó értékű intézkedések a borítékíven kivonatossan is feljegyezhetők.

23. §.

Határidőhöz kötött intézkedések- és teendő jelentésekről megfelelő határidő-nyilvántartási napló vagy kimutatás vezetendő.

24. §.

Ha valamely tárgyalásra több iktatókönyvi szám vonatkozik, minden egyes iktatmányra az elő- és utóirat iktatókönyvi száma is feljegyzendő.

25. §.

Minden hivatalos kiadvány és jelentés iktatókönyvi számmal, az elintézés napjának keltével az igazgató — és a menyiben természeténél fogva szükséges — a felügyelő-bizottság elnökének aláírásával és az intézet hivatalos pecsétjével látandó el.

26. §.

Az ipariskolák hivatalos levelezései postabélyegmentesek lévén, azok borítékai az iskola címével, az iktatókönyvi számmal, esetleg számokkal »Hivatalból, iparoktatási ügyben, portómentes« megjelöléssel és az iskola pecsétjével láthatók el.

Fontosabb levelek ajánlva küldendők el, a mi a levél boríték címlapján megjelölendő.

A posta útján küldendő levelek postakönyvbe jegyzendők be és azzal adandók postára.

27. §.

A táviratozás csak valóban sürgős esetekben vehető igénybe és akkor is oly módon, hogy minden felesleges szószaporítás kerültesse.

A táviratok szabályszerűen fizetendők, de azokról a táviróhivatal által igazolt másolatok veendők, melyek számadási mellékletül szolgálnak.

28. §.

Az elintézett ügyiratok iktatókönyvi számuk sorrendjében helyezendők el, megjegyeztetvén, hogy az ugyanazon ügyre vonatkozó iratok az illető tárgyalás legutolsó ügyirata mellett őrizendők.

VIII.

Az ipari szakiskolák közismereti tantárgyainak tananyaga.¹⁾

(Kiadta a kereskedelemügyi m. k. minister 1894. évi augusztus hó 31-én
61.211. sz. a.)

Magyar nyelv és írálytan.

Tananyag: A magyar nyelvnek és helyesírásnak lehető gyakorlati alapon való tanítása számos, tollba mondott helyesírási gyakorlattal. A nyelvtan hasznos és az ipari életből vett tárgyakra vonatkozó olvasmányok alapján tanítandó.

Ezzel kapcsolatban az írály fogalma, felosztása és kellékei megmagyarázandók. A levélírás szabályai, magán- és üzleti levelek. Tudósító, ajánló, tudakozódó, megrendelő és sürgető levelek, táviratok.

A számla, szállítólevelek, adósságlevél, elismervények és bizonyítványok, kötelezvény, engedményezés és meghatalmazás ismertetése és gyakorlati példákön való magyarázata.

Az előző években tanultaknak átismétlése lehető gyakori írásos iskolai munkákkal kapcsolatban.

Az ipartörvény legfontosabb részeinek ismertetése és példákön való magyarázata.

Üzleti levelezés gyakorlása.

Utasítás: A magyar nyelv tanításánál nyelvtani szabályok memorizálása lehetőleg teljesen mellőzendő, ezek fejtegetésének csakis az olvasmánynyal kapcsolatosan és példákra való közvetlen rámutatás mellett lehet helye. Főszly fektetendő

¹⁾ Ez a tananyag valamennyi szakiskolánál egyenlő. Csak az egyes tárgyakbeli óraszám változik a különböző iparágakra vonatkozó iskoláknál; ezeket az illető iskolák tanterve tünteti fel.

arra úgy itt, mint minden más tantárgy tanításánál, hogy a tanulók a gondolatok tiszta és szabatos kifejezéséhez hozzászoktattassanak és beszéd közben ejtendő magyar nyelvtani hibák azonnal kiigazittassanak.

Hozzá kell szoktatni a tanulókat ahhoz, hogy gondolkodva, ne pedig mechanikailag olvassanak, minek érdekében szükséges, hogy a tanulók az olvasottakat saját szavaikkal visszaadni tanulják és írásos munkákban való kifejtésében gyakoroltassanak.

Fontos, hogy legalább 2 hetenként egyszer írásos iskolai dolgozatok készíttessenek, melyekben az ejtett hibákat a szaktanár megjelöli. A tényleges javítást azonban önmaguk a tanulók teljesítsék.

Számтан-mértан.

Tananyag: *Számтанból:* A négy alapműveletnek gyakorlati példákon begyakorlása egész számokkal, közönséges és tizedes törtekkel. Rövidített számolási módszerek. Négyzetre emelés és gyökvonás. Aránylatok, egynemű hármasszabály.

Mértанból: A méterrendszer hossz-mértékei. A sík mértан alaptételei. A szögek mérése a háromszögek egybevágósága és hasonlatosságának törvényei. A négy- és több szög. A kör és elipszis. A kör területének számítása. A körbe beírt és körülírt sokszögek szerkesztése. A méterrendszer terület- és köbmértékei; területszámítások.

A hasáb henger, gúla, kúp és gömb felületének és köbtartalmának számítása.

A méterrendszer súlyegységei.

Hossz-terület, köb- és súlyszámítások becslési gyakorlatokkal.

Az első évben tanultaknak kizárólag az ipari életből vett példákon való begyakorlása. Hossz-, terület-, köb- és súlyszámítások.

Az osztrák-magyar, francia és német pénzrendszer ismertetése. Pénznemek átszámítása, kamatszámítások.

Egyenletek egy ismeretlen és megnevezett számokkal

és ezek felállításának egyszerű gyakorlati példákon való be-
gyakorlása. A tanműhelyben felveendő tárgyak súly- és
költségszámítása.

Utasítás: Az első és második évfolyamban legalább két-
hetenként egy-egy iskolai dolgozat készítendő, melyet a szak-
tanár átnéz, az ejtett hibákat megjelöli. Ezen gyakorlatokat
a tanulók a reá következő tanórán önmaguk javítják.

Fősúly egyfelől a tanultak beható begyakorlására fekte-
tendő, mely célból figyelem lesz fordítandó arra, hogy a
tanulók a táblán kidolgozásra került példákat ne csak leírják
füzeteikbe, hanem azok önálló megfejtéséhez hozzászokjanak ;
másfelől arra, hogy a kidolgozandó példák az ipari gyakor-
latból meríthessenek, s ne fikció, hanem reális számadatokon
alapuljanak. Minden számítási eredmény rövid discussió tár-
gyává teendő, hogy a tanulók a nyert eredmények jelentő-
ségének megvizsgálásához hozzászoktassanak.

A számtanból és mértanból külön-külön tanfüzetek lesz-
nek vezetendők, melyekben minden előforduló számítási példa
vagy feladat teljes szövege bejegyzendő.

A hossz-, terület-, köb- és súlyszámításokkal kapcsola-
tosan gyakori becslési gyakorlatok kötendők össze.

A 2-ik és 3-ik évfolyamban dolgozott példák megvá-
lasztásánál figyelem lesz fordítandó arra is, hogy az 1-ső,
illetve 1-ső és 2-ik évben úgy a számtanból, mint a mértan-
és fizikából tanultak megfelelő gyakorlati alkalmazást találjanak.

Szabadkézi rajz.

Tananyag: A szabadkézi rajzba való általános beveze-
tés után sik ékitmények és stilizált növénydíszítmények rajzo-
lása táblai előrajzok vagy mintalapok után, előbb írónnal,
később tussal és tollal kihúзва. Ezután dombordíszítmények
mintalapok vagy gipszminták nyomán.

Egyszerű testalakok és műhelyi munkadarabok természet
utáni rajzolása távlatban és egymásnak megfelelő vetületekben.

Utasítás: A szabadkézi rajznak célja ezen első fokon
a szemmérték gyakorlása és élesbitése, valamint az alapvető
kézügyesség megszerzése lévén, fősúly lesz fektetendő egyfelől
a készítendő idomok helyes beosztására és körvonalainak

korrekt meghatározására, másfelől a vonalhuzamok biztos felrajzolásának elsajátítására. Szabályos mértani díszítményeknek szabadkézből való rajzolása, egyes folyó díszítményekre korlátozandó. Előlapokul lehető nagy méretben rajzolt mintalapok, vagy még inkább kifüggesztendő nagy falitáblák szolgáljanak.

Távlati rajzok kizárólag csakis a közvetlen szemlélés alapján készítendőek.

Az egyszerű síkéltítmények befejezése után a tanulók már ipari szakuk szerinti csoportosítással foglalkoztatandók.

Mértani rajz és ábrázoló mértan.

Tananyag: A rajzeszközök használatának bemutatása után a síkmértanban tanultaknak rajzolás közben való begyakorlása. Párhuzamos és merőleges vonalak szerkesztése, szög-szerkesztések, vonalak és szögek osztása.

Egyszerű síkidomok és az ipari gyakorlatból vett alakok felrajzolása. Mérczék szerkesztése. A körre vonatkozó legfontosabb szerkesztések, ellipsis, kosárvonal és parabola szerkesztési módjai. Síkidomoknak szabad felvétel után való felrajzolása természetes nagyságban és kisebbitett léptékben. Mértani folyó és síkdíszítmények szerkesztése.

Egyszerű testek felvétele és különböző nézetekben való felrajzolása. A vetületek egymás közötti összefüggésének magyarázata. A felvett testek méreteinek a különböző vetületeken felkeresése és meghatározása.

Egyszerű testek két vetületéből a harmadik vetületnek meghatározása s a 3 vetületből azok axonometrikus képének felrajzolása.

Egyszerűbb testek metszeteinek meghatározása a rajzok korrekt méretezésével.

Utasítás: A mértani rajzban kidolgozandó feladványokat a vezető tanár előbb a táblára rajzolja s megmagyarázza. Erről a tanulók rendszeres füzeteket vezetnek és az ezekben foglalt s az iskolában készített vázlatok nyomán rajzolnak a deszkára.

A rajzolásnál egyenlő (félices) táblák s egyenlő méretű

papír használandók. A felírásokra a legegyszerűbb betű-alakok választandók. Ez utóbbiakra fordítandó idő a nélkülözhetetlenül legszükségesebbre korlátozandó. Fontosabb ennél az, hogy a tanulók rajzaikat tisztán s izléses kivitelben elkészíteni tanulják és a kitűzött feladat szövegét korrekt rond- vagy kurrens írásban a rajzokra rávezessék.

A tisztán rajzolás megszokása céljából célszerű, hogy a tanév elején készülő lapok csupán írónnal huzassanak ki. Később az írónrajzok egyenletes középvastag vonalakkal kihuzandók, mire híg tusfesték használandó. A papírlapok rendszeren a deszkára feszítendők. Leszögezett lapokon való rajzolásnak csak kivételesen lehet helye. Tusfesték dörzsölése vagy rajzlapok felfeszítése tanórák közben meg nem engedhető.

Felületek sűrű vonalozással való csíkozása (sraffirozás) csak egyes esetekben s annyira gyakorlandó, hogy a tanulók ezzel is megismerkedjenek. E helyett célszerűbb a rajz csinósítására vagy plastikájának kiemelésére festéket és ecsetet használni, mely utóbbival a műhelyi rajzokon sokszor használt vonalos árnyékolás is gyakorlandó.

*

Az ábrázoló mértannál az oktatás egész mentén a közvetlen szemlélésen alapuló gyakorlati irány követendő. A vetítési rajz kiindulási pontját az egyszerű koczka, hasáb, gúla, csonka gúla, kúp stb. s ezen alakok kombinációjából álló egyszerű testek különböző nézetekben való felrajzolása képezi és az orthogonális vetítés szabályai rajzolás közben és közvetlenül az illető testek szemléléséből vezetendők le. A rajztanítás módszertani alapját itt tehát nem a »vetítés«, hanem ennek ellenkezője a »mérés« képezi és a testeknek különböző nézetekben azok közvetlen felméréséből következő és ezen alapuló felrajzolása.

A tanulóknak a térbeli szemléléshez hozzászoktatása és a vetületek egymás közötti összefüggésének megértetése céljából ajánlatos a vetületi rajzot az axonometrikus ábrázolással kombinálni, mely célból a tanár egyszerű testek isometrikus vagy távlati képét a táblára rajzolja, abba a szükséges méreteket bejegyzi és a feladatnak előzetes magyarázata után

erről a test különböző vetületeit megszerkeszteti. Viszont a vetületekből a test axonometrikus képe lesz keresendő, végre két vetületből a harmadik és a távlati kép megszerkesztendő stb. — Mindezeknél főfigyelem lesz fordítandó arra, hogy a rajzolás tárgyát képező testalakok lehető egyszerűek legyenek s a vezető tanárnak lehető nagy méretű modellek alakjában rendelkezésére álljanak.

Mintázás.

Egyszerű tagozatu és gyakorlati alkalmazásu ékitmények mintázása agyagból. — Természet utáni mintázás nagytölt méreteken agyag- és viaszban.

Természettan-vegytan.

Tananyag: A testek általános tulajdonságai, a keménység, merevség, rugalmasság, szilárdság és tapadás. A halmazállapotok. A föld vonzó ereje és a súly. A hő mérése és hatásai. A tágulás, fagyás, olvadás, forrás, elgőzölgés és cseppesülés. A hővezetés és sugárzás.

A víznyomás, kapillaritás. Az Archimedes-féle elv és a testek uszása.

A levegő nyomása, a légsúlymérő, a szivattyu működése, a szivornya, a fúvók szerkezete. A légáramlások, fűtés és szellőztetés elvei.

A keverék, oldat és vegyület magyarázata. A víz és levegő alkotó elemei és azok tulajdonságai. Az oxigén és égés, az oxydálás és rozsdálás.

A delejesség. A dörzsvillamosság és galvánáram. A villamos áramok legfontosabb hatásai. Villamos vezetés és elszigetelés. Villámhárítók. A villamdelej. A házi csengő és táviró szerkezete és működése. Indított áramok és villamos gépek működésének ismertetése.

A villamos áramok hasznosítása az ipari életben világitásra, fémbevonatok előállítására és erőátvitelre.

Utasítás: A fizika lehető szemléleti uton és az ipari életből, az illető iparág technikájából vett példák belevonásával tanítandó egyszerű kísérletek és a szóban forgó anya-

gok bemutatásával. A nyári félévben külön órák tűzendők ki tárgylag egymással összefüggő kísérletek bemutatására. Ez alkalommal a bemutatandó kísérletekre vonatkozó tárgy a tanulókkal átismételtessék s a tanulók figyelme akként ébren tartandó és irányítandó, hogy a kísérleteket gondolkodva követni megtanulják. A bemutatott készülékek és anyagok egy ideig a tanterem üvegszekrényében kiállítandók.

Ipari költségvetés- és könyvviteltan.

Tananyag: Az ipari termelés költségeinek tényezői. Nyersanyag és munkabér. Az általános gyártási költségek megállapítása; befektetett és forgó tőke; a tőke kamatosítása és törlesztése, a regie-költségek. Ezek alapján a termelés árának meghatározása.

Az ipari könyvvitel célja és lényeges kellékei. A könyvek bizonyító ereje. A leltár, a pénztárnapló, főkönyv. A mérleg az aktív és passív vagyron fogalmának magyarázatával. Az anyagszámla- és egyenleg számla-könyv. Anyag- és munkabérlajstromok alakja.

Utastás: A költségszámítás tanításánál az általános jellegű magyarázat a nélkülözhetlenül szükségesekre korlátozandó. A főszly számos, lehető egyszerü, az adott tétel lehető sokoldalú megvilágítására alkalmas gyakorlati példa kidolgozására helyezendő. A könyvek céljának és berendezésének magyarázata után a tanulók egy havi könyvelést vezetnek keresztül a tanár által nyújtandó adatok nyomán, miközben külön e célra beszerzendő, alakilag a különböző számláknak megfelelőleg előnyomatott füzeteket használnak. Az egyes tételek elkönyvelését felváltva egy-egy tanuló végzi a táblán; e mellett a tétel eredete, gyakorlati jelentősége és könyvelési módja kellőleg ismerttetendő s a tanuló által megmagyarázandó.

IX.

Faipari szakiskolák tanterve.

(Kiadta a kereskedelemügyi m. kir. minister 1894. évi augusztus hó 31-én
61.211 sz. a.)

I. Tanterv.

I. évfolyam.

	I. félév	II. félév
<i>Általános tantárgyak:</i>	22 óra	20 óra
Magyar nyelv	2 óra	2 óra
Számтан	2 »	2 »
Mértan	2 »	2 »
Mértani rajz	4 »	4 »
Szabadkézi rajz	6 »	4 »
Mintázás	4 »	4 »
Természettan	2 »	2 »
<i>Szaktárgyak:</i>		
Faipari szerkezettan és rajz — »	— »	5 » (2—3)
» technologia	— »	2 »
<i>Műhelygyakorlat</i>	26 »	21 »
	48 óra	48 óra

II. évfolyam.

	I. félév	II. félév
<i>Általános tantárgyak:</i>	14 óra	14 óra
Magyar (üzleti levelezés) . .	2 óra	2 óra
Számтан	2 »	2 »

	I. félév	II. félév
Ábrázoló mértan és árnyéktan		
rajzolással együtt	6 óra	6 óra
Szabadkézi rajz	4 »	4 »
<i>Szaktárgyak:</i>		
Építészeti alaktan és faipari		
szerkezettan	2 »	2 »
Faipari technologia	2 »	2 »
Szerkesztési rajz	6 »	6 »
Műhelygyakorlat	24 »	24 »
	48 óra	48 óra

III. évfolyam.

	I. félév	II. félév
<i>Általános tantárgyak:</i>	8 óra	8 óra
Magyar nyelv	1 óra	1 óra
Könyvviteltan	2 »	2 »
Számtan	1 »	1 »
Szabadkézi rajz	4 »	4 »
<i>Szaktárgyak:</i>		
Faipari szerkezettan	2 »	2 »
» technologia	2 »	3 »
Szerkesztési rajz	8 »	8 »
Műhelygyakorlat	30 »	29 »
	50 óra	50 óra

IV. évfolyam.

	I. félév	II. félév
<i>Általános tantárgyak:</i>	3 óra	3 óra
Magyar nyelv	1 óra	1 óra
Költségvetéstan számtani gyakorlatokkal	2 »	2 »
<i>Szaktárgyak:</i>		
Leiró géptan	2 »	2 »
Faipari szerkezettan	2 »	2 »
» technologia	1 »	— »
Szerkesztési rajz	12 »	12 »
Műhelygyakorlat	30 »	31 »
	50 óra	50 óra

II. Részletes tananyag.

A) Közismereti tantárgyak.

(Azonosak valamennyi szakiskolán.)

B) Szaktárgyak.

I. ÉVFOLYAM.

Faipari szerkezetten és rajzolás.

II. félév heti 5 órában.

(2 óra szerkezetten s 3 óra rajz.)

A közvetlen és közvetett fakötések: hosszabbító, szélesítő és vastagító kötések. Sarok és keresztkötések négyzetes, közel négyzetes és hosszukás négyszög keresztmetszetű testeknél, különös tekintettel az asztalosságban szereplő kötésekre. Fogazások és más különleges fakötések.

Faipari technologia.

II. félév heti 2 órában.

A közvetlen fakötések segédanyagainak technológiája és áruismertetője; nevezetesen: a szögelés módja és lényege, a kereskedelembe előforduló szögárúk osztályozása, számozása és méreteik; árúegységük, mely szerint kereskedésben előfordulnak.

Ugyanez a fa- vagy szögrófokra vonatkozólag.

Az enyv miből és rövid vonásokban miként készül. Az enyv megvizsgálása, a jó enyv ismertető jelei.

Az enyv kezelése használat céljára.

Az enyvezés különböző módjai, beleértve a funérozást és ennek különböző módjait is. Tapaszok készítése és alkalmazása, melyek közé a túrós enyv is tartozik.

A fa mint növény keletkezése magból. A fa alaktana röviden: szár, gyökér, levél és rügy. A fa három főrészenek jelentősége és ezeknek egymáshoz való viszonya. A fás növények osztályozása nagyjában. A fa belső szerkezete. A sejt és ennek alkotó részei; a különböző szövetek és sejtalkalakok, a faanyag keletkezéséről és a fa növekvéséről; évgyűrű, bél-sugár a sejtalkalakok méreteiről; aránylagos mennyiségéről és elosztásáról.

A fa rajza, a fának kémiai alkotórészei.

II. ÉVFOLYAM.

Építészeti alaktan.

I. félév heti 2 órában.

Az építészeti alaktan rövid vonásokban. Tartalma: az alaktan alapelvei példákkal magyarázva. Valamely építészeti vagy iparművészeti tárgy kiállítási részletének külső alakja és belső célja közötti összefüggés. A szép fogalma, feltételei és segédeszközei. A stílszerűség fogalma és feltételei. A stílus definitiója különböző szempontból. (Hagyomány alapján, mélyebb értelmezése; anyag stílus.) Az építészeti körébe tartozó tárgyak külső tagozása.

I. Vízszintes tagozók.

A háromtaguság (három osztás) törvénye bővebb magyarázata példákkal.

A vízszintes tagozók felosztása.

A párkány-elemek beosztása keresztmetszetük és céljuk szerint.

Az egyes párkányelemek részletes tárgyalása, alakjuk, céljuk és díszítésük szempontjából.

Az egyes párkányok részletes tárgyalása, még pedig:

1. Talppárkányok összeállítása, alakítása és arányaik épületeknél és ugyanazok bútoroknál.

2. Lábparkányok vagy fallábok, mint fent.

3. Korlátpárkányok, korlátszalagok és talppadok.

4. Övpárkányok és szalagok.

5. Fő- vagy koronázó párkányok általában és beosztásuk.

a) Egyszerű főpárkányok, ezek három tagja, arányuk egymás között és közös arányuk az egész magasságához képest. Legegyszerűbb szerkesztési módjuk. Díszítésük.

b) Fogoros párkányok, hasonló értelemben, mint az előbbi, a fogsor alakítása, a fogak és ezek hézagainak arányai és alakítása és összekapcsolásuk a fölöttek és alattuk való részekkel.

c) Támasztékos párkányok, mint az előbbie. Bevezetésül a támasztékok célja, alakjuk és díszítésük.

d) Csonka főpárkányok.

II. Függőleges tagozók.

Céljuk és beosztásuk.

1. Oszlopok és oszloprendek.

Az oszloprendek alakításánál tekintetbe veendő főbb alapelvek általánosan. Az oszlopok és oszloprendek főbb alkotórészei, ezek célja és ebből származó alakításuk.

Az egyes oszloprendek részletes tárgyalása.

a) a dóri oszloprend:

α) görög dóri rend;

β) toszkán rend;

γ) ujdóri rend;

δ) a jóni rend:

α) görög jóni rend;

β) római jóni rend ismertetése;

c) a korinti rend:

α) görög korinti rend;

β) római korinti rend ismertetése.

2. Egyéb függőleges tagozók, egymint pilaszter rendek, pillérek, támasztó pillérek (Mauer und Stebepfeiler), lezenák, falerősítések. Továbbá a karyatidák, atlanták és hermák ismertetése.

Megjegyzés: Egyéb fontos alaktani részleteket a tanár az épület- és bútorkészítéssel foglalkozó tárgyak tervezésénél alkalomlag a rajzteremben magyarázza meg, például az oszlopállást, ívrendet, oromképzést stb.

Épületasztalosság.

II. félév heti 2 órában.

Ajtók. Ezek célja, felosztása és összeépítése. Egyszerű lécz- és deszkajtók, enyvezett ajtók, kétrétegű ajtók. Az ajtók főbb alkotórészei: tok, bélés, borítás stb.

Vésett ajtók: egyszárnyu vagy keresztajtók, kétszárnyu ajtók. Ezek méretei és szerkezetei. Kiszabásuk, összerajzolásuk és készítésük. Különleges vésett ajtók. Kettős ütköző lécczel ellátott ajtók, üvegajtók, szélmentő ajtók. Tolós ajtók, tapétajtók, kamara- és árnyékszéki ajtók. Fölvilágító ajtók. Erkélyajtók. Házi ajtók és kapuk. Ezek célja, méreteik és

szerkezeteik. Gazdasági épületek kapui. Összevészt kapuk és ezek különböző összeépítése, nevezetesen: tömör fából, fűnérozott és kétrétegű kapuk összeépítése.

A különböző ajtó- és kapuvasalások.

Szerkesztési rajz.

I. félév heti 6 órában.

Az alaktanban tanultak kirajzolása.

Párkány-elemek.

Keret (ráma) léczek.

Talp-párkányok.

Fallábak.

Korlát-párkányok, korlát-áralagok, talppadok.

Övpárkányok és övszalagok.

Főpárkányok.

Oszloprendek:

a) dóri rend és pedig a toszkáni és ujdóri rend;

b) jóni rend, görög jóni és római jóni;

c) haladottabb tanulók esetleg a korinti rendet is rajzolhatják.

II. félév heti 6 órában.

Az épületasztaloság körébe tartozó tanult tárgyak rajzolása.

Faipari technologia.

I. félév heti 2 órában.

A fának műszaki tulajdonságai.

A fa hiányai és a jó műfa kellékeinek ismertető jelei.

A fa tartóssága; ennek növelésére célzó eljárások:

a) a fának esetleges kezelése döntés előtt és döntés után;

b) a fának kilugozása és ennek különböző eljárásai;

c) a fának szárítása levegőn és ez alkalommal használt különböző rakásolási módok. Rakásolás a szárító pajtában.

A szárító pajták szerkezete. Mesterséges szárításnál figyelembe veendő körülmények. A mesterséges szárítás

különböző jellemző módjai. Egyszerű, kisiparosnak való szárító berendezés szerkezete. Légfűtéssel, gőzfűtéssel és füstöléssel berendezett szárító szerkezete.

d) A fa telítéséről. Ennek célja; a cink-kloriddal és nehéz kátrány-olajjal való telítés pneumatikus készülék segítségével. A Bochuerie-féle és Pfister-féle eljárás. A telítés hasznáról számadatok alapján.

Az ipari és műszaki életben leginkább használt fanemek ismertetése, annak felemlítésével, hogy hol találunk alkalmazást.

II. félév heti 2 órában.

A fa megmunkálásáról és az erre szolgáló szerszámokról, eszközökről és gépekről.

A munka-folyam fogalmáról fánál.

A fát munkáló szerszámok beosztása.

1. A fa tartására szolgáló eszközök.

2. Mérő és előrajzoló szerszámok.

3. Verő szerszámok.

4. Hasító és metsző szerszámok:

a) fejszék és balták;

b) kések;

c) vésők, lyukasztók;

d) fűrők;

e) gyaluk;

f) reszelők, ráspolyok, reszelő- és ráspolyozó korongok;

g) fűrészek.

A fát megmunkáló gépekről (leirólag kezelésük).

A) Fűrészgépek:

a) Fűrészgépek váltakozó egyenes vonalú főmozgással, ugymint:

a) egyszerű vagy részleges fűrészgép (egyszerű keretfűrészgép);

b) teljes keretfűrészgép;

c) félkeretes fűrészgép;

d) kanyarító fűrészgép.

B) Fűrészgépek egyirányú folytonos főmozgással:

a) szalagfűrész-gépek;

- b) körfűrész-gépek ;
- c) gömb- és koronafűrész-gépek.
- C) Gyalugépek :
 - a) hengeres gyalugépek (párhuzamos, hosszirányu) ;
 - b) tárcsás gyalugépek (haránt-, sík) ;
 - c) felületi gyalugépek (kézi).
- D) Marógépek, másológépek, csapvágó-gépek.
- E) Fúró vésőgépek, hosszlyukfúró-gépek.
- F) Esztergapadok fára.

III. ÉVFOLYAM.

Faipari szerkezetten.

I. és II. félév heti 2 órában.

Az épületesztalosság folytatása.

Ablakok. Céljuk, anyaguk, méreteik, alakjuk és beosztásuk. Ablakok aljszerkezetei. Egyszerű ablakok. Kettős ablakok célja. Kettős ki-benylő ablak. Kettős ki-benylő ablak-szerkezetek. Tolós ablakok. Ablakok kiszabása, kirajzolása és készítésük munka-folyama, midőn azok kéziszerszámmal és midőn géppel készülnek.

Ablaktáblák, belsők (spaletták) és külsők. Zsaluk. Ablak-vasalások.

Kirakati ablakok, a falra erősített és a falnyílásban levők. Ezzel kapcsolatban ezek záró-szerkezeteik, ugymint táblák, fa- és vasredőnyök. Üvegfalak és választófalak. Falburkolatok. Menyezetek fából, a készítés és felerősítés módja. Padlók. egyszerű deszkapadló, hajópadló, amerikai padló és parketta-padlók. Minden egyes padló fektetési módja.

Iskola-berendezések, különös tekintettel az iskolapadokra, melyekből minden fontosabb typus ismertetendő. Iskola-termék berendezése. Amphitheatralikusan emelkedő iskola-teremben a padok elhelyezése. Templomi berendezések : templomi padok, imaszékek vagy zsámolyok, kórusi székek, gyóntatószékek, szószékek, oltárok.

Faipari technologia.

I. félév heti 2 órában.

A fa megmunkálásánál előforduló kikészítési műveletek és a kikészítési anyagok ismertetése. A fa köszörülésére és csiszolására szolgáló nyersanyagok ismertetése.

A fa csiszolása mázolandó puhafa munkáknál. A fa csiszolása páczolandó munkáknál, midőn a pácز világos és midőn a pácز fekete vagy sötétbarna. A fa csiszolása és kezelése midőn fatömitőt használunk. A fa páczolásáról vagy festéséről. Ennek célja. A fapáczok vagy festékek osztályozása, Különbözö fafestékek viselkedése; ugyanazon fafesték (pácز) viselkedése a különbözö fával szemben. A fafestékek tartósságáról vízzel és világossággal szemben. Aljak és savak hatása a fafestékekkel szemben.

A páczolási anyagok ismertetése. A fafestékek készítése és alkalmazása különös tekintettel a fa nemére. (Különösen kiemelendök a gyakorlatban nagy szerepet játszó barna és fekete festékek vonatkozással azokra a fanemekre, melyek nálunk leginkább szerepelnek. Nemes fák utánzása.)

A fának polirozásáról. Célja és eszközei. Politurák és lakkok nyersanyagai. Politurák készítése. Politurák színezése. Csiszolás polirozás előtt, ha a fa nem lesz páczolva: olajjal és olaj nélküli csiszolás. Paraffinolajjal való polirozás. Amerikai módon való polirozás. A fának brunoleínnal való kezelése. Butor-viaszkok készítése és alkalmazásuk. Azok megfestése.

Lakkok készítése; borszesz- és zsíros lakkok. A fa másolására használt anyagok ismertetése. Az olajfestékek készítése és alkalmazása.

II. félév heti 3 órában.

Az előbbieк gyakorlása a műhelyben.

Szerkesztési rajz.

I. és II. félév heti 8 órában.

Az épület-asztaloság körébe tartozó tárgyak folytatólagos tervezése és szerkesztése.

IV. ÉVFOLYAM.

Szerkezettan.

I. és II. félév heti 2 óra.

Butor-asztalosság. A butor-asztalosság tárgya. Bevezetésképpen a butorok alaktana. A butorok tektonikus elemei. Az ágy, az ülőbútorok, az asztal és a szekrény alaktana.

A butorok összeépítésénél és tervezésénél figyelembe veendő körülmények.

A szekrényekről általában, neveik.

A ruha-szekrény méretei, főbb alkotórészei: A koronázó rész összeépítése. A középrész egyes alkotó részeinek összeépítése (ajtó, oldalfal és hátfal). Az alsó rész összeépítése. A fiókok összeépítése és beillesztése. A szekrény 3 fő-résznének egymással való összekötése. Szét nem szedhető és szét szedhető szekrényeknél. Háromajtós szekrények méretei és összeépítése. Tükrös ajtó szerkezete. Fiókos szekrények méretei és összeépítése (Kommode) rámás és kereszt-kötös rendszerrel. Éjjeli szekrények, trumeau, fehérneműnek való szekrények; arányméreteik és szerkezeteik. Secretair szekrények. Pohár szék, tálaló szekrény, tálaló asztal. Könyvszekrények, szalon szekrények, okmány szekrények és egyéb különleges szekrény bútorok méretei és szerkezetei. Íróasztalok méretei, alakjai és szerkezeteik. Ágyak. A különböző ülőbútorok méretei alakjai és szerkezetei. Asztalok. Összejáró asztalok, játék-asztalok. Billiárdasztalok. Egyes összehajtható ülőbútor-szerkezetek.

Faipari technológia.

I. félév heti 1 óra.

Magyarország fatermelési viszonyai rövid vonásokban. A magyar fakereskedelem főbb gócpontjai és irányai. A fának döntése. A fának fűrészárúra való feldolgozása. A félkész faárúk fontosabb kereskedelmi alakjai és méretei. Egyes fontosabb faárúk osztályozása és azok kereskedelmi szokványai.

A fának fűrészárúra való feldolgozása.

Asztalos műhelyek berendezése 1) ha gépek nélkül,

2) ha csak néhány géppel és 3) ha rendszeres gépi berendezéssel dolgoznak. Az esztergályos ipar technológiája. Furnírgyártás.

Leiró géptan.

I. és II. félév heti 2 órában.

A gépek célja és azok csoportosítása. Gépelemek, csavarok, ezek nemei. Csavarkötések és csavarbiztosítások. Csavarkulcsok. Ékek, ékkötések és ékbiztosítások. Szögecskek. Szögecskötések. Felületnagyobbitás lemezekből. Sarokképzés. Sik falak merevítése. Kötetek, kender és drótkötetek. Lánczok és ezek nemei. Láncz és kötélkorong. Csövek. Csőkötések. Péremkötések öntött vascsöveknél. Rögzített és betolható hüvelyes kötések öntött vascsöveknél. Csőelágozások. Mozgékony és gyorsan feloldható csőkötések. Csavar, hüvelyeskötések. Kovácsoltvas csövek kötése. Sarok \top és $+$ csőhüvelyek. Sárga és vörösréz csőkötések. Terjeszkedő kötések. Csapok és azok részei. Közönséges, tömitő szelenczés csapok. Egyszerű és többágú csapok. Tolattyúk. Emelkedő szelepek. Tányéros, golyós és harang szelepek. Csapószelepek, bőrből, kaucsukból és fémből. Fojtószelepek. Elzáró és táplálószelepek. Dugattyúk. Tengelyek és tengelycsapok. Csapágyak és csapágytartók. Tengely kötések. Sűrűlódó kerekek. Szíjkerékek, kötélszelepek. Fogaskerekek.

Emelő készülékek és gépek: csigák, csavaremlő, fogas emelő, kerek henger.

Felvonó gépek kézi hajtással.

Egyszerűen és kétszeresen működő szivattyú, centrifugal szivattyú.

Gőzszivattyúk.

Egyszerű fúvók.

Gőzkazánok. Főrészek. Egyszerű hengeres kazánok, előmelegítő és csöves kazán. Lokomobil kazán. Álló kazán. Kazán felszerelések. Kazán kezelése. Hatósági próba. Használati engedély. Kazánrobbanások.

Gőzgépek: A gőz terjeszkedése és ennek haszna. Gőzsűrítés. Egyszerű gőzgép. Tolattyús vezérlőmű. Vízikerekek. Vízszivattyú. Gáz, benzin és petroleum motor.

Szerkesztési rajz.

I. és II. félév heti 12 órában.

Butorok tervezése és szerkesztése.

* * *

Utasítás a szaktárgyak oktatására vonatkozólag.

I. ÉVFOLYAM.

Szerkezettan. Tárgya a fakötések. Célja a tanulókat a szerkezettanra előkészíteni. — A heti 5 órából 2 óra előadásra, 3 óra pedig rajzolásra esik. A félév vége felé azonban, midőn az előadások már be vannak fejezve, az ismételésre szükséges órákon kívül, a többi idő teljesen rajzolásra használható fel.

A fakötések ismertetése előadás alapján történik, mely alkalommal a tanár azokat a táblára felrajzolja és a tanulók azokat *à tempo halványra kocskázott* papirosra füzetbe rajzolják és az egyes szerkezeti alkotórészek arányméreteit bejegyzik. — Ennek alapján a tanulók aztán a tárgyalt fakötéseket rajzpapirosra átrajzolják és egyforma vastag fekete tusvonalakkal kihúzzák. Az arányméreteket kijelölésére szolgáló kótavonalakat piros téntával húzzák meg; a nyilakat és arányszámokat fekete tussal.

II. ÉVFOLYAM.

Építészeti alaktan elemei. Célja a tanulók folytatólagos előkészítése, a tervezésnél szükséges alakok megismerésére és az arányérzék fejlesztésére.

A párkányelemek alakjainak és arányméreteik tárgyalásánál a tanár kiterjeszkedhetik egyuttal azok alakjára és arányára, a mint azok a különböző stylusokban, nevezetesen az antikában és a különböző renaissance stylusokban, szokásosak voltak.

A párkányok tárgyalásánál a tanár egyuttal figyelemmel legyen azon eltérésekre, melyek e tekintetben az építészettel szemben az épület és bútorasztalosságnál néha előfordulnak.

Ezek tárgyalásánál a tanár nem tartja magát tisztán csak a Vignolától megállapított vagy az újabban a francziáktól

kiindult tizes rendszer alapján megállapított arányméretekhez, hanem főlemlíti egyuttal az egyes főbb alkotórészek közötti arányokat is, melyeket a tanuló könnyebben tarthat emlékezetében és melyekkel annak arányérzékét jobban lehet nevelni, mint a legapróbb részletekre kiterjedő és túlságos terhet alkotó Vignolától származó arányméretekkel.

Ugy az alaktani, valamint az épületesztalossági előadásoknál a tanár az előadás tárgyát a táblára rajzolja, a tanulók pedig halványan koczázott papírosu füzetbe 2. számú rajzonnal »à tempo« utána rajzolják.

Rajzolásnál a tanulók a különböző párkányelemeket metszetben és előnézetben is kirajzolják és utóbbira még az illető elemen alkalmazható ékitményekből is fölrajzolnak 2—3 elemet.

Az oszloprendeket minél nagyobb méretekben kell rajzolni, a miért is a törzset csak törve lehet feltüntetni. Lerajzolják pedig jó előlapok után a Vignola-féle vagy tizedrendszerű arányméretek szerint, mindig arra figyelmeztetve, hogy az előadás szerint milyen arányméretek vannak a főbb alkotórészek között. A rajzot először rajzonnal készítik, azután fekete tussal kihúzzák, piros téntával pedig meghúzzák a kótavonalakat és fekete tussal bejegyzik a főbb arányméretek modulokban és készítik a határnyílakat.

Az oszloprendek egyenkénti lerajzolása után valamennyi rendet keletkezési sorrendben egymás mellé kisebb méretben és schematikusan egy közös lapon tüntethetni föl. — Elvül állítható föl, hogy minden alaktani rajz minél nagyobb méretekben készüljön.

Az épület-asztalosságra vonatkozó előadásnak tárgyát képező összes szerkezetek lerajzolandók, úgy hogy a tanár megadja azok főbb méreteit, a tanuló pedig azokat 1 : 10-hez való méretekben lerajzolja előnézetben, (a hol szükséges, a túloldal nézetében is) vízszintes és függőleges metszetben. Ha a szerkezet úgy kívánja, több függőleges és vízszintes metszet is készítendő. Fontosabb szerkezeteknél ajánlatos azok egyes részleteit valódi nagyságban kirajzolni, még pedig külön, nagyobb lapra. A tizedmértékben készülő rajzokat azonos vastagságu fekete tusvonalakkal kell kihúzni, a metszetek

sötétbarna (égetett szien) festékekkel kifestendők. A főbb méretek tussal bejegyzendők, a kótavonalak pedig piros tén-tával húzandók ki. A valódi nagyságu rajzok csak rajzónnal (3-as és 2-es számú) készítendők. Azok metszetei színes rajz-ónnal besraffozandók vagy papirosra barna festékekkel ki-festendők. Ugy a kisméretű, valamint a valódi nagyságu rajzok készítésénél is figyelembe kell venni a fának vastag-sági méretét még pedig azt, a melyet kigyalulás után mutat, nem pedig az eredeti méretet.

Egyes esetekben ajánlatos az épületasztalosság körébe tartozó tárgy valódi nagyságának metszeteit, szükség esetén még egyes részleteknek nézeteit is, úgy mint az műhelyben szokásos, deszkára, illetve fatáblára fölrajzoltatni.

Minden fontosabb szerkezeti tárgyról készült rajzhoz szükséges, hogy a tanuló az anyagszükséglet kimutatását is elkészítse. A tanártól megadott anyagegységárak, munka-bérek, egyéb mellékmunkák (faragás, esztergálás, vasalás) és a műhelyköltségek alapján kiszámítandó azután az illető tárgy gyártási költsége. Ezek a költség-kimutatások a rajzra és a tárgy méreteire való hivatkozással egy erre szolgáló és kellően rovatolt füzetbe bejegyzendők

III. ÉVFOLYAM.

Faipari technologia.

Célja a fánál előforduló kikészítési műveletek alapos megismerése és elsajátítása. A tanár előadásai alkalmával bemutatja az előadás tárgyát képező anyagokat és szereket. A pácokat a tanulók előtt készíti.

A II. félévben pedig a tanár felügyelete és a művezető vezetése mellett a tanulók maguk készítik a műhelyben a pácokat, a politurát és a viaszot és gyakorolják magukat ezek használatában. Végeznek tehát bevezetésképen csiszolási gyakorlatokat, majd pedig fapáczolási, politurozási, lakkozási, viaszkolási és brunoléinozási gyakorlatokat; speciális szak-ember vezetése mellett pedig még olajfestékekkel való má-zolási gyakorlatokat is.

Szerkesztési rajz.

A szerkesztés tárgyát — a padlóktól eltekintve — a szerkezettani előadások összes tárgya képezi. A falborításoknál, menyezeteknél és templomi berendezéseknél a tanulók már mérsékeltén díszített tárgyakat is rajzolhatnak.

Előminták használata ajánlatos; hű lemásoltatásuk azonban csak eleinte legyen megengedve.

Az előminta főként csak tanulmányként szerepeljen. Ez az eljárás a tanár részéről alapos szakértelmet és nagy önfeláldozást kíván ugyan, a mennyiben a tanuló munkáját a legéberebb figyelemmel kell kísérnie, de azzal a nagy előnyvel bir, hogy a tanulót már korán az önálló gondolkodásra szoktatja. (Az év elején 3—4 havi rendkívüli fáradság a tanár részéről e tekintetben azt gyümölcsözi, hogy a tanuló későbbi munkájában alig igényel behatóbb és terhesebb felügyeletet.)

A rajz megkezdése előtt ajánlatos annak méret nélküli, de azért arányos tervvázlatát a tanulótól szabadkézből készíttetni, még pedig bizonyos határok között kisebb mértékben. Minél több könnyen odavetett vázlatot készít a tanuló ugyanazon feladványról, annál jobban gyakorolja magát az önálló tervezésben.

Itt is ugyanabban a méretben és modorban dolgozza ki a tanuló a rajzot, mint azt a II. évfolyam II. félévi szerkesztési rajzra vonatkozó megjegyzésekben föl van említve. Minél több részletet rajzol a tanuló valódi nagyságban ki, annál jobban tanul rajzolni.

IV. ÉVFOLYAM.

Leíró géptan.

Célja az, hogy a tanulók a gépek alkotórészeivel megismerkedjenek és következőképen a szakmájukban előfordulható gépszerkezeteket és készülékeket könnyebben megértsék. Célja továbbá még az is, hogy a fontosabb motorokról, azok szerkezeti lényegéről és működéséről tiszta fogalmuk legyen. Az előadás a szó igazi értelmében csak leíró legyen.

Szerkesztési rajz.

A tanulók minden egyes bútornemből egy-egy tized-méretű vázlatrajzot készítenek elülső és oldalsó nézetben és a szükséges metszetekkel. Ezeket a rajzokat tussal és rajztollal húzzák ki. Egyes vázlatrajzokon az árnyékokat is megszerkeszthetik. Az év vége felé az ügyesebb tanulók rajzónnal is készíthetnek könnyebb vázlatokat, a hol csak a nézetek és vízszintes metszet körvanalai tüntetendő ki. Valamennyi tervezett bútorról készítenek anyag-kimutatásokat és költségvetéseket.

A fontosabb bútornemekből egy-egy példányt valódi nagyságban kirajzolnak, a hol aztán a vakfa és a keményfa külön-külön kitüntetendő.

Valódi nagyságu rajz (műhelyrajzok) egy ruhaszekrényről, egy pohárszékről vagy más kéttestű szekrényről, egy összejáró asztalról, székről és zsölyeszékről és ha idő engedi, még ágyról és fiókos szekrényről (commode) is készítendő.

A tanulók itt is az eléjük tett mintákat inkább csak tanulmányozás, nem pedig pusztá másolás céljából kapják.

Fontos itt a tanulók arányérzékének fejlesztése és azért a tanár a tanulókkal csak minél egyszerűbb tárgyakat rajzoltasson, de nagy gondot fordítson úgy a főméretek helyes arányaira, valamint a nélkülözhetlen párkányok és egyéb részletek kellő arányosítására.

A díszítés csak később alkalmaztassék, midőn az arányérzék már némileg megerősödött, de ez akkor is csak a leg-szükségesebb elemekre szorítkozzék. Nehezebb föladat egyszerű bútort széppé tervezni, mint díszítményekkel elhalmozni. A használt díszítmények főleg az asztalosság és esztergályosság köréből valók legyenek.

Műhelygyakorlatok.

I. ÉVFOLYAM.

Célja az, hogy a tanulók megismerjék az egyes számok kezelését és használatát és az asztalosságnál előforduló famunkáló műveletekben bizonyos foku kézügyességet elsajátítsanak.

A művezető valamennyi tanulóval közösen megismerteti az egyes szerszámok szerkezetét, kezelését és használatát.

És pedig kezdi ezt a tartó szerszámokon (gyalupad, illesztőbak, enyvesztők, padszolga stb.) folytatja a mérő és előrajzolási, majd pedig a forgácsoló szerszámokkal, ugymint a különböző fűrészekkel, késsel, gyalukkal, vésőkkel, ráspollyal, reszelővel, csiszoló szerekkel.

Különös gondot kell fordítania azon eljárások bemutatására és elsajátítására is, melyek a szerszámok jókarban tartására, élesítésére, kiigazítására stb. vonatkoznak.

Ezek után minden egyes tanuló gyakorolja magát próbadarabokon:

1. Daraboló fűrész használatában. Miután pedig a daraboló fűrész hosszabb használata kezdőre és különben is a teljesen ki nem fejlett tanulóra tulságos nehéz, de unalmas is, csakhamar áttér a következő munkára.

2. A levágott deszkákat először egyik széles lapjukon, másodszor egyik éllapjukon síkra gyalulják úgy, hogy a két sík egymással derékszöget alkosson. A síkra való gyalulást külön szélesebb deszkákon is gyakorolhatni. A felület megvizsgálására a tanuló két vonalzót használ.

Ezeket a gyakorlatokat a tanuló először fenyőfán, majd pedig keményfán (bükk) gyakorolja. A gyalulásnál az egyes gyalukat a szokásos sorrendben használja.

3. A síkra és derékszögben való gyalulás *némi* elsajátítás után a tanuló ugyanazon próbadeszkákat azonos *vastagságra és szélességre* gyalulja.

4. Kirajzol magának a deszka éllapjain, úgy annak végein, valamint közbül is csaplyukakat és csapokat és ezeket a csapoló fűrészszel másodmagával *kifűrészeli*, illetve *kivési*.

5. Készít a tanuló tompa illesztéseket, eresztvényes csapolásokat, fogazásokat és ezuttal gyakorolja magát ezek összeenyvezésében is.

6. Készít mindenféle az előadásokon megismert, fakötést és ezek némelyikét alkalmazza fiókon, rajztáblán, három rétegből való asztallapon, kerek asztalkáván stb.

7. Tanul párkányléceteket kigyalulni, melyeket esetleg ablak- és ajtóramák sarkainak összeépítésénél tovább is alkalmaz.

Mélyítés, ajtó-töltések lemezelése, ütköző léczek, teljes ajtó- és ablaksarkok készítése és összeállítása további gyakorlatokat alkotnak.

Ugyanezeket a tanulókat, midőn már némi kézügyességet elsajátítottak, beoszthatni kisegítőkné a II. és III-ad éves tanulók mellé.

II. ÉVFOLYAM.

A II-ik évfolyamban a tanulók megtanulják készíteni az épületesztalosság leggyakoribb szerkezeteit. Szükséges, hogy minden egyes tanuló az illető helyen elősorolt ajtó- és ablakszerkezetet lehetőleg mind megcsinálja. Más épületesztalosság munkák készítése azért nem ajánlatos, mert azok rendesen annyira terjedelmesek és annyi egyforma munkát adnának, hogy elkészítésükre tulságos sok időt kellene elpazarolni, a nélkül, hogy a tanuló ezzel sokat tanulhat. Kivételesen elkészíttethetni esetleg több tanulóval közösen valamely egyszerűbb háziajtót vagy kisebb kaput.

A mennyire egyes tanulók az előirt ajtó- és ablakszerkezeteket a II. évfolyamban el nem készíthetnék, ezt a III. évfolyamban folytatják.

III. és IV. ÉVFOLYAM.

A III. évfolyam főtárgyát fenyő- és általában tömörfa-bútorok készítése képezi.

Ugyanezen tanulók később a II. félévben, a IV. évfolyambeliékhöz beosztandók a funérozott bútorok készítésére.

A III. és IV. éves tanulók azonkívül váltakozva beosztandók 14 napi időtartamra az esztergapadhoz, hogy az esztergályozást hosszanti és harántos fával legalább annyira gyakorolják, hogy szükség esetén magukon e tekintetben segíthessenek.

A műhelymunkák rajz után készülnek, melyeket a szaktanár, esetleg a művezető készít.

X.

Fém-, vas- és gépipari szakiskolák tanterve.

(Kiadta a kereskedelemügyi m. kir. minister 1894. évi augusztus hó 31-én
61.211. sz. a.)

Tanrend.

A gépészeti és fém-vasipari szakiskolákban a tan-, vagy szorgalmi idő maximuma az :

I.	II.	III.	IV. évben
44	— 48	— 50	— 52 óra

Ebből fordítandó az :	I.	II.	III.	IV. évben
az elméleti tantárgyak tanítására	24	24	22	22
a műhelyi gyakorlatokra	20	24	28	30
összesen	44	48	50	52

A tanrend következő:

Tantárgy	I.	II.	III.	IV.
I. Általános tárgyak.				
Magyar nyelv és irálytan	4	3	3	1
Természettan — vegytan	2	2	—	—
Számтан — mértan	4	3	2	—
Szabadkézi-rajz	6	—	—	—
Mértani rajz és ábrázoló mértan . .	8	—	—	—

Tantárgy	I.	II.	III.	IV.
II. Szaktárgyak.				
Szakrajz	—	4	2	2
Szerkesztési rajz	—	8	10	10
Technologia	—	2	3	3
Leíró-géptan	—	2	2	3
Ipari költségvetés- és könyvviteltan .	—	—	—	3
Elméleti tanórák összesen . .	24	24	22	22
III. Műhelyi gyakorlatok	20	24	28	30
Összesen . .	44	48	50	52

A tanrend a gépészeti és fém-vasipari szakon közös.

A tananyag ellenben, úgy a technologia és géptan, mint a szabadkézi és műszaki rajzban eltérő.

A) Közismereti tantárgyak.

(Azonosak a többi szakiskolával.)

B) Szaktantárgyak.

a) Szakrajz.

II., III., IV. évfolyamban heti 4, illetve 2—2 órában.

Tananyag:

1. A 2. évben valamennyi szakcsoportra nézve közösen.

Mérő eszközök: Mércze, mérővonalzó, léptékes marok- és hegyes körzők, a tolómérték. Nonius.

A méréseknél használt segédeszközök: függélyező, függő- és háromszög, vizimérleg, vonalzó, derékszög, mindezek megvizsgálási módjainak gyakorlati ismertetésével.

2. A gépészeti szakcsoportban.

2-ik évben. Műhelyi szerszámok rajzolása és ezek befejeztével gépelemek rajzolása. Ilyenek: csavarok és különböző

csavarkötések, ékek és ékkötések, csapok, csapcsészék és egyszerűbb csapágyak, szíjdobok.

3-ik évben. Gépelemek rajzolásának folytatása, szelepek, leeresztő-csapok, csökötések, tömitő-szelenczék, keresztfők, hajtórudfők, forgók és excenterok rajzolása.

4-ik évben. Összetett szerszámok és szerszámgéprészletek vázolása; francia csavarkulcs, csiptető, satu, furóeszközök, supportok, furó- és esztergagéprészletek, kisebb kézi sajtók.

3. Építő- és műlakatosok szakcsoportjában.

2-ik évben. Műhelyi szerszámok vázolása; ablak, ajtó, kapu és butorvasalások. Egyszerű és biztonsági záruk és lakatok; pénzszekrény-záruk.

3-ik évben. Lemezajtók, redőnyök, ablakok, felülvilágítók, villámhárítók és kisebb műlakatos-munkák; vasbutorok, pénzszekrények.

4-ik évben. Nagyobb műlakatos-munkák: konzolok, kerítés-rácsok, kapuk stb. vászon- és üvegernyők, verandák, pavillonok, víz- és gázvezetési részletek.

(*Megjegyzés:* bádgosok és bronzművesek az építő- és műlakatosok csoportjába osztandók be, kiknek rajzanyaga a következő:

2-ik évben. Műhelyi szerszámok rajzolása, ennek befejezésével szakba vágó műhelyi munkadarabok rajzolása: bádgaruk és edények; csavarok, csavar- és szögecskötések, vas- és rézcsökötések, tömlőkötések, karimás illesztések, csapok, szelepek.

3-ik évben. Bádgpárkányok, padlás-ablakok, diszitett bádogcsatorna- és tetőrészletek, kút- és szivattyu-részletek, esztergályozott fém- és bronztárgyak.

4-ik évben. Diszitett czink-, bronz- és vasöntvények, különös tekintettel a diszitmények stílusára és azok gyakorlati alkalmazására.)

Utasítás. A szakrajz tanítása részben a táblára előrajzolt nagy minta-idomok, vagy minta-lapok nyomán, végre a természet után szabad felvétel alapján történik. Ez utóbbi a lehető legnagyobb terjedelemben gyakorlandó. Szerszámok,

géprések, kötési és illesztési részletek kizárólag csakis a közvetlen szemléléssel kapcsolatban rajzolandók.

A szerkezetan és technologia körébe tartozó tárgyak külön e célból vezetendő füzetbe rajzolandók, mely egyúttal a szerkezeti szakrajzhoz is szolgálhat, úgy hogy ezen füzetek becses és a gyakorlatban is jól használható vázlatkönyvekké alakuljanak.

Egyebekben a szabadkézi rajznál mondottak irányadók.

b) Szerkezeti szakrajz.

II., III., IV. évfolyamban heti 8, illetve 10—10 órában.

Tananyag :

1. A gépészeti szakcsoportban :

2-ik évben. Gépelemek : csavar és csavarkötések, szögecskötések, ékkötések, csapok és tengelyek, álló-, függő- és fali csapágyak, szijdobok.

3-ik évben. Csőkötések, szelepek, csapok, kazánfelszerelvények, gőzgéprészletek.

4-ik évben. Gőzgéprészletek folytatólagos rajzolása, fogaskerek és emelőgép-részletek.

2. Az építő- és műlakatosok szakcsoportjában :

2-ik évben. Ajtó-, ablak- és bútorkötések, vasoszlopok talp- és fejkötései, tartánykötések, vasablakok, felülvilágítók, egyszerű vasajtók.

3-ik évben. Ablak- és ajtózárok, a leggyakoribb alkalmazású mű- és biztonsági zárok, öntevékeny ajtózárok, vasbútorok.

4-ik évben. Viz- és gázvezetési részletek rajzolása után egyszerű vasszerkezetek. Redőnyök, vasernyők, vasszerkezetű verandák és pavillonok.

(Megjegyzés : bádogosok és bronzművesek tananyaga e tárgyban következő :

2-ik évben. Bádogáruk rajzolása, egyszerűbb bádogédények és az ezekhez tartozó lemez-hálózatok lefejtése. Csavar és csavarkötések, szögecskötések, csőkötések, csapok, szelepek.

3-ik évben. Folytatólag bádogedények és ezek lefejtései. Kut- és fecskendő szivattyúrészletek, fürdőberendezési részletek.

4-ik évben. Bádog padlás-ablakok, tetőalkatrészek, bádogfedések. Szivattyuk, fecskendők, szeszpárló készülékek.)

Utasítás. A szerkezeti szakrajz abban a modorban tanítatik tovább, milyenben a vetítési rajz megkezdetett.

A 3-ik és 4-ik évben a félives táblák egész ivesekkel felcserélendők.

A tananyag beosztására nézve lényeges, hogy mindazon pontokon, hol a szerkezeti szakrajz tananyaga a szabadkézi szakrajzéval összeesik, a szerkezeti szakrajz a szabadkézit megelőzze; mert a tanulók főképp itt nyerendik a rajzolandó tárgyak megértéséhez tartozó szerkezetani magyarázatokat. Ezen beosztásnál fogva szükséges lesz egyfelől a két rajzban feldolgozandó tananyagot részleteiben akként megválasztani, hogy míg a szerkezeti szakrajz a szerkezeti elvek és tipikus alakok ismertetésével foglalkozik, addig a szabadkézi rajz az itt tanultakat megfelelő egyszerű, de szerkezetileg eltérő variánsok vázolásánál értékesítse. Másfelől kellő figyelem lesz fordítandó arra is, hogy a szabadkézi szakrajz oktatásánál — a mennyire azt a munkába veendő tananyag természete megengedi — a *style* és diszitményekre nézve, illetve az izlés-fejlesztő esztetikai mozzanatokra helyeztessék a fősúly, míg itt a korrekt szerkezeti részletezés a fődolog, mely oly alakban és terjedelemben viendő keresztül a deszkán, hogy a készült rajz alapján az illető tárgyat a műhelyben tényleg elkészíteni is lehessen.

A szerkezeti szakrajzra kiszabott szorgalmi időből a vezető szaktanár szükség szerint egy-egy órát arra használ fel, hogy oly tárgyakat, melyeknek általános szempontokból való megmagyarázása elengedhetetlen, előzőleg megmagyarázzon. Ezen magyarázatokat azok tárgya szerint vagy a tanfolyam összes tanulói hallgatják, vagy csak egyes szakcsoportok, úgy hogy ez alatt a többi szakcsoportok rajzolással foglalkozzanak.

Kimerítő, a sokoldalúság és tárgyi teljesség minden kellékével bíró szerkezetani szakelőadások a tanítás ezen fokán mellőzendők, egyfelől mert a tanulók nem fognak ren-

delkezni az ilyenek megértéséhez kellő didaktikai alappal, másfelől mert a kitűzött célokra való tekintettel sokkal hasznosabb, sőt okvetlen szükséges lesz a tanulóknak rajzolás közben, kinek szükséglete szerint külön-külön, vagy csak egyes kisebb csoportoknak együtt nyújtani azon szerkezettani magyarázatokat, melyek a rajz értelmes elkészítésére nélkülözhetlenek.

A rajzolás vagy az egyes szakcsoportok számára a szaktanár által — szükség szerint már a tanórát megelőzőleg — a táblára rajzolt nagy vázlatok alapján történik, vagy pedig és főképen alkalmas mintalapok nyomán.

Mindkét esetben suly fektetendő arra, hogy a tanulók a legfontosabb, tipikus szerkezeti alakokat külön vázlatkönyvekben összegyűjtsék, melyek rendes és tiszta vezetésére kellő figyelem fordítandó.

A szerkezeti szakrajz a vetítési rajzból fejlődve ki, igen természetes, hogy itt is a korrekt vetítésre, a vetületek egymás közötti összefüggésének magyarázatára és a rajzolt tárgy térbeli képének helyes felfogására kellő nyomaték lesz helyezendő. E tekintetben kivált a 2-ik évben még mutatózó nehézségeken könnyítendő, a tanár részben a mintának természetben való bemutatásához, részben természet utáni felvételek nyomán eszközözlendő rajzoláshoz folyamodjék.

c) Technologia

a II., III., és IV. évfolyamban heti 2, illetve 3–3 órában.

A 2-ik évben közös valamennyi csoportra nézve.

Bevezetés: A tüzelő-anyagok rövid ismertetése, különös tekintettel a kazán- és kovácsszén kellékeire, a faszén és koksz gyakorlati alkalmazására.

Tananyag:

Az iparilag legfontosabb fanemek bemutatása, tulajdonságaik és ipari, illetve szerkezeti alkalmazásaik rövid magyarázata.

A nyersvas, vasöntvény, aczél, ötvásvas, lágyított- és aczélöntvény, vas és aczéllemez s a kereskedelmi alakvasfajok és különleges alaku hengerelt vasak profiljainak ismertetése.

A vas, réz, cink és bronz öntése tégely-kemenczéből és a formálási segédeszközök. A réz legfontosabb ötvözetének tulajdonságai és alkalmazási módjai.

A 3-ik évben a technológia két különváló csoportban taníttatik.

1. A gépészeti szakcsoportban:

A műdarabok befogására szolgáló szerszámok, a kovácsolás, nyújtás, zömités, metszés, hegesztés, aczéložás és forrasztás ismertetése után, különösen a vas, aczél és fémek megmunkálási módjai és az ezekre szolgáló legfontosabb gépek és szerszámok magyarázata. Szerszámkészítés, edzés és köszörülés.

2. A fém-, vasipari többi szakcsoportokban:

A vaskovácsolás részletesebb magyarázata, sülyesztőkben való kovácsolás, a vastagabb és bádoglemezek hidegen idomítása, különös tekintettel a sajtolásra és sülyesztőkben való kinyomtatására és alakítására. A fémek forrasztására, a bádogneműek hajlítására, karimák és hornyolatok készítésére szolgáló legfontosabb segédeszközök ismertetése.

A fémfelületek csinosítása, köszörülés, csiszolás, pácázolás, zománczozás, fémbevonatok és festés által.

A 4-ik évben. Az előző évben tanultak kiegészítése és a műhelyek berendezéséről általában és pedig:

1. A gépészeti szakcsoportban első félévben:

A Root-Blower, kovácsoló-gép és transmissió pöröly ismertetése. A fémmegmunkáló gépek közül: a radialis és fekvő furógép; a hosszú lyukfurógép. Hengerfuró készülék, a patronos esztergapad és a síkeszterga; fogazat és univerzális marógép, szerszámköszörülő és fényesítő gépek.

2. Fém-vasipari többi szakcsoportokban első félévben:

Transmissió pöröly és verőművek ismertetése, a gyorsfurógép szerkezete és alkalmazása, nyomó esztergapad és ovalmű; párkányzó-gép, lemezszegező-gép, vonó- és sajtológépek. Speciális hengerlő- és hajlító-gépek.

A 2-ik félévben közösen valamennyi szakcsoportra nézve:

A műhelyek berendezésénél irányadó alapelvek ismeretése. A transzmissiók berendezése a hajtandó gépek és a motor dispositiója szempontjából, a transzmissiók szerelése, a a kisebb munkagépek szabatos felállítása és alapozása. A működő és tartalék gépszíjak és egyéb anyagok kezelése; a kisipari műhelyek erőhajtási rendszereinek gyakorlati előnyök és hátrányok szempontjából való ismertetése és összehasonlítása. Tömítő- és kenő-szerek.

Kisebb mintaműhelyek berendezése és költségeinek ismertetése.

Utasítás: A technologia célja a tanulókat első sorban az iparukban használt anyagokkal megismertetni. Ennélfogva a szakoktatás jelen fokán a fémek előállítása lehető rövidséggel jelzendő, a metallurgia körébe vágó folyamatok magyarázata pedig teljesen mellőzendő. E helyett a főszűly az anyagok bemutatására és tulajdonságaik, illetve ipari alkalmazásaik ismertetésére lesz helyezendő.

Az egyes ipari szakokban legnélkülözhetlenebb szerzőszámok azon sorozata, melynek természet utáni felvételével a tanulók a két év első felében foglalkoztak, a technologiai szakoktatás körében a szükséghez mértén kiegészítendő. A szerzőszámok tárgyalása és megmunkálási módszerek általános, de rendszeres ismertetése mellett a segédgépek legfontosabb tipikus alakjainak közelebbi magyarázatára szorítkozik. Ugy a szerzőszámok korrekt használata, mint a legfontosabb segédgépek szerkezete és a különböző munkanemekre való alkalmazása a műhelyben is megmagyarázandó, mely célból a műhelyi munkaidőből minden évfolyamban heti 2—2 óra úgy osztandó be, hogy ezen tanórak alatt egyedül az illető évfolyam tanulói tartózkodjanak a műhelyben.

A negyedik év első felében az előző évben tanultak a legfontosabb speciális szerkezetű segédgépek ismertetése által egészítettnek ki, részben jó falitáblák, részben a táblára vázolt előrajzok nyomán. Ezen gépek legjellemzőbb alkatrészeit a tanulók vázlatkönyveikbe is felvegyék. A mennyiben ezen itt szóba kerülendő gépek az iskola saját műhelyében közvet-

lenül be nem mutathatók, a szaktanár megfelelő berendezésű ipartelepek meglátogatása céljából rendezendő kirándulások alkalmával pótolja a hiányt.

Végül valamennyi szakcsoport tanulói egyesítettnek, hogy a műhelyek berendezésénél mérvadó általános elveket megismerjék.

A tanítás egész mentén kellő figyelem lesz fordítandó arra, hogy a tanulók a szóba került anyagokat lássák, illetve a tanterem üvegszekrényében hosszabb időn át szemlélhessék, s továbbá hogy a műhelyi okmutatások és előadások tananyaga egymással folyvást lépést tartson, egyik a másiknak természetes kiegészítését képezze.

d) Leíró géptan.

a II., III. és IV. évfolyamban heti 2–2, illetve 3 órában.

A 2-ik évben valamennyi szakcsoportra közösen:

Bevezetés: Mechanika.

A mechanika alaptanai. A mozgás- és az erők hatásáról általában mozgó és nyugvó testekre. Az eredő erő meghatározása, egyszerű és lehető gyakorlati esetek alapul vételével.

A súlypont és egyensúly; az egyensúly állapotának felismerése mozgó testeknél. A surlódás. A mechanikai munka fogalma. A munka meghatározása egyszerű emelőgépeken. A folytatólagos munkateljesítés fogalma és mérése.

A szilárdság fogalma, az igénybevétel nemeinek rövid ismertetése; lánczok, kötelek, függőrudak. egy és két ponton alátámasztott gerendák hordképességének a legegyszerűbb gyakorlati példákön való ismertetése.

A 3-ik évben valamennyi szakcsoportra közösen:

A kétkaru és tizedes mérlegek, a százados mérleg rövidebb ismertetésével. A mérlegek megvizsgálása és használata.

Egyszerű emelőgépek leírása; csigaművek és hengeremelő ismertetése; a csavar- és fogasrudas hévér. A daruk rövid magyarázata.

Az egyszerű és kettős hatású szivattyúk berendezésének és működésének ismertetése.

A 4-ik év első felében valamennyi szakcsoportra közösen:

A vízgőz tulajdonságai, a gőz feszültségének mérése, a gőzfejlesztés kazánokban. A közönséges henger- és locomobil-kazán leírása. A kazánfelszerelvények rendeltetése és szerkezetöknek leírása. A manométer, vizmutató, kémcsapok, biztonsági szelepek, lefuvó csap, kellékei és kezelése.

A gőzgép berendezése; főalkatrészeinek leírása, a központfutó és lendítőkerék rendeltetése és működése, az egyszerű tolattyu működésének ismertetése. A gőz expansiója és ennek előnyei az üzem gazdaságos voltára.

A 4-ik év második felében.

1. A gépészeti szakcsoportban:

A befalazott és szabadon álló gőzkazánszerkezetek legfontosabbjainak leírása. Kettős hengerkazán, lángcsöves és csőkazán. A vizcsöves kazánok közül a Steinmüller-féle szerkezet leírása. Tápszivattyú- és injector. A gőzgépek főalkatrészeinek rendeltetése és igénybevételének ismertetése, a két tolattyus vezérművek működésének tanmintán való bemutatása. Szelepes és csapos vezérművek működésének általános ismertetése alkalmas minták segélyével.

A gőzgépek és kazánok kezelésére legfontosabb szabályok magyarázata.

2. A fém- és vasipari szakcsoportban.

Az állókazános gőzgépek leírása, a műhelyekben leggyakrabban használt szerkezetek rövid magyarázatával. A Hoffmeister és Jaffe-féle gép ismertetése.

A kisiparban használt lég- és víznyomású kis motorok, továbbá a gáz- és petroleumgép működésének magyarázata. Ezen gépek kezelésére vonatkozó szabályok ismertetése.

Utasítás: A leíró-géptan — ép úgy, mint a technológia — lehető gyakorlatiasan taníttatik, világos falitáblák és alkalmas, lehető nagy méretben készítendő tanminták segélyével. A mérőeszközök és mérlegek magyarázata a mérési gyakorlatokkal kapcsolatosan történjék, hogy a tanulók legalább a legfontosabb ebbeli segédeszközök gyakorlati használatában kellő

biztonságot is szerezhessenek. Gyakorlati mérések, a hol lehet, becslési gyakorlatokkal kapcsolandók.

A géptan többi részeinek sikeres tanítása céljából gyakorlati demonstrációk tartandók a műhely hajtógépén; másfelől alkalmas tanminták lesznek beszerzendők és ezek közül egyes olyanok is — pl. az egyszerű tolattyu-mű tanmintája — melyeket a tanulók használatára hosszabb időn át a tanteremben szabadon és hozzáférhetőleg felállítani lehessen.

A gyakorlati demonstrációk kiegészítése céljából kellőleg felszerelt ipartelepekre kirándulások rendeztessenek.

A mechanika elemei teljesen gyakorlati alapon tartandók és a főszű a tanult elméleti tanoknak közvetlenül gyakorlati példákön való alkalmazására helyezendő.

e) A gyakorlati oktatás.

A tanulók ipari szakirányuk szerinti csoportosítással az illető ipari szakma körébe vágó rendszeres tanmeneten vezetnek át, mely tanmenetek az egyes ipari ágazatok szükségleteihez képest külön-külön gyűjtemények alakjában állíttatnak össze.

A tanulók beosztására nézve általában következők szolgálhatnak zsinórmértékül :

1. gépészek és géplakatosok szakcsoportja két évig lakatos munkákkal, fél évig vasesztergályozással és félévig szerszámok kovácsolásával foglalkoztatandók ;

2. vas- és fémesztergályosok egy évig lakatosmunkákkal, félévig szerszámkovácsolással, egy és félévig az eszterga mellett foglalkoznak ;

3. épület- és műlakatosok egy évig kovács-, két évig a lakatosműhelyben alkalmazandók ;

4. réz- és bronzművesek egy és félévig lakatosmunkával, egy évig fémesztergályozással, félévig fémöntéssel foglalkoztatandók.

A műhelyi szakoktatásra szánt időnek egy része és pedig legalább 2—2 tanóra hetenként gyakorlati demonstrációkra fordítandó, melyekben a tanulóknak megfelelő szakcsoportosítása mellett a szerszámok, szerszámgépek és egyéb műhelyi

segédeszközök és azok észszerű és korrekt használata megmagyarázandó. Ezenfelül e demonstrációk lépést tartva a technológiában tanultakkal, következő tananyagot ölelik fel:

Szerszámok kovácsolása, edzése, befuttatása és köszörülése.

A keményítés legfontosabb módjainak bemutatása.

Heggesztés és aczélezés és a műdaraboknak ehhez kellő előkészítése.

Forrasztás különféle forraszokkal.

Gyakorlatok, műdarabok és műhelyi berendezési tárgyak felmérésében, a különböző mérőeszközök használatának bemutatásával. Hosszok, területek, térfogatok és súlyok becslése, a becslést követő felmérésekkel.

Karimák és födelek tömitése, a tömitő anyagok tulajdonságainak és előkészítési módjának magyarázatával.

Fémfelületeknek pontos egymásra illesztése, a gépszerelésnél alkalmazott segédeszközök és ezek használatának bemutatása.

Utasítás. A tanulók magatartása a műhelyben ennek oktatási és nevelési feladataihoz képest külön rendtartási és fegyelmi intézkedések által szabályozandók.

A gyakorlati tanmeneteket pusztán tanulmányi tárgyakon szakadatlan egyhuzamban keresztülvenni nem célszerű, sőt tetemes gyakorlati nehézségekbe ütközik.

Ellenkezőleg a tanulók munkakedvének ébresztése és fentartása érdekében kívánatos, hogy a tanmenet egyes fokozatain oly munkadarabokat kapjanak, melyeken az addig elsajátított kézműveleteket gyakorolhassák ugyan, de a melyek bizonyos gyakorlati célokra szolgálván, határozott szerkezeti jelentőséggel bírnak.

Az első évben a tanulók főleg lakatosmunkával foglalkoztatandók. A megmunkálás végett kiadott apró tanmeneti tárgyakról pontos műhelyi rajzok készítenők, meggyalult és enyves vízzel beeresztett kis deszkákon, melyek lakkkal bevonatván, a tanulók elé a munkapadra állíttatnak. Ez által a tanulók tapasztalat szerint korán szoknak hozzá a munkadarab és annak a rajzon feltüntetett vetületei közötti összefüggést

keresni; keresik a tárgy méreteit a rajzon és megszokják a mérő-eszközök használatát.

Általában minden munka csak korrekt műhelyi rajzok alapján teljesíthető, sőt felette kívánatos, hogy a tanulók a munkadarabjaikhoz tartozó részletrajzokat is önmaguk készítsék. Ennek gyakorlati keresztülvitele legalább a tisztán tanulmányi célokból készítendő munkadaraboknál kívánatos, a mennyiben ilyenek a szabadkézi és vetítési-rajz közben rajzoltattak.

A munkaoktatók kötelességévé tétessék, hogy a tanulóknak kiadott munkát előbb röviden, de világosan megmagyarázzák, azután bekezdjék, később kövessék, mert az oktatás érdeke megkívánja, hogy a tanuló munkájának elhibázott folytatására figyelmeztessék s a munka maga kijavíttassék, lehetőleg még mielőtt a darabot vagy szerszámát elrontotta volna.

A mennyiben egyes tanulók elért kézi ügyessége azt lehetővé teszi, a tanulóknak alkalom nyújtandó — ámbár változatlan felügyelet mellett — bizonyos határok között egyéni felfogásuk érvényesítésére is, hogy némi önállóságot nyerjenek. Így pl. egyszerű munkatárgyak megmunkálása menetének megállapításánál a 3-ik és 4-ik évben a tanulók véleménynyilvánítása provokálandó; oly tanulók, kik a kovácsmester oldalán már bizonyos mérvű ügyességet tanusítottak, egy időre kisebb tűz mellé állítandók, hogy apró szerszámok kovácsolását önállóan is gyakorolják.

XI.

Szövőipari szakiskolák tanterve.

(Kiadta a kereskedelemügyi m. kir. minister 1894. évi augusztus hó 31-én 61.211. sz. a.)

I. Tanterv.

Folyó szám	T a n t á r g y	Heti óra- szám	Folyó szám	T a n t á r g y	Heti óra- szám
I. évfolyam.			II. évfolyam.		
1	Magyar nyelv és írálytan	2	1	Magyar nyelv és írálytan	1
2	Számтан	2	2	Számтан	2
3	Mértan s mértani rajz .	3	3	Mértan s mértani rajz .	2
4	Szabadkézi rajz . . .	4	4	Szabadkézi rajz . . .	4
5	Szakrajz	4	5	Szakrajz	4
6	A szálas anyagok ipar- tana	2	6	Könyvviteltan	1
7	A kézi szövés szerszám- tana	3	7	A szálas anyagok ipar- tana	1
8	Kötéstán	4	8	A kézi szövés szerszám- tana	3
9	A szövetminta elemzése és a szövési adatok megállapítása . . .	4	9	A mechanikai szövés szer- számтана	4
		28	10	Kötéstán	4
	Műhelygyakorlatok . .	22	11	A szövetminta elemzése és a szövési adatok megállapítása . . .	4
	Összesen .	50		Műhelygyakorlatok . .	20
				Összesen .	50

II. Részletes tananyag.

A) Közismereti tárgyak.

(Azonos a többi szakiskolával.)

B) Szaktárgyak.

Szakrajz.

Tananyag: 1-ső évfolyamban heti 4 órában.

Egyszerűbb ábrák rajzolása beosztott papirosra.

2-ik évfolyamban heti 4 órában: Jaquard, damask és brokát-minták rajzolása.

A szálak anyagok ipartana.

Tananyag: 1-ső évfolyamban heti 2 órában:

A fonó és szövő anyagok osztályozása, tulajdonságai, ismertető jelei és használhatóságuk. A szálak anyagok eredetinek, illetőleg fajtájának megállapítása egyszerű gyakorlati úton és kémlo-szerek, avagy görcső segítségével. A fonás rendszerei. A szálak termények fonása, a használt gépek részletes ismertetése nélkül. A fonal számozás rendszerei és a finomsági számnak megállapítása és táblázatos minták alapján való megbecslése. A fonal-sodrás számának és minőségének, tartósságának és anyagának megállapítása. Kereskedelmi szokások fonalak eladásánál. A nedvességtartalom megállapítása.

2-ik évfolyamban heti 1 órában:

A különböző anyagu fonalak és szövetek festésénél s fehérítésénél, valamint a szövetek csinozásánál előforduló műveletek s gépek. A szövetek tartósságának meghatározása.

A kézi szövés szerszámtana.

Tananyag: 1-ső évfolyamban heti 3 órában:

A csévelés, felvetés, irezés vagy enyvezés módjai és segédeszközei; a különböző szövőanyagokhoz használt kézi szövőszék alakja s részletei. A nyüstök és bordák készítése. A vetélők alakjai. A szövőszékek felszerelése, a különféle szádképzési módoknak megfelelően.

A nyüstemelő gépek s minta kártyái. A különleges szövőgépek s felszerelései, minő a bársony, szitaszövet stb. szövőszék. A váltóládák.

2-ik évfolyamban heti 3 órában.

A mintás szövés lényege. A damask és jacquard szövetek különbsége.

A jacquardgép szerkezete, s a szövőszéknek jacquardgéppel való felszerelése, egyszerű s többszörös szövetekhez.

A damask, a mintás bársony, a szőnyeg és a mintás gazir szövetek szövőszékeinek felszerelése.

A lanciráz és brochurozás mibenléte.

A brochirozó bordaládák.

A mechanikai szövés szerszámtana.

2-ik évfolyamban heti 3 óra.

Tananyag: A szerszámtan mechanikai s géptani alapgfogalmak ismerete nélkül meg nem érthető, miért is bevezetésként a mechanika köréből tárgyalandó: az erő fogalma, az erő mértékek, az egypontra működő erők összetevése és szétbontása, a mozgás, a súrlódás, a munka méterkilogrammban és lóerőkben kifejezve; a leíró géptan köréből pedig: az emelőkarok, a csiga, a csavar, a szegecs, a tengely s tengelykötések, a csapágyak, a kerekek s szíjdobok, az áttevési viszony megállapítására sulyt fektetve, a kilincsmű, a csavarkerék, a forgattyu-szerkezet és a fék, s végre igen röviden ismertetendők a motorok. Ezen előismeretek közlése után tárgyalandó a szerszámtan, melynek anyaga: A csévelő-, felvető-, irező- és enyvezőgépek.

A különféle bordaláda, mozgató, vető s nyüstemelő szerkezetek. A váltóládás szerkezetek. Szabályozók. Fékek. A pamut- és gyapju-iparnál leggyakrabban előforduló szövőgépek.

A jacquardgéppel felszerelt szövőgép. A szövőgépek szerelése.

Kötéstan.

Tananyag: 1-ső évfolyamban heti 4 órában:

Az alapkötések és a levezetett kötések. A kötések hatása a szövet alakjára és sajátosságaira. A színhatások.

A kötéseknel alkalmazható behuzások és zsinórozások módjai. A pótlánczczal vagy pótvetülékkal bíró szövetek, béelt szövetek, kettős szövetek, tömlőszerű szövetek és a többszörös szövetek kötésrajzai.

A lánczbárony, hurkosbárony és a vetülékbárony kötései.

A zsenilia-szövetek és gaze-szövetek kötései.

2-ik évfolyamban heti 4 óra.

A jacquard-szövetek kötésrajza egyszerű s többszörös, illetőleg csoportos szöveteknél. A zsinórrendezés, behuzás s kártyakiverés.

Damask-szövetek, szőnyegek, mintás bárony és gaze-szövetek kötésrajzai; a zsinórrendezés s behuzás módjának közlésével.

A kötés rajzához használt papiros osztásának megállapítása.

A szövetminta elemzése és a szövési adatok megállapítása.

Tananyag: 1-ső évfolyamban heti 4 órában.

A láncz és vetülékirány megállapítása.

A mintaelem meghatározása.

Az egyszerű, béelt, kettős s többszörös szövetek kötésének meghatározása.

Adott szövetek kötésének, behuzásának s zsinórozásának felrajzolása, a szék felszerelésének megállapítása. A szövés s kikészítés okozta fonalrövidülés megállapítása. A láncz- és vetülékfonalak tömötségének, a feltevés és bevetés sorrendjének a nyüstök, nyüstsálak és bordafogak számának kiszámítása.

A láncz- és vetülékfonal anyagának, finomsági számának s szükséges mennyiségének kiszámítása, kereskedelmi árának megállapítása. A szövet termelési költségének meghatározása.

2-ik évfolyamban heti 6 órában.

Jacquard- és damaskmintákkal bíró szövetek kötésének lerajzolása.

A szükséges platinaszám és zsinórszám megállapítása.

A rendező deszka méretének s furatainak kiszámítása, s a szék felszerelésének megjelölése.

A láncz- s vetülékfonalak tömötségének a felvetés s bevetés sorrendjének megállapítása. A láncz- és vetülékfonal anyagának, finomsági számának és mennyiségének kiszámítása s kereskedelmi árának megállapítása.

A szövet termelési költségének meghatározása.

XII.

Kőipari szakiskolák tanterve.

(Kiadta a kereskedelemügyi m. kir. minister 1894. évi augusztus hó 31-én.
61.211 sz. a.)

I. Tanterv.

Folyó sz.	Tan t á r g y	Heti óraszám	Jegyzet
I. évfolyam.			
1.	Magyar nyelv	2	Mindkét félévben
2.	Számтан	3	
3.	Mértan	2	
4.	Mértani rajz	4	
5.	Természettan	2	
6.	Szabadkézi rajz	6	
7.	Mintázás	4	
8.	Szépírás	1	
		24	
	Műhelygyakorlatok	24	
	Összesen . . .	48	

Folyó sz.	T a n t á r g y	Heti óraszám	Jegyzet
II. évfolyam.			
1.	Magyar nyelv	2	Mindkét félévben.
2.	Számтан	2	
3.	Ábrázoló mértan	2	
4.	Ábrázoló mértani rajz	4	
5.	Szabadkézi rajz	6	
6.	Mintázás	4	
7.	Vegytan és ásványtan	2	
		22	
	Műhelygyakorlatok	26	
	Összesen	48	
III. évfolyam.			
1.	Magyar nyelvtan	1	Mindkét félévben.
2.	Számtani gyakorlatok és költség- számítástan	2	
3.	Szabadkézi rajz	6	
4.	Mintázás	4	
5.	Írásrajz	1	
6.	Köiipari technológia	2	
7.	Leiró építés- és alaktan	2	
8.	Szakrajz	6	
		24	
	Műhelygyakorlatok	26	
	Összesen	50	

Folyó sz.	T a n t á r g y	Heti óraszám	Jegyzet
IV. évfolyam.			
1.	Magyar nyelv	1	Mindkét félévben.
2.	Számtani ismétlés	1	
3.	Könyvviteltan	2	
4.	Kőipari szakrajz	6	
5.	Szabadkézi rajz	6	
6.	Mintázás	4	
		20	
	Műhelygyakorlatok	30	
	Összesen	50	

II. Részletes tananyag.

A) Közismereti tantárgyak.

(A közismereti tárgyak — a mintázás kivételével — azonosak a többi szakiskolával.)

Mintázás.

1—4 évfolyamban heti 4 óra.

Egyszerű és komplikáltabb diszitési alakzatok mintázása gypsmodellekről agyag és viaszban. — Mintázás természet után nagyobb méretekben. — Mintázás rajzok és fényképek után agyag és viaszban.

Gyakorlati értékű tárgyak mintázása, a tanulók tehetségének megfelelő fokozatokban. — Figurális minták másolása agyagban.

Utasítás. A mintázás tanításával kapcsolatosan a tanár adjon növendékeinek oktatást a különböző stílyformákban is, vagyis ismertesse általában a stílytant.

B) Szaktárgyak :

II. ÉVFOLYAM.

Vegytan és ásványtan.

Az elemek ismertetése: oxigén; hydrogen (viz); nitrogén (levegő, salétromsav); chlor (sósav); bróm; jód; fluor (folysav); carbon (szénoxgyd, szénsav, tüzelő anyagok, az oxydatió és az égés); kén (kénsav); phosphor; arsen; silicium (kovasav, kvarcz, homok); bór (bórsav); kalium (hamuassir, salétrom); natrium (szóda, borax, könyhasó); amoniak és amoniak-vegyületek; calcium (mészkő és mészégetés, vakolat, hydraulikus mész és gipsz); magnesium (magnesit, dolomit); barium (sulypát); aluminium (agyag, földpát, természetes és mesterséges szilikátok, vizüveg és üveg.) — A legfontosabb nehéz fémek, fémoxydok (vasoxyd, kobaltoxyd, nickeloxyd, chromoxyd, rézoxyd, ólomoxyd, antimonoxyd, ónoxyd stb.) és a fontosabb fémsók (vasvitriol, rézvitriol stb.), a mennyiben ezek mázak és festékek előállítására szolgálnak.

A vegytannal kapcsolatosan a legfontosabb ásványok is leirandók.

III. ÉVFOLYAM.

Írásrajz.

Gyakorlása a rond- és tűírásnak. Az arab és gót betűk, valamint a sorok és felírások helyes beosztása.

Kőipari technologia.

A legfontosabb faragható kövek ismertetése és ezeknek előfordulása. — A kőfejtés és ahhoz használt eszközök. A kőfaragásnál használt eszközök, szerszámok és munkagépek. A faragott kövek kidolgozása (csiszolása, fényezése, aranyozása stb.) A gipsz, kőragasz és cement alkalmazása.

Leiró építés- és alaktan.

Alapozás, kőműves- és kőfaragó-munka. Boltozatok, lépcsők, ácsmunka és földszerkezetek. Építési alaktan, u. m. párkányok, oszloprendek, korlátok, erkélyek, loggiák stb. ajtók és ablakok.

Szakrajz.

(Alaktani és kőmetszési gyakorlatok.)

Kőfalazatok, pillérek, oszlopok, párkányok (láb-, öv- és főpárkányok), konzolok, erkélyek, nyílt folyosók. (Természetes nagyságu rajzok és sablonok készítése.)

IV. ÉVFOLYAM.

Szakrajz.

(Alaktani és kőmetszési gyakorlatok.)

Boltívek, ajtó- és ajtónyílások befoglalása. Boltozatok, lépcsők. Sirkövek és kisebb emlékkövek, kutak, kandallók stb. tervezése. (Természetes nagyságu rajzok és sablonok készítése.)

XIII.

Agyagipari szakiskolák tanterve.

(Kiadta a kereskedelemügyi m. kir. minister 1894. évi augusztus hó 31-én.
61.211. sz. a.)

I. Tanterv.

Folyó sz.	Tan t á r g y	Heti óraszám	Jegyzet
I. évfolyam.			
1.	Magyar nyelv	2	Mindkét félévben.
2.	Számtan	3	
3.	Mértan	2	
4.	Mértani rajz	4	
5.	Természettan	2	
6.	Szabadkézi rajz	6	
7.	Mintázás	4	
8.	Szépírás	1	
		24	
	Műhelygyakorlatok	24	
	Összesen	48	

Folyó sz.	T a n t á r g y	Heti óraszám	Jegyzet
II. évfolyam.			
1.	Magyar nyelv	2	Mindkét félévben.
2.	Számтан	2	
3.	Ábrázoló mértan	2	
4.	Ábrázoló mértani rajz	4	
5.	Szabadkézi rajz	6	
6.	Mintázás	4	
7.	Vegytan és ásványtan	2	
		22	
	Műhelygyakorlatok	26	
	Összesen	48	
III. évfolyam.			
1.	Magyar nyelvтан	1	Mindkét félévben.
2.	Számtani gyakorlatok és költség- számítástan	2	
3.	Szabadkézi rajz	6	
4.	Mintázás	4	
5.	Írásrajz	1	
6.	Agyagipari technologia	2	
7.	Vegytani gyakorlatok	4	
		20	
	Műhelygyakorlatok	30	
	Összesen	50	

Folyó sz.	Tan t á r g y	Heti óraszám	Jegyzet
IV. évfolyam.			
1.	Magyar nyelv	1	Mindkét félévben
2.	Számtani ismétlés	1	
3.	Könyvviteltan	2	
4.	Agyagipari technológia és vegy- tani gyakorlatok	6	
5.	Szabadkézi rajz	6	
6.	Mintázás	4	
		20	
	Műhelygyakorlatok	30	
	Összesen	50	

II. Részletes tananyag.

A) Közismereti tárgyak.

(A magyar nyelv, számtan, mértan, mértani rajz, természettan, szabadkézi rajz és könyvviteltan tananyaga azonos a többi iskolával.)

Mintázás.

1—4. évfolyamban heti 4 óra.

Egyszerű és komplikáltabb disztézi alakzatok mintázása gypszmodellekről agyag és viaszban. — Mintázás természet után nagyobb méretekben. — Mintázás rajzok és fényképek után agyag és viaszban.

Gyakorlati értékű tárgyak mintázása, nevezetesen: vázák, tányérok, kályhacsempék stb. készítése a tanulók tehetségének megfelelő fokozatokban. — Figurális minták másolása agyagban. — Edénykarczolás.

Utasítás. A mintázás tanításával kapcsolatosan a tanár adjon növendékeinek oktatást a különböző stílusformákban is, vagyis ismertesse általában a stílust.

B) Szaktárgyak:

II. ÉVFOLYAM.

Vegytan és ásványtan.

Az elemek ismertetése: oxigén; hidrogén (viz); nitrogén (levegő, salétromsav); chlor (sósav); bróm; jód; fluor (folysav); carbon (szén-oxid, szénsav, tüzelő anyagok, az oxidáció és az égés); kén (kénsav); phosphor; arsen; silícium (kovasav, kvarcz, homok); bór (bórsav); kalium (hamuszir, salétrom); natrium (szóda, borax, konyhasó); amoniak és amoniak vegyületek; calcium (mészkő és mészegetés, vakolat, hydraulikus mész és gipsz); magnesium (magnesit, dolomit); barium (sulypát); aluminium (agyag, földpát, természetes és mesterséges szilikátok, vizüveg és üveg). — A legfontosabb nehéz fémek, fémoxydok (vasoxyd, kobaltoxyd, nickeloxyd, chromoxyd, rézoxyd, ólomoxyd, antimonoxyd, ónoxyd stb.) és a fontosabb fémsók (vasvitriol, rézvitriol stb.), a mennyiben ezek mázak és festékek előállítására szolgálnak.

A vegytannal kapcsolatosan a legfontosabb ásványok is leírandók.

III. ÉVFOLYAM.

Írásrajz.

Gyakorlása a rond és tűírásnak. Az arab és gót betűk, valamint a sorok és felírások helyes beosztása.

Agyagipari technologia.

Az agyagiparban alkalmazott nyersanyagok ismertetése. Az agyag fizikai és chemiai tulajdonságai; az agyagban előforduló idegen anyagok. Soványító anyagok (kvarcz, homok, chamotte).

Olvadó anyagok (mész, földpát, dolomit). Máanyagok (óloxid, minium, ónoxid) és a festő fémoxydok (vasoxyd, kobaltoxyd, chromoxyd, rézoxyd stb.)

A nyersanyagok nyerése, előkészítése: az agyag bányászata, iszapolása és tisztítása; a soványító anyagok égetése és őrlése.

Az agyagkeverék előállítása. Az agyag feldolgozása (korongolás, formálás, öntés, sajtolás) és az agyagtárgyak felszerelése. Az agyagárak szárítása és égetése. A mázak előállítása és az agyagárak mázolása és festése.

Vegytani gyakorlatok.

Az agyagnak empirikus uton való megvizsgálása (iszapolás, tűzállósági próba). Az agyagkeverékek, különböző színű engobe-ok és mázak előállítása.

IV. ÉVFOLYAM.

Agyagipari technologia.

A különleges agyagárak gyártása: durva agyagárak (tégla, terracotta, alagcsövek, tűzálló agyagárak); fazekasárak (tál, korsó és főzőedények); durva fayence; kályhák; finom fayence (kőedény); kőanyag-árak (Steinzeug); a porcellán rövid ismertetése.

Vegytani gyakorlatok.

A színes mázak és festékek készítése.

XIV.

Nőipariskolák tanterve.¹⁾

(Kiadta a kereskedelemügyi m. kir. minister 1894. évi július hó 3-án
45.981. sz. a.)

I. Közismereti tantárgyak.

1. *Magyar nyelv*, — az egész tanévben hetenkint egy óra.

Nyelvtani ismeretek: beszédrészek, mondatrészek.

Az egyszerű stílus kellékei, értelmesség, magyarosság, választékosság és változatosság.

Közéleti fogalmazványok: az okiratok bizonyító ereje, kiállítása; másolatok hitelesítése. *Ügyiratok*: bizalmas és felsőbb levelek, üzleti levelek; folyamodvány, beadványok iparügyekben, hirdetmény. *Okiratok*, bizonyítvány, nyugtatvány. számla, utalvány, térítvény, elismervény, meghatalmazás, felmondás. *Szerződések*: adásvevési, bérleti, munkabéri és szolgálati szerződések.

Az érdekelt hatóságok rövid ismertetése.

2. *Számítan*, — az első félévben hetenkint egy óra.

A négy alapművelet egész számokkal és tizedes törtekkel. — Rövidített szorzás.

A Magyarországon elfogadott mértékegységek és a hazai pénzek ismertetése.

Az egyszerű hármasszabály. Az egyszerű kamatszámolás. A száztóli számítás. A középérték kiszámítása. A felület- és térfogatszámítás. Anyagérték és munkabérek kiszámítása.

¹⁾ A tanidő tartama két év.

3. *Könyvviteltan*, — a második félévben hetenkint két óra.
Az egyszerű kereskedelmi könyvvezetés:

Leltár-, pénztár-, napló- és főkönyv berendezése, vezetése és lezárása. Első feljegyzési könyv, mint segédkönyv. Leltár- és mérlegkészítés. Egy havi üzletterv kidolgozása az összes könyvekben.

4. *Szabadkézi rajz*, — az egész tanévben a szakos-tályok szerint hetenkint két vagy négy óra.

Általános és a női munkákhoz alkalmazott diszitményi rajz, mintarajzok készítése és tervezése.

II. Szaktárgyak.

1. Fehérnemüvarró-osztály.

Fehérneműek rajzolása, kiszabása és varrása kézzel és különböző rendszerű gépeken, azoknak foltozása és beszövése (stoppolása). A fehérneműek diszítése.

A munkaanyagoknak u. m. különböző szövet, fonál, tű, szalag, gomb stb. és előállítási módjának ismertetése.

A különböző rendszerű varrógépek kezelése, tisztítása, szétszedése és összeállítása.

Az anyagok és gépek beszerzési forrásainak és árainak ismertetése.

Munkasorozat: Fehér vászon mintakendő a kézi varrás különböző öltésnemeivel, szegő-, elő- és hátraöltéssel, agyonvarrással, gomblyukvarrás- és gombfelvarrással, néhány keskenyebb és szélesebb szegélylyel, ránczhuzás-, szalagfelvarrás-, foltozással és beszövéssel.

Női és férfi fehérneműek; gyermek-ing, egyszerűbb és díszesebb női ing és nadrág, kötény és alsó szoknya, hálókabát, zsebkendő; férfinagyi, lábravaló, zsebkendő.

Ágyneműek; paplanlepedő, különböző nagyságu és alaku párnahuzatok.

2. Ruhavarró-osztály.

Felsőruhák mértékvétele, szabás-minta rajzolása, kiszabása, összeállítása, varrása és diszítése. Ruhavasálás. Szabás-minta-könyv készítése és divatlapokban megjelenő legújabb szabások alkalmazása.

A munkaanyagoknak, u. m. különböző szövet, fonál, szalag, gomb stb. és előállítási módjának, beszerzési forrásainak és árainak ismertetése.

Munkasorozat: egyszerű ruha, blouse-szerű derékkal, egyszerű gyermekruha, egyszerű ruha halcsontos derékkal, egyszerű pongyola-ruha, díszesebb ruhák különböző szabásu és díszítésű derékkal, díszesebb gyermekruha, díszesebb pongyola, egy vagy két kabát, esetleg gallér vagy divatos ruhadarab.

A felső ruhák átalakítása.

3. Fehér, színes és műhimző osztály.

Hurkolás (slingelés), likacsos és tömött kézi himzés, monogramm kézben himezve. Fehér- és monogrammhimzés. Színes himzés, tűfestés, aranyhimzés ráhelyezéssel (applicatio).

A munkaanyagoknak különböző pamut-, czérna-, selyem- és bársony-szövetnek, pamut-, selyem- és aranyszálaknak, tűk stb. előállítási módjának, beszerzési forrásainak és árainak ismertetése.

Munkasorozat: Szalag sima hurkolással, betét likacsos és tömött kézi himzéssel, monogrammok kézi himzéssel. Egy kis mintakendő a fehér és monogrammhimzés elemeivel kereten. Betétek fehér himzéssel kereten, monogrammok himzése kereten. Egy munkadarab színes himzéssel. Egy kis mintakendő a tűfestés különböző öltéseivel. Egy munkadarab tűfestéssel, aranyhimzéssel és rátét-himzéssel (applicatio). Különböző diszitmények készítése.

4. Divatárus-czikkeket készítő osztály.

Téli és nyári női kalapok, fejkötők, szalag- és csipke-diszek készítési módja, művirágkészítés.

Munkasorozat: Kalap- és fejkötőformák készítési módja drótból, gyöngyből, szalmából, bársony-, selyem- és egyéb szövetekből; a kalapok és fejkötők bélelése és ezeknek díszítése szalaggal, csipkével, tollal, virággal stb. A művirágok átalakítása és festése; a tollak bodorítása és összeállítása.

XV.

Építőipari téli tanfolyamok szervezete és tanterve.

(Kiadta a kereskedelemügyi m. kir. minister 1896. évi január hó 24-én
80,656/1895. sz. a.)

A) Szervezet.

I. A tanfolyam célja.

A tanfolyam célja és feladata a gyakorlatban működő kőmives-, ács- és kőfaragó-tanoncoknak és segédeknek oly mérvű elméleti kiképzése, hogy azok idővel mint munkavezetők (pallérok) vagy mint önálló *kőmives-, ács- és kőfaragó-*mesterek működhessenek.

2. §. A tanfolyam tartama.

A tanfolyam a munkavezetők számára három, a kőmives-, ács- és kőfaragó-mesterek számára pedig négy *téli* fél-évre terjed. A tanév évenként november hó 3-tól márczius hó végéig tart.

II. Iskolai rendtartás.

3. A tanfolyamba fölvétetnek mint *rendes tanulók* azon kőmives-, ács- és kőfaragó-tanoncok vagy segédek, kik 15-ik évüket már betöltötték és iparukban már legalább egy évig dolgoztak.

Előképzettség gyanánt megköveteltetik a felveendő tanulóktól a népiskola elvégzése, vagy ennek hiányában megfelelő vizsgának sikeres letévése.

A mennyiben a rendelkezésre álló hely azt megengedi,

vendégtanulókul is felvétetnek olyanok, kik a fentjelölt iparágak valamelyikében gyakorlatilag működnek és a tanfolyam egyik vagy másik tárgyából kívánják csak ismereteiket bővíteni.

4. A fölvételre először jelentkező tanulók erkölcsi magaviseletökről, elvégzett iskolai tanulmányaikról és védhimlő-beoltásról szóló bizonyítványokat tartoznak bemutatni.

5. A felveendő tanonczokat munkaadó mesterük tartozik bejelenteni az intézet igazgatóságánál. A mesterek kötelezik magukat arra, hogy tanonczukat a tanfolyam tanóráira rendszeren elküldik és az oktatás ideje alatt semminemű más munkára nem szorítják.

4. §. A beiratás ideje.

6. A tanulók a beiratáshoz személyesen tartoznak jelentkezni.

A beiratás minden évben október hó 20-ától november hó 2-ik napjáig tart. November 3-ik és 4-ik napjain felvételi-, pót- és javító vizsgálatok tartatnak.

A későbbben jelentkezőket, kellő igazolás mellett, az igazgató saját hatáskörében november hó 10-ig veheti fel.

Betegség, avagy egyéb fontos és beigazolt akadályoztatás esetében levélbeli megkeresésre és a szükséges okmányok beküldése mellett kivételesen szintén fölvehetők a tanulók a kijelölt határidőn belül.

A tanuló felvételéről igazolványt kap.

5. §. Beiratási és tandíjak.

A beiratás díja évenként 1 forint. A tandíj időnként állapittatik meg.

A tanév megnyitása után a beiratási és tandíjat senki sem veheti vissza.

A tanulók a tanítás szereinek használatáért évenként 2 forintot fizetnek.

6. §. Felvételi vizsgálatok.

Az első évfolyamba belépő azon tanulók, kik népiskolai bizonyítványnyal nem birnak, a népiskolai tantárgyakból felvételi vizsgálatra utasittatnak.

A felvételi vizsgálatok az igazgató vagy annak helyettese és a vizsgáló tanár jelenlétében folynak le.

A felvételi vizsgálat díjmentes.

7. §. Az előadások látogatása.

A tanítás, beleértve a rajzgyakorlatokat is, hetenkint 42 óra.

A tanulók kötelesek az előadásokra pontosan megjelenni és a kijelölt helyiségekben tartózkodni.

Az előadásról való elmaradásra rendszerint előzetesen kell engedélyt kérni. Ha betegség avagy más fontos ok akadályozná a tanulót az iskola látogatásában, szülei vagy munkaadója még a mulasztás idejében azt bejelentik, de mindenesetre tartozik a tanuló elmaradását hitelesen igazolni, midőn ismét az intézetben megjelenik.

Ha az elmaradás bármily oknál fogva hat hétnél hosszabb időre terjed, az illető tanuló a tanfolyamból kilépettnek tekintetik és annak ismétlésére utasítandó.

Ha valamely tanuló ragályos betegségbe esik, az igazgató csak akkor bocsáthatja ismét az iskolaterembe, ha a hatósági orvos azt megengedi.

Az igazgató a tanuló óramulasztásairól értesíti a szülőket vagy munkaadót s figyelmezteti őket a mulasztások következményeire.

8. §. Vizsgálatok.

Minden félév végén nyilvános osztályvizsgálat tartatik, mely alkalommal a tanulók rajzaiból kiállítás rendezendő.

A vizsgálat napját az igazgató a tanárokkal egyetértőleg állapítja meg. A vizsgálat ideje az ipariskolák országos felügyeletével megbízott miniszteri szakközegnek bejelentendő.

Kivételesen a tanulót a vizsgálaton való megjelenés alól elfogadható okok alapján az igazgató fölmentheti.

Az a tanuló, ki a vizsgálatról engedély nélkül elmaradt, bizonyítványt nem kap és pótvizsgára utasítatik.

9. §. Javító- és pótvizsgák.

Az a tanuló, ki egy vagy két tárgyból elégtelen osztályzatot kapott, de erkölcsi magaviselete megfelelt, egyszerű jelentkezés alapján javító vizsgát tehet.

Az a tanuló, ki a pótvizsgán sem tudta elégtelen osztályzatait javítani, a tanfolyamból kilépettnek tekintetik, ugyasintén az a tanuló is, ki háromnál több tantárgyból elégtelen osztályzatot kapott.

A pótvizsgák díja 2 forintban állapittatik meg tantárgyankint, e díj felerészben a könyvtárt, felerészben az igazgatót vagy helyettesét és a vizsgáló tanárt illeti.

10. §. Bizonyítványok.

Minden tanuló a végzett tanfolyam befejeztével előmeneteléről és magaviseletéről szóló bizonyítványt kap. E bizonyítvány szabályszerű bélyeggel láttatik el.

A bizonyítványt az igazgató írja alá.

Az összes tanfolyamok sikeres bevégezése után pedig végbizonyítvány állittatik ki a tanulók részére, melyben az elvégzett három, illetőleg négy félévi tanfolyam eredménye ki van tüntetve.

Ezen végbizonyítványt az ipariskolák országos felügyeletével megbízott miniszteri közeg, az igazgató és a tanárok írják alá.

A bizonyítványokban következő osztályzati fokozatok használandók:

Az előmenetelre: jeles, jó, elégséges, elégtelen.

Az írásbeli dolgozatokra: rendes, tűrhető, rendetlen.

A magaviseletre: teljesen megfelelő, megfelelő, kevésbé avagy nem megfelelő.

A végbizonyítványért a szabályszerű bélyegilletéken felül 2 forint díj fizetendő.

A végbizonyítvány eredetije az anyakönyvben őriztetik.

11. §. A végbizonyítványból származó jogok.

Azon tanulók, kik három éves tanfolyamot végeztek, csak művezetői képesítést nyernek. Ellenben azok, kik a teljes négy évfolyamot végezték el és ezenfelül még legalább négy évi gyakorlatot képesek felmutatni, a kőmives-, ács- és kőfaragó-mesterségben, mint önálló mesterek működhetnek.

12. §. Szünidők.

Szünidőknek a vasárnapok, a római katolikus, valamint egyéb országos ünnepek tekintendők. Karácsonykor és husvétkor az ünnepeket megelőző és követő hétköznap. Ezenfelül joga van az igazgatónak még két nem egymás után következő szünnapot engedélyezni.

A nem róm. kath. vallásu tanulóknak hitfelekezetük szerinti ünnepeit mint szünnapokat engedélyezheti az igazgató.

A tanévnek márczius hó végén történt bezáratása után novemberig tartó hét havi szünidő alatt kötelesek a tanfolyam tanulói választott szakmájukban gyakorlatilag foglalkozni és ezt a gyakorlatot a munkaadó mester bizonyítványával igazolni.

A bizonyítványt az illető ipartestület elnöksége, vagy az elsőfoku iparhatóság, avagy a közigazgatási hatóság által láttamoztatni kell.

Azok a tanulók, kik megfelelő igazolás nélkül a nyári szünidőt nem használták fel gyakorlati munkálkodásra, csak azon esetben vehetők föl az iskola magasabb évfolyamába, ha erre az igazgatóság, illetőleg a hol felügyelő bizottság van, ennek engedélyét megnyerték.

13. §. Fegyelmi intézkedések.

a) Fegyelmi eljárás alá esnek:

1. a tanuló hanyagsága, a tanítási s gyakorlati órák igazolatlan elmulasztása,

2. a tanári kar bármely tagja iránt tanusított szándékos tiszteletlenség,

3. egymásnak megbántása vagy megkárosítása,

4. tilos játékok üzése,

5. az intézet épületének, berendezési tárgyainak s a taneszközöknek megrongálása,

6. az intézet bármely helyiségében való dohányzás,

7. gyűlések tartása az intézetben vagy ezen kívül az igazgató előzetes engedélye nélkül,

8. a ki a tanulótársait önkényes óramulasztásra bujtoztatja,

9. a ki önkényes óramulasztásokban részt vesz.

6) A büntetések nemei :

1. tanári megintés ;

2. igazgatói megdorgálás, a miről — ha az igazgató szükségesnek látja — a szülők vagy gyámok értesíttetnek. Az igazgató tanácsolhatja a szülőknek vagy gyámoknak, hogy fiukat, illetve gyámoltjukat az iskolába tovább ne járassák ;

3. a tanártestület előtti megdorgálás és esetleg a netalán élvezett jótéteménytől való megfosztás azzal a figyelemztetéssel, hogy a tanuló nem javulás esetén az intézetből kizáratik ; erről a szülők vagy azok helyettesei levélben értesíttetnek ;

4. a tanuló kizárása az intézetből ;

5. Az intézetből feltétlenül kizáratik az, a ki tanuló társait tömeges óramulasztásra bujtogatja ;

6. az a tanuló pedig, a kinek igazolatlan órái a 24 órát meghaladták, az intézethől kilépéttnek tekintetik ;

7. azon tanuló, a ki hat órát mulaszt igazolás nélkül, abban a félévben a magaviseletből »kevésbbé megfelelő« osztályzatot kap ; a kinek pedig a félév végén összesen 12 igazolatlan órája van, »nem megfelelő« osztályzatot.

A kizárás fölött a tanári testület, illetőleg a hol felügyelő-bizottság van, a tanári testület javaslata alapján ez határoz.

Ha azonban az igazgató a kizárt tanuló jelenlétét a többi tanulóra nézve károsnak tartja, joga van addig is eltiltani az előadások látogatásától, míg arra nézve vérgérvényes határozat hozatnék.

14. §. A szervezet módosítása.

Ezen szervezeti szabályzat, valamint az alábbi tanterv csak a kereskedelemügyi minister ur jóváhagyása után válván jogerejüvé, minden ezen eszközendő módosítás ugyanezen jóváhagyást igényeli.

B) Tananyag.

A tanfolyamban előadandó tananyag a kiképzés mérvéhez képest van megállapítva és pedig oly módon, hogy a tanfolyam három félévében mindama tantárgyak adatnak elő,

melyek a művezető, a negyedik félévben pedig pótlásul még azok, melyek kőműves, ács és kőfaragó-mester kiképzéséhez szükségesek.

Az előadandó tantárgyak és azok óraszámja következő:

Tantárgy	I.		II.		III.		IV.	
	előadás	rajz	előadás	rajz	előadás	rajz	előadás	rajz
Magyar nyelv és ügyírás	5	—	4	—	2	—	—	—
Földrajz	3	—	—	—	—	—	—	—
Számítan és algebra	5	—	4	—	2	—	—	—
Mértan és ábrázoló mértan	4	—	5	—	2	—	—	—
Mértani rajz	—	8	—	6	—	4	—	—
Szabadkézi rajz és szépírás	—	12	—	8	—	6	—	—
Természettan	—	—	4	—	2	—	—	—
Építési mechanika elemei és leíró géptan (emelőgépek, szivattyúk)	—	—	—	—	—	—	2	—
Földmértan	—	—	—	—	2	—	2	—
Építési anyagok tana	—	—	—	—	4	—	—	—
Építési alaktan	—	—	—	—	2	—	4	6
» szerkezettan	—	—	3	—	4	—	5	—
» szerkezeti rajz	—	5	—	8	—	10	—	6
Vasszerkezetek és az út, hid és víz építéstan elemei	—	—	—	—	—	—	4	—
Egyszerű épületek tervezése	—	—	—	—	—	—	3	6
Építési költségvetéstan	—	—	—	—	—	—	2	—
Könyvviteltan	—	—	—	—	2	—	—	—
Mintázás	—	—	—	—	—	—	—	2
	17	25	20	22	22	20	22	20
	42		42		42		42	

A tananyag részletezése.

ELSŐ FÉLÉV.

1. Magyar nyelv.

Mondatok és mondatrészek. A beszédrészek. Az igeragozás és igerképzés, a névszók, a névszó mint állítmány, alany, tárgy. A névszó mint határozó. A névszó mint jelző.

Névképzés. Az összetett szók. A helyesírás szabályainak rendszeres összefoglalása.

Prózai és verses, olvasmányok, magyarázatok, írásbeli dolgozatok.

2. Földrajz.

Magyarország és Európa többi országainak ismertetése és pedig:

Magyarország fekvése és határai, területe, államszerkezete, vizei, hegyei, városai, fővárosa.

Az osztrák-magyar monarchia, a Balkán-félsziget, Olaszország, Svájc, a német császárság, Hollandia és a belga királyság, a francia köztársaság, Angolország, Spanyolország, Skandinávia, Oroszország.

Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália ismertetése.

3. Számtan.

Osztályozás, számjegyek, számok, számolási alapműveletek egész számokkal és törtekkel, mértékegységek. Összeadás, kivonás, szorzás és osztás megnevezett számokkal.

4. Mértan és ábrázoló mértan.

a) *Mértan.* A rajzeszközök és szerek. A pont, az egyenes vonal és kör különféle rajzolása, távolságok mérése és azok osztása.

A szög származása és mérése. Háromszög és sokszög és azok szerkesztése ismert alkotó részekből.

Az egybevágó idomok, párhuzamos és szimmetrikus helyzet. Hasonlóság, arányosság. A körvonal-érintő, a be- és körülírt idomok, a kör osztása, kerülete és területe.

b) *Ábrázoló mértan.* A test, sík és görbelap, élek, csúcok. Az egyenes és sík térbeli helyzete, hajlásszög, síkszög. Mértani testek: hasáb, gúla, henger, kúp, gömb.

5. Mértani rajz.

Alapvető szerkesztések, vonalak és szögek rajzolása, a szögmérő készítése, párhuzamos és merőleges egyenesek gépies és szerkesztő rajzolása. Háromszögek és sokszögek szerkesztése. A körre vonatkozó feladatok. Mértani testek ábrázolása.

6. Szabadkézi rajz.

Ékitményi rajzok másolása faliminták után, különösen a görög építőművészet köréből.

Rajzolási módor csak körvonalakkal előbb irónnal, később tollal árnyékolás nélkül.

7. Szerkesztési rajz.

Épületi egyszerű szerkezetek a gyakorlatból vett példák után, szemlélet utáni felrajzolása.

MÁSODIK FÉLÉV.

1. Magyar nyelv.

Összetett mondatok. Alárendelt és mellérendelt mondatok. Többszörösen összetett és rövidített mondatok. A körmondat.

Prózai olvasmányok a hazai történelemből. Verses olvasmányok, írásbeli dolgozatok, helyesírás, fogalmazás gyakorlása.

2. Számtan.

Kétmenyiség összefüggése. Arányosság. Egyszerű hármasszabály, összetett hármasszabály. Kamatszámítás. Átlag és középérték kiszámítása. Az egyenletekről általában. Egyenletek egy ismeretlennel.

3. Mértan és ábrázoló mértan.

Kúpszeletvonalak, kosárvonal stb.

A mértan, területmérés. Pythagoras tétele. A sokszögek tulajdonai és azok területszámítása. A kör tulajdonságai.

b) *Ábrázoló mértan.* A vetítés, képsík, vetítő sugár.

Az egyesek nyompontjai, két sík metszési vonalának meghatározása, testek ábrázolása különböző helyzeteikben. A testeknek metszése síkokkal, a testek egymással való áthatásai.

4. Mértani rajz.

Az ábrázoló mértani előadások után különböző példáknek kidolgozása.

5. Szabadkézi rajz.

Építési tagoknak diszitására szolgáló görög, római, góth és renaissance stílusú építmények rajzolása sík és domborműminták után.

Rajzolási mód, tollal kihúzott rajzok egyszerű árnyékolása festékkel.

6. Természettan.

A természettan feladata. A testek alkotása. A mozgás. Erő, tehetetlenség, a munka és munkaegység, súlypont, súlyvonal, egyensúly. Gépelemek, emelő törvény, lejtő törvény. Csiga, hengerkerék, csavar. Fajsúly és sűrűség, rugalmasság és tapadás. A cseppfolyós halmazállapotban lévő testek alaptüneményei és törvényei. A vizsajtó, folyadék felszíne. A nyomás nagysága és igazolása. A közlekedő csövek törvénye, Archimedes törvénye. A testek uszóképessége, hajcsővessége. A légnemű halmazállapotban lévő testek alaptüneményei és törvényei. A levegő sulya, légnyomás, barometer.

7. Építési szerkezettan.

Kőszerkezetek, a kőműves és kőfaragó munka kezdete, téglafalak és téglakötések, terméskőfalak, vegyes falazatok és faragott kőfalak a szükséges kömötszésekkel, vályog és vert falak. Beton, habarcs.

Az ácsok munkaköréből: Egyszerű fakötések, mestergerendák, függő és feszítő művek.

8. Építési szerkezeti rajz.

Az előadásban ismertetett szerkezetek felrajzolása a legkülönbözőbb példákban.

HARMADIK FÉLÉV.

1. Magyar nyelv.

Írálytan, az egyszerű stílus kellékei, az anyaggyűjtés módjai. Prózaírásművek főbb fajtái. A polgári ügy- és okiratok, üzleti levelek, folyamodványok, bizonyítvány, kötelezés, nyugtató, számlák, térítvény stb.

Építési szerződés, tervismertetések, szerkezetek leírása. Prózai olvasmányok, írásbeli dolgozatok, főleg fogalmazások.

2. Számtan.

A hatványozás fogalma. Két és több tagu mennyiségek négyzete. Algebrai mennyiségek köbhatványa és nyílt számok köbre emelése. A gyökvonás fogalma. A logarozás fogalma, a közönséges logarok mértani sorszármazása, tőkésített kamatszámítás, törlesztések és járadék-számítás.

3. Mértan és ábrázoló mértan.

a) *Mértan.* A területszámítás bővített példákkal, a testmértan, a testekről általában, a testek térfogatának számítása. A hasáb, gúla, csonka gúla térfogata és felülete. A henger, kúp és gömb térfogata és felülete.

b) *Ábrázoló mértan.* Az árnyéktan, saját és vetett árnyék, sík és görbe lapu testek árnyéka, fénypont és fényvonal, a távlatban, egyszerűbb tárgyak árnyékának és távlati képének megszerkesztése.

4. Mértani rajz.

Az ábrázoló mértanban előadott elméletek gyakorlati megoldása különböző példákban.

5. Szabadkézi rajz.

Építési alkatrészek és ékítmények, párkányok, képszékek, oszlopok, oszlopfejek, lábazatok, consolok stb. rajzolása (nagy méretben, esetleg természetnagyságban) sík és domborműves minták szerint.

Rajzolási módor: kréta, irón és tollrajz, nemkülönben vízfestéssel két különböző színben.

6. Természettan.

A testek meleg okozta kiterjedése, hőmérők, hőegység, fajmeleg, pára, gőz, gőzfeszély.

A fényvisszaverődés és törés tünetei. A látás, az árnyék, a tükör, a fénytörés törvénye.

A mágnes és elektromosság alaptünetei és törvényei, a mágnesű, a villámhárító. Az elem és két sarka, az áram hatása.

A hang keletkezése és tovaterjedése, együtthangzás, a hang sebessége, utóhang, echo.

7. Földmértan.

A földmértan feladata, mérés és mérték, a térkép, valóságos és látszólagos vízszintes.

Vízszintes mérés, pontok és vonalak kitűzése, hosszmérő eszközök, szögek kitűzése, lánczczal és műszerrel, szögmérő-műszerek, párhuzamosak és körívek kitűzése. Kisebb kerületek fölvétele, lánczczal és mérőrudakkal.

Magasságmérés. Vonalak lejt mérése, lejt mérési műszerek.

8. Építési anyagok tana.

Az építő anyagok osztályozása, terméskő, kőzetek, homok, vulkanikus eredetű kőzetek, mesterséges építő kővek, vályog, téglá, téglagyártás, kötőanyagok, mész, gipsz, vízálló anyagok, cementek.

Beton, mozaik, stb.

Az aszfalt, ragasztók.

A fa. A fák szerkezete, tömörsége, keménysége stb., a fák vágása, szárítása, a fa rothadása, tű- és lomblevelű fák, a faanyagok méretei, a mint azok a kereskedésben előfordulnak.

A fémek. A vas és aczél, vasbádóg, huzal, horganybádóg, ólom, ón és vörösréz. Az építő anyagok fajsúlya.

9. Építési alaktan.

Az építési stílusokról általában, a klasszikus stílusok, középkor és renaissance építési modor. A tagozatok célja és értelmezése. Az oszloprendszerek. A párkányok rendeltetése és formai alakítása.

10. Építési szerkezetan.

Kőszerkezetek, alapozások nemei, a boltozatok elmélete, téglá és kőboltozatok különböző nemei és szerkezete (sinboltozatok).

Támfalak és azok vastagságának meghatározása.

Boltozati mintaállványok.

Hengerelt és szögecselt vastartók, kötővasak célja és szerkezete.

Párkányok és lépcsők szerkezete.

Csatornák és pöczegödrök, vakolások.

Ács-szerkezetek, összetett gerendakötések, födémszerkezetek, tetőszékszerkezetek.

11. Építési szerkezeti rajz.

A fenti előadások nyomán számos példának kidolgozása és méretezett fölrajzolása.

NEGYEDIK FÉLÉV.

1. Építési mechanika és leíró géptan elemei.

A mozgás és erők hatásáról általában mozgó és nyugvó testekre. Az eredő erő és erőnyomaték meghatározása, egyszerű és lehető gyakorlati esetek alapul vételével. A sebességről és gyorsulásról általában.

A súlypont és egyensúly; az egyensúly állapotának felismerése mozgó testeknél. A surlódásról (csuszó és gördülő surlódás) és mozgási ellenállásokról általában. A mechanikai munka fogalma és kifejezési módja (méter-kilogramm, lóerő).

Szilárdság fogalma, az iránybavétel nemeinek (huzás, hajlítás, csavarás) rövid ismertetése; lánczok-, kender- és drótkötelek-, függőrudak, egy és két ponton alátámasztott gerendák hordképességének a legegyszerűbb gyakorlati példákön való ismertetése.

Az erőgépek osztályozása. A vizgőz alkalmazása gőzgépeken. A gőzkazánokról általában és azok felszereléséről (manométer, vizmutatócső, kémcsapok, biztonsági ventilek, tisztító és tápláló csap, búvónyílás). A közönséges hengeres kazán, a tűzcsöves vagy Cornwall-kazán, az előmelegítő- és a biztonsági vagy vízcsöves kazánok ismertetése és befalazása. A rostélyszerkezetek, tűzcsatornák és kürtök általános ismertetése.

Az emelőgépek leírása (csigaművek, hengerkerekek, csavar- és fogasrudas hévér, egyszerű és kettős kerek emelőgép, a paternoster, az egyszerű, oszlopos és futódaruk).

Az egyszerű és kettős hatású dugattyús szivattyúk be-
rendezésének és működésének ismertetése. A centrifugal
szivattyú és Pulsometer leírása.

A szellőztető- és fuvógépek rövid ismertetése.

2. Földmértan.

Nagyobb területek fölvétele, szögtűző eszközökkel mág-
nestű-szögmérő, a Theodolith-mérőasztal. Felvett területek
földrajzolása. Térlejt mérés. Lejtmérési rajzok.

3. Építési alaktan.

Építési alkatrészek különböző stílusokban, oszlopsorok
és ivetek, szentélyképzések, falfelületek, párkányok és hom-
lokzatok részletei, a szükséges rajzgyakorlattal.

4. Építési szerkezetan.

Az épület belső felszerelése, ablakok és ajtók, padlók,
födélhéjazatok, szalma-, nád-, zsindely-, cserép-, pala- és
bádorfödés, aszfalt-, facement-, papirlemez-födések.

Ácsmunka. Nagyobb műhelytetők, templom- és csarnok-
tetők, favázás épületek, toronytetők, falépcsők és faparkányok.

Vasalások, ereszcatornák, kályha és konyhatűzhelyek.

5. Építési szerkezeti rajz.

A fenti előadások keretéből példáknak kidolgozása.

6. Vasszerkezetek és az út-, hid- és vízépítéstan elemei.

a) *Vasszerkezetek.* Öntött és hengerelt szögecselt vas-
gerendák és oszlopok.

b) *Utépítés.* Bevezetés, az utak szélessége, keresztmet-
szete, emelkedése, útvonal kinyomozása és kitézése, lejtmérése
és szerkezete különböző anyagokban.

c) *Hidépítéstanból.* Egyszerű köhidak, egyszerű fahidak;
hidfők és hidoszlopok, jármok stb.

d) *Vízépítéstan.* Alapozási módok, szilárd talajon, pil-
lérekre homokon, betonra, rácsra, czölöpökre és süllyesztő
szekrényekkel, partvédművek és a part burkolása.

7. Egyszerű épületek tervezése.

Egyszerű földszintes lakóházak, gazdasági épületek, magtárak és csűrök, istállók és ólak, szinek és fészerek tervezése, méretjelzése és azok alaprajza, metszete és homlokzatok földrajzolása.

8. Építési költségvetés.

Bevezetés a tervekről, mértékkimutatások. Az egyes iparosmunkák összeállítása. Árelemzések, adatok beszerzése. Költségszámítás. Építési szabályrendeletek.

9. Könyvviteltan.

A könyvelés fogalma, célja, heti jegyzékek tartalma, alakja és szerkezete, munka- és kereseti kimutatások, napló, pénztárkönyv, főkönyv, számlák, összehasonlító és zárómérleg.

10. Mintázás.

Egyszerű építési díszítések mintázása agyagban és azok gipszöntvényeinek elkészítése.

XVI.

Kosárfonó tanműhelyek műhelyoktatásának tanterve.

(Kiadta a kereskedelemügyi m. kir. minister 1894. évi augusztus hó 31-én
61.211. sz. a.)

I. Elméleti rész.

A tanműhely növendékeinek elméleti oktatására — a szabadkézi rajz kivételével, mely a kosárfonó ipar igényeihez alkalmazva tanítandó — ugyanaz a tanterv szolgál, mint a mely az iparostanoncz-iskolákra érvényben van.

II. Gyakorlati rész.

I. évfolyam.

A fűzről általában, annak hántatása, osztályozása és előkészítése.

A zöld fűzből készítenő munkák, u. m. különféle gazdasági-, gyümölcszállító kosarak, fás- és földhordó-kosarak, rekeszes palaczk-kosarak, kocsikasok, kocsi-ülések és báromfi-kosarak.

Hántott (fehér) fűzből készülő tárgyak: gömbölyü és hosszú ruhakosarak, különféle alak bevásárló- s kézi kosarak, kézi táskák, ételhordó-, kettős fedelű kézi kosarak, Stefánia kézi táskák, pultonyok, ruhatartó kosarak, gyermek-kosarak, evőeszköz-tartók.

Négyszögletű fehér fűzmunkák, u. m. osztályozott pinczetokok, fakosarak, különféle nagyság- és alakban, gyermek-kocsik, utazótáskák és kosarak, elszállító-kosarak, finomabb kocsikasok.

II. évfolyam.

Bajor munkák fa-mintákra készítve, különböző anyagokból kulcskötésű koszoru kosarak, kötés-henger, késveder, gyümölcstáskák és kosarak, különféle asztal-díszek, czukorkadobozok, fali- és fonálkosárcák, női és iskolai kézi táskák, hánckosarak, kalap-, kefe- és névjegytartók, munka- és pálmakosarak, falvédők, ujságtartók és mindennemű különlegességek.

Gyalult fűzből készülő munkák:

Stefánia kézi táskák, asztali és munkakosarak, különféle alakokban és nagyságban, asztali kürtök, díszvirágtartók, virágállványok, fali-, ujság- és virágtartók szalmából, torta-tálczák, süteménytartók (több emelvénynyel), virágcserepállványok és asztalok, papirkosarak.

Gyékény-fonatok: iskolai táskák, bevásárló szotyorok, padló- és falvédők, munka-kosarak, női táskák, fürdő-papucsok, lábtörők, utazótáskák stb.

A készítmények festése és felszerelése.

III. évfolyam.

Kerti butorok kettős fonású fűzből, és pedig: asztalok, székek, üllőkék, karos-székek, pamlagok.

Kerti butorok hajlitott fűzfa-bötekből: pamlagok, ebédlő asztalok sarok- és hintaszékek, nyugvó ágyak, gömbölyű kerti asztalkák; puha bábok derékka és a nélkül, gyermekbutorok, — napellenzők, parti kunyhók stb.

Kerti butorok káka- és nádból; finomabb kákafonatu butorok termék részére, hintaszékek, nyugvóágyak, karszékek, asztalok, virágállványok, hangjegy- és ujságtartók, nyitott faskosarak, díszesebb munka-kosarak, Makart-csokor állványok stb.

Bambus-butorok, spanyolfalak, tea-, kártya-, tálaló-, munka és kalitka-asztalok, összehajtható székek, kályhaellenzők, könyvállványok, különböző alaku etagerek; bambusgarnitúrák teljesen; tükör- és képkeretek.

Természeti vadfából készített virágállványok; különlegességek nádégetésből; csigaminták; fürdőkosarak; különféle műfonatok.

Különböző dísz tárgyak, műfonatok- és különféle anyagokból.

XVII.

Gyermekjáték-készítő-tanműhelyek tanterve.

(Kiadta a kereskedelemügyi m. kir. miniszter 1894. évi augusztus hó 31-én
61.211. sz. a.)

I. Elméleti rész.

A tanműhely növendékeinek elméleti oktatására — a szabadkézi rajz kivételével — ugyanazon tanterv szolgál, mint a mely az iparostanoncz iskolákra érvényben van.

Külön tanterv csak a szabadkézi rajz- és mintázásra nézve áll fenn, és pedig :

I. évfolyam.

Szabadkézi rajz, heti 4 óra :

Az egyenes vonal és annak minden irányban szabadkézből való rajzolása, szemmérték szerint való osztása. Szögek rajzolása és osztása. A fontosabb három-, négy- és szabályos sokszögek alakítása és mezőkre való osztása. Közben néhány mértani síkdiszitmény. A hajlitott vonal : ív, hullám, kör, csigavonal.

Egyenes és hajlitott vonalak összeköttetései : egyszerű levél- és virágalakok, szalagdiszitmények, rozetták.

Emberi és állati alakok részei természetes nagyságban.

Mintázás, heti 2 óra :

Könnyű levelek mintázása agyagban.

II. évfolyam.

Szabadkézi rajz, heti 4 óra :

Mértani testeknek rajzolása látszat után távlatban. Az árnyékolás elemei.

Emberi és állati alakok. — Parquettek összeállítása, faragásra alkalmas diszítések.

Mintázás, heti 2 óra :

Állati alakok mintázása agyag- és viaszban.

III. évfolyam.

Szabadkézi rajz, heti 4 óra :

Házak, bábszobák, templomok rajzolása.

Emberi és állati alakok; — háztartási tárgyak.

Az állati alakok színezése vízfestékekkel.

Mintázás heti 2 óra :

Emberi és állati alakok mintázása agyag- és viaszban.

II. Gyakorlati rész.

I. évfolyam.

A növendékek a különböző szerszámok megismerése után azok fokozatos használatára oktatandók, nevezetesen kezdve a munkát a különböző faszegek készítésével, áthaladva mindazon tárgyak felaprózásán, melyek a tanműhelyben esztétizálóztatnak.

A felaprózott daraboknak minta szerinti kifaragása, illetőleg idomítása.

Egyenes és görbe alakok fűrészélése, figyelemmel arra, hogy a növendékek az összeillesztések, valamint fogazások különböző neveit megtanulják.

Gyalulás a négy különféle gyaluval. Vésés. Reszelés. illetőleg a kifűrészelt és faragott tárgyak finomítása reszelők és üvegpapírral.

Ezek után a növendékek az általuk rajzolt emberi és állati alakok részeit: láb, nyak, fej, valamint a játékiparban előforduló szekér- és szánrészeket készítsék.

Megjegyzés: Ha a növendékek ezen tananyagot feldol-

gozták, csoportonként egy második osztálybeli tanuló mellé osztandók be, kinek vezetése alatt a lehető munka-megosztással úgy dolgozzanak, hogy pl. egy szekér készítésével annak részei lehetőleg külön választva kézről-kézre adassanak mindaddig, míg az illető tárgy egészen el nem készült. — Ezen eljárás követendő minden játszma készítésénél, önként értetvén, hogy a csoportokban a növendékek időnként helyüket mindaddig változtatják, míg minden tagja a csoportnak a végleges összeállítást meg nem tanulta.

II. évfolyam.

A rajzórakon természetes nagyságban rajzolt alakok fából a gyakorlati munkák rendjén kidolgozandók, úgy hogy az ezen alakokhoz megkívántató egyes részlet-darabok az első osztályu növendékekkel készítettendők el.

Az esztergályozás, kezdve a legegyszerűbbtől fokozatosan összetettebb forgási testekig.

Minden héten felváltva egy-egy növendék osztandó be az esztergához.

Emberi s állati alakok, valamint egyéb tárgyak faragása természet és modellek után, dobozok és könnyebb dobozárak készítése.

A kisdédóvó intézetek és gyermek-menedékházak foglalkoztatási tárgyainak készítése.

III. évfolyam.

Kézi eszközökkel fából készíthető mindennemű gyermekjátékok készítése.

A játékok festése, nagy hintalovak teljes elkészítése (az I. és II. éves növendékek segédkezése mellett); kis katonák, vadászok, állatsereglet stb. készítése és ezeknek dobozokban való elhelyezése, felszerelése, diszítése és szőrrel való bevonása.

Esztergályozás: a diszítésre szolgáló darabok, továbbá nagyobb állatok egyes részeinek, valamint az egész testnek karikába való esztergályozása.

Az esztergán való festés és fényezés. — Esztergált edények készítése.

Az asztalosság elemei.

XVIII.

Fegyelmi szabályzat valamennyi szakiskola s tanműhely számára.

(Kiadta a kereskedelemügyi m. k. minister 1894. évi augusztus hó 31-én
62.211 sz. a.)

1. §.

A szakiskola fegyelmi szabályai az iskola kötelékébe felvett minden tanulóra kötelezők.

2. §.

Minden tanuló köteles az intézet igazgatója-, tanáraitól, vagy művezetőitől vett minden rendeletet föltétlenül teljesíteni s a tanári kar minden egyes tagja, ugyszintén a művezetők iránt kellő tiszteletet tanusítani.

3. §.

Minden tanuló tartozik a tanórákat rendesen látogatni. Felmentésnek csak a legsürgősebb esetekben van helye, mely azonban mindig előzetesen az igazgatótól kérendő.

A növendékek betegsége, nemkülönb az előadások látogatását akadályozó és előre nem látható esetek, három napon belül bejelentendők az igazgatónál.

Az előadáson újból való első megjelenés alkalmából tartozik a tanuló az igazgatónál jelentkezni és elmaradását hitelesen igazolni.

Egy hétre eső tanórák igazolatlan elmulasztása önkéntes kilépésnek tekintetik.

4. §.

A hanyagságot tanusító tanulók az illető tanárok által és ezek ellenőrzése mellett a rendes szorgalmi időn kívül is az iskola körében foglalkoztathatók. Az ily intézkedéseknek magát minden rendes tanuló kivétel nélkül alávetni tartozik.

A mennyiben a tanulók műhelybeli munkáik után munkakeresményben részesülnek, a műhely főnöke jogosítva van, sikertelen, hanyag vagy gondatlan kézimunka büntetése fejében a tanuló keresetéből levonásokat eszközölni, melyek a műhely erre vonatkozó naplójában nyilvántartandók.

5. §.

A tanuló tartozik az előadásokon mindenkor tisztán és rendesen öltözve megjelenni.

A tanszereken és eszközökön elkövetett károkért a tanuló anyagi felelősséggel tartozik. Rosszakaratból elkövetett károkért ezenkívül még fegyelmi büntetéssel is sujtható az illető növendék.

Az intézettől használatra nyert tanszerek- és eszközökért a tanulók felelősek.

6. §.

A dohányzás ugyszintén mindennemű csend és rendháborítás és kártyázás az intézet helyiségeiben szigoruan tiltva van.

A korcsmák és általában a jó erkölcsöt veszélyeztető helyek látogatása, ugyszintén a tivornyzás szigoruan tilos.

Egyáltalán köteles a tanuló magát az iskolán kívül is mindig tisztességesen viselni.

Az ez ellen vétők fegyelmi büntetést vonnak magukra.

7. §.

Oly tanulók, kik társaikra bármely irányban káros befolyást gyakorolnak, az intézetből kizárhatók.

8. §.

A tantermek és műhelyek a hivatalos szorgalmi időn kívül csak az igazgató, illetőleg szaktanár engedélyével használhatók.

9. §.

A fegyelmi szabályok áthágása ennek mérve szerint büntetettetik.

A büntetés neme:

- a) a tanár által való megintés,
- b) az igazgató által való szóbeli megrovás,
- c) a tanári kar előtti megrovás,
- d) az esetleg élvezett ösztöndíj elvonása,
- e) az intézetből való kizárás.

A *b—e* alatti büntetések alkalmazásáról a szülők is értesítendőek.

10. §.

Az intézetből való kizárás fölött a tanári kar javaslata alapján a felügyelő-bizottság határoz.

A kizárás állandó hanyagság esetében is alkalmazható.¹⁾

11. §.

A tanulóknak az intézet műhelyében követendő maguk-tartását az erre vonatkozólag az igazgatóság által megállapított s a felügyelő-bizottság elnöke által láttamozott és ki-függesztett házi rendszabályok határozzák meg, melyeket minden tanuló szigorú büntetés terhe alatt pontosan betartani köteles.

12. §.

Ezen fegyelmi szabályzat csak a kereskedelemügyi m. kir. minister ur jóváhagyásával válik jogerejüvé és csak ugyan-ezen jóváhagyással módosítható.

¹⁾ A »Rendtartás« 7. §-a által módosított.

Tartalomjegyzék.

	Oldal
Előszó	3
Első rész.	
Bevezetés	9
Adalékok a XVIII. századból	15
Adalékok a XIX. századból. I. 1800—1836.	49
A József-ipartanoda	64
A negyvenes évek	77
Az iparegyesület tevékenysége	83
Az abszolút korszak	130
Az alkotmányos korszak 1868—1880-ig	140
1880—1895-ig	203
Második rész.	
Az iparoktatás az ezredik évben	329
Harmadik rész.	
Iparoktatási intézeteink története	371
Állami ipariskola Kassán	374
Állami ipariskola Budapesten	388
Állami ipariskola Brassóban	415
Technológiai iparmuzeum Budapesten	424
Ferencz József iparmuzeum Kolozsváron	457
Székelyföldi iparmuzeum Marosvásárhelyen	459
Technológiai muzeum Nagy-Szebenben	466
Állami faipari szakiskola Homonnán	467
Állami faipari szakiskola Ujpesten	471
Állami fa- és fémipari szakiskola Kolozsváron	474
Állami fa- és fémipari szakiskola Aradon	484
Állami fa- és fémipari szakiskola Marosvásárhelyen	490

	Oldal
Állami fa- és fémipari szakiskola Szegeden	496
Államilag segélyezett mechanikai tanműhely Budapesten	501
Állami vasipari szakiskola Gölniczbányán	502
Állami agyagipari szakiskola Ungváron	507
Állami agyagipari szakiskola Mágocson	510
Állami kő- és agyagipari szakiskola Székely-Udvarhelyen	512
Állami kőfaragó és kőcsiszolóipari szakiskola Zalatnán	517
Állami szövőipari szakiskola Késmárkon	521
Államilag segélyezett szövőipari szakiskola Nagydisznódon	528
Állami órásipariskola Budapesten	530
Államilag segélyezett bőr- és cipészipari szakiskola Nagy-Szebenben	531
Állami felső népiskolával kapcsolatos fafaragó tanműhely Hosszúfaluban	533
Állami felső népiskolával kapcsolatos fafaragó-tanműhely Zay-Ugrócson	535
Állami tanítóképző intézettel kapcsolatos asztalos-tanműhely Znió-Váralján	537
Állami polgári iskolával kapcsolatos lakatos-tanműhely Kismartonban	538
Államilag segélyezett szövőipari tanműhely Pozsonyban	541
Állami csipkeverő tanműhely Kőrmöczbányán	543
Állami kosárfonó tanműhely Belluson	544
Állami kosárfonó tanműhely Békésen	545
Állami gyermekjáték-készítő tanműhely Hegybánya-Szélaknán	547
Állami nőipariskola Budapesten	548
Nőipariskola Miskolcson	559
Nőipariskola Seps-Szentgyörgyön	561
Nőipariskola Kolozsváron	562
Nőipariskola Nyiregyházán	564
Nőipariskola Szegeden	564
Nőipariskola Holicson	565
Nőipariskola Győrön	566
Nőipariskola Egerben	567
Nőipariskola Debreczenben	568
Nőipariskola Marosvásárhelyen	569
Nőipariskola Nagyváradon	570
Székesfővárosi községi iparrajziskola	571
Nyilvános elsőfoku ipariskola Temesváron	579
Kézügyességi iskola Sopronban	582
Ág. ev. kézügyességi iskola Brassóban	584
Kézimunkára nevelő orsz. egyesület kézügyességi iskolája Budapesten	584
Kézügyességi iskola Debreczenben	586

Negyedik rész.

Az iparoktatás az ezredéves kiállításon	587
---	-----

Ötödik rész.

Az orsz. iparoktatási tanács szabályzata	621
Szolgálati utasítás az orsz. iparoktatási főigazgatók számára	627

	Oldal
Utmutatás az orsz. iparoktatási tanács kebeléből kiküldendő iskola-	
látogatók számára	640
Tankönyvbírálati szabályzat	644
Az iparos-tanonciskolák szervezete és tanterve	650
Rendtartás a szakiskolák, tanműhelyek és nőipariskolák számára . .	696
Az ipari szakiskolák közismereti tantárgyainak tananyaga	715
Faipari szakiskolák tanterve	722
Fém-, vas- és gépipari szakiskolák tanterve	739
Szövőipari szakiskolák tanterve	752
Kőipari szakiskolák tanterve	756
Agyagipari szakiskolák tanterve	762
Nőipariskolák tanterve	766
Építőipari téli tanfolyamok szervezete és tanterve	770
Kosárfonó tanműhelyek műhelyoktatásának tanterve	785
Gyermekjáték-készítő tanműhelyek tanterve	787
Fegyelmi szabályzat	790

